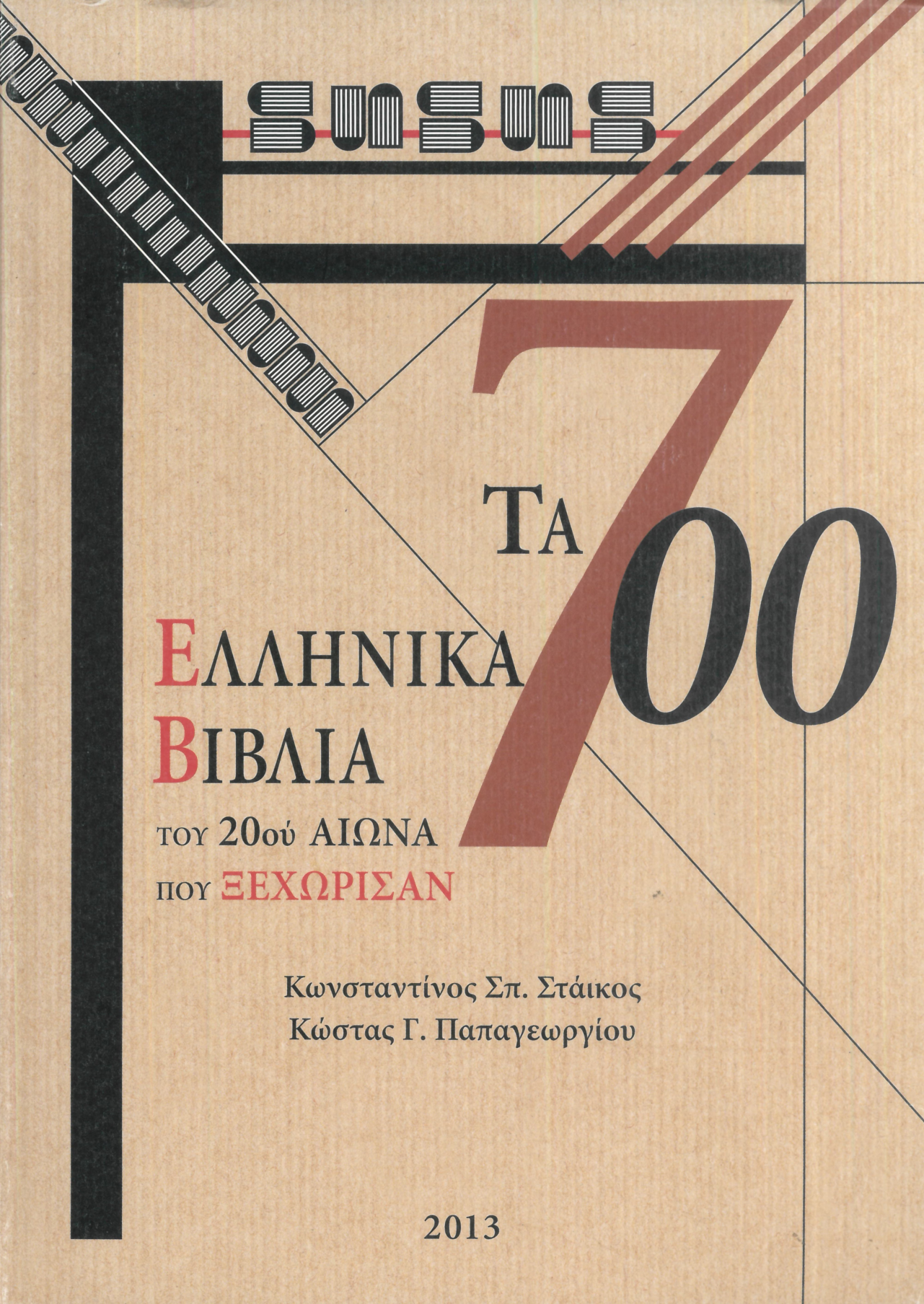

Κωνσταντίνος Σπ. Στάικος
Κώστας Γ. Παπαγεωργίου

2013

Τα 700 Ελληνικά Βιβλία του 20ού αιώνα που ξεχώρισαν

ΤΑ 700
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ ΠΟΥ ΞΕΧΩΡΙΣΑΝ

ΕΚΔΟΘΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
ΛΑΣΚΑΡΙΔΗ, ΜΕ ΥΛΙΚΟ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ
«ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ»

Τα 700 Ελληνικά Βιβλία του 20ού αιώνα που ξεχώρισαν

Κ. Σπ. Στάικος
Κ. Γ. Παπαγεωργίου

ΑΤΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΛΑΣΚΑΡΙΔΗ

2013

© ΑΤΩΝ Ε.Ε., Αθήνα 2013
ISBN 978-618-80522-1-5 (print)

© ΑΤΩΝ Ε.Ε., Αθήνα 2022
ISBN 978-618-5337-22-3 (pdf)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΤΩΝ Ε.Ε.
Πάνου Αραβαντινού 10
Αθήνα 106 74
Τηλ.: 210-724 1933, fax: 210-723 2754
e-mail: libraries@otenet.gr
www. atonbooks.gr

Ηλεκτρονικός εκδότης: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης & Ηλεκτρονικού Περιεχομένου (ΕΚΤ)

Η έκδοση διατίθεται online στη διεύθυνση: https://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/aton/catalog/book/103

καὶ ταῦτά γε δὴ τὰ γράμματα παρὰ τῷ
πάππῳ τ᾽ ἦν καὶ ἔτ᾽ ἔστὶν παρ᾽ ἐμοὶ νῦν,
διαμεμελέτηταί τε ὑπ᾽ ἐμοῦ παιδὸς ὄντος.

Πλάτων, *Κριτίας* (113b)

Προς τους Αναγνώστες

Βιβλία, βιβλία και πάλι βιβλία! Σκοπός αυτής της φιλόδοξης εργασίας ήταν η ιχνογράφηση της έκφρασης σημαντικών ανθρώπων του πνεύματος και του κόσμου των καλλιτεχνών του 20ού αιώνα, όπως αυτή αποτυπώνεται στα βιβλία τους. Στόχος μας ήταν η εικόνα αυτή να καθρεφτίζει, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, την αντιπροσωπευτική βιβλιοπαραγωγή που απευθύνεται στο ευρύτερα καλλιεργημένο αναγνωστικό κοινό και όχι αυτήν που έχει ως βασικούς αποδέκτες μέλη της επιστημονικής κοινότητας και μόνο.

Τα βιβλία που ανθολογούνται εδώ, πέρα από την καθαρά λογοτεχνική και ιστορική χροιά, μαρτυρούν και για την εξέλιξη της τυπογραφικής τέχνης, που έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην απόδοση της έντυπης εικονογράφησης του βιβλίου. Υπάρχουν, ωστόσο, βιβλία με καθαρά επιστημονικό χαρακτήρα που παρουσιάζουμε εδώ, τα οποία εξακολουθούν να παραμένουν αναντικατάστατα εργαλεία γενικού ενδιαφέροντος, όπως λ.χ. η *Πολεοδομική εξέλιξη της Αθήνας* του Ι. Τραυλού (Αθήνα, 1960).

Επίσης, σύμφωνα με την άποψη του Κ.Θ. Δημαρά, που χαρακτήρισε «Εθνική Απογραφή» τα βιβλία εκείνα που ενισχύουν την αυτογνωσία μας και, συνάμα, αποτελούν τον θεματοφύλακα της λόγιας και της λαϊκής μας παράδοσης, θεωρήσαμε επιβεβλημένο να επισημάνουμε και τη σημασία τους: Λεξικά, Εγκυκλοπαίδειες, Καταλόγοι Χειρογράφων και Εντύπων, που συντάχθηκαν με σκοπό την καταγραφή του χειρόγραφου και του έντυπου πλούτου των μοναστηριακών και των δημόσιων βιβλιοθηκών. Οι βιβλιογραφικοί αυτοί κατάλογοι αναδεικνύουν την πνευματική και εκδοτική διαδρομή του Γένους και μας επιτρέπουν να επισημάνουμε τους διαφορετικούς εκδοτικούς προσανατολισμούς κατά τόπους και χρονικές περιόδους.

Υπάρχουν, βέβαια, και άλλες, ιδιαιτέρως αξιόλογες θεματικές ενότητες, καθώς και μεμονωμένες εκδόσεις ειδικού ενδιαφέροντος, αλλά και περιοδικά ποικίλης ύλης, τοπικού και γενικού ενδιαφέροντος, όπως λ.χ. τα *Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής* του Γρ. Θ. Στάθη (Αθήνα, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 1975), τα οποία δεν παρουσιάζονται στον ανά χείρας τόμο, αποκλειστικά και μόνο για εκδοτικούς λόγους. Η επιλογή των προτεινόμενων βιβλίων έχει ως κριτήριο τον 20ό αιώνα, χωρίς όμως αυτό να αποτελεί όρο απαράβατο.

Από τη βιβλιακή δεξαμενή που δημιουργήσαμε, κατηγοριοποιήσαμε τα βιβλία κατά θεματικές ενότητες, παρουσιάζοντας τους συγγραφείς αλφαβητικά και επισημαίνοντας τα στοιχεία που αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα και την αξία του κάθε βιβλίου που επιλέξαμε. Οι θεματικές ενότητες περιλαμβάνουν βιβλία Αρχαιολογίας και Αρχιτεκτονικής, εργαλεία Γλωσσολογίας, βιβλία που μαρτυρούν τον χαρακτήρα της εκδοτικής δραστηριότητας κατά τον 20ό αιώνα, βιβλία που σκιαγραφούν, μελετούν και ρίχνουν φως σε επιμέρους πτυχές της Ιστορίας μας, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, βιβλία σχετικά με τη λαϊκή μας παράδοση και την Τέχνη, και βιβλία ιστορημένα κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους. Δύο κεφάλαια, εξάλλου, αφιερώνονται σε βιβλία φιλοσοφικού και φιλολογικού περιεχομένου, ενδεικτικά του υψηλού βαθμού καλλιέργειας της Φιλοσοφίας και της Φιλολογίας κατά τον 20ό αιώνα.

Τη μερίδα του λέοντος, όμως, στην ενδεικτική «απογραφή» μας, δεν θα μπορούσε να μην κατέχει η λογοτεχνία (ποίηση, πεζογραφία και βιβλία λογοτεχνικής κριτικής και δοκιμίου)· κάτι απολύτως φυσιολογικό, αν σκεφτεί κανείς ότι κατά τον 20ό αιώνα, τόσο στον υπόλοιπο κόσμο –ιδίως στην Ευρώπη– όσο και στην Ελλάδα συνέβησαν γεγονότα

με βαρύνουσα ιστορική και ακραιφνώς πνευματική, καλλιτεχνική και λογοτεχνική σημασία. Φτάνει να αναφερθούν οι δύο Παγκόσμιοι πόλεμοι, η Ρωσική επανάσταση, η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού κ.λπ. από τη μια και τα τεράστιου εκτοπίσματος καλλιτεχνικά κινήματα από την άλλη (σοσιαλιστικός ρεαλισμός, φουτουρισμός, ντανταϊσμός, υπερρεαλισμός κ.λπ.). Κινήματα που, άλλο περισσότερο και άλλο λιγότερο, βρήκαν πρόσφορο έδαφος και καλλιεργήθηκαν επιτυχώς στην Ελλάδα και, μάλιστα, κάτω από αντίξοες και εντελώς ιδιάζουσες ιστορικές συνθήκες (Μικρασιατική Καταστροφή, δικτατορία Μεταξά, πόλεμος, γερμανική Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, δικτατορία του ’67 κ.λπ.), με συνέπεια μια εντυπωσιακή σε όγκο και ποιότητα λογοτεχνική (ποιητική, πεζογραφική, κριτική και δοκιμιακή) παραγωγή.

Εκφραστές όλων αυτών των ιστορικών, κοινωνικών, πνευματικών και λογοτεχνικών συγκυριών και καταστάσεων υπήρξαν, όπως είναι φυσικό, οι εκπρόσωποι των λογοτεχνικών γενιών που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα: οι πρώτοι μεταπαλαμικοί δημιουργοί –που εξέφρασαν το ανανεωτικό πνεύμα της δεκαετίας του 1880– και στη συνέχεια οι εκπρόσωποι της γενιάς του ’20, του ’30, της Α΄ και της Β΄ Μεταπολεμικής γενιάς και των

τελευταίων δεκαετιών του αιώνα, που στον παρόντα τόμο παρουσιάζονται εν επιμέτρω.

Η βιβλιακή αυτή επιλεκτική κατάθεση δεν έχει, οπωσδήποτε, χαρακτήρα διαχωριστικής γραμμής, ούτε επιδιώκει να προσδιορίσει την αξία κάποιου έργου σε σύγκριση με άλλα. Πρόθεσή μας ήταν μόνο να ακολουθήσουμε την πορεία του ελληνικού βιβλίου στον 20ό αιώνα: κείμενο και εικόνα.

Κ. Σπ. Σταϊκος
Κ.Γ. Παπαγεωργιου

Περιεχόμενα

Προς τους Αναγνώστες ix - xiii

Αρχαιολογία 2-20

Αρχιτεκτονική

Αρχιτέκτονες – Αρχαιολόγοι 22-59

Βιβλιοεκδοτικά

Εκδότες – Τυπογράφοι
Ζωγράφοι – Χαράκτες 62-78

Γλωσσολογία

Λεξικά – Εγκυκλοπαίδειες 80-93

Ιστορία

Ιστορικοί – Ιστοριογράφοι 96-155

Κατάλογοι

Χειρογράφων / Εντύπων 158-169

Λαογραφία

Εθνολόγοι – Λαογράφοι 172-185

Λογοτεχνία

Ποίηση / Πεζογραφία
Κριτικοί Λογοτεχνίας 188-441

Επίμετρο
Η ελληνική λογοτεχνία μετά το 1970 442-449

Τέχνη

Εικονογράφηση του Βιβλίου
Ιστορικοί της Τέχνης 452-505

Φιλολογία

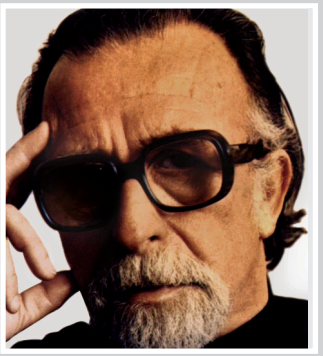
Φιλόλογοι – Λόγιοι
Εκπαιδευτικοί 508-557

Φιλοσοφία

Φιλόσοφοι – Θεολόγοι
Ιστορικοί της Φιλοσοφίας 560-585

Ευρετήριο κυρίων ονομάτων 589-596

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι και η αρχαία πόλις

Ο ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ γεννήθηκε στην Προύσσα το 1919 και πέθανε στην Αθήνα το 1992. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και ως φοιτητής ακόμα έλαβε μέρος στην ανασκαφή της Βεργίνας, υπό την καθοδήγηση του δασκάλου του Κ. Ρωμαίου.

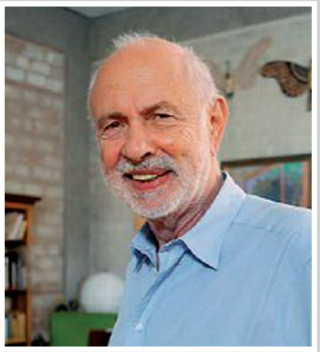
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η διδακτορική του διατριβή *Ο Πλάτωνας και η τέχνη* (εκδόσεις Νεφέλη, 1986) είναι σημείο αναφοράς για τον ορισμό της τέχνης στον αρχαίο κόσμο. Το έργο όμως που του προσέδωσε παγκόσμια φήμη και αναγνώριση είναι η ανασκαφή της Βεργίνας, που κατέληξε στην ταύτισή της με τις Αιγές: την αρχαία πρωτεύουσα των Μακεδόνων, όπου το 1977 αποκαλύφθηκαν οι δύο πρώτοι βασιλικοί τάφοι. Όλη αυτή η ανασκαφική διαδρομή παρουσιάζεται στην έκδοση: *Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι και η αρχαία πόλις* (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1984).

Με την πρώτη κιόλας ματιά θα αντιληφθεί κανείς τη διαφορετική ταφική παράδοση των Μακεδόνων σε σχέση με όλο τον στερεοελλαδίτικο κόσμο: η πρόσοψη του τάφου έχει ναόσχημη μορφή, μια δίφυλλη πύλη ορίζει την είσοδο στο εσωτερικό της, ενώ οι τοιχογραφίες, τα έπιπλα και τα αντικείμενα που συνοδεύουν τον νεκρό παραπέμπουν, ακριβώς, στους αρχαίους αιγυπτιακούς τάφους της Κοιλάδας των Βασιλέων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, βέβαια, ο λεγόμενος «τάφος του Φιλίππου», τόσο ως προς την αρχιτεκτονική του μορφή, όσο και ως προς τα μοναδικά δείγματα τοιχογραφίας και τη βασιλική πανοπλία. Η επιβλητική, μοναδικού κάλλους, χρυσή λάρνακα με τα οστά του νεκρού έκρυβε χρυσό στέφανο με φύλλα και λουλούδια μυρτιάς, ένα από τα πλέον κομψά ευρήματα του τάφου.

Κ.Σ.

Λεπτομέρεια τοιχογραφίας από τον «Τάφο της Περσεφόνης», που αναπαριστά μία από τις νύμφες Ωκεανίδες, από την έκδοση: «Βεργίνα» (σ. 95).

ΑΘΗΝΑΙ

Από την Κλασική Εποχή έως Σήμερα

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ γεννήθηκε το 1937 στην Αθήνα και αφού αποφοίτησε από το ΠΑ ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Freiburg im Breisgau στην Ελβετία, και αργότερα στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης. Από το 1973 διευθύνει το Μουσείο Μπενάκη και η συμβολή του τόσο στην ανάπτυξη των κτηριακών εγκαταστάσεων του μουσείου, όσο και στον εμπλουτισμό των συλλογών του, αλλά και η γενικότερη παρέμβασή του στην καλλιτεχνική ζωή της Αθήνας, και όχι μόνο, είναι ανεκτίμητη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Δεληβορριάς όμως είναι αρχαιολόγος και η ενασχόλησή του με τις αρχές που ορίζουν την κλασική γλυπτική τέχνη και οι σχετικές μελέτες του δεν υστερούν καθόλου από το όλο πολιτιστικό του έργο. Το 2001 δημοσίευσε στον συλλογικό τόμο *ΑΘΗΝΑΙ. Από την Κλασική Εποχή έως Σήμερα (5ος π.Χ. αι. - 2000)*, το άρθρο: «Η μεγάλη γλυπτική στην Αθήνα του 5ου αι. π.Χ.» (Αθήνα, ΚΟΤΙΝΟΣ, 2001), όπου ξεδιπλώνει το πέπλο που καλύπτει την περίοδο από το τέλος της υστερο-αρχαϊκής εποχής ως το τέλος της κλασικής εποχής, διευκρινίζοντας τον χαρακτήρα διαφόρων δείγματων γλυπτικής τέχνης της μεταβατικής περιόδου, για να καταλήξει στην καλλιτεχνική εκτίμηση των γλυπτών του Απόγειου του Πλούσιου Ρυθμού, όπως η ζωοφόρος του ναού της Αθηνάς Νίκης.

Το βιβλίο όμως που αντιπροσωπεύει τον Άγγελο Δεληβορριά, είναι: *Η Ζωοφόρος του Παρθενώνα: το πρόβλημα, η πρόκληση, η ερμηνεία* (με φωτ. του Σ. Μαυρομάτη, Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ - ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ, 2004). Ξεκινώντας από τη σύλληψη του σχεδιασμού της ζωοφόρου, ο Δεληβορριάς μας υπενθυμίζει τον συμβολισμό της περίτεχνης αυτής γλυπτικής σύνθεσης της πομπής των Παναθήναιων: ως διακήρυξη των Αθηναίων στις θεμελιώδεις αρχές της Δημοκρατίας.

Κ.Σ.

Η επιτύμβια στήλη της Ηγησούς, από την έκδοση: «ΑΘΗΝΑΙ. Από την Κλασική Εποχή έως Σήμερα» (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, φωτ. Κ. Κοντός, 2000, σ. 81).

Ο Αριστόδικος

Από την ιστορία της Αττικής πλαστικής των υστερο-αρχαϊκών χρόνων και του επιτύμβιου αγάλματος

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ γεννήθηκε στην Άμφισσα το 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1967. Αποφοίτησε από τη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και υπηρέτησε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Το 1928 έφυγε για τη Γερμανία και σπούδασε κλασική αρχαιολογία και ιστορία της τέχνης στο Μόναχο και το Βερολίνο. Το σπουδαίο αρχαιολογικό έργο που προσέφερε ορίζεται από το 1936, οπότε ήρθε σε επαφή με την κυκλαδική τέχνη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το κατεξοχήν βιβλίο του Καρούζου είναι το *Ο Αριστόδικος. Από την ιστορία της Αττικής πλαστικής των υστεροαρχαϊκών χρόνων και του επιτύμβιου αγάλματος* (έκδοση: «Deutsches Archaelogisches Institut Athen», 1961, γερμανικά-ελληνικά). Η μελέτη αυτή προσέδωσε κύρος στον Καρούζο, όπως και στον εξαιρετικής στιβαρότητας κούρο Αριστόδικο. Στο βιβλίο αυτό θίγονται ζητήματα χρονολογίας, σε συνάρτηση με τα καλλιτεχνικά εργαστήρια της υστεροαρχαϊκής αττικής πλαστικής από τα μέσα του 6ου αιώνα. Ο επιτύμβιος χαρακτήρας του κούρου, πάλι, έδωσε την αφορμή να μελετηθεί το βαθύτερο νόημα του «νεκρικού» αγάλματος κατά την αρχαϊκή εποχή. Προάγγελος της έκδοσης του *Αριστόδικου* ήταν το βιβλίο του Καρούζου: *Περικαλλές Άγαλμα Εξεποίησ' ουκ Αδαής, Αισθήματα και ιδέες των αρχαϊκών Ελλήνων για την τέχνη* (Αθήνα, 1940): μια φανταστική πορεία για την αποκάλυψη της εικόνας που είχαν οι αρχαίοι Έλληνες για την τέχνη και τη γλυπτική ιδιαίτερα, και κατ'επέκταση πώς έβλεπαν τον κόσμο και τη ζωή γενικότερα.

Κ.Σ.

Η Δημιουργική Όραση

Κείμενα γύρω από την Ακρόπολη

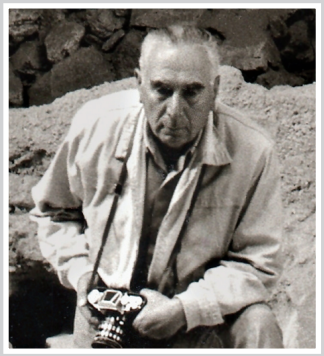

Η ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ-ΚΑΡΟΥΖΟΥ γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1898 και πέθανε στην Αθήνα το 1994. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και από το 1922 εντάχθηκε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία, εργαζόμενη στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Στη συνέχεια, μεταβαίνει στη Γερμανία και σπουδάζει Ελληνική και Δυτική Τέχνη στα πανεπιστήμια του Μονάχου και του Βερολίνου. Η Σέμνη Καρούζου μαζί με τον Χρ. Καρούζο επιτέλεσαν ένα κεφαλαιώδες έργο κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, με την απόκρυψη («ταφή») των αρχαιοτήτων του Αρχαιολογικού Μουσείου, ώστε να προστατευθούν και να μην αφεθούν στην τύχη τους κατά την Κατοχή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία της, ξεχωρίζει ο υποδειγματικός Οδηγός: *Εθνικό Μουσείο. Γενικός Οδηγός* (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1999).

Μια συνοπτική, θεώρηση του συγγραφικού έργου της Σέμνης Καρούζου, υπάρχει στην έκδοση: *Η Δημιουργική Όραση. Κείμενα γύρω από την Ακρόπολη*, με πρόλογο της Εύης Τουλούπα (Αθήνα, Ένωση Φίλων της Ακρόπολης, 1997). Παρουσιάζονται ιδιαίτερα ενδιαφέροντα άρθρα της Σέμνης Καρούζου, όπως το «Ισοτιμία ή υποτέλεια», που αφορά τη συζήτηση με αφορμή την κατεδάφιση του φράγκικου πύργου της Ακρόπολης, μέγα και πάντα επίκαιρο ζήτημα, που έχει να κάνει με τις διαχρονικές επεμβάσεις σε αρχαία μνημεία. Το διερευνητικό μάτι της Σέμνης Καρούζου αναδεικνύεται και από το άρθρο της (1964) «Ένα φειδιακό θέμα σε άγαλμα του Μιχαήλ Άγγελου».

Κ.Σ.

Excavations at Thera

Ο ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ γεννήθηκε στο Ληξούρι της Κεφαλλονιάς το 1901 και πέθανε στο Ακρωτήρι της Σαντορίνης το 1974. Από τη θέση του αρχαιολόγου συνέβαλε καθοριστικά στην ανάδειξη της έρευνας της προϊστορικής περιόδου του ελληνικού χώρου. Αφού αποφοίτησε από τη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, συνέχισε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο της Χάλλης και του Βερολίνου. Στέμμα της σταδιοδρομίας του Μαρινάτου αποτελεί η ανασκαφή στο Ακρωτήρι της Σαντορίνης, τοποθεσία για την οποία υποστήριζε ήδη από το 1939 ότι κρύβει μια πόλη με σημαντικά διώροφα κτίσματα και με πολύχρωμο επιτοίχιο διάκοσμο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα πρακτικά των ανασκαφών της Θήρας, που εξέδιδε ο Μαρινάτος αναλυτικά κάθε χρόνο, σε ιδιαίτερους τόμους: *Excavations at Thera (I-VII)*, 1967-1973. Ο τόμος (IV) περιγράφει και φωτογραφίζει το ανασκαφικό έργο του 1970, που συμπίπτει με την αποκάλυψη των πρώτων σπουδαίων τοιχογραφιών, όπως το τοπίο με τους κρίνους και τις αντιλόπες. Ένα σχεδιάγραμμα που συνοδεύει την έκδοση (τόμ. IV) αποτυπώνει τα θεμέλια και τα ερείπια του οικισμού και διαγράφονται οι διπλοκατοικίες και οι δρόμοι του. Μία παρατήρηση του Μαρινάτου έχει να κάνει με τη ζωολογία και τη διαπίστωση ότι ακόμα και τα χελιδόνια, που συχνά απεικονίζονται στις τοιχογραφίες, έχουν πλέον μεταναστεύσει οριστικά από τη Σαντορίνη.

Ένα μικρό βιβλίδιο που έγραψε, δεν μπορούσε παρά να πραγματεύεται τον μύθο της Ατλαντίδας για τον οποίο εκφράζει τη δική του θεωρία, σε συνάρτηση με μύθους του Κατακλυσμού που θα συναντήσει κανείς στην παράδοση λαών της Ανατολής: *Some Words about the Legend of Atlantis* (Αθήνα 1971).

Κ.Σ.

Τοιχογραφία που απεικονίζει παίδες να πυγμαχούν. Από την έκδοση: «Excavations at Thera» (IV), Colour Plate E.

Early Bronze Age Burial Habits in the Cyclades

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΝΤΟΥΜΑΣ γεννήθηκε στην Πάτρα το 1937, σπούδασε στο ΠΑ και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στο Ινστιτούτο Αρχαιολογίας του Λονδίνου. Οι έρευνές του επικεντρώθηκαν στην προϊστορία και από το 1975 διηύθηνε τις ανασκαφές στο Ακρωτήρι της Σαντορίνης, ως διάδοχος του Σπύρου Μαρινάτου. Οι γνώσεις που απέκτησε από τη μακροχρόνια μελέτη του αιγαιακού πολιτισμού είναι εξαιρετικά σημαντικές.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το κατεξοχήν συγγραφικό του έργο, διδακτορική διατριβή του, που εκδόθηκε στα αγγλικά με τον τίτλο: *Early Bronze Age Burial Habits in the Cyclades, To the Memory of Christos Tsountas* (Göteborg, Pane Äströms Förlag, 1977), αποτελεί θεμέλιο για την εξελικτική πορεία του κυκλαδίτικου πολιτισμού. Ο Ντούμας μας δίνει εδώ μια καθαρή εικόνα αυτού του πολιτισμού, με τις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν υπό την καθοδήγησή του στη Νάξο, την Πάρο και τη Σύρο, από τους πρώιμους χρόνους του Χαλκού. Από την αρχή επισημαίνεται ο κομβικός ρόλος που έπαιξαν τα νησιά αυτά, και η Θήρα βέβαια, ως ενδιάμεσος απαραίτητος σταθμός, μεταξύ της Στερεάς Ελλάδας και της Κρήτης. Τα κτερίσματα που ανασκάφηκαν από τους τάφους, σε συνάρτηση με τα ευρήματα στο Ακρωτήρι της Θήρας, αναδεικνύουν τον ιδιαίτερο καλλιτεχνικό χαρακτήρα που έδιναν οι Θηραίοι στα αντικείμενα καθημερινής χρήσης· γεγονός, εξάλλου που αντανακλά και τη γενικότερη οργάνωση της κοινωνίας τους.

Μία άλλη αξιόλογη προσφορά του Ντούμα είναι η αποκατάσταση των τοιχογραφιών, που εντόπισε πρώτος ο Μαρινάτος στο Ακρωτήρι της Σαντορίνης, και οι οποίες αναδεικνύουν την εικόνα μιας καλά οργανωμένης και εύπορης κοινωνίας.

Κ.Σ.

Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία που παριστάνει συλλέκτρια κρόκου, από την έκδοση: Χρ. Ντούμας, «Οι Τοιχογραφίες της Θήρας», Αθήνα, Ίδρυμα Θήρας, Πέτρος Μ. Νομικός, 1992 (σ. 155).

Ανασκάπτοντας το Δίον

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1940 και σπούδασε αρχαιολογία στο εκεί πανεπιστήμιο, με δάσκαλο, μεταξύ άλλων, τον Μ. Ανδρόνικο. Συνέχισε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Freiburg, όπου και ειδικεύθηκε στην κλασική αρχαιολογία. Απο τη δεκαετία του 1980 ασχολήθηκε συστηματικά με τις ανασκαφές στην ιερή πόλη των Μακεδόνων, το Δίον. Η ανασκαφή όχι μόνο ανέδειξε εξαιρετικά δείγματα της θρησκευτικής και πνευματικής ζωής των Μακεδόνων, αλλά, αργότερα, ο χώρος αυτός μετατράπηκε σε πρότυπο αρχαιολογικό πάρκο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο που αναδεικνύει την υποδειγματική αυτή ανασκαφή επιγράφεται: *Ανασκάπτοντας το Δίον* (Αθήνα, Έκδοση Αδάμ, 2000). Η πλούσια και με χρονική τάξη παράθεση του εικονογραφικού υλικού εισάγει τον «επισκέπτη» στο μεγαλειώδες φυσικό περιβάλλον του Ολύμπου. Ακολουθεί το χρονικό κάθε ανασκαφής, με φωτογραφές που αποτυπώνουν τον χώρο πριν αρχίσει η ανόρυξη και τα διάφορα στάδια προς την αποκάλυψη της κάθε κατασκευής.

Το Δίον δεν ήταν απλά ένα «ιερό», αλλά μια ζωντανή πόλη με θέατρο και στάδιο, το ιερό της Ίσιδος βέβαια, οχυρωματικά έργα και επαύλεις με ιδιαίτερα φροντισμένες ψηφιδωτές επιδαπέδιες επενδύσεις, όπως η μνημειακών διαστάσεων Έπαυλη του Διονύσου, που η μωσαϊκή σύνθεση της Αίθουσας Συμποσίου είχε ως κεντρικό θέμα την αναπαράσταση του στεφανωμένου Διόνυσου να οδηγεί άρμα.

Το βιβλίο του Παντερμαλή «φωτογραφίζει» τη μέθοδο εργασίας που ακολουθήθηκε σε μια από τις πλέον σημαντικές πόλεις της Μακεδονίας, που υποβαθμίστηκε μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αλλά συνέχισε να κατοικείται ως και τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους.

Κ.Σ.

Αγάλματα των φιλοσόφων που βρέθηκαν στην Έπαυλη του Διονύσου και κοσμούσαν αίθουσα που ίσως χρησίμευε ως βιβλιοθήκη, από την έκδοση: «Ανασκάπτοντας το Δίον» (σ. 172-173).

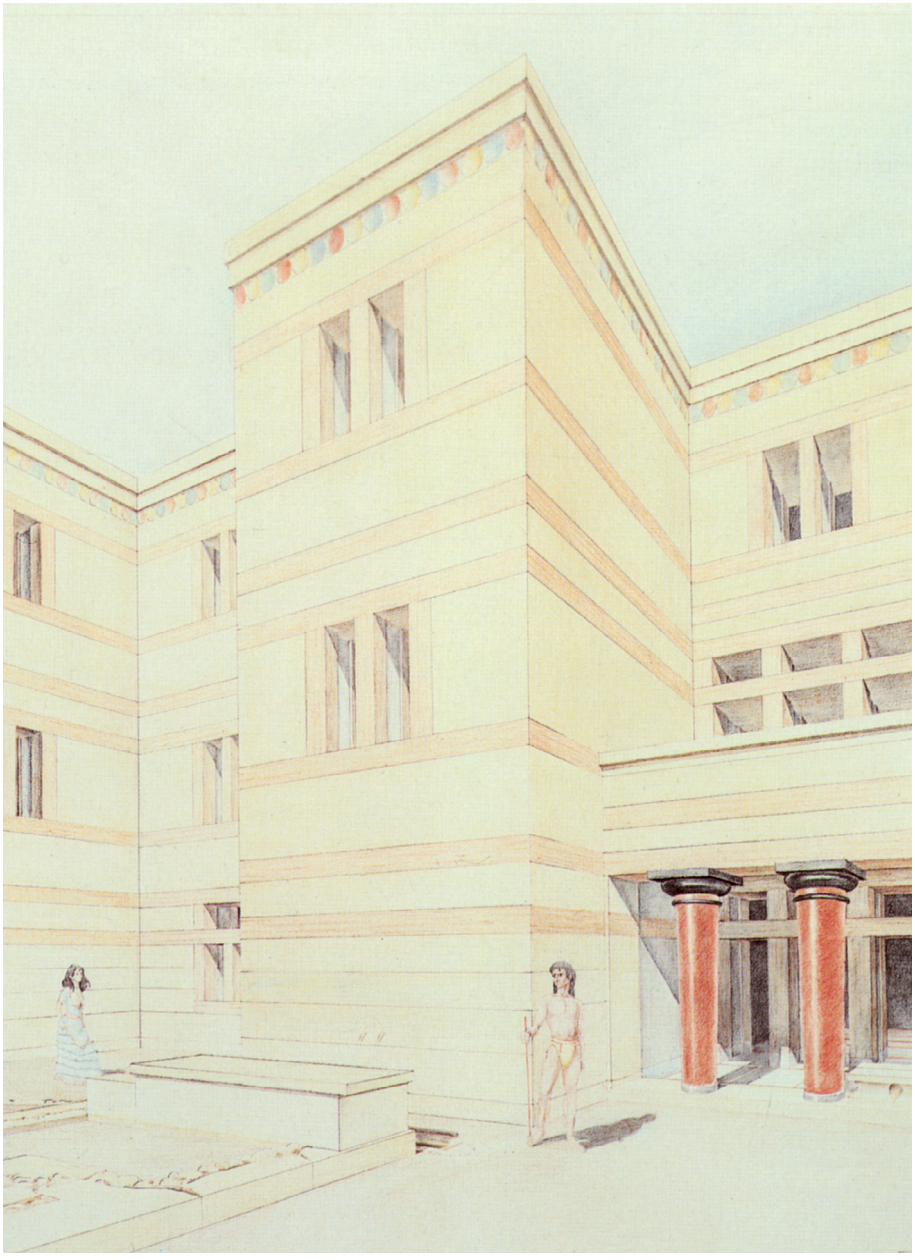

Μια Νέα Ματιά στη Μινωική Κρήτη

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΕΦΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ-ΣΑΠΟΥΝΑ είναι άρρηκτα δεμένοι με την αρχαιολογική ανασκαφή στις Αρχάνες και στην Κρήτη γενικότερα. Ο Σακελλαράκης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1936 όπου και πέθανε το 2010. Αφού αποφοίτησε από τη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, συνέχισε τις σπουδές του στο Λονδίνο και στη Χαϊδελβέργη. Την ενασχόλησή του με τις ανασκαφές στην Κρήτη και τη συμβολή του στην ανάδειξη της πραγματικής εικόνας που είχε το νησί τα χρόνια του Μίνωα, εξέλαβε ο Σακελλαράκης ως πεπρωμένο του και την ονόμαζε *Κρητική μου τύχη*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Απόρροια των ερευνών τους και των δημοσιευμάτων τους είναι και το ξεχωριστό δίτομο βιβλίο των Σακελλαράκη: *Μια Νέα Ματιά στη Μινωική Κρήτη* (2 τόμοι, Αθήνα, Εκδόσεις Άμμος, Ίδρυμα Ελένης Νάκου, 1977). Δεν περιγράφεται εδώ μόνο η ανασκαφή στις Αρχάνες και στο νεκροταφείο στο Φουρνί, αλλά με αφετηρία τα πολλά ευρήματα που παραπέμπουν στην αρχιτεκτονική (μνημειακή και αστική), την κεραμική και την πλαστική, στη λιθοτεχνία και μεταλλοτεχνία και στις κρητικές τέχνες και τεχνικές γενικότερα, γίνεται μια νέα θεώρηση της ιστορίας και του πολιτισμού της Κρήτης. Το Ανακτορικό κτήριο είναι «κλασικό» δείγμα της κρητικής ανακτορικής αρχιτεκτονικής, κτισμένο από πωρόλιθο κυρίως, με ξύλινα δεσίματα και άλλα υλικά, επικαλυμμένα εσωτερικά με έγχρωμα κονιάματα και τοιχογραφίες. Η «εκδοτική πορεία» είναι εξαντλητική, θα μπορούσε να τη χαρακτηρίσει κανείς ως «ανασκαφή επί χάρτου». Φωτογραφίες από το φυσικό περιβάλλον, πολεοδομικά σχέδια, εικόνες σε κάθε στάδιο της ανασκαφής, αναπαραστάσεις κτηρίων κ.ά. απαρτίζουν την υποδειγματική έκδοση.

Κ.Σ.

Σχεδιαστική αναπαράσταση της νότιας εισόδου και της «Εξέδρας» του Ανάκτορου, από την έκδοση: «Μια Νέα Ματιά στη Μινωική Κρήτη», τόμ. Ι (σ. 141).

Ακρόπολη

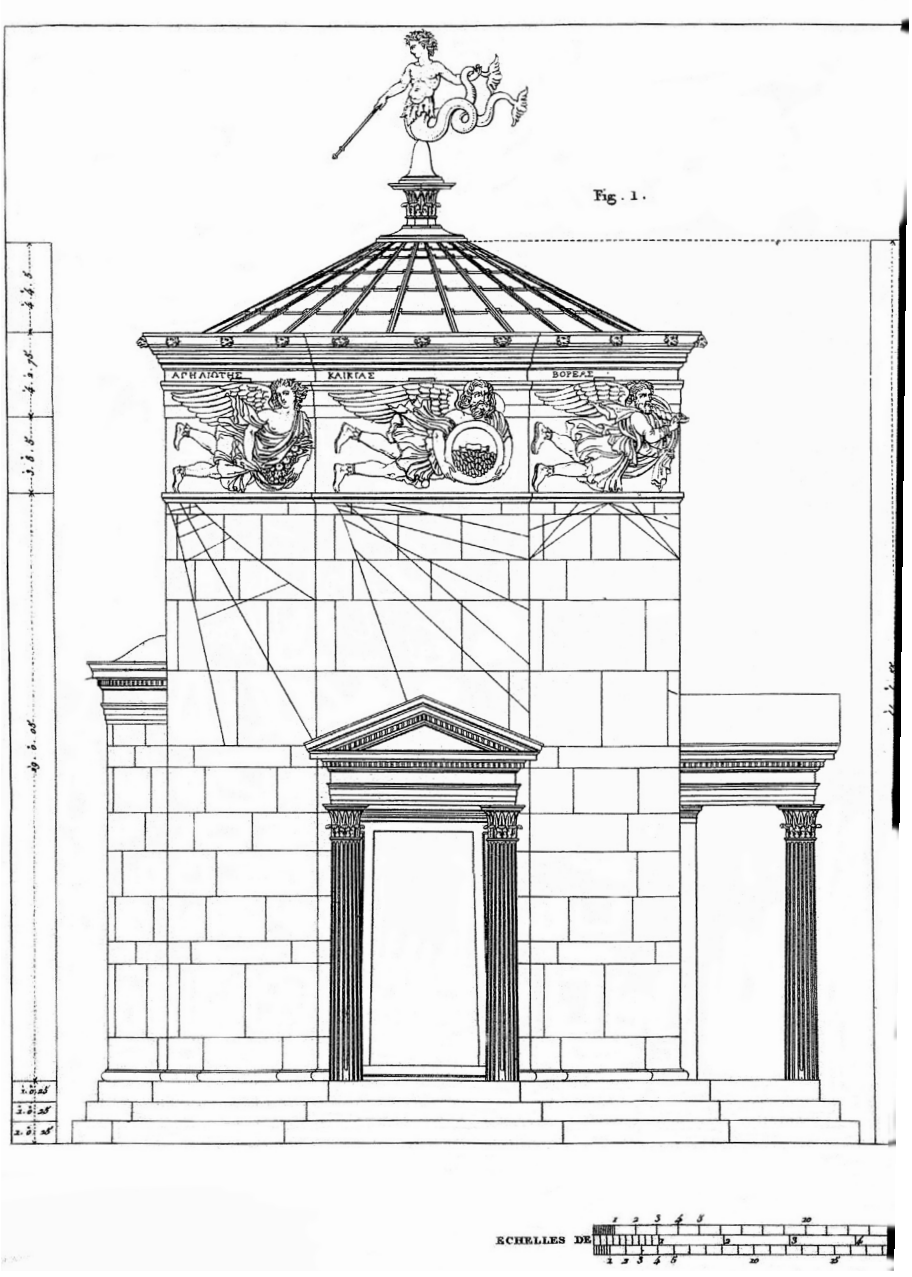
Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά, Πνύκα, Φιλοπάππου, Βιβλιοθήκη Αδριανού, Θέατρο Διονύσου, Ηρώδειο

Η ΑΛΚΗΣΤΙΣ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ-ΧΩΡΕΜΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1941, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και εργάστηκε ως αρχαιολόγος προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων στην Ακρόπολη, της οποίας υπήρξε διευθύντρια από το 2000 ως το 2006. Το έργο της δεν περιορίζεται στα μνημεία του Ιερού Βράχου και στα γλυπτά του Παρθενώνα, αλλά ερεύνησε συστηματικά τα μνημειακά κτήρια που ανεγέρθηκαν κατά την αυτοκρατορική εποχή, δηλαδή από τα χρόνια του Αυγούστου και μετά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Μία σύντομη αλλά συνολική θεώρηση της οικοδομικής δραστηριότητας στην Αθήνα από τα χρόνια του Αυγούστου δημοσιεύθηκε στον συλλογικό τόμο: *Αθήναι* (ΚΟΤΙΝΟΣ, 2000), με τον τίτλο: «Πολεοδομική εξέλιξη και μνημειώδη κτήρια στην Αθήνα κατά την εποχή του Αυγούστου και του Αδριανού». Ένα βιβλίο όμως που δίνει εικόνα όλης της εργασίας της είναι το: *Ακρόπολη. Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά, Πνύκα, Φιλοπάππου, Βιβλιοθήκη Αδριανού, Θέατρο Διονύσου, Ηρώδειο* (Αθήνα, ΜΙΛΗΤΟΣ, 2010).

Η Ρωμαϊκή Αγορά, λόγου χάρη, που οικοδομήθηκε σε συνέχεια της Αρχαίας Αγοράς, έχει ως διακριτικό την Πύλη της Αρχηγέτιδος Αθηνάς. Από τα μνημεία που ανηγέρθησαν κατά τη ρωμαϊκή εποχή, προβάλλει το υπερμέγεθες Ωδείο του Αγρίππα, που κτίστηκε στο κέντρο σχεδόν της Αρχαίας Αγοράς, προοριζόταν για μουσικές εκδηλώσεις και το οποίο είναι εκτός κλίμακος, σε σύγκριση με οποιαδήποτε προγενέστερη ή μεταγενέστερη κατασκευή.

Κ.Σ.

Ωρολόγιο του Κυρρήστου ή Πύργος των Ανέμων. (Αναπαράσταση J. Stuart - N. Revett), από την έκδοση: «ΑΘΗΝΑΙ. Από την Κλασική Εποχή έως Σήμερα» (σ. 177).

Το Μουσείο της Ακροπόλεως

Η ΑΛΙΚΗ-ΙΣΜΗΝΗ ΤΡΙΑΝΤΗ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και τελείωσε εκεί το Αβερώφειο Γυμνάσιο Θηλέων. Σπούδασε αρχαιολογία στο ΠΑ Αθηνών και έκανε τη διατριβή της στο ΑΠΘ. Υπηρέτησε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία ως επιμελήτρια και έφορος αρχαιοτήτων (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Ολυμπία, Κυκλάδες, Σάμος και Ικαρία, Ακρόπολη) και ως καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ειδικό ενδιαφέρον της είναι η αρχαία ελληνική γλυπτική.

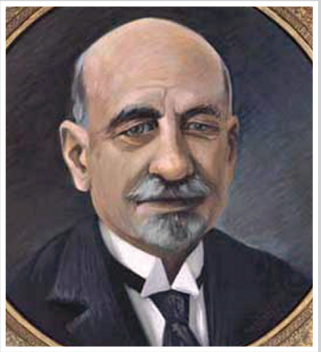
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αντιπροσωπευτικό έργο της είναι η έκδοση που αναφέρεται στη συγκρότηση του πρώτου Μουσείου της Ακρόπολης, που ολοκληρώθηκε το 1874: *Το Μουσείο της Ακροπόλεως* (Αθήνα, Όμιλος Λάτση-Eurobank, 1998). Ο Όμιλος Λάτση ανέλαβε έκτοτε να παρουσιάζει μονογραφίες σημαντικών μουσείων της Ελλάδος, δίνοντας έτσι μεγάλη ώθηση στην παρουσίαση του αρχαιολογικού θησαυρού που βρίσκεται στα ελληνικά μουσεία, όπως: Γ. Σταϊνχάουρ, *Ο Μαραθών και το Αρχαιολογικό Μουσείο* (Αθήνα, 2009).

Η Ισμήνη Τριάντη μας εισάγει στον κόσμο της γλυπτικής αναλύοντας τον γλυπτό διάκοσμο μνημείων που χρονολογούνται από τις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. Διαφωτιστική είναι η αναφορά της στη γλυπτική σύνθεση του αετώματος του αρχαίου ναού του Παρθενώνα, που καταστράφηκε από τους Πέρσες το 480 π.Χ., η οποία έχει ως θέμα την αναπαράσταση μυθολογικού χαρακτήρα σκηνών, όπως την Αποθέωση του Ηρακλή και τον Τρισώματον δαίμονα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα εκθέματα «Κόρες», που ανάγονται στην προκλασική εποχή, στα οποία σώζονται ίχνη ζωγραφικής επιχρωμάτισης, όπως αυτά στην Πεπλογύρο Κόρη. Τα διακοσμητικά αυτά μοτίβα δεν αποτυπώνουν σχέδια που τόνιζαν τις αρχαίες φορεσιές, αλλά συνθέσεις που κοσμούσαν αρχιτεκτονικά μέλη, όπως θριγκούς και γείσα.

Κ.Σ.

Κόρη, έργο που φιλοτέχνησε ο γλύπτης της Πεπλοφόρου (Ακρ. 679). Από την έκδοση: «Το Μουσείο της Ακροπόλεως» (σ. 167).

Μυκήναι και Μυκηναϊκός πολιτισμός

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΟΥΝΤΑΣ γεννήθηκε στη Στενήμαχο της Θράκης το 1857 και πέθανε στην Αθήνα το 1934. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, μετεκπαιδεύτηκε στη Γερμανία και διορίστηκε στη συνέχεια έφορος αρχαιοτήτων της Αρχαιολογικής Εταιρείας, ενώ δίδαξε αρχαιολογία στο ΠΑ. Με τη μεθοδικότητα που διακρίνει τις ανασκαφικές εργασίες του και τις πλούσιες γνώσεις που απέκτησε, πέτυχε να θεμελιώσει την προϊστορική αρχαιολογία, δίνοντας έτσι συνολική εικόνα του μυκηναϊκού πολιτισμού.

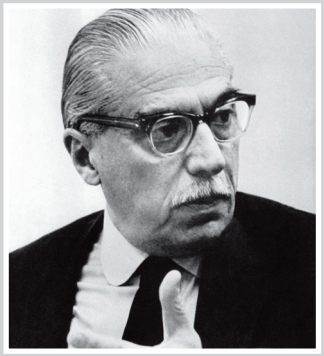
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το έργο και η ερευνητική του ματιά αποτυπώνεται στην έκδοση: *Μυκήναι και Μυκηναϊκός πολιτισμός* (Αθήνησιν, παρά τω βιβλιοπωλείω της Εστίας, 1893· κυκλοφόρησε και αγγλικά, 1897 και 1903). Η προσέγγιση και οι επισημάνσεις του Τσούντα επηρέασαν αποφασιστικά στην τεκμηρίωση των ευρημάτων της μυκηναϊκής περιόδου.

Κορυφαίο εκδοτικό του πόνημα: η *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής τέχνης* (Αθήνα, Επικαιρότητα, [χ.χ.], ανατύπωση της έκδοσης του 1928), ένα βιβλίο που σκοπό είχε να προικίσει, όχι μόνο τον κόσμο των αρχαιολόγων αλλά και το ευρύτερο καλλιεργημένο κοινό με στοιχεία που αποσαφηνίζουν την εικόνα της εξελίξης της τέχνης στην αρχαία Ελλάδα. Δεν πρόκειται εδώ για μια απλή παράθεση πληροφοριών και αξιολόγηση των μνημείων, αλλά για μια εις βάθος διερεύνηση των ποικίλων μορφολογικών επεμβάσεων στο αρχικό κτίσμα. Το έργο αυτό είναι αναντικατάστατο και παραμένει ως σήμερα το πολυτιμότερο σύγγραμμα για την αρχαία ελληνική τέχνη. Η εργογραφία του Τσούντα είναι συγκεντρωμένη στον τιμητικό τόμο που κυκλοφόρησε το 1941, *Επιτύμβιον Χρήστου Τσούντα*.

Κ.Σ.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ

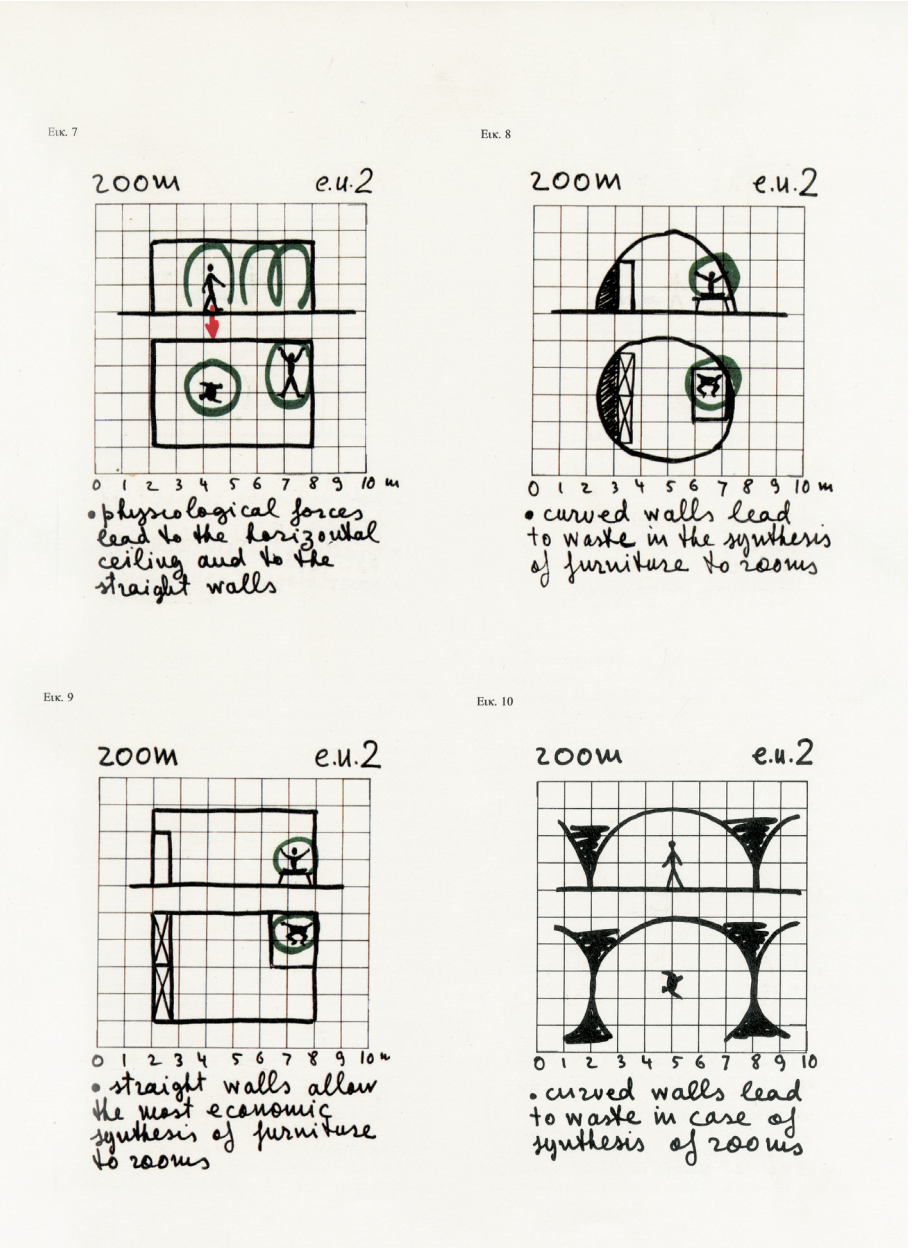

Κείμενα – Σχέδια Οικισμοί

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΟΞΙΑΔΗΣ γεννήθηκε στη Στενήμαχο της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1913 και πέθανε στην Αθήνα το 1975. Αποφοίτησε από την Αρχιτεκτονική Σχολή του ΕΜΠ το 1935 και το 1936 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο του Charlottenburg του Βερολίνου. Στη συνέχεια εργάστηκε ως μηχανικός στο Γραφείο Χωροταξικών και Πολεοδομικών Ερευνών. Στη δεκαετία του 1950, αξιοποιώντας τις γνώσεις και την εμπειρία του, ασχολείται συστηματικά πλέον με την οικιστική ανασυγκρότηση των αναπτυσσόμενων χωρών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Πλήθος άρθρα και ανακοινώσεις, όπως και ειδικές πολεοδομικές και οικιστικές μελέτες αντιπροσωπεύουν τη «φιλοσοφία» μιας ζωής. Μια γενική θεώρηση του έργου του εμπεριέχεται στο βιβλίο: *Κείμενα - Σχέδια - Οικισμοί*, που εκδόθηκε με την επιμέλεια του Αλέξανδρου-Ανδρέα Κύρτση (Αθήνα, Ίκαρος, 2006). Τα σκίτσα του Δοξιάδη, που αναπαράγονται στον τόμο αυτό, είναι δηλωτικά του τρόπου σκέψης του: από τη σύλληψη της ιδέας ως την πραγμάτωση του έργου. Είναι ενδιαφέρον να τονίσει κανείς, μεταξύ των άλλων αξιοσημείωτων ιδεών του Δοξιάδη που προβάλλονται εδώ, η άποψή του για τον «νέο ρόλο του αρχιτέκτονα». Ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου δεν πρέπει να κρίνεται από τη σχεδιαστική του δεινότητα μόνο, αλλά από τη δημιουργία κτισμάτων που να ανταποκρίνονται στις ανθρώπινες ανάγκες, σύμφωνα με κάθε τοπικό και εθνικό χαρακτηριστικό στοιχείο και το φυσικό περιβάλλον βέβαια. Άλλα κεφάλαια επιγράφονται: «Οι μετακινήσεις και οι Οικισμοί του Ανθρώπου», «Η μορφολογία των δυναμικών οικισμών», «Ο Δικέφαλος Αετός». Οι αναζητήσεις του Δοξιάδη αρχίζουν από το απώτερο παρελθόν των οικισμών και εκτείνονται ως τις πλέον σύγχρονές του μελέτες σε παγκόσμια κλίμακα.

Κ.Σ.

Σκίτσα του Κ. Δοξιάδη από το κεφάλαιο «Αναζητώντας τις οικιστικές δυνάμεις», της έκδοσης: «Κείμενα - Σχέδια - Οικισμοί» (σ. 147).

Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα

Η ΜΑΡΩ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1945 και αποφοίτησε από τη Σχολή Αρχιτεκτόνων (ΕΜΠ) το 1970, όπου και δίδαξε από το 1975 έως το 2009.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η διδασκαλία της, οι μελέτες και οι έρευνές της σε αρχειακές ανέκδοτες πηγές, εμπλούτισαν καθοριστικά τις γνώσεις της, ώστε να μας προσφέρει το βιβλίο: *Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, που εκδόθηκε σε συνεργασία με τον Μ. Μπίρη (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 2001).

Το θέμα που πραγματεύεται η Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη είναι μέγα και, ίσως, άλυτο με τα στοιχεία που διαθέτουμε, σύμφωνα με την οπτική των συγγραφέων. Από τη μία πλευρά η επίδραση της βαυαρικής αρχιτεκτονικής παράδοσης στα κτήρια της μετα-επαναστατικής Ελλάδας και από την άλλη η «συνέχεια» της ελληνικής αρχιτεκτονικής, όπως εκφράζεται από τον Κλεάνθη, σε συνδυασμό και με την επιρροή Ελλήνων ευεργετών στους αρχιτέκτονες που εκπόνησαν τα σχέδια μνημειακών εγκαταστάσεων, αποτελούν ουσιαστικές παραμέτρους αυτού που λέμε «νεοκλασική αρχιτεκτονική». Ας μη λησμονούμε, όπως τονίζουν οι ίδιοι οι συγγραφείς, πως ο σχεδιασμός της νέας Αθήνας του 19ου αιώνα αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στα αρχιτεκτονικά χρονικά: δηλαδή, σχεδίαση μιας πρωτεύουσας εξαρχής, με άξονες και βάση τα κατάλοιπα της αρχαίας πόλης, την Ακρόπολη, την πύλη του Αδριανού και τη Βιβλιοθήκη του, λόγου χάρη. Από την άλλη πλευρά πάλι, πρέπει να τονίσουμε ότι ο νεοκλασικός χαρακτήρας των κτηρίων, κατά περιοχές, δεν είναι ομοιόμορφος, αλλά διαφοροποιείται σύμφωνα με τη λαϊκή και «αρχοντική» τοπική παράδοση, ενώ οι επιδράσεις της ιταλικής αρχιτεκτονικής είναι εμφανής στα Ιόνια νησιά και στην Πάτρα.

Κ.Σ.

Πρόπυλο της Εθνικής Τράπεζας στην Ξάνθη, με την επιβλητική πρόσοψη εκτός κλίμακας, από την έκδοση: «Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα» (σ. 295).

Πηλιορείτικη Οικοδομία

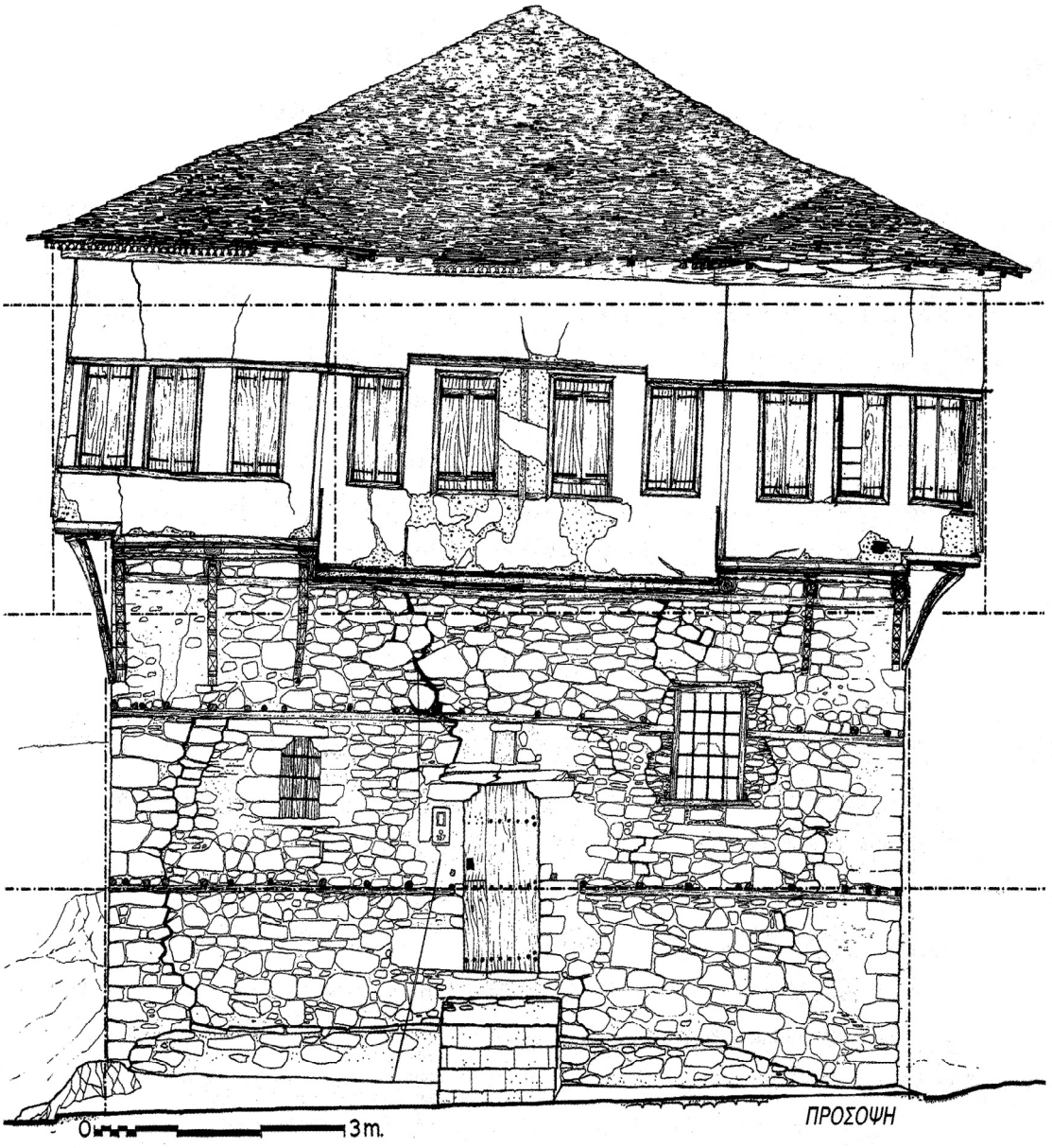
Η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Πήλιο από τον 17ο στον 19ο αιώνα

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΖΗΣ γεννήθηκε στην Καβάλα το 1948 και σπούδασε αρχιτεκτονική στο ΕΜΠ, ενώ έλαβε μεταπτυχιακό δίπλωμα στις αναστηλώσεις από το Πανεπιστήμιο του York το 1977.

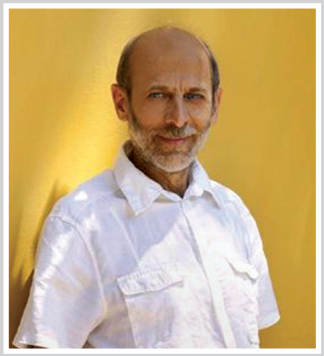
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα έργα του Κίζη, ξεχωρίζει το βιβλίο: *Πηλιορείτικη Οικοδομία. Η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Πήλιο από τον 17ο στον 19ο αιώνα* (Αθήνα, Πολιτισμικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 1995). Η μελέτη αυτή, δεν είναι μια ακόμη προσέγγιση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάποιας τοπικής αρχιτεκτονικής, αλλά μια εξαντλητική αποτύπωση κτισμάτων που συγκροτούν τον «οικισμό» του Πηλίου, στο οποίο υπήρξε μεγάλη οικονομική άνθηση και οικοδομική δραστηριότητα τα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, δηλαδή τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα.

Σημαντικά είναι και τα εισαγωγικά σημειώματα για το Πήλιο και την πολιτισμική του παράδοση, με αναφορά στην κτηριολογία των οθωμανικών χρόνων και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της εσωτερικής αρχιτεκτονικής και διακόσμησης. Ο Κίζης αποδελτιώνει σχεδόν όλες τις φόρμες των αρχοντικών κάθε χωριού, και με λεπτομερή γραμμικά σχέδια παρουσιάζει την εξέλιξη των εξωτερικών όψεων διαχρονικά. Κάθε αρχιτεκτονική όψη του κτηρίου, εξωτερικά και εσωτερικά, αναλύεται υποδειγματικά και σημειώνονται όλες οι σχεδιαστικές παραλλαγές που θα συναντήσει κανείς στα αρχοντικά και τα λαϊκά σπίτια: οροφή, χαγιάτι, ξυλοδεσιές, σιδεριές στα παράθυρα, θυρόφυλλα και τζάκια, μεσάντρες, κιόσκια και κρεβάτες.

Κ.Σ.

Πρόσοψη του αρχοντικού Τσαρδινέικο (1779) στη Βυζίτσα. Σχέδιο της ομάδας Π. Βρούχα, Α. Μασουρίδη και Μαρίας Σάκκα, κ.ά. από την έκδοση: «Πηλιορείτικη Οικοδομία» (σ. 508).

Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα

Τα αρχαία λατομεία και η ιστορία ενός ημιτελούς κιονόκρανου του πρώτου μαρμάρινου Παρθενώνος

Ο ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΟΡΡΕΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1948 και σπούδασε Αρχιτεκτονική στο ΕΜΠ και στο Freie Universität του Βερολίνου. Από το 1975 συμμετέχει στη μελέτη για την αποκατάσταση των μνημείων της Ακρόπολης και απέκτησε μοναδικές γνώσεις για τις αρχικές οικοδομικές μνημειακές κατασκευές στον Ιερό Βράχο. Ανίχνευσε και εντόπισε σε τοιχοποιίες οχυρωματικών έργων, μαρμάρινα τμήματα που προέρχονταν από άλλα μνημεία, βοηθώντας έτσι στην αποκατάσταση πολλών αρχιτεκτονικών μελών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο και τα χειρόγραφα σχέδιά του, που αναπαριστούν την αρχική εικόνα των μνημείων, όπως το προοπτικό του Ερεχθείου (1975), ξεχωρίζει η έρευνά του για το λατομείο της Πεντέλης, που τροφοδότησε με μάρμαρο την ανέγερση του Παρθενώνα: *Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα. Τα αρχαία λατομεία και η ιστορία ενός ημιτελούς κιονόκρανου του πρώτου μαρμάρινου Παρθενώνος* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1993). Ο Κορρές συγγράφει έναν «εικαστικό διάλογο», συνοδευόμενο με εξαιρετικά γραμμικά σχέδια, που αναδεικνύουν τη μέθοδο εξόρυξης μαρμάρων από το λατομείο της Πεντέλης, την πρώτη επιτόπια επεξεργασία τους, τον τρόπο μεταφοράς τους στον Ιερό Βράχο και την οδό που ακολούθησαν, όπως και την τεχνική ανύψωσης των μεγάλων όγκων των μαρμάρων στην προκαθορισμένη θέση τους, για την ανοικοδόμηση του Παρθενώνα.

Κ.Σ.

Αναπαράσταση της μεθόδου ανύψωσης των μαρμάρινων όγκων στον Παρθενώνα. Σχέδιο του Μ. Κορρέ από την έκδοση: «Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα» (σ. 57). ☞

Στοιχεία Αυτογνωσίας

Για μιαν αληθινή αρχιτεκτονική

Ο ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1913, όπου και πέθανε το 1993. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο Πολυτεχνείο του Μονάχου (1931-1936). Εργάστηκε στην Πολεοδομία (1938-1942) και μετά τον πόλεμο στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων.

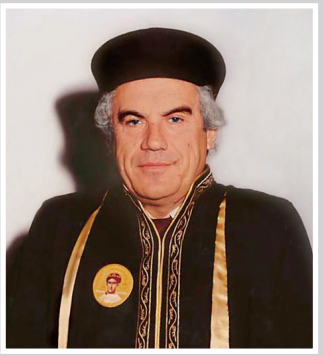
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έγραψε πολλά βιβλίδια με κρίσεις και απόψεις του για την αρχιτεκτονική της εποχής του, όπως σχόλια για τους «Ρωμαίους αρχιτέκτονες» Λ. Πασαρέλι και Μ. Νικολέτι, στο βιβλίο: *Η Άθλια Επικαιρότητα, Χρυσή Ολυμπιάδα – Το Μουσείο της Ακρόπολης* (Άγρα, 1991).

Ο Κωνσταντινίδης περιδιάβασε αρχαιολογικούς χώρους, χωριά και πόλεις της Ελλάδας πριν από τον Μεσοπόλεμο και είχε έτσι την ευκαιρία να δει μιαν άλλη Ελλάδα. Το βιβλίο που εκφράζει τον προβληματισμό του σχετικά με την αρχαία, βυζαντινή και λαϊκή αρχιτεκτονική παράδοση τιτλοφορείται: *Στοιχεία Αυτογνωσίας. Για μιαν αληθινή αρχιτεκτονική* (Γραφικαί Τέχναι Αφοί Καρυδάκη Ο.Ε., Αθήνα, 1975). Πρόκειται για ένα οδοιπορικό, με το μάτι και τον φωτογραφικό φακό του Κωνσταντινίδη, που θέλει να επισημάνει και να αποτυπώσει σε εικόνες και σχέδια αυτό που πιστεύει ως αρχή της αρχιτεκτονικής: «Τοπίο και άνθρωπος είναι τα δύο αρχικά “δεδομένα”, για να πλαστεί το αληθινό αρχιτεκτόνημα. Και δεν υπάρχει αρχιτεκτονική χωρίς τοπίο, όπως δεν υπάρχει και άνθρωπος έξω από έναν συγκεκριμένο φυσικό περίγυρο» (σ. 302). Προσπαθεί να διαγνώσει τη συνέχεια μεταξύ του αρχαίου μνημείου και του σύγχρονου κτίσματος, ως κατασκευές ιδωμένες και πλασμένες μέσα από την ίδια οπτική, στην οποία κυριαρχεί ο σεβασμός στο φυσικό κάλλος. Σημειώνει μάλιστα τι έγραψε ο Πλούταρχος για τα «Περικλέους έργα» στην Ακρόπολη: «Προς πολλών χρόνων εν ολίγω γινόμενα».

Κ.Σ.

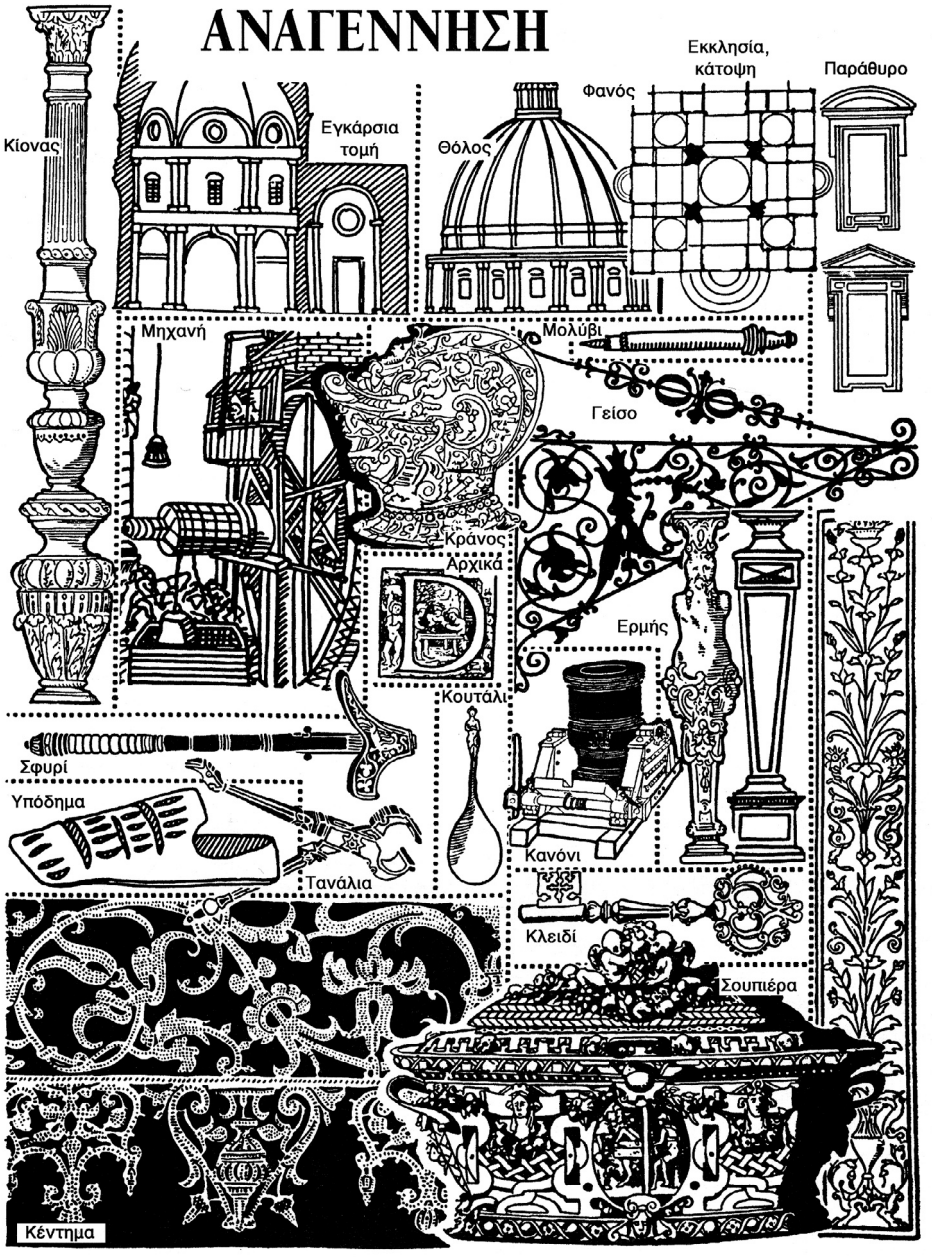
Πρόσοψη καταστήματος στις Σπέτσες, το 1963, δείγμα εξαιρετικής χρωματικής ισορροπίας. Φωτ. Άρη Κωνσταντινίδη, από την έκδοση: «Στοιχεία Αυτογνωσίας» (σ. 185).

Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΛΑΒΒΑΣ γεννήθηκε στη Ρηχεία Λακωνίας το 1935 και πέθανε στην Αθήνα το 2006. Αρχιτέκτονας και Αρχαιολόγος. Σπούδασε ιστορία και αρχαιολογία στο ΠΑ και αρχιτεκτονική στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης. Δίδαξε αρχιτεκτονική μορφολογία, ρυθμολογία και ιστορία της αρχιτεκτονικής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το συγγραφικό του έργο διακρίνεται η *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, με έμφαση στον 19ο και 20ό αιώνα (Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2002). Πρόκειται για μια συνοπτική θεώρηση της ανθρώπινης δημιουργίας στον τομέα της αρχιτεκτονικής, από τις πρωτόλειες ως τις σύγχρονες κατασκευές. Προβάλλονται κορυφαία έργα της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής, αντιπροσωπευτικά κάθε έθνους, ανεξαρτήτως ηπείρου, που κρίνονται όχι απλά ως μνημειακές δημιουργίες, αλλά ως μνημεία ενταγμένα στο πολεοδομικό σύνολο που ανήκουν, και προσδιορίζονται ακριβώς τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα κάθε αρχιτεκτονικού ύφους, συγκεκριμένης περιόδου, όπως της Ρωμανικής λόγου χάρη, ενώ παρατίθενται φωτογραφίες και σχέδια καθεδρικών ναών και μοναστηριακών συγκροτημάτων. Έμφαση δίνεται στη νεότερη και σύγχρονη αρχιτεκτονική, με πυκνές αναφορές στην ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση του 20ού αιώνα. Να σημειώσουμε εδώ την πλούσια εικονογράφηση της έκδοσης: φωτογραφίες και σκίτσα, που συμπληρώνουν και τεκμηριώνουν τα κείμενα. Μια άλλη αξιόλογη εκδοτική δραστηριότητα του Λάββα είναι ο συντονισμός και η γενική επιστασία στους δύο τελευταίους συλλογικούς τόμους: *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, Μακεδονία Α΄- Μακεδονία Β΄- Θράκη (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1998 και 1991 αντίστοιχα): ενδελεχής παρουσίαση δειγμάτων της τοπικής αρχιτεκτονικής παράδοσης, με φωτογραφικό υλικό, σχέδια και σημειώσεις σε παράλληλη στήλη. Κ.Σ.

Σύνθεση που ανοίγει το κεφάλαιο της Αναγέννησης στην έκδοση: «Επίτομη Ιστορία», εικόνα 18. Αναγέννηση. Τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά.

Η Αρχιτεκτονική ως Τέχνη

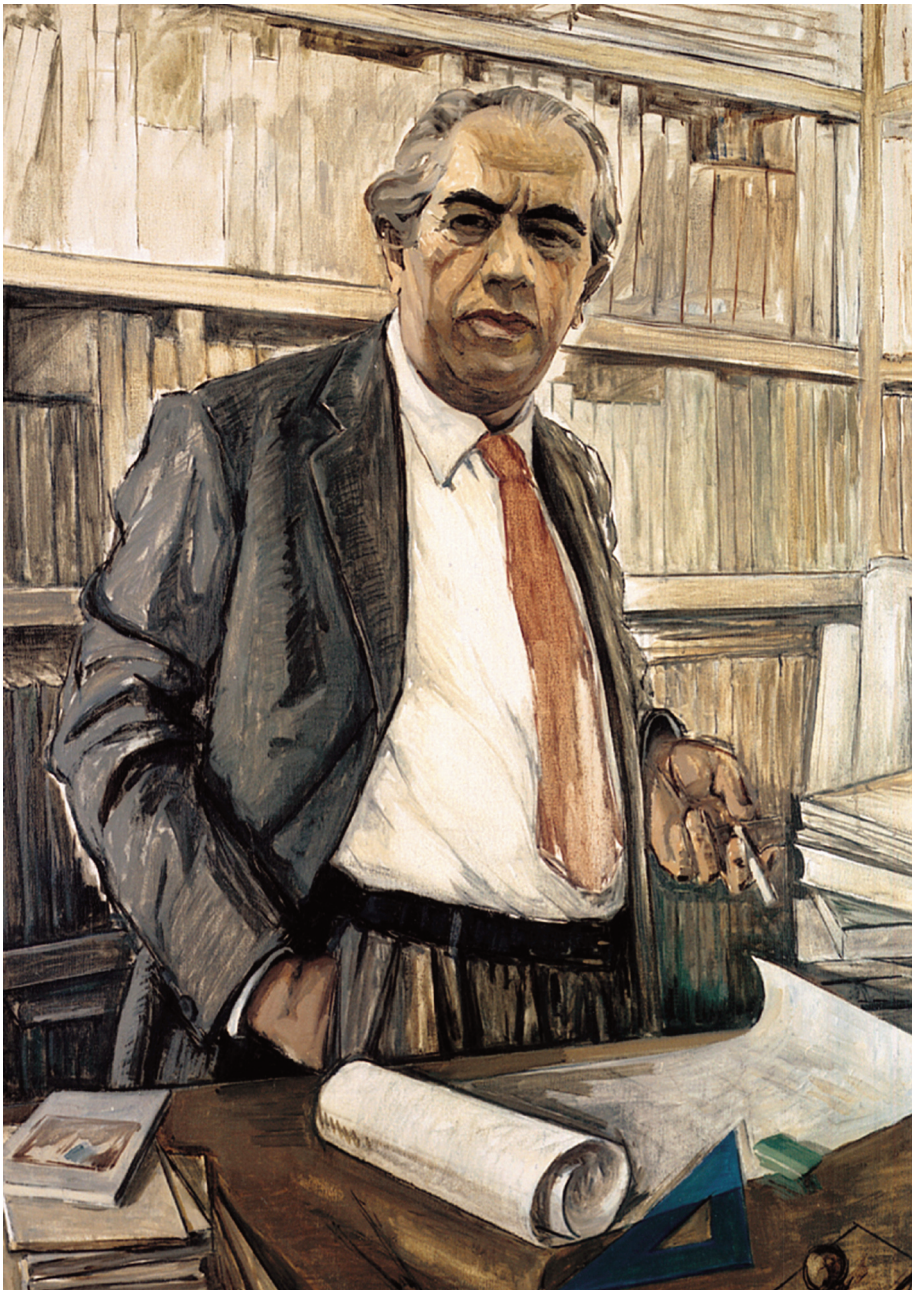
Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΕΛΗΣ γεννήθηκε το 1903 στην Πάτρα και πέθανε στην Αθήνα το 1969. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο Πολυτεχνείο της Δρέσδης και δίδαξε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ. Θεωρείται ο κατεξοχήν θεωρητικός της αρχιτεκτονικής τέχνης και τόνισε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε μνημείου, με βάση τα γεωμετρικά σχήματα, το ανθρώπινο μέτρο και το φυσικό τους περιβάλλον, ώστε να επιτευχθεί η επιδιωκόμενη αρμονία. Ως αρχιτέκτονας εργάστηκε αρχικά στην Πάτρα και αργότερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου πρωτοστάτησε στην έκδοση του περιοδικού *Χρονικά Αισθητικής*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία του Μιχελή, που μεταφράστηκαν και σε διάφορες ξένες γλώσσες, διακρίνονται τρία: *Η Αρχιτεκτονική ως Τέχνη*, *Αισθητικά Θεωρήματα* και *Αισθητική* και *Θεώρηση της Βυζαντινής Τέχνης* (εκδόσεις Ιδρύματος Παναγιώτη και Έφης Μιχελή). Ο Μιχελής επισημαίνει τους κανόνες που πρέπει να διέπουν κάθε αρχιτεκτόνημα τόσο σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον, όσο και σε συνάρτηση με τη λειτουργία του – δηλαδή, δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα. Υπό το πρίσμα αυτό, το βιβλίο του *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη* ανοίγει με την επισήμανση πως πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη ο ρόλος της δημιουργίας στην περίπτωση που προορίζεται να εξυπηρετήσει ανθρώπινες ανάγκες.

Επίσης αναφέρεται επί μακρόν στην αισθητική και την εντύπωση που προκαλεί στον άνθρωπο η επαφή με το ωραίο και το «άνοιγμα της ψυχής» που επιφέρει. Ο Μιχελής υπήρξε από τους πρώτους Έλληνες αρχιτέκτονες που αποδέχτηκε τη χρησιμότητα των νέων υλικών, μπετόν αρμέ, λόγου χάρη, στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής φόρμας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το βιβλίο του: *Αισθητική Τριλογία* (Αθήνα, Ίκαρος, 1937): ένας διάλογος στην Ακρόπολη μεταξύ του *Αισθητικού* και του *Ερασιτέχνη*, με παρεμβολή του *Ζωγράφου*, στο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «Απολογία Κριτικού».

Κ.Σ.

Ο Παναγιώτης Μιχελής σε ζωγραφική απεικόνιση του Κώστα Μαλάμου.

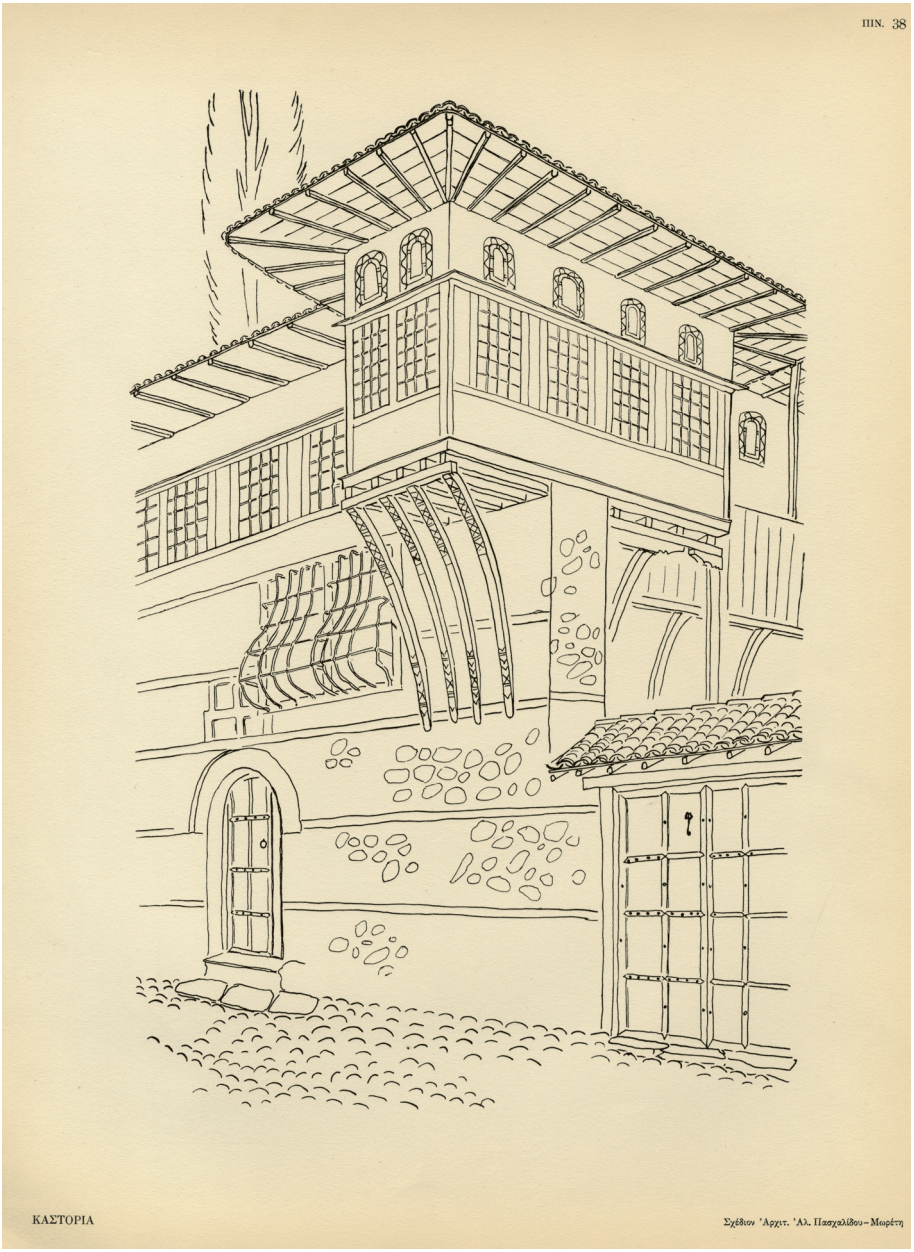
Καστοριά, τ' αρχοντικά

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1927, σπούδασε στο ΕΜΠ και παρακολούθησε μαθήματα Κλασικής και Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης στη Σορβόννη και στο Institut d'Art et Archéologie στο Παρίσι. Εξελέγη καθηγητής της Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας στο ΑΠΘ το 1958. Έχοντας σπουδάσει και Θεολογία στο ΑΠΘ, εκπροσώπησε το Ορθόδοξο Πατριαρχείο της Ιερουσαλήμ στην Επιτροπή Αναστήλωσης του Πανάγιου Τάφου.

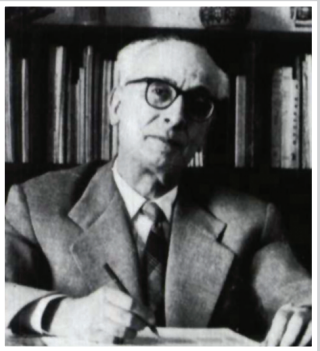
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Σε θεωρητικό επίπεδο, ο Μουτσόπουλος διακρίνεται για τις μελέτες του στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ναοδομία, καθώς και για τις ανασκαφές που διενήργησε στην Εύβοια και στις Πρέσπες. Από το μεγάλο τμήμα των εργασιών του, που έχουν δημοσιευθεί, ξεχωρίζουν τα: *Καστοριά, τ' αρχοντικά* (1962) και *Τ' αρχοντικά της Σιάτιστας* (1964).

Τα βιβλία αυτά, που διακρίνονται για την αισθητική και τον σεβασμό τους προς την ελληνική τυπογραφική παράδοση, είναι διαφωτιστικά της συνολικής εικόνας που είχαν πόλεις όπως η Καστοριά και τα αρχοντικά της. Η προσέγγιση του Μουτσόπουλου είναι λεπτομερής: το αρχοντικό Τσετσαπά, λόγου χάρη, φωτογραφήθηκε από όλες τις πλευρές του και στη συνέχεια εκπονήθηκαν γραμμικά σχέδια υπό κλίμακα, που αναδεικνύουν την αρχική εικόνα του. Οι αποτυπώσεις της αρχιτεκτόνισσας Αλ. Πασχαλίδου-Μωρέτη δεν περιορίζονται στις εξωτερικές όψεις, αλλά με βάση τις κατόψεις, φιλοτεχνήθηκαν τομές, ανόψεις και εσωτερικές όψεις, που προβάλλουν τον ξυλόγλυπτο και ζωγραφικό διάκοσμο. Πρόσθετη εικόνα του χαρακτήρα του εσωτερικού των αρχοντικών της Καστοριάς δίνει και η έγχρωμη αναπαραγωγή που επιμελήθηκε η Πασχαλίδου-Μωρέτη και πάλι, για την οροφογράφηση των αρχοντικών Σαπουτζή.

Κ.Σ.

Εξωτερική άποψη του αρχοντικού Νανζή στην Καστοριά (πίν. 38), σε σχέδιο της Αλ. Πασχαλίδου-Μωρέτη, από την έκδοση: «Καστοριά, τ' αρχοντικά».

Αι Αθήναι
Από τον 19ο εις τον 20όν αιώνα

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΙΡΗΣ γεννήθηκε στο Κάιρο το 1899 και πέθανε στην Αθήνα το 1980. Σπούδασε αρχιτεκτονική και ειδικεύτηκε στην πολεοδομία, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με τη συγγραφή ιστορικών δοκιμίων με επίκεντρο την οικιστική εξέλιξη των Αθηνών. Προσελήφθη στον Δήμο Αθηναίων και διηύθυνε το Σχέδιο Πόλεως και μετά το 1945 συνέταξε το «Γενικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης της Πρωτεύουσας». Οραματίστηκε μια διαφορετική Αθήνα από αυτή που βιώνουμε σήμερα, με την αποσυμφόρηση του Διοικητικού Κέντρου και την ίδρυση «νέας πόλης» στο Θριάσιο-Μεγαρικό πεδίο – κάτι που έμεινε τελικά στα χαρτιά. Πρωτοστάτησε στην κίνηση κατά της συστηματικής κατεδάφισης σημαντικών κτηρίων νεοκλασικιστικού ύφους (Μέγαρο Ράλλη στην πλατεία Κλαθμώνος).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο σπουδαιότερο είναι *Αι Αθήναι. Από τον 19ο εις τον 20όν αιώνα* (Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1995). Πρόκειται για ένα αναντικατάστατο και πρωτοποριακό βιβλίο, με εικόνες των σπουδαιότερων μνημείων, βασισμένες σε σχέδια και πίνακες των περιηγητών που επισκέφθηκαν την Αθήνα τον 19ο αιώνα.

Παρατίθενται πολεοδομικοί χάρτες, υπογεγραμμένοι από τους Κλεάνθη και Σάουμπερτ, και σε συνδυασμό με τα νέα κτίσματα που άρχισαν να ανεγείρονται στην Αθήνα. Παρακολουθούμε λοιπόν, βήμα προς βήμα, την αρχιτεκτονική εξέλιξη της νέας πρωτεύουσας και τους αρχιτέκτονες που πρωταγωνίστησαν στον σχεδιασμό των δημόσιων και ιδιωτικών κτηρίων: Μέγαρο Σλήμαν, Αρχαιολογικό Μουσείο, Σιναία Ακαδημία, Ανάκτορα επί της Ηρώδου του Αττικού, εκκλησία της Χρυσοσπηλιώτισσας, Δημοτικό Θέατρο Αθηνών, Μαράσλειο, Μέγαρο Χαροκόπου και Δημητρίου και πολλά άλλα.

Κ.Σ.

Τοπογραφικός Χάρτης των Αθηνών και των πέριξ, που εκπονήθηκε από τον Καλλέργη (1860), από την έκδοση: «Οι Πρώτοι Χάρτες της Πόλεως των Αθηνών», επιμ. Μ. Κορρές, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 2010 (σ. 11).

Αθηναϊκή Αρχιτεκτονική 1875-1925

Ο ΜΑΝΟΣ Γ. ΜΠΙΡΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1942, σπούδασε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Η έρευνά του επικεντρώθηκε στη μελέτη της νεότερης αστικής αρχιτεκτονικής, κυρίως της αθηναϊκής νεοκλασικής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα συγγράμματά του ξεχωρίζει η *Αθηναϊκή Αρχιτεκτονική 1875-1925* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 2003), το οποίο στην ουσία αποτελεί επανέκδοση (με διαφορετική εσωτερική οργάνωση) του τόμου που κυκλοφόρησε το 1987. Το βιβλίο του Μπίρη ανοίγει με το κεφάλαιο «Η αστικοποίηση της αθηναϊκής κοινωνίας», στο οποίο, συνδυάζοντας πολεοδομικούς χάρτες και φωτογραφίες από την παλιά Αθήνα, παρακολουθεί βήμα προς βήμα την οικιστική εξέλιξη και τις διάφορες οικοδομικές δημιουργίες και πρότυπα που χρησιμοποιήθηκαν. Οι φωτογραφίες μονοκατοικιών και διπλοκατοικιών συνοδεύονται από λεπτομερείς αποτυπώσεις των προσόψεων, στις οποίες διακρίνονται τα στυλιστικά στοιχεία, τα αετώματα, οι ρυθμολογικές ενότητες και τα χαρακτηριστικά που ορίζουν τα επίπεδα των ορόφων. Ο Μπίρης όμως δεν αρκείται μόνο στην παράθεση αυτών των στοιχείων, αλλά προβάλλει τις λεπτομέρειες των αρχιτεκτονικών μελών, όπως λαξευτά γείσα, κιονόκρανα και βάσεις παραστάδων, είδη επίπλαστων διακοσμήσεων κ.ά. Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το κεφάλαιο «Μεταβατικές μορφές των αρχών του 20ού αιώνα», με την επισήμανση κτισμάτων του ύστερου κλασικισμού, όπως το Μέγαρο Αθανασούλη στην οδό Πανεπιστημίου, του αρχιτέκτονα Αναστάσιου Μεταξά (σήμερα κατεδαφισμένο).

Κ.Σ.

Πρόσοψη της διώροφης οικίας επί της οδού Φυλής 48. Σχέδιο που φιλοτέχνησε ο Μ. Μπίρης, από την έκδοση: «Αθηναϊκή Αρχιτεκτονική, 1875-1925» (σ. 81). ☞

0 1 3 Μ.
ΜΑΝΟΣ ΜΠΙΡΗΣ

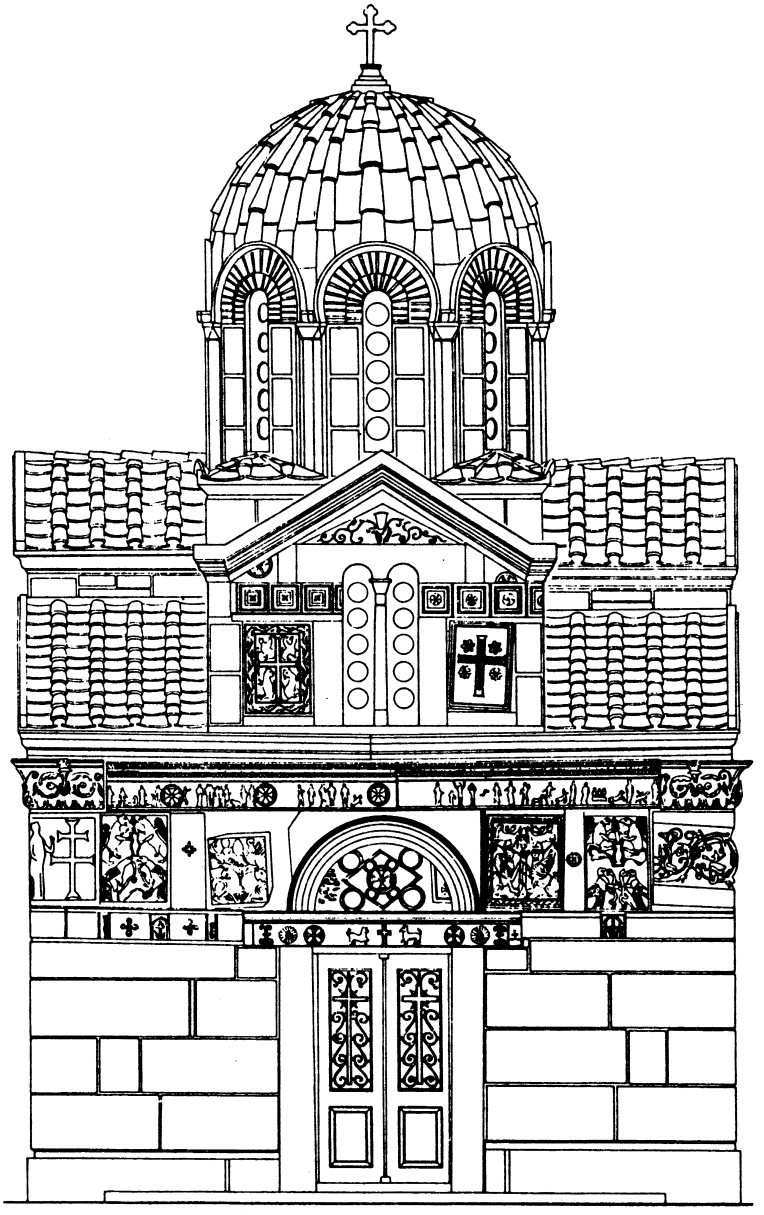
Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής

Ο ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1933, σπούδασε αρχιτεκτονική στο ΕΜΠ και Ιστορία της τέχνης στο Παρίσι. Εργάστηκε στη Διεύθυνση Αναστήλωσης (1960-1966) ως αρχιτέκτων και διετέλεσε μέλος της Επιτροπής Συντήρησης της Ακρόπολης. Με τη βαθιά του γνώση της ιστορίας της εξέλιξης της αρχιτεκτονικής, από τους αρχαίους χρόνους ως τους μεταβυζαντινούς, είχε την τύχη να διαπλάσει εξαιρετικά προικισμένους μαθητές, που με τη σειρά τους εργάστηκαν με ζήλο για στην αποκατάσταση της εικόνας των αθηναϊκών και άλλων μνημείων της αρχαιότητας.

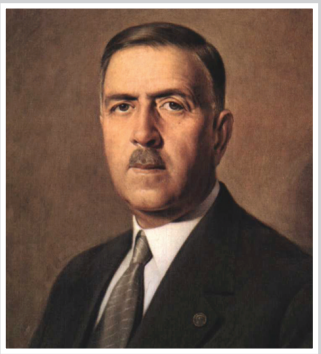
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από όλες τις ανθρώπινες δημιουργίες, η πιο εμφανής επί καθημερινής βάσης είναι το οικοδόμημα, το οποίο είναι δηλωτικό του καλλιτεχνικού ρεύματος της κάθε εποχής και εκφράζει παράλληλα τα οικονομικά και κοινωνικά γνωρίσματα κάθε πόλης. Ο Μπούρας, στα *Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής* (Αθήνα, Συμμετρία, 1999) περιγράφει την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής φόρμας, σημειώνοντας και τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, από τους λαούς της Ανατολής αρχικά (Αίγυπτος), για να προχωρήσει στη συνέχεια στην εξέταση της ελληνορωμαϊκής παράδοσης. Τοπογραφικά, κατόψεις, προοπτικά και άλλα σχέδια, που συντάχθηκαν από αρχαιολόγους, συνοδεύουν τον πρώτο τόμο, ενώ ο δεύτερος πραγματεύεται την αρχιτεκτονική ναοδομία, κυρίως στο Βυζάντιο, με αναφορές στον ισλαμικό κόσμο και στην αρχιτεκτονική των καθεδρικών ναών της Δύσης κατά τον Μεσαίωνα.

Ξεχωριστή θέση στην εργογραφία του Μπούρα έχει και η αρχιτεκτονική μελέτη για ένα από τα σπουδαιότερα βυζαντινά μνημεία που διασώθηκαν στον ελληνικό χώρο: *Η Νέα Μονή της Χίου. Ιστορία και Αρχιτεκτονική* (Αθήνα, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος 1981).

Κ.Σ.

Πρόσοψη της Παναγίας της Γοργοεπήκοου - Μικρή Μητρόπολη, σ. 252, από το Αρχείο Μορφολογίας (ΕΜΠ), από την έκδοση: «Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής» (2ος τόμ.).

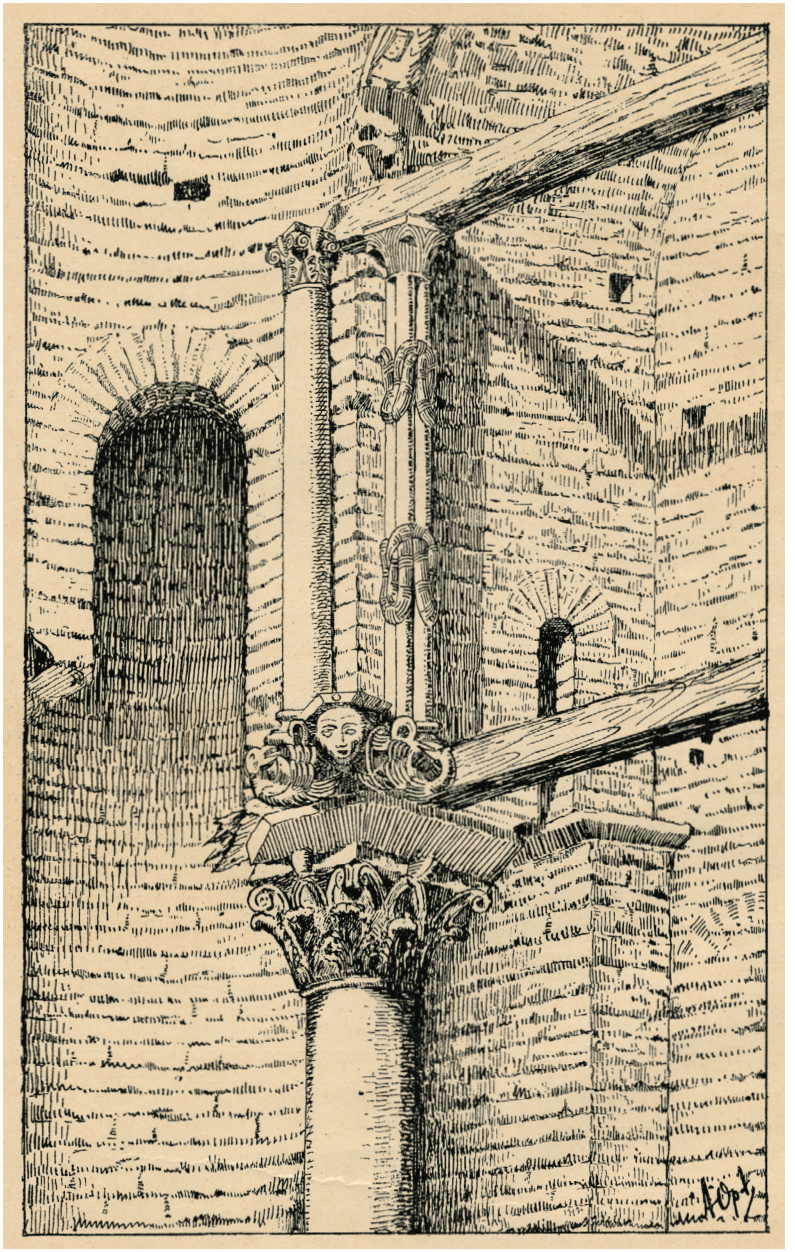
Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων

Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΡΛΑΝΔΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1887, όπου και πέθανε το 1979. Σπούδασε στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ και το ενδιαφέρον του στράφηκε στη μελέτη των αρχαίων μνημείων, στηριζόμενος σε αρχαίες λογοτεχνικές πηγές, καθώς είχε μαθητεύσει και στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Από το 1910 ως το 1917 καταπιάστηκε με την αποκατάσταση μνημείων της Ακρόπολης και οι γνώσεις που απέκτησε τον ανέδειξαν σε μεγάλο «δάσκαλο» της αρχαιολογίας. Ένας αρχαιολόγος της κλασικής εποχής, βυζαντινολόγος, αρχιτέκτονας και ανασκαφέας, που απέκτησε καθολική, σχεδόν, εικόνα της διαστρωμάτωσης του αθηναϊκού αρχαιολογικού χώρου, από την αρχαιότητα ως τη μεταβυζαντινή εποχή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πολλά συγγράμματά του ξεχωρίζει η δίτομη έκδοση: *Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων* (Αθήνα, εκδ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, 1955-1958). Τόμοι καθοριστικής σημασίας για την καταγραφή των διαφορετικών υλικών, ξύλο, πέτρα, μάρμαρο, μέθοδοι συνδεσμολογίας κ.ά., που χρησιμοποιήθηκαν κατά εποχές.

Εξαιρετικά σημαντικό για την παλαιοχριστιανική αρχιτεκτονική είναι και το δίτομο βιβλίο του: *Η Ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανική Βασιλική της Μεσογειακής Λεκάνης* (Αθήνα, Αρχαιολογική Εταιρεία, 1954). Στους τόμους αυτούς ο Ορλάνδος σημειώνει και καταγράφει όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη των βασιλικών, όπως και όλες τις παραλλαγές, φερ' ειπείν κιονοκράνων κλασικότροπης και χριστιανικής σχεδίασης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αντίληψη του κατεξοχήν χαρακτηριστικού του παλαιοχριστιανικού ναού είναι το λεγόμενο «Φράγμα του Πρεσβυτέριου» («τέμπλο») και η παρουσίαση διαφόρων τύπων μαρμάρινων θωρακίων και πεσσίσκων.

Κ.Σ.

Οι κιονίσκοι της ΝΔ γωνίας, από την έκδοση: «Η Παρηγορήτισσα της Άρτης», Αθήνα, 1921, σε σχέδιο του Α. Ορλάνδου (σ. 47).

ΑΘΗΝΑ. Ένα όραμα του κλασικισμού

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΒΕΝΕΤΑΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1933, σπούδασε αρχιτεκτονική στο ΕΜΠ και ολοκλήρωσε στο Παρίσι τις σπουδές του στην πολεοδομία. Ειδικεύθηκε στην εκπόνηση μελετών πολεοδομικού-χωροταξικού χαρακτήρα, όπως λ.χ. το σχέδιο που συνέταξε για την πόλη των Χανίων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Συνέγραψε πολλά έργα, στα ελληνικά και σε ξένες γλώσσες, με επίκεντρο τον σχεδιασμό οικιστικών συνόλων και γνώμονα την ένταξή τους αρμονικά στο φυσικό περιβάλλον. Αυτό είναι το αντικείμενο της μελέτης του και στο βιβλίο του *ΑΘΗΝΑ. Ένα όραμα του κλασικισμού* (Αθήνα, Εκδόσεις Καπόν, 2001), στο οποίο καταπιάνεται κυρίως με τις πολεοδομικές και αρχιτεκτονικές προτάσεις που υποβλήθηκαν από τότε που η Αθήνα επιλέχθηκε (το 1833) ως έδρα του νεοσύστατου βασιλείου.

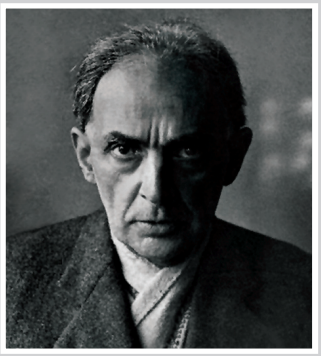
Ο Βενετάς εμπλουτίζει τις περιγραφές του με πολεοδομικά και προοπτικά σχέδια, που φιλοτεχνήθηκαν από περιηγητές και μέλη επιστημονικών αποστολών διαφόρων ξένων ιδρυμάτων, δίνοντας έτσι την εικόνα της εξέλιξης της πολεοδομικής διαδρομής των Αθηνών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, για τις μεγαλεπήβολες, ρωμαϊκού τύπου αρχιτεκτονικές συλλήψεις, παρουσιάζουν τα σχέδια του Karl-Friedrich Schinkel για τη μετατροπή του Ιερού Βράχου σε βασιλικά ανάκτορα του Όθωνα και της Αμαλίας. Την έκδοση συνοδεύει αρχειακό υλικό, συχνά ανέκδοτο, και εκτεταμένες σημειώσεις, που στοιχειοθετούν τις απόψεις του.

Αξίζει να προσέξει κανείς το προοπτικό σχέδιο που φιλοτέχνησε ο συγγραφέας (εικ. 67) με βάση τον πολεοδομικό χάρτη για τη *Νέα Αθήνα* (1833), που εκπόνησαν οι Στ. Κλεάνθης και Ed. Schaubert.

Κ.Σ.

Άποψη της προεπαναστατικής Αθήνας από τα βορειοανατολικά, σε τοιχογραφία του Carl Ferdinand von Kügelgen (1820), Rheinisches Landensmuseum, Βόννη. Από την έκδοση: «ΑΘΗΝΑ. Ένα όραμα του κλασικισμού» (σ. 20-21).

Κείμενα

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΙΚΙΩΝΗΣ γεννήθηκε στον Πειραιά το 1887 και πέθανε στην Αθήνα το 1968. Σπούδασε στο ΕΜΠ πολιτικός μηχανικός και παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής και αρχιτεκτονικής στο Μόναχο και στο Παρίσι. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα καταπιάνεται για μεγάλο διάστημα με τη ζωγραφική, κατηγοριοποιώντας μάλιστα τη θεματολογία του σε δέκα ενότητες.

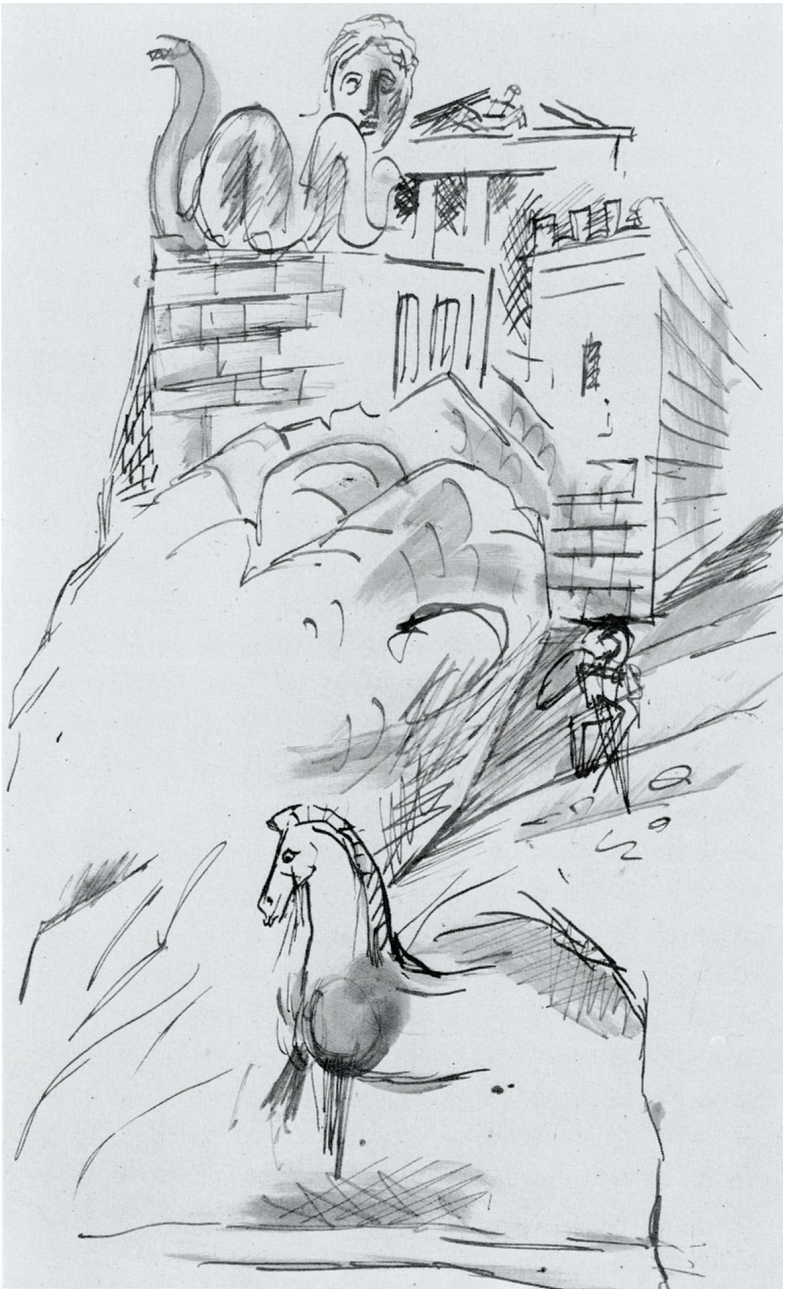
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το 1950 ξεκινά μια δεύτερη γόνιμη περίοδος της ζωής του Πικιώνη, επικεντρωμένη αυτή τη φορά στην αρχιτεκτονική. Εκδίδει δύο λευκώματα για την αρχιτεκτονική της Καστοριάς και της Ζαγοράς και συμμετέχει στη σύνταξη του πρωτοποριακού για την εποχή περιοδικού *Το 3ο μάτι* (1935-1937), μαζί με τους Παπαλουκά, Δούκα κ.ά.

Η γενικότερη τάση του απέναντι στην τέχνη και την αρχιτεκτονική είναι ο συγκερασμός της τοπικής λαϊκής παράδοσης με τα σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαμορφώση αρχαιολογικών χώρων και κυρίως αυτών γύρω από την Ακρόπολη. Ο Πικιώνης συνδυάζοντας διαφορετικά υλικά (μάρμαρο, πέτρα, οπτόπλινθους) πέτυχε να σφραγίσει πολλές κατασκευές του με τη διαχρονική συνέχεια της ελληνικής αρχιτεκτονικής, από τη λαϊκή ως τη μνημειακή.

Ιδιαίτερα διαφωτιστική ως προς την αρχιτεκτονική «φιλοσοφία» του Πικιώνη είναι το βιβλίο: Δ. Πικιώνη, *Κείμενα* (Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2000). Πρόκειται για συναγωγή χειρόγραφου υλικού του Πικιώνη, που συγκέντρωσε μετά τον θάνατό του η κόρη του Αγνή Πικιώνη μαζί με τον Μιχάλη Παρούση, με θεματικές ενότητες, όπως «Γαίας ατίμωσης», η ενόραση των αρχαίων για την αποκαλυπτική σχέση που μπορεί να διαμορφώσει το φυσικό περιβάλλον με τον λόγο.

Κ.Σ.

Σχέδιο του Δ. Πικιώνη, με τον τίτλο «Τοπίο», από την έκδοση: «Κείμενα» (σ. 125).

Ο Παρθενώνας και η Ακτινοβολία του στα Νεώτερα Χρόνια

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1955. Είναι καθηγητής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, όπου διδάσκει Θεωρία της Αρχιτεκτονικής. Σπούδασε αρχιτεκτονική στην Αθήνα, πολεοδομία στο Παρίσι, έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Φιλοσοφία και τη Γεωγραφία, και έχει εκπονήσει δύο διδακτορικές διατριβές σε πανεπιστήμια του Παρισιού.

Είναι μέλος του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, της εκτελεστικής επιτροπής του Διεθνούς οργανισμού Τεκμηρίωσης και Διατήρησης κτηρίων και συνόλων του Μοντέρνου Κινήματος (DOCOMOMO). Από το 2010 έχει επικεντρώσει το ενδιαφέρον του σε μελέτες και έρευνες για την ανασυγκρότηση του μητροπολιτικού κέντρου της Αθήνας. Είναι σύμβουλος του Ιδρύματος Ωνάση για το πρόγραμμα Rething Athens, που αναμένεται να υλοποιηθεί σύντομα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έχει δημοσιεύσει πολλά δοκίμια για την ιστορία, τη θεωρία και την αισθητική της αρχιτεκτονικής του 19ου και του 20ού αιώνα. Η *Ιστοριογραφία της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής* (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1999) έχει μεταφραστεί στα αγγλικά, ισπανικά και κινέζικα.

Σημαντική επίσης είναι η συμβολή του στον συλλογικό τόμο: *Ο Παρθενώνας και η Ακτινοβολία του στα Νεώτερα Χρόνια* (Εκδοτικός Οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1994), του οποίου είχε την επιστημονική επιμέλεια. Στην προαναφερθείσα έκδοση γράφουν, για το μνημείο που στέκει στην κορυφή της ανθρώπινης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, οι πλέον αξιόλογοι αρχαιολόγοι και θεωρητικοί της αρχιτεκτονικής: Σ. Κονταράτος, «Ο Παρθενώνας ως πολιτισμικό ίνδαλμα»· Μ. Κορρές, «Η Αρχιτεκτονική του Παρθενώνα»· Α. Δεληβορριάς, «Ο γλυπτικός διάκοσμος του Παρθενώνα»· Φανή

Σχεδιαστική «αποκατάσταση» του διακοσμητικού χρωματισμού του Παρθενώνα, σύμφωνα με την άποψη του B. Loviot (1879-1880), από την έκδοση: «Ο Παρθενώνας» (σ. 275).

Η εικόνα του Παρθενώνα από τα Προπύλαια, από την έκδοση: «Ο Παρθενώνας» (σ. 12).

Μαλούχου-Tufano, «Περιγραφές, έρευνες και απεικονίσεις του Παρθενώνα από τον Κυριάκο της Αγκώνας ως τον Frédéric Boissonas»· Στ. Λυδάκης, «Η επίδραση των γλυπτών του Παρθενώνα στη γλυπτική και τη ζωγραφική του 19ου και 20ού αιώνα»· Δ. Φιλιππίδης, «Ο αποθαυμασμός του Παρθενώνα από την ελληνική κοινωνία»· Χ. Μπούρας, «Οι εργασίες αποκατάστασης του Παρθενώνα και η μετατόπιση των αντιλήψεων για τη διατήρηση των μνημείων» και Α. Αργυρίου, «Ο Παρθενώνας στη συνείδηση των νέων Ελλήνων ποιητών και στοχαστών».

Το άρθρο του Τουρνικιώτη «Η παρουσία του Παρθενώνα στην ιστορία της θεωρίας της νεώτερης αρχιτεκτονικής» (σ. 200-208) αναφέρεται στη συνείδηση που διαμορφώθηκε στη διεθνή αρχιτεκτονική κοινότητα από τον 15ο αιώνα μ.Χ. και μετά, πως ο Παρθενώνας ήταν και παραμένει το τελειότερο δείγμα αρχιτεκτονικής σύλληψης που ανηγέρθη ποτέ!

Πότε όμως ανακαλύφθηκε και πάλι ο Παρθενώνας ως μνημείο «τέλειων» αναλογιών και σύνθεσης; Με αφετηρία αυτό το ερώτημα ο Τουρνικιώτης γράφει την ιστορία του μνημείου, εκθέτοντας τις εικαστικές προσεγγίσεις και τα πολύτιμα σχέδια που εκπόνησε ο J.D. Le Roy (1758), όπως απεικονίζονται στις πολύτιμες και σπάνιες εκδόσεις των περιηγητών.

Μία άλλη, ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτη προσέγγιση του Τουρνικιώτη, είναι η επισκόπηση του ύφους και του σχεδιασμού «εθνικών μνημείων», όπως ο Παρθενώνας, από άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης: Karl von Fischer (Γερμανικό Εθνικό Μουσείο), Thomas Harrison (Εθνικό Βρεταννικό Μουσείο) κ.ά. Εικαστικό και φωτογραφικό υλικό, εμπλουτίζει την ιστορική διαδρομή του Τουρνικιώτη, αναδεικνύοντας αρχιτεκτονικά μνημεία και κατασκευαστικές λεπτομέρειες, που επηρέασαν τον σχεδιασμό μνημείων, στην Ευρώπη και την Αμερική.

Από τις πρόσφατες εκδόσεις έργων του ξεχωρίζουν: *Η Αρχιτεκτονική στη σύγχρονη εποχή* (2006) και *Η διαγώνιος του Le Corbusier* (2010).

Κ.Σ.

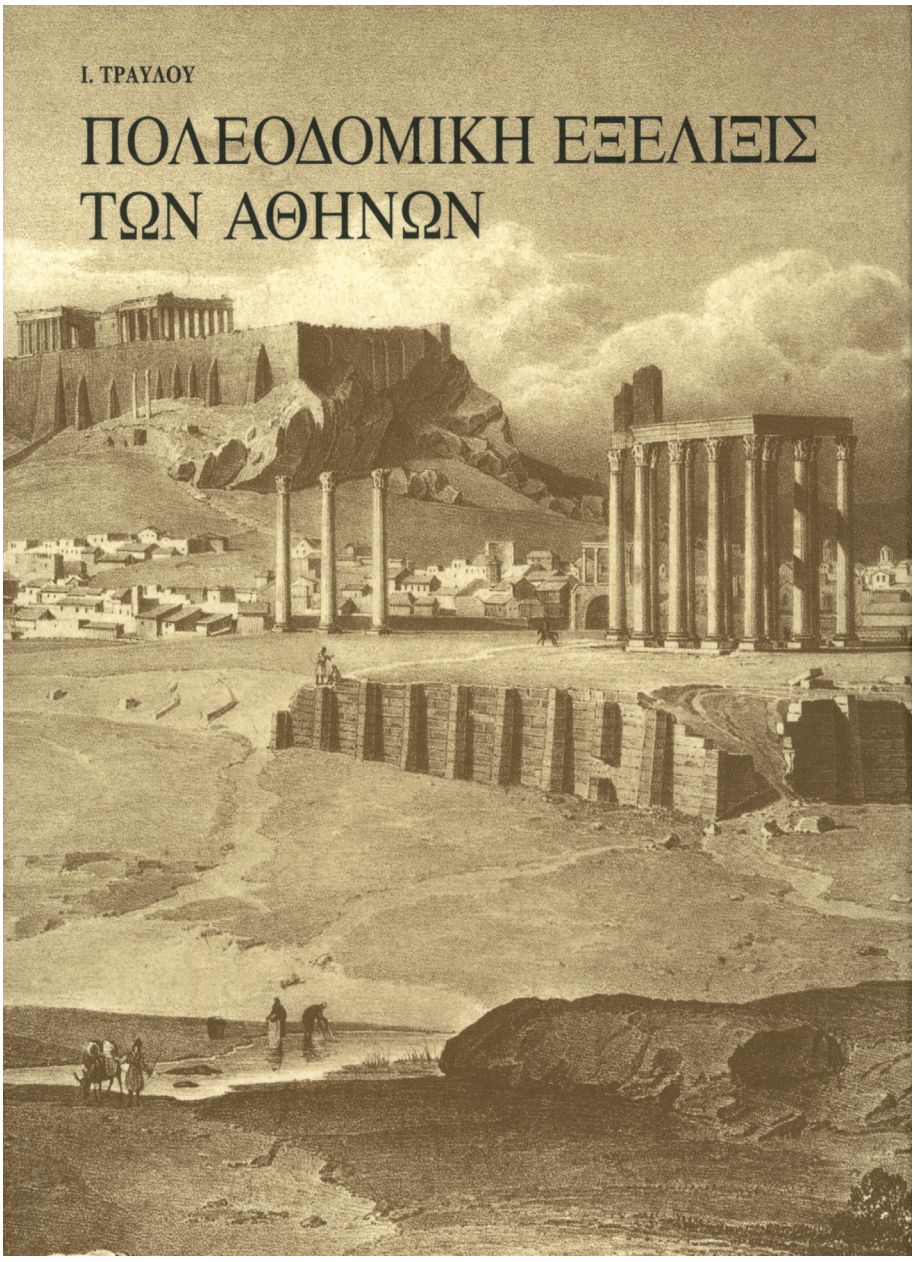
Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ γεννήθηκε το 1908 στο Ρόστοβ της Ρωσίας και πέθανε στην Αθήνα το 1985. Η οικογένειά του εγκαταστάθηκε το 1912 στη Αθήνα, όπου και σπούδασε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, με καθηγητές τον Α. Ορλάνδο και τον Δ. Πικιώνη. Η ενασχόλησή του με την αρχαιολογία χρονολογείται από το 1931, οπότε ως απόφοιτος του Πολυτεχνείου πλέον συμμετείχε στην ανασκαφή της Αρχαιολογικής Εταιρείας στην Ελευσίνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις πολυάριθμες μελέτες και εκδόσεις του ξεχωρίζουν το *Bildlexikon zur Topographie des Antiken Athen* (Τύμπινγκεν 1971) και η *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών* (Αθήνα 1960). Στο βιβλίο αυτό προβάλλεται η ιστορία της Αθήνας από την εποχή της ίδρυσής της ως τις αρχές του 19ου αιώνα. Η δομή του συγγράμματος ακολουθεί κατά χρονική τάξη την «πολεοδομική» και οικιστική πορεία της πόλης από το 3500 π.Χ., αφού πρώτα γίνεται λόγος για το φυσικό περιβάλλον και τις γεωλογικές διαπλάσεις του τοπίου.

Στο βιβλίο του Τραυλού μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τη μορφή της Αθήνας κατά τους κλασικούς χρόνους, πώς συνδέονται τα Μακρά Τείχη με την πόλη και τα λιμάνια του Πειραιά και του Φαλήρου, ποια ήταν η θέση των αθηναϊκών γυμνασίων, ποια μνημεία ακριβώς ανηγέρθησαν στον Ιερό Βράχο και πέριξ αυτού. Μετά το κεφάλαιο περί της εικόνας που είχε η Αθήνα κατά τη Φραγκοκρατία, ο Τραυλός αναφέρεται διεξοδικά στις καταστροφές που προξένησε στον Παρθενώνα ο βομβαρδισμός του Μοροζίνι, το 1687, όπως απεικονίζεται στα σχέδια που περιλαμβάνονται στην έκδοση του Francesco Fanelli, *Atene Attica* (Βενετία, 1707).

Κ.Σ.

Κάλυμμα από την έκδοση: «Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών», με άποψη της πόλης από τα νοτιοανατολικά (F. Stademann, Panorama von Athen, München, 1841).

Μοντέρνα Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1939 και σπούδασε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ (1962), στην οποία δίδαξε (1975-2005) πολεοδομία. Παράλληλα με την επαγγελματική του δραστηριότητα και τη συμμετοχή σε διαγωνισμούς, έχει ασχοληθεί με την καταγραφή της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής διαφόρων περιοχών της Ελλάδας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο ξεχωρίζει η έκδοση *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 2001), που αποτελεί ουσιαστικά συνέχεια του βιβλίου του *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική* (Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1984). Ο Φιλιππίδης επισημαίνει στην εισαγωγή του τα δεδομένα που διαμορφώθηκαν από την άναρχη πολεοδομική πολιτική και την ανυπαρξία νομοθεσίας που να προστατεύει την αρχιτεκτονική κληρονομιά. Ανατρέχοντας στις σελίδες του έργου αυτού, συνειδητοποιούμε ότι ορισμένα από τα νεοκλασικά μνημεία του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, όσα έμειναν όρθια, παραμένουν πολεοδομικοί άξονες της Αθήνας, στη διαδρομή των οποίων ανηγέρθησαν επώνυμα σύγχρονα κτήρια, ανάμεσα στα οποία φύτρωσαν απρόσωπες πολυκατοικίες. Το βιβλίο του Φιλιππίδη είναι μια «ματιά» στην Αθήνα, που δεν γίνεται αντιληπτή από τον περαστικό, παρά μόνο αν δει τα πράγματα από συγκεκριμένη οπτική γωνία: λόγου χάρη, από την ανωδομή στα γραφεία της Τράπεζας Εργασίας, στην Κολοκοτρώνη, με φόντο τον Παρθενώνα (σ. 307).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η συμβολή του στο οκτάτομο συλλογικό έργο με τον τίτλο: *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική* (Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1989-1995), του οποίου ο Φιλιππίδης ανέλαβε την επιμέλεια και τον συντονισμό. Η έρευνα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής εκτείνεται από τον 15ο αιώνα ως την οριστική επικράτηση του νεοκλασικισμού,

Τα γραφεία της εταιρείας «Glaxo Welcome», που σχεδιάστηκαν από τους αρχιτέκτονες Κ. Κυριακίδη, Τ. Εξαρχόπουλο και Γ. Αποστολάκο, στη Λεωφ. Κηφισίας (1992-1995), από την έκδοση: «Μοντέρνα Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα» (σ. 182).

Ο πύργος του Καραπιπέρη στους Πύργους Θέρμης στη Λέσβο, από την έκδοση: «Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική», τόμ. 1 (σ. 81, εικ. 48).

προς τα τέλη του 19ου αιώνα και δεν περιλαμβάνει τα εκκλησιαστικά αρχιτεκτονήματα, εκτός από τις μοναστηριακές κατασκευές στο Άγιο Όρος.

Θα διαπιστώσει κανείς την πολυμορφία που παρουσιάζει η αρχιτεκτονική παράδοση και τις δυτικές και αργότερα ανατολικές επιδράσεις που δέχθηκε κάθε περιοχή, διαβάζοντας το άρθρο του Χ. Μπούρα «Χίος» (τόμ. Ι, σ. 142-182), και ιδιαίτερα το σημείο που γίνεται λόγος για τις καστροειδείς κατοικίες και επαύλεις που κτίστηκαν με γενουάτικες προδιαγραφές. Η Χίος όμως είναι σχεδόν μοναδική περίπτωση, και διαφέρει ουσιαστικά απ' όλα τα κοντινά νησιά, όπως η Σάμος και η Λέσβος, όπου αναπτύχθηκαν οικισμοί στις παρυφές οχυρωμένων λόφων και αρχαίων πόλεων, όπως ο οικισμός του Μόλυβου και η ακραία σειρά σπιτιών που βλέπει προς τη θάλασσα ή το αρχιτεκτονικό ύφος που διακρίνει την πόλη Αγιάσο.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική για την απόδοση εικόνας του ψηφιδωτού που λέγεται «παραδοσιακή αρχιτεκτονική», και τα αρχιτεκτονικά σχέδια, τα προοπτικά σκίτσα, οι φωτογραφίες των εξωτερικών και εσωτερικών όψεων αποσαφηνίζουν τον χαρακτήρα κάθε οικοδομής.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην αγιορείτικη αρχιτεκτονική, το διαχρονικό αυτό καταφύγιο της Ορθοδοξίας, που άρχισε να κτίζεται μεν από τον 10ο αιώνα, αλλά ο οικοδομικός οργασμός δεν σταμάτησε ως τον 18ο αιώνα με την προσθήκη μεγάλων μοναστηριακών συγκροτημάτων, οχυρωματικών έργων, καθισμάτων και βοηθητικών εγκαταστάσεων, όπως σκήτες και εξωμοναστηριακά κελιά, αρσανάδες κ.ά. Την παρουσίαση υπογράφει ο αρχιτέκτων Πλούταρχος Θεοχαρίδης, που τονίζει στο άρθρο του την αφομοιωτική δυνατότητα του τοπικού «αρχιτέκτονα-τεχνίτη» να ενσωματώνει στοιχεία από διάφορες περιοχές, οικοδομώντας αρμονικά σύνολα, τα οποία με τη σειρά τους αποτέλεσαν πρότυπα άλλων αρχιτεκτονικών κατασκευών.

Κ.Σ.

ΒΙΒΛΙΟΕΚΔΟΤΙΚΑ

ΕΚΔΟΤΕΣ / ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΙ
ΖΩΓΡΑΦΟΙ / ΧΑΡΑΚΤΕΣ

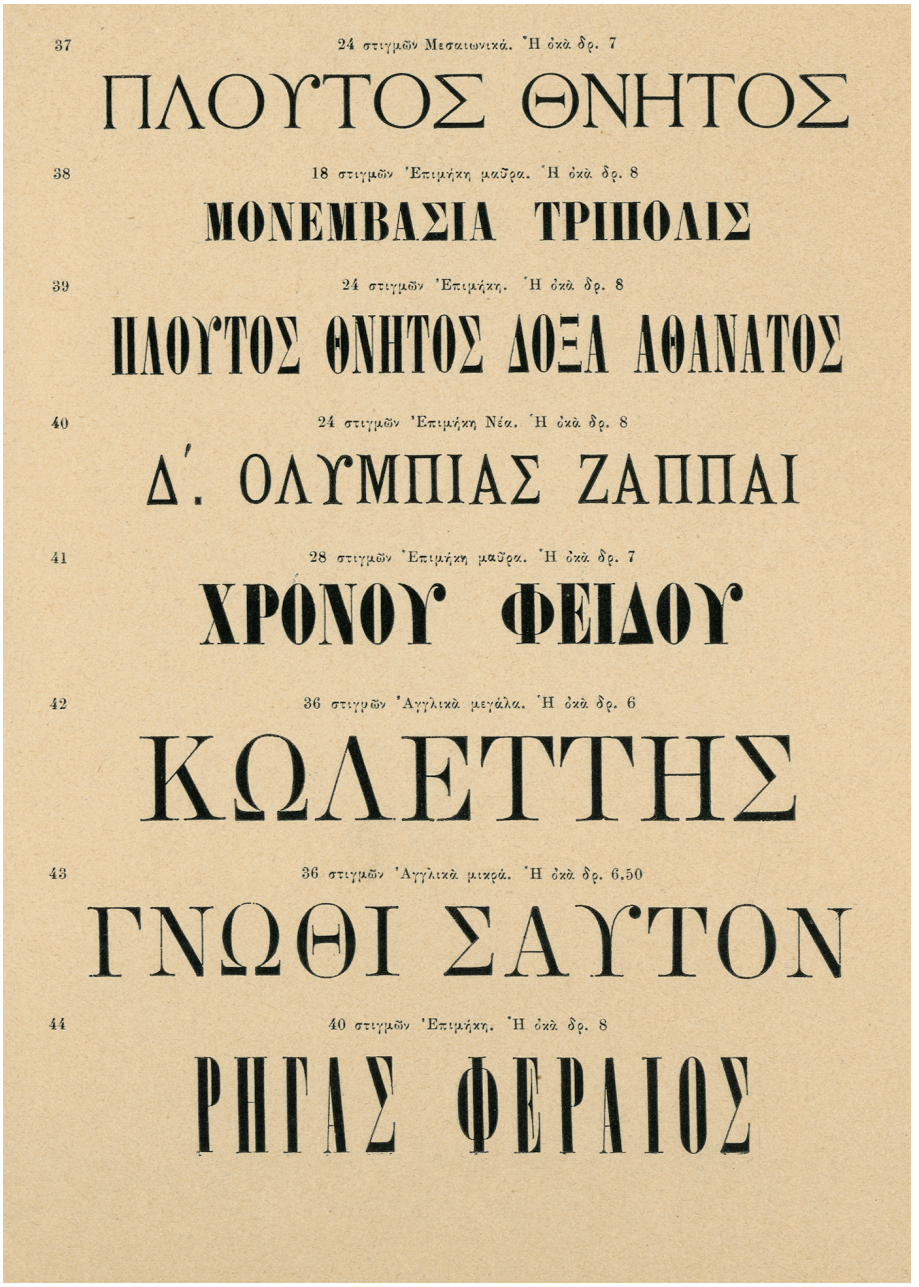
Εκδοτικά – Τυπογραφικά

Το πέρασμα από τον 19ο στον 20ό αιώνα, τις τεχνικές βελτίωσης αλλά και τις εκδοτικές ανακατατάξεις στον χώρο της τυπογραφίας στην Αθήνα αποτυπώνει το πρωτοποριακό έργο του Ανέστη Κωνσταντινίδη (1846-1901). Έχοντας στα χέρια του ένα ανεκτίμητο υλικό, που απέκτησε με την εξαγορά του ιστορικού εκδοτικού οίκου «Κορομηλά», και εξοπλισμένο το τυπογραφείο του με τεχνικά μέσα και εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό από τη Γερμανία, είχε πλέον όλες τις προϋποθέσεις να φέρει εις πέρας ακόμα και το πιο φιλόδοξο εκδοτικό σχέδιο. Ενδεικτικά, το 1898 κυκλοφορεί το *Δειγματολόγιον των Καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδη*, στο οποίο περιέχονται όλες οι οικογένειες ελληνικών και ξενόγλωσσων τυπογραφικών στοιχείων που διαθέτει, τα διακοσμητικά κοσμήματα, γραμμικά και μη, και οι βινιέτες σχετικά με αρχαιολογικά θέματα, επιστημονικά κ.ά. Έτσι επιβλήθηκε στην ελληνική αγορά με τις εκδόσεις που αντιπροσωπεύουν σειρές όπως: «Βιβλία του Λαού» (ή «Βιβλιοθήκη του Λαού»), και έκτοτε καταπιάνεται με το κορυφαίο εκδοτικό του επίτευγμα, την έκδοση του *Λεξικού της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, που συντάχθηκε από τους Liddell και Scott.

Ο πρόωρος θάνατος του Κωνσταντινίδη δεν του επέτρεψε να ολοκληρώσει το όραμά του, ανέλαβε όμως να συνεχίσει το έργο του ο Γεώργιος Δ. Φέξης (1866-1936), που θεμελίωσε τον οίκο του από το 1888 και επεξέτεινε το εκδοτικό του πρόγραμμα στη λογοτεχνία και την αρχαία γραμματεία, εγκαινιάζοντας συλλογές με τους τίτλους: «Κωμική Βιβλιοθήκη», «Φιλολογική Βιβλιοθήκη», «Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη», «Λαϊκή Βιβλιοθήκη» κ.ά.

Ένα άλλο λαμπρό δείγμα των νέων τεχνικών εκτύπωσης, σε συνδυασμό με το άρτια ειδικευμένο προσωπικό, είναι και το τρίτομο έργο του Ευγ. Μ. Αντωνιάδη, *Έκφρασις της Αγίας Σοφίας*, που κυκλοφόρησε από τον οίκο του Π.Δ. Σακελλαρίου (1907-1909), στη σειρά «Βιβλιοθήκη Μαρασλή». Πρόκειται για έκδοση που αναφέρεται στην αρχιτεκτονική, αρχαιολογική και ιστορική σημασία της Αγίας Σοφίας, συνοδεύεται από πίνακες και σαράντα ολοσέλιδες εικόνες που φωτολιθογραφήθηκαν με πλάκες τσίγκου.

Το 1901 οριοθετείται η αρχή της εκδοτικής-τυπογραφικής διαδρομής του Ιωάννη Δ. Κολλάρου, που ίδρυσε το «ιστορικό» πλέον Βιβλιοπωλείον

Δείγματα από τις οικογένειες τυπογραφικών στοιχείων του οίκου Κωνσταντινίδη.

της Εστίας στην οδό Σταδίου 50. Από το 1927 αρχίζει να κυκλοφορεί και το μακροβιότερο περιοδικό του ελληνικού χώρου: η *Νέα Εστία*, ο «βασιλέας των ελληνικών περιοδικών», όπως αναγνωρίζουν πολλοί αναγνώστες του. Μετά τον πόλεμο, και συγκεκριμένα από το 1956, το «Βιβλιοπωλείον της Εστίας» θα εγκαινιάσει τη σειρά «Νεοελληνική Λογοτεχνία», που θα φιλοξενήσει σιγά-σιγά τα σπουδαιότερα έργα της μεταπολεμικής λογοτεχνίας, όπως η *Γαλήνη* του Η. Βενέζη, *Η μενεξεδένια πολιτεία* του Αγγ. Τερζάκη, *Το κόκκινο βιβλίο* του Στρ. Μυριβίλη και άλλα πολλά.

Το 1927 ιδρύεται το κέντρο γραφικών τεχνών «Ασπιώτη-ΕΛΚΑ» - «Εκδόσεις Αθηνών», υπό τη δεύθυνση του Κ. Ασπιώτη και της Νίνας Ηλιοπούλου αργότερα, η οποία ίδρυσε την εταιρεία «Εκδόσεις Αθηνών». Αποτέλεσμα της συνεργασίας τους ήταν η κυκλοφορία άρτιων τυπογραφικών εκδόσεων με τις πλέον απαιτητικές προδιαγραφές της εκτυπωτικής τέχνης. Ξεχωρίζει για την τυπογραφική εμφάνιση και την εικονογράφηση το βιβλίο *Μανουήλ Πανσέληνος*, το 1956 (του βυζαντινολόγου Α. Ξυγγόπουλου, σε συνεργασία με τον Φ. Ζαχαρίου και εικαστική επιμέλεια του Α. Τάσσου), με σχέδια και αναπαραγωγές τοιχογραφιών του μεγάλου αγιογράφου, ο οποίος φιλοτέχνησε το Πρωτάτο του Αγίου Όρους.

Κατά την περίοδο της Κατοχής ιδρύονται δύο ιδιαίτερα σημαντικοί εκδοτικοί οίκοι: του Ιωάννη Μ. Σκαζίκη και του «Ίκαρου», ο οποίος δημιουρ-

γήθηκε από τρεις φίλους: Ν. Καρύδη, Αλ. Πατσιφά και Μαρ. Πλωρίτη. Ο Σκαζίκης, που ο πατέρας του διατηρούσε τυπογραφείο στην Πόλη στις αρχές του 20ού αιώνα, αναλαμβάνει αρχικά τη θέση διευθυντή στον εκδοτικό οίκο «Ελευθερουδάκης». Στη συνέχεια όμως ιδρύει δικό του εκδοτικό οίκο με την ονομασία «Άλφα», σε συνεργασία με τον ανιψιό του και καθηγητή της Τέχνης του Βιβλίου στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών Κώστα Γραμματόπουλο. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της συνεργασίας αποτελεί η έκδοση της συλλογής διηγημάτων *Εαρινό* του Άλκη Αγγέλογλου (1943), που διακρίνεται για την περίτεχνη σελιδοποίηση, την αρμονική δηλαδή σύζευξη κειμένων με ξυλογραφίες.

Η εκδοτική εταιρεία «Ίκαρος» στεγάστηκε μεταπολεμικά στην οδό Βουλής (αρ. 4), με πρόθεση να υποστηρίξει με το γνωστό βιβλιοπωλείο τους νέους πεζογράφους και ποιητές, και κατεξοχήν τους υπερρεαλιστές. Τα βιβλία του «Ίκαρου» κυκλοφορούσαν σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, 300 αριθμημένα, και έφεραν, κατά κανόνα, σχέδια-σκίτσα και ζωγραφικές συνθέσεις, δείγματα της χαρακτικής τέχνης επώνυμων καλλιτεχνών: ως *σήμα κατατεθέν*, κατά κάποιο τρόπο, της εκδοτικής σφραγίδας του Καρύδη. Λόγου χάρη, το *Άξιον Εστί* του Ελύτη και *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, σε μετάφραση Γ. Σεφέρη, κοσμούνται από συνθέσεις που φιλοτεχνήθηκαν από τον Γ. Μόραλη και τα *Ποιήματα* του Κ.Π. Καβάφη από τον Ν. Χατζηκυριάκο-Γκίκα.

Σύνθεση του Γ. Μόραλη που κοσμεί το εξώφυλλο της «Αποκάλυψης»

Πολλοί εκδοτικοί οίκοι, κυρίως μετά την μεταπολίτευση, στράφηκαν στις σύγχρονες εκτυπωτικές μεθόδους, τη φωτοσύνθεση κυρίως, ωστόσο, καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα πολλοί εραστές της παλαιάς τυπογραφίας (στοιχειοθεσία στο χέρι) και της μονοτυπίας συνέχισαν να εκτυπώνουν σε μηχανές τύπου Heidelberg. Τους τυπογράφους-εκδότες αυτούς μπορούμε να τους κατατάξουμε σε δύο κατηγορίες: όσους είχαν χαράξει δικό τους εκδοτικό πρόγραμμα και όσους εκτελούσαν εργασίες κατά παραγγελία. Από τη δεκαετία του 1970 ξεκινά η «χρυσή εποχή» των εκδοτικών οίκων, αλλά και των συγγραφέων, οι οποίοι συχνά λαμβάνουν γεν-

ναιόδωρες χορηγίες πολιτιστικών τμημάτων μεγάλων τραπεζικών οργανισμών, όπως της Εθνικής, της Ιονικής και της Εμπορικής Τράπεζας, για να εκδώσουν μελέτες τους.

Ο εκδοτικός οίκος «ΜΕΛΙΣΣΑ», που ανθεί ως σήμερα υπό τη διεύθυνση των θυγατέρων του Γιώργου Ραγιά, Άννα και Αθηνά, ιδρύθηκε το 1955, τότε δηλαδή που μεταφέρει την έδρα του βιβλιοεκδοτικού του οίκου «Πήγασος» στην οδό Ακαδημίας και τον επόμενο χρόνο, ο εκδοτικός οίκος «ΜΕΛΙΣΣΑ» εκδίδει το πρώτο σημαντικό έργο του: Δ.Α. Κόκκινου, *Η Ελληνική Επανάστασις*, σε τέσσερις τόμους. Έκτοτε πολλές και σπουδαίες εκδόσεις κυκλοφόρησαν από τον οίκο του Ραγιά: όπως «Οι Έλληνες Ζωγράφοι και Γλύπτες» (1974-1981), το *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών* (1997-2000) και πολλά άλλα.

Σπουδαίο ρόλο στην έκδοση συλλογικών τόμων ιστορικού, κυρίως, χαρακτήρα έπαιξε η «Εκδοτική Αθηνών», που ιδρύθηκε το 1969, από τον Γ.Α. Χριστόπουλο, με άμεσο συνεργάτη τον Ι.Μ. Μπαστιά (καλλιτεχνική επιμέλεια). Περίοπτη θέση κατέχει η δεκαεξάτομη *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, που ολοκληρώθηκε το 1980, όπως και οι αφιερωτικοί τόμοι αναφορικά με τον πλούτο ιστορικών μονών όπως: *Πάτμος. Οι θησαυροί της μονής*, 1985.

Τυπογραφικό σήμα που κοσμεί τη σελίδα τίτλου και τον κολοφώνα της «Χάρτας της Ελληνικής Τυπογραφίας».

Ο τυπογραφικός οίκος με την επωνυμία «Μανούτιος», ιδρύθηκε υπό τον Χρήστο Μανουσαρίδη, αχώριστο φίλο και συνεργάτη με τους αδελφούς Παληβογιάννη. Συνεργάσθηκε σε μόνιμη, σχεδόν, βάση με το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, με το περιοδικό *Θησαυρίσματα* του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας και καταπιάνεται με την εκτύπωση του τόμου *Χάρτα της Ελληνικής Τυπογραφίας*, του Κ. Σπ. Στάικου, που διήρκησε από το 1985 ως το 1989. Τα τυπογραφικά δοκίμια του Μανουσαρίδη διακρίνονται από τη λιτή και ευανάγνωστη εικόνα τους, χωρίς στολίδια και διακοσμητικές βινιέτες.

Η Εθνική Τράπεζα ίδρυσε το 1991 δικό της πολιτισμικό φορέα με τον τίτλο *Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας* και επικεντρώθηκε στην έκδοση βιβλίων υψηλών προδιαγραφών, με ψυχή τον Ε.Χ. Κάσδαγλη, συγγραφέα αλλά και αυστη-

'Η ἔρευνα τῆς ἱστοριογραφικῆς παραγωγῆς τῶν ὑπὸ 'Οθωμανικὸ καθεστὼς ὀρθοδόξων τῆς 'Ανατολῆς στὸ 19ο αἰώνα ἀποτελεῖ ἀντικεί-

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΝΤΥΠΕΣ ΠΗΓΕΣ, ΕΙΤΕ ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΕΣ ΕΙΤΕ ΤΟΥΡΚΟΦΩ-

On s'aprecoi donc que les matériaux très varié du cul-

'Εκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεῖα τῆς λαικῆς ἐπιθυμίας νὰ συνδεθεῖ τὸ μοναστήρι μὲ

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΧΕΙ Η ΚΡΗΤΗ ΜΕ ΤΗ ΜΟ-

'Από τὸ μερίδιο τοῦ Μπόνη, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθοῦν δωδεκάμισι χρυσὰ τσεκίνια, με-

ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΤΗΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ

Si prende esame il contratto di lavoro di un

ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ ΤΗΣ

ON VOI AINSI, PEN

ΑΡΚΕΤΕΣ ΦΟΡΕΣ Ο ΧΑΝΔΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΟΥΣΕ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΓΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΜΑΚΡΙΑ ΑΠΟ CONTRIBUTION A L' ETUDE

ΤΑΚΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΗΤΑΝ ΚΑΙ Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΓΙΑ

NEL TESTO SI DÀ PARTI-

ΟΥΔΕΝ ΚΑΚΟΝ ΑΜΙΓΕΣ

ΟΠΩΣ ΜΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΕΙ ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ, ΠΡΩΤΟΣ ΥΠΟΧΡΕΩΝΟΤΑΝΝΑ

ΠΑΕΙ ΣΤΗ ΝΤΗΛΟ ΑΠΟΥΝΕ ΚΟΝΤΑ ΣΤΗ ΝΙΣΟΥΡΟ, Ο ΑΝΤΩΝ

IL DOCUMENTO, RIN

Δείγματα οικογενειών τυπογραφικών στοιχείων που είχε στην κατοχή του ο οίκος «Μανούτιος» του Χρ. Μανουσαρίδη, από την έκδοση: «Από το Χειρόγραφο στο Έντυπο», Αθήνα, ΚΟΤΙΝΟΣ, 2003 (σ. 9).

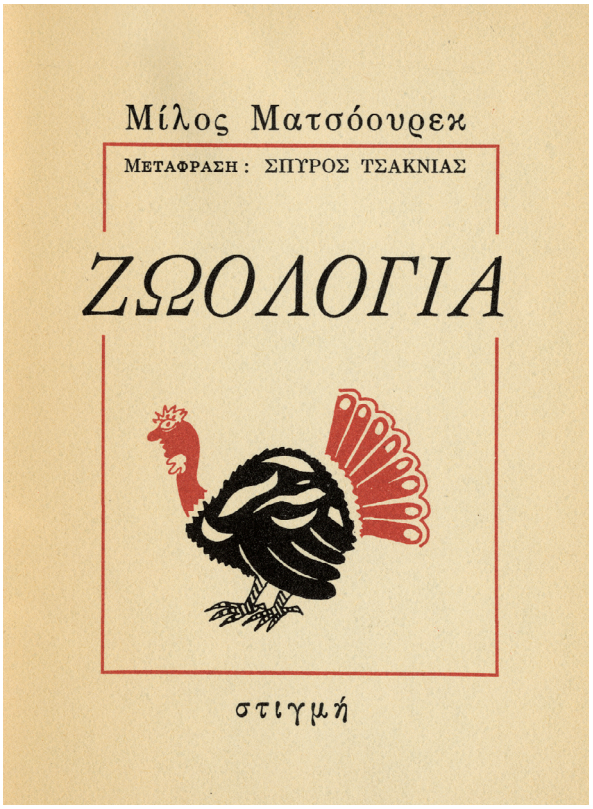
ρό επιτηρητή της κάθε έκδοσης σύμφωνα με τους κανόνες της τυπογραφίας. Χρησιμοποιώντας τη μονοτυπία ως μέθοδο αναπαραγωγής και με στενό συνεργάτη τον Γιώργο Βαρλάμο, μαθητή του Κεφαλληνού αλλά και σπουδαστή της περιώνυμης École Estienne του Παρισιού (ειδικό κέντρο για τη μελέτη και έρευνα της τέχνης και τεχνικής του βιβλίου) εξέδωσαν πολλά χρήσιμα και αναντικατάστατα βιβλία, μεταφράσεις, κατά κύριο λόγο, σημαντικών έργων της ευρωπαϊκής γραμματείας, επικεντρωμένα σε πτυχές του ελληνικού πολιτισμού, όπως του G. Hering, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1620-1638* (Αθήνα, 1992).

Ο Φίλιππος Βλάχος ήταν φανατικός οπαδός της παραδοσιακής τυπογραφίας, στοιχειοθετούσε στο χέρι τα κείμενα, με χαρακτήρες που συνέλεγε από κάθε λογής πηγή. Δείγμα της εργασίας του το *Περί Φύσεως* (*De rerum natura*), του Τίτου Λουκρήτιου Κάρου, το οποίο είχε μεταφράσει ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης (1909-1911). Το βιβλίο αυτό δεν επιλέχθηκε εδώ για την υποδειγματική μεταφραστική ερμηνεία του Θεοτόκη, αλλά για την τυπογραφική του εμφάνιση από το τυπογραφείο του Βλάχου (Αθήνα, *Κείμενα*, 1986).

Χάραξη που κοσμεί το εξώφυλλο, με σχέδιο του Μάρκου Ζαβιτζιάνου, παραπομπή στους στίχους 975-977: «Λοιπόν ο θάνατος για μας δεν είναι τίποτα, ούτε...»

Την τέχνη της παραδοσιακής τυπογραφίας υπηρέτησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα, προτού περάσουν σε σύγχρονες μεθόδους εκτύπωσης, ο Αιμίλιος Καλιακάτσος και ο Σταύρος Πετσόπουλος. Ο εκδοτικός-τυπο-

γραφικός οίκος του Καλιακάτσου, με την επωνυμία «στιγμή», διακρίνεται για την προσήλωσή του σε τυπογραφικές αρχές που επέλεξε από την αρχή της σταδιοδρομίας του: τα εξώφυλλα είναι λιτά και η ταυτότητα του έργου περιβάλλεται από διπλή γραμμή, εν είδει κορνίζας, άλλοτε ανάγλυφη και άλλοτε όχι. Η χρήση της ερυθροτυπίας δεν σπανίζει στα βιβλία του Καλιακάτσου και ο ίδιος παραμένει αταλάντευτος ως προς τα περιθώρια της σελίδας, το μέγεθος των οφθαλμών, τα σωστά διάστιχα για κάθε ξεχωριστή περίπτωση: *Ο Κριτικός ως Δημιουργός* του Όσκαρ Ουάιλντ, *Οι αγελάδες* του Ε.Χ. Γονατά, η *Η Ζωή μου* του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη και του Μ. Ματσόουρεκ, *Ζωολογία*, σε μετάφραση του Σπ. Τσακνιά.

ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

ΚΑΘΕ ΕΚΔΟΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΕΝΑ ΚΕΝΟ. Η ΕΝΔΕΙΑ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΣΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΘΛΙΠΤΙΚΗ, ΚΙ ΟΛΩΣΔΙΟΛΟΥ ΑΝΥΠΟΦΟΡΗ στὸν τομέα τῆς μουσικῆς. Κατὰ τεκμήριο λοιπὸν τοῦτος ὁ «Ὁδηγὸς Δίσκων» τοῦ Γάλλου μουσικολόγου Ζὰκ Λορὺ εἶναι κάτι ἀναμφισβήτητα χρήσιμο. Εἰδικότερα, ἡ χρησιμότητά του ἀνάγεται σὲ πολυτιμότητα, ἂν λάβεις ὑπόψη σου, ἀναγνώστη, τὸ χέρι ποὺ σοῦ ἁπλώνει στὸν λαβύρινθο ποὺ ἀντιμετωπίζεις στὴ σχέση σου μὲ τὴ δυτικὴ μουσική, περιχαρακωμένος ἀπ' τὴν ἀπουσία τῆς παράδοσης καὶ τῆς ἀνάλογης παιδείας, γιὰ νὰ τὴν πλησιάσεις καὶ νὰ τὴ νιώσεις. Καὶ σήμερα, οἱ τρόποι νὰ πλησιάσεις τὴ μουσικὴ ἔχουν ἁπλουστευτεῖ τόσο, ὥστε

Δείγμα σελιδοποίησης από την έκδοση: «Οδηγός Δίσκων της κλασικής μουσικής» (σ. θ΄).

Ο Στ. Πετσόπουλος, που ίδρυσε τον οίκο «Άγρα» από το 1979 μαζί με τον Δ. Καψάλη και τον Γ. Χατζημιχάλη, συνεργάζεται με τον ζωγράφο Αλ. Βλ. Λεβίδη από το 1985, ο οποίος επιμελείται τα εξώφυλλα κυρίως. Οι εκδόσεις του Πετσόπουλου κινούνται στη γραμμή της παραδοσιακής ελληνικής τυπογραφίας, είναι ιδιαίτερα επιμελημένες και πρωτίστως αφορούν μεταφράσεις έργων της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, όπως το *Περί Βιβλιοθηκών* (Βερν, Eco, Bradbury) (Αθήνα, ΑΓΡΑ, 1993).

Ξεχωριστή θέση στη βιβλιοπαραγωγή του 20ού αιώνα κατέχει ένα βιβλίο περί μουσικής, επιμελημένο τυπογραφικά με υποδειγματικό τρόπο. Πρόκειται για τον *Οδηγό Δίσκων της κλασικής μουσικής. Ιστορική και Κριτική Δισκογραφία Jacques Lory*, μτφρ. Μανώλη Φουρτούνη, τόμοι 2 (Αθήνα, Λέσχη του Δίσκου, 1972), που τυπώθηκε με τον παραδοσιακό τρόπο από τον Κώστα Κουλουφάκο. Ένα εισαγωγικό σημείωμα που απευθύνεται «Στον Έλληνα Αναγνώστη» και υπογράφεται από τους *εκδότες*, έναν εραστή της παραδοσιακής καλής τυπογραφίας, τον Λάζαρο Γεωργιάδη και την Έλλη Σαράτση, είναι δηλωτικό της πρόθεσης και της ευαισθησίας τους να συμπληρώσουν τον Κατάλογο και με Έλληνες μουσικοσυνθέτες, τους οποίους δεν γνωρίζει ο Γάλλος Lory, πλην του Ξενάκη, βέβαια. Δεν πρόκειται για μια απλή παράθεση της δισκογραφικής παραγωγής της «κλασικής μουσικής», αλλά για μια χρονολογική θεώρηση της εξέλιξης της μουσικής τέχνης, από τη γέννησή της, δηλαδή την αρχαιότητα, ώς τη σύγχρονη μουσική του 20ού αιώνα. Εισαγωγικά κείμενα διαφωτίζουν τον φιλόμουσο για τα είδη μουσικής και τα όργανα κάθε εποχής. Το πλούσιο αυτό ενημερωτικό υλικό συνοδεύεται ισότιμα από εικονογράφηση, βασισμένη σε ξυλογραφίες και χαλκογραφίες του 15ου και 16ου αιώνα, κυρίως.

Κ.Σ.

Εικονογράφηση: Ζωγράφοι - Χαράκτες

Η συστηματική ενασχόληση των Ελλήνων καλλιτεχνών με την εικονογράφηση περιοδικών και λογοτεχνικών εκδόσεων χρονολογείται από τις αρχές του 20ού αιώνα. Προοίμιο της τάσης αυτής αποτελεί η γαλλική περίοδος της Belle Epoque και πιο συγκεκριμένα τα περιοδικά που γνώρισαν τεράστια δημοτικότητα: *Assiette au Beurre*, *Frou-Frou*, *Le Cri de Paris* κ.ά. Οι Γάλλοι διανοούμενοι είδαν με καλό μάτι τις εβδομαδιαίες αυτές επιθεωρήσεις με τη δημοσίευση εκατοντάδων σχεδίων και ζωγραφικών συνθέσεων από εκκολαπτόμενους ζωγράφους και χαράκτες, που χρησιμοποίησαν τα περιοδικά ως βήμα για τη δημοσιοποίηση των καλλιτεχνικών τους τάσεων. Με την υπογραφή των: P. Bonnard, Van Dongen, Toulouse-Lautrec, Cocteau και Vallotton, τα νέα καλλιτεχνικά ρεύματα έβρισκαν συνεχώς νέους θιασώτες και φανατικούς οπαδούς μέσω του περιοδικού τύπου.

Γεφυροποιός αυτής της καλλιτεχνικής έκφρασης που εκκολάφθηκε στο Παρίσι με την κοινωνία των καλλιτεχνών της Αθήνας ήταν ο Δημήτρης Γαλάνης. Ο Γαλάνης έγινε γνωστός στον ευρύτερο κόσμο της Πόλης του Φωτός, όχι μόνο με τη συμμετοχή του στην έκδοση του περιοδικού *Frou-Frou* –το τεύχος της 14ης Ιουνίου 1902 εικονογραφήθηκε αποκλειστικά από τον ίδιο– αλλά και από τις περίτεχνες συνθέσεις του που τυπώθηκαν σε λιτά φύλλα, όπως *Το κυνήγι του ελαφιού* (ξυλογραφία του 1908) κ.ά. Αποκορύφωμα όμως της χαρακτικής τέχνης του Γαλάνη αποτελεί η κυβιστική του χάραξη σε πλάγιο ξύλο, κομμάτι που του είχε προσφέρει ο Picasso, για *Το Παπικό παλάτι της Αβινιόν*.

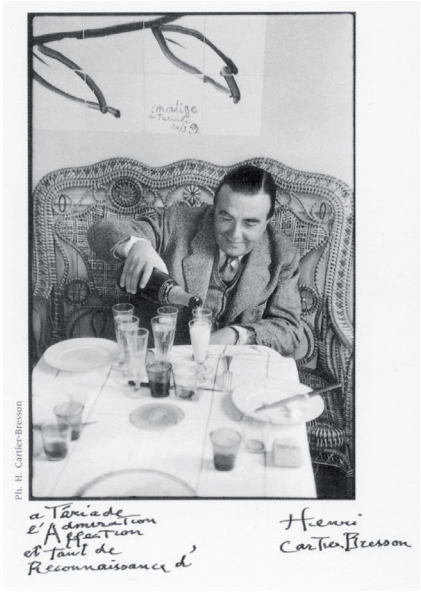
Η καλλιτεχνική διαδρομή των ζωγράφων και χαρακτών δεν περιοριζόταν βέβαια στην εικονογράφηση βιβλίων, αλλά πολλές από τις συνθέσεις και τα σχέδιά τους είχαν ήδη τυπωθεί σε μονόφυλλα και αποτέλεσαν πρότυπο σε μεταγενέστερες παραλλαγές που συναντάμε σε ποιητικές κυρίως συλλογές που εικονογράφησαν. Εδώ οφείλουμε να επισημάνουμε τη συμβολή του Τεριάντ (Στρατή Ελευθεριάδη) στην εξέλιξη της τέχνης του βιβλίου, στο Παρίσι κατεξοχήν.

Διάσημο χαρακτικό του Γαλάνη: Το Παπικό Παλάτι της Αβινιόν.

Ο Τεριάντ αγκαθίσταται στο Παρίσι από το 1915, σπουδάζει στη Νομική Σχολή και συναναστρέφεται καλλιτέχνες και λογοτέχνες, δημιουργώντας φιλίες που θα διαρκέσουν ολόκληρη ζωή. Το 1925 ο Κριστιάν Ζερβός εκδίδει το περιοδικό *Τετράδια της Τέχνης* και εμπιστεύεται στον Τεριάντ τη σύνταξη άρθρων που θα πραγματεύονται ζητήματα σχετικά με τη σύγχρονη τέχνη. Ο Τεριάντ διακόπτει τη συνεργασία του με τον Ζερβό και από το 1932 βρίσκεται δίπλα στον Αλ. Σκιρά, με σκοπό την έκδοση ποιημάτων του Μαλλαρμέ με εικονογράφηση του Ματίς, ενώ συμμετέχει και στην έκδοση του περιοδικού *Μινώταυρος*.

Το 1937, σε ηλικία πλέον 40 χρόνων, ο Τεριάντ δέχεται τη γενναιόδωρη πρόταση κάποιου διευθυντή αμερικάνικου περιοδικού, ο οποίος τον καλεί να οραματιστεί πώς θα ήταν το «το ωραιότερο περιοδικό του κόσμου», σε δίγλωσση μάλιστα έκδοση. Η λέξη που επιλέχτηκε ως τίτλος του περιοδικού: *Verve* (Οίστρος), έχει ειδική και μεταφορική βαρύτητα στο γαλλικό και το αγγλικό λεξιλόγιο. Σύντομα το *Verve* αποκτά την εμπιστοσύνη και των πλέον επιφυλακτικών συγγραφέων: Ο Ζιντ, ο Βαλερύ και ο Κλοντέλ αποδέχονται τελικά την πρόσκληση του Τεριάντ για συνεργασία, από θαυμασμό προς την: «κοσμηματοθήκη όπου θα λάμψουν τα κείμενά τους».

Ο Τεριάντ φωτογραφίζεται από τον Ph.H. Cartier-Bresson.

Εξώφυλλο του περιοδικού «Verve», με σχέδιο του Ματίς.

Παράλληλα με την επιμέλεια του *Verve*, ο Τεριάντ εκδίδει 26 εικονογραφημένα βιβλία, για τα οποία ο Κλοντέλ είχε πει, «κάθε σελίδα μας παρουσιάζεται σαν τις διαδοχικές αναβαθμίδες ενός μεγάλου κήπου»: *Το Παρίσι χωρίς τέλος* υπογράφει ο Τζιακομέτι, το *Δάφνις και Χλόη* του Λόγγου ο Μάρκ Σαγκάλ, τον *Μάκβεθ* του Σαίξπηρ ο Μαρσέλ Γκρομέρ κ.ά. Ο Τεριάντ γνώρισε πολλούς Έλληνες καλλιτέχνες που ζούσαν τότε στο Παρίσι, όπως τον Γουναρόπουλο και τον Τσαρούχη, με τους οποίους συνδέθηκε φιλικά και προσπάθησε να προβάλλει, αλλά μάταια, τη ζωγραφική τους στους καλλιτεχνικούς κύκλους.

Την ίδια εποχή που δραστηριοποιούνται στο Παρίσι ο Γαλάνης και ο Τεριάντ βρίσκεται εκεί και ο Γιάννης Κεφαλληνός, που συμμετέχει επίσης στην εικονογράφηση περιοδικών και εκδόσεων, με την τεχνική της ξυλογραφίας (eau-forte), ενώ στην Αλεξάνδρεια ο Τάκης Καλμούχος επιμελείται και μας κληροδοτεί την «κλασική» πρώτη έκδοση των 123 ποιημάτων του Κ.Π. Καβάφη (Αλεξάνδρεια 1935).

Στον ελληνικό χώρο τώρα, και κυρίως στην Αθήνα, όπου τουλάχιστον από το 1909 δημοσιεύονται χαλκογραφίες επώνυμων καλλιτεχνών, να μνημονεύσουμε εδώ τον Λυκούργο Κογεβίνα, που εικονογραφεί το περιοδικό *Παναθήναια*. Βρισκόμαστε στα 1938 και η «Ομάδα Ελλήνων Ζωγράφων - Χαρακτών» στήνει μια έκθεση στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών της Αθήνας, στην οποία συμμετέχουν όλοι οι σημαντικοί εκπρόσωποι του καλλιτεχνικού κόσμου, δάσκαλοι και μαθητές τους. Δείγμα της ποιότητας της έκθεσης συνιστά και το σημείωμα «Περί χαρακτικής» του Παντελή Πρεβελάκη, καθηγητή, τότε, της Ιστορίας της Τέχνης στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών:

> *Η αισθητική της λιτότητας μέσα στην τέχνη της χαρακτικής, ο περιορισμός των διαστάσεων του έργου της, η εμμονή στα δικά της μέσα, η κλίση της προς τις καθαρές μορφές, –όλα μορφολογικά γνωρίσματα του κλασικού– καθιστούν το χαρακτικό είδος κλασικό.*
>
> Π. Πρ.

Μια σύντομη περιήγηση στον κόσμο του λογοτεχνικού κυρίως βιβλίου, με σκοπό να επισημάνουμε τη σχέση συγγραφέα και ζωγράφου-χαράκτη, θα τονίσει ακόμα περισσότερο τους «συγγενικούς» δεσμούς αυτών των δημιουργών. Το εξώφυλλο της *Ασκητικής. Salvatores Dei* του Ν. Καζαντζάκη,

όπως και οι ξυλογραφίες που εμπλουτίζουν την έκδοση (Αθήνα, 1945), υπογράφονται από τον Γ. Κεφαλληνό. Ο Κ. Παρθένης σχεδιάζει το εξώφυλλο του Μηνιαίου Περιοδικού Πνευματικής Καλλιέργειας, *ΤΑ ΠΡΟΠΥΛΑΙΑ* (Μάρτιος 1938), ενώ ο Ν. Εγγονόπουλος με τη διπλή του ιδιότητα, συγγραφέας και ζωγράφος, επιμελείται την έκδοση της συλλογής του, *Τα Κλειδοκύμβαλα της Σιωπής* (Αθήνα, «Ιππαλεκτρυών», 1939).

Η ΣΙΓΗ

Μ

ΙΑ Φλόγα είναι η ψυχη του ανθρώπου· ένα πύρινο πουλι, πηδάει απο κλαρι σε κλαρι, απο κεφάλι σε κεφάλι, και φωνάζει: – «Δεν μπορω να σταθω, δεν μπορω να καω, κανένας δεν μπορει να με σβήσει!»
2 Δέντρο φωτια γίνεται ολομεμιας το Σύμπαντο. Ανάμεσα απο τους κάπνους κι απο τις φλόγες, αναπαμένος στην κορυφη της πυρκαγιας, κρατω αμόλεφτο, δροσερο, γαλήνιο, τον καρπο της φωτιας, το Φως.
3 Απο την αψηλη τούτη κορυφη κοιτάζω την κόκινη γραμη που ανηφορίζει – τρεμάμενο, αιματερο φωσφόρισμα, που σούρνεται σαν έντομο ερωτεμένο μέσα απο τους αποβροχάρικους γύρους του μιαλούμου.
4 Εγω, ράτσα, ανθρώποι, γης, θεωρία και πράξη, Θεος, φαντάσματα απο χώμα και μιαλο, καλα για τις απλοϊκες καρδιες που φοβούνται, καλα για τις ανεμογκάστρωτες ψυχες που θαρουν πως γενούνε.
5 Αποπού ερχόμαστε; Πού πηγαίνουμε; Τί νόημα έχει τούτη η ζωη; φωνάζουν οι καρδιες, ρωτουν οι κεφαλες, χτυπώντας το χάος. ◇◇◇◇◇◇◇

— 75 —

Ο Γ. Μόραλης καταπιάνεται με την εικονογράφηση βιβλίων χρησιμοποιώντας την ξυλογραφία, κατά τη διάρκεια της Κατοχής και ως το 1947, με πρώτο δείγμα το *Περί Ζωγραφικής*, του Ε.Κ. Φραντζισκάκη (Αθήνα 1942). Την εποχή εκείνη, τον Σεπτέμβριο του 1941, ιδρύεται το ΕΑΜ καλλιτεχνών, με μέλη τον Α. Τάσσο, τη Βάσω Κατράκη, τον Φώτη Ζαχαρίου και πολλούς άλλους που πλαισίωσαν σύντομα την κίνηση αυτή, όπως ο Αγ. Θεοδωρόπουλος, ο Α. Αστεριάδης. Δείγμα γραφής της ομάδας αυτής των καλλιτεχνών η έκδοση *Για τη Χιλιάκριβη τη Λευτεριά*, «Ρήγας» (1945).

Ο Α. Τάσσος εγκαινιάζει την εικονογράφηση βιβλίων με την έκδοση *Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη* (1953), για να κορυφωθεί η τέχνη και τεχνική του με τη χάραξη σε πλάγιο ξύλο σχεδίων που συνόδευσαν την έκδοση *Άσμα Ασμάτων* (1965) σε μετάφραση του Γ. Σεφέρη.

Σπουδαίο κεφάλαιο στην προπολεμική καλλιτεχνική ζωή αντιπροσωπεύουν τα περιοδικά που κυκλοφορούσαν σε μηνιαία και ετήσια βάση: Τα *Παναθήναια* (1900-1915), η *Πινακοθήκη* (1901-1926) και ο *Καλλιτέχνης* (1910-1912) του λόγιου και ζωγράφου Γ. Βώκου. Το 1935, μια ομάδα φίλων, μεταξύ των οποίων ο Στρ. Δούκας, ο Δ. Πικιώνης, ο Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας. Ο Σπ. Παπαλουκάς και ο Σ. Καραντινός, εκδίδει το περιοδικό *3ο μάτι* (1935-1937), δικαιολογώντας μάλιστα το τίτλο του ως εξής: «για να βγει κανείς από το τετριμμένο, τους κοινούς τύπους της καθημερινής ζωής, χρειάζεται μια δυνατότερη, νέα, δραματικότερη ΟΡΑΣΗ, χρειάζεται το «ΤΡΙΤΟ ΜΑΤΙ».

Σύνθεση του εξώφυλλου του περιοδικού «Το 3ο μάτι».

Τα περιοδικά τέχνης πολλαπλασιάστηκαν μεταπολεμικά. Έτσι έχουμε τον *Κοχλία*, που εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη (1945-48) και την *Επιθεώρηση Τέχνης* (1945-1967) με εξώφυλλο σχεδιασμένο από τον Σικελιώτη, την *Αρχιτεκτονική* (1956-65) του αρχιτέκτονα Α. Κιτσίκη με εξώφυλλο του Θ. Τσίγκου και το ιδιαίτερα πολύτιμο περιοδικό Κ. Π. Κ. ΩΡΑ, του ζωγράφου Α. Μπαχαριάν. Τέλος, ο *Ζυγός* του Φραντζή Φραντζισκάκη (από το 1955), που με τον τίτλο του δηλώνει την ισόρροπη παρουσίαση όλων των μορφών δημιουργίας, στήριξε πολλούς νέους καλλιτέχνες, ενώ παρουσίασε υποδειγματικά διάφορες πτυχές της καλλιτεχνικής ζωής και τους προβληματισμούς λογίων, που βρήκαν πάντα ανοιχτή την πόρτα του *Ζυγού* για καθετί αξιόλογο: το άρθρο του Δ. Φλάμπουρα «Ελληνικές ρήσεις σε γαλλικά τυπογραφικά σήματα», λόγου χάρη (αρ. 15-17, σ. 42-53).

Κ.Σ.

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

ΛΕΞΙΚΑ / ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

Λεξικά

Η εκδοτική διαδρομή της λεξικογραφίας κατά τον 20ό αιώνα αρχίζει με την κυκλοφορία του πρώτου τόμου του *Μεγάλου Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσης* των Χένρυ Λίντελ και Ρόμπερτ Σκοτ, που τύπωσε ο Α. Κωνσταντινίδης στην Αθήνα το 1901. Πρόκειται για την όγδοη έκδοση της μετάφρασης του πρωτοτύπου, την οποία επιμελήθηκε ο Π. Μόσχος. Εκτός από τον Κωνσταντινίδη που διάβασε και διόρθωσε τη μετάφραση του λεξικού, εργάστηκαν φιλολογικά και οι Άντ. Οικονόμος, Γ. Γαρδίκας και Α.Ν. Γιάναρης. Το μοναδικό αυτό λεξικό συμπληρώθηκε το 1977 από τον Κ.Δ. Γεωργούλη και ομάδα φιλολόγων, υπό την εποπτεία του Π.Κ. Γεωργούντζου.

Το 1933 άρχισε να συντάσσεται το σπουδαίο εννεάτομο, *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, από τον εκδοτικό οίκο Δημητράκου (1933-1950), με χρηματοδότηση του Ι. Ζερβού, ο οποίος συνέβαλε έτσι στην πραγματοποίηση του οράματος του Γ.Ν. Χατζηδάκι, για τη σύνταξη λημμάτων στα οποία θα διαφαίνεται η διαχρονική πορεία της ελληνικής γλώσσας.

Το 1927 κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο «Ελευθερουδάκης», το δωδεκάτομο *Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ελευθερουδάκη*. Την επιμέλεια είχε ο Κώστας Ελευθερουδάκης με συντάκτη, μεταξύ άλλων, και τον Στ. Καραβία. Εμπεριέχει 400.000 λήμματα, που γράφτηκαν από 400 ειδικούς και επιστήμονες κάθε κλάδου, ορισμένα από τα οποία συνοδεύονται από βιβλιογραφικές παραπομπές. Την πλούσια εικονογράφηση υπογράφουν διάσημοι ζωγράφοι και χαράκτες, όπως οι: Δ. Γιολδάσης, Λ. Κογεβίνας, Φ. Κόντογλου και Αγγελική Χατζημιχάλη.

Η δεκαετία του ’30 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως τα «χρόνια της εγκυκλοπαίδειας». Το 1926 άρχισε να κυκλοφορεί η *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία* (σε 23 τόμους), από την Ανώνυμη Εταιρεία Εκδόσεων και Γραφικών Τεχνών «Πυρσός», με εκδότη τον Παύλο Δρανδάκη. Ιδρυτής του «Πυρσού» ήταν ο επιχειρηματίας Παυσανίας Γ. Μακρής, ο οποίος εργαζόταν στην Πάτρα ως το 1914.

Ο Δρανδάκης (1896-1945), που σπούδασε στη σχολή των Ιησουιτών στο Κάιρο, εξάσκησε τη δημοσιογραφία στην Αθήνα και το 1917 ίδρυσε

Η Μεγάλη Σφραγίς του Σολομώντος και η αρχή της προσευχής του αφορισμού του Προφήτη, σε χειρόγραφο Αγιασματάριο, από την έκδοση: «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία», τόμ. 4 (σ. 295).

δική του εφημερίδα, την *Courrier d'Athènes*. Για την έκδοση της *Εγκυκλοπαιδείας* συγκροτήθηκε επιτροπή σύνταξης, στην οποία συμμετείχαν μεταξύ άλλων οι: Β. Δούσμανης, Α. Αδαμαντίου, Γ. Αθανασιάδης, Α. Κούζης, με γραμματέα τον Η. Αποστολίδη. Τα 280.000 λήμματα που την απαρτίζουν συντάχθηκαν από 700 συνεργάτες και συμπληρώθηκαν με βιβλιογραφικές αναφορές. Την πλούσια εικονογράφηση που συνοδεύει την ύλη υπογράφουν καλλιτέχνες της τάξεως των: Α. Αστεριάδη, Σπ. Βανδώρου, Σπ. Βασιλείου, Π. Βυζάντιου, Δ. Γαλάνη, Βάσως Γερμενή, Φ. Κόντογλου, Γ. Λυδάκη, ενώ το εξώφυλλο σχεδιάστηκε από τον ζωγράφο Διονύσιο Καψοκέφαλο. Ως και σήμερα, πολλά λήμματα της *Εγκυκλοπαιδείας* αντιπροσωπεύουν μοναδική πηγή πληροφοριών.

Ειδικά Λεξικά

Ο Ιωάννης Ν. Τραυλός εντόπισε στα «κατάλοιπα» του δασκάλου του Αναστάσιου Κ. Ορλάνδου υλικό που είχε συγκεντρώσει ο «δάσκαλος» την εποχή που δίδασκε στο ΕΜΠ, από το 1910 ως το 1940. Πρόκειται για μια λεξικογραφικού χαρακτήρα έρευνα, με στόχο τη σύνταξη ενός ολοκληρωμένου λεξικού «Αρχαίων Αρχιτεκτονικών Όρων». Με τα δελτία του Ορ-

βιβλιοθήκη, ἡ (λατ. **bibliothēca** καὶ **bybliothēca**· ἑλληνιστί: **βιβλίων θήκη** [VITR. – Th. l. gr., λ. – LIDD Sc. λ. βιβλιοθήκη. Th. l. l. καὶ OxfordLD, λ. bibliothēca]). Συλλογὴ βιβλίων κυρίως δὲ οἰκοδόμημα ἐν τῷ ὁποίῳ ἐφυλάσσοντο αἱ βύβλοι, ὅθεν καὶ **βυβλιοθήκη** ὀρθότερον εἶναι νὰ γράφηται, ἣν γραφὴν παρέχει καὶ ὁ VITRUVIUS (1. 2,7. 6. 4,1.5,2.7,3. 7, Pref. 7). Εἰς μεταγενεστέρας ἐπιγραφὰς ἀπαντᾷ ἡ διὰ τοῦ *ι* γραφὴ ὡς π.χ. ἐν MAMA VIII 498,13 (Ἀφροδισιάδος): *τὸ [λιθι]κὸν πᾶν καὶ τὸν ἐν αὐτῇ οἶκον σὺν περιφλ[ιώμασιν] καὶ βιβλιοθήκαις*. – Περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν ἐν γένει βλ. ΕΑΑ λ. (τ. II, 93-99 καὶ fig. 146), μετὰ σχετικῆς βιβλιογραφίας. Ὡσαύτως, RAC λ. (τ. 2,231-274), μετὰ σχετικῆς βιβλιογραφίας καὶ κατόψεως βιβλιοθήκης τῆς Ἐφέσου ἐν σελ. 265/6. Abb. 1. Ἀρχικὴν κάτοψιν τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης βλ. ἐν Ephesos V, 1,3:3.

Το λήμμα «βιβλιοθήκη», από την έκδοση: «Λεξικόν Αρχαίων Αρχιτεκτονικών Όρων» (σ. 54).

λάνδου ανά χείρας, ο Τραυλός, σε συνεργασία με τους: Π. Πυριοβολή, Μαρία Νικολαΐδου-Γαβρίλη και Ευάγγελο Ρούσσο, συμπλήρωσαν σε διάστημα μιας δεκαετίας τα δελτία. Η έρευνα για τη σύνταξη του έργου ήταν εξαντλητική, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς διατρέχοντας την έκδοση *Λεξικόν των Αρχαίων Αρχιτεκτονικών Όρων* (Αθήνα, Αρχαιολογική Εταιρεία, 1986), αφού χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές αρχαία ελληνικά συγγράμματα (και ορισμένα λατινικά) αλλά και νεότερα λεξικογραφικά έργα, όπως και συλλογές αρχαίων επιγραφών.

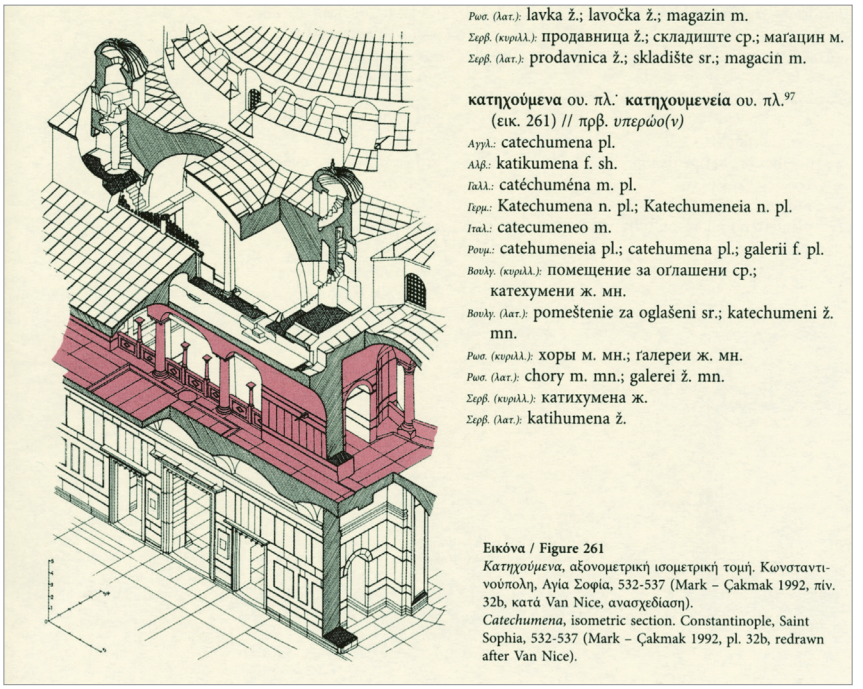
Τα λήμματα του *Λεξικού* ανέρχονται σε 4.755 και η δομή του είναι πράγματι αξιοθαύμαστη, καθώς στο κάθε λήμμα δεν σημειώνονται μόνο οι γραμματικές παραλλαγές του όρου, αλλά παρατίθενται εξαντλητικά αποσπάσματα από τις πηγές, επιτρέποντας έτσι στους ερευνητές να προσδιορίσουν τη σημασία που έδιναν κατά εποχή στον συγκεκριμένο όρο, όπως και τον ακριβή τρόπο γραφής του.

Μια υποδειγματική λεξικογραφική σύνθεση, ενδεικτική της ποιότητας των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης, είναι και το *Πολύγλωσσο Εικονογραφημένο Λεξικό Όρων Βυζαντινής Αρχιτεκτονικής και Γλυπτικής*, με την επιστημονική επιμέλεια της Σοφίας Καλοπίση-Βέρτη και της Μαρίας Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου (Ηράκλειο 2010). Τα λήμματα συνοδεύονται από πλούσιο εικονογραφικό υλικό (φωτογραφίες και αξονομετρικά σχέδια, τομές, κατόψεις και σκίτσα) το οποίο συγκέντρωσαν και επιμελήθηκαν οι: Πέτρος Κουφόπουλος, Σταύρος Μαμαλούκος και Μαρία Μυριανθέως-Κουφοπούλου.

Η εργασία αυτή έρχεται να καλύψει το κενό που υπήρχε αναφορικά με την ορολογία της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και τέχνης γενικότερα, συμπληρώνοντας έτσι το *Λεξικόν (Αρχαίων Αρχιτεκτονικών Όρων)* των Ορλάνδου και Τραυλού. Η εισαγωγή, που υπογράφεται από τις επιμελήτριες της έκδοσης, είναι πλήρως κατατοπιστική ως προς το σκεπτικό σύνταξης του *Λεξικού:* επιλογή του συγκεκριμένου εικονογραφικού υλικού, ενιαία κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε για τα σχέδια και επιλεγμένη Βιβλιογραφία που καλύπτει το σύνολο του έργου. Οι φωτογραφίες, πάλι, είναι όλες πρωτότυπες και πολλές από αυτές απεικονίζουν αρχιτεκτονικά μέλη των οποίων τα διακοσμητικά μοτίβα έχουν πλήρως φθαρεί, όπως το *Κιονόκρανον ένζωδο* της Μονής του Οσίου Λουκά. Έτσι, σχεδιάστηκε επακριβώς το κιονόκρανο, αποκαθιστώντας την εικόνα της αρχικής του μορφής. Ξεφυλλί-

ζοντας το *Λεξικό* αυτό, θλίβεται κανείς αναλογιζόμενος πόσο πολύ μας λείπουν εργαλεία αυτής της ποιότητας.

Ειδικά Λεξικά λείπουν από την ελληνική βιβλιογραφία, όπως λόγου χάρη, ένα Λεξικό για τους όρους της ελληνικής τυπογραφίας ή ένα Λεξικό

Ρωσ. (λατ.): lavka ž.; lavočka ž.; magazin m.
Σερβ. (κυριλλ.): продавница ž.; складиште ср.; маѓацин м.
Σερβ. (λατ.): prodavnica ž.; skladište sr.; magacin m.

κατηχούμενα ου. πλ.· **κατηχουμενεία** ου. πλ.[97] (εικ. 261) // πρβ. *υπερώο(ν)*
Αγγλ.: catechumena pl.
Αλβ.: katikumena f. sh.
Γαλλ.: catéchuména m. pl.
Γερμ.: Katechumena n. pl.; Katechumeneia n. pl.
Ιταλ.: catecumeneo m.
Ρουμ.: catehumeneia pl.; catehumena pl.; galerii f. pl.
Βουλγ. (κυριλλ.): помещение за оглашени ср.; катехумени ж. мн.
Βουλγ. (λατ.): pomeštenie za oglašeni sr.; katechumeni ž. mn.
Ρωσ. (κυριλλ.): хоры м. мн.; ґалереи ж. мн.
Ρωσ. (λατ.): chory m. mn.; galerei ž. mn.
Σερβ. (κυριλλ.): катихумена ж.
Σερβ. (λατ.): katihumena ž.

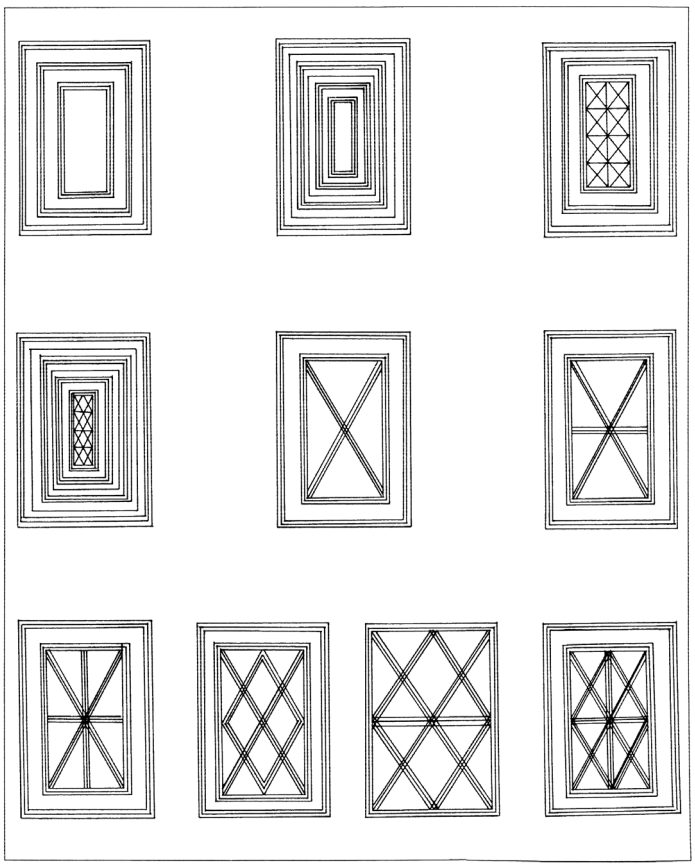
Εικόνα / Figure 261
Κατηχούμενα, αξονομετρική ισομετρική τομή. Κωνσταντινούπολη, Αγία Σοφία, 532-537 (Mark – Çakmak 1992, πίν. 32b, κατά Van Nice, ανασχεδίαση).
Catechumena, isometric section. Constantinople, Saint Sophia, 532-537 (Mark – Çakmak 1992, pl. 32b, redrawn after Van Nice).

Κατηχούμενα: Αξονομετρική ισομετρική τομή της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, από την έκδοση: «Λεξικό Όρων Βυζαντινής Αρχιτεκτονικής και Γλυπτικής» (σ. 129).

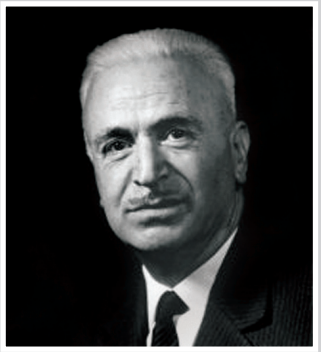
για τους Έλληνες εκδότες-τυπογράφους. Επιπροσθέτως, λείπει και ένα λεξικό σχετικά με την τέχνη της στάχωσης, κενό που ήρθε να καλύψει το περιοδικό *Βιβλιοαμφιάστης. Περιοδική έκδοση για την Ελληνική Βιβλιοδεσία*, που κυκλοφόρησε από το Εργαστήριο Βιβλιοδεσίας του Μπάμπη Λέγγα το 1999. Εμπνευστής και πρωτεργάτης της έκδοσης είναι ο Μπάμπης Λέγγας, βιβλιοδέτης αλλά και ιστορικός της τέχνης της βιβλιοδεσίας. Το εισαγωγικό σημείωμα που υπογράφει η Συντακτική Επιτροπή μας πληροφορεί ότι: «η ελληνική βιβλιογραφία σε θέματα ιστορίας της βιβλιοδεσίας είναι ίσως η φτωχότερη στην Ευρώπη». Το πρώτο άρθρο είναι του Κων-

σταντίνου Χούλη, του πιο διακεκριμένου μελετητή της βυζαντινής και μεταβυζαντινής βιβλιοδετικής τέχνης, και επιγράφεται «Η Βυζαντινή Βιβλιοδεσία. Ιστορία, Τέχνη και Τεχνική». Ο λεξικογραφικός χαρακτήρας του περιοδικού συνίσταται στο ότι, μέσα από τα άρθρα, όχι μόνο μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την τέχνη και τις τεχνικές της βιβλιοδεσίας σε κάθε εποχή, αλλά έχει τη δυνατότητα να αποδελτιώσει και τους ειδικούς όρους που χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν συγκεκριμένες εργασίες, όπως: *πινακίδα*, *κεφαλάρι*, *κλείστρο*, *πλεξίδιο*, *νεύρο* κ.ά.

Κ.Σ.

Γραμμικά σχέδια διακόσμησης βυζαντινών μοναστηριακών βιβλιοδεσιών, από την έκδοση: «Βιβλιοαμφιάστης», Αθήνα, 1999 (σ. 32).

Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής

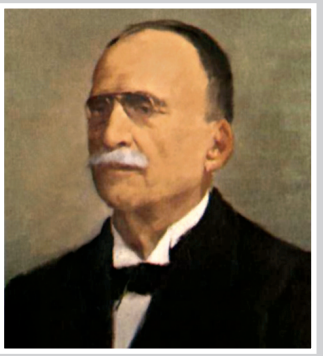
Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ γεννήθηκε στην Ίμβρο το 1906 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1976. Σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και γλωσσολογία στα πανεπιστήμια της Βιέννης και του Βερολίνου. Ο Ανδριώτης επικεντρώθηκε στη μελέτη των νεοελληνικών ιδιωμάτων και διαλέκτων, συμβάλλοντας έτσι αποφασιστικά στη διάκριση συγκεκριμένου λογοτεχνικού ύφους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σημαντικότερο έργο του είναι το *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (Θεσσαλονίκη, 1951, επανέκδοση με διορθώσεις και προσθήκες του συγγραφέα, 1967). Ο Ανδριώτης επισημαίνει στον Πρόλογό του τις ανυπέρβλητες δυσκολίες που συνάντησε, είτε γιατί αρχαίες λέξεις δεν έχουν ακόμα ετυμολογηθεί στη νεοελληνική, είτε γιατί δεν έχουν προταθεί πειστικές αντιστοιχίες τους, είτε γιατί οι προτεινόμενες ερμηνείες τους δεν είναι κοινά αποδεκτές. Έτσι, ο συντάκτης του *Λεξικού* προχώρησε σε μια καταγραφή, προσδιορίζοντας τις λέξεις των οποίων δεν μπορούσε να εξακριβώσει την ετυμολογική ρίζα ως «αγνώστου ετύμου».

Η δεύτερη έκδοση του 1967 είναι εμπλουτισμένη με νέες λέξεις, από τότε που η νέα ελληνική γλώσσα αφομοίωσε υλικό από την αρχαία και την καθαρεύουσα.

Κ.Σ.

Λεξικόν Ερμηνευτικόν των Ενδοξοτάτων Ελλήνων Ποιητών και Συγγραφέων

Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ, αδελφός του δραματουργού Δημήτριου, γεννήθηκε στη Μυτιλήνη το 1848 και πέθανε το 1925. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και άρχισε τη σταδιοδρομία του στην Αίγυπτο, στο Ελληνικό Γυμνάσιο της Αλεξάνδρειας. Αργότερα, συνέχισε τις μελέτες του γύρω από τη φιλολογία στα πανεπιστήμια της Λειψίας και του Βερολίνου και παράλληλα καταπιάστηκε με την παλαιογραφία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Βερναρδάκης έγινε γνωστός στους φιλολογικούς κύκλους με την πολύτομη έκδοση των *Ηθικών* του Πλουτάρχου, βασισμένη σε ένα άγνωστο ως τότε κώδικα που εντόπισε σε μοναστηριακή βιβλιοθήκη του Αγίου Όρους και η οποία αποδείχτηκε πιο αξιόπιστη από τη γερμανική έκδοση του 1925. Σπουδαίο, επίσης, έργο του είναι το τρίτομο *Λεξικόν Ερμηνευτικόν των Ενδοξοτάτων Ελλήνων Ποιητών και Συγγραφέων* (Αθήνα, Επικαιρότητα, 1908-1911).

Το βιβλίο προκάλεσε αντιδράσεις στους γλωσσολογικούς και φιλολογικούς κύκλους, με προεξάρχοντες τους: Κ. Κόντο, Γ.Ν. Χατζηδάκι και Χ. Χαριτωνίδη. Ο τελευταίος μάλιστα δημοσίευσε στο περιοδικό *Αθηνά* μια φιλολογική κριτική «Ελέγχου του Βερναρδακείου Λεξικού», όπου επισημαίνει πολυάριθμα σφάλματα και παραλείψεις. Ο Βερναρδάκης, προκειμένου να ανατρέψει τις κατηγορίες, απάντησε στον «Έλεγχο» με ένα φυλλάδιο που δημοσίευσε το 1912.

Κ.Σ.

Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσης

Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΒΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ γεννήθηκε στην Αμάσεια του Πόντου το 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1984. Ασχολήθηκε με τη σύνταξη λεξικογραφικών έργων, έχοντας πρότυπο τον *Θησαυρό των αγγλικών λέξεων και φράσεων* του Ρότζετ (1949).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το πιο σημαντικό από τα έργα του είναι το *Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσης* (Αθήνα 1962[2]), που συντάχθηκε για πρώτη φορά με βάση τη νοηματική διάταξη της κάθε λέξης, καταγράφοντας τον λεκτικό πλούτο της νεοελληνικής γλώσσας (καθαρεύουσας και δημοτικής). Ο Βοσταντζόγλου σημειώνει στον Πρόλογό του πως η ιδέα της σύνταξης ανάλογου λεξικού δεν είναι καινούργια, ούτε δάνειο από ξενόγλωσσα λεξικά. Πρώτος ο Πολυδεύκης από τη Ναύκρατη, τον 2ο αιώνα μ.Χ., συνέταξε το περίφημο έργο του *Ονομαστικόν*. Η σύνταξη των εννοιολογικών λεξικών προϋποθέτει ότι η ύλη παρατίθεται με αυστηρή αλληλουχία των εννοιών χωρίς καμία επεξήγηση της σημασίας της λέξης. Ωστόσο, η καινοτομία του *Αντιλεξικού* έγκειται στην παράθεση επί μέρους εννοιών μέσα σε αγκύλες.

Το *Αντιλεξικόν* του Βοστατζόγλου αποτελεί την ασφαλέστερη οδό για την επιλογή ταυτόσημων εννοιών στον γραπτό και προφορικό λόγο, εις τρόπον ώστε ένας πλούτος λέξεων να μην πέσουν στην αφάνεια και στη λήθη τελικά. Λόγου χάρη, η γλώσσα ενός πολιτισμένου λαού, επισημαίνει ο Βοσταντζόγλου, διαθέτει εκατοντάδες χιλιάδες λέξεις για να περιγράψει πρόσωπα και πράγματα, στην εκφορά του λόγου όμως δεν χρησιμοποιούνται πάνω από 2.000! Από τις 400.000 λέξεις της αγγλικής γλώσσας, ο Μίλτων χρησιμοποίησε στα συγγράμματά του μόνο 8.000!

Κ.Σ.

Αντίστροφον Λεξικόν της Νέας Ελληνικής

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ γεννήθηκε στα Σελλιά Ρεθύμνου το 1907 και πέθανε στην Αθήνα το 1977. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και γλωσσολογία, μεταξύ άλλων, και στη Βιέννη, με δασκάλους τον Κρέτσερ και τον Χάβερς. Κατέλαβε την έδρα Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, διαδεχόμενος τον Β. Φάβη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στο γλωσσικό ζήτημα ο Κουρμούλης στάθηκε νηφάλια απέναντι στις ακρότητες και στα «δικαιώματα» της λόγιας γλωσσικής παράδοσης. Ανήκε στους ιστορικοσυγκριτικούς γλωσσολόγους, γνώρισμα των οποίων είναι ο συνδυασμός της Γλωσσολογίας με τη Φιλολογία.

Το σπουδαιότερο από τα συγγράμματά του είναι το *Αντίστροφον Λεξικόν της Νέας Ελληνικής* (Αθήνα 1976), το πρώτο του είδους στην ελληνική βιβλιογραφία. Σ' αυτό οι λέξεις κατατάσσονται με βάση όχι το πρώτο γράμμα τους αλλά το τελευταίο, και κατά την αντίστροφη φορά τους, δηλαδή από δεξιά προς τα αριστερά.

Στα Παραρτήματα στο τέλος του *Λεξικού* παρατίθενται, εκτός των άλλων, αναλυτικοί πίνακες, για τους οποίους ο Κουρμούλης διευκρινίζει πως σπανίζουν στη διεθνή βιβλιογραφία της λεξικογραφίας, καθώς μόνο ο M. Alieni (ιταλικά) και ο A. Juilland (γαλλικά) έχουν περιλάβει αντίστοιχους πίνακες. Στην «προίκα» του Κουρμούλη προς τους Έλληνες, να συμπεριλάβουμε και τη συμβολή του με το πόνημά του: *Η γλώσσα του Κάλβου*, Αθήνα 1948.

Κ.Σ.

Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας

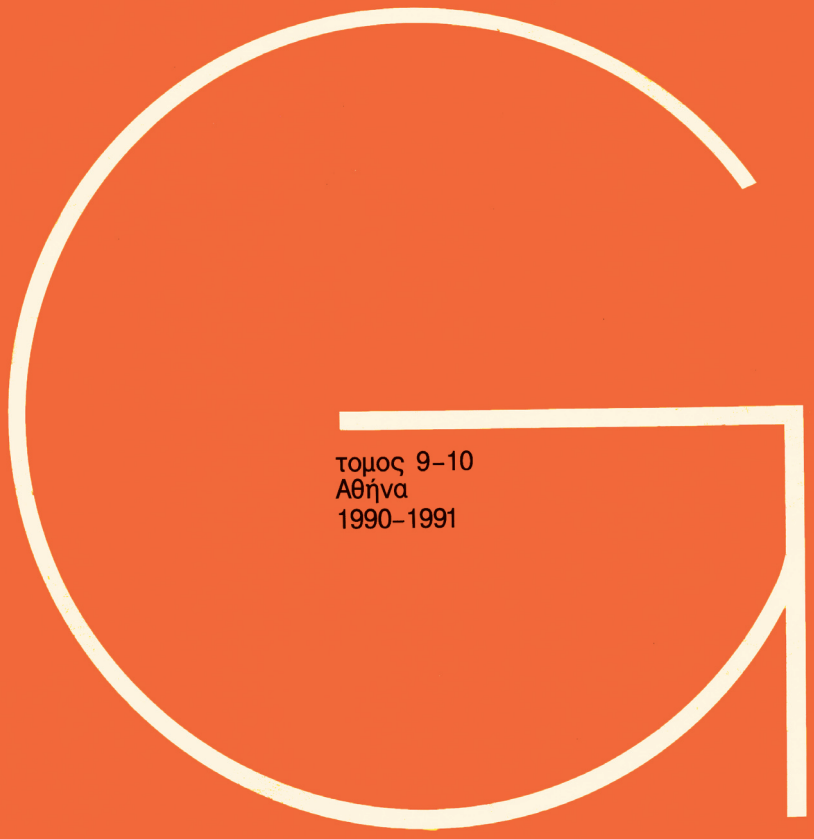
Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1939, σπούδασε αρχικά στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας, δίπλα στον Χ. Ζάιλερ, γλωσσολόγο και ελληνιστή. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα καταπιάνεται με την έρευνα της πορείας της ελληνικής γλώσσας στη διαχρονία και παράλληλα προσφέρει ανεκτίμητο έργο ως πρόεδρος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις δεκάδες δημοσιευμένες μελέτες του ξεχωρίζει η *Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία* (Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998[3]). Ήδη από τον Πρόλογό του ο Μπαμπινιώτης καταθέτει την πεποίθησή του πως ο φιλόλογος δεν μπορεί να διδάξει σωστά τη λογοτεχνία μας, από τους αρχαίους χρόνους και ύστερα, χωρίς προηγουμένως να κατέχει ζητήματα γλώσσας, που τέθηκαν κατά περιόδους, αναφορικά με την εξέλιξη του νοήματος κάθε λέξης. Ήδη από τη εποχή του Σωκράτη, η «γλώσσα» των σοφιστών παρουσιάζει ιδιαιτερότητες ως προς τη σημασία της λέξης.

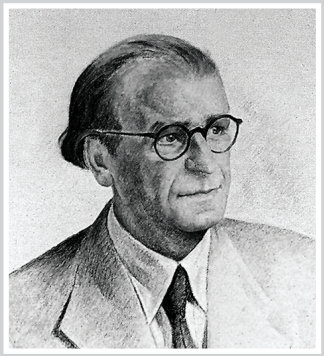
Απόσταγμα και εμπειρία της όλης του ενασχόλησης με τη γλωσσολογία είναι το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 1998). Στη σελίδα τίτλου του βιβλίου δηλώνεται σαφώς πως το τελικό αποτέλεσμα βασίστηκε και στο Γλωσσικό Αρχείο του Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας του ΠΑ. Σε περισσότερες από 2.000 σελίδες λημματογραφούνται οι λέξεις, παρατίθεται η αρχαία τους γραφή, σημειώνεται περιφραστικά το νόημά τους και η αντίστοιχη γραφή τους στη λαϊκή γλώσσα.

Κ.Σ.

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ
GLOSSOLOGIA

τομος 9-10
Αθήνα
1990-1991

Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)

Ο ΜΑΝΟΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ γεννήθηκε το 1883 στην Αθήνα, όπου και πέθανε το 1959. Γλωσσολόγος και από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Αρχικά γράφτηκε στη Φυσικομαθηματική Σχολή, αλλά σύντομα πήρε μεταγραφή για τη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Συνέχισε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, όπου παρακολούθησε μαθήματα γλωσσολογίας, κλασικής φιλολογίας, βυζαντινολογίας, φιλοσοφίας και παιδαγωγικής. Το 1909 γνωρίστηκε με τον Αλ. Δελμούζο, που εφήρμοζε πρωτοποριακές μεθόδους, για τα ελληνικά δεδομένα, στην επιστήμη της παιδαγωγικής.

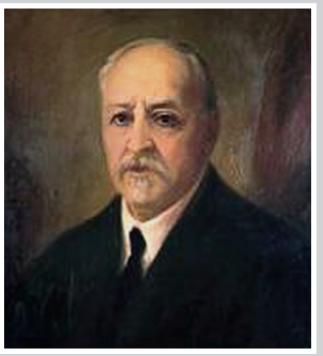
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το περισσότερο γνωστό βιβλίο του και σημαντικότατο γραμματικό εργαλείο είναι η *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*, που συντάχθηκε από επιτροπή, με τον ίδιο τον Τριανταφυλλίδη εισηγητή και πρόεδρο. Η *Γραμματική* τυπώθηκε το 1941 και ανατυπώθηκε επανειλημμένα με συμπληρώσεις ως το 1988. Η Εισαγωγή της είναι στην ουσία μια ιστορία της ελληνικής γλώσσας για χρήση των σπουδαστών και του ευρύτερου καλλιεργημένου κοινού, καθώς τονίζονται οι συνθήκες και οι ιδιαίτερες συγκυρίες που οδήγησαν στη διαμόρφωση της νεοελληνικής γλώσσας.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η σύγχυση που είχε προκαλέσει η καθιέρωση της δημοτικής και οι δυσκολίες που προξενήθηκαν από τη μη ορθή χρήση της, οδήγησαν τον Παπανούτσο να εκδώσει ένα βιβλίδιο με τίτλο: «Σύντομες οδηγίες για την καλή χρήση της Δημοτικής».

Η *Γραμματική* του Τριανταφυλλίδη, ή «κρατική» όπως ονομάζεται συχνά, ακολούθησε τον παραδοσιακό τύπο σύνταξης της γραμματικής και στόχο είχε την έκθεση των κανόνων που τη διέπουν, όπως προκύπτει από την προφορική παράδοση.

Κ.Σ.

Εισαγωγή στη Νεοελληνική Γραμματική

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΤΖΗΔΑΚΙΣ γεννήθηκε στο Μύρθιο Αγίου Βασιλείου της Κρήτης το 1848 και πέθανε στην Αθήνα το 1941. Σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ με καθηγητές τον Στ. Κουμανούδη και τον Κ. Παπαρρηγόπουλο. Για μεταπτυχιακές σπουδές επέλεξε τα πανεπιστήμια της Ιένας, της Λειψίας και του Βερολίνου, όπου και ειδικεύτηκε στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία. Με την επιστροφή του στην Αθήνα αναλαμβάνει τη νεοσύστατη έδρα της Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ (1890).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα δημοσιεύματά του αντιπροσωπεύουν μεγάλο όγκο άρθρων και συγγραμμάτων, αλλά το σπουδαιότερο έργο του είναι το: *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Γραμματική* (*Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Λειψία 1892). Στο βιβλίο αυτό θεμελιώνονται για πρώτη φορά με πληρότητα οι θεωρητικές αρχές σπουδής της νέας ελληνικής και αντιμετωπίζονται τα καίρια προβλήματα της γλώσσας μας. Τονίζεται ιδιαίτερα και αποδεικνύεται ότι η έρευνα για την ελληνική γλώσσα δεν μπορεί να ολοκληρωθεί μόνο βάσει των γραπτών κειμένων, αλλά πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν και η προφορική παράδοση. Τουλάχιστον δύο από τα επιτεύγματα του Χατζηδάκι στη γλωσσολογία είναι ότι: σε μια εποχή που ήταν κοινά αποδεκτό ότι η έρευνα της ελληνικής έπρεπε εξ ολοκλήρου να στηριχθεί στα όψιμα βυζαντινά κείμενα και μόνο, απέδειξε ότι η δομή της γλώσσας μας και ο πραγματικός αριθμός των ιστορικών γλωσσικών φαινομένων, θα παρέμενε εντελώς απρόσιτος εάν δεν λαμβάναμε υπ' όψιν μας την προφορική παράδοση. Στο μέτρο αυτό απέδειξε ότι: η δομή της νέας ελληνικής ανάγεται στα χρόνια της Αλεξανδρινής *Κοινής*.

Κ.Σ.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ

Χρονικά του Μορέως

Ο ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1875 όπου και πέθανε το 1937. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και αργότερα ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Παρίσι. Υπήρξε διευθυντής του Βυζαντινού Μουσείου και επικεντρώθηκε στην έρευνα του βυζαντινού πολιτισμού, με συχνές επεμβατικές εργασίες σε μεσαιωνικά μνημεία της Ελλάδος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις εργασίες του ξεχωρίζουν τα *Χρονικά του Μορέως* (στο Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, 1906) και η παρουσίαση του «Διονυσίου του εκ Φουρνά ερμηνεία της ζωγραφικής» (*Λαογραφία*, 1910). Πρόκειται για μελέτη που αφορά τον μοναχό, ζωγράφο και συγγραφέα, που γεννήθηκε γύρω στα 1670 στα Άγραφα της Ευρυτανίας και ο οποίος μας κληροδότησε τη μονογραφία *Ερμηνεία της Ζωγραφικής Τέχνης*, όπου κάνει λόγο για τη μέθοδο ζωγραφικής των εικόνων και τοιχογραφιών κατά τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο.

Κ.Σ.

Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΜΑΝΤΟΣ γεννήθηκε στη Χίο το 1874 και πέθανε στην Αθήνα το 1960. Σπούδασε ιστορία και φιλολογία στα πανεπιστήμια της Αθήνας και του Μονάχου. Εξελέγη το 1925 καθηγητής στη νεοϊδρυθείσα τότε έδρα της Ιστορίας του Βυζαντίου του ΠΑ, όπου δίδαξε ως το 1939.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις πολλές μελέτες του, ιστορικού, γλωσσολογικού αλλά και λαογραφικού περιεχομένου, ξεχωρίζει η έκδοση: *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, 398-1204 μ.Χ.* (2 τόμ., ΟΣΔΒ, 1939-1947). Πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια να συνταχθεί από Έλληνα μια Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου ως την κατάληψη της Πόλης από τους Δυτικούς (1204). Είναι σημαντικό ότι από τη δεκαετία του ’40, οι Έλληνες σπουδαστές και καλλιεργημένοι άνθρωποι είχαν πλέον στα χέρια τους μια βυζαντινή ιστορία γραμμένη από Έλληνα, για να ενημερωθούν σχετικά με τις δαιδαλώδεις παραμέτρους που επηρέαζαν την κεντρική εξουσία, και για τη συνεχή εμπόλεμη κατάσταση που βρισκόταν η Αυτοκρατορία.

Κ.Σ.

Ο Μέγας Κωνσταντίνος και οι 318 Επίσκοποι στη Σύνοδο της Νίκαιας. Στη βάση της αναπαράστασης καίνε τα συγγράμματα του Αρείου. Μικρογραφία στο χειρόγραφο Κανονικού Δικαίου, αρχές 9ου αιώνα. Βερκέλλι, Βιβλιοθήκη της Αρχιεπισκοπής.

Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Η ΕΛΕΝΗ ΓΛΥΚΑΤΖΗ-ΑΡΒΕΛΕΡ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1926. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και εργάστηκε στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Συνέχισε τις σπουδές της στο Παρίσι και εξειδικεύτηκε στη βυζαντινή ιστορία. Από το 1967 βρίσκεται επικεφαλής του Κέντρου Ιστορίας και Πολιτισμού στη Σορβόννη (Βυζαντινή και Χριστιανική Αρχαιολογία) και το 1976 ανακηρύχθηκε πρύτανης της Σορβόννης, θέση που για πρώτη φορά κατέλαβε γυναίκα στη Γαλλία, ενώ είναι και το υψηλότερο αξίωμα που έλαβε ποτέ Έλληνας που έδρασε στο εξωτερικό.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Με το ένα πόδι στο Παρίσι και το άλλο στην Αθήνα, δηλαδή με το ένα πόδι στη Δύση και το άλλο στη «βυζαντινή Ανατολή», είναι βέβαιο ότι είχε τη διορατικότητα και την απαιτούμενη απόσταση από τα πράγματα για να συγγράψει το κατεξοχήν βιβλίο που εκφράζει σε ιδεολογικό επίπεδο τον ρόλο του Βυζαντίου, ως προπύργιου της Χριστιανοσύνης και φάρου της αρχαίας ελληνικής σκέψης στην Ανατολή. Το περί ου ο λόγος βιβλίο: *Η Πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* (μετάφραση Τούλα Δρακοπούλου, Εκδόσεις «ΑΡΓΩ», 1977) δηλώνει σαφώς πότε μετεξελίσσεται η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, στην πρώτη και μόνη Χριστιανική Αυτοκρατορία, την εποχή δηλαδή του Θεοδόσιου Α΄, που ο χριστιανισμός γίνεται επίσημη θρησκεία του κράτους. Είναι πολλά τα στοιχεία και τα συμπεράσματα που μπορεί να εξάγει κανείς από την κριτική σκέψη που διακρίνει την *Πολιτική Ιδεολογία* της Ελένης Αρβελέρ: αναδεικνύει έναν πολιτισμό που εκφράζεται από τα μέσα του 4ου αιώνα μέσα από την ελληνική γλώσσα για 1.000 συναπτά έτη.

Κ.Σ.

Η Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, πρύτανης τότε της Ακαδημίας και Καγκελάριος των πανεπιστημίων του Παρισιού, κατά την αναγόρευσή της σε διδάκτορα του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών της Παντείου Σχολής (1988). ☞

Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ΙΕ΄- ΙΘ΄αιώνας

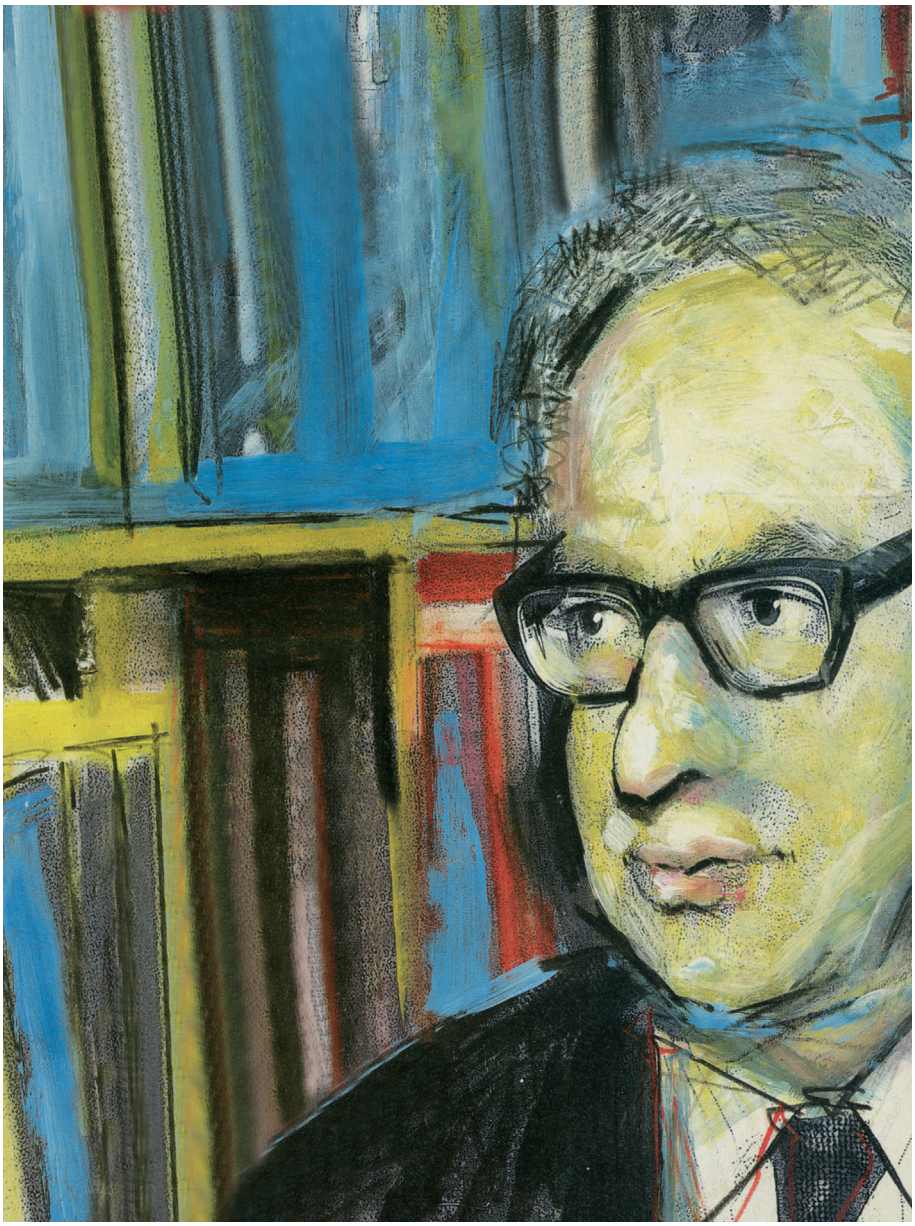
Ο ΣΠΥΡΟΣ Ι. ΑΣΔΡΑΧΑΣ γεννήθηκε στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς το 1933. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνδέθηκε με την ιστοριογραφική σχολή του Κ.Θ. Δημαρά. Δίδαξε οικονομική ιστορία στην École Pratique des Hautes Études στη Σορβόννη και οι μελέτες του επικεντρώθηκαν γύρω από την οικονομία της εποχής της Τουρκοκρατίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στο πλαίσιο της διδασκαλίας του και των σχετικών ερευνών του επιμελήθηκε τον συλλογικό τόμο: *Η Οικονομική Δομή των Βαλκανικών Χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄-ιθ΄αι.*, εισαγωγή, επιλογή κειμένων: Σπύρος Ι. Ασδραχάς (Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1979).

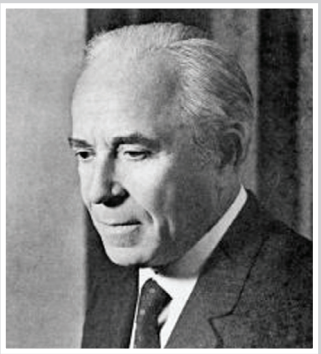
Αυτό που προκύπτει από αυτή τη μελέτη είναι ότι ο Ασδραχάς δεν έχει ως γνώμονα τα σημερινά γεωγραφικά όρια κάθε περιοχής με βάση εθνογραφικά στοιχεία των βαλκανικών κρατών, αλλά παρακολουθεί τις πολιτικές εξελίξεις του φεουδαλικού συστήματος σε σχέση με τις τοπικές κοινότητες, την παραγωγικότητα του αγροτικού πληθυσμού κατά περιοχές, τους εμπορικούς δρόμους που ανοίχθηκαν προς την καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και προς τη Δύση.

Η έκδοση αυτή αποτέλεσε πρόκριμα για το δίτομο έργο του που ακολούθησε: *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ΙΕ΄- ΙΘ΄αιώνας* (Αθήνα, Πολιτιστικό ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 2003). Στους τόμους αυτούς θα βρει κανείς απάντηση σε όλα τα ερωτήματα και τα ανοιχτά ζητήματα που έχουν να κάνουν με τους ελληνικούς πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των βενετικών κτήσεων και με τους μηχανισμούς της οικονομίας, στην οποία συμμετείχαν οι Έλληνες ως συντελεστές της παραγωγής. Η μελέτη είναι εξαντλητική και απόλυτα διαφωτιστική και για τις ελάσσονες ακόμη πτυχές της οικονομίας και της μετατόπισης μειονοτήτων αλλά και ολόκληρων πληθυσμών.

Κ.Σ.

Ο Σπύρος Ασδραχάς, εξώφυλλο του ένθετου της «Βιβλιοθήκης» της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» (2 Ιουλίου 2004), «Ένας ανανεωτής της ιστορικής έρευνας» (αφιέρωμα με την επιμέλεια του Απ. Διαμαντή).

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού

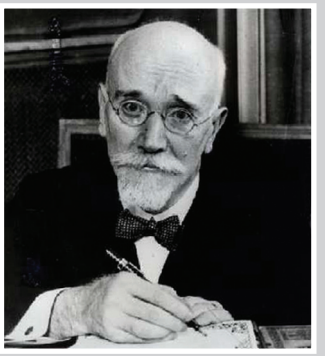
Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στον Βόλο το 1909 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 2000. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και ειδικεύθηκε στη βυζαντινή και νεότερη ελληνική ιστορία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα δημοσιεύματά του ξεχωρίζει το πολύτομο έργο του *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* (Θεσσαλονίκη, 1962-1964). Πρόκειται για ένα συνθετικό σύγγραμμα μέσα από το οποίο ο Βακαλόπουλος, βασικός υποστηρικτής της συνέχειας του Ελληνισμού, αναζητά τη ρίζα του νεοελληνικού έθνους και επισημαίνει τις δραματικές συνθήκες υπό τις οποίες κλήθηκαν οι Έλληνες να συνεργαστούν με τους Οθωμανούς, για να διατηρήσουν την ταυτότητα του Γένους.

Υπάρχουν ειδικά κεφάλαια που φωτίζουν τις πληθυσμιακές μετακινήσεις των Ελλήνων προς φραγκοκρατούμενες περιοχές, την ίδρυση νέων οικισμών, το «παιδομάζωμα» από τα τέλη του 15ου αιώνα, τον ρόλο που έπαιξαν τα μοναστηριακά κέντρα στη διατήρηση της Ορθοδοξίας και την τόνωση που έδωσε ο κλήρος στο Γένος. Λόγος γίνεται, επίσης, και για την επιβίωση αρχοντικών οικογενειών στην Κωνσταντινούπολη και τη δημιουργία της φαναριώτικης τάξης, που έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο, τόσο στη διπλωματία της Υψηλής Πύλης, όσο και στην εσωτερική διακυβέρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κυρίως στον ελληνικό χώρο. Θίγεται η επαγγελματική δραστηριότητα πολλών μελών ακόμη και της αυτοκρατορικής οικογένειας των Παλαιολόγων, όπως και η μετέπειτα δράση τους. Παραμένει ένας αναντικατάστατος οδηγός της πορείας του Έθνους, στο εσωτερικό και το εξωτερικό, κατά την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας.

Κ.Σ.

Θουκυδίδου Ιστορίαι

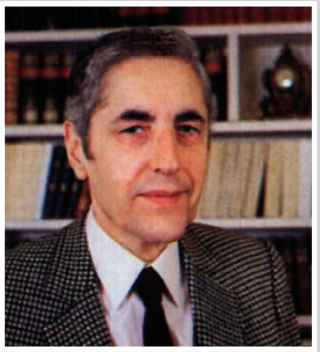

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ γεννήθηκε στις Μουρνιές των Χανίων το 1864 και πέθανε στο Παρίσι το 1936. Φοίτησε αρχικά στη Νομική Σχολή του ΠΑ και επιστρέφοντας στη γενέτειρά του μελέτησε σε βάθος τα πολιτικά ρεύματα της Δύσης και την πολιτική σκέψη των αρχαίων Ελλήνων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Καρπός της πνευματικής αναζήτησής του είναι και η μετάφραση των *Ιστοριών* του Θουκυδίδη, την οποία άρχισε να εκπονεί στις 20.11.1920, μετά την ήττα του στις γενικές εκλογές. Υπάρχει κάτι κοινό μεταξύ του Θουκυδίδη και του Βενιζέλου, όπως σημειώνει ο επιμελητής της έκδοσης Στ. Στεφάνου: εργάστηκαν και οι δύο ως πολιτικοί εξόριστοι. Να υπενθυμίσουμε εδώ ότι ο Θουκυδίδης, που έμελλε να γίνει ο θεμελιωτής της Ιστορίας, τιμωρήθηκε άδικα με εξοστρακισμό από τους Αθηναίους, εξαιτίας της «αδυναμίας» του να προστατέψει την Αμφίπολη κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Ο Βενιζέλος είχε πρόσφατα γευθεί την πικρία που απορρέει από τον διχασμό και μέσα από τη στοχαστική του σκέψη δεν μπορούσε παρά να ανατρέξει στις ρίζες αυτής της «κατάρας» της φυλής των Ελλήνων. Έτσι, μετέφρασε τον Θουκυδίδη, όχι μόνο ως απάντηση στους επικριτές του, αλλά με απώτερο σκοπό να καταστεί *διδαχή* για τη σπουδάζουσα νεολαία, αναφορικά με τις συνέπειες των αχαλίνωτων πολιτικών παθών. Ολοκλήρωσε τη μετάφραση των *Ιστοριών* σε διάστημα επτά μηνών, και το κείμενο στο σύνολό του γράφτηκε ιδόχειρα από τον Βενιζέλο. Η πολιτική σκέψη και η βαθιά κριτική του στάση απέναντι στα γεγονότα, τον ώθησαν στον εμπλουτισμό της έκδοσης με ποικίλα σχόλια, που καταλάμβαναν 17 τετράδια, εκ των οποίων σώζονται τα 11, που θησαυρίζονται στο «Αρχείο Ελευθέριου Βενιζέλου» και δεν έχουν εισέτι εκδοθεί!

Κ.Σ.

Εφημερίς

Ο ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ γεννήθηκε στα Γιάννενα το 1921 και πέθανε το 1993. Σπούδασε αρχικά στη Ζωσιμαία Σχολή και στη συνέχεια στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και το 1956 προσλαμβάνεται στο Μεσαιωνικόν Αρχείον της Ακαδημίας Αθηνών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο, γύρω από τον Ρήγα κυρίως, ξεχωρίζει η εξάτομη έκδοση της Ακαδημίας Αθηνών: *Εφημερίς. Η αρχαιότερη ελληνική εφημερίδα που έχει διασωθεί, 1791-1797* (Αθήνα 1995). Στους τόμους αυτούς αναπαράγονται όλα τα φύλλα της *Εφημερίδας*, των αδελφών Μαρκίδων Πούλιου, συνοδευόμενα από πλούσια και εξαιρετικά χρήσιμα σχόλια για πρόσωπα και πράγματα της εποχής.

Επιπλέον, τα εισαγωγικά σημειώματα του Βρανούση (*Προλεγόμενα*, 15ος τόμος) καταγράφουν την ιστορία του ελληνικού Τύπου και τις συνθήκες που επικρατούσαν στη Βιέννη στα τέλη του 18ου αιώνα, τότε, δηλαδή, που οι αδερφοί Μαρκίδες Πούλιου πήραν τη γενναία απόφαση να συντάξουν και να κυκλοφορήσουν ένα ειδησεογραφικό δελτίο. Σκοπός της έκδοσης ήταν να ενημερωθεί ο απανταχού Ελληνισμός για τα όσα συμβαίνουν στον ευρωπαϊκό χώρο και στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με αναφορές όχι μόνο σε πολεμικά γεγονότα, αλλά και σε πολιτιστικές εκδηλώσεις ποικίλης απόχρωσης. Η *Εφημερίς* κυκλοφόρησε από το 1791 ως το 1797, οπότε απαγορεύτηκε από τις αρχές της Βιέννης και οι εκδότες διώχθηκαν ως σύντροφοι του Ρήγα. Στα *Προλεγόμενα* ο Βρανούσης σκιαγραφεί όλο το πολιτικό και διπλωματικό σκηνικό που στήθηκε από τους Οθωμανούς για τη ματαίωση της κυκλοφορίας της *Εφημερίδας*. Παράλληλα, ο συγγραφέας αναδεικνύει τον κόσμο του βιβλίου στη Βιέννη, αναφερόμενος στα ελληνικά και αυστριακά τυπογραφεία από τα οποία κυκλοφορούσαν δεκάδες ελληνικά βιβλία με τα πιο σημαντικά έργα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Κ.Σ.

Nro. 1.

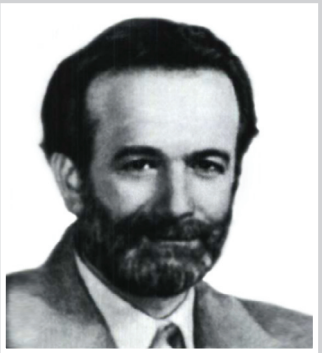
EN BIENNH, TPITH, TH˜ 31. Δεκεμβριῦ 1790.

Τῷ Φιλαναγνώϛῃ.

Ι᾽δὲ ἡ πρόπολλῦ ἐπιθυμηθεῖσα, ϗ ὑποσχεθεῖσα εἰϛ τὴν ἁπλῆν διαλέκτον ἐφημερὶϛ, ὡϛ ἕνα νέον φυτὸν, ὁπῦ ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον αὐξάνει εὐανθεῖ, ϗ τέλως εὐκαρπόντας ϖροξενεῖ μύρια καλά· ϗ μ᾽ ὅλον ὁπῦ ἄυτη ἡ ἐφημερὶϛ μὲ ἕνα τέτοιον φυτὸν κατὰ τὴν ἐπωφελῆ ἔκτασιν ϗ ἐκβασίντης ἁρμοδίως δύναται, ϗ ϖρέπει νὰ ϖαρομοιαθῇ, μὲ ὅλον τῦτο διαφέρει ϖάλιν ἀϖὸ ἀυτὸ ϖολὺ κατὰ τὴν καλλιέργειάν της, ὡϛὰν ὁπῦ ἕνα τέτοιον φυτὸν φυσικῶϛ τϖτέϛι καὶ χωρὶϛ κόϖον ἀνθρώϖων φθάνει εἰϛ τὴν ϐηθεῖσαν ἀκμὴν, ἀλλὰ ϖολὺ ἄλλως ἔχει τὸ νῦν ἐπιχείρημα τῆϛ ἐφημηρίδος, ὡϛὰν ὁπῦ ἀυτὴ ὄχι μόνον ἔργα χειρῶν ἀϖαιτεῖ, ἀλλὰ ϗ δαϖάνην ὑ τὴν μικρὰν ϗ μεγάλον ϖόνον, ϗ ἔκτασιν τῦ ἀυτῦ νοὸϛ, ὄντας ἀυτὴ, κατὰ τὸν εἰϛ τὴν εἴδησιν ὁρισμόν τϛ μία συλλογὴ ϗ ἐκβολὴ διαφόρων ϖηγῶν.

Α᾽λλ᾽ ὅσον μὲν διὰ τὸ ϖρῶτον εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θέλομεν ἐργαθεῖ ὡϛ φιλόϖονοι· Διὰ δὲ τὸ δεύτερον μὲ ὅλον ὁπῦ ἡ συνδρομὴ τῶν φιλαναγνώϛων τόσον μικρὰ ἔϐσα, ὁπῦ μόλις τὸ χαρτίον δύναται νὰ ϖληρωθῇ· Μὲ ὅλον τῦτο ἡμεῖϛ δὲν ἐφοϐήθημεν τὸ νὰ ϖροχωρέσωμεν εἰϛ τὸ ἐπωφελὲϛ ἐπιχείρημά μαϛ, ἐλπίζοντες ὁπῦ ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον συγγενευόμενοι οἱ φιλαναγνώϛαι μὲ τὴν ϖαρῦσαν ἐφημηρίδα νὰ ᾖθελον συνδράμῃ διὰ τὴν τελειάν της ἀκμὴν, ὡϛὰν ὁπῦ οἱ συντρέχοντες δίδοντες τιμὴν τὴν διωρισμένην εἰϛ τὸ καισαροβασιλικὸν Ο᾽μωερϛχοφ Πϛαμτ

Στερεότυπη προμετωπίδα των «Εφημερίδων», των Μαρκίδων Πούλιου.

Η Παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και η Διαδικασία του Εξισλαμισμού

Ο ΣΠΥΡΟΣ ΒΡΥΩΝΗΣ γεννήθηκε στη Μέμφιδα της Αμερικής το 1928. Σπούδασε στο Southwestern College της γενέτειράς του, στην Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα και στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Επικεντρώθηκε στη μελέτη της ιστορίας του Μεσαίωνα και των Νεότερων χρόνων και επικέντρωσε τις έρευνές του γύρω από τις σχέσεις Βυζαντινών και Οθωμανών.

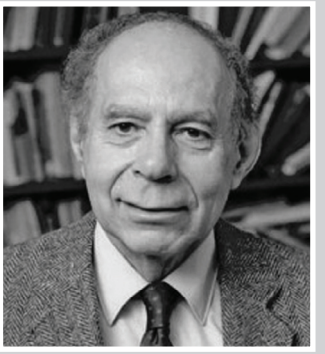
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σπουδαιότερο έργο του επιγράφεται: *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor* (1971), το οποίο μεταφράστηκε στα ελληνικά από την Κάτια Γαλαταριώτου και κυκλοφόρησε με τον τίτλο: *Η Παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και η Διαδικασία του Εξισλαμισμού (11ος έως 15ος αιώνας)* (Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1996). Στο βιβλίο αυτό θίγονται διεξοδικά τα αίτια που οδήγησαν στην παρακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τη μάχη του Μαντζικέρτ (1071) και μετά.

Διατρέχοντας το βιβλίο του Βρυώνη, ο αναγνώστης θα κατανοήσει τα αίτια που οδήγησαν στην Άλωση, τα οποία οφείλονται κυρίως στο ότι η Αυτοκρατορία έχασε τον έλεγχο της Μικράς Ασίας, που ήταν η πολυπληθέστερη περιοχή του βυζαντινού κράτους, και περιορίστηκε αναγκαστικά στην Κωνσταντινούπολη και τα πέριξ. Ο συγγραφέας αναδεικνύει επίσης τις επιπτώσεις που είχε η οθωμανική κυριαρχία, από την Πτώση και μετά, σε επίπεδο θεσμών και προνομίων για τον ελληνικό πληθυσμό της Μικράς Ασίας και κάνει λόγο, μεταξύ άλλων, για τον ρόλο της Εκκλησίας κατά την περίοδο αυτή.

Κ.Σ.

Έλληνες λόγιοι εις την Βενετίαν

Μελέται επί της διαδόσεως των ελληνικών γραμμάτων από του Βυζαντίου εις την Δυτικήν Ευρώπην

Ο Κ.Ι. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ (Deno John Geanakoplos) γεννήθηκε στη Μινεάπολη των ΗΠΑ το 1916 και πέθανε το 2007. Σπούδασε στα πανεπιστήμια της Πίζας και του Χάρβαρντ και ασχολήθηκε ερευνητικά με τις πνευματικές σχέσεις Βυζαντίνων και Δυτικών από την παλαιολόγεια εποχή ως και τα τέλη του 16ου αιώνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έγραψε ένα ιδιαίτερα σημαντικό βιβλίο για τους Έλληνες λόγιους και δασκάλους που έδρασαν στην Ιταλία κατά την Αναγέννηση, καλύπτοντας έτσι ένα μεγάλο κενό αναφορικά με την εικόνα της ελληνικής συμβολής στην ουμανιστική σκηνή. Η μελέτη του αναδεικνύει, επίσης, τον ρόλο που έπαιξαν οι Έλληνες δάσκαλοι στην προπαρασκευή των *editiones principes* έργων της αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής γραμματείας. Η εκτεταμένη εισαγωγή αναφέρεται στις σχέσεις που είχαν διαμορφώσει οι Βυζαντινοί και οι Κρήτες με τους Βενετούς πολύ πριν από την Άλωση. Ακολουθούν έξι μονογραφίες για τους: Μ. Αποστόλη, Μ. Μουσούρο, Α. Αποστόλη, Ζ. Καλλιέργη, Δ. Δουκά και Έρασμο. Η σπουδαιότητα του βιβλίου, που εκδόθηκε αρχικά από το Harvard University Press το 1962 (*Greek Scholars in Venice*), έγκειται στο ότι ο Γιαννακόπουλος έδωσε μια ολοκληρωμένη εικόνα της συμβολής των Ελλήνων λογίων στην Ιταλία, καθώς είχε πρόσβαση σε βιβλία άγνωστα στην ελληνική βιβλιογραφία. Το βιβλίο μεταφράστηκε από τον Χρ. Γ. Πατρινέλη με τον τίτλο: *Έλληνες λόγιοι εις την Βενετίαν: Μελέται επί της διαδόσεως των ελληνικών γραμμάτων από του Βυζαντίου εις την δυτικήν Ευρώπην* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος Γ. Φέξης, 1965).

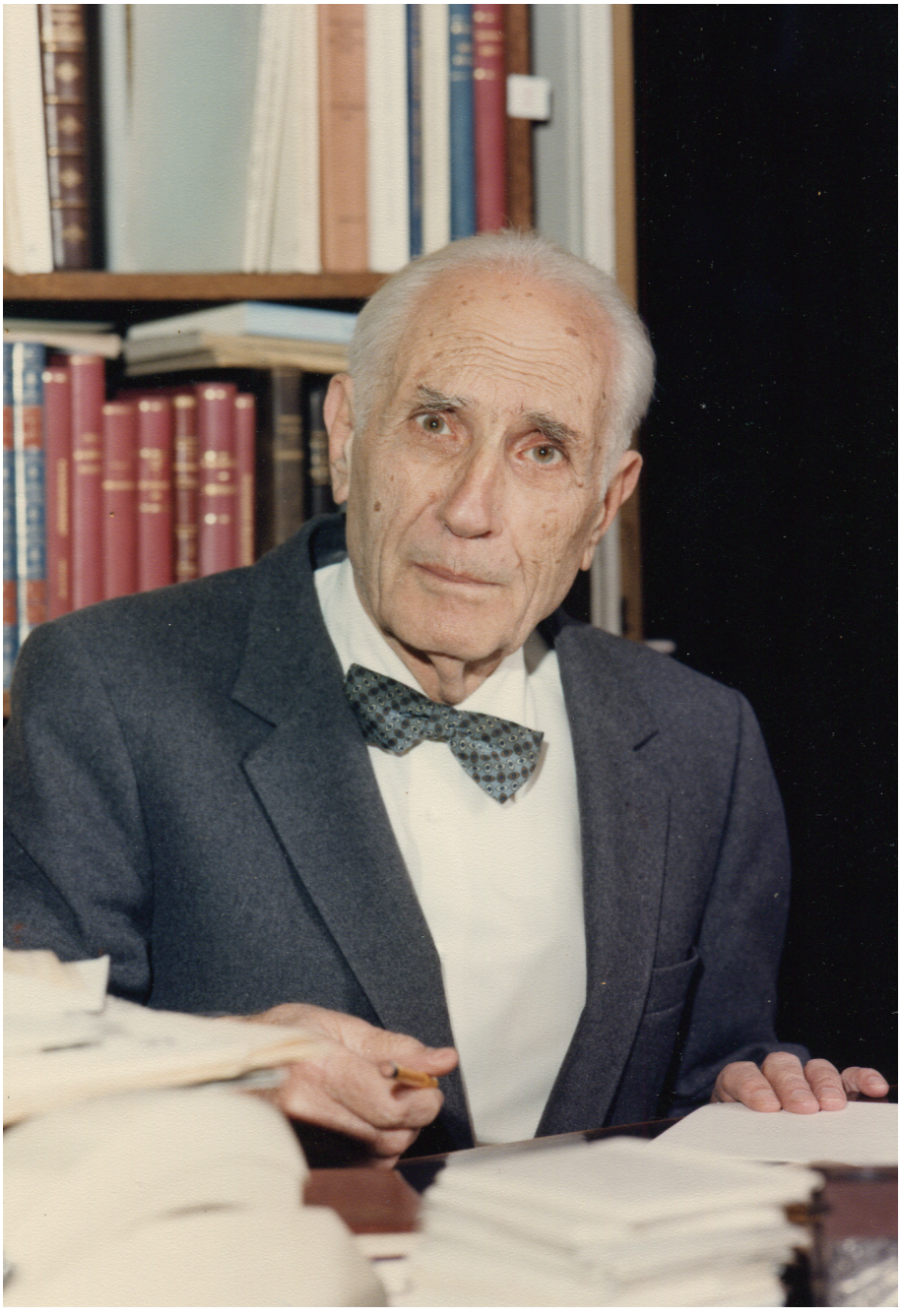
Κ.Σ.

Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Ο Κ.Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1904 και πέθανε στο Παρίσι το 1992. Ιστορικός και κριτικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας, είναι ο πρώτος και σημαντικότερος μελετητής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Σπούδασε στη Φιλοσοφική και στην Ιατρική Σχολή του ΠΑ. Το 1951 συμμετείχε στον σχεδιασμό του Βασιλικού Ιδρύματος Ερευνών και το 1960 συστήνει το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών. Κατά τη δικτατορία εγκατέλειψε την Αθήνα και δίδαξε στην έδρα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στη Σορβόννη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η παρουσία του Κ.Θ. Δημαρά στα γράμματα χρονολογείται από το 1926, οπότε κυκλοφόρησε το *Δοκίμιον περί της Φυσικής Θεολογίας των Σοφιστών του 5ου π.Χ. αιώνα*. Έκτοτε, σε διάφορα περιοδικά της εποχής, όπως τα *Ελληνικά Γράμματα* και η *Νέα Εστία* και το 1933, εγκαινιάζει τις κοραϊκές μελέτες του με το βιβλίδιο *Μνημόσυνο του Κοραή*. Κατεξοχήν όμως έργο του Κ.Θ. Δημαρά είναι η *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, που κυκλοφόρησε αρχικά σε δύο τόμους, το 1948/49, και γνώρισε εννέα επανεκδόσεις ως το 2000 (Εκδόσεις «Γνώση»). Η όγδοη έκδοση, που τυπώθηκε το 1987, δεν αναθεωρήθηκε έκτοτε και περιλαμβάνει όλες τις προσθήκες που έγιναν σε κάθε προηγούμενη έκδοση.

Η *Ιστορία* του Κ.Θ. Δημαρά δεν είναι μια απλή εξιστόρηση και εκτίμηση του πεζού και ποιητικού λόγου, καθώς, όπως και ο ίδιος δηλώνει, πρέπει να θεωρηθεί η *λογοτεχνία* από διαφορετική οπτική: διευρύνοντας τα όριά της και σε κείμενα με καθαρά επιστημονικό χαρακτήρα. Πρέπει επίσης να μην αγνοήσουμε το γεγονός, όπως υποστηρίζει ο Δημαράς, πως έργα που αφορούν τις θετικές επιστήμες και παρουσιάζουν λογοτεχνικές αρετές πρέπει μάλλον να ενταχθούν στη λογοτεχνία, ανεξάρτητα από την επιστημονική τους αξία. Αλλά δεν είναι μόνο η ενότητα αυτή που επιβάλλεται να εκτιμηθεί, μα και ορισμένα άλλα συγγράμματα αναφορικά με τη φιλοσοφία και τη γεωμετρία, που σημάδεψαν τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό.

Ὁ ἘΞΩΣΤΡΑΚΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ

Α'ΣΕΒΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥ'ΛΟΥ

ΤΟΥ

ΜΟΝΟΦΘΑ'ΛΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ 'ΑΚΑΡΝΑΝΙ'ΑΣ

'ΗΤΟΙ

τὸ κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ ἐξενεχθὲν, καὶ
ἐν πάσαις ταῖς τῶν 'Ορθοδόξων 'Εκκλη-
σίαις ἀναγνωσθὲν

ΦΡΙΚΤΟΝ ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ

'ΗΔΗ ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΩΘΕΝ

ΜΕΤΑ ΤΟΥ

ΠΡΟΟΙΜΙ'ΟΥ

ΔΑΠΑ'ΝΗ, ΦΙΛΟΧΡΙ'ΣΤΩΝ.

„ Διηγήσαντό μοι Παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' ἐχ
„ ὡς ὁ Νόμος σε Κύριε. Πᾶσαι αἱ ἐντολαί σε ἀλήθεια· —

Ψαλμ: ριη· 85, 86.

'ΕΝ ΒΟΥ'ΔΑ,

Τύποις τοῦ κατ' 'Ουγκαρίαν Βασιλικῆ Παιδιδακτηρίε.

1 8 0 0.

Σελίδα τίτλου από την έκδοση: «Ο εξωστρακισμός του Ασεβούς Χριστόδουλου» (Βούδα, 1800), που έγραψε ο Χριστόδουλος Παμπλέκης.

Ο Κ.Θ. Δημαράς προσδιορίζει τα όρια της έρευνας από τη χαραυγή του «Νέου Ελληνισμού», και με γνώμονα τη νεοελληνική γλώσσα αποκλείει όσα συγγράμματα γράφτηκαν στην αρχαία γλώσσα, χωρίς αυτό βέβαια να αποτελεί δογματικό κριτήριο.

Η μεγάλη αξία του σκεπτικού για τη σύνταξη της *Ιστορίας της Λογοτεχνίας* είναι ότι ο Κ.Θ. Δημαράς δεν βασίστηκε σε μια προκαθορισμένη μέθοδο, αλλά, με βοηθήματα τις βιβλιογραφίες που είχαν ήδη συνταχθεί και τις συλλογές με βιογραφικά και εργογραφικά σημειώματα που χρονολογούνται από τα τέλη του 19ου αιώνα, διαμόρφωσε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της *Ιστορίας* του. Συγγράμματα που γνώριζε από τίτλους και μόνο, βιβλίδια και φυλλάδια που ανακάλυψε και υλικό αδημοσίευτο, άλλαζαν συχνά τα δεδομένα και υποχρέωναν τον Κ.Θ. Δημαρά να αναθεωρεί τα γραφόμενά του ή να ανοίγει «παράθυρα» για διαφορετικές προσεγγίσεις ιστορικών περιόδων, όπως στην περίπτωση του φυλλαδίου: *Ο Ανώνυμος του 1789*.

Το Χρονολόγιο που συμπληρώνει την έκδοση παρουσιάζει σε τέσσερεις παράλληλους πίνακες μεγάλες τομές της ευρωπαϊκής και οθωμανικής ιστορίας, από την Άλωση και μετά, τα επιτεύγματα της ευρωπαϊκής και ελληνικής παιδείας και τα γεγονότα που σημάδεψαν την ελληνική ιστορία. Έτσι, ο αναγνώστης μπορεί να αντιληφθεί πολιτικά γεγονότα σε συνάρτηση με πνευματικά επιτεύγματα, που σημάδεψαν την πορεία της ευρωπαϊκής και ελληνικής σκέψης.

Ο Κ.Θ. Δημαράς κατόρθωσε με την *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* του να συνδέσει την αρχαία ελληνική παράδοση, όπως επέζησε μέσα από τους βυζαντινούς χρόνους και το δημοτικό τραγούδι, με τα πνευματικά επιτεύγματα του «Νέου Ελληνισμού».

Κ.Σ.

Philhellénisme

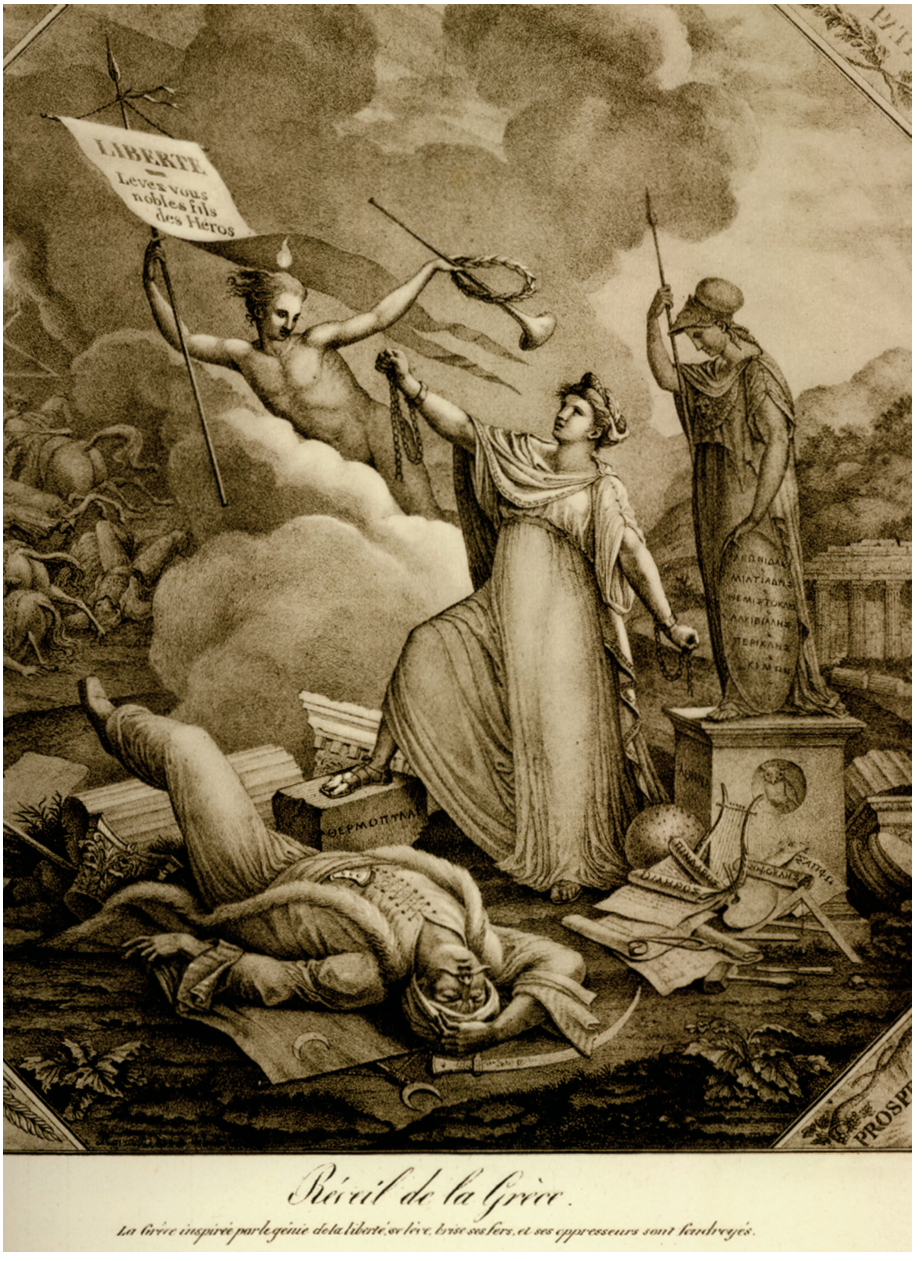
Ouvrages Inspirés par la Guerre de l' Indépendance Grecque 1821-1833

Η ΛΟΥΚΙΑ ΔΡΟΥΛΙΑ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1931. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, και ολοκλήρωσε τις σπουδές της στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης. Από το 1981 προΐσταται του ερευνητικού προγράμματος στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών (Ε.Ι.Ε.) και επικεντρώθηκε στη μελέτη του περιηγητικού και φιλελληνικού βιβλίου. Μία από τις έρευνες αυτές αφορά την ταύτιση πόλεων και γεωγραφικών διαμερισμάτων με αρχαίες ελληνικές και ξενόγλωσσες ονομασίες, λατινικές και τούρκικες κυρίως: «Περιηγητικά Θέματα. Υποδομή και Προσεγγίσεις» (*Τετράδια Εργασίας*, Αθήνα, αρ. 17, ΚΝΕ/ΕΙΕ).

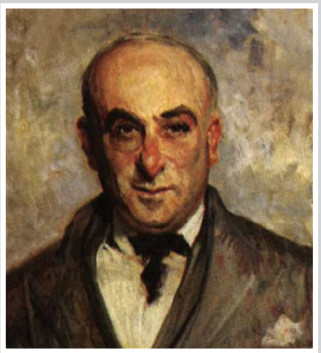
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η συμβολή της Λουκίας Δρούλια έγκειται στο ότι συγκέντρωσε και μελέτησε βιβλία και φυλλάδια, άρθρα σε περιοδικά, και στον Τύπο γενικότερα, που συντάχθηκαν από Ευρωπαίους είτε για να εκφράσουν τα φιλελληνικά αισθήματά τους, είτε για να ενισχύσουν την Επανάσταση του 1821, είτε για να υπενθυμίσουν τη σημασία των επιτευγμάτων της αρχαίας ελληνικής σκέψης στα γράμματα και στις τέχνες.

Πρόκειται για μια βιβλιογραφικού χαρακτήρα καταγραφή 2.085 τίτλων, που κυκλοφόρησε από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών: *Philhellénisme. Ouvrages Inspirés par la Guerre de l'Indépendance Grecque 1821-1833* (Αθήνα, 1974, στα γαλλικά).Η παράθεση του βιβλιακού υλικού είναι κατά χρονολογική τάξη, και εκτός από τον πλήρη τίτλο παρατίθενται τα στοιχεία της βιβλιογραφικής ταυτότητας του κάθε έργου. Η συγκέντρωση και καταγραφή αυτή είναι οδηγός και μάρτυρας του μόχθου των διανοουμένων της εποχής του Διαφωτισμού, προκειμένου να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις υπέρ του δίκαιου αγώνα των Ελλήνων.

Κ.Σ.

Χαρακτικό από την έκδοση: Puaux, René «Grèce, Terre aimée des Dieux», Παρίσι [G. de Malherbe], MCMXXXII [=1932].

Το Ελληνικό Δεσποτάτο του Μορέως

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ γεννήθηκε στο Ληξούρι το 1905 και πέθανε στην Αθήνα το 1993. Σπούδασε αρχικά στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και αργότερα στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Ο Ζακυθηνός διακρίνεται για το ευρύτατο συγγραφικό του έργο, που απαρτίζεται από μελέτες, άρθρα, αλλά και αυτοτελείς εκδόσεις πάνω στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο.

Δύο, ωστόσο, από τα βιβλία του αποτελούν καθρέπτη της διεισδυτικής κριτικής σκέψης του αναφορικά με τα ιστορικα γεγονότα: *Το Ελληνικό Δεσποτάτο του Μορέως* [(*Le despotat grec de Morée*), τόμ. 1 (1932) και τόμ. 2 (1953) και αναθεωρημένη έκδοση από τη Χρύσα Μαλτέζου, Λονδίνο 1975] και τα *Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά* (Αθήνα 1978). Στο βιβλίο αυτό έχουν συμπεριληφθεί δοκίμια μιας πεντηκοταετίας του Ζακυθηνού, με πρώτο το: «Μιχαήλ Μάρουλλος Ταρχανιώτης, Έλλην ποιητής των χρόνων της Αναγεννήσεως». Πρόκειται για σύντομες μελέτες, ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς δίνουν ανάγλυφη την εικόνα του Βυζαντίου τις παραμονές της Άλωσης, αλλά τονίζουν και τη συμβολή των βυζαντινών λογίων στα πνευματικά δρώμενα της ουμανιστικής Ιταλίας.

Οι επισημάνσεις του για διάφορα γεγονότα της εποχής της Αναγέννησης, όπως και οι γλωσσικές παρατηρήσεις του γύρω από νέες λέξεις που πλάστηκαν για να περιγράψουν τα υλικά και τις πρακτικές της τυπογραφικής τέχνης, ανθολογούνται για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού βιβλίου. Λόγου χάρη, στο άρθρο «Χαλκοτύποις σελίσιν...», επισημαίνονται οι τεχνικοί όροι που δημιουργήθηκαν για να προσδιορίσουν τη νέα τέχνη της τυπογραφίας, όπως: *τυπουργία*, *γραικότυπος*, *γραμματογλύφος*, *μολυβδογράφος* κ.ά.

Κ.Σ.

Ο Ιωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός, με αυτοκρατορική ένδυση και ως μοναχός, μικρογραφία σε κώδικα θεολογικού περιεχομένου, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας.

Προσθήκες στην Ελληνική Βιβλιογραφία (1515-1799)

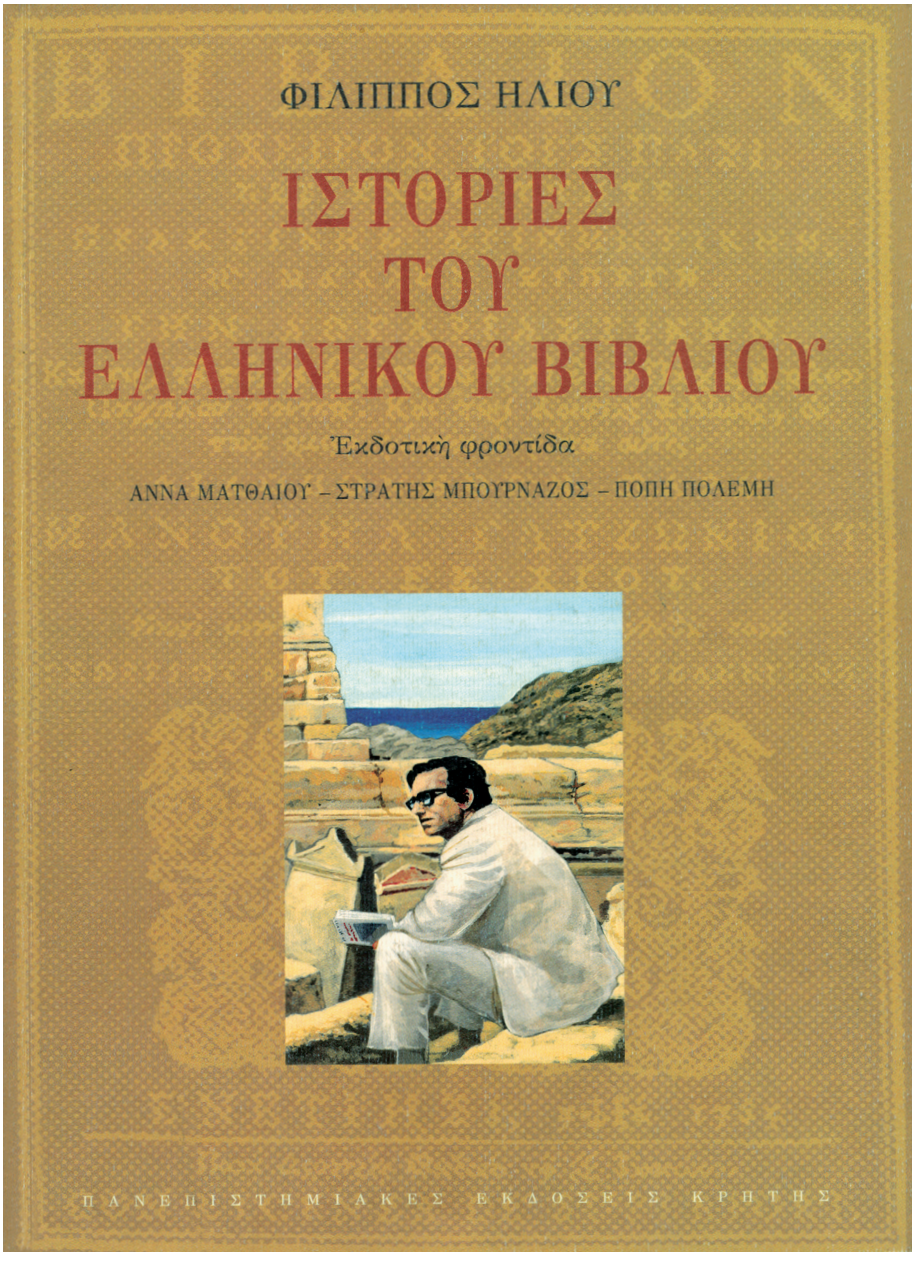
Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΗΛΙΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1931, όπου και πέθανε το 2004. Γιος του «Νέστορα» της πολιτικής Ηλία Ηλιού, ήταν ένας διανοούμενος με την κυριολεκτική έννοια της λέξης. Στο πρόσωπό του συναντάται η ιστορία του ελληνικού βιβλίου και η ιστορία της Αριστεράς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Με το πρώτο του βιβλίο, *Προσθήκες στην Ελληνική Βιβλιογραφία (1515-1799)*, που εκδόθηκε το 1973, συνεχίζει μεν το ημιτελές έργο των E. Legrand και H. Pernot, αλλά με έναν τρόπο που δίνει άλλη διάσταση στη βιβλιογραφία, με τα πλούσια υπομνήματα και σχόλια που συνοδεύουν κάθε λήμμα. Μετά τη μεταπολίτευση, σε στενή συνεργασία με τον Κ.Θ. Δημαρά και τον κύκλο του, καταπιάνεται συστηματικά με τη συγκέντρωση αρχειακού υλικού που αγγίζει όλες τις πτυχές του ελληνικού βιβλίου: από την προπαρασκευή της εκτύπωσης ως την οργάνωση της διακίνησης, με χρονικό ορίζοντα από την Τουρκοκρατία ως τα τέλη του 19ου αιώνα. Συμπληρώνει την *Ελληνική Βιβλιογραφία*, συντάσσει το χρονικό παραγωγής του βιβλίου στη Βενετία, θησαυρίζει υλικό με τους συνδρομητές και αναδεικνύει τον ρόλο του ελληνικού βιβλίου στα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού: δηλαδή τον καιρό του Ρήγα και του Κοραή.

Απόσταγμα όλης αυτής της έρευνας: ο πρώτος τόμος της *Ελληνικής Βιβλιογραφίας του 19ου αιώνα* (Αθήνα 1997), στον οποίο συμπυκνώνεται όλη η γνώση γύρω από την ιστορία του ελληνικού βιβλίου, ενταγμένη σε μία πρωτότυπη βιβλιογραφική καταγραφή.

Ο τόμος που εκδόθηκε μετά τον θάνατό του με τον τίτλο: *Ιστορίες του Ελληνικού Βιβλίου* (Ηράκλειο, ΠΕΚ, 2005, επιμέλεια Άννα Ματθαίου, Στρ. Μπουρνάζος, Πόπη Πολέμη) αποτελεί μια συναγωγή όλων σχεδόν των δημοσιευμένων μελετών του, όπως «Εκδόσεις των *Ανδραγαθειών Μιχαήλ Βοεβόδα* και ένας βιβλιοκατάλογος του Bortoli» και «Για μια ποσοτική μελέτη του ελληνικού αναγνωστικού κοινού την εποχή του Διαφωτισμού και της Επανάστασης (1749-1832)», κ.ά.

Κ.Σ.

Εξώφυλλο της έκδοσης: «Ιστορίες του Ελληνικού βιβλίου», με προσωπογραφία του Φ. Ηλιού, ζωγραφισμένη από τον Αλέκο Βλ. Λεβίδη.

Οι Χαλκοκονδύλαι

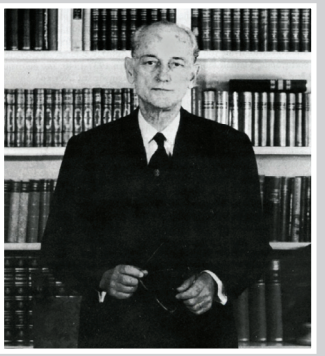
Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1852, όπου και πέθανε το 1942. Σπούδασε νομικά στο ΠΑ και χρημάτισε επιμελητής των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης και διευθυντής της αργότερα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το ποικίλο συγγραφικό έργο του ξεχωρίζουν οι μελέτες του για την ιστορία των Αθηνών κατά την Τουρκοκρατία, κάτι που επηρέασε και τα πεζογραφήματά του, όπως το *Αι Αθήναι που φεύγουν* (1933). Το κατεξοχήν έργο του: *Ιστορία των Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας* (3 τομ., Αθήνα, 1889-96), υπήρξε αφετηρία για τη συγγραφή ειδικότερων μονογραφιών γύρω από τη συμβολή στα Γράμματα ιστορικών οικογενειών που έδρασαν στην Αθήνα. Αναφερόμαστε στο βιβλίο του *Οι Χαλκοκονδύλαι* (Αθήνα, Τυπογραφείον «ΕΣΤΙΑ», 1926), που αφορά τα έργα και τις ημέρες μιας από τις πλέον επιφανείς αθηναϊκές οικογένειες.

Το βιβλίο του Καμπούρογλου ανοίγει με αναφορές στη γενεαλογία του οίκου των Χαλκοκονδύλη και με εικόνες από την οικογενειακή εκκλησία, που ήταν ενσωματωμένη στο πρόπυλο της βιβλιοθήκης του Αδριανού. Μέλος της οικογένειας ήταν και ο Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, που προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων κατά την Αναγέννηση, διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία και εκδίδοντας μνημειακά έργα, όπως τα *Άπαντα του Ομήρου*, Φλωρεντία 1488/89· ενώ, ο γιος του Θεόφιλος (1486-1510), που γεννήθηκε και σπούδασε στη Φλωρεντία, δεινός κάτοχος της ελληνικής και λατινικής γλώσσας και φιλολογίας, δίδαξε Όμηρο στο Πανεπιστήμιο της Παβίας και μετέφρασε στα ελληνικά έργα του Κικέρωνα.

Κ.Σ.

Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Πάτρα το 1913 και πέθανε στην Αθήνα το 1986. Αρχικά σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια ολοκλήρωσε τις σπουδές του στα πανεπιστήμια της Χαϊδελβέργης και του Μονάχου. Η πνευματική του δραστηριότητα, πέρα από την ανάμειξή του με την πολιτική σε μια ιδιαίτερα ταραχώδη περίοδο, καλύπτει ζητήματα που άπτονται της φιλοσοφίας, της ιστορίας της τέχνης και της κοινωνιολογίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πολυάριθμα έργα του, που εκδόθηκαν από το 1920 και μετά, ξεχωρίζει η δεκάτομη *Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος*, από τις εκδόσεις Αετός, 1966-1984. Το *opus magnum* αυτό του Κανελλόπουλου τον απασχόλησε για περίπου πενήντα χρόνια και το υλικό πού συγκέντρωσε οργανώθηκε σε πέντε τμήματα-τόμους: «Από τον Αυγουστίνο στον Μιχαήλ Άγγελο», ο δεύτερος «Από τον Λούθηρο στον Μπαχ», ακολουθεί ο τρίτος «Από τον Βολταίρο στον Γκαίτε» και ο τέταρτος «Από τον Μπετόβεν στον Κήτς» με τελευταίο «Από τον Πούσκιν ως τον Σούμπερτ».

Το πρωτοποριακό αυτό έργο έχει, ωστόσο, ορισμένες βασικές ελλείψεις: απουσιάζει η βιβλιογραφία με έργα αναφοράς, και ο επιμελής αναγνώστης θα δυσκολευτεί να ανατρέξει σε συγκεκριμένες σελίδες του βιβλίου από την έλλειψη ευρετηρίου. Ωστόσο, όπως έγραψε ο Chris Woadhouse στους *Times* του Λονδίνου: Η *Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος*, έργο του πολύ μεγάλου Ευρωπαίου Παναγιώτη Κανελλόπουλου είναι έργο ασυναγώνιστο. Μόνο ένας Έλληνας, σαν τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο, θα μπορούσε να φέρει εις πέρας ανάλογο συνθετικό έργο.

Κ.Σ.

Η Ελληνική Παροικία της Τεργέστης (1751-1830)

Η ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING γεννήθηκε στην Πάτρα το 1950 και σπούδασε στα πανεπιστήμια Αθηνών και Βιέννης, στην οποία δίδαξε ως επισκέπτρια καθηγήτρια.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η Όλγα Κατσιαρδή, με το βιβλίο της *Η Ελληνική Παροικία της Τεργέστης (1751-1830)* (τόμ. 2, Αθήνα, ΕΚΠΑ, 1986), έρχεται να συμπληρώσει ένα κενό στην ιστορία της Ελληνικής Κοινότητας της Τεργέστης και να καταδείξει πόσο σημαντικό είναι να διαθέτουμε μελέτες για όλες τις ελληνικές κοινότητες που ιδρύθηκαν στις πόλεις της Δύσης και της Ανατολής, έτσι ώστε να έχουμε γενική θεώρηση του ρόλου και της δραστηριότητας των Ελλήνων της διασποράς κατά την Τουρκοκρατία, τη συμμετοχή τους στους αγώνες της Επανάστασης του 1821 και τη συμβολή τους στο ελεύθερο ελληνικό κράτος από το 1830 και μετά. Ο αναγνώστης αλλά και ο ιστορικός θα βρουν στο βιβλίο της Όλγας Κατσιαρδή απάντηση σε ερωτήματα όπως: Ποια ήταν τα κίνητρα εγκατάστασης των Ελλήνων στην Τεργέστη; Ποια ήταν η οργάνωση της κοινότητάς τους και ποια η υποδοχή τους στον κοινωνικό ιστό της πόλης;

Επίσης, στους τόμους αυτούς, γίνεται λόγος για τις εμπορικές ασχολίες των Ελλήνων στην Τεργέστη, όπως και για τη συμμετοχή τους στον εμπορικό και πολιτικό χάρτη των Βαλκανίων. Στατιστικοί πίνακες για τις εμπορικές δραστηριότητες των Ελλήνων της Τεργέστης και για τους χερσαίους και θαλάσσιους δρόμους που ακολουθούσαν ή χάραξαν συνοδεύουν την έκδοση, καθώς η Κατσιαρδή είχε πρόσβαση σε πολύτιμο αρχειακό υλικό.

Κ.Σ.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες

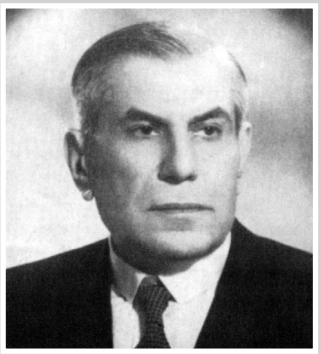

Ο ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1949 και σπούδασε πολιτικές επιστήμες και νεότερη ιστορία στο Πανεπιστήμιο του Harvard.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Απόσταγμα της ενασχόλησής του, ειδικά με την ιστορία των πολιτικών θεωριών, είναι το έργο του: *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες* (μετάφραση Στέλλα Νικολούδη, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1996· τίτλος πρωτοτύπου: *Tradition, Einglightment and Revolution*, Harvard University Press, Ph. D. Dissertation, 1978). Ο προσδιορισμός του χαρακτήρα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού οφείλεται μεν στον Κ.Θ. Δημαρά και εκτίθεται στην ομώνυμη έκδοσή του (Ερμής, 1977), ωστόσο ο Κιτρομηλίδης δεν περιορίζεται στη σκιαγράφηση εκπροσώπων του ρεύματος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, αλλά παρακολουθεί την ευρωπαϊκή πορεία προς τον Διαφωτισμό, σε συσχετισμό με τον χαρακτήρα των πνευματικών επιτευγμάτων των Ελλήνων, από την εποχή του Πλήθωνα. Περιγράφει και αναλύει την πολιτική και ιστορική διάσταση του Διαφωτισμού στον ευρωπαϊκό χώρο, την επίδραση που είχε το ρεύμα αυτό στη Γαλλική Επανάσταση και στη διαμόρφωση ενός νέου πολιτικού και κοινωνικού ιστού στην Ευρώπη, με φιλελεύθερες αρχές, και μακριά από οποιαδήποτε πολιτική καταπίεση και λογοκρισία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το κεφάλαιο «Η τύχη του Διαφωτισμού», στο οποίο γίνεται λόγος για τις αντιδράσεις που προξένησαν οι νεωτερικές ιδέες στις τάξεις όσων ήθελαν, για διάφορους λόγους, να παραμείνουν προσκολλημένοι στην παραδοσιακή τάξη πραγμάτων.

Κ.Σ.

Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός

Ο ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου το 1881 και πέθανε στην Αθήνα το 1956. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και αφού υπηρέτησε ως σχολάρχης στην Κωνσταντινούπολη (1904-07), μετεκπαιδεύτηκε στα πανεπιστήμια της Ιένα και του Μονάχου, με καθηγητή, μεταξύ άλλων, τον Καρλ Κρουμπάχερ. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Ο Κουκουλές, ιδρυτικό μέλος της «Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών», συνέταξε ένα σπουδαίο πολύτομο έργο: *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, 6 τόμ. (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1948-1955), στο οποίο θίγονται όλες οι εκφάνσεις του βυζαντινού βίου: εκπαίδευση, εορτές και παίγνια («Η αγάπη των Βυζαντινών προς την Κυβείαν»), επαγγέλματα και δραστηριότητες, διατροφικές συνήθειες, μοναχισμός, φορεσιές, θέατρο και θεατρικές παραστάσεις και πολλά άλλα.

Ο Κουκουλές άντλησε υλικό από τις πηγές της αρχαίας και βυζαντινής γραμματείας, όπως λόγου χάρη τις *Παρεκβολές στον Όμηρο*, που εξέδωσε ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, και κατηγοριοποίησε τις πληροφορίες αυτές στην αντίστοιχη θεματική ενότητα. Τα στοιχεία που συνέλεξε αφορούν πρωτίστως τη ζωή των Βυζαντινών στην Κωνσταντινούπολη, στη Μικρά Ασία και στον Πόντο, με αναφορές στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, ως απόδειξη της συνέχειας σε επίπεδο θεσμών και πρακτικών της καθημερινής ζωής.

Ο Κουκουλές επεδίωκε, και το πέτυχε, να δώσει μια συνολική εικόνα του βυζαντινού πολιτισμού μέσα από ποικίλες όψεις του, παραβάλλοντας νεοελληνικές εορταστικές εκδηλώσεις (ήθη και έθιμα), με αντίστοιχες του βυζαντινού βίου, επισημαίνοντας έτσι τις ρίζες του στον αρχαίο πολιτισμό.

Κ.Σ

Ο Τύπος στον Αγώνα (1821-1827)

Η ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1919-2012). Ιστορικός, βιβλιογράφος, πανεπιστημιακός. Διάδοχος του Κ.Θ. Δημαρά στη Σορβόννη και διευθύντρια στο εκεί Νεοελληνικό Ινστιτούτο (1978-1983). Έχοντας βιώσει την οδυνηρή αλλά και μεγαλειώδη περίοδο της Κατοχής, ενθουσιασμένη από το πνεύμα ηρωισμού και αυταπάρνησης που χαρακτήριζε τις αποφάσεις και τις πράξεις των απλών ανθρώπων και, παράλληλα, θιασώτρια των ιδεωδών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, έστρεψε το ερευνητικό της ενδιαφέρον σε μια, τηρουμένων των αναλογιών, αντίστοιχη περίοδο της ελληνικής ιστορίας: την προεπαναστατική. Για να εκπλαγεί από την εκδηλωνόμενη, ατομικά και συλλογικά, μέριμνα, προκειμένου να αποκτήσει το υπόδουλο Γένος ένα μέσον επικοινωνίας, καθώς και από τη «συσπείρωση δυνάμεων, ώστε να ενεργοποιηθούν, μέσα από τον δίαυλο της παιδείας, οι όποιες διαθεσιμότητες».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κάπως έτσι προέκυψε η πρώτη, δημοσιευμένη στο περιοδικό *Ελεύθερα γράμματα* (1947) εργασία της, με θέμα την ελληνική φιλολογική εφημερίδα *Ερμής ο λόγιος ή Φιλολογικαί Αγγελίαι (1811-1821)*. Η Αικατερίνη Κουμαριανού κατόρθωσε να συνδυάσει την επιστημονική της πληρότητα, την ερευνητική της οξυδέρκεια, το ουσιαστικό ενδιαφέρον της για τη δημοσιογραφία και τις εφημερίδες, την «παιδιόθεν αγάπη της για το γράψιμο» και την ενδιάθετη πρόθεσή της να διαδραματίσει ενεργό πνευματικό-κοινωνικό ρόλο σε ζητήματα που άπτονται των ευρύτερα νοούμενων πνευματικών της ενδιαφερόντων. Και κάπως έτσι προέκυψε το σημαντικότερο, ίσως, τρίτομο έργο της, ένα πραγματικό επίτευγμα στον τομέα του, *Ο Τύπος στον Αγώνα (1821-1827)* (1971).

Κ.Π.

Ελληνική Ναυτιλία 1776-1835

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ γεννήθηκε το 1935 στη Μεσσήνη της Μεσσηνίας. Σπούδασε στο ΑΠΘ και επικέντρωσε τις έρευνες και τη διδασκαλία του στην οικονομική ιστορία των χρόνων της Τουρκοκρατίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Πολλά δημοσιεύματά του συγκεντρώθηκαν και εκδόθηκαν από το Μουσείο Μπενάκη σε ένα τόμο με τον τίτλο: *Διπλό ταξίδι. Ψηλαφήσεις ενός ιστορικού*, το 2009.

Το βιβλίο όμως που ξεχωρίζει, καθώς αναφέρεται στις ναυτικές δραστηριότητες του Ελληνισμού κατά την Τουρκοκρατία, είναι η δίτομη έκδοση με τον τίτλο: *Ελληνική Ναυτιλία 1776-1835*, τόμ. Α΄, *Όψεις της Μεσογειακής Ναυτιλίας* (Αθήνα, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1985) και τόμ. Β΄, *Οι μηχανισμοί* (1986). Ο Κρεμμυδάς προσεγγίζει και αναλύει τους λόγους που οδήγησαν στην εκρηκτική ανάπτυξη της εμπορικής ναυτιλίας κατά το τέλος της Τουρκοκρατίας (18ος αιώνας). Χαρτογραφεί τα λιμάνια της Μεσογείου, που αποτελούσαν εμπορικούς κόμβους των ταξιδιών των Ελλήνων, προσδιορίζοντας και αναλύοντας ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη ναυπήγηση των πλοίων, τις εργασιακές σχέσεις των ναυτικών με τους εφοπλιστές, τα ύψη των ναύλων, την αξία των διακινούμενων εμπορευμάτων και πολλά άλλα.

Ο Κρεμμυδάς με το βιβλίο αυτό οριοθετεί τις απαρχές της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας κατά τους νεότερους χρόνους, που έκτοτε διακρίνεται για τον δυναμισμό της. Παραθέτει, επίσης, οικονομικά στοιχεία που βοηθούν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας για την εμπορική ναυτιλία και για τις οικονομικές και ναυπηγικές δυνατότητες που είχε ο κλάδος αυτός για να προσφέρει στον Αγώνα.

Κ.Σ.

Πίνακας με λεπτομέρεια από τη Ναυμαχία στην Πάτρα (1822), υδατογραφία, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.

Βησσαρίων ο Έλλην

Ο ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΥΡΟΥ γεννήθηκε το 1898 και πέθανε το 1960. Σπούδασε αρχικά στη Φυσικομαθηματική Σχολή του ΠΑ και αργότερα στράφηκε προς τη δημοσιογραφία, δίνοντας *χείρα βοηθείας* στη σύνταξη της εφημερίδας *Εστία*. Από τη δεκαετία του 1930 καταπιάνεται με τη μελέτη της Ιστορίας και εκδίδει σχετικά συγγράμματα, όπως και μονογραφίες Ελλήνων λογίων που έδρασαν την εποχή της Αναγέννησης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία του ξεχωρίζει το δίτομο έργο *Βησσαρίων ο Έλλην* (Αθήνα, Αετός Α.Ε., 1947), που κοσμείται με περίτεχνα πρωτογράμματα τα οποία φιλοτέχνησε ο Γιάννης Μόραλης. Η μονογραφία για τον καρδινάλιο Βησσαρίωνα, η πρώτη και μόνη ελληνική που κυκλοφόρησε για τους πρωτεργάτες της διάδοσης των ελληνικών γραμμάτων στη Δύση μετά την Άλωση, παρουσιάζει εξαντλητικά όλες τις περιόδους της δραστηριότητας του Βησσαρίωνα, όπως και τα επιτεύγματά του αναφορικά με τη διάσωση της αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής γραμματείας.

Ηγέτης του πλατωνισμού στη Δύση, και έχοντας καλλιεργήσει πνευματικές σχέσεις με τους εξοχότερους εκπροσώπους των γραμμάτων της εποχής του, ο Βησσαρίων οργάνωσε στην έπαυλή του, έξω από την Ρώμη, ένα κέντρο υπό μορφήν Ακαδημίας. Εκεί έβρισκαν καταφύγιο, όχι μόνο το σύνολο της ελληνικής λογιοσύνης που είχε μεταναστεύσει στην Ιταλία, αλλά και οι πλέον αξιόλογοι πνευματικοί άνθρωποι της ιταλικής χερσονήσου, όπως ο Leonardo Bruni.

Στο βιβλίο του Κύρου επισημαίνεται και εξαίρεται και η φιλοβιβλιακή διάσταση του Βησσαρίωνα, καθώς ο Έλληνας καρδινάλιος συγκρότησε την πλουσιότερη και πιο σημαντική ιδιωτική βιβλιοθήκη του καιρού του, η οποία αποτέλεσε μετά τον θάνατό του τον πυρήνα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης στη Βενετία.

Κ.Σ.

Ο καρδινάλιος Βησσαρίων φέροντας τη Σταυροθήκη. Χαρακτικό από την έκδοση: Scioppalalba, «In Perantiquam sacram…», Βενετία 1768.

Οικονομική Ιστορία του Βυζαντίου

Η ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΛΑΪΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1941 και πέθανε το 2008. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές της στις ΗΠΑ. Δίδαξε σε πολλά πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής και διετέλεσε διευθύντρια του Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών του Χάρβαρντ (Dumbarton Oaks).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η Αγγελική Λαΐου καταπιάστηκε με τη διερεύνηση και αποκάλυψη των πραγματικών δομών της βυζαντινής οικονομίας και στο πλαίσιο αυτό είχε την επιστημονική επιμέλεια και τον συντονισμό ενός τρίτομου συλλογικού τόμου: *Οικονομική Ιστορία του Βυζαντίου* (Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2006, μετάφραση της αγγλικής έκδοσης που κυκλοφόρησε το 2002). Τα εισαγωγικά σημειώματα και τα άρθρα της, καθώς και οι εργασίες διακεκριμένων Ελλήνων και ξένων ιστορικών παρουσιάζουν σαφή εικόνα της πολιτικής που ακολούθησε η Αυτοκρατορία στον τομέα της οικονομίας.

Η συνθετική αυτή μελέτη έφερε στο φως στοιχεία που ανατρέπουν σε μεγάλο βαθμό την περί βυζαντινού «πρωτογονισμού» επικρατούσα γνώμη. Οι πληροφορίες σχετικά με τις οικονομικές συναλλαγές από τον 7ο ως τον 12ο αιώνα και την αγροτική οικονομία από τον 13ο ως τον 15ο αιώνα αποτελούν εφαλτήριο για να αποτιμηθεί το κοινωνικό σύστημα αξιών στο Βυζάντιο, που έχει να κάνει, πρωτίστως, με τις εμπορικές συναλλαγές και την απόδοση δικαιοσύνης.

Μετά την έκδοση της *Οικονομικής Ιστορίας*, η Αγγελική Λαΐου ξεκίνησε να συγγράφει ένα βιβλίο με τον τίτλο *Βυζαντινή Οικονομία*, το οποίο αποτελεί συνέχεια, κατά κάποιον τρόπο, της *Οικονομικής Ιστορίας*. Με τον απροσδόκητο όμως, θάνατό της το έργο έμεινε ημιτελές.

Κ.Σ.

Νέος Ελληνομνήμων

Ο ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΜΠΡΟΣ γεννήθηκε το 1851 στην Κέρκυρα και πέθανε το 1919 στη Σκόπελο. Σπούδασε φιλολογία στο ΠΑ, ολοκλήρωσε τις σπουδές του στα πανεπιστήμια του Βερολίνου και της Λειψίας, με δάσκαλους, ανάμεσα σε άλλους, και τον Κούρτιους και τον Μόμσεν. Η προσοχή του στράφηκε στη μελέτη του μεσαιωνικού και του νεότερου ελληνισμού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το συγγραφικό έργο του Λάμπρου αποτελείται από 500 μελέτες που εκδόθηκαν όσο ήταν εν ζωή και 280 περίπου αργότερα. Υπήρξε εμπνευστής και εκδότης του σημαντικότατου περιοδικού *Νέος Ελληνομνήμων*, που κυκλοφόρησε από το 1904 ως το 1927 (ευρετήριο 1930), το οποίο ερευνά και προβάλλει τον μεσαιωνικό πολιτισμό, με υλικό βασισμένο σε αρχεία και βιβλιοθήκες του μοναστηριακού κόσμου κυρίως, αλλά και σε εθνικές βιβλιοθήκες της Ευρώπης. Ο Λάμπρος αντέγραψε πλήθος κειμένων από κώδικες και αρχεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, τα οποία δημοσίευσε συνοδευόμενα από κριτικά σημειώματα.

Από τον πρώτο κιόλας τόμο θα διακρίνει κανείς το εκδοτικό σκεπτικό του, διαβάζοντας άρθρα όπως: «Ανέκδοτον απόσπασμα Ιωάννου του Αντιοχέως» (σελίδες χειρογράφου του 14ου αιώνα που εμπεριέχονται σε κώδικα με έργα του Ευτρόπιου), «Κατάλογος Κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Βουλής», «Άτταλος Α΄ ως Γεωγράφος», «Χειρόγραφες εφημερίδες του αγώνος». Τον κάθε τόμο (500 περίπου σελίδων) συμπληρώνουν *Σύμμικτα* (σημειώματα ποικίλης φύσεως, διορθώσεις και συμπληρώσεις όσων έχουν ήδη γραφεί), *Βιβλιοκρισίες* και ευρετήριο κυρίων ονομάτων και πραγμάτων. Η πρώτη έκδοση κυκλοφόρησε από τον ολλανδικό οίκο E.J. Brill, στο Λέιντεν, και επανατυπώθηκε φωτομηχανικά από τον Βασ. Γεωργιάδη.

Κ.Σ.

Πανεπιστήμιο και Φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα

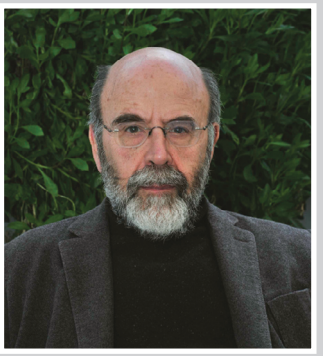
Ο ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΠΠΑΣ γεννήθηκε στη Δάφνη Καλαβρύτων το 1948, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και μετεκπαιδεύτηκε στο Παρίσι. Έκτοτε, ασχολήθηκε κυρίως με την Ιστορία της Νεοελληνικής παιδείας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σύγγραμμα του Κώστα Λάππα *Πανεπιστήμιο και Φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα* (Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Ε.Ι.Ε., 2004), συνεχίζει κατά κάποιον τρόπο το *Χρονικό* (τα πρώτα 50 χρόνια του Πανεπιστημίου), που συνέταξε ο Ι. Παντελίδης. Ο Λάππας άρχισε την έρευνά του από τη δεκαετία του 1970 και κατόρθωσε να καταγράψει όλες σχεδόν τις πτυχές της πανεπιστημιακής ζωής στην Αθήνα κατά τον 19ο αιώνα.

Το σημαντικό αρχειακό υλικό που είχε στα χέρια του, του επέτρεψε να προχωρήσει σε μια γενικότερη θεώρηση της λειτουργίας του ελληνικού Πανεπιστημίου, που εγκαινιάστηκε το 1837. Το πρώτο κεφάλαιο έχει να κάνει με την προϊστορία της ίδρυσής του, που χρονολογείται από τα χρόνια του Κοραή και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Στη συνέχεια ο Λάππας επεκτείνεται σε όλους τους τομείς και τις πτυχές που διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα της εκπαίδευσης στο πρώτο Πανεπιστήμιο στην Αθήνα, σύμφωνα με την πολιτική ιδεολογία της εποχής. Με γνώμονα αυτή την ιδεολογία συντάχθηκαν και οι διατάξεις που όριζαν τη λειτουργία του. Ο Λάππας δεν αρκείται στην παράθεση στοιχείων σχετικά με τους κανονισμούς και το σκεπτικό συγκρότησης του διδακτικού προσωπικού, αλλά επεκτείνεται στην περιγραφή κάθε παραμέτρου της φοιτητικής ζωής: οικονομική κατάσταση των φοιτητών, εγγραφές και ταυτότητά τους κ.ά.

Κ.Σ.

Η ιταλική Ενοποίηση και η Μεγάλη Ιδέα

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΛΙΑΚΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1947. Σπούδασε φιλοσοφία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές του, μετά το 1977, στη νεότερη και σύγχρονη ιστορία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το συγγραφικό του έργο περιλαμβάνει βιβλία και μελέτες δημοσιευμένες σε ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά περιοδικά. Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τόμος: *Η ιταλική Ενοποίηση και η Μεγάλη Ιδέα* (Αθήνα, Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1985). Ο Λιάκος πραγματεύεται εδώ τα χαρακτηριστικά μιας παράλληλης ιστορικής πορείας της Ελλάδας και της Ιταλίας προς την ανεξαρτησία. Στην Ελλάδα η πορεία αυτή ταυτίστηκε, σχεδόν, με τη Μεγάλη Ιδέα, ενώ στην Ιταλία, η περίοδος αυτή περιγράφεται με τον όρο «Risorgimento» («Παλιγγενεσία»).

Η εργασία αυτή του Λιάκου, που αποτελεί και τη διδακτορική του διατριβή, μπορεί μεν να εξετάζει τα παράλληλα γεγονότα που σημειώθηκαν στην Ιταλία και στην Ελλάδα, για τέσσερα μόνο χρόνια, ωστόσο τα συμπεράσματα είναι ενδεικτικά των ιδιαίτερων γνωρισμάτων που προσέλαβαν οι κινήσεις αυτές, καθώς είχαν εντελώς διαφορετική αίσθηση της αυτονομίας: Οι Ιταλοί προσπαθούν να αποτινάξουν τον αυστριακό ζυγό, να καλλιεργήσουν την ενότητα μεταξύ των πολιτών κάθε ιταλικού ανεξάρτητου κρατιδίου, ενώ οι Έλληνες αγωνίζονταν να βρουν διέξοδο στα μεγάλα εσωτερικά τους προβλήματα, αποβλέποντας στην ανάκτηση εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην περιοχή της Μικράς Ασίας. Στο πλαίσιο της έρευνάς του, ο Λιάκος κάνει λόγο και για την ελληνοϊταλική προσέγγιση και τις διαπραγματεύσεις που εξελίχθηκαν με σκοπό την αντιμετώπιση των κινήσεων του Γαριβάλδη, που απειλούσε περιοχές της Δυτικής Ελλάδας.

Κ.Σ.

Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα

Η ΕΥΤΥΧΙΑ ΛΙΑΤΑ γεννήθηκε το 1951 στο Λιγουριό Αργολίδας και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Ολοκλήρωσε τις μελέτες της ως ερευνήτρια στο Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας. Η ενασχόλησή της με την Ιστορία επικεντρώθηκε στη μελέτη και καταγραφή των μέσων οικονομικής συναλλαγής κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σπουδαιότερο βιβλίο της, έχει να κάνει με την οικονομία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και Βενετοκρατίας στον ελληνικό χώρο. Το νόμισμα είναι η «γλώσσα» της καθημερινότητας και υπό το πρίσμα αυτό και ο ποιητικός τίτλος του βιβλίου της Ευτυχίας Λιάτα: *Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα. Η κυκλοφορία των ελληνικών νομισμάτων στον ελληνικό χώρο, 15ος-19ος αι.* (Αθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 1986).

Στο βιβλίο αυτό καταγράφονται οι κανόνες, οι οποίοι διέπουν το εμπόριο, η νομισματική αποτίμηση των εμπορευμάτων και οι μέθοδοι και τρόποι συναλλαγής. Αναφέρονται τα νομίσματα, οι αντιστοιχίες τους με άλλα εθνικά νομίσματα και η αγοραστική τους δύναμη και αξία. Ερωτήματα που θα βρουν απαντήσεις στο βιβλίο της Λιάτα είναι: Ποια είναι τα νομίσματα σε χρήση κατά γεωγραφικές περιοχές; Τα βυζαντινά υπέρπυρα ήταν σε χρήση μετά την Άλωση της Πόλης (1453) και πού; Υπήρχαν νομίσματα τοπικής κοπής σε νησιά του Ιονίου και ποια ήταν η αντιστοιχία τους με τα βενετσιάνικα δουκάτα; Τα στοιχεία που μας παραδίδει η Λιάτα είναι διαφωτιστικά για τις οικονομικές συναλλαγές και τον τρόπο επιβίωσης του ελληνικού πληθυσμού κατά την οθωμανική κυριαρχία.

Κ.Σ.

Η Αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια: 1828-1831

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ γεννήθηκε το 1944 στην Αθήνα. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι. Από το 1974 ως το 1992 εργάζεται στο Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών και από το 1996 διδάσκει στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο του Λούκου, που είναι και η διδακτορική διατριβή του, πραγματεύεται το κοινωνικό γίγνεσθαι κατά την εποχή του Καποδίστρια, έχει τον τίτλο: *Η Αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια: 1828-1831* (Αθήνα, Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1988).

Μπορεί ο χρονικός ορίζοντας του βιβλίου να περιορίζεται σε τέσσερα μόνο χρόνια, αλλά η διερεύνηση του χαρακτήρα της κοινωνίας στις διάφορες περιοχές του νεοσύστατου κράτους, από τότε που αφίχθη ο Καποδίστριας, αποδεικνύει πως δεν άλλαξε σε τίποτα η χαοτική κατάσταση που επικρατούσε στα ελεύθερα τμήματα της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου. Ο Λούκος εξαντλεί το θέμα που πραγματεύεται, καθώς μετά την περιγραφή της πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης που παρουσίαζε η χώρα εξετάζει μεθοδικά τη στάση που κράτησαν ιστορικές οικογένειες και οπλαρχηγοί, που προσδοκούσαν διαφορετικά οφέλη, όπως και τη θέση της Εκκλησίας σε διάφορα καίρια ζητήματα. Τα στοιχεία και οι αναλυτικοί πίνακες που παραθέτει, δίνουν καθαρή εικόνα των προθέσεων και των ενεργειών του Καποδίστρια να συμβάλει ουσιαστικά στην ανόρθωση της οικονομικής ζωής των αγροτών, θεσπίζοντας μέτρα που θα ελάφρυναν τα βάρη τους και θα περιόριζαν την ισχύ των προκρίτων και οπλαρχηγών.

Κ.Σ.

Ο θεσμός του εν Κωνσταντινουπόλει Βενετού βαΐλου (1268-1453)

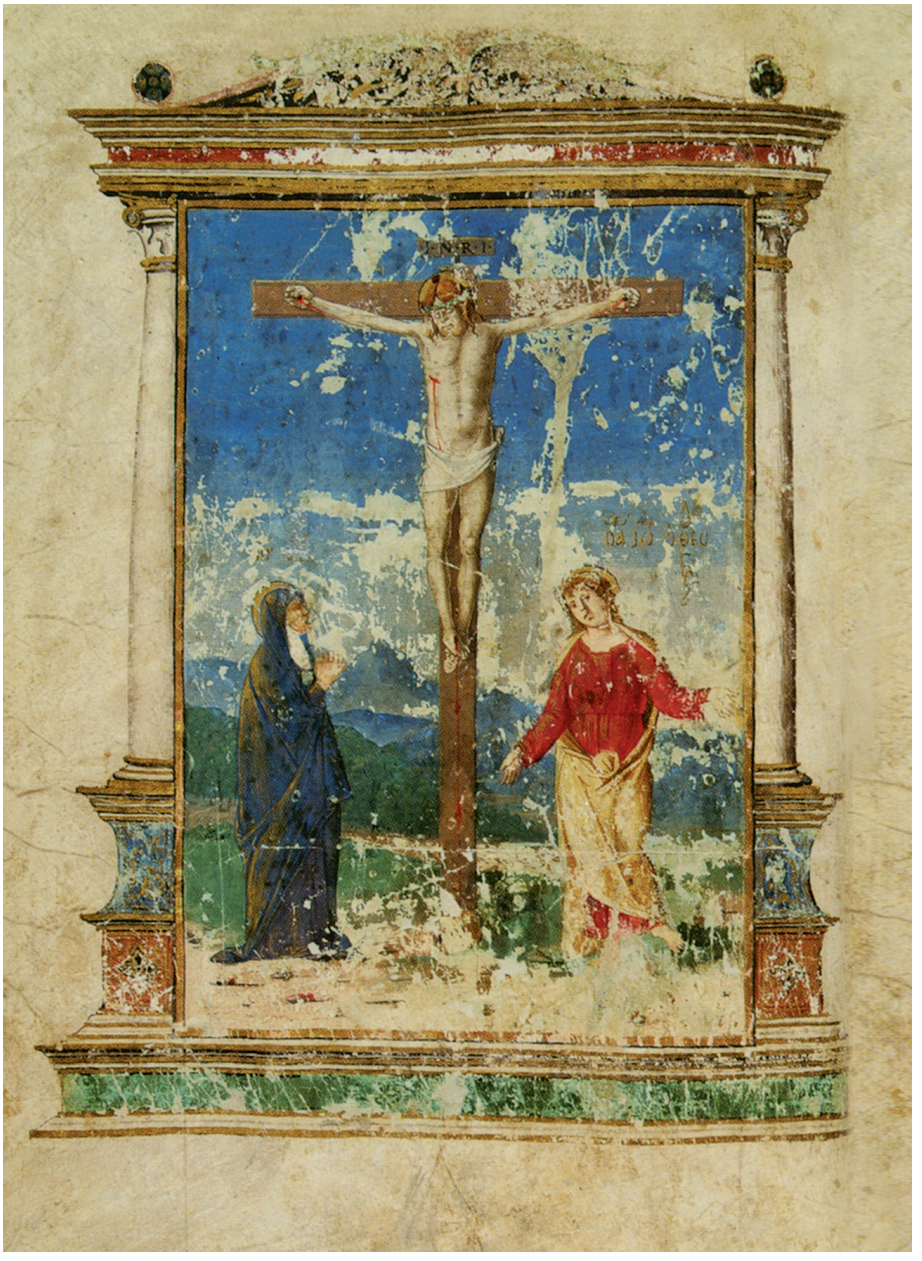
Η ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1941 και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στο Πανεπιστήμιο Μεσογειακών Σπουδών στη Γαλλία. Τις μεταπτυχιακές σπουδές της ολοκλήρωσε στο Ινστιτούτο Βενετίας και στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σημαντικότερο βιβλίο της Χρύσας Μαλτέζου, που θίγει ένα ζήτημα μοναδικό στα χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, είναι: *Ο θεσμός του εν Κωνσταντινουπόλει Βενετού βαΐλου (1268-1453)* (Αθήνα, Εθνικόν και Καποδιστριακό Πανεπιστημίο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, 1970).

Ο θεσμός του βαΐλου είναι συνδεδεμένος με την αποικιοκρατική πολιτική της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, σε ένα σχήμα «μητρόπολις-αποικία». Η Βενετική αποικία στην Κωνσταντινούπολη δημιουργήθηκε μετά την κατάληψή της το 1204 από τους Φράγκους. Με την ανακατάληψή της όμως από τους Βυζαντινούς το 1261, η βενετική «αποικία» δεν διαλύθηκε, αντιθέτως οι Βυζαντινοί παραχώρησαν στους Ενετούς εδαφικές εκτάσεις και προνόμια. Η ουσιαστική διαφορά μεταξύ του βαΐλου της Κωνσταντινούπολης και εκείνου των κτήσεων της Βενετίας έγκειται στο ότι ο βάιλος της Κωνσταντινούπολης εκπροσωπούσε τον Δόγη της Βενετίας σε ένα ανεξάρτητο κράτος (διπλωματικός αντιπρόσωπος), ενώ στις βενετικές κτήσεις οι βάιλοι εκτελούσαν χρέη κυβερνήτη σε κατακτημένες περιοχές.

Η Χρύσα Μαλτέζου, το διάστημα που διηύθυνε το Ινστιτούτο Βενετίας, επιμελήθηκε έναν επετειακό τόμο, στον οποίο εκτίθεται το χρονικό και τα κειμήλια του Ινστιτούτου κατά τα 50 χρόνια λειτουγίας του: *Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών* (Αθήνα, Ολκός, 2005).

Κ.Σ.

Μικρογραφημένη σελίδα τίτλου από το Καταστατικό της Αδελφότητας (Mariengola) του 15ου αι., Ινστιτούτο Βενετίας.

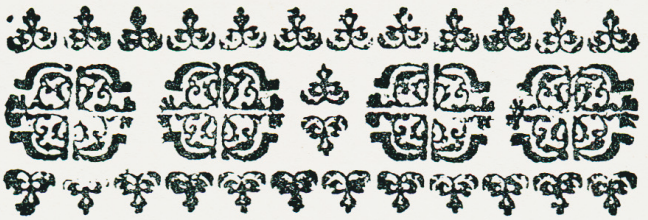
Λεονάρδου Ντελλαπόρτα Ποιήματα (1403/1411)

Ο ΜΑΝΟΥΣΟΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ γεννήθηκε στο Ρέθυμνο το 1914 και πέθανε στην Αθήνα το 2003. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και από το 1951 συμμετείχε στη συντακτική επιτροπή του Κέντρου Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Σορβόννη και το 1980 εξελέγη διευθυντής του Ελληνικού Ινστιτούτου στη Βενετία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα δημοσιεύματά του ξεχωρίζουν, μεταξύ άλλων, ο *Fr. Scouphos ο Γραμματοφόρος* (γαλλική έκδοση της Ακαδημίας Αθηνών, 1998) και κυρίως ο τόμος: *Λεονάρδου Ντελλαπόρτα Ποιήματα (1403/1411)*, κριτική έκδοση, με πλούσια σχόλια και γλωσσάριο, που εκδόθηκε από την Ακαδημία Αθηνών το 1995. Ο Μανούσακας ανακάλυψε το χειρόγραφο με το ποιητικό έργο του Ντελλαπόρτα στη Μονή Παντοκράτορος του Αγίου Όρους το 1953. Ο Ντελλαπόρτας (πριν από το 1300-1419/20) μαζί με τον Στέφανο Σαχλίκη αντιπροσωπεύουν τους δύο παλαιότερους ποιητές της ύστερης βυζαντινής εποχής της Κρήτης.

Ο ιδιόμορφος ποιητικός λόγος του Ντελλαπόρτα συνδέει την παράδοση της δημώδους βυζαντινής λογοτεχνίας του 14ου αιώνα με την πρώιμη κρητική λογοτεχνία και το αναγεννησιακό πνεύμα που τη χαρακτηρίζει. Στο ποίημα αυτό, έναν *Διάλογο* που εκτυλίσσεται μεταξύ του *Ξένου* και της *Αλήθειας*, ο ποιητής προσπαθεί να εκμαιεύσει απάντηση από την *Αλήθεια*, σχετικά με την προσωπική του περιπέτεια, που τον οδήγησε στη φυλακή σε προχωρημένη μάλιστα ηλικία. Πρόκειται για υποδειγματική κριτική έκδοση του Μανούσου Μανούσακα.

Κ.Σ.

Ε Ι Σ Τ Ο Ν

Α Ν Α Γ Ι Ν Ω Σ Κ Ο Ν Τ Α.

Θαλῆς ὁ Φιλόσοφος, ᾗ οὐκ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ὁπού ἐθαύμασαν οἱ αἰῶνες, διὰ τρεῖς ἀνεργεσίαις εὐχαρίσα συχναῖς φοραῖς τὸν μεγάλον θεόν. Ἡ πρώτη, διατὶ τὸν ἔπλασαν λογικὸ ψυχον ἄνθρωπον, καὶ ὄχι καμίαν πέτραν ἀναίσθητον, ἀνωφελὲς βάρος τῆς γῆς, καὶ Ἄχθος ἀρούρης, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος. Ἡ δεύτερη, διατὶ τὸν ἔκαμαν ἄνδρα, καὶ ὄχι γυναῖκα, ἐξεύροντας,

Ὡς οὐκ αἰμότερον καὶ κύμτερον ἄλλο γυναικός. Ο'.λ

καὶ τὴν κοινὴν παροιμίαν, Πῦρ, Θάλασσα, Γυνὴ κακὰ Τρία. Καὶ ἡ τρίτη, διὰ τὸ

Σελίδα 9, από την έκδοση: Φραγκίσκος Σκούφος «Τέχνη Ρητορικής», Βενετία, Μ. Βαρβώνιος, 1681.

Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1928-1964)

Ο ΣΠΥΡΟΣ ΜΑΡΚΕΖΙΝΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1909 και πέθανε το 2000. Σπούδασε νομικά και κοινωνικές επιστήμες στο ΠΑ. Εκτός από την ενασχόλησή του με την πολιτική, έχει να παρουσιάσει πλούσιο συγγραφικό έργο, που βασίστηκε και στην ιδιαίτερα πολύτιμη βιβλιοθήκη του, που περιείχε πολλά ελληνικά, σύγχρονα αλλά και παλαιά, βιβλία, αλλά και πλήθος ξενόγλωσσα, όπως μονογραφίες σημαντικών πολιτικών ανδρών της Ευρώπης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις μελέτες του ξεχωρίζει η τετράτομη έκδοση *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1928-1964)* (Αθήνα, Πάπυρος, 1966-1968). Ο πρώτος τόμος ανοίγει με την έλευση του Καποδίστρια στην Ελλάδα (Ιανουάριος 1828) και περιγράφονται τα πολιτικά και οικονομικά γεγονότα που σημάδεψαν τη διακυβέρνησή του. Η έκδοση αποτελεί μια συνοπτική περιγραφή της πολιτικής ιστορίας της Ελλάδος, όπου προβάλλονται οι πρωτεργάτες της πολιτικής σκηνής κατά την πολυτάραχη εποχή της βασιλείας, και αναλύονται τα γεγονότα με βάση την πολιτική της Μεγάλης Ιδέας, σε συνάρτηση με τους συνεχείς ελληνοτουρκικούς και βαλκανικούς πολέμους. Οι τόμοι εμπλουτίζονται με πλούσιο εικαστικό υλικό, που δεν αποτελεί απλή εικονογράφηση, καθώς οι εικόνες σχολιάζονται διεξοδικά και τονίζεται η σημασία τους.

Σημαντικό, επίσης, έργο του είναι και η τετράτομη *Πολιτική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδος* (Αθήνα, Πάπυρος, 1973, 1978), που καλύπτει την περίοδο πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή (1920) ως το 1936.

Κ.Σ.

Η Μάχη της Πέτρας (1829), πίνακας του Γερμανού ζωγράφου P. Hess, με τον Δ. Υψηλάντη ως στρατάρχη της Ελλάδος να κατατροπώνει τους Τούρκους, από την έκδοση: «Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος», τόμ. Α΄ (σ. 65).

Πληθυσμός και Οικισμοί της Πελοποννήσου, 13ος-18ος αιώνας

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στη Μεσσήνη το 1932 και φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το κατεξοχήν βιβλίο που αναδεικνύει το ερευνητικό του πνεύμα είναι το: *Πληθυσμός και Οικισμοί της Πελοποννήσου, 13ος-18ος αιώνας* (Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1985). Ο Παναγιωτόπουλος προσεγγίζει το θέμα του διαχωρίζοντας το προς αξιολόγησιν υλικό σε δύο μεγάλες χρονικές περιόδους: από την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204 και ως το 1460 και από τότε ως το 1685. Τα πληθυσμιακά και οικιστικά χαρακτηριστικά της πρώτης περιόδου προσαρμόστηκαν στην πολιτική των νεοϊδρυόμενων Φραγκικών Πριγκιπάτων και των Βυζαντινών Δεσποτάτων και της δεύτερης στους θεσμούς που επέβαλε η οθωμανική κυριαρχία.

Η πρώτη περίοδος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς ο εντόπιος πληθυσμός της Πελοποννήσου, όπως και οι έποικοι, υποχρεώθηκαν να βιώσουν υπό δύο εντελώς διαφορετικά φεουδαρχικά συστήματα. Η διάκριση αυτή πυροδοτούσε συνεχείς καθημερινές διαμάχες μεταξύ των κατοίκων κάθε περιοχής, η δε παρουσία της Βενετίας, με τις κτήσεις της σε νευραλγικά κάστρα και πόλεις της Πελοποννήσου, στη Μεθώνη και Κορώνη, λ.χ., κάθε άλλο παρά εξισορροπούσε την κατάσταση. Ο Παναγιωτόπουλος είχε πολλά προβλήματα να λύσει από την έλλειψη δημογραφικών στοιχείων, υποχρεούμενος έτσι να οδηγηθεί σε συμπεράσματα, συγκρίνοντας αντίστοιχες άλλες περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Κ.Σ.

ΙΔΕΕΣ

Η Αυγή Της Κυριακής

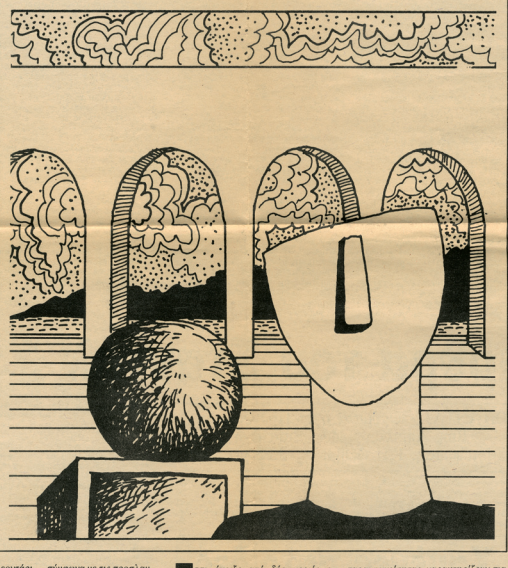
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Δυο κείμενα του ***ΑΛΕΞΗ ΠΟΛΙΤΗ***
με αφορμή δυο βιβλία σύγχρονης ιστοριογραφίας

Η νεοελληνική ιστορία μικρό κομμάτι της παγκόσμιας εμπειρίας

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: «Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13ος - 18ος αιώνας». Ιστορικό αρχείο, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1985

«Μπορούμε να προσδιορίσουμε το χρόνο στη διάρκεια του οποίου πραγματώνεται μια ορισμένη μορφή οικιστικής οργάνωσης του χώρου; Υπάρχει ολοκληρωμένη μορφή οικιστικής οργάνωσης; Αν ναι, ποιος είναι ο τρόπος μετάβασης από τη μια μορφή στην άλλη; Και οι οικιστές; Ποιες ιδιαιτερότητες πρέπει να αναζητηθούν σε κάθε μια από τις φάσεις - τομές της ιστορίας του πληθυσμού και των οικισμών της Πελοποννήσου».

Έτσι συνοψίζει στον πρόλογό του ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος τα κεντρικά προβλήματα που επιχείρησε να αντιμετωπίσει, για να συνεχίσει αμέσως μετά: «αλλά φοβάμαι ότι ο αναγνώστης δεν θα βρει πάντα ικανοποιητική απάντηση». Δεν πρόκειται για σεμνότητα, παρά για ψύχραιμη στάθμιση· υποκειμενικές και κυρίως αντικειμενικές δυσκολίες περιζώνουν το θέμα «πληθυσμός και οικισμοί» σε μια έκταση πέντε αιώνων. Ούτε οι πηγές αφθονούν, ούτε, πολύ περισσότερο, οι σχετικές ή παραπλήσιες προεργασίες.

Πάντως δύσκολα μπορώ να φανταστώ τον αναγνώστη που δεν θα ικανοποιηθεί, τουλάχιστον σ' ένα γενικό επίπεδο. Οι διάσπαρτες εικόνες του οικισμένου χώρου — της Πελοποννήσου, αλλά όχι μόνον αυτής — όσες έχουμε αποκομίσει χαζεύοντας από το παράθυρο του αυτοκινήτου, περπατώντας τους δρόμους ή τα κάστρα, ξεφυλλίζοντας παλιές φωτογραφίες είτε διαβάζοντας περιγραφές, αφηγηματικές, πηγές, ή και αναπολώντας με το δάχτυλο στο χάρτη, αρχίζουν να αποκτούν ιστορικό σκελετό, δηλαδή αλληλοδιαδοχή μέσα στο χρόνο. Έτσι λοιπόν πρέπει να ήταν τότε και γι' αυτούς τους λόγους μεταμορφώθηκε ή χάθηκε το ταξέ χωριό μ' αυτό το σύστημα ήταν οργανωμένα στο χώρο χωριά και πολίτειες κατά το ύστερο Βυζάντιο ή κατά την πρώιμη τουρκοκρατία — και πάει λέγοντας.

Για να γίνω πιο συγκεκριμένος, ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος διαβλέπει ένα πλέγμα μικρών οχυρωμένων πόλεων, συνήθως στην κορφή ενός παρεβουνιού, να αντικαθιστούν γύρω στον 13ο - 14ο αιώνα — τα χρόνια της σύγκρουσης Βυζαντινών και Φράγκων στον Μοριά — τις παλιές πεδινές πόλεις. Αναλύει μια περίπτωση, το βυζαντινό Νίκλι, που βρισκόταν στο χώρο της αρχαίας Τεγέας, στο αρκαδικό ορεπέδιο. Το Νίκλι θα αντικατασταθεί από το ορεινό οχυρωμένο Μούζλι, λίγα χιλιόμετρα παραπέρα. Ωστόσο ο μηχανισμός που προτείνει να φανταστούμε ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος δεν είναι η μετακίνηση των πληθυσμών, παρά η παρακμή, ο αφανισμός του πεδινού πληθυσμού και η ανάπτυξη του ορεινού. Έννοια δηλαδή που αντιστρατεύεται ριζικά τις λογικές της συνέχειας μιας ιστοριογραφίας στην οποία είχαμε εθιστεί.

Οικιστικά, καθώς ούτε το Νίκλι ούτε το Μούζλι υπάρχουν πια, παρά σε ερείπια , ο αναγνώστης μπορεί να φανταστεί τον Μυστρά, που αντικατέστησε την παλιά Λακεδαίμονα, ή το Γεράκι, αν θέλει να εννοήσει ένα πιο επαρχιακό παράδειγμα. Και να συνεχίσει το συλλογισμό με τις ποικίλες «μεσαιωνικές» πολιτείες μέσα ή πλάι στα κάστρα· Καρύταινα, Κυπαρισσία, Λεοντάρι — σύμφωνα με τις προσλαμβάνουσες που έχει. Ξέρουμε πως αυτές οι οχυρωμένες πολιτείες ήταν σε αναλογία περίπου ένα προς δύο με τα ανοχύρωτα χωριά.

Ο τρόπος αυτός του οικισμού αποκτά νόημα όταν το συνδέουμε με τις διαρκείς πολεμικές συγκρούσεις ανάμεσα στους αντιπάλους Βυζαντινούς και Φράγκους· οι ανάγκες των συγκρούσεων απαιτούν μάχιμο πληθυσμό. Όμως τότε, στα μέσα του 14ου αιώνα, η μάχιμη πανούκλα θερίζει τους πληθυσμούς της Πελοποννήσου, όπως και ολόκληρης της Μεσογείου. Και η κλεισμένη στο τείχη της πολιτεία ευνοεί τη μόλυνση, πολλαπλασιάζοντας τις καταστροφές.

Έτσι άνοιξε από δύο μεριές ο δρόμος για τον αλβανικό εποικισμό του 15ου αιώνα. Φορείς μιας άλλης κοινωνικής οργάνωσης, οι Αλβανοί, θα εποικίσουν τον ορεινό χώρο με μικρά χωριά· μια απογραφή των πρώτων χρόνων της οθωμανικής κατάκτησης φανερώνει πως το συνηθισμένο τυπικό αλβανικό χωριό έχει δέκα με είκοσι οικογένειες, ενώ το αντίστοιχο ελληνικό 80 με 160. Από τον 15ο δηλαδή αιώνα το παλιό φραγκοβυζαντινό πλέγμα των οχυρών πόλεων ατονεί· από τη μια το μικρό αλβανικό χωριό, από την άλλη το μέσου τύπου ελληνικό, που παρουσιάζεται ευνοϊκότερο για την αντιμετώπιση των επιδημιών και την εκμετάλλευση της γης σε συνθήκες χαμηλής παραγωγικότητας, χαρακτηρίζουν πια την Πελοπόννησο. Τώρα η σχέση κωμοπόλεων - χωριών θα γίνει ένα προς εκατό. Η όψη αυτή θα μετατραπεί πάλι κατά τα τέλη του 18ου αιώνα, όταν η δημογραφική αύξηση θα διογκώσει αρκετά τα ορεινά χωριά — τάση που θα βρει την ολοκλήρωσή της στα τέλη του επόμενου αιώνα. Αυτή θα είναι η τελευταία μεταλλαγή πριν από τη μορφή που παρατηρούμε στο σημερινό οικιστικό πλέγμα.

Σχηματοποιώ σε μεγάλο βαθμό· σίγουρα ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος, που το αποφεύγει για να προλάβει τους παρεπόμενους δογματισμούς, δεν θα είναι ικανοποιημένος. Ίσως και να μην ακολουθώ παντού πιστά το νήμα των λογισμών του — αλλά ο αναγνώστης σχηματοποιεί αναγκαστικά περισσότερο από το συγγραφέα. Ελπίζω άλλωστε προφανώς να ερεθίστει έτσι ο δικός μου αναγνώστης, και να προστρέξει στο βιβλίο — από όπου θα κερδίσει και πολλά άλλα.

Στο δεύτερο μέρος ο συγγραφέας εξετάζει λεπτομερειακά τα δεδομένα — άλλα γνωστά και άλλα πρωτοφανέρωτα — των βενετικών απογραφών της Πελοποννήσου. Εδώ δεν θα διακινδυνεύσω περίληψη· θα ήταν άλλωστε απλή αντιγραφή των περιεχομένων. Πάντες αποκτάμε μια πρώτη σαφή εικόνα — την σαφέστερη δυνατή, δηλαδή — των δημογραφικών δεδομένων μιας ελληνικής περιοχής στις αρχές του 18ου αιώνα. Και μάλιστα με τρόπο αναλυτικό, δηλαδή με τρόπο που να μας επιτρέπει να εξοικειωθούμε με τη λογική της ιστορικής δημογραφίας.

Τέλος, μέσα από το παράδειγμα της περιοχής της Καρύταινας εξετάζεται η οικιστική εξέλιξη στον 18ο και στον 19ο αιώνα — και ο κύκλος ολοκληρώνεται.

Αυτά για το υλικό, για τα θέματα που πραγματεύεται το βιβλίο. Όμως ο αναγνώστης, είπαμε, μπορεί να αποκομίσει και διαφορετικού τύπου οφέλη, άσχετα με την Πελοπόννησο και τους Πελοποννησίους. Η σκέψη, οι συλλογισμοί του Βασίλη Παναγιωτόπουλου ποτέ δεν είναι συμβατικοί, τυχαίοι ή αυτονόητοι. Είναι στιγμές που τον παρακολουθούμε ν' ακροβατεί, αναζητώντας πέρασμα ανάμεσα από τα κενά της πληροφόρησης· άλλοτε πάλι απομαρκύνεται από το άμεσο αντικείμενο προκειμένου να θεμελιώσει κάποια άποψη χρήσιμη για τη συλλογιστική του. Δεν είναι απαρέβατα πειστικός με την αυστηρή σημασία· λέξεις κάποιες φορές ο αναγνώστης αισθάνεται πως ο συγγραφέας ελπίζει να τον παρασύρει με την τόλμη του ή τη γενικότερη εμπειρία του.

Το δεύτερο κέρδος είναι οι «έννοιες» που στα ικανά χέρια μετατρέπονται σε εργαλεία χρήσιμα και για τους άλλους. Αναφερθήκαμε κιόλας στην έννοια του αφανισμού κάποιων πληθυσμών και στην έννοια της επέκτασης ενός «κανονογίγνων» πληθυσμού από την αρχική του κοιτίδα σε γειτονικούς ή μακρινούς τόπους. Θα δώσω ένα μικρό παράδειγμα ακόμη: με βάση μιαν «αισθητή» στατιστική μετακίνησης των μοναστηριών σε χαμηλότερα και πιο προστατευμένα σημεία κατά το 17ο αιώνα, διακινδυνεύει την υπόθεση μιας πιθανής κλιματολογικής μεταβολής, αντίστοιχης με την ευρωπαϊκή «μικροπαγετώδη» εποχή.

Αλλά φυσικά το κεντρικό σημείο είναι ο χειρισμός της οικονομικής, της δημογραφικής, της γεωγραφικής λογικής, η σύνθεσή τους και η δοκιμή τους στην ιστορική σκέψη, δηλαδή στη λογική της συνέχειας και της τομής, στη λογική των πολλαπλών ιστορικών χρόνων. Η έννοια της μακράς ή της μέσης διάρκειας, που στην ελληνική επιστήμη έχουν εισαχθεί κυρίως από θεωρητικά κείμενα, αποκτούν την πραγματική τους διάσταση και λειτουργία· γίνονται κλειδιά για την καλύτερη και σαφέστερη κατανόηση φαινομένων. Δεν είμαστε πλούσιοι σε ανάλογες μελέτες· το βιβλίο του Βασίλη Παναγιωτόπουλου χρειάζεται να διαβαστεί παραδειγματικά.

Άρθρο του Αλέξη Πολίτη στην «Αυγή της Κυριακής» (31/7/1988) σχετικά με το βιβλίο του Β. Παναγιωτόπουλου «Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13ος-18ος αιώνας».

Η Ανακάλυψη των Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών

Ο ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1945 και σπούδασε νεοελληνική φιλολογία στη Θεσσαλονίκη και στο Παρίσι. Τα χρόνια 1976-1989 εργάστηκε στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Ε.Ι.Ε. και από το 1989 είναι καθηγητής της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Το βιβλίο που ξεχωρίζει από τα συγγράμματά του έχει να κάνει με τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, ως διακριτικό της εθνικής ταυτότητας των Νεοελλήνων: *Η Ανακάλυψη των Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών* (Αθήνα, Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1984). Από τον Πρόλογό του, ο Πολίτης διευκρινίζει πως κορμός της εργασίας του στάθηκε το προσωπικό αρχείο του Claude Fauriel και ότι επιδίωξη του ίδιου δεν ήταν να επισημάνει την επίδραση των δημοτικών τραγουδιών στη νεοελληνική συνείδηση, αλλά να τονίσει την ιστορική συγκυρία και τους λόγους που οδήγησαν στην ανακάλυψή τους, σε συνάρτηση με τα πνευματικά και ιδεολογικά ρεύματα της Ευρώπης. Αυτό εξηγεί και γιατί πρώτοι οι ξένοι, κυρίως οι οπαδοί του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και Ρομαντισμού, ενδιαφέρθηκαν για την καταγραφή τους στο πλαίσιο αναζήτησης οποιουδήποτε στοιχείου που αντανακλά την ουμανιστική ιδεολογία.

Στις πολύτιμες εργασίες που έχει προσφέρει ο Πολίτης, να προσθέσουμε εδώ και την απογραφή της συλλογής: *Η Βιβλιοθήκη του Κωνσταντίνου-Αγαθόφρονος Νικολόπουλου στην Ανδρίτσαινα* (Καταλόγος, Αθήνα 1987), όπου δεν καταγράφει απλώς τα βιβλία του, αλλά εκτιμά το σύνολο της συλλογής, σε σχέση με τον τόπο και τον χρόνο που συγκροτήθηκε (στο Παρίσι, τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αι.).

Κ.Σ.

Ο F.C.H.L. Pouqueville, που κατά το ταξίδι του στην Ελλάδα ενδιαφέρθηκε να γνωρίσει και τα δημοτικά τραγούδια, από την έκδοση: «Histoire de la régénération de la Grèce», Brussels 1843.

Ανθολογία Νεοελληνικής Δραματουργίας

Ο ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ γεννήθηκε το 1947 στη Βιέννη, όπου σπούδασε θεατρολογία και σε ηλικία είκοσι πέντε ετών πήρε το διδακτορικό του δίπλωμα, και το 1977 ανακηρύχθηκε υφηγητής. Πολυγραφότατος, με πλούσιο ερευνητικό και επιστημονικό έργο, έχει εκδώσει περισσότερα από πενήντα βιβλία και έχει δημοσιεύσει εκατοντάδες μελετημάτων σχετικών με το ελληνικό και το βαλκανικό θέατρο, τη συγκριτική λαογραφία, τις βυζαντινές και νεοελληνικές σπουδές, τη θεωρία του θεάτρου και του δράματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το τεράστιο σε όγκο συγγραφικό του έργο αξίζει να επισημανθεί ιδιαιτέρως η τρίτομη *Ανθολογία Νεοελληνικής Δραματουργίας* (2006). Πρόκειται για μια μοναδική στο είδος της, εμπεριστατωμένη ανθολογία ελληνικής δραματουργίας, που έρχεται να καλύψει ένα επί δεκαετίες αισθητό, στον χώρο του θεάτρου, κενό, αν σκεφτεί κανείς ότι ξεκινάει από το Κρητικό θέατρο και καταλήγει στη μεταπολεμική περίοδο του εικοστού αιώνα.

Τα έργα που παρουσιάζονται σ' αυτήν, δειγματοληπτικά και με αποσπάσματα των κειμένων τους, επιλέχτηκαν με κριτήρια: την αντιπροσωπευτικότητα για την εποχή και το είδος, τη λογοτεχνική τους αξία, καθώς και την υποδοχή που έτυχαν από το κοινό της εποχής τους, με απώτερο στόχο να προκύψει μία ασφαλής και εμπεριστατωμένη εικόνα του όγκου και της ποιότητας της νεοελληνικής δραματολογίας, η οποία στην πραγματικότητα κάθε άλλο παρά υστερεί σε σχέση με την ποίηση και την πεζογραφία.

Κ.Π.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ
ΩΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Η Πελοπόννησος: κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)

Ο ΜΙΧΑΗΛ Β. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ γεννήθηκε στην Πάτρα το 1912 και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια στη Σορβόννη και στο Collège de France. Από το 1960 δίδαξε ως τακτικός καθηγητής Αρχαία Ιστορία στο ΑΠΘ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εκτός από τις πολυάριθμες ανακοινώσεις του και την επιμέλεια σε συλλογικούς τόμους, όπως *Μακεδονία* (Εκδοτική Αθηνών, 1982), συνέγραψε ορισμένα βιβλία τα οποία έχουν παραμείνει αναντικατάστατα και αποτελούν βασικό πυλώνα για πιο εξειδικευμένες έρευνες. Αναφερόμαστε στον τόμο *Η Πελοπόννησος: κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)* (Αθήνα, 1939). Το σύγγραμμα του Σακελλαρίου πραγματεύεται τις σχέσεις του ελληνικού στοιχείου με τις οθωμανικές αρχές, λαμβάνοντας υπόψιν όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής στις οργανωμένες πόλεις και τις αγροτικές περιοχές: κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα, δημογραφικά στοιχεία και στοιχεία που αναφέρονται στην οθωμανική διοίκηση και την ελληνική αυτοδιοίκηση, ιδιαιτερότητες που παρουσίαζε η συμβίωση Οθωμανών και Ελλήνων κ.ά.

Εξαιρετική θέση στην εργογραφία του Σακελλαρίου κατέχει και η έκδοση: *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία* (Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1999). Ο ερευνητής και ο καλλιεργημένος άνθρωπος θα βρει απαντήσεις, όχι μόνο αναφορικά με τους νόμους και τους θεσμούς της Αθηναϊκής Δημοκρατίας από την εποχή του Κλεισθένη, αλλά και διακριτικά στοιχεία για τα νεότερα δημοκρατικά πολιτεύματα.

Κ.Σ.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Πολιτική Κρίσις εις την Αυτόνομον Κρήτην 1901-1906

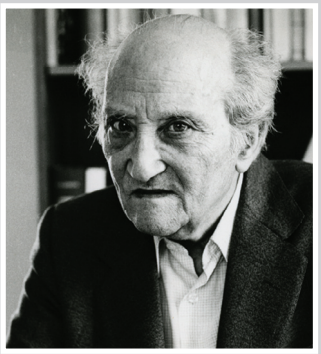

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1938, σπούδασε ιστορία και αρχαιολογία στο ΠΑ και πολιτικές επιστήμες και διεθνείς σχέσεις στο Παρίσι. Πρωτοστάτησε στη θεμελίωση του ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» και κατέταξε το αρχείο του Ελευθέριου Βενιζέλου του Μουσείου Μπενάκη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα συγγράμματά του ξεχωρίζει: *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Πολιτική Κρίσις εις την Αυτόνομον Κρήτην 1901-1906* (Αθήνα, Ίκαρος, 1974). Στο βιβλίο γίνεται λόγος για μια ιδιαίτερα σημαντική πτυχή της ελληνικής ιστορίας, καθώς ο Σβολόπουλος περιγράφει αναλυτικά τις προϋποθέσεις και τα ανυπέρβλητα σχεδόν εμπόδια που αντιμετώπισαν οι Κρητικοί από το 1886 στην προσπάθειά τους να ενωθούν με την Ελεύθερη Ελλάδα. Στις σελίδες του βιβλίου θα παρακολουθήσει κανείς τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν από την εποχή που ο Βενιζέλος κλήθηκε να παίξει ηγετικό ρόλο στην πολιτική σκηνή της Κρήτης. Ο Βενιζέλος είχε να αντιμετωπίσει εξωτερικά αλλά και εσωτερικά προβλήματα: την άρνηση των Ευρωπαίων στις προτάσεις του πρίγκιπα Γεωργίου, τη ρήξη του με τον βασιλιά Γεώργιο κ.ά. Ο Σβολόπουλος μνημονεύει, επίσης, την ανάδειξη του Βενιζέλου ως ηγέτη των φιλελεύθερων Κρητών και τη στάση του στην εξέγερση του Θερίσου.

Εκτός από την παράθεση των πηγών και της βιβλιογραφίας, ενδεικτικό της επιμελημένης έκδοσης του Σβολόπουλου είναι και το θεματικό ευρετήριο, δείγμα σεβασμού προς τον αναγνώστη.

Κ.Σ.

Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας

Ο ΝΙΚΟΣ Γ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ γεννήθηκε στη Λευκάδα το 1911 και πέθανε στην Αθήνα το 1989. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Παρίσι, στην École Pratique des Hautes Études και σε άλλα πανεπιστήμια της Γαλλίας. Το 1955 του αφαιρέθηκε η ελληνική ιθαγένεια και επέστρεψε στην Αθήνα μόλις το 1976 και δίδαξε Βυζαντινή και Νεοελληνική Ιστορία στις Φιλοσοφικές Σχολές του ΑΠΘ και του Πανεπιστημίου Κρήτης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Σβορώνος αφοσιώθηκε στη μελέτης της ιστορίας του Βυζαντίου και του Νέου Ελληνισμού και επικεντρώθηκε στην αναζήτηση στοιχείων που έχουν να κάνουν με θέματα οικονομικής φύσεως, όπως η φορολογική πολιτική κατά τον 11ο και 12ο αιώνα και η πολιτική της αγροτικής οικονομίας. Το βιβλίο του όμως που αναγνωρίστηκε και έξω από τους πανεπιστημιακούς κύκλους είναι το: *Histoire de la Grèce Moderne* (Paris, Press Universitaire de France, 1972). Πρόκειται για μια σύνοψη και ερμηνεία της πορείας του Ελληνισμού από την εποχή της Τουρκοκρατίας ως τα μέσα του 20ού αιώνα.

Το βιβλίο εκδόθηκε στα ελληνικά με τον τίτλο: *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, σε μετάφραση Αικατερίνης Ασδραχά και με πολύτιμο βιβλιογραφικό οδηγό από τον Σπ. Ι. Ασδραχά (Αθήνα, Θεμέλιο, 1976). Σε σύντομα κεφάλαια ο Σβορώνος ιχνηλατεί την πορεία των Ελλήνων μέσα από τις αλεπάλληλες κατακτήσεις του ελληνικού χώρου, από την εποχή της φραγκικής διείσδυσης στην Ανατολή (πρώτη σταυροφορία 1096-1099), ως την εξέλιξη της Ελλάδας σε σύγχρονο κράτος, και στη δικτατορία του 1967.

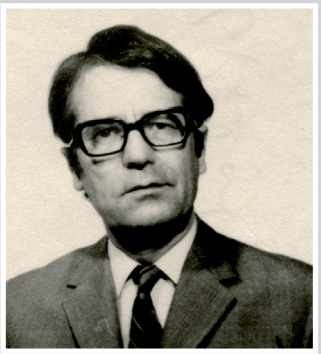
Κ.Σ.

Ιστορία του Νέου Ελληνικού Θεάτρου, 1794-1908

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΙΔΕΡΗΣ γεννήθηκε το 1898 στην Αθήνα, όπου και πέθανε το 1975. Ιστορικός του θεάτρου, θεατρικός συγγραφέας. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και εργάστηκε ως καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση. Συμμετείχε στην ίδρυση της Νέας Δραματικής Σχολής και δίδαξε σε πολλές δραματικές σχολές (Θέατρο Τέχνης, Εθνικό Θέατρο, Ωδείο Αθηνών κ.λπ.).
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε θεατρικά έργα, δοκίμια και μελέτες για το θέατρο· από την ούτως ή άλλως υπερπολύτιμη συγγραφική του δραστηριότητα, όμως, ιδιαίτερης βαρύτητας είναι η *Ιστορία του Νέου Ελληνικού Θεάτρου, 1794-1908* (1 τόμος, 1951), όπου για πρώτη φορά εξετάζονται συνολικά και με επιστημονικό τρόπο τα όρια, οι ιστορικές και οι αισθητικές καταβολές του νεοελληνικού θεάτρου, ο ρόλος που διαδραμάτισε στην όλη εξέλιξή του το γλωσσικό μας ζήτημα, οι κοινωνικές και οι ιστορικές συνθήκες που συνέβαλαν στη δημιουργία και στην καλλιέργεια του κωμειδυλλίου κ.λπ.

«Ως ιστορικός του θεάτρου», γράφει ο Κώστας Γεωργουσόπουλος, «ο Σιδέρης διακρίθηκε για το πάθος του, τη συλλεκτική του μανία, την αρχειακή του ικανότητα, τη μεθοδολογική του καθαρότητα και την άδολη αγάπη του για οτιδήποτε θεατρικό. […] Ο Σιδέρης παραμένει έως σήμερα ο μοναδικός ιστορικός του θεάτρου μας. Από τις έρευνές του και με βάση το άπειρο υλικό που συγκέντρωσε τροφοδοτούνται ενδιαφέρουσες μονογραφίες νεότερων μελετητών. […] Κάθε μελλοντική θεατρολογική ή ιστορική μελέτη θα ξεκινάει και θα διέρχεται από το έργο του Σιδέρη, το οποίο είναι πολύτιμο ακόμη και για τα λάθη της μεθόδου ή της αξιολόγησης».

Κ.Π.

Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 333 μ.Χ. - 1821

Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στο Καστανοχώρι της Μεγαλόπολης Αρκαδίας το 1921 και πέθανε στην Αθήνα το 2001. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ, χειριζόταν με ευχέρεια οκτώ γλώσσες και μετά την απελευθέρωση άρχισε να αρθρογραφεί σε πολλές εφημερίδες: *Δημοκρατική Αλλαγή*, *Βήμα* κ.ά. Η δημοσιογραφική του δραστηριότητα στάθηκε εμπόδιο στο να αναγνωριστεί η επιστημονική διάσταση του έργου του από τους ακαδημαϊκούς κύκλους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το μνημειώδες τετράτομο πόνημά του επιγράφεται: *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 333 μ.Χ.-1821* (Αθήνα, Εκδόσεις Στάχυ, 1970-75). Πρόκειται για μοναδικό και αναντικατάστατο σύγγραμμα, που περιγράφει τους ταξιδιώτες που πέρασαν από την Ελλάδα, ως απλοί περιηγητές ή μέλη διπλωματικών και επιστημονικών αποστολών, από τον 15ο αιώνα ως τις παραμονές της Επανάστασης. Προβάλλεται η ταυτότητα του περιηγητή, και γίνεται λόγος επί μακρόν για τις εντυπώσεις και τις περιγραφές του, που ενσωματώθηκαν αργότερα σε εικονογραφημένες και μη εκδόσεις.

Οι τόμοι είναι συντεταγμένοι με χρονική τάξη και έτσι μπορεί να παρακολουθήσει κανείς τα κίνητρα του κάθε περιηγητή στη λεκάνη της Μεσογείου, σε συνάρτηση με τα πολιτικά και πνευματικά ρεύματα ανά αιώνα, στη Δύση και την Ανατολή. Απουσιάζει ωστόσο παντελώς η εικονογράφηση, που θα έδινε άλλη διάσταση στο έργο.

Κ.Σ.

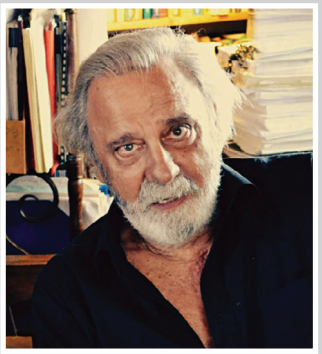
Χρονικό της Ελληνικής Τυπογραφίας

Ο ΝΙΚΟΣ ΣΚΙΑΔΑΣ γεννήθηκε στον Άγιο Βλάσιο Τριχωνίδας το 1920 και πέθανε στην Αθήνα το 2003. Με το που ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές σπουδές του στο Αγρίνιο, καταπιάστηκε συστηματικά με τη μελέτη της ιστορίας της ελληνικής τυπογραφικής τέχνης, από τις απαρχές της ως τις αρχές του 20ού αιώνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το τρίτομο έργο του Σκιαδά, *Χρονικό της Ελληνικής Τυπογραφίας, Σκλαβιά. Διαφωτισμός. Επανάσταση*, τόμ. Α΄ και τόμ. Β΄ και Γ΄, *Μαχόμενη Τυπογραφία. Σύμμικτα* (Gutenberg, Αθήνα, 1976, 1981-82), προσφέρει ουσιαστικά στοιχεία αναφορικά με την ενασχόληση των Ελλήνων με την τυπογραφία από την περίοδο της Αναγέννησης και μετά. Ήδη από την εποχή που κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος, το 1976, αλλά και ως το 1999 (οπότε κυκλοφόρησε ο τόμος: *Πεντακόσια Χρόνια Έντυπης Παράδοσης του Νέου Ελληνισμού* από τη Βουλή των Ελλήνων), το έργο παρέμενε μοναδική πηγή, μολονότι ειδικές μελέτες για συγκεκριμένα τυπογραφεία και εκδοτικές δραστηριότητες ορισμένης χρονικής περιόδου έδιναν εις βάθος απαντήσεις σε διάφορα θέματα που αφορούν την ελληνική τυπογραφία.

Το βιβλίο του Σκιαδά αντιπροσωπεύει έναν χρονικό οδηγό σχετικά με την εξέλιξη της ελληνικής τυπογραφικής τέχνης, από τα πρώτα βήματά της στη Βενετία τον 15ο αιώνα και το εκδοτικό κέντρο του Άλδου Μανούτιου, ως τις διάφορες πόλεις της Δύσης και της Ανατολής, που αναδείχτηκαν σε κέντρα έκδοσης και διάδοσης του ελληνικού βιβλίου. Οι τόμοι αυτοί προσφέρουν σε κάθε εραστή της τέχνης της τυπογραφίας ενημέρωση για τον ρόλο που έπαιξαν λόγιοι και τεχνίτες τυπογράφοι, πολλοί από τους οποίους παραμένουν άγνωστοι.

Κ.Σ.

Εξάρτηση και Αναπαραγωγή

Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1937 και αφού αποφοίτησε από τη Νομική Σχολή του ΠΑ, ολοκλήρωσε τις σπουδές του στα πανεπιστήμια της Χαϊδελβέργης, του Μονάχου, του Παρισιού και του Γέιλ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εργάστηκε στο Παρίσι, όπου υποστήριξε και τη διατριβή του στη Σορβόννη, με τον τίτλο: *Dépendance et reproduction. Le rôle social ses appareils scolaires en Grèce* (Paris 1975). Το βιβλίο αυτό μεταφράστηκε από την Ιωάννα Πετροπούλου και τον συγγραφέα με τον τίτλο: *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)* (Αθήνα, Θεμέλιο, 1976).

Η εργασία του Τσουκαλά είναι μια εις βάθος εκτίμηση της πορείας του ελληνικού έθνους από το 1830 ως τη Μικρασιατική καταστροφή, με αναφορές και αναλύσεις για την εξάρτηση που είχε ο κοινωνικός ιστός της Ελλάδας, από τους Έλληνες της διασποράς, που έπαιζαν σημαντικό ρόλο σε χώρες της Δύσης και της Ανατολής. Πρόκειται για την εποχή που το ελληνικό κράτος βρίσκεται συνεχώς σε εμπόλεμη κατάσταση προς Νότο και προς Βορρά. Η ένδεια που υπάρχει σε αρχειακό υλικό, καθιστά το εγχείρημα του Τσουκαλά ακόμη πιο σημαντικό, καθώς η παντελής έλλειψη στατιστικών στοιχείων κατά περιοχή δεν προσφέρεται για ισότιμη έρευνα στο σύνολο του ελληνικού χώρου. Διαβάζοντας το βιβλίο του Τσουκαλά, θα αντιληφθεί κανείς πόσο άναρχα «οικοδομήθηκε» το ελληνικό κράτος.

Κ.Σ.

Μεταξύ Οθωμανικής Κυριαρχίας και Ευρωπαϊκής Πρόκλησης

Ο Ελληνικός Κόσμος στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας

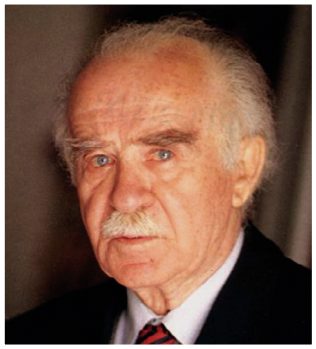

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ γεννήθηκε στον Βόλο το 1936. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ (1954-1959) στην οποία και δίδαξε για χρόνια Νεότερη Ιστορία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο τίτλος του βιβλίου που εκφράζει τα ενδιαφέροντά του είναι το: *Μεταξύ Οθωμανικής Κυριαρχίας και Ευρωπαϊκής Πρόκλησης. Ο Ελληνικός Κόσμος στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας* (Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2001). Από τα τρία μέρη που συνθέτουν την ύλη του τόμου, ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το κεφάλαιο: «Οι ευρωπαϊκές Δυνάμεις και το ελληνικό πολιτικό πρόβλημα», όπου διερευνά τις σχέσεις Ελλήνων και Ευρωπαίων από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και της ιδεολογικής αγκίστρωσης του Γένους στις αρχές: γλώσσα, γραμματική παράδοση και Ορθοδοξία, ιδεολογία που έλαβε άλλη διάσταση από τα πρώτα χρόνια του Νεοελληνισμού.

Στο βιβλίο αυτό γίνεται λόγος για τους «ενωτικούς», δηλαδή τους οπαδούς της Ένωσης των δύο Εκκλησιών και για το έργο των μεγάλων Ελλήνων δασκάλων της Αναγέννησης, που έδρασαν στην Ιταλία, κυρίως. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τμήμα που επιγράφεται: «Οι παροικίες στη Δύση», όπου επισημαίνονται οι εστίες των πλέον σημαντικών ελληνικών παροικιών στην Ιταλία και στη Δαλματία από τον 13ο αιώνα: πόλεις όπως η Νεάπολη και η Μεσσήνη και η Βενετία βέβαια, που εξελίχθηκαν σε εστίες αντιτουρκικής πολιτικής και αφετηρία των Ελλήνων για ποικιλόμορφη δράση προς Βορρά.

Κ.Σ.

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης

Κείμενα 1940-1994

Ο ΜΑΝΟΛΗΣ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1998. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια παρακολούθησε στο Παρίσι τις παραδόσεις του A. Grabar γύρω απο τη βυζαντινή τέχνη. Κατόπιν επέλεξε το Βερολίνο για να σπουδάσει κλασική αρχαιολογία, παλαιοχριστιανική και μουσουλμανική τέχνη. Μεγάλη ήταν η συνεισφορά του στην οργάνωση των συλλόγων του Μουσείου Μπενάκη του οποίου διετέλεσε διευθυντής από το 1941 ως το 1973.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις πολυάριθμες αυτοτελείς εκδόσεις και εργασίες του που περιελήφθησαν και σε συλλογικούς τόμους, αξίζει να μην παραλείψει κανείς να διαβάσει το βιβλίο του: *Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης. Κείμενα 1940-1994* (ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1995). Το πρόβλημα που θέτει εδώ ο Χατζηδάκης, και μάλλον εξακολουθεί να απασχολεί τους βυζαντινολόγους και ιστορικούς της τέχνης διεθνώς, είναι η σχέση του Θεοτοκόπουλου με τη βυζαντινή ζωγραφική. Η μέθοδος της έρευνας που ακολούθησε ο Χατζηδάκης αρχίζει με την αναζήτηση σχετικά με το ύφος της ζωγραφικής που ανθούσε τον 16ο αιώνα στην Κρήτη και στη συνέχεια διερευνά την κρίσιμη περίοδο του Θεοτοκόπουλου στη Βενετία και τη διαμόρφωση του καλλιτεχνικού του ύφους. Από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε. κυκλοφόρησε (1987 και 1997) ένα δίτομο έργο μεγάλης σημασίας του Μ. Χατζηδάκη και της Ευγενίας Δρακοπούλου, με τίτλο *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση* (1450-1830), το οποίο αποτελεί εργαλείο για κάθε ερευνητή που μελετά την πορεία της εξέλιξης της βυζαντινής εικονογραφίας και αγιογραφίας μετά την Άλωση.

Κ.Σ.

ΜΑΝΟΛΗ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ

Ανθρώπινο θεοτόκιο

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ / ΕΝΤΥΠΩΝ

«Εθνική Απογραφή»

Κ.Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

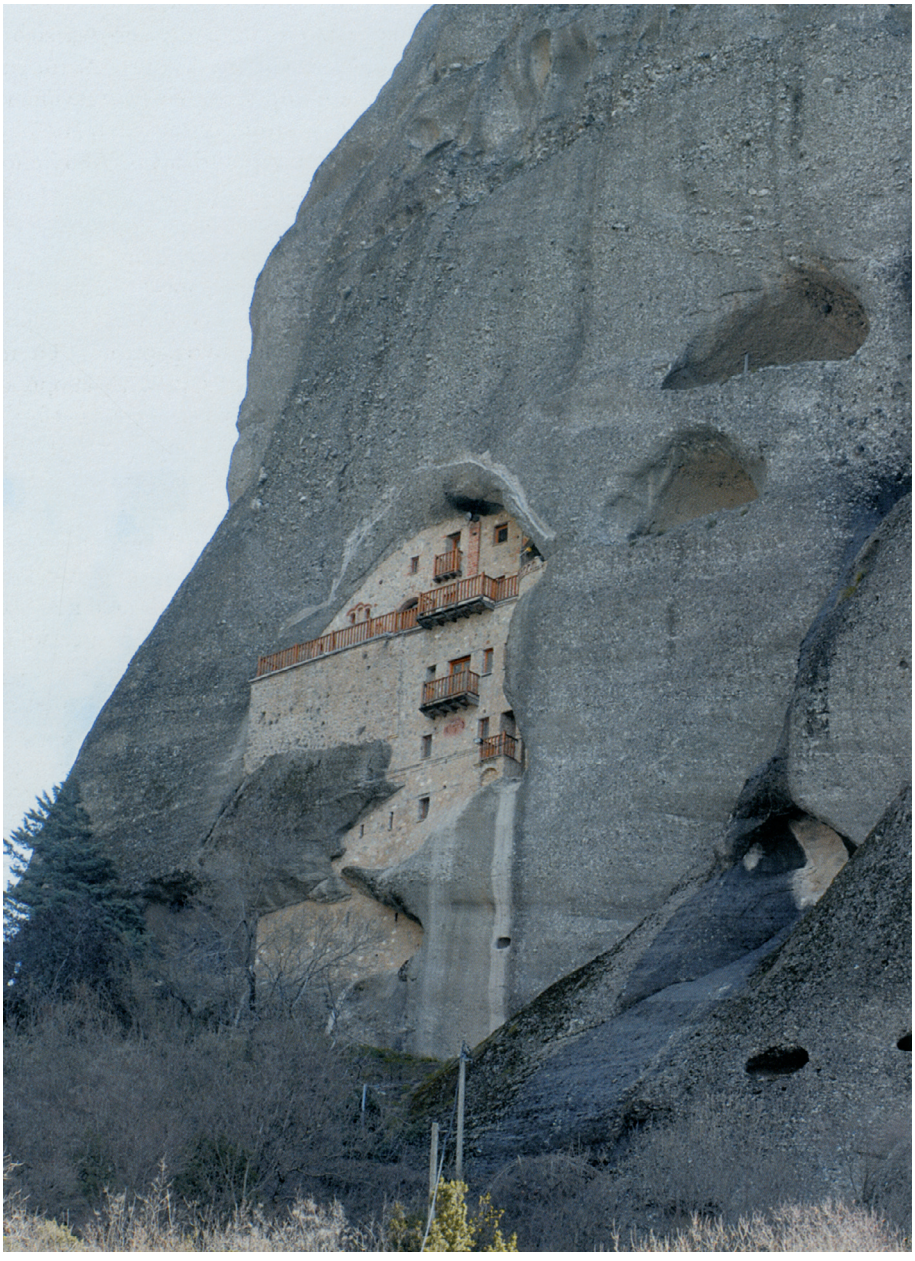
Κατάλογοι Χειρογράφων

ΕΝΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και όχι μόνο, καταλαμβάνει η αποτίμηση και καταγραφή του χειρόγραφου πλούτου που θησαυρίζεται στις διάσπαρτες μονές της Στερεάς Ελλάδος και του νησιωτικού χώρου, και βέβαια στα μοναστηριακά συγκροτήματα του Αγίου Όρους και των Μετεώρων. Οι κώδικες αυτοί δεν περιέχουν μόνο θεολογικά και λειτουργικά κείμενα, αλλά και άγνωστα έργα της αρχαίας γραμματείας, όπως και πληροφοριακό υλικό για πρόσωπα και πράγματα από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ως τις αρχές του 20ού αιώνα. Οι μονές αυτές υπήρξαν αποθετήριο βιβλίων των μελών της βυζαντινής αριστοκρατίας, και μέσα από αυτά τα βιβλία αναδεικνύονται συχνά και τα καλλιγραφικά εργαστήρια της Κωνσταντινούπολης.

Στον τομέα αυτό πρέπει να επισημανθεί η σπουδαία συμβολή της Ακαδημίας Αθηνών, που παρείχε τα οικονομικά μέσα στους ερευνητές ώστε να εργαστούν και να αποτιμήσουν τον χειρόγραφο πλούτο, αλλά και το αρχειακό υλικό που θησαύριζε κάθε μονή.

Ο πρώτος που άνοιξε τον δρόμο προς αυτή την τεκμηρίωση είναι ο Σπυρίδων Π. Λάμπρου, με τη δίγλωσση έκδοση (ελληνικά-αγγλικά): *Κατάλογος των εν ταις Βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους Ελληνικών Κωδίκων* (2 τόμοι, Εν Κανταβριγία της Αγγλίας, 1895). Η καταγραφή έγινε σύμφωνα με το βιβλιακό υλικό της κάθε μονής, δεν περιλαμβάνονται όμως όλες οι μονές, όπως επισημαίνει ο Λάμπρου στον Πρόλογο του δεύτερου τόμου: «...ο σκοπός εν μέρει επετεύχθη, άτε των πατέρων των ευαγών μονών Λαύρας και Βατοπεδίου ουκ επιστρεψάντων μοι την σύνταξιν του καταλόγου».

Η μεγαλύτερη, μετά το Άγιον Όρος, μοναστική κοινότητα στην Ελλάδα είναι των Μετεώρων και το τιτάνιο έργο καταγραφής των χειρογράφων των μονών ανέλαβε ο βυζαντινολόγος Νίκος Βέης (1883-1958), αρχίζοντας μάλιστα εκ του μηδενός, καθώς οι προηγούμενες πληροφορίες για κώδικες ήταν σε επίπεδο απλών αναφορών. Το έργο της καταγραφής άρχισε το 1908 και παρά τις πολλές ανακοινώσεις και σχετικές δημοσιεύσεις για τον ακριβή αριθμό των χειρογράφων, ο Κατάλογος δεν εκδόθηκε όσο ζούσε.

Άποψη της Μονής του Αγίου Νικολάου Μπάντοβα, μετόχι της Μονής της Αγίας Τριάδας, Μετέωρα.

Το 1961 όμως, με πρωτοβουλία του Μ. Μανούσακα, άρχισε η επεξεργασία των καταλοίπων του Βέη, και κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος με τα Προλεγόμενα και τις Προσθήκες των Λ. Βρανούση και Δ.Σ. Σοφιανού: *Τα Χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των αποκειμένων εις τας Μονάς των Μετεώρων* (2 τόμοι, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1967-1984).

Την ίδια χρονιά που κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος του Βέη, εκδόθηκε, και πάλι από την Ακαδημία Αθηνών, ο κατάλογος των χειρογράφων της μονής Ολυμπιώτισσας, στην Ελασσόνα της Θεσσαλίας. Την καταγραφή ανέλαβε ο Ευάγγελος Α. Σκουβαράς και ο τόμος που εξέδωσε επιγράφεται: *Ολυμπιώτισσα. Περιγραφή και ιστορία της μονής. Η βιβλιοθήκη και τα Χειρόγραφα – Κατάλογος Κωδίκων. Αναγραφαί και Χρονικά Σημειώματα. Ακολουθία Παναγίας της Ολυμπιωτίσσης. Έγγραφα εκ του Αρχείου της Μονής, (1336-1900),* Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1967. Ο Σκουβαράς, καθηγητής φιλόλογος σε σχολεία της Θεσσαλίας, ανάλωσε δέκα χρόνια από τη ζωή του, από το 1957, για να εκτιμήσει τον πλούτο των χειρογράφων της Μονής, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται χρυσόβουλλα και πατριαρχικά σιγίλλια, όπως και άφθονο αρχειακό υλικό.

Το 1978 κυκλοφόρησε ένα σπουδαίο δείγμα της ζωγραφικής βυζαντινής παράδοσης, από την Άννα Μαραβά-Χατζηνικολάου και τη Χριστίνα Τουφεξή-Πάσχου: *Κατάλογος Μικρογραφιών Βυζαντινών Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος* (τόμος Α΄, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1978). Στην Εισαγωγή οι συγγραφείς τονίζουν πως οι 3.500 και άνω κώδικες προέρχονται από διάφορες μονές της Θεσσαλίας, όπως των Μετεώρων και του Δουσίκου και από τη μονή του Ιωάννου του Προδρόμου των Σερρών, που υποχρεώθηκαν να παραδώσουν στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος τον χειρόγραφο πλούτο τους, όπως και από άλλες πηγές. Πολλά από αυτά τα χειρόγραφα είναι μικρογραφημένα και αναδεικνύουν έτσι τη βυζαντινή καλλιτεχνική παράδοση, ενώ άλλα διακρίνονται για το περιεχόμενό τους. Με την εισηγήση του Δ. Ζακυθηνού, η Ακαδημία Αθηνών ανέλαβε να ολοκληρώσει τη βιβλιογραφική καταγραφή και έκδοσή τους.

Η πιο καλαίσθητη έκδοση συλλογής αρχειακού υλικού, από όσο γνωρίζω, οφείλεται στην Έρα Βρανούση και τη Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, που επιμελήθηκαν, αντίστοιχα, τους δύο τόμους: *Βυζαντινά Έγγραφα της Μονής της Πάτμου, Α΄ - Αυτοκρατορικά* και *Β΄ - Δημόσιων Λειτουρ-*

γών, που συνοδεύονται από δύο τόμους με Φωτοτυπικούς Πίνακες, και κυκλοφόρησαν από το Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών του ΕΙΕ το 1980. Το εισαγωγικό κείμενο της Έρας Βρανούση είναι διαφωτιστικό για το ιστορικό της ίδρυσης της Μονής, τότε δηλαδή που ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ ο Κομνηνός παρέδωσε στον μοναχό Χριστόδουλο το Χρυσόβουλλο με το οποίο του παραχωρεί τη νήσο Πάτμο για να ανεγείρει μοναστήρι. Το χρονικό αυτό της Μονής συμπληρώνεται, για τα μεταγενέστερα χρόνια, από στοιχεία που αναφέρονται στην οργάνωση και το Τυπικό, τα προνόμια που απολάμβανε το Κοινόβιο κατά την οθωμανική κυριαρχία και πολλά άλλα.

Σελίδα χαρτώου σύμμικτου χειρογράφου από τη βιβλιοθήκη της Ολυμπιώτισσας, με Τετράστιχα του Θεοδώρου (Προδρόμου), 1858.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται, ένα προς ένα τα αυτοκρατορικά έγγραφα που επικυρώνουν κτήσεις και προνόμια της Μονής.

Στον δεύτερο τόμο, η Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου παρουσιάζει έγγραφα αξιωματούχων της Αυλής, όπως του Αδάμ, πατριαρχικού νοτάριου, που απευθύνονται σε φεουδάρχες της Αυτοκρατορίας, τα οποία κοινοποιούν αυτοκρατορικές αποφάσεις. Δεν πρόκειται για απλές βιβλιογραφικές καταγραφές, αλλά για πλήρεις εκδόσεις των κειμένων, που συνοδεύονται από διευκρινιστικά στοιχεία του αποστολέα και του παραλήπτη, αναλύσεις του περιεχομένου, όπως και βιβλιογραφικές παραπομπές.

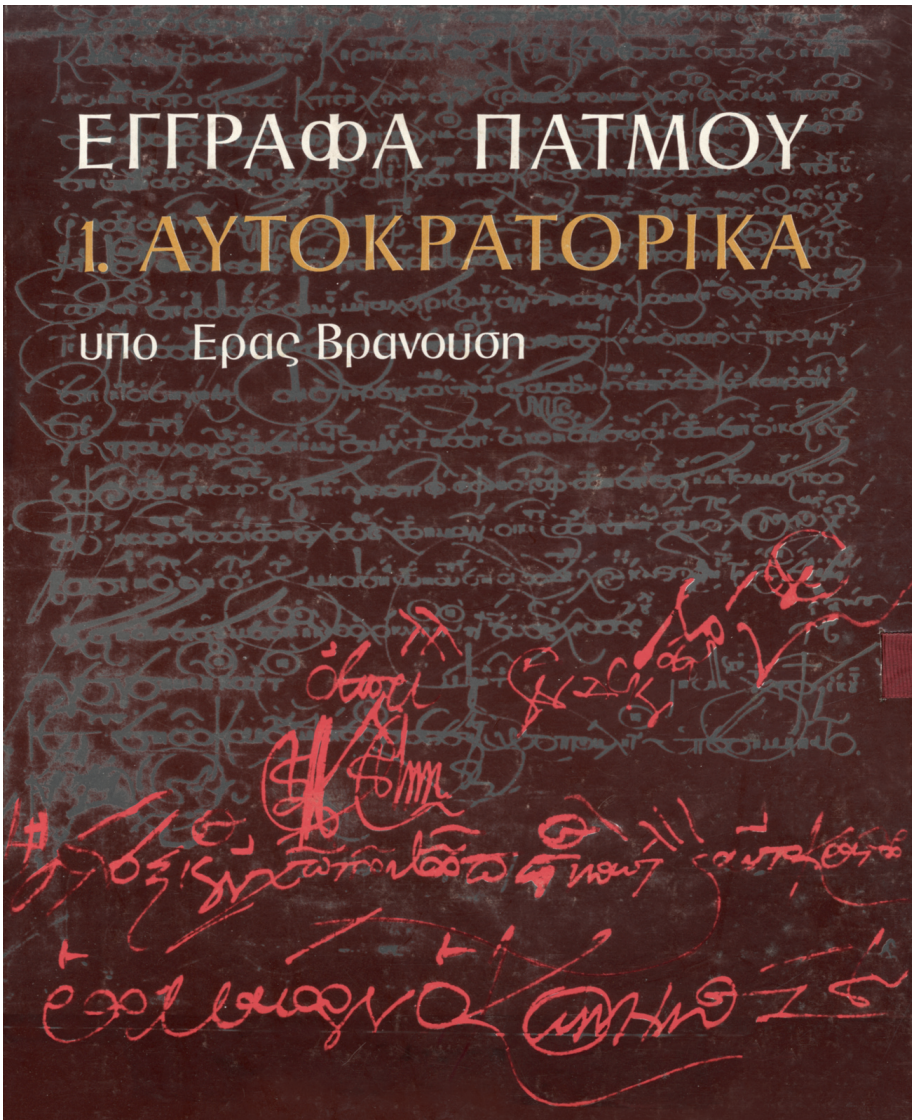
Με την πρωτοβουλία του ακαδημαϊκού Μ. Μανούσακα, και πάλι, εκδόθηκε το 1991, ο *Κατάλογος Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, αρ. 1857-2500*, με τη συνεργασία της Μαρίας Πολίτη (Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1991). Η αρχική καταλογογράφηση ανάγεται στα χρόνια του Ν. Πολίτη, τότε που υπηρετούσε ως επιμελητής των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης (1929-1943). Αποδελτιώνονται κώδικες του 17ου και 18ου αιώνα κυρίως, των οποίων το περιεχόμενο είναι, κατά κύριο λόγο, θεολογικό και λειτουργικό, όπως και μουσικά χειρόγραφα παλαιάς γραφής. Να τονίσουμε εδώ πως κείμενα αρχαίων συγγραφέων σχεδόν δεν υπάρχουν!

Η προσφορά του Δημήτριου Ζ. Σοφιανού στην καταγραφή και έκδοση σημαντικού πλούτου της χειρόγραφης βυζαντινής και μεταβυζαντινής παράδοσης, που φυλάσσεται στις μονές, είναι ιδιαίτερα αξιόλογη. Ο Σοφιανός γεννήθηκε στον Πύργο της Τήνου το 1935 και πέθανε στην Αθήνα το 2008. Από το 1966 υπηρέτησε στο Κέντρο Έρευνας του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών και από τη θέση αυτή συνέβαλε τα μάλα για να υλοποιηθούν εκδόσεις καταλόγων χειρογράφων, όπως του Ν. Βέη, που προαναφέραμε. Επιστέγασμα της ενδελεχούς ενασχόλησής του είναι η έκδοση, σε συνεργασία με τον Φώτιο Αρ. Δημητρακόπουλο, *Τα Χειρόγραφα της Μονής Δουσίκου Αγίου Βησσαρίωνος. Κατάλογος Περιγραφικός* (Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 2004). Η Μονή βρίσκεται στην Πύλη των Τρικάλων και αποτελεί μία από τις σπουδαιότερες μητροπολιτικές μονές, η οποία κτίστηκε πάνω σε ερείπια παλαιότερης βυζαντινής μονής, γύρω στα μέσα του 16ου αιώνα. Ο μεγάλος χειρόγραφος πλούτος της, που αποκτήθηκε κατά την Τουρκοκρατία, βρίσκεται σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας και αντιπροσωπεύει το πλουσιότερο σώμα κωδίκων από όσους περιήλθαν στην κατοχή της το 1882. Ωστόσο, παρέμειναν

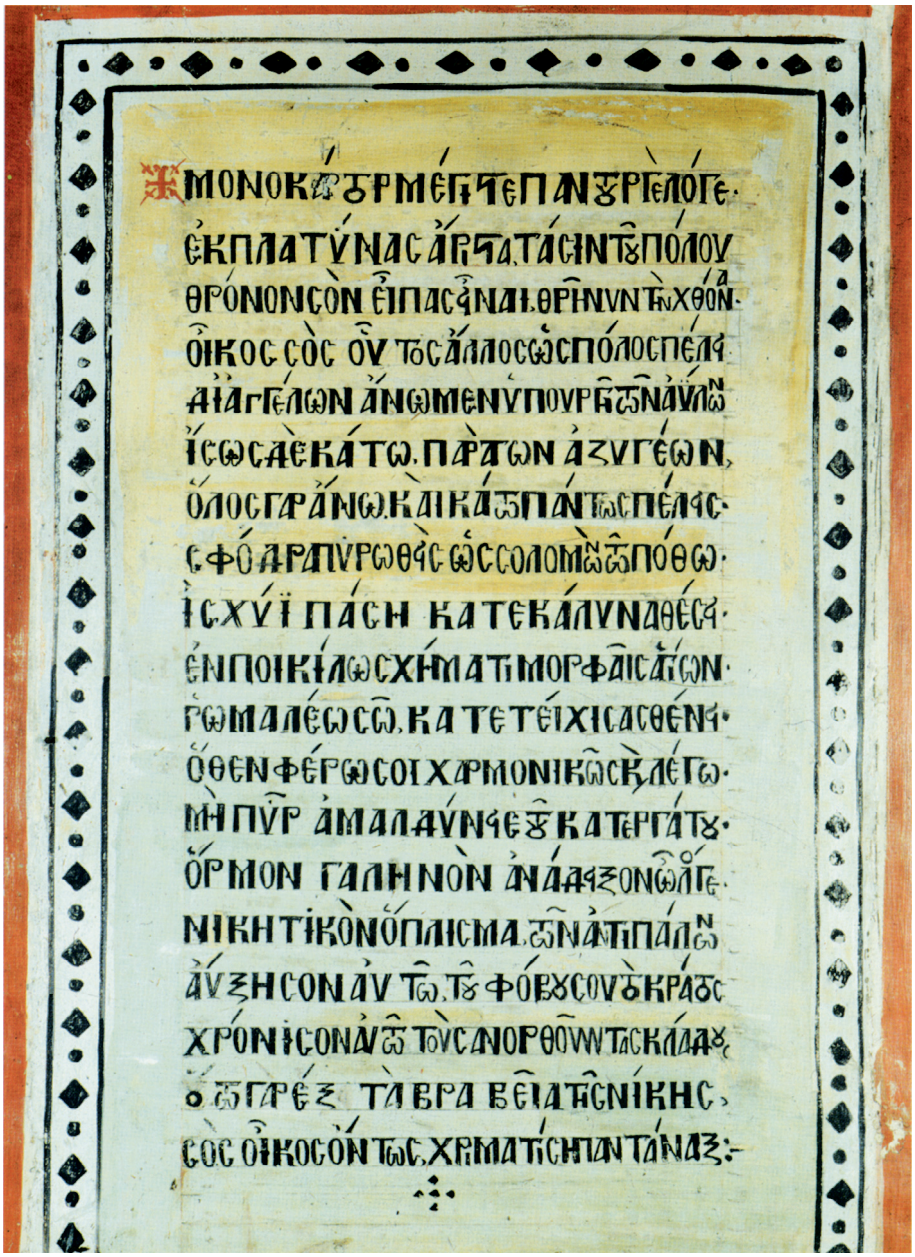
ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΑΤΜΟΥ

1. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ

υπο Ερας Βρανουση

ΕΘΝΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

Επίγραμμα στην παραστάδα της κυρίας Πύλης της Μονής Δουσίκου αναφερόμενο στον Νεόφυτο Β΄ Λαρίσης, δεύτερο κτήτορα της μονής.

στη μονή 123 χειρόγραφα, ορισμένα από τα οποία διακρίνονται για την παλαιότητά τους.

Σημαντική είναι επίσης η συμβολή του Σοφιανού στην έκδοση: *Τα Εικονογραφημένα Χειρόγραφα των Μονών των Μετεώρων*, που συνέταξε σε συνεργασία με τον Γεώργιο Γαλάβαρη (πέθανε πριν ολοκληρωθεί το έργο) (2 τόμοι, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 2007). Η εικονογράφηση των κωδίκων περιορίζεται, με ελάχιστες εξαιρέσεις, σε επίτιτλα και πρωτογράμματα, ενώ σπάνια απεικονίζονται οι τέσσερις Ευαγγελιστές σε Ευαγγέλια. Ιδιαίτερα αξιόλογες είναι οι πλούσιες και καλά διατηρημένες, σταχώσεις.

Κ.Σ.

Κατάλογοι Εντύπων

ΣΕ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ των μεταβυζαντινών χρόνων κινήθηκε και η ελληνική τυπογραφία, που από την πρώτη κιόλας δεκαετία του 16ου αιώνα έχει ως στόχο την έκδοση βιβλίων με σκοπό να διατηρήσει το Γένος την ελληνική του συνείδηση κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το εκδοτικό πρόγραμμα των πρώτων ελληνικών τυπογραφείων, που λειτούργησαν στη Βενετία, περιλάμβανε βιβλία που θα ενδυνάμωναν την ενότητα του ελληνικού στοιχείου μέσα από τη γλώσσα, την αρχαία ελληνική γραμματεία και την ορθόδοξη πίστη.

Τα ελληνικά βιβλία που τυπώνονταν στη Βενετία αντιπροσωπεύουν τη συγγραφική δραστηριότητα και την ιδιωτική πρωτοβουλία των απανταχού Ελλήνων. Λόγου χάρη, φυλλάδια με δείγματα της Κρητικής Αναγέννησης, αλφαβητάρια για τις σχολικές ανάγκες διαφόρων υποβαθμισμένων περιοχών και, βέβαια, λειτουργικά βιβλία για κάθε εκκλησία και μοναστηριακό κέντρο.

Η αποτίμηση του συνολικού χαρακτήρα όλης αυτής της παραγωγής, όχι μόνο της Βενετίας, αλλά και της Ρώμης, της Βιέννης, της Λειψίας, της Βούδας και της Πέστης, της Κωνσταντινούπολης, του Ιάσιου κ.ά. δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί παρά μόνο με τη σύνταξη βιβλιογραφικών Καταλόγων. Την ανάγκη αυτή πρώτος διέγνωσε ο πρίγκηπας Γεώργιος Μαυροκορδά-

τος, που ανέθεσε στον Γάλλο Émile Legrand τη σύνταξη Καταλόγων (στη γαλλική γλώσσα), βιβλίων, που απευθύνονται μόνο στον ελληνικό κόσμο.

Ο πρώτος τόμος με τον τίτλο, *Bibliographie Hellénique, ou description raisonne des ouvrages publiés en grec par de Grecs, aux XVe et XVIe siècles*, εκδόθηκε στο Παρίσι (Ernest Leroux, Editeur, 1885). Ο Legrand δεν ήταν πρωτοπόρος στη συλλογή και βιβλιογραφική ταξινόμηση της ελληνικής εκδοτικής παραγωγής, βασίστηκε σε προηγούμενες εργασίες του Κ.Ν. Σάθα (*Νεοελληνική Φιλολογία*) και του Γ.Ι. Ζαβίρα (*Ελληνικόν θέατρον*).

Μια καθοριστική τομή στην ελληνική βιβλιογραφία έγινε από τους Γεώργιο Γ. Λαδά και Αθανάσιο Δ. Χατζηδήμο, εκ των οποίων ο δεύτερος διέθετε πλουσιότατη συλλογή βιβλίων. Ο Λαδάς και ο Χατζηδήμος δεν περιορίστηκαν σε μια απλή βιβλιογραφική καταγραφή, αλλά επεσήμαναν και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα κάθε έργου.

Οι δύο τόμοι που εξέδωσαν, συνεχίζουν το έργο του Legrand, δηλαδή την τελευταία δεκαετία του 18ου αιώνα. Ο πρώτος τόμος, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1791-1795*, τυπώθηκε στην Αθήνα το 1970 και ο δεύτερος, που καλύπτει την περίοδο 1796-1799, στην Αθήνα και πάλι το 1973.

Η ελληνική βιβλιογραφία έλαβε ωστόσο άλλες διαστάσεις, από τότε που εκδόθηκε ο τόμος του Φίλιππου Η. Ηλιού, *Προσθήκες στην Ελληνική Βιβλιογραφία. Α, τα Βιβλιογραφικά Κατάλοιπα του Ε. Legrand και του Η. Pernot (1515-1799)* (Αθήνα, Νεοελληνικές Έρευνες, Διογένης, 1973). Ο Ηλιού διασταύρωσε τα τραβήγματα κάθε έκδοσης με πολλές άλλες σχετικές πληροφορίες και ειδήσεις, υφαίνοντας έτσι την εκδοτική διαδρομή κάθε έργου, που μας επιτρέπει να αποκτήσουμε εικόνα της δημοτικότητας κάθε έκδοσης. Έκτοτε, στο πνεύμα αυτό, συντάχθηκαν από διάφορους ιστορικούς και φιλολόγους «*Προσθήκες στην Ελληνική Βιβλιογραφία*», που δημοσιεύθηκαν σε περιοδικά, εμπλουτίζοντας τον εκδοτικό χάρτη του ελληνικού βιβλίου με απροσμέτρητα στοιχεία.

Ο κορμός της βιβλιογραφίας του Legrand, οι προσθήκες των Λαδά-Χατζηδήμου και Ηλιού, τα πλούσια νέα βιβλιογραφικά στοιχεία που έδωσαν οι έρευνες των Μ. Μανούσακα και Τρ. Σκλαβενίτη, εμπλούτισαν μεν αποφασιστικά την ελληνική βιβλιογραφία, αλλά «θόλωσαν» το τοπίο της συνολικής εικόνας της βιβλιοπαραγωγής. Το κενό αυτό ήρθε να καλύψει ο ακάματος Θωμάς Ι. Παπαδόπουλος, που εξέδωσε τον πρώτο τόμο: *Ελληνική Βιβλιογραφία (1466 c. - 1800)* (Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1984), κα-

ταγράφοντας συνοπτικά και κατά αλφαβητική τάξη 6.146 εκδόσεις, που συμπληρώνονται από ένα δεύτερο τόμο, που κυκλοφόρησε και πάλι από την Ακαδημία Αθηνών, το 1986, με 1.076 νέες εκδόσεις.

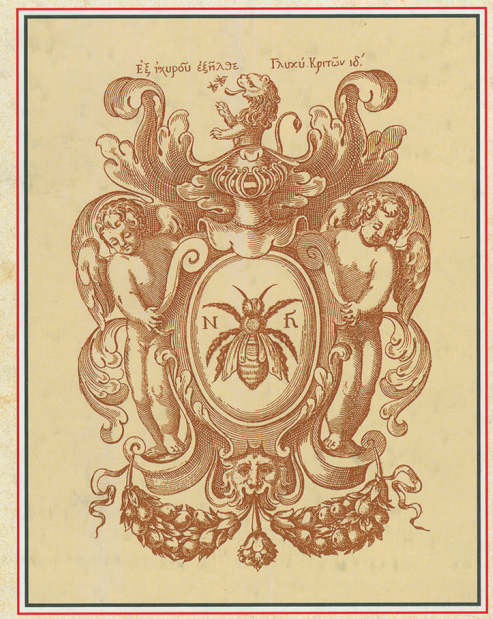
Στα έργα του Παπαδόπουλου να προσθέσουμε και την τρίτομη έκδοση: *Ιονική Βιβλιογραφία (Bibliographie Ionienne), 16ος-19ος αιώνας: Ανακατάταξη-Προσθήκες-Βιβλιοθήκες* (Αθήνα, ΙΟΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ, 1996-2002), σημαντικότατο βιβλιογραφικό εργαλείο, όπου καταγράφονται βιβλία, αλλά και φυλλάδια και μονόφυλλα.

Το όραμα του Φίλιππου Ηλιού για την απόδοση ολοκληρωμένης εικόνας της παραγωγής του ελληνικού βιβλίου δεν περιορίστηκε ως τα τέλη του 18ου αιώνα. Αλλά έχοντας ως βάση μια πρώτη επιγραμματική βιβλιογράφηση των Δημήτριου Σ. Γκίνη και Βαλέριου Γ. Μέξα: *Ελληνική Βιβλιογραφία (1800-1863)*, που δημοσιεύθηκε στην Αθήνα από την Ακαδημία Αθηνών το 1939 και το 1941, ο Ηλιού επιδόθηκε σε έναν αγώνα, όχι μόνο για να εντοπίσει αβιβλιογράφητες εκδόσεις του 19ου αιώνα, αλλά και να εμπλουτίσει με σχόλια κάθε καταγραφή και να επισημάνει τους παράγοντες κάθε εκδοτικής δραστηριότητας. Πρόκειται για την *Ελληνική Βιβλιογραφία του 19ου Αιώνα, Βιβλία-Φυλλάδια*, τόμος πρώτος 1801-1818 (Αθήνα, Βιβλιογραφικό Εργαστήρι, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 1997).

Ο δεύτερος τόμος της *Ελληνικής Βιβλιογραφίας* εκδόθηκε με την επιμέλεια της στενής συνεργάτιδας του Ηλιού, Πόπης Πολέμη, μετά τον θάνατό του (2004). Καλύπτει την περίοδο 1819-1832, βασίζεται στα κατάλοιπα του Φ. Ηλιού και υποστηρίχθηκε εκδοτικά από το Μουσείο Μπενάκη (Αθήνα 2011). Το πόσο μεγάλη σημασία έχουν τα βιβλιογραφικά αυτά έργα για την αυτογνωσία μας διαφαίνεται και από τους Πίνακες που συνοδεύουν την έκδοση, όπως αυτός που παραθέτει η Πόπη Πολέμη στο Εισαγωγικό της Σημείωμα: Πίνακας 4 [Η βιβλιογραφική παραγωγή (σε τόμους) κατά πόλεις (1821-1832), σ. ιζ΄]. Θα διαπιστώσει κανείς, λόγου χάρη, ότι στη Μάλτα τυπώνονται περισσότεροι τόμοι (239) από όσοι στη Βενετία (179) και ότι στην Ύδρα λειτουργεί τυπογραφείο με παραγωγή 20 τόμων ετησίως!

Κ.Σ.

Πεντακόσια Χρόνια
ΕΝΤΥΠΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ
ΤΟΥ
ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
(1499 - 1999)

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Κατάλογος Έκθεσης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ. Το 1999 έκλεισαν πεντακόσια χρόνια συνεχούς παράδοσης της ελληνικής τυπογραφίας, από τότε δηλαδή που ιδρύθηκε στη Βενετία, το 1499, το πρώτο ελληνικής ιδιοκτησίας ελληνικό τυπογραφείο, των Κρητών Ζαχαρία Καλλιέργη και Νικολάου Βλαστού. Η Βουλή των Ελλήνων και ο τότε πρόεδρος Νικήτας Κακλαμάνης ενστερνίστηκαν την πρόταση να γιορταστεί η επέτειος αυτή με μια λαμπρή έκθεση στην Αίθουσα Βενιζέλου, συνοδευόμενη από έναν Κατάλογο, ανάλογο της επετείου: *Πεντακόσια Χρόνια Έντυπης Παράδοσης του Νέου Ελληνισμού (1499-1999)* (Κατάλογος Έκθεσης με την επιμέλεια του Κ. Σπ. Στάικου και Τρ. Ε. Σκλαβενίτη, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2000).

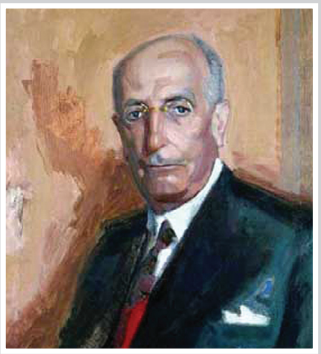
Πρόκειται για έναν οδηγό της ελληνικής τυπογραφίας από τον 15ο ως τα τέλη του 20ού αιώνα, στον οποίο εκτίθενται όλες οι παράμετροι της εξάσκησης της ελληνικής τυπογραφίας στη Δύση και την Ανατολή, ως τα χρόνια της Επανάστασης. Αναφέρονται τα διάφορα κέντρα του ελληνικού βιβλίου, σημειώνονται οι πρωτεργάτες τους (εκδότες και τυπογράφοι) και σχολιάζονται αντιπροσωπευτικές εκδόσεις. Εξαίρεται η συμβολή της τυπογραφίας κατά την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και υπογραμμίζεται ο ρόλος της κατά την Επανάσταση του 1821. Ευρύτατα γίνεται λόγος και για τα τυπογραφεία που άρχισαν να στήνονται σε διάφορες περιοχές του Νέου Ελληνικού Κράτους και προσδιορίζεται η τεχνολογική εξέλιξη και οι εκδοτικοί οίκοι που πρωτοστάτησαν στην κυκλοφορία συλλογικών έργων, όπως Λεξικά και Εγκυκλοπαίδειες.

Ο *Κατάλογος* είναι συλλογικός και μεταξύ άλλων ανέλαβαν να συντάξουν άρθρα οι: Δημήτρης Παυλόπουλος, «Νέα Τεχνολογία, Παραδοσιακή Τυπογραφία: Ηλεκτρονική Επανάταση» και η Έλλη Δρούλια-Μητράκου με τον Τρ. Ε. Σκλαβενίτη «Η Συμβολή της Τυπογραφίας στη Στήριξη της Επανάστασης το 1821».

Κ.Σ.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΘΝΟΛΟΓΟΙ / ΛΑΟΓΡΑΦΟΙ

Αι ιστορικαί αρχαί της δημώδους νεοελληνικής ποιήσεως

Ο ΣΤΙΛΠΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ γεννήθηκε στην Κομοτηνή το 1887 και πέθανε το 1964 στη Θεσσαλονίκη. Ιστορικός και λαογράφος. Σπούδασε στο ΠΑ και υπήρξε μαθητής του Νικολάου Πολίτη, του ιδρυτή της ελληνικής λαογραφίας. Διετέλεσε καθηγητής στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων και γυμνασιάρχης στο Παγκύπριο Γυμνάσιο Λευκωσίας. Το 1926 αναγορεύθηκε καθηγητής στην έδρα της «θρησκείας των αρχαίων Ελλήνων, του ιδιωτικού αυτών βίου και της Λαογραφίας» στο νεοσύστατο ΑΠΘ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Συγγραφέας με τεράστιο σε όγκο συγγραφικό έργο, ο Κυριακίδης, συνεχιστής του έργου του δασκάλου του Ν.Γ. Πολίτη, συνέβαλε τα μέγιστα στην ανάπτυξη της λαογραφικής επιστήμης. Στη σημαντικότατη μελέτη του *Αι ιστορικαί αρχαί της δημώδους νεοελληνικής ποιήσεως* (1934) ερευνά και εντοπίζει τις απώτερες πηγές των νεοελληνικών παραλογών στο θέατρο της ρωμαϊκής αρχαιότητας, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τα δημοτικά τραγούδια· υποστηρίζοντας ότι δεν είναι αυτά φυσικές και αβίαστες εκδηλώσεις της αγνής λαϊκής ψυχής –όπως πίστευαν οι Γερμανοί ρομαντικοί κατά τον 19ο αιώνα–, αλλά σύνθετα καλλιτεχνικά δημιουργήματα, με απολύτως δικούς τους μορφολογικούς και τεχνοτροπικούς κανόνες. Τα δημοτικά τραγούδια, κατά τον Κυριακίδη, χωρίζονται σε δύο είδη: στα κυρίως άσματα και στα διηγηματικά. Κυρίως άσματα είναι τα τραγούδια που εκφράζουν συναισθήματα και συνοδεύουν τις εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου, ενώ στα αφηγηματικά κατατάσσονται όσα τραγούδια έχουν αφηγηματικό χαρακτήρα –οι παραλογές– και το έπος του Διγενή Ακρίτη.

Κ.Π.

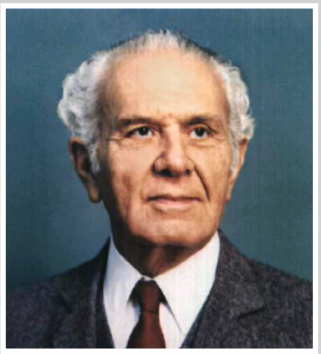
Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΟΥΚΑΤΟΣ γεννήθηκε και πέθανε στο Αργοστόλι (1908-2003). Λαογράφος, πανεπιστημιακός. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ, υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση και το 1938 έγινε συντάκτης του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, ενώ το 1964 έγινε καθηγητής της Λαογραφίας στη νεοσύστατη Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τους πλέον αξιόλογους μελετητές και γνώστες της παροιμίας αλλά και της αστικής λαογραφίας, εξέδωσε πολλά βιβλία λαογραφικού ενδιαφέροντος· ανάμεσά τους και οι *Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι* (1972), που εκτός από το σημαντικότατο, από λαογραφικής πλευράς, περιεχόμενό τους, αποτελούν και ένα απολαυστικότατο ανάγνωσμα. Πρόκειται για μία ανθολογία ανεκδότων απομνημονευμένων ή συμπτυγμένων σε παροιμιακό λόγο· για μια συστηματική συγκέντρωση σύντομων μυθοαφηγηματικών κειμένων που διασκεδάζουν με την εικόνα τους και πείθουν με την αμεσότητά τους.

Με άλλα λόγια, πρόκειται για παροιμιακούς μύθους (παροιμιόμυθους), η πλειονότητα των οποίων δημιουργήθηκε από τη σύμπτυξη παραδοσιακών μύθων ή την ανάπτυξη επεισοδιακών παροιμιών. Με το ιδιαιτέρως ενδιαφέρον αυτό έργο ο Λουκάτος επιχειρεί να διευρύνει τα όρια του νεοελληνικού μύθου προς το πεδίο της παροιμίας, εμπλουτίζοντας την παρακαταθήκη των επεισοδίων-αλληγοριών που χρειάζονται για την τεκμηρίωση του ελληνικού λόγου, προφορικού και γραπτού, με την αμεσότητα των δικών του λαϊκών πηγών, από τη γύρω φύση και τον άνθρωπο.

Κ.Π.

Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου

Ο ΚΙΤΣΟΣ (ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ) ΜΑΚΡΗΣ γεννήθηκε στη Λάρισα το 1917 και εγκαταστάθηκε στον Βόλο το 1926, όπου και δραστηριοποιήθηκε ως τον θάνατό του, το 1988. Από το 1937 ασχολείται συστηματικά με τη λαϊκή τέχνη, με πρώτο του μέλημα τη συγκέντρωση στοιχείων για τον λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο, ο οποίος έζησε και εργάστηκε στον Βόλο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Καρπός της έρευνάς του αυτής είναι η μονογραφία *Ο Ζωγράφος Θεόφιλος*, που κυκλοφόρησε το 1939. Ασχολήθηκε συστηματικά με τον χαρακτήρα της λαϊκής τέχνης του Πηλίου, ακολουθώντας δρόμους και μονοπάτια που οδηγούσαν από χωριό σε χωριό και αποτυπώνοντας σχεδιαστικά ναούς, ξωκκλήσια και βασιλικές, αρχοντικά, πλατείες και κρήνες, όπως και διακοσμητικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις τοπικές κατοικίες: θυρώματα, κουφώματα, επιτοίχιες ξυλεπενδύσεις, ποικιλόχρωμα υαλογραφήματα, προθήκες, ερμάρια και οροφογραφίες. Η εργασία αυτή του Μακρή κυκλοφόρησε το 1976 με τον τίτλο: *Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου* (Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ).

Η αξία του έργου αυτού, που αναφέρεται κυρίως στη λαϊκή τέχνη του Πηλίου κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, με αναδρομές σε παλαιότερες εποχές, συνίσταται στο ότι αποτελεί οδηγό για τη διαμόρφωση εικόνας γύρω από την αρχιτεκτονική και την αισθητική παράδοση του Πηλίου. Ο Μακρής επισημαίνει την πρωτοφανή οικοδομική έκρηξη που παρατηρείται κατά τον 18ο αιώνα στα πηλιορείτικα χωριά, απόρροια της οικονομικής άνθησης και αύξησης του πληθυσμού τους. Ο συγγραφέας δεν περιορίζεται στην έκθεση και αποτύπωση των δειγμάτων της πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής, αλλά παρουσιάζει όλες τις μορφές τέχνης και αναφέρεται και στις τεχνικές: υφαντική, μεταλλουργία, ζωγραφική, αργυροχοΐα κ.ά.

Κ.Σ.

Χαρακτηριστικό δείγμα πηλιορείτικου ξωκκλησιού (Γενέσιον της Θεοτόκου Λαύκου, 1800), από την έκδοση: «Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου» (σ. 54).

Η Ελληνική Οικία

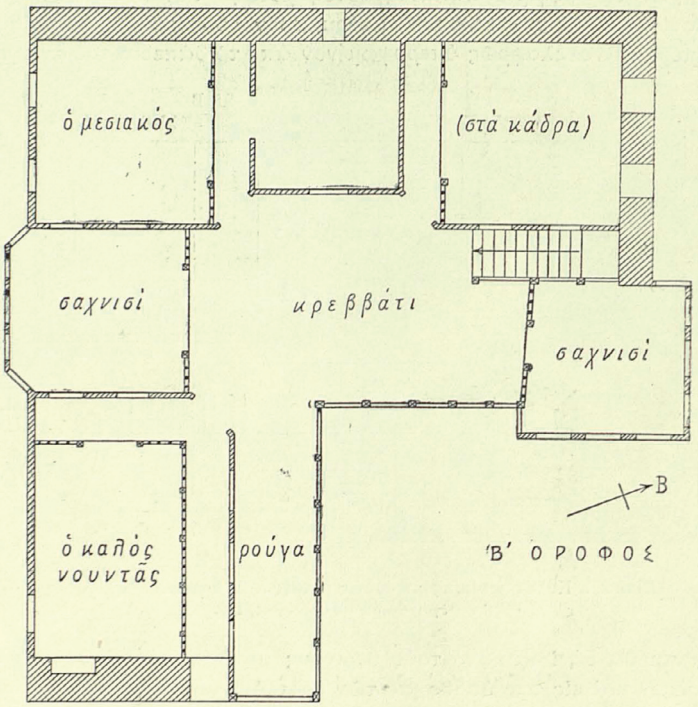
Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΓΑΣ γεννήθηκε στη Μεσημβρία της Ανατολικής Θράκης το 1893 και πέθανε στην Αθήνα το 1976. Αφού σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση και στη συνέχεια υπηρέτησε ως συνεργάτης σύνταξης του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών. Για τις μεταπτυχιακές σπουδές του επέλεξε τη Γερμανία, όπου παρακολούθησε μαθήματα κλασικής φιλολογίας και λαογραφίας. Από το 1936 ανέλαβε τη διεύθυνση του Λαογραφικού Αρχείου (ΛΑ) και το 1952 του ανατέθηκε η διεύθυνση της έκδοσης του Δελτίου της Λαογραφικής Εταιρείας: *Λαογραφία*. Με δική του άλλωστε εισήγηση ιδρύθηκε το 1939 η *Επετηρίς* του Αρχείου. Ο Μέγας υπήρξε πρόδρομος στη μελέτη της λαϊκής αρχιτεκτονικής και εντόπισε πολλά δείγματά της σε διάφορες βορειοελλαδίτικες περιοχές, στη Σιάτιστα και την Καστοριά, στη Θράκη, αλλά και στα νησιά της Δωδεκανήσου, γενικότερα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Οι απόψεις του καταγράφονται στην έκδοση: *Η Ελληνική Οικία. Ιστορική αυτής εξέλιξις και σχέσις προς την οικοδομίαν των λαών της Βαλκανικής* (Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1949), ενώ παρεμφερείς εργασίες του δημοσιεύθηκαν στους αφιερωτικούς 25 τόμους της *Λαογραφίας*. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε και το δίτομο έργο του: *Ελληνικαί εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, που εκδόθηκαν το 1956 και 1963 αντίστοιχα.

Το πιστεύω του Μέγα ήταν πως η Λαογραφία είναι μια αυτοτελής επιστήμη, όπως άλλωστε και του δασκάλου του Ν. Πολίτη, και έτσι προσπάθησε να καταδείξει μέσα από τα «μνημεία» και τις μαρτυρίες του λαϊκού βίου την αδιάσπαστη συνέχεια της εθνικής μας παράδοσης και ειδικότερα την επιβίωση της αρχαίας κατοικίας ως τα νεότερα χρόνια. Γνώστης της αρχαίας γραμματείας και καλά καταρτισμένος φιλόλογος, ασχολήθηκε και με την κριτική έκδοση του έργου του Βιτσέντζου Κορνάρου η *Θυσία του Αβραάμ*, που κυκλοφόρησε το 1943.

Κ.Σ.

Εἰς περιοχὰς δηλονότι, ὅπου τὸ κλῖμα εἶναι ἤπιον, ὁ δὲ προσανατολισμὸς τῆς οἰκίας εὐνοϊκός, ὡς εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν βουνῶν καὶ τὰς λοφώδεις ἐκτάσεις, τὰς ἐστραμμένας πρὸς μεσημβρίαν, ἐκεῖ τὸ ὑπόστεγον τοῦ ἀνωγείου δὲν κλείεται καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλ' ἢ μένει ὅλως ἀνοικτόν, ὅτε τὸ ἄκρον τῆς στέγης ἐπὶ τῆς προσόψεως στηρίζεται ἐπὶ σειρᾶς ξυλίνων στύλων (ἀνώι, ἡλιακὸς ἢ κρεββάτι) (πίν. Γ καὶ Δ 2. 3)[1]) ἢ κλείεται μόνον κατὰ τὸ ἕτερον (εἰκ. 21, πίν. Γ καὶ

Εἰκ. 22. Κάτοψις ὀρόφου τῆς οἰκίας Δ. Σφόρτζου τῶν Ἀμπελακίων.
(Γ. Μέγα, Θεσσαλικαὶ Οἰκήσεις εἰκ. 81α)

Δ 2 [a-c] 3[α-β] Ε3) ἢ κατ' ἀμφότερα αὐτοῦ τὰ ἄκρα (πίν.Γ4. Δ4. Ε 5.), σχηματιζομένων ἑνὸς ἢ δύο δωματίων. Ταῦτα πολλάκις προεκβάλλονται πολὺ ἐντεῦθεν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, ὥστε ἡ οἰκοδομὴ προσλαμβάνει ἐν τῇ κατόψει ἐμφανῶς τὸ σχῆμα Γ ἢ Π[2]) (εἰκ. 22, πίν. Γ 6[a-6]

1) *Γ. Μέγα,* Θεσσαλ. οἰκήσεις εἰκ. 32, 35, 36, 56, 69.
2) Αὐτ. σελ. 67 κέ. εἰκ. 57, 58, 59, 60, 62, 80α, 81α.

Η ελληνική γυναικεία φορεσιά και το κόσμημα άλλοτε και τώρα

Η ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1936 και σπούδασε σκηνογραφία-ενδυματολογία στο Λονδίνο. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα ανέλαβε να φτιάξει τα σκηνικά και τα κοστούμια για την παράσταση του έργου του Μαγιακόφσκι «Ο Κοριός», που σκηνοθέτησε ο Αλέξης Σολομός (1971). Το 1974 ιδρύει το «Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα Βασίλειος Παπαντωνίου» στο Ναύπλιο, όπου εκτίθενται δείγματα λαϊκής τέχνης, όπως φορεσιές, κεραμικά, σχέδια και χαρακτικά, είδη υφαντουργίας, μικροαντικείμενα, κ.ά. Παράλληλα, διδάσκει Ιστορία της Ενδυματολογίας και Σκηνογραφίας στο τμήμα Θεατρολογίας του ΠΑ.

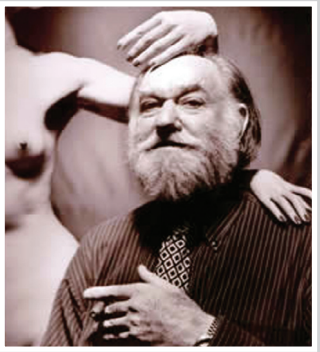
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η Ιωάννα Παπαντωνίου άρχισε το 1981 τη συγγραφική της δραστηριότητα, επιμελούμενη αρχικά τον *Κατάλογο του Λαογραφικού Μουσείου Ναυπλίου*, σε συνεργασία με τη Μαρία Κώτσου.

Από τις πολλές μελέτες της που εκδόθηκαν από το Λαογραφικό Ίδρυμα ξεχωρίζει *Η ελληνική γυναικεία φορεσιά και το κόσμημα άλλοτε και τώρα* (Αθήνα, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, 1985). Είναι περιττό, πιστεύω, να τονίσει κανείς τη σημασία που έχει η ενδυματολογική μας παράδοση από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας: Δεν είναι μόνο η αισθητική αξιολόγηση του επίσημου, γυναικείου ενδύματος, αλλά και η αποτύπωση των διακοσμητικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν τα κεντήματα, τα οποία κατά κανόνα έχουν ως πρότυπο ζωγραφικές διακοσμήσεις που χρονολογούνται από την Αρχαιότητα. Τα πλούσια κοσμήματα που συμπληρώνουν τις φορεσιές, αντιπροσωπεύουν δείγματα της τέχνης της αργυροχρυσοΐας και της επεξεργασίας ημιπολύτιμων λίθων.

Κ.Σ.

Γυναικεία φορεσιά της Σκοπέλου του 20ού αιώνα, από την έκδοση: «Η ελληνική γυναικεία φορεσιά και το κόσμημα άλλοτε και τώρα» (σ. 177).

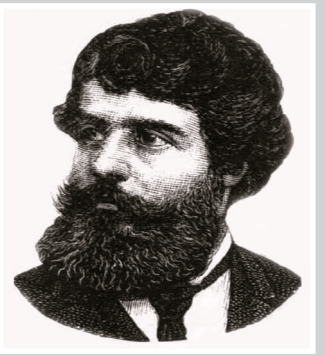
Καλιαρντά

Ο ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε το 1928 στην Αθήνα και πέθανε στο Παρίσι το 2003. Δοκιμιογράφος, λαογράφος. Σπούδασε Νομικά στο ΑΠΘ και για ένα μεγάλο διάστημα έζησε στη Θεσσαλονίκη, συμμετέχοντας ενεργά στην πολιτιστική ζωή της πόλης και δημοσιεύοντας κείμενά του σε περιοδικά και εφημερίδες. Από το 1974 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου και παρακολούθησε μαθήματα Τουρκολογίας. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Εξέδωσε περισσότερα από εξήντα βιβλία, εκ των οποίων τα περισσότερα πραγματεύονται με τρόπο ιδιαίτερο, κάποτε προκλητικό, ζητήματα της σύγχρονης αστικής λαογραφίας. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ιδιαίτερα τα εξής: *Ρεμπέτικα τραγούδια* (1968), *Καλιαρντά* (1971), *Της φυλακής. Δέκα μικρές μελέτες που έγραψε ο σεσημασμένος και υπότροπος εγκληματίας* (1976), *Εγχειρίδιον του καλού κλέφτη* (1979), *Ο τούρκικος καφές εν Ελλάδι* (1979), κ.ά.

Όπως έχει ειπωθεί, ο Ηλίας Πετρόπουλος προσέδωσε μια νέα διάσταση στη λαογραφία, προσεγγίζοντας με έναν εντελώς προσωπικό τρόπο και ρίχνοντας φως σε ζητήματα συμπεριφορών περιθωριακών κοινωνικών ομάδων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το βιβλίο του *Καλιαρντά*, το οποίο αναφέρεται στον ιδιαίτερο, συνθηματικό γλωσσικό κώδικα των ομοφυλόφιλων και των τραβεστί στις μεταξύ τους συνεννοήσεις, στην επιδίωξή τους να μη γίνονται κατανοητοί από τους άλλους. «Το χιούμορ, η πρωτότυπη, και συχνά παράδοξη, οπτική, με την οποία συνδέονται πολλές φορές διαφορετικά λαογραφικά φαινόμενα», παρατηρεί ο Αλέξης Ζήρας, «αφήνουν να διαγραφεί μια άποψη για έναν ενιαίο βαλκανικό και ελληνοασιατικό τρόπο ζωής. Άποψη που, χωρίς να είναι πειστική πάντοτε, δεν παύει να είναι γοητευτικά προκλητική με τον παρορμητικό, σατιρικό και ελευθεριάζοντα τρόπο έκφρασής της».

Κ.Π.

Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ γεννήθηκε στην Καλαμάτα το 1852 και πέθανε στην Αθήνα το 1921. Θεωρείται ο εισηγητής της λαογραφικής επιστήμης στην Ελλάδα. Φοίτησε στη Φιλοσοφική και τη Νομική Σχολή του ΠΑ και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στο Μόναχο και το Ερλάγκεν. Με την επιστροφή του στην Αθήνα συμμετέχει στην ομάδα για την ίδρυση της «Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος» και διδάσκει Ελληνική Μυθολογία στο ΠΑ. Ο Πολίτης αφοσιώθηκε στο να αναδείξει τη Λαογραφία ως επιστήμη, άλλωστε δικός του είναι και ο όρος «λαογραφία» (1884).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Δείγμα της διεισδυτικής σκέψης του έδωσε από τα χρόνια που ήταν ακόμη φοιτητής στη Φιλοσοφική Σχολή, και το 1871 βραβεύτηκε για το σύγγραμμά του *Νεοελληνική Μυθολογία* (2 τόμ., 1871-1874). Σπουδαιότερο όμως πόνημά του είναι οι συλλογές *Παροιμιών* και των *Παραδόσεων*, σε τέσσερεις και δύο τόμους αντίστοιχα, που άρχισαν να δημοσιεύονται από το 1989 στη Βιβλιοθήκη Μαρασλή, με τον γενικό τίτλο: *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού*. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1914, κυκλοφορεί το σημαντικό έργο του *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*.

Η επίδραση που είχαν οι συλλογές *Παροιμιών* του Πολίτη στους λογοτέχνες της εποχής της δεκαετίας του 1880 είναι καίρια, καθώς ακόμη και ο Κ. Παλαμάς συμπεριλαμβάνει τον Πολίτη στους «Πατέρες» του Έθνους και σημειώνει πως: «Το δημοτικό τραγούδι, η δημοτική παράδοση, η δημοτική γλώσσα, ο δημοτικός βίος μας ανοίγει θύρες, μας φανερώνει απόψεις», ενώ ο Δελμούζος τονίζει πως ο Πολίτης υπήρξε οδηγός των επιφανέστερων συγγραφέων της Ελλάδος, του Βιζυηνού και του Δροσίνη λόγου χάρη.

Κ.Σ.

Δωδεκάνησα

Η ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1884, όπου και πέθανε το 1975. Απέκτησε πλούσια εγκύκλια παιδεία και ασχολήθηκε από νωρίς με τη μουσική και τη ζωγραφική. Σύζυγος του Νίκου Ταρσούλη από το 1901, τον ακολούθησε στο Παρίσι, όπου σπούδασε στη σχολή ζωγραφικής της Susanne Hurel.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Με την επιστροφή της στην Αθήνα εξέδωσε πολλές λογοτεχνικές συλλογές και λευκώματα, όπου καταγράφει τις εμπειρίες και τις εντυπώσεις της από τα ταξίδια σε περιοχές, όπως η Πάτμος και ο Μωριάς. Το σημαντικότερο βιβλίο της τυπώθηκε σε τρεις μεγαλόσχημους τόμους με τον τίτλο: *Δωδεκάνησα* (Αθήνα, Εκδόσεις «ΑΛΦΑ» Ι. Μ. ΣΚΑΖΙΚΗ, 1947-1949). Η αφήγηση της Ταρσούλη για κάθε περιοχή που επισκέπτεται συνοδεύεται από ιδιαίτερα ενδιαφέρον εικαστικό υλικό: φωτογραφίες, δικά της σχέδια με τοπία και αρχιτεκτονικές αναπαραστάσεις μνημείων και οικιστικών συμπλεγμάτων, σχέδια τοπικών φορεσιών και αναπαραγωγές κειμηλίων ιερών μονών.

Επισκεπτόμενη την Πάτμο, λόγου χάρη, περιγράφει τις εντυπώσεις της από τη Σκάλα (ονομασία του λιμανιού), και ζωγραφίζει από τη θέση αυτή τη Χώρα, με την επιβλητική Μονή του Ιωάννου του Θεολόγου. Οι αφηγήσεις της έχουν λογοτεχνικό χαρακτήρα και στην προκειμένη περίπτωση η Αθηνά Ταρσούλη αναφέρεται στις λειτουργίες της Μεγάλης Εβδομάδας και στην «Τελετή του Νιπτήρος». Παρουσιάζοντας τους θησαυρούς της Μονής, δεν περιορίζεται σε φωτογραφίες, αλλά σχεδιάζει από το πρωτότυπο μικρογραφίες κωδίκων της βιβλιοθήκης και ιστορικές εικόνες που φυλάσσονται στο Καθολικό. Τα ολοσέλιδα ιχνογραφήματα αποτυπώνουν αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες του μοναστηριακού συγκροτήματος σε μορφή ελεύθερου σκίτσου.

Κ.Σ.

Γραμμικό σχέδιο της Αθηνάς Ταρσούλη, που αναπαριστά την αυλή της Μονής του Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο, από την έκδοση: «Δωδεκάνησα», τόμ. Β΄ (σ. 55).

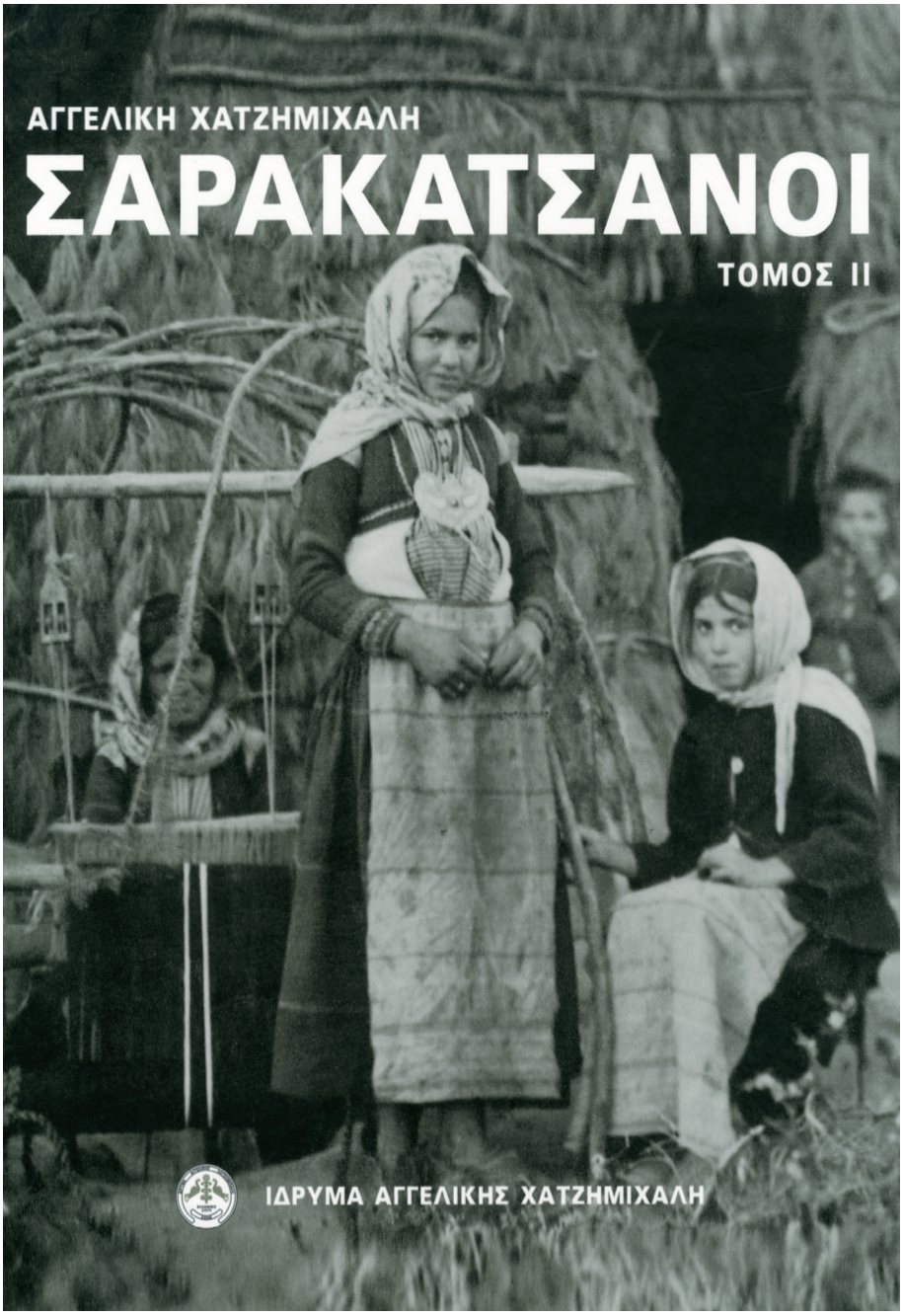
Σαρακατσάνοι

Η ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1895 και πέθανε το 1965. Μεγάλωσε στην κατοικία των Θεών, την Πλάκα και επηρεάστηκε από τα πρώτα χρόνια της ζωής της από την αγάπη των γονιών της, του Ζακυνθινού Αλεξίου Κολλυβά κυρίως, για την τέχνη και τα γράμματα. Αρχικά παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής με δασκάλους τον Ροϊλό και τον Ιωαννίδη και θεάτρου με τον Θ. Οικονόμου. Από πολύ νωρίς όμως καταπιάστηκε με τη μελέτη και συντήρηση ειδών της λαϊκής τέχνης. Έτσι ταξίδεψε σε κάθε γωνιά της ελληνικής γης και ήρθε σε επαφή με λαϊκούς τεχνίτες και στα πλέον απομακρυσμένα χωριά, συλλέγοντας και κατηγοριοποιώντας είδη της λαϊκής παράδοσης. Με την οικονομική ευχέρεια που διέθετε, συγκρότησε πλούσιες συλλογές: υφασμάτων, κεντημάτων, ξυλόγλυπτων αντικειμένων, κοσμημάτων, ειδών κεραμικής κ.ά.

Η Αγγελική Χατζημιχάλη πάσχισε ώστε να διατηρηθεί ο χαρακτήρας της λαϊκής παράδοσης και να συνεχιστεί το ύφος της, σε συνάρτηση και με τα νέα υλικά της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Τρανό παράδειγμα αυτής της «φιλοσοφίας» της, η τριώροφη κατοικία της στην Πλάκα, το Αρχοντικό της καλύτερα, εξαιρετικό δείγμα εκλεπτυσμένης αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου από τον Αριστοτέλη Ζάχο. Ο Ζάχος σχεδίασε τη μονοκατοικία αντλώντας φόρμες και μοτίβα από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή λαϊκή παράδοση, ενώ την ξυλόγλυπτη εσωτερική διακόσμηση σχεδίασε η ίδια.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο που ανέδειξε το συγγραφικό της ταλέντο τιτλοφορείται: *Σαρακατσάνοι*. Πρόκειται για ένα δίτομο μνημειώδες έργο, που αναδεικνύει τα ήθη και τα έθιμα του πανάρχαιου αυτού νομαδικού λαού, που εκδόθηκε από το Ίδρυμα Αγγελικής Χατζημιχάλη το 1957. Η έκδοση και το εικονογραφικό υλικό που τη συνοδεύει, καταδεικνύει τη μέθοδο έρευνας της Αγγελικής Χατζημιχάλη, που έζησε κοντά στους Σαρακατσάνους για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Κ.Σ.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ
ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΙ
ΤΟΜΟΣ ΙΙ
ΙΔΡΥΜΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΟΙΗΣΗ / ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Τα σκόρπια χαρτιά της Πηνελόπης

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΑΓΓΕΛΑΚΗ-ΡΟΥΚ. Ποιήτρια, μεταφράστρια. Γεννήθηκε το 1939 στην Αθήνα. Σπούδασε Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και συνέχισε τις σπουδές της στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, παίρνοντας δίπλωμα της Σχολής Μεταφραστών και Διερμηνέων για την αγγλική, τη γαλλική και τη ρωσική γλώσσα. Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1956 με τη δημοσίευση ενός ποιήματός της στο περιοδικό *Καινούρια Εποχή*. Το σύνολο του ποιητικού της έργου είναι συγκεντρωμένο σε τρεις τόμους.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η συλλογή *Τα σκόρπια χαρτιά της Πηνελόπης* (έκδ. «Εγνατία/Τραμ, Θεσσαλονίκη, 1977) είναι μία από τις κορυφώσεις στην ποιητική πορεία της Κατερίνας Αγγελάκη-Ρουκ. Συναντά κανείς σ' αυτήν αναπτυγμένα και καλλιεργημένα σε αξιοζήλευτο βαθμό τα στοιχεία εκείνα που την καθιέρωσαν ως μία από τις πιο ενδιαφέρουσες ποιητικές μορφές του μεταπολέμου. Κατανοεί τον ρόλο που διαδραματίζει, ως σύμβολο και ως υλική πραγματικότητα, στην ποίησή της το σώμα. Με το οποίο η ποιήτρια ακατάπαυστα συνδιαλέγεται, ενώ συχνά μιλάει ως εκπρόσωπός του ή καταφεύγει σ' αυτό –σαν σαν προστατευτική μήτρα– όταν αισθάνεται ότι απειλείται από τις επίβουλες επιθέσεις του έξω κόσμου. Το σώμα και ο έρωτας, ο οποίος εν προκειμένω λειτουργεί ως η λυδία λίθος, που επάνω της επαληθεύονται η γνησιότητα και οι αντοχές των στοιχείων που συνθέτουν το αληθινό πρόσωπο του ανθρώπου.

Ο έρωτας, για την Αγγελάκη-Ρουκ, αποτελεί τη μοναδική ένδειξη-μαρτυρία ότι πίσω από την αδιάκοπα φθίνουσα ύλη καιροφυλακτεί το αιώνιο, με την ευεργετική δύναμη του οποίου αναστέλλεται, έστω για λίγο, η διαβρωτική εξάπλωση της φθοράς.

Κ.Π.

Τα ποιήματα του δολοφόνου μου

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1940 και πέθανε στην Αθήνα το 1991. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, Αγγλική Φιλολογία και Ιστορία της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1960 με ποίημά του που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Εστιάς*. Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Ομιλίες του Θεού και της θάλασσας* (1962), *Ο πρίγκιπας των κρίνων* (1964), *Οι προτάσεις της αθωότητας* (1967), *Ποιήματα χαρισμένα στον ποιητή Κόντε Διονύσιο Σολωμό* (1971), *Το πύον. Είκοσι ποιήματα* (1973), *Οι εφιάλτες* (1974), *Το δωμάτιο* (1977), *Η οδός Θρασυβούλου* (1979), *Ερωτικό σώμα* (1981), *Η μεταφυσική της μιας νύχτας* (1982), *Καβάφης καθ' οδόν* (1984), *Τα ποιήματα του δολοφόνου μου* (1986), *Ο μακρύς διάλογος της Μαρίας Πολυδούρη* (1989).

Τα ποιήματα του δολοφόνου μου (εκδόσεις «Νεφέλη», Αθήνα 1986). Ο ποιητής με τρόπο ωμό, απροσχημάτιστο, διεκδικεί από την υποκριτική, σεμνότυφη και εθελοτυφλούσα κοινωνία τα απαράγραπτα δικαιώματα της ελευθερίας της αυτοδιάθεσης του σώματός του. Θέλει να το ορίσει ως μαχόμενη και ανεκτίμητη οντότητα που ξέρει καλά ότι η μάχη παίζεται ακόμα, παρά τις αντιξοότητες αυτής της ζωής, παρά την έλλειψη κρυφών και φανερών συμμάχων. Η ποίηση του Αγγελάκη στα *Ποιήματα του δολοφόνου μου* είναι μια ποίηση σκληρά ερωτική, με την έννοια ότι ο έρωτας, πραγματωνόμενος ή όχι, δεν είναι λυτρωτικός· απεναντίας συμβάλλει στην επαλήθευση και στην επιβεβαίωση της μοναξιάς και του ανερμάτιστου των ερωτικών σωμάτων. Κι ακόμα, ο έρωτας, στην ποίηση του Αγγελάκη, είναι ένα επίφοβο παιχνίδι, η συμβολή στο οποίο επιφυλάσσει πολλούς και απρόσμενους κινδύνους.

Κ.Π.

Δοκίμια (1980-1995)

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ. (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ευάγγελου Γ. Ιωάννου). Ποιητής, κριτικός, μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Καλαμπάκα το 1899· σύντομα όμως ο εκπαιδευτικός πατέρας του μετατέθηκε στην Αθήνα, όπου ο ποιητής σπούδασε Νομικά. Για ένα διάστημα εργάστηκε στο Υπουργείο Γεωργίας και το 1927 διορίστηκε στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Τραυματίστηκε την τελευταία μέρα της Κατοχής από μια αδέσποτη σφαίρα και πέθανε ύστερα από ένα μήνα νοσηλείας στον Ευαγγελισμό στις 12 Νοεμβρίου 1944.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1912, με τη δημοσίευση ποιημάτων του στο περιοδικό *Παναθήναια*. Παραγωγικότατος, συνεργάστηκε με δοκίμια και κριτικές μελέτες του με τα σημαντικότερα λογοτεχνικά περιοδικά της εποχής του (*Αλεξανδρινή Τέχνη*, *Βωμός*, *Γράμματα*, *Ελληνική Επιθεώρησις*, *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου*, *Νέα Εστία* κ.ά.). Τα διάσπαρτα σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά σημαντικότατα κριτικά και δοκιμιακά κείμενα του Άγρα συγκεντρώθηκαν και ταξινομήθηκαν με ιδανικό τρόπο από τον Κώστα Στεργιόπουλο, συγκροτώντας τέσσερις τόμους *Δοκιμίων* (1980-1995)· με τη φιλολογική επιμέλεια του τελευταίου εκδόθηκε και μία ανθολογία του έργου του (1996).

Αναμφίβολα ο ποιητής Τέλλος Άγρας αποτελεί μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και χαρακτηριστικότερες φωνές του μεσοπολέμου· αναμφίβολα συνέβαλε με κάποιους συνοδοιπόρους του (πρωτίστως τον Καρυωτάκη, αλλά και τους Κλ. Παράσχο, Μ. Παπανικολάου, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο κ.ά.) στην ανανέωση της ποιητικής θεματογραφίας, προετοιμάζοντας το έδαφος για την επερχόμενη γενιά του ’30. Η συμβολή του ωστόσο στην κριτική και στο δοκίμιο υπήρξε, κατά γενική ομολογία, πολύ δραστικότερη. Το αντιλαμβάνεται κανείς ξεφυλλίζοντας τους τέσσερις τόμους των *Δοκιμίων* του· εκεί είναι που μένει έκπληκτος από την κριτική του οξυδέρκεια, ευαισθησία και βαθιά γνώση των θεμάτων με τα οποία καταπιάνεται.

Κ.Π.

Πανθέοι
(3 τόμοι, 1948-1961)

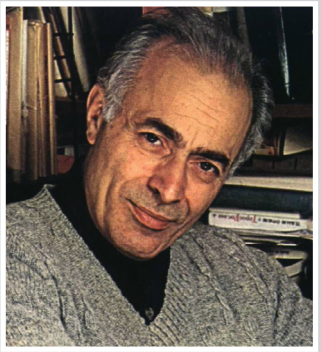

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στο Σαλιχλί Μικράς Ασίας το 1913 και πέθανε στην Αθήνα το 2006. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά και για ένα διάστημα εργάστηκε ως δικηγόρος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η επίσημη εμφάνισή του στα Γράμματα ανάγεται στα 1936, οπότε και δημοσιεύτηκε ένα μελέτημά του για τον Φώτο Πολίτη. Εξέδωσε συλλογές διηγημάτων, μυθιστορήματα, μυθιστορηματικές βιογραφίες και δοκίμια.

Πανθέοι: Το σημαντικότερο και, αναμφίβολα, το πιο φιλόδοξο μυθιστόρημα του Τάσου Αθανασιάδη. Πρόκειται για μια μεγαλόπνοη μυθιστορηματική σύνθεση κατά το πρότυπο του κλασικού ρεαλιστικού μυθιστορήματος, όπου ο συγγραφέας με επίκεντρο μια οικογένεια, αυτή των Πανθέων, αναπλάθει ιστορικά, κοινωνικά και ψυχολογικά την Ελλάδα των πρώτων σαράντα χρόνων του 20ού αιώνα με ρεαλισμό. Για την υλοποίηση αυτού του μεγαλεπίβολου και ιδιαιτέρως απαιτητικού σχεδίου χρειάστηκε να συνθέσει έναν τεραστίων διαστάσεων πίνακα, στην έκταση του οποίου ζωντανεύουν και δρουν πολλοί ήρωες, τις περιπέτειες του βίου των οποίων παρακολουθεί ο αναγνώστης με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, έστω και αν πολλές φορές ψυχογραφούνται ανεπαρκώς. Πίσω από τα μυθιστορηματικά δρώμενα, ωστόσο, πίσω από τα περιφερόμενα πάθη και συμφέροντα των προσώπων της ιστορίας, εύκολα μπορεί να διακρίνει κανείς την πρόθεση του αφηγητή να ασκήσει κριτική στην ελληνική αστική κοινωνία σε μια δύσκολη ιστορική συγκυρία για τα διεθνή και, πολύ περισσότερο, για τα ελληνικά δεδομένα. Να επισημάνει την άμβλυνση των ηθικών της κριτηρίων, την ουσιαστική έλλειψη ιδεολογικών ερεισμάτων, την ελαφρότητα που χαρακτηρίζει ανθρώπους καλοζωισμένους, που άλλο δεν επιζητούν παρά τη μεγιστοποίηση του πλούτου τους και την ηδονή.

Κ.Π.

Μικρό όργανο για τον επαναπατρισμό

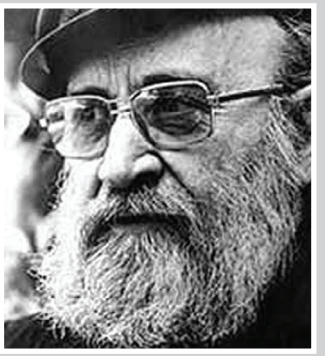
ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ. Πεζογράφος, μελετητής. Γεννήθηκε το 1924 στην Αμαλιάδα και πέθανε στην Αθήνα το 2008. Φοίτησε στη Νομική Σχολή του ΠΑ χωρίς να περατώσει τις σπουδές του. Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση και μετά το τέλος του Εμφυλίου έζησε στη Ρουμανία και στη Σοβιετική Ένωση (Τασκένδη και Μόσχα).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1979 τιμήθηκε με το Διεθνές Λογοτεχνικό Βραβείο Gorkii, το 1981 με το Κρατικό Βραβείο μυθιστορηματικής βιογραφίας και το 2001 με το Κρατικό Μεγάλο Βραβείο Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του. Το *Μικρό όργανο για τον επαναπατρισμό* (Αθήνα 1980) είναι ένα μυθιστόρημα «πικρής αισιοδοξίας», όπως χαρακτηρίστηκε εύστοχα από την κριτική, βασισμένο επάνω στα σκληρά, τραυματικά κι ωστόσο μυητικά σε τρόπους ζωής βιώματα του συγγραφέα: στα βιώματα της Κατοχής, της Αντίστασης, του Εμφύλιου, της ήττας και της προσφυγιάς.

Ήρωές του δύο ξαδέρφια· ο ένας αριστερός, πολιτικός πρόσφυγας στη Σοβιετική Ένωση, και ο άλλος συντηρητικός που παρέμεινε στην Ελλάδα. Ο δεύτερος ενεργεί τα δέοντα για τον επαναπατρισμό του πρώτου, ως τη στιγμή που αισθάνεται με οδύνη ότι αν κάποιος είναι χωρίς πατρίδα και χρειάζεται επαναπατρισμό στον ίδιο του τον τόπο είναι αυτός· συνειδητοποιώντας ταυτόχρονα ότι ο πολιτικός πρόσφυγας εξάδελφός του ποτέ δεν έπαψε να έχει πατρίδα.

Κ.Π.

Το Κιβώτιο

ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Ποιητής, πεζογράφος, μεταφραστής. (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Αριστοτέλη Βασιλειάδη). Γεννήθηκε το 1922 στο Λένινγκραντ και πέθανε στο Παρίσι το 1978. Στην Ελλάδα ήρθε με τους γονείς του το 1928· αρχικά εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια στην Αθήνα. Τον Δεκέμβριο του 1944 συνελήφθη από τις αγγλικές στρατιωτικές αρχές και εστάλη στο στρατόπεδο Ελ Ντάμπα, όπου έμεινε ως τον Απρίλιο του 1945. Το 1948, επειδή αρνήθηκε να αποκηρύξει τις ιδέες του εστάλη διαδοχικά στα στρατόπεδα Μούδρου, Μακρονήσου και Αγίου Ευστρατίου (Ιούλιος '48-Οκτώβριος '51).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κορυφαία στιγμή του *Το Κιβώτιο* (εκδόσεις Κέδρος 1975). Ένα συνταρακτικό μυθιστόρημα, στις σελίδες του οποίου μπορεί κανείς να ψαύσει και να κατανοήσει τις πληγές της Αριστεράς στην πιο κρίσιμη περίοδο της ιστορίας της. Αφηγητής είναι ο μοναδικός επιζήσας από μιαν ομάδα ανδρών του επαναστατικού στρατού, η οποία το καλοκαίρι του 1949 είχε αναλάβει τη μεταφορά ενός κιβωτίου από μια πόλη σε κάποια άλλη. Η αφήγησή του αποτελείται από 18 γραπτές καταθέσεις απευθυνόμενες σε έναν απόντα ανακριτή, τη θέση του οποίου καταλαμβάνει εντέλει ο αναγνώστης του μυθιστορήματος. «Η επιχείρηση "Κιβώτιο" είναι, βέβαια, μια φανταστική ιστορία», γράφει ο Αλέξανδρος Κοτζιάς. «Μήτε τα συστατικά της στοιχεία μήτε οι ημερομηνίες της ανταποκρίνονται στην ελληνική πραγματικότητα της εποχής εκείνης.Ο επαναστατικός στρατός δεν ήταν ποτέ εγκατεστημένος σε πόλεις μήτε οι περιοχές που κρατούσε είχαν σιδηροδρομικό δίκτυο. Όμως ο Άρης Αλεξάνδρου δεν είναι ρεαλιστής. Και αν ποιητική αδεία παραμορφώνει την πραγματικότητα τόσο στις γενικές διατάξεις της όσο και στους υπερτονισμούς κάποιων κυρίως σατιρικών ευρημάτων […] κατορθώνει να ζωντανέψει πιστότερα και ουσιαστικότερα τη ζοφερή μας πραγματικότητα εκείνης της εποχής…».

Κ.Π.

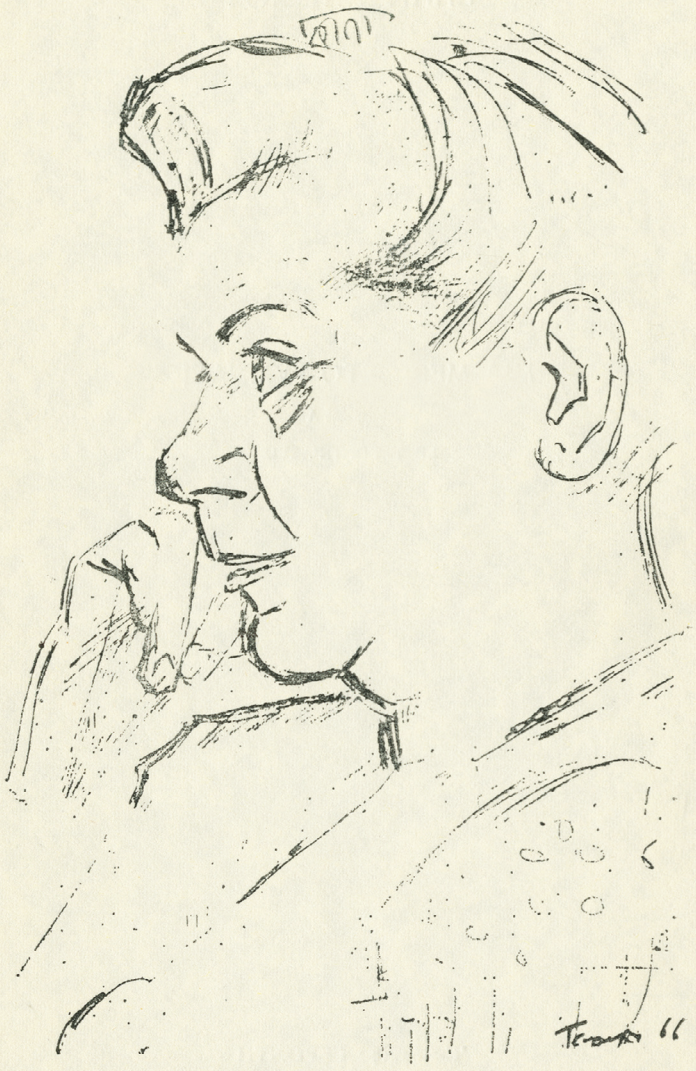
Γ΄ Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1894 και πέθανε το 1988 στην Αθήνα. Ήταν το τέταρτο παιδί της οικογένειας του Στυλιανού Αλεξίου, ιδιοκτήτη και διευθυντή εκδοτικού οίκου. Το 1905 εισήλθε στο Σχολαρχείο Ηρακλείου και το 1910 αποφοίτησε από το Ανώτερο Παρθεναγωγείο. Το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς εστάλη στην Αθήνα για να εξεταστεί μαζί με άλλες μαθήτριες του Αρσακείου, από το οποίο αποφοίτησε το 1913. Ένα χρόνο αργότερα διορίστηκε δασκάλα στο Γ΄ Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον στο Ηράκλειο και γρήγορα προήχθη σε δασκάλα του Προτύπου Διδασκαλείου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το μυθιστόρημα *Γ΄ Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον* (Αθήνα, 1934) είναι το ευτυχές αποτέλεσμα της καταγραφής των εμπειριών που η πεζογράφος αποκόμισε εργαζόμενη στο ομώνυμο παρθεναγωγείο, ένα ασήμαντο σχολείο μιας εξίσου ασήμαντης φτωχογειτονιάς του Ηρακλείου. Πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος είναι οι μαθητές της πρώτης τάξης δημοτικού και η φτώχεια τους. Ηρωίδα είναι η ίδια η αφηγήτρια και χρονική διάρκεια της απλούστατης –πλην όμως καθόλου απλοϊκής– ιστορίας είναι η διάρκεια ενός σχολικού έτους. Η προσπάθεια της δασκάλας-ηρωίδας να δημιουργήσει μια σωστή επαφή με το κάθε παιδί χωριστά, προκειμένου να δημιουργήσει οικειότητα και να γνωρίσει τον ψυχικό του κόσμο προσκρούουν στην απειρία της και στη σχολαστικότητα της πειθαρχικά υπεύθυνης του Παρθεναγωγείου.

Πρώτιστο μέλημα της αφηγήτριας είναι, εν προκειμένω, η στηλίτευση και η καταγγελία, γι᾽ αυτό και τα περιστατικά δεν εκτίθενται περιβεβλημένα με τον μανδύα της αφηγηματικής τεχνικής αλλά με τη συναισθηματική-συγκινησιακή ένταση του ανθρώπου που αισθάνεται μια βαθιά δόνηση μπροστά στη θέα της κοινωνικής αδικίας.

Κ.Π.

Έλλη Άλεξίου

Σκίτσο Γιάννη Τσαρούχη

Ισορροπία τρόμου

ΠΕΤΡΟΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1931 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 2004. Μετά το τέλος της γερμανικής κατοχής τέλειωσε τις γυμνασιακές του σπουδές και εργάστηκε στην Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών-Πειραιώς, απ' όπου συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα το 1966 για λόγους υγείας. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Το 1969 έλαβε τη χορηγία του Ιδρύματος Φορντ, ενώ το 1973 του χορηγήθηκε η υποτροφία του Διεθνούς Προγράμματος Συγγραφέων του Πανεπιστημίου της Αϊόβα, γεγονός που του έδωσε τη δυνατότητα να επισκεφτεί πολλές πόλεις των Η.Π.Α.

Η νουβέλα *Ισορροπία τρόμου* (Αθήνα 1964), το δεύτερο βιβλίο του Πέτρου Αμπατζόγλου, είναι ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο το παράλογο που χαρακτηρίζει τις δύο πρώτες δεκαετίας του μεταπολέμου αρχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Πρόκειται για μία νουβέλα με μύθο απλό, χωρίς ιδιαίτερες εξωτερικές αλλαγές και διακυμάνσεις. Το δράμα, στην ουσία, ξετυλίγεται στη συνείδηση του ήρωα, ο οποίος αποφασίζει στα πενήντα του χρόνια να ανατρέψει την έως τότε ήσυχη ζωή του, αλλάζοντας επάγγελμα και, βέβαια, την καθημερινότητά του.

Όπως σε όλο σχεδόν το αφηγηματικό του έργο έτσι και εδώ ο Αμπατζόγλου δεν διστάζει να δείξει, με ανατρεπτικό τρόπο, πτυχές της καθημερινής ζωής· γεγονός που, κατά τον Άγγελο Φουριώτη, «μας υποχρεώνει ν' αγαπήσουμε τον ήρωά του, που θέλει να κερδίσει το χαμένο καιρό, που ερευνά, που δοκιμάζεται, που τινάζει από πάνω του την πρόληψη, που προτιμά από τον πλούτο της έχθρας τον πλούτο του καινούργιου, που αγωνίζεται να ζήσει κάτω από την επιφάνεια, δηλαδή να δέσει τη φαντασία με την αλήθεια, το αίσθημα με το συναίσθημα και να φθάσει στην ανάγκη της παρηγοριάς».

Κ.Π.

ΠΕΤΡΟΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΡΑΤΑ

ΚΕΔΡΟΣ

Η Κασέτα

ΛΟΥΛΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ. Θεατρική συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1934. Αδερφή του Μανόλη Αναγνωστάκη και σύζυγος του Γιώργου Χειμωνά. Σπούδασε Νομικά στο Α.Π.Θ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εμφανίστηκε το 1965 με τρία μονόπρακτά της (*Η διανυκτέρευση*, *Η πόλη*, *Η παρέλαση*) που παίχτηκαν στο «Θέατρο Τέχνης» του Κάρολου Κουν με τον γενικό τίτλο *Η πόλη* (έκδοση 1971). Το 1967 παρουσιάστηκε στο Εθνικό Θέατρο το πρώτο τρίπρακτο έργο της, *Η συναναστροφή*. Ακολούθησαν: *Αντόνιο ή Το μήνυμα* («Θέατρο Τέχνης», 1972), *Η Νίκη* («Θέατρο Τέχνης», 1978), *Η κασέτα* («Θέατρο Τέχνης», 1982), *Ο ήχος του όπλου* («Θέατρο Τέχνης», 1987) κ.ά.

Η Αναγνωστάκη μοιάζει με το πρόσωπο που κρατάει την κασέτα στο ομώνυμο έργο της (*Κασέτα*). Μέσα στην καθημερινότητα κι όμως αποκομμένη απ᾽ αυτήν, κρατώντας μιαν απόσταση ασφαλείας από τους άλλους αλλά και από τον εαυτό της, όση χρειάζεται για να μπορεί να «εγγράφει» τους ήχους που την περιβάλλουν χωρίς να γίνεται αισθητή η παρουσία της, και όση πρέπει για να μην «εγγράφεται» η ανάσα της. Συλλαμβάνει τους ήχους του παρόντος αλλοιωμένους από τους απόηχους του παρελθόντος, που ακατάπαυστα τους διαπερνά και τους προσδίδει μιαν άλλη διάσταση· τους κάνει επίφοβους και δραματικούς, πραγματικούς και ονειρικούς, αδιόρατους και συγκεκριμένους, έτσι καθώς απορρέουν από μια καθημερινότητα ζυμωμένη με τη λογική, το παράλογο και το όνειρο.

Κ.Π.

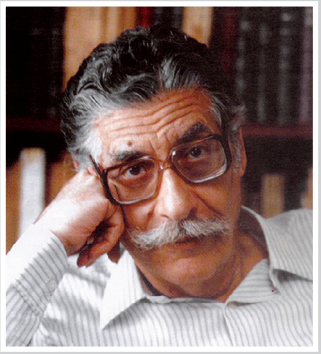
Μαγικές εικόνες

ΝΟΡΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ. Κριτικός λογοτεχνίας, δοκιμιογράφος, μεταφράστρια. Γεννήθηκε το 1930 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά χωρίς ωστόσο να ασχοληθεί περαιτέρω με τη Νομική.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Απεναντίας, ασχολήθηκε συστηματικά με την κριτική της λογοτεχνίας, δημοσιεύοντας τα κείμενά της στο περιοδικό *Κριτική*. Εξ αρχής ενήμερη για τα νεότερα λογοτεχνικά ρεύματα, ασχολήθηκε με τους σημαντικότερους εκπροσώπους της μεταπολεμικής μας ποίησης με τρόπο διεισδυτικό, επισημαίνοντας ιδιαίτερες πτυχές του έργου τους. Εκλεκτική και ολιγογράφος, εξέδωσε τα βιβλία: *Μαγικές εικόνες. Επτά δοκίμια 1960-1965* (1973), *Η κριτική της παντομίμας* (1977), *Πνευματικές ασκήσεις. Τάκης Σινόπουλος, Νάσος Βαγενάς, Γιώργος Βακαλό* (1988), *Διαδρομή. Δοκίμια κριτικής (1960-1995)* (1995) κ.ά., ενώ ανέπτυξε και αξιόλογη μεταφραστική δραστηριότητα.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για το βιβλίο της *Μαγικές εικόνες. Βακαλό, Σαχτούρης, Παπαδίτσας, Κύρου, Σεφέρης. Νεώτερες τάσεις στην πεζογραφία*. Έναν τόμο κριτικών δοκιμίων, όπου η συγγραφέας «ψαύει» και συνομιλεί με τη γλώσσα και το ύφος του εκάστοτε προσεγγιζόμενου έργου. «Η απουσία θεωρητικών δεσμεύσεων και η εκδήλωση της συμπάθειάς της για τα κρινόμενα είναι δύο από τους βασικούς άξονες του εγχειρήματός της», σημειώνει ο Αλέξης Ζήρας, «αν και εξίσου βασική προϋπόθεση της αξιολόγησής της υπήρξε η πηγαία ποιητική της διάθεση».

Κ.Π.

Εποχές

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1925 και πέθανε στην Αθήνα το 2005. Σπούδασε Ιατρική στο ΑΠΘ και μετεκπαιδεύτηκε στη Βιέννη. Ως φοιτητής ανήκε στην εκδοτική ομάδα του περιοδικού *Ξεκίνημα* (1944). Πήρε μέρος στην Αντίσταση και για την πολιτική του δράση, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, δικάστηκε, φυλακίστηκε (1948-1951) και καταδικάστηκε σε θάνατο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Εποχές* (1945), *Εποχές 2* (1948), *Εποχές 3* (1951), *Η συνέχεια* (1954), *Τα ποιήματα, 1941-1956* (1956, συγκεντρωτική έκδοση, μαζί με τις *Παρενθέσεις* και τη *Συνέχεια 2*), *Η συνέχεια 3* (1962).

Ο Μανόλης Αναγνωστάκης είναι ο χαρακτηριστικότερος, ο αντιπροσωπευτικότερος και ο δραματικότερος ποιητής της πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς. Όλη η ποιητική του πορεία χαρακτηρίζεται από την επώδυνη προσπάθειά του να συζεύξει τον λόγο και τη σιωπή, προκειμένου να καταθέσει τα πολλαπλώς τραυματικά βιώματά του. Από τις *Εποχές* ως το *Υ.Γ.* η πορεία του τείνει προς την οργανική ένωση αυτών των δύο εκ πρώτης όψεως αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων. Όσο ο λόγος του είναι συμπαγής, χτισμένος από το υλικό των επώδυνων προσωπικών, ιστορικών, κοινωνικών και ιδεολογικών βιωμάτων του, η σιωπή, αθέατη στο γυμνό μάτι, μοιάζει να εισχωρεί μέσα από κάποιες δυσδιάκριτες ρωγμές των ρημάτων, δημιουργημένες από τον βαθύτατο, συγκρατημένο ωστόσο, ψυχικό κραδασμό του ποιητή. Αργότερα, όταν στην πικρή διάψευση του οράματος έρχεται να προστεθεί η αδυσώπητη ανάγκη προσαρμογής στην απάνθρωπη μεταπολεμική πραγματικότητα, και η συνακόλουθη από μέρους του συνειδητοποίηση ότι στο εξής θα είναι υποχρεωμένος να ζει σε έναν κόσμο με τον οποίο τίποτα απολύτως δεν τον συνδέει, η σιωπή όχι μόνο γίνεται εμφαντικότερη, αλλά είναι και το ζητούμενο από τον ίδιο τον ποιητή: *Γράφοντας ποιήματα χωρίς ήχους και λέξεις* ή: *Και, θε μου, τι λυρισμός μέσα στο ανέκφραστο*.

Κ.Π.

Μανοῦσος Φάσσης

Ο ΚΑΤΗΦΟΡΟΣ

μπαλάντα

Ἐκδόσεις AIDS
1986

Σφυρίγματα του αλήτη

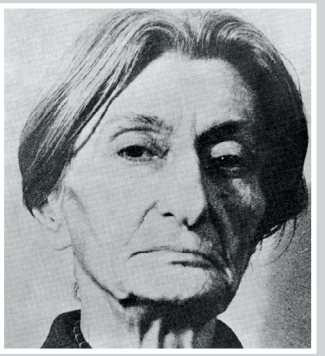
ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ. (Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του ποιητή Ανδρέα Παύλου). Ποιητής. Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο Κύπρου το 1903 και πέθανε στο Λονδίνο το 1968. Το 1927 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου έμεινε ως το 1930, οπότε επέστρεψε στην Κύπρο και συμμετείχε στην ίδρυση του ΑΚΕΛ· εκεί συνελήφθη από τους Άγγλους για την πατριωτική δράση του και αφορίστηκε από την Εκκλησία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε σε πολύ νεαρή ηλικία, έχοντας εκδόσει ως το 1918 επτά ποιητικές συλλογές. Το βιβλίο ωστόσο με το οποίο καθιερώθηκε στα ελληνικά Γράμματα, κάνοντας ιδιαίτερη αίσθηση, ήταν η ποιητική συλλογή *Σφυρίγματα του αλήτη* (Αθήνα, 1929). Μία ποιητική συλλογή απολύτως ενταγμένη στο κλίμα της εποχής. Οι συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής είναι ακόμα προφανείς σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής και της πνευματικής ζωής. Η πολιτική αστάθεια που προκαλούν τα αλλεπάλληλα στρατιωτικά κινήματα, οι εξαθλιωμένοι πρόσφυγες, συνθέτουν μία τραυματική και δύσμορφη εικόνα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση της λογοτεχνίας που χαρακτηρίστηκε του περιθωρίου.

Όλ᾽ αυτά επιδρούν στη διαμόρφωση του αισθητικού προτύπου του Ανθία και συμβάλλουν στο να αναδειχθεί, μολονότι Κύπριος, σε μια χαρακτηριστική φυσιογνωμία στην ποίηση της Αθήνας του Μεσοπολέμου, παρά το γεγονός ότι δεν έζησε στην πρωτεύουσα του κλυδωνιζόμενου ελληνικού κράτους περισσότερο από τρία χρόνια (1927-1930), «τριγυρίζοντας φτωχός κι έρημος στους δρόμους και δοκιμάζοντας κάθε είδους στερήσεις και απογοητεύσεις». Τρία χρόνια μιας αλήτικης ζωής, που τα πέρασε σαν ζωντανός ήρωας των μυθιστορημάτων της εποχής, χωρίς μόνιμη στέγη, υποχρεωμένος να κοιμάται όπου να ᾽ναι.

Κ.Π.

Θέλετε να χορέψομε Μαρία;

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ. Πεζογράφος, ποιήτρια. Γεννήθηκε το 1905 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1973. Κόρη του Μυκωνιάτη συνθέτη Γεωργίου Αξιώτη. Τέλειωσε τις εγκύκλιες σπουδές της ως εσωτερική στη Σχολή Ουρσουλινών Τήνου (1918-1922). Το 1930 εγκαταστάθηκε οριστικά στην Αθήνα. Άνοιξε στούντιο ραπτικής για ένα χρόνο (1934). Μέλος του Κ.Κ.Ε. (1936), κατά τη διάρκεια της Κατοχής συνεργάστηκε με τον παράνομο τύπο και συμμετείχε σε διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες. Το 1947 κι ενόσω διαρκούσε ο Εμφύλιος κατέφυγε στη Γαλλία, όπου ανέπτυξε έντονη πολιτική δραστηριότητα ως το 1950, οπότε, ύστερα από αίτηση της ελληνικής κυβέρνησης, απελάθηκε και οδηγήθηκε στην Ανατολική Γερμανία. Το 1964 επισκέφθηκε με ειδική άδεια την Ελλάδα όπου παρέμεινε ως τον θάνατό της.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το αφήγημά της *Θέλετε να χορέψομε Μαρία;* («Πυρσός», Αθήνα 1940, β΄ έκδοση «Κέδρος», Αθήνα 1967) η Αξιώτη εκμεταλλεύεται στο έπακρο τις δυνατότητες του πλάγιου λόγου, την τεχνική του συνειρμού και, συνδυάζοντας κατά τρόπο εντελώς πρωτότυπο τα δεδομένα της πραγματικότητας και του ονείρου, καταφέρνει να δημιουργήσει ένα άκρως νεωτερικό και γοητευτικό αφήγημα. Έχοντας μετουσιωμένα και προσαρμοσμένα στην ιδιοσυγκρασιακή της ιδιαιτερότητα τα διδάγματα του υπερρεαλισμού, καταφέρνει να ξετυλίξει την πλοκή των έργων της όχι κατά τρόπο ευθύγραμμο, αλλά έτσι ώστε η αφήγησή της να μεταβάλλεται σε ένα αληθινό, γοητευτικό αραβούργημα. Το *Θέλετε να χορέψομε Μαρία;* είναι μία ερωτική ιστορία αφηγημένη με νεανική θέρμη και με ακραία νεωτερικό τρόπο, με συνέπεια τη μυθοποίηση του πραγματικού, όμως μια μυθοποίηση που δεν βασίζεται στο υλικό της φαντασίας αλλά στο υλικό ή, αλλιώς, στο αποταμίευμα της μνήμης της αφηγήτριας.

Κ.Π.

Πυραμίδα 67

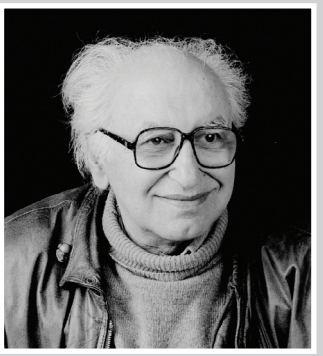
ΡΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ. Πεζογράφος, δημοσιογράφος, κριτικός. Γεννήθηκε το 1924 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 2004. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και πήρε το πτυχίο του το 1940. Στρατεύθηκε κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου και πήρε μέρος ως απλός οπλίτης του κρατικού στρατού σε σημαντικές, για την εξέλιξη των πραγμάτων, μάχες (Γράμμο-Βίτσι, Ρούμελη-Άγραφα, Πελοπόννησο και Δυτική Μακεδονία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ξεχωριστή θέση στο έργο του αλλά και στη μεταπολεμική μας πεζογραφία κατέχει η *Πυραμίδα 67* (προσωπική μαρτυρία του εμφυλίου πολέμου ’47-’49, Αθήνα 1950). Άμεση κατάθεση των όσων έζησε ο συγγραφέας συμμετέχοντας στις πιο αιματηρές συγκρούσεις και επιχειρήσεις του Εμφυλίου. Στρατευμένος παρά τη θέλησή του, συμμετέχοντας σε ένα μακελλειό χωρίς συγκεκριμένο ιδεολογικό έρεισμα, σχεδόν αδιάφορος για το τι πρεσβεύουν οι δύο αντιμαχόμενες εχθρικές παρατάξεις, ζει και ερμηνεύει τα γεγονότα σαν ένας αντιηρωικός παρατηρητής.

Η *Πυραμίδα 67* «δεν είναι μονογραφία ηθών ή αποτίμηση της συμπεριφοράς των “ανθρώπων εν καιρώ πολέμου”», σημειώνει ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου. «Ο συγγραφέας μεταχειρίζεται το υλικό του ως άμεση μαρτυρία του αίματος και του θανάτου. Υποδεικνύει τη βάσανο της εξωτερικής απειλής (ατελέσφορες πορείες, άξενη φύση, μόνιμο ενδεχόμενο οργανικού αφανισμού) και αποκαλύπτει το βάθος του προσωπικού κενού (υπαρξιακή δόνηση, που αγγίζει την επαναξιολόγηση του θανάτου ως θεραπευτικού μέσου). Ο Ρένος Αποστολίδης δε δημιουργεί γεγονότα. Δεν τον ενδιαφέρει ο μύθος. Εντάσσει στην αφήγηση το συγκεκριμένο, πραγματικό συμβάν και, αμέσως μετά, προβαίνει στον μακροσκελή σχολιασμό των γεγονότων από τη δική του, προσωπική πλευρά».

Κ.Π.

Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του κριτικού και ιστορικού της λογοτεχνίας Αλέξανδρου Κουμπή. Γεννήθηκε το 1921 στην Αλεξάνδρεια Αιγύπτου και πέθανε στην Αθήνα το 2009. Σπούδασε πολιτικός μηχανικός στο ΕΜΠ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Άρχισε να δημοσιεύει κριτικά κείμενα στο περιοδικό *Ελεύθερα Γράμματα* το 1947, και αναδείχθηκε σε κορυφαίο λογοτεχνικό κριτικό του μεταπολέμου, ο Αλέξ. Αργυρίου, συνέβαλε όσο λίγοι στη χαρτογράφηση της λογοτεχνικής έκτασης ενός ολόκληρου αιώνα (του 20ού), η μεγαλύτερη συμβολή του ωστόσο εντοπίζεται στη δεύτερη μεσοπολεμική δεκαετία, αυτήν του 1930 και, βέβαια, στις τρεις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες (1945-1975). Ο θάνατός του, σχεδόν συνέπεσε με την ολοκλήρωση του πλέον φιλόδοξου έργου του: *Ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας* (8 τόμ.). Πρόκειται για μια ιστορία εντελώς διαφοροποιημένη από όλες όσες προηγήθηκαν, όπου ο Αργυρίου επιθυμεί –και επιτυγχάνει– να περιορίσει το ιστορικό-ερευνητικό ενδιαφέρον του σε ένα μικρότερο, πλην όμως δραματικότερα φορτισμένο, χρονικό άνοιγμα, ώστε να έχει τη δυνατότητα, ελέγχοντας με επάρκεια το υλικό του, να εξετάσει σε βάθος τις ιστορικές, κοινωνικές και τις ευρύτερα νοούμενες πολιτισμικές συνιστώσες. Αν οι προγενέστεροι ιστορικοί περιορίζονταν στους κορυφαίους δημιουργούς, ο Αργυρίου, κινούμενος από την πεποίθηση ότι το σώμα της λογοτεχνίας είναι, εντέλει, συλλογικό και, ως εκ τούτου, για τη συγκρότησή του συμβάλλουν, ο καθένας με τις δυνάμεις του, τόσο οι μέγιστοι όσο και οι ελάσσονες συγγραφείς, επιδιώκει και δημιουργεί μια ιστορική και συγκριτική εικόνα των ρευμάτων, των σχολών, των συνειδήσεων, των νοοτροπιών και των ιδεών, όπως όλα αυτά εμφανίζονται και μετασχηματίζονται μέσα στον χρόνο.

Κ.Π.

Ο δύσκολος θάνατος (1946-1974)

ΝΙΚΟΣ-ΑΛΕΞΗΣ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1931 και πέθανε στην Αθήνα το 1996. Αποφοίτησε από το Πειραματικό Σχολείο του ΑΠΘ. Σπούδασε Γαλλική Φιλολογία στα Πανεπιστήμια Καΐρου, Αιξ-αν-Προβάνς και Θεσσαλονίκης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1952 με το πολυγραφημένο θεατρικό μονόπρακτο *Θάλασσα και συγχρονισμός*. Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Δύσκολος θάνατος* (1954), *Ο θάνατος του Μύρωνα* (1960), *Ποιήματα για ένα καλοκαίρι* (1963), *44 Ποιήματα. Επιλογή 1946-1964* (1970), *Νοσοκομείο εκστρατείας. Ποιήματα 1964-1972* (1972), *Αργό πετρέλαιο. Ποιήματα 1971-1974* (1974), *Ο δύσκολος θάνατος (1946-1974)* (1978, συγκεντρωτική έκδοση) κ.ά.

Δύσκολος θάνατος (1954). Μία συλλογή με ποιήματα ιδιαίτερα φορτισμένα συναισθηματικά, απόρροια της προσπάθειας του ποιητή να φαντασιωθεί κορυφαίες ερωτικές καταστάσεις του παρελθόντος. Όλη η ποίηση, εξάλλου, του Ασλάνογλου είναι, άμεσα ή έμμεσα, ποίηση ερωτικών αποχρώσεων και βασισμένη σε συγκεκριμένα ατομικά βιώματα· «μια προσωπική εξομολόγηση», όπως παρατηρεί η Άντεια Φραντζή, «που μεταγράφεται με τρόπο έμμεσο και υπαινικτικό. Η κρυπτική αυτή επιλογή συγκροτείται στο ιδεολογικό πεδίο ως ηθική στάση, ενώ στο αισθητικό πεδίο επιτελείται με τη συνεχή επανεξέταση του έργου, διόρθωση και τελείωσή του ωσάν έργο σε συνεχή πρόοδο. Υπ' αυτή την έννοια, ο Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου είναι ένας ποιητής-τεχνίτης, που εισηγείται με την πρακτική του την αέναη ζήτηση της τέλειας μορφής, η οποία συστοιχίζεται με την ανάλογη ζήτηση της τέλειας ζωής. Είναι, λοιπόν, ένας βιωματικός ποιητής που αντιστέκεται στην υλικότητα και στη φθορά και αποδίδει στην αισθητική μορφή το ηθικό περιεχόμενο της μεταφυσικής τελείωσης».

Κ.Π.

Πού πάει, πού με πάει αυτό το ποίημα

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΒΟΥΡΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1925-2008). Σπούδασε Φιλολογία και εργάστηκε στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1944, με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του στο περιοδικό *Νεανική Φωνή,* ενώ την πρώτη ποιητική συλλογή του (*Εδώ φαντάσου καλπασμούς και κύματα*) την εξέδωσε το 1952. Στα πρώτα ποιήματά του ήταν εμφανείς οι καβαφικές επιδράσεις, ιδίως στις περιπτώσεις κείνες που επεδίωκε να εκφράσει, με δραματικό τρόπο, την αβεβαιότητα του έρωτα και το τραύμα που προκαλεί η απώλεια. Από το 1980 και ύστερα, ωστόσο, πραγματοποιεί μία εντυπωσιακή στροφή, μιλώντας αιχμηρά και με ειρωνεία για τη ματαιότητα του έρωτα και το ανέφικτο της πραγματικής ευτυχίας.

Η στροφή αυτή αρχίζει και γίνεται αισθητή από τη συλλογή *Στον αστερισμό των εγκλίσεων και των χρόνων του ρήματος «έρχομαι»* (1980), για να οριστικοποιηθεί στη συλλογή *Πού πάει, πού με πάει αυτό το ποίημα* (1985), όπου το ποιητικό υποκείμενο δοκιμάζεται στα όρια της οδύνης, μιλώντας για την ανατρεπτική δύναμη του έρωτα, αποφεύγοντας ωστόσο να αναφερθεί στις ιδιαίτερες ερωτικές του επιλογές. Αυτό είναι κάτι που θα τολμήσει –κάποτε με οργή, ειρωνεία και σαρκασμό– στα ποιήματα των τελευταίων είκοσι χρόνων της ζωής του.

Κ.Π.

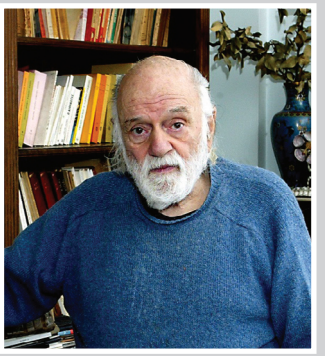
Το δάσος

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ. Ποιήτρια, κριτικός εικαστικών και ιστορικός τέχνης. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1921 και πέθανε στην Αθήνα το 2001. Σύζυγος του ζωγράφου και σκηνογράφου Γιώργου Βακαλό. Το 1922 η οικογένειά της εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και Ιστορία της Τέχνης στη Σορβόννη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1944 δημοσιεύοντας ποιήματά της στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*. *Το δάσος* (Αθήνα, 1954) είναι η συλλογή από τη οποία ξεκινάει η απολύτως προσωπική ποιητική γραφή της Ελένης Βακαλό, που υπήρξε η περισσότερο προβληματισμένη επάνω σε θέματα ποιητικής ποιήτρια της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Τίθενται ζητήματα πραγματογνωσίας και αναζητούνται, με άκρα νηφαλιότητα, οι σχέσεις και οι αντιστοιχίες ανάμεσα σε πτυχές του μικρόκοσμου που την περιβάλλει με στοιχεία του συμπαντικού όλου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω, εκτός από τη θεματική πρωτοτυπία, ο τρόπος με τον οποίο η Βακαλό μετέρχεται μεθόδους με τόλμη επιλεγμένους από το οπλοστάσιο του μοντερνισμού, με τον οποίο οι σχέσεις της υπήρξαν πάντοτε αγαστές και, απ᾽ ό,τι αποδείχτηκε, γόνιμες. «Ο λόγος της Βακαλό», σημειώνει η Μαρία Κακαβούλια «συνδέθηκε με τον μοντερνισμό, προοικονόμησε, ωστόσο, τη σύνδεσή του με το μεταμοντέρνο. Η συγγραφέας υποστήριξε πως ακόμη και η κοινή γλώσσα σε οριακές στιγμές και χρήσεις έχει το χάρισμα της ποίησης, με την έννοια ότι μπορεί να διεκδικήσει τη βιωματική αμεσότητα. Απέρριψε τη θεώρηση της τέχνης ως αποκλειστικά "αισθητικού" φαινομένου· μίλησε, απεναντίας, για την τέχνη ως ενέργημα και ως πεδίο αλληλεπιδράσεων, ενώ μετατόπισε ολοκληρωτικά τη συζήτηση στο ζήτημα της υποδοχής και στην εμπλοκή του θεατή, αναθεωρώντας ταυτόχρονα τα όρια και τους ορισμούς της ίδιας της τέχνης».

Κ.Π.

Ανώνυμο ποίημα του Φωτεινού Αηγιάννη

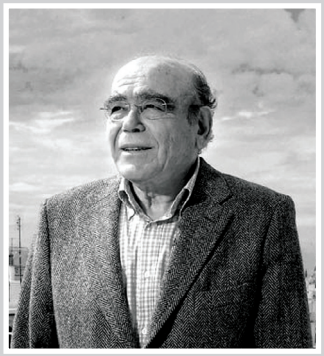

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ. Ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Δισέγγονος του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη. Γεννήθηκε στη Λοζάννη το 1921. Φοίτησε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια σπούδασε Αγγλική Φιλολογία στο Λονδίνο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1939, δημοσιεύοντας ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Ιράμματα*. Με το *Ανώνυμο ποίημα του Φωτεινού Αηγιάννη* (1974, με το ψευδώνυμο Φωτεινός Αηγιάννης και αργότερα, το 1977, με το όνομά του), ο «ορθόδοξος» υπερρεαλιστής Βαλαωρίτης πραγματοποιεί μια αξιοσημείωτη απομάκρυνση από τα υπερρεαλιστικά θέσφατα, υπακούοντας στις συγκεκριμένες απαιτήσεις του θεματικού υλικού του, δηλαδή, στις ιδιαίτερες αξιώσεις του θεματικού πυρήνα του συνθετικού «ανωνύμου ποιήματός» του, που σχετίζεται άμεσα με την εξέγερση του Πολυτεχνείου του 1973.

Πράγματι, οριοθετώντας το θέμα-σύμβολο «Πολυτεχνείο» ιστορικά, συναισθηματικά, συγκινησιακά, συμβολικά κ.λπ., και συνδέοντάς το, σαν γεγονός, με άλλες, ιδιαίτερα σημαντικές, μνημειακές στιγμές της παλαιότερης και της νεότερης ιστορίας μας· κι ακόμη, με τη συνείδηση ότι τέτοιες οριακές στιγμές, όταν εισβάλλουν στον χώρο της ποίησης, επιβάλλουν τους δικούς τους κανόνες και τρόπους, πείθεται να απεκδυθεί το πρόσωπο –όχι το προσωπείο– του υπερρεαλιστή και να βυθιστεί στην ανωνυμία του επιλεγμένου «δέκτη»-«ενδιάμεσου» και «πομπού». Έτσι, μόνο σύμπτωση δεν είναι που η πρώτη έκδοση του *Ανωνύμου ποιήματος*, στο Σαν Φραντσίσκο της Αμερικής, το 1974), έγινε χωρίς να αναγράφεται το όνομα του ποιητή, ο οποίος θέλησε, ανωνύμως, να εκφράσει όλα όσα τον διακατέχουν και όλα όσα οραματίζεται εξαιτίας αυτού του συγκλονιστικού γεγονότος.

Κ.Π.

Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ. Πεζογράφος, σεναριογράφος. Γεννήθηκε στην Κυνουρία το 1932 και ήρθε στην Αθήνα όπου παρακολούθησε μαθήματα στην Πάντειο. Συμμετείχε στην έκδοση των *Δεκαοχτώ κειμένων*. Διετέλεσε Γενικός Διευθυντής της ΕΡΤ (1989-1990) και Πρόεδρος του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1958, δημοσιεύοντας ένα διήγημά του στο περιοδικό *Ταχυδρόμος*. Εξέδωσε τα βιβλία: *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη* (1972), *Η κάθοδος των εννιά* (1978), *Τρία ελληνικά μονόπρακτα* (1978), *Μπλε βαθύ σχεδόν μαύρο* (1985) κ.ά.

Το *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη* (Εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1972) Είναι συγκλονιστική αφήγηση ενός ορεσίβιου Πελοποννήσιου ο οποίος, για να γλυτώσει από τις τραγικές συνθήκες διαβίωσης στον τόπο του, λαθρομεταναστεύει στη «γη της επαγγελίας» των αρχών του εικοστού αιώνα: στην Αμερική, όπου τον περιμένουν νέες περιπέτειες για την αντιμετώπιση των οποίων θα τον συνδράμουν οι απόδημοι πατριώτες του, θα χρειαστεί όμως να επιστρατεύσει και τεράστιες εσωτερικές δυνάμεις –άλλες απολύτως προσωπικές και άλλες αποδιδόμενες στο «δαιμόνιο της φυλής»– που έως τότε αγνοούσε την ύπαρξή τους. Το στοιχείο που προσδίδει την ιδιαίτερη λογοτεχνική βαρύτητα και σημασία στο εν λόγω αφήγημα δεν είναι τόσο τα, ομολογουμένως δραματικά, κάποτε συγκλονιστικά, περιστατικά της ζωής του Κορδοπάτη, όσο η γλώσσα· η γραφή του. Μια γλώσσα λιτή, αδιαμεσολάβητη, μικροπερίοδη, χωρίς καλλιλογίες και προθέσεις εντυπωσιασμού, που ασυναίσθητα παραπέμπει τον αναγνώστη σε κείμενα-κειμήλια της ελληνικής γλώσσας, όπως των λαϊκών παραμυθιών, του δημοτικού τραγουδιού, του Μακρυγιάννη κ.λπ.

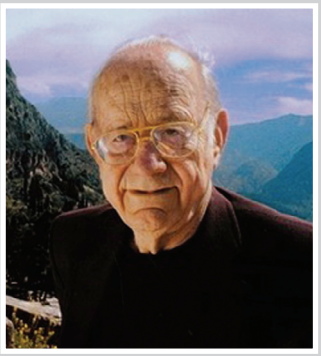
Κ.Π.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΑΝΤΡΕΑ ΚΟΡΔΟΠΑΤΗ

ΚΕΔΡΟΣ

Η γέννηση των πηγών

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στη Θεσσαλονίκη (1916-2011). Σπούδασε Νομικά στο ΑΠΘ και δικηγόρησε (1940-1968) στη γενέτειρά του. Συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Κοχλίας*, *Μορφές*, *Νέα Εστία*, *Νέα Πορεία* κ.ά. Υπήρξε αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας (1999).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1937 με τη δημοσίευση ποιημάτων του στο περιοδικό *Μακεδονικές Ημέρες*.

Η *Γέννηση των πηγών* (Θεσσαλονίκη 1959) υπήρξε σταθμός στην ποιητική του πορεία και μια από τις πιο ενδιαφέρουσες στιγμές της μεταπολεμικής μας ποίησης. Στη συλλογή αυτή κορυφώνεται η προσπάθειά του να βιώσει, μέσω της ποίησης, καταστάσεις μυστικής-πνευματικής ενόρασης του κόσμου, αποδίδοντας το σκοτεινό, το απροσδιόριστο και το ανέκφραστο με γλώσσα λιτή και διαυγή. Επιβεβαιώνοντας την άποψη ότι το κύριο χαρακτηριστικό του έργου του είναι εντέλει η, με μιαν έντονη αίσθηση παιδικότητας, συνύφανση της υλικής με την άυλη εκδοχή των πραγμάτων που τον περιβάλλουν, με απώτερο στόχο τη δημιουργία και τη διάχυση μιας μουσικής. «Για τον Βαρβιτσιώτη», σημειώνει ο Γιώργος Θέμελης, «δεν υπάρχει παρά μονάχα η Ομορφιά. Αυτή είναι η ουσία του κόσμου, έκπτωσή της η Ασχήμια. Δεν υπάρχει καλό και κακό, αληθινό και ψεύτικο. Τα πάντα καταμερίζονται στο ωραίο και το άσχημο. Στένεμα και απλοποίηση, μα το ίδιο τούτο φρασμένο στο απόλυτο. Ο έμφυτος αισθητισμός από όψη κ' επιφάνεια πάει ν' αποβεί αυτή η ίδια η ουσία. Τ' ακάθαρτα κι άσχημα γι' αυτόν γύρω πράγματα, τα εχθρικά, τ' ακατανόητα, τ' αρνιέται, έτσι, ολοκληρωτικά, τα καταδικάζει σε πλήρη ανυπαρξία».

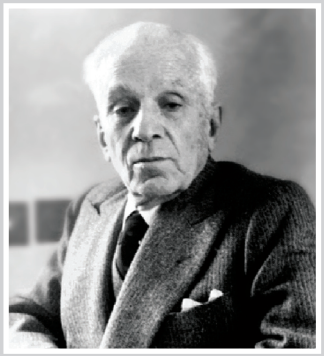
Κ.Π.

Η μεταπολεμική μας λογοτεχνία

ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ. Κριτικός λογοτεχνίας, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε το 1912 στο Αϊδίνι της Μικράς Ασίας και πέθανε στην Αθήνα το 1971. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια Αισθητική και Ιστορία της Τέχνης στο Παρίσι· εκεί ξεκίνησε και τη δημοσιογραφική του σταδιοδρομία ως ανταποκριτής της εφημερίδας *Καθημερινή*. Από το 1945 άρχισε να δημοσιογραφεί στην εφημερίδα *Τα Νέα*, αναλαμβάνοντας τη στήλη της βιβλιοκρισίας από το 1947 και συνεχίζοντας από το 1954 στο *Βήμα*. Παράλληλα με τη θητεία του στις εφημερίδες διετέλεσε για αρκετά χρόνια προϊστάμενος του δελτίου ειδήσεων καθώς και συνεργάτης σε πολλές εκπομπές πολιτικού και φιλολογικού περιεχομένου στο Ε.Ι.Ρ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Βάσος Βαρίκας υπήρξε ένας από τους δραστηριότερους και σημαντικότερους κριτικούς της λογοτεχνίας, από τη δεκαετία του 1930 ως τον θάνατό του, παρακολουθώντας με κριτική οξυδέρκεια, συνέπεια και συστηματικότητα το σύνολο της λογοτεχνικής παραγωγής επί σαράντα περίπου χρόνια. Εμφορούμενος από τις αισθητικές αντιλήψεις της Αριστεράς του Μεσοπολέμου, επισήμανε και φώτισε με πρωτότυπο τρόπο πτυχές της ζωής και του έργου δύο εκ διαμέτρου αντίθετες περιπτώσεις δημιουργών, του Βάρναλη και του Καρυωτάκη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιστορική μελέτη του *Η μεταπολεμική μας λογοτεχνία* (Αθήνα, 1939), όπου μπορεί να διακρίνει κανείς μια μετατόπιση των κριτηρίων του, καθώς –όπως επισημαίνει ο Αλέξης Ζήρας– «το ερμηνευτικό του σύστημα [του Βαρίκα] άλλαξε άρδην με τη διαμονή του στο Παρίσι και την επίδραση που είχαν στο στοχασμό του οι απόψεις του J. Guéhenno για έναν επικείμενο, μέσω του πολέμου, μεσαίωνα».

Κ.Π.

Το φως που καίει

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ. Ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στον Πύργο της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1884 και πέθανε στην Αθήνα το 1974. Σπούδασε στα Ζαρίφεια Εκπαιδευτήρια (1898-1902) και διορίστηκε δάσκαλος στον Πύργο Βουλγαρίας. Το 1902 ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει Φιλολογία (1902-1908). Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός (ελληνοδιδάσκαλος) στην Αμαλιάδα και εν συνεχεία σχολάρχης στην Αργαλαστή Βόλου, στα Μέγαρα και στην Κερατέα Αττικής. Το 1959 του απονεμήθηκε το Βραβείο Λένιν.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1904 με τη δημοσίευση ποιήματός του στο περιοδικό *Ο Νουμάς*. Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Κηρήθρες* (1905), *Ο Προσκυνητής* (1919), *Το φως που καίει* (1922, με το ψευδώνυμο Δήμος Τανάλιας), *Σκλάβοι πολιορκημένοι* (1927, με το ψευδώνυμο Κώστας Γιαβής) κ.ά. *Το φως που καίει* (α΄ έκδοση Αλεξάνδρεια, 1922, β΄ έκδοση επεξεργασμένη, Αθήνα 1933) είναι μία ποιητική σύνθεση-σταθμός στα ποιητικά μας πράγματα, δηλωτική μιας ιδεολογικής μεταστροφής του Κώστα Βάρναλη, αν σκεφτεί κανείς ότι η αμέσως προηγούμενη ποιητική σύνθεσή του (*Προσκυνητής*) εντάσσεται απολύτως στην ιδεαλιστική του περίοδο, αποτελώντας συγχρόνως και απόδειξη ολοκλήρωσης των δυνατοτήτων του μέσα στα ιδεαλιστικά πλαίσια. Μετά τον *Προσκυνητή* ο Βάρναλης θα βρεθεί στα ακραία φυλάκια του μαρξισμού. Θα αποδεχτεί και θα υπηρετήσει –έξω από κομματικές κατευθυντήριες γραμμές– με ειλικρίνεια και πάθος, τις αρχές του «ιστορικού υλισμού», όπως χαρακτηριστικά του άρεσε να λέει. Το καλοκαίρι του 1921, θα γράψει στην Αίγινα *Το φως που καίει*· το πρώτο, χρονολογικά, έργο της αριστερής, της στρατευμένης λογοτεχνίας στην Ελλάδα. Από τη χρονιά αυτή και ύστερα ό,τι γράφει κινείται με άκρα συνέπεια γύρω από το ίδιο ιδεολογικό κέντρο. Και οτιδήποτε καταθέτει διακατέχεται από μια διάθεση μαχητική, προασπιστική των νέων ιδεολογικών του θέσεων.

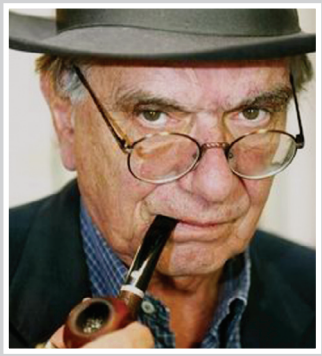
Κ.Π.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

ΤΟ ΦΩΣ ΠΟΥ ΚΑΙΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΚΕΔΡΟΣ„

Το φύλλο, Το Πηγάδι, Τ' αγγέλιασμα

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1933. Φοίτησε στη Νομική του ΑΠΘ, στη Δραματική Σχολή του Πανεπιστημίου Yale και στη Σχολή Τηλεσκηνοθεσίας της RCA στη Νέα Υόρκη (1959-1960). Ένα χρόνο μετά την επιστροφή του από την Αμερική (1961) εκδόθηκε η τριλογία του *Το Πηγάδι, Το φύλλο, Τ'αγγέλιασμα*, για την οποία και βραβεύτηκε από την Ομάδα των Δώδεκα. Σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974) έζησε αυτοεξόριστος σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1949 με ποιήματά του που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Μακεδονία*. Εξέδωσε: *Η διήγηση του Ιάσονα* (1953), *Θύματα ειρήνης* (1956), *Οι φωτογραφίες* (1964), *Ζ, φανταστικό ντοκυμανταίρ ενός εγκλήματος* (1966), *Εκτός των τειχών* (1966) κ.ά. Αρχή και σταθμός στην πορεία του υπήρξε *Το φύλλο, Το Πηγάδι, Τ' αγγέλιασμα* (τριλογία, 1961). Τρία αυτοτελή αφηγήματα που αρχικά εκδόθηκαν ξεχωριστά και στη συνέχεια σε έναν τόμο, απαρτίζοντας τριλογία. Πρόκειται για ένα έργο ενδεικτικό των πρώιμων νεωτεριστικών τάσεων του συγγραφέα, ο οποίος από τις πρώτες κιόλας λογοτεχνικές του καταθέσεις εκφράζει την ανάγκη αλλά και την αγωνία του να εκπροσωπήσει τον αγωνιώντα μεταπολεμικό άνθρωπο και ιδίως τον νέο. Όχι βέβαια οποιονδήποτε νέο, αλλά αυτόν που με οδύνη συνειδητοποιεί ότι τα μέχρι πρότινος θεωρούμενα σταθερά ιδεολογικά, κοινωνικά και άλλα παρεμφερή ερείσματα δεν είναι πλέον παρά κενά σχήματα. Ότι οι μεταπολεμικές συνθήκες γενικά και ειδικότερα στη μετεμφυλιακή Ελλάδα είναι διαμορφωμένες κατά τέτοιον τρόπο, που επιδρούν αρνητικά στον ευαίσθητο και ευάλωτο ψυχισμό των νέων που διατηρούν μέσα τους κάποια ψήγματα ευαισθησίας και, κυρίως, κάποιες αρχές ανεξαρτησίας.

Κ.Π.

Βασίλης Βασιλικός

Μιά ιστορία αγάπης

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", Ι.Δ.ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

Το δάπεδο και άλλα ποιήματα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στη Γευγελή το 1903 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1996. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εγκαταστάθηκε πρώτα στην Έδεσσα και στη συνέχεια στον Φανό και στη Γουμένισσα του νομού Κιλκίς και τέλος στη Θεσσαλονίκη, όπου έζησε ως τον θάνατό του. Το 1923 γράφτηκε στη Μαθηματική Σχολή του ΠΑ και αργότερα (1951) παρακολούθησε μαθήματα Βιβλιοθηκονομίας στο Λονδίνο. Εργάστηκε ως προϊστάμενος της Δημοτικής Βιβλιοθήκης της Θεσσαλονίκης, την οποία ίδρυσε ο ίδιος το 1939.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1921 δημοσιεύοντας ποιήματά του στα περιοδικά *Σφαίρα* και *Ο Νουμάς*. Το στοιχείο που πρωτίστως διέκρινε την πρώτη ποιητική συλλογή του Βαφόπουλου (*Τα ρόδα της Μυρτάλης*) ήταν ένα ασυγκράτητο ερωτικό πάθος, με έντονα, ωστόσο, και ευδιάκριτα τα ίχνη μιας έντονης αίσθησης θανάτου.

Το ερωτικό αυτό πάθος, χωρίς να εξαφανιστεί, στη μεταγενέστερη ποίησή του υποχωρεί αισθητά και μοιάζει να επικαλύπτεται, όλο και περισσότερο από συλλογή σε συλλογή –με αποκορύφωμα τη συλλογή *Το δάπεδο και άλλα ποιήματα*– από την αίσθηση του θανάτου, αν και θα ήταν λάθος να ισχυριστεί κανείς ότι η ποίηση του Βαφόπουλου είναι μια ποίηση πεισιθάνατη. Τα ποιήματα της εν λόγω συλλογής συνθέτουν έναν ιδιαιτέρως σημαντικό σταθμό στην πολύχρονη ποιητική και ευρύτερα νοούμενη πνευματική πορεία του θεσσαλονικιού συγγραφέα, δεδομένου ότι συναντάμε σ' αυτήν τα στοιχεία που επανέρχονται σε όλη σχεδόν τη μεταγενέστερη ποίησή του: το εκτεθειμένο στις σκοτεινές δυνάμεις του νου και της φύσης άτομο, τις προφανείς και τις υποδόριες πτυχές του θανάτου, τη μοναξιά.

Κ.Π.

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΑ ΠΟΙΗΤΙΚΑ

Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ

παρατηρητής

Γαλήνη

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ. (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ηλία Μέλλου). Πεζογράφος. Γεννήθηκε στο Αϊβαλί Μικράς Ασίας το 1904 και πέθανε στην Αθήνα το 1973. Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου η οικογένειά του αναγκάστηκε να καταφύγει στη Λέσβο και από εκεί επέστρεψε στο Αϊβαλί το 1919. Τον Σεπτέμβριο του 1922, με τη Μικρασιατική Καταστροφή, πιάστηκε αιχμάλωτος από τους Τούρκους και υπηρέτησε επί δεκατέσσερις μήνες στα «τάγματα εργασίας» στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Μετά την απελευθέρωσή του πήγε στη Λέσβο, όπου ανέπτυξε πλούσια λογοτεχνική δραστηριότητα, αρθρογραφώντας από το 1925 σε τοπικές εφημερίδες και περιοδικά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα βιβλία: *Ο Μανώλης Λέκας και άλλα διηγήματα* (1928), *Το νούμερο 31328* (χρονικό), Μυτιλήνη 1931, *Γαλήνη* (μυθιστόρημα, 1939), *Αιγαίο* (διηγήματα, 1941), *Αιολική γη* (μυθιστόρημα, 1943), *Ακήρ* (διήγημα, 1944), *Άνεμοι* (διηγήματα, 1944), *Ώρα πολέμου* (διηγήματα, 1946), *Φθινόπωρο στην Ιταλία* (ταξιδιωτικό, 1950), *Έξοδος* (χρονικό της Κατοχής, 1950), *Οι νικημένοι* (διηγήματα, 1954) κ.ά.

Γαλήνη («Πυρσός», Αθήνα 1939· β΄ έκδοση, Αθήνα 1940· γ΄ έκδοση αναθεωρημένη, «Άλφα», Αθήνα 1943. Από το 1954 και εντεύθεν εκδίδεται από το Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»). Περιγράφονται σ᾽ αυτήν, με τον πλέον ιδιότυπο ρεαλισμό –ιδιοτυπία που οφείλεται στον έντονο λυρισμό που χαρακτηρίζει τον λόγο του αφηγητή– τα πάθη και η αγωνία των Μικρασιατών προσφύγων προκειμένου να αποκατασταθούν στην Ελλάδα. Με προφανή την πρόθεση του αφηγητή να εξάρει την πίστη του στην αξιοπρέπεια του απλού ανθρώπου, να δείξει την αγάπη του και την κατανόησή του γι᾽ αυτόν που ερήμην του βρίσκεται στη δίνη της ιστορίας.

Κ.Π.

Γαλαξείδι.

Η μοίρα μιας ναυτικής πολιτείας

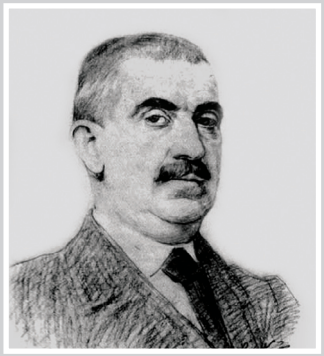

ΕΥΑ ΒΛΑΜΗ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1914 και πέθανε στην Αθήνα το 1974. Καταγόταν από παλιά ναυτική οικογένεια του Γαλαξιδιού. Παρακολούθησε μαθήματα πιάνου στο Ωδείο του Πειραιά. Ήταν σύζυγος του ιστορικού-εθνολόγου Παναγή Λεκατσά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε ως μεταφράστρια, δημοσιεύοντας στο περιοδικό *Φιλολογικά Χρονικά* (1944) αποσπάσματα της μυθιστορηματικής βιογραφίας του M. Brion *Μιχαήλ Άγγελος*. Εξέδωσε τα βιβλία: *Γαλαξείδι. Η μοίρα μιας ναυτικής πολιτείας* (1947), *Σκελετόβραχος* (1949), *Τα όνειρα της Αγγέλικας* (1958), *Στον αργαλειό του φεγγαριού* (1963).

Γαλαξείδι. Η μοίρα μιας ναυτικής πολιτείας (1947). Όπως προκύπτει και από τον τίτλο, την κεντρική θέση σ' αυτό το βιβλίο της κατέχει η ιδιαίτερη πατρίδα της. Συνδυάζοντας μνήμη, προσωπικά και συλλογικά βιώματα και ιστορία ιστορεί τη μοίρα του Γαλαξιδιού, με την πρόθεση να δώσει με ανάγλυφο τρόπο τη σύγκρουση του παλιού, του παραδοσιακού προσώπου της γαλαξιδιώτικης κοινωνίας με την απρόσωπη πραγματικότητα που δημιούργησαν τα καινούργια κοινωνικά και οικονομικά ήθη. Το *Γαλαξείδι* είναι ένα χρονικό· δεν έχει συγκεκριμένη μυθιστορηματική υπόθεση. Εκείνο που επιθυμεί η πεζογράφος είναι να αναπλάσει τη ζωή του τόπου της και μάλιστα όχι τη ζωή γενικά, αλλά πτυχές της που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του ιδιαίτερου χαρακτήρα του τόπου και του ψυχισμού των κατοίκων του. Έτσι, είναι φυσικό να φωτίζεται η θαλασσινή του μοίρα: η κατασκευή των καραβιών, τα ακατάπαυστα ταξίδια, οι συνεχείς αποχωρισμοί, η μοναξιά και η αγωνία των γυναικών, οι ειδήσεις για τα ναυάγια, οι χαρές των επιστροφών.

Κ.Π

Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ. Πεζογράφος, ποιητής, ιστοριοδίφης, εκδότης μνημείων της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Γεννήθηκε στη Ναύπακτο το 1867 και πέθανε στην Αθήνα το 1945. Μεγαλώνοντας σε ένα περιβάλλον με άσβεστες τις μνήμες του ’21, από πατέρα Ρουμελιώτη και μητέρα Σουλιώτισσα, διαμόρφωσε μια ιδιαίτερη πνευματική προσωπικότητα, που τον ώθησε από νωρίς στην έρευνα και στη μελέτη χειρογράφων, εγγράφων και εντύπων του Αγώνα. Ως λογοτέχνης εμφανίστηκε το 1893 με τις *Ιστορίες του Γιάννη Επαχτίτη*, προκαλώντας τον θαυμασμό των ομοτέχνων του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ιδιαίτερα εκτιμήθηκαν από την κριτική τα *Μεγάλα χρόνια* (1930) και *Τα παλικάρια τα καλά* (1931), δύο βιβλία που εκδόθηκαν με την ευκαιρία του εορτασμού των εκατό χρόνων της Ανεξαρτησίας, ενώ το πάθος του για την ιστορία και το εντονότατο ιστοριοδιφικό ενδιαφέρον του τον ώθησαν στη συστηματική συγκέντρωση αρχειακού υλικού που αναφερόταν στον Αγώνα.

Έτσι, συγκρότησε ένα τεράστιο αρχείο, διασώζοντας από την καταστροφή πολύτιμα στοιχεία της νεοελληνικής ιστορίας, δημοσιεύοντας κάποια απ’ αυτά ο ίδιος σε μνημειώδεις εκδόσεις, όπως λ.χ. μία σειρά εγγράφων σχετικών με την ιστορία των Αθηνών στα χρόνια της Επανάστασης, τη βιογραφία του στρατηγού Καραϊσκάκη από τον γραμματέα του Δημήτριο Αινιάνα (1903), *Το Χιακόν Αρχείον* (1910, 1924), τα απομνημονεύματα του Σπυρομήλιου από τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1926), τα απομνημονεύματα του Μακεδόνα αγωνιστή Κασομούλη (1940-1942) και, βέβαια, το αρχείο του στρατηγού Μακρυγιάννη σε δύο τόμους (1909), εκ των οποίων ο δεύτερος περιλαμβάνει τα περίφημα *Απομνημονεύματά* του.

Κ.Π.

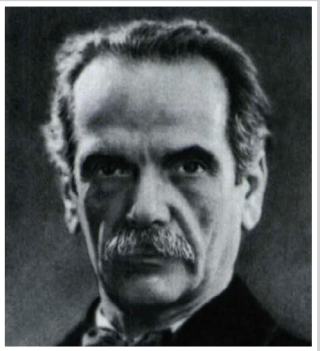
Προμήνυμα

ΑΝΤΩΝΗΣ ΒΟΥΣΒΟΥΝΗΣ. Πεζογράφος, εκδότης. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1918 και πέθανε στην Αθήνα το 1980. Σπούδασε Νομικά, χωρίς όμως ποτέ να δικηγορήσει· το 1960 ίδρυσε με την Ελ. Βλάχου τις εκδόσεις Γαλαξίας και λίγο αργότερα τις εκδόσεις Κεραμεικός.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1933 με στίχους του στο περιοδικό *Η Παιδική Εγκυκλοπαιδεία*, αλλά το είδος που ταίριαζε στην ιδιοσυγκρασία του και, εντέλει, καλλιέργησε ήταν αυτό της αφήγησης και, συγκεκριμένα, του μυθιστορήματος. Απόδειξη τα μυθιστορήματα *Γαλάζιες ώρες* (1939), *Προμήνυμα* (1943), *Ο Άγιος Αντώνιος* (1944), *Το μεγάλο διάλειμμα* (1961), *Η παλίρροια* (1978) και *Η επιστροφή της Άλκης* (1978). Από αυτό ξεχωρίζει αναμφισβήτητα το *Προμήνυμα* που, σύμφωνα με την κριτική, καθορίζει το έργο του Βουσβούνη, συνδέοντας τον μεσοπολεμικό λυρισμό με το μεταπολεμικό μυθιστόρημα της εφηβικής μνήμης.

Πρόκειται για ένα γοητευτικό αφήγημα, όπου ζωντανεύουν τα πρώτα ερωτικά ξυπνήματα του κεντρικού ήρωα της ιστορίας. «Αλλά το *Προμήνυμα* δεν είναι μόνο το ερωτικό ξύπνημα της εφηβείας», γράφει ο Απόστολος Σαχίνης, «είναι και η εξοχή, η φύση, η θάλασσα, το καλοκαίρι, που οργιάζουν στο μυθιστόρημα· είναι αυτά τα κύματα της ανεμελιάς και της πρόσχαρης αφροντισιάς, που μας καλύπτουν διαδοχικά και μας κατακλύζουν ολοένα, από σελίδα σε σελίδα· είναι αυτή η ελευθερία της ψυχικής και συναισθηματικής άφεσης· είναι η χαρά της ζωής και των αισθήσεων στην εξοχή, η υγεία του σώματος που χαίρεται τον εαυτό του».

Κ.Π.

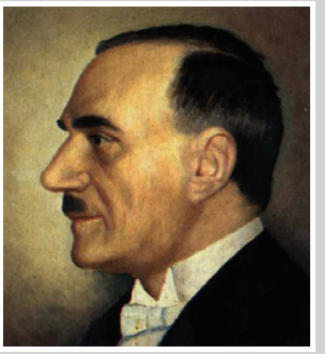
Σύντομη Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας (1000-1930)

ΗΛΙΑΣ Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ. Γραμματολόγος, ιστορικός της λογοτεχνίας. Γεννήθηκε το 1874 στον Σουλινά της Ρουμανίας και πέθανε το 1941 στην Αθήνα. Το 1878 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Πάτρα και το 1889 στην Αθήνα, όπου φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή. Πήρε μέρος σε όλους τους εθνικούς αγώνες της εποχής, διετέλεσε σύμβουλος της «Νέας Σκηνής» του Κ. Χρηστομάνου (1901) και πρωταγωνίστησε στην υπόθεση του Δημοτικισμού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε ποιητικές συλλογές, μυθιστορήματα και μελέτες, μερικές από τις οποίες ανατυπώθηκαν και παρέμειναν για πολλά χρόνια βασικά φιλολογικά βοηθήματα. Το βιβλίο του ωστόσο που διαδραμάτισε σοβαρό ρόλο και εξακολουθεί να είναι σημείο αναφοράς, είναι η *Σύντομη Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας (1000-1930)* (1933). Το ενδιαφέρον της εν λόγω *Ιστορίας* έγκειται στο γεγονός ότι ο συγγραφέας, ως μαχητικός δημοτικιστής, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δημώδη παράδοση και, βέβαια, στη δημοτική γλώσσα, στην ιστορία και στα «πάθη» της οποίας αφιερώνει ιδιαίτερο κεφάλαιο. «Μπορεί να ειπή κανείς», γράφει, «χωρίς να ξεμακραίνει καθόλου από την αλήθεια, ότι η ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας είναι μαζί κ' η ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Τούτο αληθεύει και για την αρχαία και για τη νέα. Η ελληνική γλώσσα από την αρχαιότατη ιστορική εποχή δεν έπαψε να παθαίνει εξακολουθητικά αλλαγές, που την εκάνανε να παρουσιάζεται κάθε τόσο με νέα μορφή, ενώ πάντα ήταν η ίδια. Οι αλλαγές αυτές είναι το αποτέλεσμα της θέλησης του ελληνικού λαού, που τη μιλούσε, να τηνε φέρνη σε απλοποίηση και να την κάνη όργανο ικανό να υπηρετή τις πνευματικές ανάγκες του».

Κ.Π.

Λεωνίδας Λαγκάς

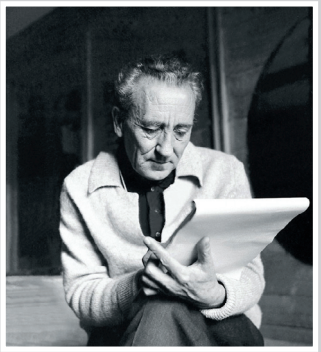

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ. Διηγηματογράφος. Γεννήθηκε το 1872 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε το 1958 στην Αθήνα. Η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1875, πρώτα στα Μεσολόγγι και ύστερα στον Πειραιά, όπου ο πεζογράφος έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε γύρω στα 1900, με κείμενό του που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Χρονογράφος* του Πειραιά. Εν συνεχεία συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Το περιοδικόν μας*, *Ο Καλλιτέχνης* κ.λπ., δημοσιεύοντας διηγήματά του. Το πρώτο αυτοτελές πεζό του, η νουβέλα *Λεωνίδας Λαγκάς*, εκδόθηκε το 1903. Ο Βουτυράς υπήρξε ο συνεπέστερος και, ταυτόχρονα, ο δημοφιλέστερος ίσως διηγηματογράφος κατά την πρώτη εικοσαετία του 20ού αιώνα. Το αφηγηματικό του έργο διακρίνεται για την ομοιομορφία των θεμάτων του, αλλά και για τη συνεπή ιδεολογική στάση του συγγραφέα στην αντιμετώπιση των άμεσα ή έμμεσα θιγόμενων κοινωνικών ζητημάτων. Οι ήρωες των ιστοριών του είναι, κυρίως, κάτοικοι φτωχών συνοικιών της Αθήνας και του Πειραιά, άνθρωποι βασανισμένοι από τις συνθήκες της ζωής, εργάτες, άνεργοι, θύματα των περιστάσεων.

Από το πρώτο του κιόλας βιβλίο (*Λαγκάς*, α΄ έκδοση Αθήνα 1903, τελευταία έκδοση εκδόσεις «Δελφίνι-Στάχυ, Επιμέλεια-εισαγωγή Β. Τσοκόπουλος, Αθήνα 2000) δημιούργησε μεγάλη αίσθηση στους φιλολογικούς κύκλους, αποτελώντας, κατά τον Πέτρο Χάρη, «μια εισβολή στην καθιερωμένη τάξη της εποχής». «Η έκδοση του *Λαγκά*», γράφει ο Β. Τσοκόπουλος, «έφερε στο λογοτεχνικό προσκήνιο της Ελλάδας ένα εντελώς νέο ύφος, νέα δομή στην αφήγηση και ένα νέο, τελείως καινοφανή, ήρωα. Ουσιαστικά πρόκειται για την πρώτη επιτυχημένη παραγωγή πρωτότυπου νεωτεριστικού έργου που βγαίνει κατευθείαν από την εμπειρική επισκόπηση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας».

Κ.Π.

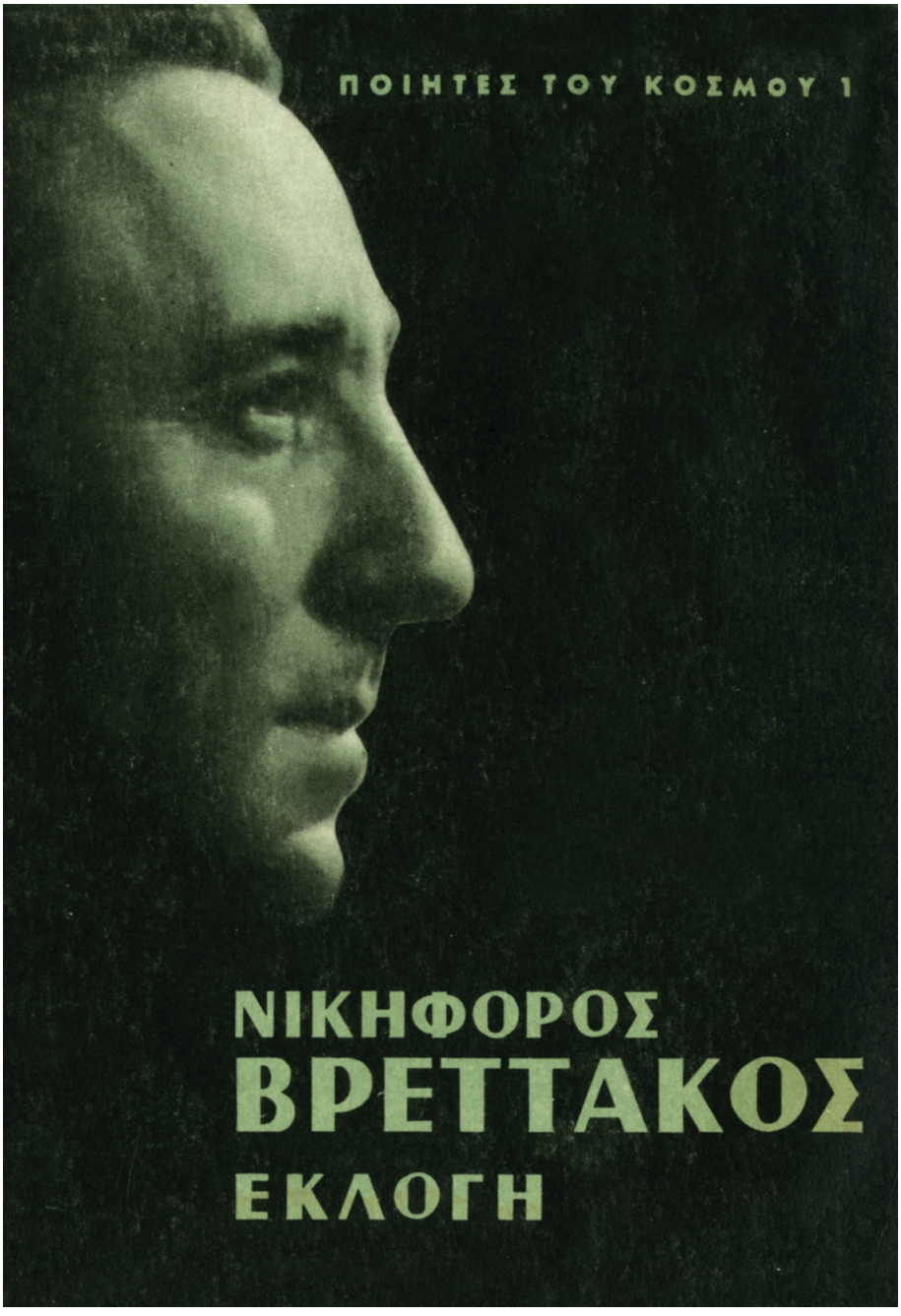
Πλούμιτσα

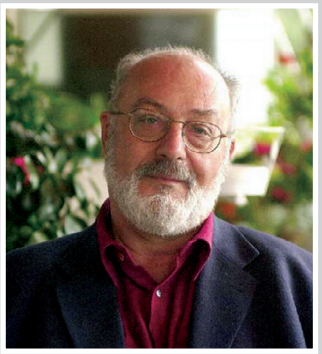
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ. Γεννήθηκε το 1912 στις Κροκεές Λακωνίας και πέθανε στην Πλούμιτσα Λακωνίας το 1991. Το 1929 ήρθε στην Αθήνα, όπου το 1938 διορίστηκε στο Δημόσιο. Πήρε μέρος στον πόλεμο του 1940 και στην Εθνική Αντίσταση, ενώ το 1945 απολύθηκε από την εργασία του για πολιτικούς λόγους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1929 με την ποιητική συλλογή *Κάτω από σκιές και φώτα*. Ακολούθησαν τα ποιητικά βιβλία: *Κατεβαίνοντας στη σιγή των αιώνων* (1933), *Οι γκριμάτσες του ανθρώπου* (1935), *Η παραμυθένια πολιτεία* (1947), *Ο Ταΰγετος και η σιωπή* (1949), *Τα θολά ποτάμια* (1950), *Τα ποιήματα* (1981-1991, 3 τόμοι, συγκεντρωτική έκδοση) κ.ά.

Παρά την πρώιμα επιδειχθείσα ποιητική του αξία και ιδιαιτερότητα, χρειάστηκε περίπου μία δεκαετία για να ξεπεράσει τη μουντή και καταπιεστική ατμόσφαιρα της δεκαετίας 1920. Ο πόλεμος, στη συνέχεια, και η Αντίσταση ύστερα, θα προκαλέσουν μια τομή στην ποίησή του· μια στάση που εκδηλώνεται στη μετέπειτα ποιητική του παραγωγή με τη διόγκωση του δραματικού στοιχείου και την ταυτόχρονη απλότητα και αμεσότητα της γραφής του. «Μετά την *Πλούμιτσα* (1950), ποίημα στο οποίο κορυφώνεται αυτή η περίοδος ως προς τη δραματική της ένταση», σημειώνει ο Αλέξανδρος Αργυρίου, «η *Έξοδος με το άλογο* (1952) ανοίγει μια Τρίτη και ώριμη περίοδο της παραγωγής του Βρεττάκου, που χαρακτηρίζεται από μια βαθύτερη επικοινωνία με τους άλλους, η οποία εστιάζεται από την πλευρά της επέμβασης στα πράγματα με το συνθετικό ποίημα *Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ* (1954). Από τότε η ποίησή του μετακινείται ισότιμα από το δραματικό στο λυρικό στοιχείο, ενώ το ηθικό πρόβλημα, που ανέκαθεν αποτελούσε σημείο αναφοράς στην ποίησή του, αποκτά μεγαλύτερη σαφήνεια. Μέσα από τη σύνθεση των στοιχείων αυτών καταρτίζεται μια ώριμη στάση ζωής: ο άνθρωπος μέσα στη φύση και ο άνθρωπος μέσα στην κοινωνία.

Κ.Π.

ΠΟΙΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ 1
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ
ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ
ΕΚΛΟΓΗ

Κλειδιά και κώδικες του θεάτρου

ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ. Κριτικός Θεάτρου, μεταφραστής, ποιητής, στιχουργός. Γεννήθηκε στη Λαμία το 1937· σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στη Δραματική Σχολή του Ωδείου Αθηνών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ποιητής (εξέδωσε την ποιητική συλλογή *Αμήχανον τέχνημα*, 1971 και την επανεξέδωσε με την προσθήκη νέων ποιημάτων το 1980 με τον τίτλο *Παράβαση*). Μετέφρασε αρχαίους τραγικούς και διετέλεσε αντιπρόεδρος του Δ.Σ. του Εθνικού Θεάτρου (1981-1983). Η μέγιστη πνευματική-καλλιτεχνική προσφορά του, ωστόσο, εντοπίζεται κυρίως στον χώρο του θεάτρου και, συγκεκριμένα, στην κριτική του, την οποία άσκησε με συνέπεια, σπάνιο ήθος και ειλικρίνεια, συχνά δημιουργώντας εντάσεις και αντιπαραθέσεις. Τις κριτικές που δημοσίευσε επί σειρά ετών στις εφημερίδες *Το Βήμα* και *Τα Νέα* τις συγκέντρωσε σε δύο τόμους με τον γενικό τίτλο *Κλειδιά και κώδικες του θεάτρου* και με τους υποτίτλους «Ι. Αρχαίο Δράμα» (1982) και «ΙΙ. Ελληνικό Θέατρο» (1984).

Τόσο στον ένα όσο και στον άλλο τόμο διακρίνει κανείς τη βαθύτατη, θεωρητική και βιωματική, σχέση του Γεωργουσόπουλου με τα μυστικά της τέχνης του Θεάτρου· ο αναγνώστης εντυπωσιάζεται από την άνεση και την ευαισθησία που επιδεικνύει προσεγγίζοντας τους συντελεστές και ρίχνοντας φως στις επιμέρους πτυχές της εκάστοτε κρινόμενης θεατρικής παράστασης, αναφερόμενος στο θεατρικό έργο, στην εικαστική και στη σκηνοθετική εκδοχή του, στον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύτηκε από τους ηθοποιούς κ.λπ.

Κ.Π.

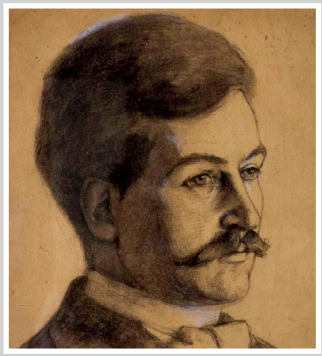
Κεφάλια στη σειρά

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ. Πεζογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και κριτικός. Γεννήθηκε το 1896 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1981. Το 1906 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στο Μιλάνο, ενώ το 1924 βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη, όπου εργάζεται στην Εθνική Τράπεζα ως το 1932. Διετέλεσε Πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών και τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Διηγήματος το 1963 και το 1975.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα ελληνικά γράμματα παρουσιάστηκε το 1932, δημοσιεύοντας ένα ποίημά του στο περιοδικό *Μακεδονικές Ημέρες* με το ψευδώνυμο Αλκγιάν. Το πρώτο κιόλας βιβλίο του, *Κεφάλια στη σειρά* (Έκδοση *Μακεδονικών Ημερών*, Θεσσαλονίκη 1934 και «Γαλαξίας», Αθήνα 1971), θεωρήθηκε από τα πρώτα έργα του ελληνικού αφηγηματικού λόγου που σχετίζονται άμεσα με τα νεωτερικά ευρωπαϊκά κινήματα του Μεσοπολέμου, γεγονός που επισημάνθηκε από την κριτική της εποχής.

Η γραφή του Γιαννόπουλου διαφοροποιείται εξ αρχής αισθητά από την κρατούσα ρεαλιστική παράδοση της ελληνικής πεζογραφίας. «Τα νεωτεριστικά στοιχεία των διηγημάτων αυτών», σημειώνει η Αγλαΐα Κεχαγιά-Λυπουρλή, «επικεντρώνονται στην κατάργηση της ρεαλιστικής αναγκαιότητας, στην κυριαρχία του αφηγητή απέναντι στο αφηγηματικό υλικό, στην ειρωνική αντιμετώπιση των συμβάσεων της ρεαλιστικής γραφής, στη διαρκή ανατροπή μιας υποτυπώδους πλοκής, στην αυτοαναφορικότητα του αφηγηματικού λόγου, η οποίου έγκειται στην αποκάλυψη των αφηγηματικών τεχνασμάτων, στην προϋπόθεση δημιουργικής συμμετοχής του αναγνώστη, στην καινούργια αντίληψη του χρόνου (ανίχνευση του ψυχολογικού χρόνου, του χρόνου που βιώνουμε εσωτερικά). Όλα αυτά τα νεωτεριστικά στοιχεία επανέρχονται, βέβαια, με μεγαλύτερη επιτυχία και στα κατοπινά διηγήματά του».

Κ.Π.

Το ελληνικόν χρώμα

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ. Πεζογράφος, μεταφραστής, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στην Πάτρα το 1869 και πέθανε (αυτοκτόνησε) το 1910 στον Σκαραμαγκά Αττικής. Παρακολούθησε μαθήματα Ιατρικής στο ΠΑ και συνέχισε στο Παρίσι. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα γράφτηκε στη Νομική Σχολή, και διέκοψε τις σπουδές του, αναπτύσσοντας μία λαμπρή δραστηριότητα ως δημοσιογράφος και δοκιμιογράφος. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Εξέδωσε: *Η σύγχρονη ζωγραφική* (1902), *Προς την ελληνική αναγέννησιν* (1903), *Η ελληνική γραμμή* (1903), *Προς τους καλλιτέχνας μας* (1903), *Το ελληνικόν χρώμα* (1904), *Το νέον πνεύμα* (1906), *Έκκλησις προς το πανελλήνιον κοινόν* (1907).

Ό,τι προσπάθησε στη σύντομη ζωή του να συνθέσει ο Περικλής Γιαννόπουλος, στηριγμένος στη γνώση και στην εμπειρία του, ήταν η μορφή μιας Ελλάδας ακέραιης, βασισμένης στο πνεύμα της, στην ιστορία της και στις φυσικές ομορφιές της: «Παντού φως, παντού ημέρα, παντού τερπνότης, παντού ολιγότης, άνεσις, αραιότης», έγραφε το 1903· «παντού ευταξία, συμμετρία, ευρυθμία· παντού ευγραμμία, ευστροφία Οδυσσέως, λιγυρότης παλληκαριού· παντού ημερότης, χάρις, ιλαρότης· παντού παίγνιον ελληνικής σοφίας, διάθεσις γελαστική, ειρωνεία σωκρατική· παντού φιλανθρωπία, συμπάθεια, αγάπη· παντού ίμερος, πόθος άσματος, φιλήματος· παντού πόθος ύλης, ύλης, ύλης· παντού ηδονή Διονύσου, πόθος φωτομέθης, δίψα ωραιότητος, λίκνισμα μακαριότητος· παντού πέρασμα αέρος θουρίου, ορμής, αέρος αλκιμότητος, σφριγηλότητος και παντού μαζί πέρασμα αέρος μελαγχολίας καλλονής, λύπης καλλονής, θρήνου θνήσκοντος Αδώνιδος. Και παντού αήρ φωτεινού θουρίου δένων τα μέλη και μαζί αήρ φλογέρας λύων τα μέλη με ηδυπάθειαν. Και παντού πέρασμα αέρος φέρον ολοφυρμούς Αφροδίτης και μαζί δυνατόν σατιρικόν οξύ».

Κ.Π.

ΤΑ ΝΕΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΡΓΑ

Τηλεφωνήματα. — Μία περίεργος κριτική. — Πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀναγέννησιν. — Ἑλληνικὴν μουσικὴν ἐμπρός! — Ἡ ξενομανία. — Ἡ σύγχρονος ζωγραφική. — Ὄχι ἀττικὸς ἀὴρ ἀλλὰ ἀττικὸν χῶμα. — Πρὸς τοὺς καλλιτέχνας μας: ζωγράφους, γλύπτας, ἀρχιτέκτονας καὶ μουσικούς. — Ἡ ἑλληνικὴ γραμμὴ καὶ τὸ ἑλληνικὸν χρῶμα. — Τὸ ἑλληνικὸν θέατρον. — Καὶ περὶ ἑλληνικῆς μουσικῆς τίποτε;

ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Β. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ — Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ — ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ — Δ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ — Α. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ — Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ — Κ. ΠΑΛΑΜΑ — ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑΣ — Γ. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΥ — Π. ΝΙΡΒΑΝΑ — Α. ΚΑΜΠΑΝΗ — Σ. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ — Π. Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ — Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

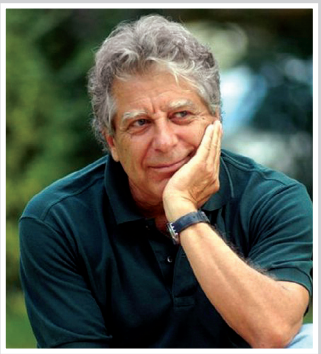
Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗ: Βιβλιογραφία Περικλῆ Γιαννόπουλου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΝΤΡΕΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ: Τὸ τεῦχος μας γιὰ τὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο.— Ἡ βιογραφία του.—Ἡ ἐπίδρασή του.—Τὰ κείμενα.

1-3

ΣΕΛΙΔΕΣ 296 ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 30

Ιστορία

ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ. Πεζογράφος, μελετητής, πανεπιστημιακός. Γεννήθηκε το 1940 στη Ζαρό Ηρακλείου Κρήτης. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στο Λονδίνο. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ελληνιστική περίοδο, καθώς και με το έργο σημαντικών δημιουργών της νεοελληνικής λογοτεχνίας (Εμπειρίκου, Σεφέρη, Σικελιανού, Ρίτσου κ.ά.), μετέφρασε έργα σημαντικών συγγραφέων, αυτό που πρωτίστως συνέβαλε, όμως, στην καθιέρωσή του στον χώρο των Γραμμάτων ήταν η ενασχόλησή του με την πεζογραφία, όπου πρωτοεμφανίστηκε το 1974 με το μυθιστόρημα *Λειμωνάριο*, το οποίο στάθηκε αρκετό για να θεωρηθεί ως ένας από τους γνησιότερους εκπροσώπους του μεταπολιτευτικού αφηγηματικού λόγου. Ακολούθησαν *Η αρραβωνιαστικιά* (1979) η *Ιστορία* (1982), *Ανωφελές διήγημα* (1993) κ.ά.

Μάλιστα η *Ιστορία*, που, σημειωτέον, βραβεύτηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο μυθιστορήματος και έχει ως θέμα της μία βεντέτα στην Κρήτη κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, θεωρήθηκε από την κριτική ένα από τα πρώτα μεταμοντερνιστικά δείγματα ιστορικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. «Το κλίμα της εποχής», σημειώνει ο Γ. Περαντωνάκης, «τίθεται μόνο ως φόντο μιας κατάστασης που παρεκκλίνει από το νομικό δίκαιο και αναδεικνύει το εθιμικό δίκαιο και τη μεταφυσική διάσταση της αντίληψης».

Κ.Π.

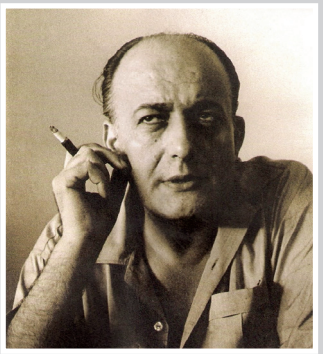
ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Η ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΤΙΚΙΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΔΡΟΣ

Αμοργός

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ. Ποιητής, στιχουργός, μεταφραστής. Γεννήθηκε στην Ασσέα Αρκαδίας το 1911 και πέθανε στην Αθήνα το 1992. Τελείωσε το Γυμνάσιο στην Τρίπολη και ήρθε στην Αθήνα, όπου σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή· παράλληλα έμαθε ξένες γλώσσες. Ανήκε στην ομάδα του περιοδικού *Τα Νέα Γράμματα* και συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Καλλιτεχνικά Νέα*, *Φιλολογικά Χρονικά* και *Τετράδιο*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Διατηρώντας ζωντανή τη σχέση του με την δημώδη και τη λαϊκή παράδοση, ο Νίκος Γκάτσος, πρωτοτύπησε τόσο στη μεταφραστική του ενασχόληση, όπου μεταφράζοντας τον *Ματωμένο γάμο* του Λόρκα συγκρότησε ένα συγκεκριμένο τρόπο μετάφρασης όλων των έργων του Ισπανού συγγραφέα, ενώ η μοναδική ποιητική σύνθεσή του *Αμοργός* (1943), θεωρήθηκε ως ένας συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον ευρωπαϊκό μοντερνισμό και τα αρχέτυπα του νεοελληνικού πολιτισμού. «Το ποίημα αυτό», έγραφε ο Οδυσσέας Ελύτης το 1944, «γραμμένο σύμφωνα με τις ποιητικές αρχές του André Breton και τις φιλοσοφικές θεωρίες του Husserl […] έχει ωστόσο το μεγάλο καλό να μην απαιτεί καμιά γνώση των παραπάνω θεωριών για μιαν απρόσκοπτη τουλάχιστον κατανόησή του. Όσο για μένα χαίρομαι όχι μόνο γιατί το βρίσκω πολύ κοντά με τις αισθητικές μου αντιλήψεις, αλλά και γιατί βλέπω μέσα του ρίζες ουσιαστικά ελληνικές, ρίζες μάλιστα Μωραΐτικες, πράγμα που πρώτη φορά […] συμβαίνει στον τόπο μας».

Κ.Π.

Σπασμένος καιρός

ΘΩΜΑΣ ΓΚΟΡΠΑΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε το 1935 στο Μεσολόγγι και πέθανε στην Αθήνα το 2003. Ήρθε στην Αθήνα το 1954 και άσκησε πολλά διαφορετικά μεταξύ τους επαγγέλματα (δημοσιογράφος, εργάτης, λογιστής, παλαιοβιβλιοπώλης, επιμελητής εκδόσεων, βιβλιοπώλης, εκδότης και καθηγητής σε σχολή θεάτρου). Υπήρξε υπεύθυνος σύνταξης (1960-1961) στο *Ρουμελιώτικο Ημερολόγιο,* ενώ στο διάστημα 1975-1980 έζησε στο Παρίσι. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Ο Θωμάς Γκόρπας αποτελεί μιαν εντελώς ξεχωριστή περίπτωση ανάμεσα στους κοινωνικά και ιδεολογικά προβληματισμένους ποιητές της Β΄ Μεταπολεμικής γενιάς. Μπροστά σε μια πραγματικότητα τουλάχιστον νοσηρή, σε μιαν Αθήνα ψυχροπολεμική, αφιλόξενη, με νωπά τα τραύματα του Εμφυλίου, θυμώνει και γίνεται επιθετικός. Στις δύο πρώτες ποιητικές συλλογές του (*Σπασμένος καιρός*, 1957 και *Παλιές ειδήσεις*, 1966) καταθέτει με αμεσότητα τα όσα εισπράττει βιώνοντας, με την ψυχολογία του πρόσφυγα, στη σχεδόν εχθρική πρωτεύουσα της δεκαετίας του ’50, την εξουθενωτική μοναξιά του κοινωνικά περιθωριοποιημένου και δυσπραγούντος οικονομικά νέου ανθρώπου, τη θλίψη της καθημερινότητάς του, τα συνειδητοποιημένα και τα ασυνείδητα αδιέξοδά του.

Στη συνέχεια της ποιητικής του πορείας, παραμένοντας ανένταχτος, ένας «ελεύθερος σκοπευτής» μέσα στον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς, στρέφει την προσοχή του σε μιαν άλλη κατηγορία περιθωριοποιημένων. Αυτή που σχηματίζεται αφενός από ανθρώπους μοναχικούς και αφετέρου από βολεμένους μικροαστούς. Και όλ’ αυτά, διατηρώντας ζωντανές μνήμες από τον γενέθλιο τόπο του (Μεσολόγγι) και από τη «μάχη» που χάθηκε. Μνήμες τραυματικές και συνάμα καταπραϋντικές, αλλά και ζωογόνες και ενεργοποιές ενός αμυντικού μηχανισμού, απαραίτητου για την επιβίωσή του και για τη διατήρηση των στοιχείων του γνησιότερου εαυτού του.

Κ.Π.

…Και ιδού ίππος χλωρός…

ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ-MILLIEX. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος, μεταφράστρια. Γεννήθηκε το 1920 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 2005. Σύζυγος του νεοελληνιστή R. Milliex. Σπούδασε στο Ελληνικό Ωδείο και Γαλλικά στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών. Το 1941 στρατεύθηκε στο Ε.Α.Μ. και εργάστηκε ως εθελόντρια στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Μετά την Κατοχή ταξίδεψε με τον σύζυγό της στη Γαλλία αναπτύσσοντας φιλελληνική δράση και παρακολουθώντας μαθήματα ιστορίας της τέχνης και αισθητικής στο Λούβρο. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** *…Και ιδού ίππος χλωρός…* (Εκδόσεις Φέξη 1963, «Κέδρος» 1984). Κατά γενική ομολογία το πιο καλοδουλεμένο μυθιστόρημα της Τατιάνας Γκρίτση-Milliex, ευτυχές αποτέλεσμα της προσπάθειάς της να συνδυάσει τα προσωπικά της βιώματα με νεωτερικούς εκφραστικούς τρόπους, κι ακόμα να αποδώσει γεγονότα και καταστάσεις της πρόσφατης ιστορίας (της κατοχικής περιόδου), ενεργοποιώντας με έναν εντελώς δικό της τρόπο μηχανισμούς της μνήμης και του συνειρμού.

Στο βιβλίο αυτό, κατά τη Γεωργία Φαρίνου-Μαλαματάρη, «συνυπάρχει η Κατοχή ως ιστορικό στίγμα μαζί με τη νεωτερική παρουσίαση των γεγονότων με τη μέθοδο της συνειδησιακής ροής. Έτσι η μεν Κατοχή παρέχει το υπόβαθρο κατανόησης και δικαιολόγησης των προσωπικών περιστατικών, η δε παρουσίασή της λειτουργεί ως ιδιωτικός και ανεπίσημος σχολιασμός αυτών των δραματικών "πραγματικοτήτων" (απαγορεύσεις, πείνα, βασανιστήρια κ.λπ.) που μ' αυτόν τον τρόπο δίνουν στην "απολιθωμένη" ιστορική εικόνα καινούργιο περιεχόμενο. Ο μύθος είναι υποτυπώδης αλλά πάντως υπαρκτός και τέτοιος που, παρόλες τις χρονικές ρωγμές, τις αλλαγές στην προοπτική κ.λπ., δεν αφαιρεί τον αέρα της φυσικότητας από τα πράγματα και δε δίνει μια ψεύτικη εικόνα του κόσμου... ως συνόλου».

Κ.Π.

ΤΑΤΙΑΝΑΣ ΓΚΡΙΤΣΗ - ΜΙΛΛΙΕΞ

Και ιδού Ίππος Χλωρός

ΚΕΔΡΟΣ

Το Βάραθρο

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Χ. ΓΟΝΑΤΑΣ. Πεζογράφος, ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1924-2006). Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1959 εξέδωσε μαζί με τον ποιητή Δημήτρη Παπαδίτσα το βραχύβιο περιοδικό *Πρώτη Ύλη – Ποιητικά Κείμενα*. Μπορεί ο ίδιος να διατεινόταν ότι ήταν πεζογράφος και όχι ποιητής, μια ματιά ωστόσο, ένα απλό ξεφύλλισμα των βιβλίων του αρκεί για να συλλάβει κανείς την ποιητική του ιδιότητα. Απόδειξη το *Βάραθρο* (Αθήνα, 1963), που αποτελεί προϊόν μιας από τις σημαντικότερες δημιουργικές στιγμές του. Τα «υλικά» με τα οποία κοσμεί τις αχανείς εκτάσεις της λευκής σελίδας, αλλά και οι τρόποι που μετέρχεται για να τιθασεύσει τα ατιθάσευτα είναι τρόποι ποιητικοί. Τρόποι που συνιστούν μιαν απολύτως προσωπική, εντελώς ιδιότυπη ονειροτεχνική. Δάνειοι ενδεχομένως από τον υπερρεαλισμό, μεταλλαγμένοι ωστόσο κατά τις επιταγές μιας στέρεα δομημένης και προς εαυτήν απαιτητικής ιδιοσυστασίας.

Με μια γλώσσα ικανή να δημιουργεί νέες ενότητες αντικειμένων, καταστάσεων, γεγονότων, ακόμα και αισθημάτων, κατατεθειμένες μπροστά στα κάποτε έκπληκτα μάτια του αναγνώστη-θεατή. Γιατί η γλώσσα του Ε.Χ. Γονατά αποδίδει με μεγάλη φυσικότητα και πληρότητα ό,τι το βλέμμα του συλλαμβάνει στο πεδίο του ονείρου ή της μεταλλαγμένης σε όνειρο πραγματικότητας. Αφομοιώνει και στερεοποιεί, εν ριπή οφθαλμού και κατά τρόπο αδιαμεσολάβητο, συνθέσεις αντικειμένων, αισθημάτων, σκέψεων και ιδεών. Συμβάλλει στην ακινητοποίηση, σαν μέσα σε όνειρο, των ακατάπαυστα μεταβαλλόμενων πραγματικοτήτων που συλλαμβάνουν οι αισθήσεις, η σκέψη και η φαντασία.

Κ.Π.

Σκαραβαίοι και Τερρακόττες

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1870 στη Σίφνο και πέθανε στην Αθήνα το 1942. Εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Κωνσταντινούπολη, όπου φοίτησε στην Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή. Το 1888 ήρθε στην Αθήνα και σπούδασε Φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, για να υπηρετήσει στη συνέχεια ως εκπαιδευτικός σε διάφορες πόλεις.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Άρχισε να γράφει ποιήματα από τα παιδικά του χρόνια· μάλιστα, το 1892, φοιτητής, υπέβαλε στον Φιλαδέλφειο Ποιητικό διαγωνισμό την ποιητική συλλογή του με τίτλο *Δειλινά*, η δημοτική του γλώσσα ωστόσο δεν πρέπει να άρεσε και τόσο στους συντηρητικούς κριτές. Το ποιητικό του έργο περιορίζεται στη συλλογή *Σκαραβαίοι και Τερρακόττες* (1919), τα περισσότερα ποιήματα της οποίας είναι σονέτα, γεγονός που τον κατατάσσει, μαζί με τον Λορέντζο Μαβίλη, στους σημαντικότερους εκπροσώπους του πετραρχισμού στην ελληνική ποίηση.

«Ο Γρυπάρης», γράφει ο Κώστας Στεργιόπουλος, «θεωρήθηκε στην εποχή του καινοτόμος κι ανανεωτής· όμως την ανανέωση δεν την έφερνε μόνος του, αλλά μαζί με την ποιητική γενιά του, που σκεπάστηκε απ' τον ίσκιο του Παλαμά και δεν εκτιμήθηκε όσο θα 'πρεπε η ανανεωτική συμβολή της. Σήμερα ίσα-ίσα βλέπουμε ότι αυτός έφερνε λιγότερα ανανεωτικά στοιχεία: μια αλλαγή στη διάθεση, γνώρισμα κοινό στους κυριότερους μεταπαλαμικούς, και μια ακόμα πιο σημαντική οργάνωση στην ποιητική γλώσσα και στην καλλιτεχνική συνείδηση. Από τους συνοδοιπόρους του ο Μαλακάσης, ο Χατζόπουλος, ο Πορφύρας, εκείνοι ναι, έπαιρναν απ' την παράδοση και της έδιναν κάποια συνέχεια. Για τούτο άσκησαν κι αισθητότερη απίδραση. Ο Γρυπάρης μόνον έπαιρνε, τελειοποιούσε και συγχρόνιζε».

Κ.Π.

Federico Garcia Lorca

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος και μεταφραστής αρχαίων λυρικών. Γεννήθηκε στη Φιλιππιάδα Ηπείρου το 1924. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και εργάστηκε ως φιλόλογος στην ιδιωτική εκπαίδευση, πρώτα στα Γιάννινα και από το 1974 στην Αθήνα. Καθηγητής της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων (1987-1992).
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1944, συνεργαζόμενος με τα περιοδικά *Νεανική φωνή* και *Ηπειρωτικά γράμματα.* Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Οι εφτά πληγές* (1950), *Απόπειρα μυθολογίας* (1952), *Κυκλοδίωκτα* (1956), *Πόρτες εξόδου* (1962), *Εξαγορά 1946-1964* (1965), *Ανατομία* (1971), *Το τίμημα* (1981), *Δόκιμος σε συντεχνία* (1984), *Ο ποιητής και το ποίημα* (1988), *Ποιήματα, 1948-1988* (1990, συγκεντρωτική έκδοση), *Αποθέτης* (1993), *Στοιχεία ταυτότητας* (1999), *Γεννήτριες* (2004) κ.ά.

Από τα θρηνητικά ποιήματα για τον *Federico Garcia Lorca* (1948) ο Γιάννης Δάλλας έδειξε την τάση του προς τον υψηλό ποιητικό λόγο και την πρόθεσή του να συνδυάσει τα μοντερνιστικά δεδομένα της εποχής με τις κλασικότροπες καταβολές του. «Αδιαφορώντας για το ψυχικό ημίφως», γράφει ο Αλέξ. Αργυρίου αναφερόμενος στις πρώτες ποιητικές καταθέσεις του Δάλλα, «δέχεται τη ζωή στην ηρωική της κατάφαση, το αίσθημα στην αρσενική του έκφραση. Κινούμενος σ' έναν κόσμο μικρόχαρο και ταπεινό, μάχεται να μορφώσει ένα σύγχρονο μύθο, πέρα από τις αναθυμιάσεις του μεσοπολεμικού κλίματος, του άγχους των απογνώσεων και του φάσματος της φθοράς. Ξέρει ότι η υψηλή σκόπευση προϋποθέτει μια πίστη. Αλλά πίστη δεν σημαίνει μόνο την αφελή της απλοποίηση. Σημαίνει το ψυχικό σθένος της βεβαιότητας, την πάταξη της αμφιβολίας. Να δέχεσαι ότι τα διαλυμένα σύμβολα, τα θρυμματισμένα είδωλα, είναι μια κατάσταση προσωρινή. Το Αύριο εγκυμονεί την αποκατάστασή τους σε νέα βάθρα […]».

Κ.Π.

Ο Κήπος με τα εγκαύματα

ΖΕΦΗ ΔΑΡΑΚΗ. Ποιήτρια. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1939. Είναι σύζυγος του ποιητή Βύρωνα Λεοντάρη. Εργάστηκε στη Βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων και πρωτοεμφανίστηκε στα Γράμματα το 1954, δημοσιεύοντας ένα ποίημά της στο περιοδικό *Ελληνική Δημιουργία*. Η ποίηση της Ζέφης Δαράκη, μιας από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις της Β΄ Μεταπολεμικής γενιάς, είναι ένας σχοινοτενής εσωτερικός και νηφάλιος συναισθηματικός μονόλογος. Νηφάλιος, παρ' όλο που πηγάζει από μια μετέωρη συναισθηματικά και μονίμως φορτισμένη συγκινησιακά κατάσταση της ποιήτριας. Γεγονός που οφείλεται στο ότι ο μονόλογος, στην προκειμένη περίπτωση, αποτελεί ένα πρόσχημα, μια συγκαλυμμένη εκδήλωση της ενδόμυχης πρόθεσής της να σπάσει τον κλοιό που την απομονώνει από τον «άλλον».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στη μακρόχρονη ποιητική πορεία της μπορεί κανείς να ξεχωρίσει κάποιες μεμονωμένες ποιητικές συλλογές με ιδιαίτερη βαρύτητα στο σύνολο του έργου της, όπως λ.χ. ο *Κήπος με τα εγκαύματα* ή *Κοιμήθηκα η αχάριστη*· δεν παύει ωστόσο να έχει την αίσθηση ότι βρίσκεται μπροστά σε ένα ποίημα εν εξελίξει. Ότι ακόμα και οι καταθέσεις επιμέρους συναισθημάτων, καθώς και οι αναφορές σε ξεχωριστές καταστάσεις, αποτελούν τμήματα ενός ενιαίου όλου. Και ό,τι φαίνεται διαφοροποιημένο, από ποίημα σε ποίημα και από συλλογή σε συλλογή, οφείλεται σε κάποιες σχεδόν ανεπαίσθητες μετακινήσεις της οπτικής γωνίας της ποιήτριας· όχι σε διαφορετικές καταστάσεις, αλλά σε διαφορετικά επίπεδα, σε διαφορετική πτυχή των ίδιων καταστάσεων.

Η συνεχής αναβάθμιση του αισθητικού αποτελέσματος, στην ποίηση της Ζέφης Δαράκη, οφείλεται στη συναισθηματική ωρίμανση της ίδιας της ποιήτριας, η οποία επιμένει, αταλάντευτη, να πολιορκεί τον ολισθηρό και επίβουλο χώρο του συναισθήματος, προκειμένου να ψαύσει το σκληρό κέλυφος του «ανείπωτου».

Κ.Π.

Στα μυστικά του βάλτου

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1874 στην Αλεξάνδρεια όπου και μεγάλωσε και πέθανε στην Αθήνα το 1941. Κόρη του Εμμανουήλ Μπενάκη και της Βιργινίας Χωρέμη. Το 1895 παντρεύτηκε τον Στέφανο Δέλτα, καλλιεργημένο φιλοδημοτικιστή, ο αδερφός του οποίου, Κωνσταντίνος, άσκησε σημαντική επίδραση στην πνευματική της διαμόρφωση. Αλλά εκείνος που επέδρασε όσο κανένας άλλος στη διάπλαση της πνευματικής της προσωπικότητας ήταν ο Ίων Δραγούμης, γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Αλεξάνδρεια.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η Πηνελόπη Δέλτα επιδόθηκε με πάθος στη συγγραφή βιβλίων προορισμένων να διαβαστούν από παιδιά. Βιβλίων πρωτίστως ιστορικών και ηθικοδιδακτικών, γραμμένων στη ζωντανή γλώσσα του λαού, την έλλειψη των οποίων είχε συνειδητοποιήσει από πολύ νωρίς. Το βιβλίο *Στα μυστικά του βάλτου* (1937, 2 τόμοι) έχει για θέμα της τον Μακεδονικό Αγώνα· αφηγείται συμβάντα και καταστάσεις φροντίζοντας να απευθύνεται απ' ευθείας στην ψυχή των παιδιών, πρώτα μιλώντας στη γλώσσα τους και ύστερα διεγείροντας τη φαντασία τους με λόγια και πράξεις ηρώων. «…Ύστερα από τις παλαιότερες προσπάθειες», σημειώνει ο Κ.Θ. Δημαράς, «είτε ανούσιες, είτε γραμμένες σε μια γλώσσα που δεν μιλούσε στην καρδιά και στην φαντασία του παιδιού, έχουμε τώρα ανώτερης πνοής συγγραφέα, που αφοσιώθηκε στη συγγραφή πεζογραφημάτων για παιδιά.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στην απαρχή του έργου της Δέλτα συναντούμε μιαν αλληγορία: το *Παραμύθι χωρίς όνομα* εκφράζει την πίστη στις δυνατότητες του νέου ελληνισμού· κάτι ανάλογο συναντήσαμε και στον *Αρχαιολόγο* του Καρκαβίτσα, αλλά στην περίπτωση της Δέλτα η παιδεία της τής επέτρεψε να εργαστεί αποτελεσματικά στο επικίνδυνο τούτο είδος και απ' αυτό να πλάσει μορφές ζωής».

Κ.Π.

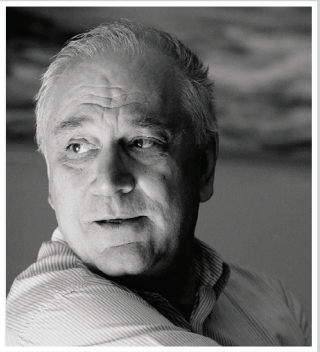
Κάψαμε τα καράβια μας

ΜΗΝΑΣ ΔΗΜΑΚΗΣ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1913 στο Ηράκλειο Κρήτης και πέθανε το 1980 στην Αθήνα. Εργάστηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος και στα χρόνια της Κατοχής εντάχθηκε στο Ε.Α.Μ. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η ποιητική του ταυτότητα διαμορφώθηκε κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Ποιητής κατά βάθος ρομαντικός, μετεωρίζεται ανάμεσα στο όραμα μιας φευγαλέας και ακατάπαυστα φθίνουσας ομορφιάς και στο αδιέξοδο μιας βαθύτατης όσο και οδυνηρής υπαρξιακής αγωνίας που μονίμως τον διακατέχει.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: *Η χαμένη γη* (1939), *Κάψαμε τα καράβια μας* (1946), *Το τελευταίο σύνορο* (1950), *Τα πρώτα ποιήματα* (1951, επιλογή), *Σκοτεινό πέρασμα* (1956), *Το ταξίδι* (1960) κ.ά. Ανάμεσά τους σημαίνουσα θέση κατέχει η συλλογή με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Κάψαμε τα καράβια μας*, δηλωτική του υπαρξιακού αδιεξόδου που ταλανίζει τον ποιητή όταν συνειδητοποιεί ότι κάθε επιστροφή στην, έστω ψευδεπίγραφη, παραμυθία των περασμένων είναι ανέφικτη.

Με τη συλλογή αυτή, παρατηρεί ο Πέτρος Σπανδωνίδης, ο ποιητής «δίνει ατομική λύση στο μεταφυσικό πρόβλημα της ύπαρξης μέσα στην απέλπιδη φωνή, ότι η ζωή είναι πτώση οριστική και κάθε προσπάθεια για την ανασύνδεσή μας με την αρχική πατρίδα, με την οικουμενική πατρίδα είναι μάταιη. Όλες οι γέφυρες έχουν καταστραφεί, όλα τα καράβια έχουν καεί. […] αυτή η ποίηση δεν επιθυμεί να δικαιωθεί από τη μεριά της μαγείας του λόγου, ούτε της συμβολικής υποβλητικής μαγείας, αλλά επιθυμεί να πείσει, ότι η ίδια η ουσία καθεαυτήν μπορεί να είναι ωραία».

Κ.Π.

Πεθαίνω σα χώρα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ. Πεζογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1944. Σπούδασε θέατρο και κινηματογράφο στις Βρυξέλλες.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα αφηγήματα: *Πεθαίνω σα χώρα* (1979), *Η απόρρητη αλήθεια του κόσμου* (1985), *Η ανθρωπωδία. Η ανάθεση. Προοίμιο σε μία χιλιετία* (1986) κ.ά., ενώ μετέφρασε έργα των Ευριπίδη, Balzac, Bataille, Blanchot, Genet, Malraux, Shakespeare κ.ά.

Το αφήγημα *Πεθαίνω σα χώρα* –που, σημειωτέον, παρουσιάστηκε επανειλημμένως από διάφορα θεατρικά σχήματα– είναι, αναμφίβολα, ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της μεταπολιτευτικής αφηγηματικής πεζογραφίας μας και, βέβαια, του ίδιου του δημιουργού του. Πρόκειται για ένα έργο συμβολικό, αποκύημα, θα μπορούσε να πει κανείς, των δίσεκτων χρόνων της απριλιανής δικτατορίας, διαπερασμένο από την πικρή αίσθηση του αφανισμού και της ταπείνωσης, ατομικής και συλλογικής. Δεν είναι τυχαίο ότι η «χώρα» στην οποία συντελούνται τα αφηγηματικά δρώμενα είναι ένας τόπος που, μολονότι δεν ονομάζεται, παραπέμπει τον αναγνώστη σε μια πατρίδα από κάθε άποψη κατακερματισμένη, όπως ήταν η Ελλάδα στη διάρκεια της επταετίας.

Οι αφηγηματικοί τρόποι, εξάλλου, που μετέρχεται ο Δημητριάδης, η συνειρμική γραφή του, οι συναισθηματικές μεταπτώσεις, η προφανής και η υποδόρια ειρωνεία, ο σαρκασμός, συχνά συνδυασμένα με την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου, κάνουν τα αφήγημά του ιδιαιτέρως γοητευτικό.

Κ.Π.

Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου

ΣΩΤΗΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1955 στην Πόβλα Θεσπρωτίας.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1985 με μία ποιητική συλλογή, το είδος, ωστόσο, που επρόκειτο να διαπρέψει ήταν η πεζογραφία, όπου εντάσσονται όλα τα μεταγενέστερα βιβλία του (*Ντιάλιθ' ιμ Χριστάκη*, 1987, *Ένα παιδί απ' τη Θεσσαλονίκη*, 1989, *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*, 1993 *Η φλέβα του λαιμού,* 1998 κ.ά.

Όπως επισημάνθηκε από την κριτική, η οποία, σημειωτέον, υπήρξε ανεπιφύλακτα θετική μπροστά σε όλο, σχεδόν, το σημαντικό αφηγηματικό έργο του Δημητρίου, ο πεζογράφος δημιούργησε με τα βιβλία του έναν ολόκληρο κόσμο αποτελούμενο από λαϊκούς ανθρώπους του περιθωρίου, μετανάστες, φυγάδες, ανυπεράσπιστους μέσα στη φύση ή στα ανοίκεια αστικά κέντρα, κοινωνικά απόβλητα μιας κοινωνίας αδιάφορης και ανάλγητης

Σύνηθες χαρακτηριστικό των προσώπων των ιστοριών του είναι η μοναξιά, η αδυναμία να επικοινωνήσουν με το περιβάλλον τους, κάποτε και η ερωτική στέρηση, γεγονός που συχνά τα οδηγεί σε ακραίες, βίαιες και αντικοινωνικές συμπεριφορές, ή σε μια φοβισμένη και αμυντική στάση μπροστά σε μια ανηλεή καθημερινότητα..

Κ.Π.

Λίγο του κόσμου

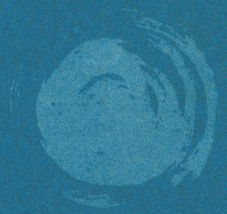
ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ. Ποιήτρια. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1931. Από το 1049 ως το 1974 εργάστηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος και για πολλά χρόνια συμμετείχε στη σύνταξη του περιοδικού *Κύκλος*, στις σελίδες του οποίου δημοσίευαν κείμενά τους οι υπάλληλοι της Τράπεζας. Από το 2002 είναι μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Η Κική Δημουλά είναι μία από τις χαρακτηριστικότερες και σημαντικότερες ποιητικές φωνές της Β΄ Μεταπολεμικής γενιάς αλλά και της μεταπολεμικής μας ποίησης γενικότερα.

Το στοιχείο που προσδίδει ιδιαιτερότητα στην ποίησή της είναι οι διαφορετικοί τρόποι που μετέρχεται προκειμένου να ανταποκριθεί στα εκάστοτε ποιητικά εναύσματα, έτσι καθώς κινείται με εντυπωσιακή άνεση, με την άνεση ενός εν εγρηγόρσει υπνοβατούντος, ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, δίνοντας παροντικές διαστάσεις στα περασμένα και περιβάλλοντας τα τωρινά με τη νοσταλγία των περασμένων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ο τρόπος με τον οποίο «μεταποιεί» καταστάσεις που ανήκουν στον χώρο του υπεραισθητού, κάνοντάς τες προσεγγίσιμες, καθημερινής χρήσεως έννοιες, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο ανάγει πράγματα και καταστάσεις του παρόντος στο επίπεδο του συμβόλου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τόσο στο *Λίγο του κόσμου* (1971) όσο και στο *Χαίρε ποτέ* (1988) –συλλογές που αποτελούν δύο από τις ποιητικές κορυφώσεις της Δημουλά–, ο αναγνώστης εντυπωσιάζεται ακούγοντας τον γοητευτικό τριγμό του βηματισμού της ποιήτριας επάνω στο επισφαλές, σκοτεινό και συχνά επίβουλο, παρά την οικειότητά του, του συναισθήματος ή μιας συναισθηματικά φορτισμένης νόησης. Μιας νόησης που τη βοηθάει, ακόμα και όταν μοιάζει νοτισμένη από το συναίσθημα, να υποστασιοποιήσει ακόμα και τις πλέον άυλες εκδοχές της πραγματικότητας.

Κ.Π.

κική δημουλά

τὸ λίγο τοῦ κόσμου

Πολιτείας

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του ποιητή, μεταφραστή και δοκιμιογράφου Κωνσταντίνου Κωνσταντουράκη. Γεννήθηκε το 1919 στο Ηράκλειο Κρήτης και πέθανε στην Αθήνα το 1983. Εργάστηκε στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (1946-1951) και ήταν υπεύθυνος των εκδόσεων Φέξη (1960-1965). Ανέπτυξε πλούσια μεταφραστική δραστηριότητα μεταφράζοντας Rilke, Dostoevsky, Gide, Mann, Goethe, Hamsun και πολλούς άλλους. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Το ποιητικό του έργο είναι εκτεταμένο και πολύμορφο, όπως προκύπτει από τις ποιητικές συλλογές του (*Δώδεκα εφιαλτικές βινιέτες*, 1935, *Ο αντιφατικός άνθρωπος*, 1938, *Σπουδή θανάτου*, 1948, *Πολιτεία Α΄*, 1956, *Πολιτεία Β΄*, 1958, *Πολιτεία*, 1961, επιλογή από τις συλλογές *Πολιτεία Α΄* και *Β΄*, *Το ταξίδι για τα Κύθηρα*, 1980 κ.ά.). Προσέχοντας όμως κανείς τις κορυφαίες ποιητικές στιγμές του Δικταίου, όπως είναι κατά κύριο λόγο της *Πολιτείας* και κατά δεύτερο της *Σπουδής θανάτου*, θα διαπιστώσει ότι υπάρχει ένας ισχυρός συνεκτικός ιστός, που ενοποιεί την επιφανειακή πολυμορφία. Ένας ιστός που οφείλεται στη βαθύτατη και πηγαία ρομαντική φύση του ποιητή, σε συνδυασμό με τη διαρκή αίσθηση του "ανικανοποίητου" που τον διακατέχει.

Όπως σημειώνει και ο Γιώργος Θέμελης, «το "ανικανοποίητο" του Δικταίου, με την ασίγαστη λαχτάρα του, κατακαίει και διαλύει όλα τα όρια ανάμεσα παρελθόν και παρόν κι ανάμεσα ζωή και θάνατο. Όλα συγχωνεύονται και γίνονται παρόν. Τείνει να τα κατακτήσει, να τα κάμει χώρο του και διάστημά του, για να μπορέσει να 'βρει ανάπαυση και δεν τη βρίσκει. Τέτοια καταπληκτική πείνα ζωής κυμαίνεται στην ποίηση τούτη».

Κ.Π.

Το γυμνό χώμα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1925-1982). Σπούδασε νομικά στο ΠΑ, χωρίς όμως να περατώσει τις σπουδές του. Σε νεαρή ηλικία πήρε μέρος στην Αντίσταση και κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου εκτοπίστηκε στην Ικαρία και τη Μακρόνησο (1947-1950), γεγονός που διαδραμάτισε σημαντικότατο ρόλο στην όλη πνευματική και ποιητική του εξέλιξη. Ποιητής της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, αριστερός, ιδιότυπος εκπρόσωπος της γενιάς της ήττας, όπως χαρακτηρίστηκε, αυτό που, πάνω απ' όλα, θέλησε να εκφράσει με το ποιητικό του έργο είναι η βασανιστική αίσθηση της ματαίωσης των νεανικών του οραμάτων – των προσωπικών του αλλά και της γενιάς του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το προσωπικό του δράμα διακρίνεται περισσότερο έντονο αλλά και περισσότερο δικαιωμένο αισθητικά στη συλλογή *Το γυμνό χώμα* (Αθήνα, 1957), όπου τον αισθάνεται κανείς να συνομιλεί ευθέως με την επανάσταση, για την επιτυχία της οποίας θυσίασε τα καλύτερά του χρόνια, και να την κατηγορεί γιατί δεν μπόρεσε τελικά να εκπληρώσει τα όσα υποσχέθηκε σ' αυτόν και στους συντρόφους του. Σε όλη τη συλλογή προσπαθεί εναγώνια να καταθέσει την πίκρα και την απογοήτευσή του για όλα όσα βίωσε συμμετέχοντας σε έναν κοινό αγώνα.

Μιλάει για τα βαθύτερα αίτια του προσωπικού του δράματος, το οποίο, όπως επισημαίνει ο Γιώργος Μαρκόπουλος, «πηγάζει από την υποψία ότι όλες οι μεγάλες αξίες αυτού του κόσμου κρύβουν μέσα τους, πολύ βαθιά, μια αποσιωπημένη, ή επιμελώς έστω κρυμμένη κάτω από επίπλαστα συνθήματα, αδυναμία να καλύψουν τις αγωνίες του, απέναντι στη φθορά και το θάνατο».

Κ.Π.

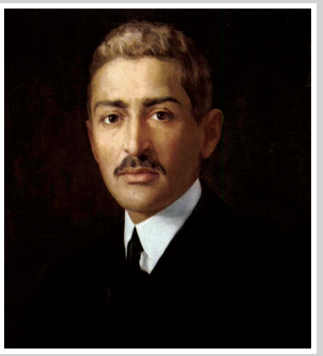
Ιστορία ενός αιχμαλώτου

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ. Πεζογράφος, ζωγράφος και θεωρητικός της Τέχνης. Γεννήθηκε το 1895 στα Μοσχονήσια Μικράς Ασίας και πέθανε στην Αθήνα το 1983. Άρχισε σπουδές στη Νομική Σχολή του ΠΑ που όμως διέκοψε μετά την κήρυξη του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου (1914). Στη συνέχεια επισκέφθηκε το Άγιον Όρος και τη Λέσβο, όπου επιδόθηκε σε μελέτες λαογραφικού ενδιαφέροντος, ως το 1916, οπότε κατατάχτηκε ως εθελοντής στην Εθνική Άμυνα. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την αποστράτευσή του (1923) ενδιαφέρθηκε για τη μεταφύτευση και τη διάδοση στην Ελλάδα των ανατολίτικων βιοτεχνιών (αγγειοπλαστικής και ταπητουργίας).
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η *Ιστορία ενός αιχμαλώτου* (Εκδ. Χ. Γανιάρης, Αθήνα 1929, «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», 1958, «Κέδρος» 1977 κ.ε.) είναι αναμφισβήτητα το σημαντικότερο αφήγημα του Δούκα και ένα από τα σημαντικότερα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Ένα αφήγημα-ντοκουμέντο· η ιστορία ενός ανθρώπου –του Νικόλα Καζάκογλου– ο οποίος κατόρθωσε να επιζήσει παρά τις πέρα από κάθε φαντασία απάνθρωπες συνθήκες της αιχμαλωσίας του. Ο συγγραφέας τις καταγράφει άμεσα, με τον πιο απλό και ανεπιτήδευτο τρόπο γραφής, χωρίς ανώφελες ωραιολογίες και άσκοπους συναισθηματισμούς, ακριβώς όπως ο ίδιος ο Καζάκογλου του τις αφηγήθηκε το 1925 σε κάποιο χωριό της Κατερίνης. Γι' αυτό και είναι πολύ δύσκολο, αν όχι ακατόρθωτο, να διακρίνει κανείς πού αρχίζει και πού τελειώνει η συμβολή του συγγραφέα.

Όπως και να 'χει, γεγονός είναι ότι το πρόσωπο του αφηγητή δεν προβάλλεται σε κανένα σημείο της αφήγησης· αντίθετα, αναδύεται από την ουσία των γεγονότων που αφηγείται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μετατρέπεται το ατομικό σε συλλογικό.

Κ.Π.

Μαρτύρων και ηρώων αίμα

ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ. Διπλωμάτης, πολιτικός, συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1878 όπου και δολοφονήθηκε το 1920. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ· έμαθε πολλές ξένες γλώσσες και ακολούθησε τον διπλωματικό κλάδο. Κατά τη διάρκεια της θητείας του στα προξενεία Μοναστηρίου, Σερρών, Πύργου και Φιλιππούπολης μερίμνησε για την οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων της Μακεδονίας, πρωτοστατώντας στην προετοιμασία του Μακεδονικού Αγώνα. Εθνική δράση ανέπτυξε και στην Πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης, ενεργώντας για την πρόοδο του ελληνικού στοιχείου της Ανατολής, ενώ μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους υπηρέτησε σε διάφορες πρεσβείες της Ευρώπης ως το 1915, οπότε και παραιτήθηκε από το διπλωματικό σώμα, προκειμένου να πολιτευθεί.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εμπνευσμένος από τις τελευταίες αναλαμπές του ευρωπαϊκού ρομαντισμού και τον ριζοσπαστικό στοχασμό του Nietzcshe, ο Ίων Δραγούμης, υπήρξε ενθουσιώδης οπαδός του Δημοτικισμού και από τα ιδρυτικά μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου, συνεργαζόμενος με τους Μ. Τριανταφυλλίδη, Δ. Γληνό και Αλ. Δελμούζο κι εκδίδοντας από το 1916 την *Πολιτική Επιθεώρηση*. Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το βιβλίο με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Μαρτύρων και ηρώων αίμα* (1907)· βιβλίο που εμπνεύσθηκε όταν, από τη Φιλιππούπολη όπου υπηρετούσε ως πρόξενος (1904), πληροφορήθηκε τον θάνατο του γαμβρού του Παύλου Μελά. Ζητούσε, σ' αυτό, από τους Έλληνες να μη λησμονήσουν τη θυσία του για τη σωτηρία της Μακεδονίας· να την κρατούν σαν μνήμη εθνεγερτική και να θερμαίνουν μ' αυτή τις ψυχές τους. Παράλληλα, περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων, οι οποίοι βρίσκονται σε συνεχή σύγκρουση με τους Βούλγαρους.

Κ.Π.

Στα ίχνη της παράστασης

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ. Πεζογράφος μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1940 στη Χαλκίδα. Σπούδασε Γαλλική Φιλολογία στην Αθήνα και κοινωνιολογία και ιστορία στο Παρίσι.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1995 αποκήρυξε κάποια από τα βιβλία του και όσα ενέκρινε (*Σχόλια σχετικά με την περίπτωση*, 1978, *Προς Οφρύνιο*, 1980, *Στα ίχνη της παράστασης*, 1982, *Το άγαλμα*, 1984, *Το μήνυμα*, 1990 και *Η πρόσοψη*, 1992) τα επεξεργάστηκε εκ νέου, ως μέρη της ενότητας *Εξάμετρον.* Από αυτά το μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μυθιστόρημα *Στα ίχνη της παράστασης*, που αποτελεί τον καρπό της γοητείας που ασκεί στη φαντασία ή στη νοσταλγία του συγγραφέα η γραφικότητα ενός οριστικά και αμετάκλητα χαμένου παρελθόντος. «Κόσμος» του μυθιστορήματος είναι η χαμένη με τους σεισμούς του 1953 Ζάκυνθος. «[Ο σεισμός] μέσα στη μυθιστορία του Φ. Δρακονταειδή», γράφει ο Σπύρος Τσακνιάς, «λειτουργεί περισσότερο στο συμβολικό επίπεδο και λιγότερο στο ρεαλιστικό. Είναι τα χρόνια μέσα στα οποία αναμορφώνεται ριζικά η κοινωνική τοπογραφία της Ελλάδας. Η ζωή στην επαρχία φθίνει και, μορφικά τουλάχιστον, αποσυντίθεται· τα μεγάλα αστικά κέντρα γιγαντώνονται και συμπαρασέρνουν μέσα στην αναπτυξιακή δίνη τους και παρακλάδια της υπαίθρου. […] Οι αριστεροί της επαρχίας σπεύδουν να κρυφτούν στο δαίδαλο της πρωτεύουσας και να προσαρμοστούν όπως-όπως στο χάος της. Κουβαλώντας μαζί τους ελάχιστα μικροπράγματα που περιέσωσαν απ᾽ το μεγάλο σεισμό, πλούσιες μνήμες απ᾽ το χαμένο νησί και τα αφανισμένο παρελθόν, και μια πικρή νοσταλγία για τα σπαραγμένα οράματά τους».

Κ.Π.

Μια δέσμη αχτίδες στο νερό

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΔΡΙΒΑΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1899-1942). Παρακολούθησε Νομικά στο ΠΑ αλλά δεν αποπεράτωσε τις σπουδές του. Προσπάθησε να ζήσει λιτά, από μια μικρή περιουσία που διέθετε, ώστε να αφοσιωθεί απερίσπαστος στη λογοτεχνία, ώσπου πέθανε από τις κακουχίες της γερμανικής Κατοχής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ολιγογράφος, έμεινε στα Γράμματά μας με την ποιητική συλλογή *Μια δέσμη αχτίδες στο νερό* (1937), σε κάποια ποιήματα της οποίας δείχνει να έχει εντρυφήσει σε βάθος στα δεδομένα του μοντερνισμού, τόσο, που μερικοί βιάστηκαν να τον χαρακτηρίσουν και υπερρεαλιστή.

Ενδεικτικά της ιδιαίτερης ευαισθησίας και ξεχωριστής ικανότητας του Δρίβα να παρατηρεί τα συμβαίνοντα, είναι κι αυτά που καταθέτει ο Τέλλος Άγρας στη νεκρολογία του το 1942:

«Στεκόμαστε, ο Δρίβας κι εγώ, στα προπύλαια της Εθνικής Βιβλιοθήκης, ένα μεσημέρι του Απριλίου, που έβρεχε. Οι σταγόνες έπεφταν κάθετες πυκνές στα μάρμαρα και στα μέγαρα, στα φοινικόδεντρα, στην άσφαλτο, όλα όμως είχαν περιχυθεί κιόλας το φως του ήλιου, που δεν θα αργούσε να φανεί.

»–Κοίταξε, μου λέει, δείχνοντας με το χέρι. Γράφουν για τόσα πράγματα, κι αυτή την ευγένεια, αυτό το φως, αυτό το χαμόγελο του μαρμάρου δε βρέθηκε κανείς να το προσέξει. Κι όμως είναι η ατμόσφαιρα της Αθήνας, ο αέρας της Αττικής».

Ο Δρίβας, στην ποίησή του, μοιάζει να θέλει να ακινητοποιήσει πράγματα και καταστάσεις της φευγαλέας πραγματικότητας και, στη συνέχεια, να τα συστηματοποιήσει, κατά τις επιταγές του λεπταίσθητου, «αριστοκρατικού» ψυχισμού του, θησαυρίζοντάς τα όλα «με ευαισθησία ωρολογοποιού», όπως είπε ο Αλέξ, Αργυρίου.

Κ.Π.

Αρχαίο Δράμα. Αναλύσεις

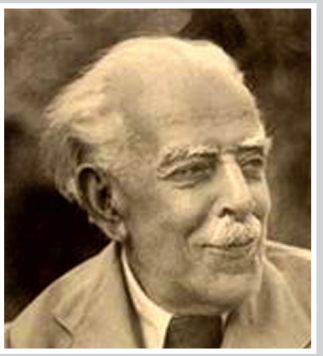
ΣΤΑΘΗΣ ΔΡΟΜΑΖΟΣ. Θεατρικός κριτικός, μεταφραστής. Γεννήθηκε στον Πάνορμο της Δωρίδας το 1915 και πέθανε το 1983 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά και Φιλολογία στο ΠΑ. Το 1952 καταδικάστηκε σε θάνατο για την υπόθεση Μπελογιάννη, αλλά η ποινή του μετατράπηκε σε φυλάκιση. Υπήρξε αρχισυντάκτης του περιοδικού *Ελεύθερα Γράμματα* και συντάκτης των εφημερίδων *Ριζοσπάστης*, *Ρίζος της Δευτέρας* και *Αυγή*. Εργάστηκε ως κριτικός θεάτρου και λογοτεχνίας στην *Αυγή* και μετά τη μεταπολίτευση (1974) στην *Καθημερινή*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η σταθερή ιδεολογική-μαρξιστική του τοποθέτηση αποτέλεσε και τον βασικό, αν όχι τον μοναδικό, γνώμονα των συστηματικών και των ευκαιριακών προσεγγίσεων που επιχειρούσε ο Δρομάζος σε θέματα λογοτεχνίας και θεάτρου. Ό,τι πρωτίστως αναζητούσε και εντόπιζε στο εκάστοτε αντικείμενο της κριτικής ή της μελέτης του ήταν η ιδεολογική του σκευήδομή. Από μαρξιστική σκοπιά προσέγγισε συστηματικά και το αρχαίο δράμα, επισημαίνοντας και εξαίροντας την πολιτική του υφή. Ανάμεσα στο ενδιαφέρον ιστορικό-θεωρητικό του έργο εξέχουσα θέση καταλαμβάνει το μεταθανάτια εκδοθέν βιβλίο του *Αρχαίο Δράμα. Αναλύσεις* (Αθήνα, 1984).

Πρόκειται για έναν τόμο στον οποίο περιλαμβάνονται κείμενα δημοσιευμένα στην προδικτατορική *Αυγή* και στην *Καθημερινή* την παραμονή της πρεμιέρας –του εκάστοτε προσεγγιζόμενου έργου– στην Επίδαυρο ή στην Αθήνα. Κείμενα, δηλαδή, που αποτείνονταν σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό, το οποίο ο Δρομάζος θεωρούσε εκ προοιμίου αποδέκτη και κοινωνό του μεγάλου θεάτρου. «Θέατρο μαζών» θεωρούσε το αρχαίο δράμα, γι' αυτό και ήταν της γνώμης ότι, συχνά, οι διάφορες πειραματικές σκηνοθετικές προτάσεις, η εμμονή στην εκδοχή του «αρχαιολογικού ευρήματος», λειτουργούσαν παραπλανητικά για τον σύγχρονο θεατή.

Κ.Π.

Ιστοί Αράχνης

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ. Ποιητής, πεζογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1859-1952). Γόνος αρματολών και κλεφτών, αγωνιστών του 1821. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στη Γερμανία (1885-1888), όπου ειδικεύτηκε στην Ιστορία της Τέχνης και στις ξένες λογοτεχνίες. Επιστρέφοντας στην Αθήνα ανέλαβε για ένα χρόνο μαζί με τον Ν.Γ. Πολίτη και στη συνέχεια μόνος του τη διεύθυνση του περιοδικού *Εστία*, που το 1894 παραχώρησε στον Γρ. Ξενόπουλο. Το 1899 ίδρυσε με τον Δημήτριο Βικέλα τον «Σύλλογο προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1878 δημοσιεύοντας στίχους του στην εφημερίδα *Ραμπαγάς* με το ψευδώνυμο Αράχνη. Δύο χρόνια αργότερα (1880) εξέδωσε την πρώτη του ποιητική συλλογή *Ιστοί Αράχνης*, που μαζί με τους *Στίχους* του Ανδρέα Καμπά οριοθετούν το τέλος του ρομαντισμού και τις αρχές μιας νέας ποίησης, με θέματα οικεία και καθημερινά.

Το ποιητικό έργο του Δροσίνη καταλαμβάνει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στο έργο των σημαντικότερων εκπροσώπων (Παλαμά και Καμπά) της γενιάς του 1880, συμβάλλοντας στην απομάκρυνση από τον ρομαντικό στόμφο και στη στροφή προς τη λαϊκή παράδοση. Ιδιαίτερης μνείας, ωστόσο, αξίζει και η πεζογραφία του, το μεγαλύτερο και σημαντικότερο μέρος της οποίας δημοσιεύτηκε κατά τον εικοστό αιώνα, όπως *Το βοτάνι της αγάπης* (1901), *Διηγήματα των αγρών και της πόλεως* (1904), και κυρίως η *Έρση* (1922)· βασικό χαρακτηριστικό σχεδόν όλων είναι ο συνδυασμός της ειλικρίνειας, της απλότητας, του ειδυλλιακού τόνου και της ικανότητας του συγγραφέα να πραγματοποιεί συχνά εντυπωσιακές, ψυχογραφικού τύπου, παρατηρήσεις, συμβάλλοντας στη στροφή προς τη λαογραφική ηθογραφία.

Κ.Π.

Το μυστικό πηγάδι

ΜΑΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ. Ποιητής, πεζογράφος, στιχουργός. Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου το 1938.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1962 με την συλλογή *Συνοικισμός*. Ακολούθησαν οι συλλογές *Μαθήματα Μουσικής* (1972), *Αγρυπνία στην εκκλησία του προφήτη Ελισσαίου για το σκοτεινό τρυγόνι* (1975), *Τα όρια του μύθου* (1978), *Το μυστικό πηγάδι* (1983) κ.ά. Ιδιαίτερη αίσθηση, εξάλλου, έκαναν τα μυθιστορήματα που εξέδωσε την πρώτη δεκαετία του τρέχοντος αιώνα, αρχής γενομένης από τον *Καιρό των χρυσανθέμων* (2004).

Η ποιητική πορεία του Ελευθερίου υπήρξε εντελώς ξεχωριστή ανάμεσα στους ποιητές της γενιάς του – της δεύτερης Μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς. Χωρίς να απομακρύνεται από την τραυματική εμφυλιακή και ψυχροπολεμική περίοδο που διαμόρφωσε τον ψυχισμό και το ποιητικό ιδεώδες των περισσότερων ομηλίκων του ποιητών, κατόρθωσε και έδωσε στην ποίησή του μιαν ιδιαίτερη, απολύτως προσωπική λυρική διάσταση, με συχνά διακριτούς απόηχους από το δημοτικό τραγούδι και υπερρεαλιστικούς υπαινιγμούς. Ενδεικτικότερη περίπτωση αυτής της «διασταύρωσης» στην ποίησή του αποτελεί η συλλογή της ωριμότητάς του (*Το μυστικό πηγάδι*, 1983), όπου φαίνεται πλέον παγιωμένη και αισθητικά δικαιωμένη η προσωπική του μυθολογία, διαμορφωμένη από στοιχεία βιωματικά, αλλά και μυθολογικά, ιστορικά κ.λπ. Η συλλογή αυτή», σημειώνει ο Γιώργος Κ. Καραβασίλης, «διατρέχεται κάθε στιγμή, σε κάθε στίχο, από πυκνά στρώματα μνήμης, πληρούται μες στη στέρεη μυθολογία της και στη στιλπνή ανάδυση των συμβόλων της, ριγεί από τη σφριγηλή αίσθηση της γλώσσας και την οξεία αίσθηση του ρυθμού, πράγματα που εκλείπουν σιγά σιγά μέσα σε νεφελώδη περιγράμματα και ερμητισμούς των νεωτέρων που απευθύνονται πάνω απ' όλα στον εαυτό τους και κάπου, κάποτε οι περισσότεροι χάνουν το παιχνίδι».

Κ.Π.

Ποιήματα

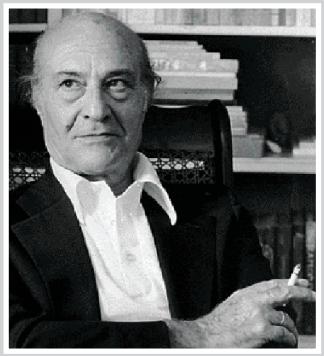

ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του ποιητή και μεταφραστή Ιωσήφ Καπούλια. Εβραϊκής καταγωγής, γεννήθηκε το 1901 στα Ιωάννινα και πέθανε το 1931 στην Αθήνα, προφταίνοντας, ωστόσο, να αφήσει το στίγμα του τόσο ως ποιητής όσο και ως μεταφραστής (μετέφρασε το *Άσμα Ασμάτων*, ένα μεγάλο μέρος από τους *Ψαλμούς* του Δαβίδ και σύγχρονους Εβραίους ποιητές).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1920, δημοσιεύοντας ποιήματά του στο περιοδικό *Ο Νουμάς*, μαρτυρώντας εξ αρχής τη βαθύτατη σχέση του Ελιγιά με την εβραϊκή υμνητική παράδοση. Ενόσω ζούσε δεν εξέδωσε καμία ποιητική συλλογή και μόνο μετά τον θάνατό του (1938) εκδόθηκε το σύνολο της ποιητικής του παραγωγής (*Ποιήματα*), με επιμέλεια του Γ.Κ. Ζωγραφάκη, που ήρθε να εδραιώσει τη γνώμη που ήδη επικρατούσε για την ποίησή του.

Ότι επρόκειτο για μια ποίηση όπου, τόσο στη λυρική όσο και στη στοχαστική, ενορατική, ερωτική ή αγωνιστική εκδοχή της κυρίαρχο στοιχείο ήταν ένας ελεγειακός, μελαγχολικός τόνος. Μία ποίηση που υπήρξε καρπός και έκφραση μιας κάθε άλλο παρά ανώδυνης ζωής, όπως ήταν η ζωή του Ελιγιά, ο οποίος εξ αιτίας των σοσιαλιστικών του πεποιθήσεων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τα Γιάννινα και να εγκατασταθεί στην Αθήνα, όπου κατάφερε να ενταχθεί στους πνευματικούς της κύκλους και να αποσπάσει την εκτίμηση του Παλαμά, του Βάρναλη, του Κόντογλου και πολλών άλλων σημαντικών δημιουργών του Μεσοπολέμου.

Κ.Π.

Προσανατολισμοί

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του ποιητή Οδυσσέα Αλεπουδέλη. Γεννήθηκε το 1911 στο Ηράκλειο Κρήτης και πέθανε στην Αθήνα το 1996. Καταγόταν από εύπορη οικογένεια της Μυτιλήνης. Φοιτητής της Νομικής, εγκατέλειψε τις σπουδές του στις πτυχιακές εξετάσεις και κατετάγη στον στρατό (1936). Το 1940, με την έκρηξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, κατετάγη στον στρατό ως ανθυπολοχαγός, αποκτώντας συγκλονιστικές εμπειρίες, που κατέγραψε στο κατοπινό έργο του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Είχε προηγηθεί, το 1939, η έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής του *Προσανατολισμοί*, όπου συγκέντρωνε όσα ποιήματα είχε δημοσιεύσει ως τότε σε λογοτεχνικά περιοδικά της Αθήνας. Το 1944 συμμετείχε στην επανέκδοση του περιοδικού *Τα Νέα Γράμματα*, που εξαρχής αποτελούσε το βήμα έκφρασης των θέσεων και των αναζητήσεων των εκπροσώπων της γενιάς του ’30, ανάμεσα στους οποίους ο Ελύτης, μαζί με τον Σεφέρη, κατείχε κορυφαία θέση, ενώ το 1948 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου ήρθε σε επαφή με εκπροσώπους της γαλλικής διανόησης και πρωτοπορίας (Ελυάρ, Καμύ, Ουνγκαρέτι, Πικάσο, Σαγκάλ, Τζιακομέτι κ.ά.) Από το 1952, οπότε επέστρεψε στην Ελλάδα, ως το 1954 κατείχε τη θέση του διευθυντή προγράμματος του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας. Το 1979 του απονεμήθηκε το Βραβείο Νόμπελ.

Από την έκδοση των *Προσανατολισμών*, όπου περιλαμβάνονται μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά πρώιμα ποιήματά του, ο Ελύτης δείχνει να έχει οριοθετήσει ήδη τον ανταποκρινόμενο στην ιδιοσυγκρασιακή του ιδιαιτερότητα χώρο και να τον έχει κοσμήσει με στοιχεία που θα τα συναντήσουμε περισσότερο σε βάθος ανεπτυγμένα στην ποίηση της ωριμότητάς του: τον ήλιο, τη θάλασσα, το φως στις φυσικές και στις μεταφυσικές διαστάσεις του, τη γυναίκα και τον γήινο έρωτα. Δείχνει, επίσης, την πρώιμη εξοικείωσή του με τον μοντερνισμό σε όλες τις εκδοχές του, σε συνδυασμό με

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ

ΙΚΑΡΟΣ

μία βαθιά αίσθηση ελληνικότητας, γεγονός που εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από την κριτική της εποχής, η οποία υπήρξε εξαρχής ενθουσιώδης έως διθυραμβική.

Ο ποιητικός λόγος του Ελύτη, όπως «κατατέθηκε» σ' αυτό το νεανικό του βιβλίο, έμελλε να καταξιωθεί από το έργο που ακολούθησε: *Ήλιος ο πρώτος* (1943), *Το άξιον εστί* (1959), *Έξι και μία τύψεις για τον ουρανό* (1960), *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (1962), *Μαρία Νεφέλη* (1978), *Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας* (1982), *Ημερολόγιο ενός αθέατου Απριλίου* (1984), *Ο μικρός ναυτίλος* (1985) κ.ά. Από ένα έργο με αλλεπάλληλες κορυφώσεις και σπάνιου ύψους ποιητικά επιτεύγματα, ως την ύστατη κορύφωσή του, που συνιστά κορύφωση και ολόκληρης της νεοελληνικής ποίησης και που συντελείται με την ποιητική σύνθεση *Τα ελεγεία της εξώπετρας*. Στη σύνθεσή του αυτή, θα έλεγε κανείς ότι ο ποιητής επιχειρεί μιαν εις Άδη «άνοδον», για την ολοκληρωτική άλωση και κατάκτηση της ομορφιάς, αρματωμένος με όλα τα απαραίτητα ζεύγη των αντιθέτων ενωμένα σε ένα: τα περασμένα και τα μέλλοντα, το φως και το σκοτάδι, το ουράνιο και το γήινο, το είναι και το μη είναι, το πραγματικό και το είδωλο, τα γηρατειά και τη νεότητα, τη σοφία και την αγραμματοσύνη, το παιχνίδι και τη σοβαρότητα. Παγανιστής και ορθόδοξος χριστιανός μαζί, πλάθει τον δικό του μύθο, στήνει τις σκηνές, το σκηνικό, συγκατανεύει στο ενδεχόμενο του αφανισμού του και τολμά, ήρωας αυτός του δράματος που πρόκειται να παιχτεί, το νοητό πέρασμα της γραμμής που χωρίζει το εδώ από το επέκεινα.

Κ.Π.

Η Δυναστεία των χιμαιρών

ΚΑΙΣΑΡ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1902-1970). Γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, αλλά για διάφορους λόγους διέκοψε τις σπουδές του κι εργάστηκε σε διάφορα φροντιστήρια ξένων γλωσσών, εκμεταλλευόμενος την πολυγλωσσία του· πήρε τελικά το πτυχίο του μετά το 1938 και εργάστηκε σε σχολεία της Κύπρου και της Αιγύπτου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1922 με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του στο περιοδικό *Ο Νουμάς*. Το 1929 εκδίδει την πρώτη ποιητική συλλογή του *Ο παράφωνος αυλός,* ενώ δύο χρόνια αργότερα (1931) δημοσιεύει τη συλλογή *Δώδεκα σκυθρωπές μάσκες*, ολοκληρώνοντας, κατά κάποιο τρόπο, τη θητεία του στον ρομαντισμό και τον κυρίαρχο, στα χρόνια εκείνα, νεοσυμβολισμό.

Μετά τις δύο πρώτες συλλογές, που αποτελούν την πρώτη ποιητική του περίοδο, ο Εμμανουήλ εκδίδει τη *Δυναστεία των χιμαιρών* (1940), συνοδευόμενη από πρόλογό του υπερασπιστικό της «καθαρής ποίησης» και της άποψης ότι ο ποιητής πρέπει να αδιαφορεί για ζητήματα της καθημερινής πραγματικότητας. «Γεμάτος κούραση και νωχέλεια στην αρχή», σημειώνει ο Κώστας Στεργιόπουλος, «που τονίζεται εμφατικά από τη μονότονη επανάληψη του ίδιου μέτρου, με κάποιο αέρα καλλιτεχνικής ατημελησίας, μ' έναν "ηδυπαθή" στόμφο, διακριτικά μετριασμένο και συνταιριασμένο με τύπους της καθαρεύουσας, και με ισχυρή δόση αισθητισμού και ναρκισσισμού, μεταπηδάει στη συνέχεια σ' έναν άκρατο εκλεκτισμό, σε μια τέχνη υπερφιλτραρισμένη ως την εκζήτηση και τυραννικά επεξεργασμένη, εξουδετερώνοντας την υλική υπόσταση των πραγμάτων και το βάρος των αισθημάτων και των καταστάσεων με το νοητικό παιχνίδι της μαγείας των λέξεων και της αλχημεία του λόγου».

Κ.Π.

Υψικάμινος

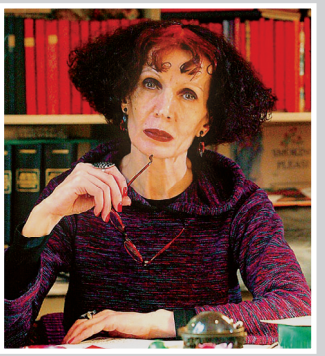
ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ. Ποιητής, πεζογράφος – ο εισηγητής του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα. Γεννήθηκε το 1901 στη Βράιλα Ρουμανίας και πέθανε το 1975 στην Αθήνα, όπου η οικογένειά του εγκαταστάθηκε το 1909· μετά τις γυμνασιακές του σπουδές γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, γρήγορα όμως εγκατέλειψε τις σπουδές του, για να σπουδάσει Οικονομικά στην Ελβετία και στη συνέχεια Φιλολογία και Φιλοσοφία στο Λονδίνο (1921-1925), όπου έζησε εργαζόμενος σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Το 1925 πήγε στο Παρίσι για να σπουδάσει ψυχαναλυτής· εκεί γνωρίστηκε με τον Αντρέ Μπρετόν και προσχώρησε στον κύκλο των υπερρεαλιστών. Το 1931 επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου με τον Ελύτη, τον Καλαμάρη και τον Εγγονόπουλο σχημάτισαν έναν ισχυρό υπερρεαλιστικό πυρήνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Εμπειρίκος, μολονότι υπήρξε πολυγραφότατος, ενόσω βρισκόταν στη ζωή δεν δημοσίευσε παρά ένα ελαχιστότατο μέρος του έργου του. Πρώτο του βιβλίο ήταν η ποιητική συλλογή *Υψικάμινος* (1935)· το πρώτο ελληνικό υπερρεαλιστικό βιβλίο, το οποίο προκάλεσε πολλές αντιδράσεις, κυρίως χλευαστικά σχόλια, με συνέπεια ο υπερρεαλισμός, πιο συγκεκριμένα η υπερρεαλιστική γραφή να αντιμετωπίζεται σαν μία χωρίς καμία λογική και αισθητική έκφραση.

Το 1945 εξέδωσε τη δεύτερη ποιητική συλλογή του, *Ενδοχώρα*, ενώ το αμέσως επόμενο βιβλίο του, *Γραπτά, ή Προσωπική μυθολογία*, εκδόθηκε μόλις το 1960· δύο χρόνια αργότερα (1962) εκδόθηκαν σε ένα τόμο οι ήδη εξαντλημένες δύο πρώτες ποιητικές συλλογές του (*Υψικάμινος* και *Ενδοχώρα*). Μετά τον θάνατό του κυκλοφόρησε, ανάμεσα σε σε άλλα, και το προ πολλού αναμενόμενο ερωτικό του μυθιστόρημα *Ο Μέγας Ανατολικός* (1990-1992, 8 τόμοι). «Βασικό γνώρισμα ολόκληρης της παραγωγής του [του Εμπειρίκου] είναι», κατά τον Δημήτρη Δασκαλόπουλο, «το έντονο ερωτικό στοιχείο, ευθέως διακριτό στην ποίησή του και αναφανδόν απροκάλυπτο και τολμηρό στα πεζά κείμενά του. […]».

Κ.Π.

Και με το φως του λύκου επανέρχονται

ΖΥΡΑΝΝΑ ΖΑΤΕΛΗ. (Λογοτεχνικό ψευδώνυμο της πεζογράφου Άννας Καρακόλη). Γεννήθηκε το 1951 στον Σοχό Θεσσαλονίκης. Έζησε στη Γαλλία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες ώσπου να εγκατασταθεί στην Αθήνα, όπου σπούδασε σε Σχολή Θεάτρου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα βιβλία: *Στην ερημιά με χάρι* (1986), *Και με το φως του λύκου επανέρχονται* (1993), *Με το παράξενο όνομα Ραμάνθις Ερέβους* (2001) κ.ά., εκμεταλλευόμενη, χωρίς ωστόσο να μιμείται, τα δεδομένα του μαγικού ρεαλισμού του Márquez και άλλων ισπανόφωνων συγγραφέων της Νότιας Αμερικής. Ο κόσμος της, όπως επισημαίνει ο Αλέξης Ζήρας, «κυριαρχείται απόλυτα από τη δύναμη της φαντασίας, των φυσικών στοιχείων και των αισθήσεων.

Ανάλογες είναι και οι διακυμάνσεις των τρόπων αφήγησης: άλλοτε επικρατεί ο συγκινημένος λόγος του παραμυθιού, άλλοτε ένα συνειρμικός λόγος, που αντιστοιχεί στην αδιάσπαστη ενότητα του χρόνου, μέσα στον οποίο κινούνται τα μέρη της κάθε ιστορίας. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί η ιδιαίτερη σχέση της αφηγηματικής γλώσσας με την αφηγηματική, προφορική και γραπτή, παράδοσή μας».

Κ.Π.

Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα

ΑΛΚΗ ΖΕΗ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ, στη Δραματική Σχολή του Ωδείου Αθηνών και στο Κινηματογραφικό Ινστιτούτο της Μόσχας, δεδομένου ότι τη δεκαετία 1954-1964 έζησε στη Σοβιετική Ένωση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Μία από τις σημαντικότερες και αγαπητές, σε μικρούς και μεγάλους, Ελληνίδες πεζογράφους, η Άλκη Ζέη, δημοσίευσε τα πρώτα διηγήματά της το 1944 στο περιοδικό *Νεανική φωνή*, για να κάνει, στη συνέχεια, αισθητή την παρουσία της με μια σειρά βιβλίων προορισμένων για παιδιά (*Το καπλάνι της βιτρίνας*, 1963, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, *Αρβυλάκια και γόβες*, 1975, *Ο θείος Πλάτων*, 1975 κ.ά.). Ιδιαίτερη αίσθηση δημιούργησε το μυθιστόρημά της για ενήλικες, *Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα* (1987), που αποτέλεσε και μία μεγάλη εκδοτική επιτυχία και που θεωρήθηκε από την κριτική ως ένα δείγμα συνδυασμού γυναικείας και πολιτικής γραφής. Η ηρωίδα του μυθιστορήματος, η Ελένη, φτάνει στα πέρατα της γης για να ξανασμίξει με τον μυθικό αρραβωνιαστικό. «Μονάχα που οι σημερινοί ήρωες δεν έχουν να παλέψουν με δράκοντες και με καστρόπυργους, αλλά με τις συμπληγάδες της Ιστορίας. Αυτή ορίζει τη μοίρα τους, ρυθμίζει και τις ερωτικές συμπεριφορές, πλάθει πρότυπα ή θαμπώνει τη λάμψη των ανθρώπων. Στο διπλό ιστό, λοιπόν, της προσωπικής και της συλλογικής περιπέτειας, πλέκεται αβίαστα το μυθιστόρημα. Πρόσωπα κοινά, αθέλητοι πρωταγωνιστές ή ανίδεοι κομπάρσοι του δράματος. Αντίσταση, εμφύλιος, διώξεις. Μεγάλα οράματα και διαψεύσεις, διάλυση πολλών ψευδαισθήσεων. Η Ελλάδα, ο κόσμος. Σ' ένα μεταίχμιο της ζωής της και της πρόσφατης ιστορίας μας –στη διάρκεια της δικτατορίας– η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα, ανασύροντας τις μνήμες της, πετράδι το πετράδι, συνθέτει το ψηφιδωτό της τριακονταετίας».

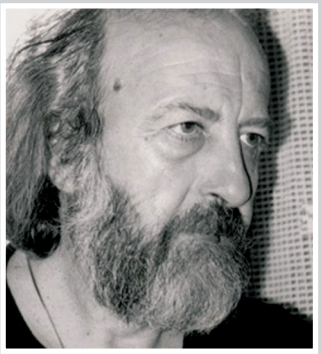
Κ.Π.

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα

ΚΕΔΡΟΣ

Η κωμωδία της μύγας

ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΙΩΓΑΣ. Θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1935 στη Θεσσαλονίκη και πέθανε το 2001 στην Αθήνα. Σπούδασε στο Αμερικάνικο Κολλέγιο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα πρωτοεμφανίστηκε το 1957, με την ποιητική συλλογή *Εικοσιμία σπουδές*, που σύντομα όμως αποκήρυξε για να στραφεί στο θέατρο. Κατά τη διάρκεια των θεατρικών σπουδών του στη Βιέννη ήρθε σε επαφή με νεωτεριστές καλλιτέχνες, γεγονός που συνέβαλε στη διαμόρφωση του προσωπικού του ύφους και, κυρίως, στην παγίωση των υπερρεαλιστικών του τάσεων και του ποιητικού ρεαλισμού του.

Ο Ζιώγας αποτελεί μιαν εντελώς ξεχωριστή περίπτωση του μεταπολεμικού μας θεάτρου, γεγονός που οφείλεται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο κινείται συνδυαστικά ανάμεσα στον ρεαλισμό, τον νατουραλισμό, τον ποιητικό υπερρεαλισμό και το νεοελληνικό λαϊκό στοιχείο. Κορυφαίες στιγμές στη δημιουργική του πορεία αποτελούν τα θεατρικά έργα *Η κωμωδία της μύγας* (γράφτηκε το 1967 και πρωτοπαίχτηκε στη Νέα Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου το 1977) και *Τα εφτά κουτιά της Πανδώρας* (πρωτοπαρουσιάστηκε στη Βιέννη το 1982 παίρνοντας διθυραμβικές κριτικές). Και στα δύο αναπτύσσει με άρτιο τρόπο τις, συχνά αντιφατικές, πτυχές της καλλιτεχνικής του προσωπικότητας· στο πρώτο, που η υπόθεσή του διαδραματίζεται σε ένα ανακριτικό γραφείο, ανακριτής και δολοφόνος αποτελούν τους εκπροσώπους και υπερασπιστές δύο εντελώς διαφορετικών κόσμων, με συνέπεια η ανελέητη σύγκρουσή τους να συμβολίζει, με ποικίλους τρόπους, την ακατάπαυστη διαμάχη-πάλη που διεξάγεται ανάμεσα σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετους κόσμους. Στο δεύτερο, εξάλλου, ο συγγραφέας υποδηλώνει, με τον γοητευτικά αντιφατικό τρόπο του, την πίστη του στην ανάγκη επιστροφής στη Μάνα-Γαία, πάση θυσία, έναντι οποιουδήποτε ηθικού τιμήματος.

Κ.Π.

Κώστας Καρυωτάκης, Μαρία Πολυδούρη και η αρχή της αμφισβήτησης

ΛΙΛΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στο Ηράκλειο Κρήτης (1922-1998). Χωρίς ολοκληρωμένες σπουδές, κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής συνελήφθη για την αντιστασιακή της δράση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1948 με τη νουβέλα *Αγάπη*. Εν συνεχεία δημοσίευσε μυθιστορήματα, δοκίμια και μελέτες, ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζουν: *Ν. Καζαντζάκης, ένας τραγικός* (1959), *Ο ηλιοπότης Ελύτης* (1971), *Κώστας Καρυωτάκης, Μαρία Πολυδούρη και η αρχή της αμφισβήτησης* (1977), κ.ά.

Η Λιλή Ζωγράφου μπορεί να έγινε γνωστή στο ευρύτερο κοινό με την τηλεοπτική προσαρμογή του μυθιστορήματός της *Η αγάπη άργησε μια μέρα* από τον Κώστα Κουτσομύτη, η ουσιαστική προσφορά της ωστόσο εντοπίζεται στον χώρο της μελέτης και του δοκιμίου, όπου την έλλειψη μιας θεωρητικά δομημένης κριτικής σκέψης την υποκαθιστά η βαθιά ανάγκη της να τοποθετηθεί σε επίκαιρα ή διαχρονικού ενδιαφέροντος ζητήματα του καιρού της. Με αυτά τα δεδομένα, θα μπορούσε να πει κανείς ότι ιδιαίτερη θέση στο έργο της κατέχει το βιβλίο *Κώστας Καρυωτάκης, Μαρία Πολυδούρη και η αρχή της αμφισβήτησης*, που πρωτοεκδόθηκε το 1977 και γνώρισε επανειλημμένες επανεκδόσεις. Πρόκειται για μία ιδιαιτέρως τολμηρή προσέγγιση δύο εντελώς διαφορετικών μορφών των Γραμμάτων μας, που κάποια στιγμή οι ζωές τους διασταυρώθηκαν, δίνοντας τροφή και λαβή για τη σύνθεση διαστρεβλωμένων εικασιών και ερωτικών ιστοριών: του Καρυωτάκη και της Πολυδούρη. Ενός σημαντικού ποιητή, πλην όμως συντηρητικού και φοβισμένου ανθρώπου και μιας όχι σημαντικής ποιήτριας, αλλά μιας γυναίκας που τόλμησε να αντιπαρατεθεί στις περί ηθικής και ευπρέπειας επιταγές της υποκριτικής, μίζερης και μικροαστικά συγκροτημένης κοινωνίας της εποχής της.

Κ.Π.

Persona

ΝΑΝΑ ΗΣΑΪΑ. Ποιήτρια, πεζογράφος, μεταφράστρια, ζωγράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1934-2003). Σπούδασε στη Σχολή Γραμματέων του Λονδίνου και Ζωγραφική στο Ελεύθερο Σπουδαστήριο Καλών Τεχνών στη Σχολή Βακαλό. Υπήρξε γραμματέας του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1969 με την ποιητική συλλογή *Ποιήματα*. Σε όλη την ποίησή της και ιδιαίτερα στη συλλογή *Persona* (1972), που θα μπορούσε να πει κανείς ότι αποτελεί έναν σταθμό στην ποιητική και, εν γένει, στη συγγραφική της πορεία, το στοιχείο που τη χαρακτηρίζει είναι ότι το πάθος που τη συνέχει ως ποιήτρια απορρέει από τη νόηση· σ' αυτήν υποτάσσεται, σαν από φόβο μήπως προσβληθεί από την ακαθαρσία των συναισθημάτων που γεννά η καθημερινότητα. Πρόκειται για ένα πάθος δημιουργημένο από την επιθυμία της να συγκεκριμενοποιήσει οτιδήποτε την περιβάλλει και την αγγίζει, να το καταστήσει απτό, προκειμένου να απαλλαγεί από τον βραχνά της ασάφειας.

Η ποίησή της διαφέρει από την ποίηση των ποιητών της γενιάς της, της Β΄ Μεταπολεμικής γενιάς. Διαφέρει γιατί είναι, πρωτίστως, μία ποίηση ναρκισσιστικά ερωτική και, συνάμα, ενδεικτική μιας βαθιάς υπαρξιακής αγωνίας. Τόσο ο ναρκισσισμός όσο και η υπαρξιακή της αγωνία την ωθούν σε μια «σισύφεια» προσπάθεια, ψαύοντας τις πληγές της μοναχικής ζωής της να μπορέσει, εντέλει, να συνθέσει το αληθινό της πρόσωπο, να ανακαλύψει και να φωτίσει όλες τις πτυχές του, ανανεώνοντας διαρκώς το ενδιαφέρον της για τη ζωή της· τη δική της ζωή, γιατί μόνον έτσι –εξαιτίας προφανώς του εγωκεντρισμού της– ανανεώνεται και το ενδιαφέρον της για τον κόσμο που την περιβάλλει.

Κ.Π.

ΝΑΝΑ ΗΣΑΪΑ

ΜΟΡΦΗ

Η ΜΙΚΡΗ ΕΓΝΑΤΙΑ

Το πρόσωπο και το είδωλο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Σάμο το 1900 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1976. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και εργάστηκε ως εκπαιδευτικός στη δημόσια και στην ιδιωτική μέση εκπαίδευση. Το 1930 εγκαταστάθηκε οριστικά στη Θεσσαλονίκη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1920 με νεανικά του ποιήματα σε περιοδικό της Σάμου, ενώ το 1927 επαινέθηκε σε διαγωνισμό διηγήματος που είχε προκηρύξει το περιοδικό *Νέα Εστία*. Η καθαρά προσωπική ποιητική προσφορά του αρχίζει το 1945 με τη συλλογή *Γυμνό παράθυρο*. Ακολούθησαν αρκετές ακόμα συλλογές, ενώ ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και για την προσφορά του στο δοκίμιο.

Ο Γιώργος Θέμελης συγκαταλέγεται στους ποιητές εκείνους που χρειάστηκε να προσπαθήσουν πολύ για να βρουν το απολύτως δικό τους πρόσωπο και, κατ' επέκτασιν, να αποκτήσουν μια αποκλειστικά δική τους φωνή. Ενώ στην αρχή η ποίησή του αποδίδει λυρικά τα αισθήματα πένθους που τον διακατέχουν, τα αισθήματα πένθους, απώλειας και ματαιότητας, στη συνέχεια τον βλέπουμε να περνάει οριστικά σε μια ποίηση όπου τον μέγιστο ρόλο τον διαδραματίζει η πνευματική-φιλοσοφική στάση του ποιητικού υποκειμένου και, συγκεκριμένα, οι επιδράσεις που έχει υποστεί από την υπαρξιακή φιλοσοφία του Κίρκεγκωρ. Απ' αυτή την άποψη σημαίνουσα θέση στην ποιητική παραγωγή του Θέμελη κατέχει η ποιητική συλλογή του *Το πρόσωπο και το είδωλο* (1959), στην οποία ολοκληρώνεται, κατά κάποιο τρόπο, η ανθρωποκεντρική σύλληψη του κόσμου, πράγμα που είχε αρχίσει να διαφαίνεται από τη συλλογή *Συνομιλίες* (1953), όπου υπήρχε ο σημαδιακός στίχος: *Έξω από μας αρχίζει η ερημία του κόσμου*.

Κ.Π.

Γ. ΘΕΜΕΛΗ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ
Ι

Η αναζήτηση

ΝΙΚΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1947-2011). Σπούδασε νομικά στο ΑΠΘ και συνέχισε τις σπουδές του στη Γερμανία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στη λογοτεχνία εμφανίστηκε με σχετική καθυστέρηση, αν σκεφτεί κανείς ότι το πρώτο του βιβλίο ήταν το μυθιστόρημα *Η αναζήτηση*, που εκδόθηκε το 1998, προκαλώντας το ενδιαφέρον της κριτικής και γνωρίζοντας εντυπωσιακή εκδοτική επιτυχία. Στο μυθιστόρημα αυτό έξι πρόσωπα αφηγούνται ισάριθμες ιστορίες και ταυτόχρονα συνθέτουν την ιστορία της ζωής του κεντρικού ήρωα.

Πρόκειται για πρόσωπα που κουβαλούν την ιστορία των προγόνων τους και είναι αποφασισμένα να γράψουν τη δική τους. Να χαράξουν τον δικό τους δρόμο, με γνώμονα τα προσωπικά τους πιστεύω, τις δικές τους αξίες, από τις οποίες αντλούν δύναμη ακόμα και όταν τους έρχονται ανάποδα. Στάσεις ζωής και πάθη μιας ζωής, γνώση και ημιμάθεια, άλλοτε τους πάνε μπροστά και άλλοτε τους βασανίζουν.

Κ.Π.

Ελεύθερο πνεύμα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1905 και πέθανε στην Αθήνα το 1966. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος, θεατρικός συγγραφέας. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στα Πανεπιστήμια του Λονδίνου και του Παρισιού. Το 1929 επέστρεψε στην Αθήνα και εργάστηκε ως δικηγόρος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1928 με άρθρο του που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Αναγέννηση* του Δημήτρη Γληνού. Ένα χρόνο αργότερα (1929) εξέδωσε το δοκίμιο *Ελεύθερο πνεύμα* (Αθήνα, 1929) με το σημαδιακό ψευδώνυμο Ορέστης Διγενής, δημιουργώντας ιδιαίτερη αίσθηση στους λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής, εξαιτίας των τολμηρών και ρηξικέλευθων απόψεών του και προπάντων εξαιτίας του επιθετικού-αρνητικού πνεύματος με το οποίο αντιμετώπιζε την παλαιότερη ελληνική λογοτεχνία. Μάλιστα, εντύπωση προκάλεσε η αρνητική του στάση απέναντι στην παραδοσιακή ρεαλιστική πεζογραφία καθώς και οι επιφυλάξεις που διατύπωνε για την περίπτωση του Καβάφη.

Από το πεζογραφικό του έργο ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για την *Αργώ* (Ολοκληρωμένη έκδοση «Πυρσός», 1936), νεανικό μυθιστόρημα του Γιώργου Θεοτοκά (έργο της νιότης το χαρακτήρισε ο ίδιος) και, σύμφωνα με την άποψη πολλών κριτικών το πιο φιλόδοξο μυθιστόρημα της γενιάς του ’30. Επιχειρείται σ’ αυτό η συνθετική παρουσίαση της πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής, πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής και οικογενειακής ζωής της Ελλάδας κατά τη δεκαετία του 1920. Είναι ένα μυθιστόρημα ποταμός, στις σελίδες του οποίου ο πεζογράφος, με επίκεντρο τη ζωή του πανεπιστημιακού δασκάλου Νοταρά και των τριών γιών του, επιχειρεί να συνθέσει ένα πολύπλοκο και πολυπρόσωπο πλέγμα συμβάντων και καταστάσεων, με πρωταγωνιστές νέους, φοιτητές του ελληνικού πανεπιστημίου, κυρίως της Νομικής Σχολής, διαφορετικών ιδεολογικών και πολιτικών θέσεων και προτιμήσεων.

Κ.Π.

Κατάδικος

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ. Πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Κέρκυρα (1872-1923). Απόγονος της παλιάς βυζαντινής οικογένειας των Θεοτόκηδων, έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στον προγονικό πύργο των Καρουσάδων, εκδηλώνοντας από πολύ νωρίς ποικίλα πνευματικά ενδιαφέροντα. Μετά την αποφοίτησή του από το Γυμνάσιο της Κέρκυρας έφυγε για ελεύθερες σπουδές στο Παρίσι, όπου παρακολούθησε μαθήματα Φιλοσοφίας, Φιλολογίας, Ιστορίας κ.λπ.· στη συνέχεια ταξίδεψε στην Αγγλία, στη Γερμανία, στην Αυστρία και στην Ιταλία, όπου συνδέθηκε με την κατά πολύ μεγαλύτερή του βαρόνη Ερνεστίνα φον Μάλοβιτς, την οποία και παντρεύτηκε στην ηλικία των είκοσι ενός ετών.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέχουσα θέση, τόσο μέσα στο σύνολο του πεζογραφικού έργου του Θεοτόκη όσο και στην ελληνική μυθιστορία, κατέχουν τα μυθιστορήματα *Κατάδικος* (1919) και *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα* (α΄ έκδοση Βόλος, 1920), στα οποία ο συγγραφέας, με εμφανείς επιδράσεις από τον Τολστόι, παρακάμπτει τις ιδεολογικές του θέσεις και δίνει έμφαση στις συνέπειες της ρήξης των σχέσεων του ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον· εκθειάζοντας, στην περίπτωση του *Κατάδικου*, την εσωτερική δύναμη του ανθρώπου που εντέλει τον εξαγνίζει και ψυχογραφώντας, στη δεύτερη περίπτωση (*Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα*) τον ήρωά του τη στιγμή της αφύπνισης του ζώου μέσα του. Ανατέμνοντάς τον στην κορύφωση του ηθικού εκπεσμού του. Η *Ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα* είναι, αναμφισβήτητα ένα έργο της ωριμότητας του Θεοτόκη, ένα νατουραλιστικό αριστούργημα, παρά το γεγονός ότι ο ίδιος ο δημιουργός του το χαρακτηρίζει ως «ηθογραφία», διεισδύοντας σε βάθη πρωτόγνωρα για την έως τότε πεζογραφία μας.

Κ.Π.

Συζητήσεις με τον εαυτό μου

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο της κριτικού του θεάτρου και της λογοτεχνίας Ελένης Νεγρεπόντη-Ουράνη. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1896-1971). Πολυγραφότατη, πνευματικά και κοινωνικά δραστήρια. Ο Άλκης Θρύλος υπήρξε μία από τις πλέον αντιφατικές και αμφιλεγόμενες μορφές των Γραμμάτων μας. Αλλά και όσοι της καταμαρτυρούν υπερβολική εγκεφαλικότητα, επιστημονική ανεπάρκεια και έλλειψη οργάνωσης στον τρόπο προσέγγισης των θεμάτων της, δεν μπορούν να μην της αναγνωρίσουν εντιμότητα, παρρησία, ειλικρίνεια, αμεροληψία και καλή προαίρεση. Ιδίως, δεν μπορούν να μην αναγνωρίσουν τον βαθύτατο προβληματισμό της σχετικά με τον ρόλο που διαδραματίζει η κριτική, για το αν μπορεί να αποφανθεί με ασφάλεια για την αξία ή την απαξία ενός έργου, για τη δυνατότητά της να διαμεσολαβήσει ανάμεσα στο εκάστοτε κρινόμενο έργο και τον αναγνώστη κ.λπ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο προβληματισμός της διατυπώνεται αμέσως ή εμμέσως σε πολλά βιβλία της και πολύ περισσότερο διακρίνεται στο βιβλίο της *Συζητήσεις με τον εαυτό μου* (1961), όπου βρίσκονται συγκεντρωμένα κριτικά και άλλα, εξομολογητικής υφής, κείμενα του Άλκη Θρύλου, δημοσιευμένα σε περιοδικά και εφημερίδες. «Δεκαετηρίδες ολόκληρες ασκεί με συνέπεια και συνέχεια το λειτούργημα της κριτικής η κ. Ουράνη», γράφει ο Βάσος Βαρίκας, ανάμεσα στ᾽ άλλα, για το περί ου ο λόγος βιβλίο. «Εκείνο όμως που κυρίως την επέβαλλε, είναι, νομίζω, το ήθος της ως πνευματικού ανθρώπου. Το συνθέτουν και το συνειδητοποιούν σε μας τους τρίτους μερικά από τα γνωρίσματα της κριτικής της εργασίας! Πριν απ᾽ όλα η επίμονη προσπάθειά της να παραμείνει συνεπής προς τον εαυτό της. Μπορεί να αποδέχεσαι ή να αποκρούεις τις παρατηρήσεις της. Δε θα μπορέσεις όμως ποτέ να της αμφισβητήσεις την ειλικρίνεια».

Κ.Π.

Η Μοίρα μιας γενιάς.

Συμβολή στη μελέτη της μεταπολεμικής πολιτικής ποίησης στην Ελλάδα

ΣΟΝΙΑ ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ. Μελετήτρια της ελληνικής λογοτεχνίας, δοκιμιογράφος, πανεπιστημιακός. Γεννήθηκε στη Μόσχα το 1938, σύζυγος του συγγραφέα Μήτσου Αλεξανδρόπουλου. Σπούδασε Κλασική Φιλολογία στη Μόσχα και δίδαξε Νεοελληνική Λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων το διάστημα 1983-2004.
Αναμφίβολα υπήρξε μοναδική και πολύτιμη η συμβολή της στη μελέτη των πολιτισμικών επαφών Ελλάδας και Ρωσίας κατά τον 19ο και τον 20ό αιώνα, με βιβλία όπως: *Μιχαήλ Λυκιαρδόπουλος. Ένας Έλληνας στο χώρο του ρωσικού συμβολισμού* (1989), *Κ.Π. Καβάφης και η ρωσική ποίηση του «Αργυρού αιώνα». Τυπολογικές προσεγγίσεις* (1995), *Ελληνορωσικά συναπαντήματα* (2004) κ.ά. Το βιβλίο της ωστόσο που διαδραμάτισε καίριο ρόλο στην προσέγγιση της μεταπολεμικής μας ποίησης και, πιο συγκεκριμένα, στην προσέγγιση της ποίησης των «πολιτικοποιημένων» πρώτων μεταπολεμικών ποιητών, είναι η *Μοίρα μιας γενιάς. Συμβολή στη μελέτη της μεταπολεμικής πολιτικής ποίησης στην Ελλάδα* (1974).

Πρόκειται για ένα σημαντικό βιβλίο, που προσφέρεται για τη συναγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων γύρω από τη διαμόρφωση του μεταπολεμικού ποιητικού μας πεδίου, όπως είναι λ.χ. το συμπέρασμα ότι οι πρώτοι μεταπολεμικοί ποιητές είναι αυτοί που δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την εκκόλαψη μιας μόνιμης κοινωνικής ποιητικής έκφρασης, καταφεύγοντας σε έναν συμβολισμό γενικότερου προορισμού και ευρύτερης σκοπιμότητας, μολονότι κάτι τέτοιο δεν ήταν στις προθέσεις τους, τη στιγμή που, οι περισσότεροι από αυτούς, διατελούσαν κάτω από το βάρος ενός υπέρογκου και τραυματικού βιωματικού υλικού που, σχεδόν εκβιαστικά, συντελούσε στη διαμόρφωση ενός κοινού ποιητικού μύθου.

Κ.Π.

Λωξάντρα

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1897 και πέθανε στην Αθήνα το 1989. Έζησε τα παιδικά της χρόνια στην Κωνσταντινούπολη και στον Πειραιά. Το 1914 πήγε στο Βατούμ, όπου τη βρήκε ο πόλεμος και αναγκάστηκε να μείνει στη Ρωσία για πέντε χρόνια. Το 1919 επέστρεψε στην ιδιαίτερη πατρίδα της, απ' όπου, για επαγγελματικούς λόγους, βρέθηκε στην Αλεξάνδρεια, όπου γνώρισε τον κομμουνιστή καθηγητή Ιορδάνη Ιορδανίδη, μετέπειτα σύζυγό της, με τον οποίο ήρθαν στην Αθήνα το 1923. Άρχισε να γράφει σε ηλικία εξήντα πέντε ετών, όταν πια είχε απαλλαχτεί από τις σκληρές συνθήκες της ζωής της.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Πρώτο της βιβλίο η *Λωξάντρα* (1963): Εκτενές αφήγημα με ηρωίδα τη Λωξάντρα, την πληθωρική Πολίτισσα γιαγιά της αφηγήτριας. Μία σχεδόν σαραντάχρονη περίοδος (1874-1914) αναβιώνει με χιούμορ, νεανική φρεσκάδα και θυμοσοφία. Μέσα από την αφήγηση της ζωής της Λωξάντρας και όλων όσοι την περιστοιχίζουν προκύπτει η ψυχολογία των ανθρώπων, η καθημερινές ενασχολήσεις τους, οι έγνοιες τους, τα μεγάλα και τα μικρά τους πάθη, οι συνήθειές τους· προκύπτει με λίγα λόγια ανάγλυφη η ζωή του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης ως τις παραμονές του Α΄ Παγκόσμιου Πόλεμου.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η *Λωξάντρα* είναι ένα ευχάριστο και εξίσου διδακτικό ανάγνωσμα· είναι το δημιούργημα μιας «απλής» γυναίκας, που οι περιστάσεις της ζωής της και η φύση της δώρισαν την ικανότητα της αφηγηματικής παραμυθίας· το χάρισμα του απλού και συγκινητικού, του αδιαμεσολάβητου αφηγηματικού λόγου.

Κ.Π.

Για ένα φιλότιμο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Γιώργου Σορολόπη). Πεζογράφος, ποιητής. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1927 και πέθανε στην Αθήνα το 1985. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ· αφού πρώτα εργάστηκε στο Ιστορικό Τμήμα του ίδιου πανεπιστημίου, από το 1960 διορίστηκε στη Μέση Εκπαίδευση, με μεταθέσεις σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας και στη Βεγγάζη της Λιβύης (1961-1963).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1954 με την ποιητική συλλογή *Ηλιοτρόπια*· ποιητική συλλογή ήταν και το αμέσως επόμενο βιβλίο του *Τα χίλια δέντρα* (1963). Ακολούθησαν τα πεζά: *Για ένα φιλότιμο* (1964), *Η Σαρκοφάγος* (1971), *Η μόνη κληρονομιά* (1974), *Το δικό μας αίμα* (1978), *Ομόνοια 1980* (1980), *Επιτάφιος θρήνος* (1980), *Κοιτάσματα* (1981), *Πολλαπλά κατάγματα* (1981), *Εφήβων και μη* (1982). κ.ά.

Για ένα φιλότιμο (*Διαγώνιος*, Θεσσαλονίκη 1964). Είναι η πρώτη συλλογή διηγημάτων του Ιωάννου, που εκδίδει έχοντας μόλις απομακρυνθεί από τον χώρο της ποίησης. Ίσως στο γεγονός αυτό να οφείλεται η συχνά έντονη ποιητική διάθεση που τον διακατέχει ενόσω ανασύρει ατομικές και συλλογικές μνήμες, σε συνδυασμό, βέβαια, και με την πρόθεσή του να προσδώσει στον λόγο του μία διακριτική και ωστόσο αισθητή ποιητική χροιά. Όλα τα κείμενα της συλλογής είναι απόρροια της βαθύτατης ανάγκης του συγγραφέα να καταγράψει συμβάντα και καταστάσεις που σφράγισαν τη ζωή του και καθόρισαν τον τρόπο αντιμετώπισης του παρόντος του. Συμβάντα και καταστάσεις σχετιζόμενες άμεσα με τα χρόνια του πολέμου, της Κατοχής, της Αντίστασης και του Εμφυλίου, όπως τα έζησε όλ' αυτά στον τόπο που μεγάλωσε: στη Θεσσαλονίκη.

Κ.Π.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ἡ πρωτεύουσα τῶν προσφύγων

ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΚΕΔΡΟΣ

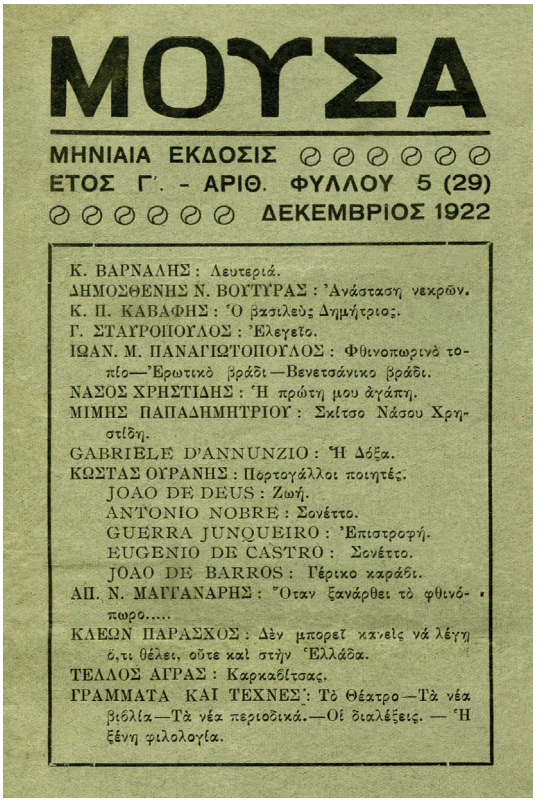
Ποιήματα

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ. Ποιητής με παγκόσμια ακτινοβολία και μία από τις σημαντικότερες ποιητικές προσωπικότητες της νεότερης Ελλάδας. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αλεξάνδρεια (1863-1933). Ένατο και τελευταίο παιδί του πλούσιου έμπορου Πέτρου Καβάφη και της Χαρίκλειας Φωτιάδη, γόνου φαναριώτικης οικογένειας. Στη ηλικία των επτά ετών έχασε τον πατέρα του και δύο χρόνια αργότερα (1872) η μητέρα του υποχρεώνεται να φύγει με τα παιδιά της στην Αγγλία και συγκεκριμένα το Λίβερπουλ, για να επιστρέψει το 1878 στην Αλεξάνδρεια, όπου ο ήδη δεκαπενταετής ποιητής φοιτά στο Εμποροπρακτικό Λύκειο «Ο Ερμής». Το 1882, εξ αιτίας της εμπόλεμης κατάστασης που επικρατεί στην Αίγυπτο και των ταραχών, που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή των ευρωπαίων, η μητέρα του ξαναφεύγει και πηγαίνει με τα παιδιά της στην Κωνσταντινούπολη, στο σπίτι του πατέρα της Γ. Φωτιάδη· εκεί ο Καβάφης τελειώνει τις σπουδές του, ενώ παράλληλα αρχίζει να εκδηλώνει το ενδιαφέρον του για την ποίηση.

Επιστρέφοντας μετά από τρία χρόνια (1885) στην Αλεξάνδρεια αποφασίζει να εγκαταλείψει την αγγλική υπηκοότητα, προκειμένου να αποκτήσει την ελληνική και αρχίζει να εργάζεται, αλλάζοντας διάφορα επαγγέλματα, όπως του δημοσιογράφου, του μεσίτη στο Χρηματιστήριο Βάμβακος και του άμισθου γραμματέα στο Γραφείο Αρδεύσεων ως το 1892, οπότε προσελήφθη ως έκτακτος έμμισθος υπάλληλος, για να παραμείνει σ' αυτή την υπηρεσία τριάντα χρόνια (1892-1922), φτάνοντας στον βαθμό του υποτμηματάρχη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Κ.Π. Καβάφης εμφανίστηκε στα Γράμματα το 1886 στην εφημερίδα της Πόλης *Κωνσταντινούπολις*· έκτοτε συνεργάστηκε με διάφορα περιοδικά. Όσο ζούσε δεν δημοσίευσε τα ποιήματά του σε βιβλίο, αλλά τα τύπωνε σε μικρά μονόφυλλα, τα οποία διένεμε σε φίλους, καθώς και σε όσους έδειχναν αληθινό ενδιαφέρον για την ποίησή του. Συγκεκριμένα τύ-

πωσε σε φυλλάδια τα ποιήματα «Κτίσται» (1891), «Τείχη», με αντικριστή αγγλική μετάφραση του αδελφού του John (1897), «Δέησις» (1898), «Τα δάκρυα των αδελφών του Φαέθοντος» και «Ο θάνατος του αυτοκράτορος Τακίτου» και τα δύο κάτω από τον γενικό τίτλο «Αρχαίαι ημέραι» (1898), και «Περιμένοντας τους Βαρβάρους» (1904). Εν συνεχεία τύπωσε σε τεύχη

ΜΟΥΣΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

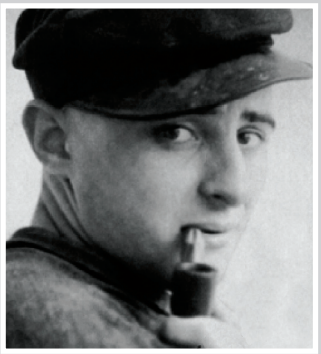
ΕΤΟΣ Γ'. - ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 5 (29)

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1922

Κ. ΒΑΡΝΑΛΗΣ : Λευτεριά.
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ : Ἀνάσταση νεκρῶν.
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ : Ὁ βασιλεὺς Δημήτριος.
Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ : Ἔλεγετο.
ΙΩΑΝ. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ : Φθινοπωρινὸ τοπίο—Ἐρωτικὸ βράδι—Βενετσάνικο βράδι.
ΝΑΣΟΣ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ : Ἡ πρώτη μου ἀγάπη.
ΜΙΜΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ : Σκίτσο Νάσου Χρηστίδη.
GABRIELE D'ANNUNZIO : Ἡ Δόξα.
ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ : Πορτογάλλοι ποιητές.
JOAO DE DEUS : Ζωή.
ANTONIO NOBRE : Σονέττο.
GUERRA JUNQUEIRO : Ἐπιστροφή.
EUGENIO DE CASTRO : Σονέττο.
JOAO DE BARROS : Γέρικο καράβι.
ΑΠ. Ν. ΜΑΓΓΑΝΑΡΗΣ : Ὅταν ξανάρθει τὸ φθινόπωρο.....
ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ : Δὲν μπορεῖ κανεὶς νά λέγῃ ὁ,τι θέλει, οὔτε καὶ στὴν Ἑλλάδα.
ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ : Καρκαβίτσας.
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ : Τὸ Θέατρο—Τὰ νέα βιβλία—Τὰ νέα περιοδικά.—Οἱ διαλέξεις. — Ἡ ξένη φιλολογία.

εκτός εμπορίου μία «ενότητα» 14 ποιημάτων (1904), καθώς και μία ακόμη αποτελούμενη από 21 ποιήματα (1910), με τον τίτλο *Ποιήματα*, για να ακολουθήσουν, από το 1912 και ύστερα, δέκα παρόμοιες συλλογές, με τον ίδιο τίτλο και με διαφορετικές χρονολογίες. Η πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των αναγνωρισμένων από τον ίδιο ποιημάτων –συνολικά 154–, πραγματοποιήθηκε δύο χρόνια μετά τον θάνατό του (1935) στην Αλεξάνδρεια, με την επιμέλεια της Ρίκας Σεγκοπούλου.

Κ.Π.

Μαραμπού

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος. Με καταγωγή από την Κεφαλονιά, γεννήθηκε το 1910 στο Χάρμπιν της Κίνας και πέθανε στην Αθήνα το 1975. Το 1914 μετοίκησε με την οικογένειά του στο Αργοστόλι και το 1921 εγκαταστάθηκε στον Πειραιά, όπου το 1928 τελείωσε τις γυμνασιακές σπουδές του και έδωσε με επιτυχία εξετάσεις στην Ιατρική Σχολή του ΠΑ, γρήγορα όμως, για οικογενειακούς-οικονομικούς λόγους, αναγκάστηκε να διακόψει τις σπουδές του και να αναζητήσει εργασία. Κάπως έτσι άρχισε το 1929 η ναυτική του σταδιοδρομία, στην αρχή δουλεύοντας σε φορτηγά πλοία, ώσπου πήρε το δίπλωμα του ασυρματιστή. Έλαβε μέρος στον πόλεμο του ’40 ως διαβιβαστής, ενώ σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής έμεινε στην Αθήνα, συμμετέχοντας σε εαμικές αντιστασιακές ομάδες. Αμέσως μετά τον πόλεμο ξανάρχισε τα ταξίδια του με φορτηγά και με εμπορικά καράβια. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν από αρκετούς συνθέτες, γεγονός που συνέβαλε στην ευρύτερη γνωριμία και αποδοχή του έργου του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1933 εξέδωσε την πρώτη ποιητική συλλογή του (*Μαραμπού*), που έγινε δεκτή με πολύ ευνοϊκά σχόλια από τη λογοτεχνική κριτική. Ακολούθησαν η συλλογή *Πούσι* (1947), το πεζογράφημα *Βάρδια*, ενώ το 1961 εκδόθηκαν μαζί και οι δύο συλλογές (*Μαραμπού* και *Πούσι*).

Ο Νίκος Καββαδίας «σταδιοδρομεί», γράφει ο Αλέξ. Αργυρίου, «με ποίηση μορφικά παραδοσιακή και εκτιμάται ιδιαίτερα σε μια περίοδο που η νεοτερική ποίηση αρχίζει να παραμερίζει τους τελευταίους Έλληνες εκπροσώπους του συμβολισμού και του νεορομαντισμού, που από άλλη πλευρά έχει παραμερίσει ο Κ. Καρυωτάκης. Τα ποιήματα της συλλογής *Μαραμπού* είναι περιγραφικά και ιστορούν καταστάσεις, συχνά περισσότερο από ό,τι τις υποβάλλουν, κερδίζοντας με την αυθεντικότητά τους».

Κ.Π.

Κρίσιμες στιγμές

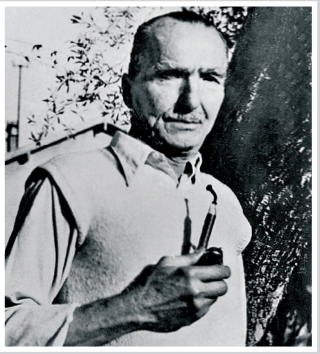

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ. Γεννήθηκε το 1881 στο Ηράκλειο Κρήτης και πέθανε στην Αθήνα το 1962. Πρώτη σύζυγος του Νίκου Καζαντζάκη και στη συνέχεια του κριτικού Μάρκου Αυγέρη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1906, δημοσιεύοντας ποιήματα και μεταφράσεις της στο περιοδικό *Πινακοθήκη*. Από τις πρώτες συνειδητές φεμινίστριες, η Γαλάτεια Καζαντζάκη, αγωνίστηκε για τις ιδέες της, σε καιρούς δύσκολους, τόσο με το λογοτεχνικό της έργο όσο και αρθρογραφώντας σε περιοδικά και εφημερίδες.

Υπήρξε από τους πρώτους υποστηρικτές του έργου του Καβάφη, στο περιοδικό *Ο Νουμάς* (1910), ενώ αξίζει να μνημονευθεί ότι το 1938, επί δικτατορίας Μεταξά, συνελήφθη για παράνομη δράση στον φοιτητικό χώρο και της απαγορεύτηκε να δημοσιεύει οτιδήποτε ενυπογράφως και αργότερα, μετά την απελευθέρωση, απολύθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων, όπου εργαζόταν, λόγω κοινωνικών φρονημάτων. Εξέδωσε τις συλλογές διηγημάτων *11 π.μ.-1 μ.μ.* (1929), *Άντρες* (1935), *Κρίσιμες στιγμές* (1952), τα μυθιστορήματα *Γυναίκες* (1933), *Άνθρωποι και υπεράνθρωποι* (που αναφέρεται στον Ν. Καζαντζάκη, 1957), το σύνολο του διαπνεόμενου από ουμανιστικές ιδέες θεατρικού της έργου σε έναν τόμο (*Αυλαία*, 1958), κ.ά. Το έργο της, στο σύνολό του, «διακρίνεται για τον κοινωνικό του προβληματισμό, τις ανθρωπιστικές τάσεις και τη ρεαλιστική μορφή. Σε μεγάλο βαθμό», σημειώνει ο Αλέξ. Αργυρίου, «την απασχολούν τα θέματα της καταπίεσης της γυναίκας, τόσο από την κοινωνία όσο και από το άλλο φύλο, ενώ ο ταξικός χαρακτήρας των συγκρούσεων περνάει σε δεύτερο στρώμα. Δεν λείπουν, ωστόσο, από το έργο της ατομικά προβλήματα όπως η μοναξιά, η στέρηση, η ματαιότητα και τα συναφή, με αποτέλεσμα να διαβάζεται και σήμερα επειδή αποδίδει την εποχή της και της ατμόσφαιρά της».

Κ.Π.

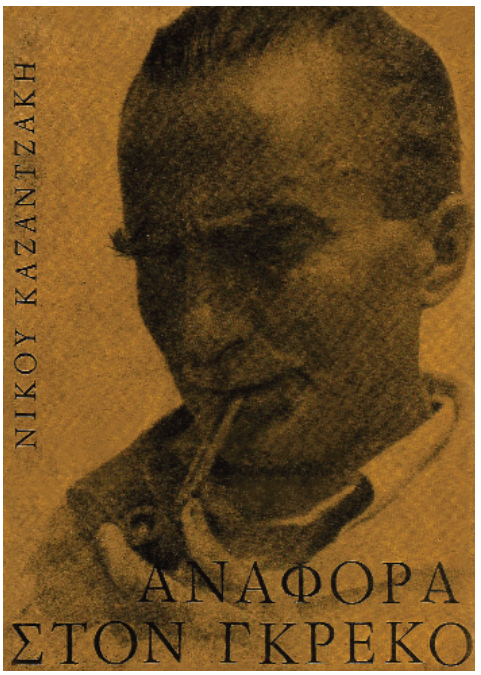
Ασκητική

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ. Ο Νίκος Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1883 και πέθανε στο Φράιμπουργκ Ελβετίας το 1957. Πεζογράφος, στοχαστής, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και μεταφραστής. Φοίτησε σε σχολεία του Ηρακλείου και της Νάξου και σπούδασε Νομικά στο ΠΑ. Έκανε ανώτερες σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού (1907-1909) και παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας κοντά στον Μπερξόν, ο οποίος, μαζί με τον Νίτσε, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των φιλοσοφικών πεποιθήσεών του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1906 με το δοκίμιο «Η αρρώστια του αιώνος» στο περιοδικό *Πινακοθήκη* με το ψευδώνυμο Κάρμα Νιρβαμή και συνεργάστηκε με τις σημαντικότερες εφημερίδες και περιοδικά της εποχής. Έργα του: *Όφις και κρίνο* (1906), *Ασκητική* (1927), *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* ((1946), *Ο καπετάν Μιχάλης* (1953), *Ο Χριστός ξαναστανρώνεται* (1954), *Ο τελευταίος πειρασμός* (1955), *Ο φτωχούλης του Θεού* (1956), *Αναφορά στον Γκρέκο* (1961), κ.ά. Το 1956 του απονεμήθηκε το Παγκόσμιο Βραβείο Ειρήνης από το Παγκόσμιο Συμβούλιο της Ειρήνης.

Η *Ασκητική* γράφτηκε στο Βερολίνο από τα τέλη του 1922 ως τις 20 Μαρτίου 1923· δημοσιεύτηκε το 1927 στο περιοδικό *Αναγέννηση* του Δημήτρη Γληνού. Φιλοσοφική διατριβή, όπου συναντά κανείς συγκεντρωμένες τις φιλοσοφικές θέσεις και εσωτερικές συγκρούσεις του συγγραφέα κατά την περίοδο της συγγραφής της. Διαγράφονται σ' αυτήν τα στάδια-κύκλοι που οφείλει να διανύσει ο άνθρωπος, προκειμένου να εκπληρώσει τον προορισμό του. Προκειμένου να διανύσει μιαν απολύτως προσωπική και μοναχική πορεία που οδηγεί από το εγώ στη φυλή, από τη φυλή στην ανθρωπότητα και από την ανθρωπότητα στο σύμπαν. Την αγωνιώδη αυτή διαδικασία ωρίμανσης ακολουθεί η «πράξη», στο πλαίσιο της οποίας ο άνθρωπος οφείλει να διευκρινίσει τη σχέση του με τον Θεό, τον άνθρωπο και τη φύση.

Οδύσσεια: Η «οδύσσεια» της γραφής αυτού του πολυσήμαντου έπους αρχίζει στο Ηράκλειο της Κρήτης, κατά τη διάρκεια της παραμονής του Καζαντζάκη εκεί (1924-'25), οπότε και έγραψε τις έξι πρώτες ραψωδίες. Οι υπόλοιπες δεκαοκτώ (Η-Ω) γράφονται το 1927 στην Αίγινα, η επεξεργασία όμως όλου του έργου θα διαρκέσει ως το 1938. Στους 33.333 δεκαεπτασύλλαβους στίχους αυτού του υπέρμετρα φιλόδοξου εγχειρήματος περικλείονται πολλές από τις πάγιες φιλοσοφικές θέσεις και ανησυχίες του συγγραφέα σχετικά με τον πραγματικό σκοπό και το βαθύτερο νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης. Περικλείονται, ακόμη, και αλληγορικά συγκαλυμμένες, ενίοτε αναγνωρίσιμες, πτυχές του ατομικού, κοινωνικού και πνευματικού βίου του δημιουργού τους. Η νέα *Οδύσεια* ξεκινά στο σημείο που τελειώνει η *Οδύσσεια* του Ομήρου· από την επιστροφή του Οδυσσέα στην Ιθάκη, την εξόντωση των μνηστήρων και την ανάκτηση του βασιλείου του. Από τη στιγμή που μια υπέρτατη δύναμη τον παρακινεί στον σχεδιασμό ενός άλλου ταξιδιού, μιας άλλης περιπλάνησης στον κόσμο, προκειμένου να πραγματώσει το ιδανικό του της ολοκλήρωσης του σύγχρονου ανθρώπου με την ενεργοποίηση και την εκμετάλλευση όλων των δυνάμεών του. Αποτέλεσμα αυτής της επικής προσπάθειας του σύγχρονου Οδυσσέα θα είναι το κλείσιμο του κύκλου που άνοιξε ο Όμηρος, ο δραματικός συμφυρμός των αξιών που εξέθρεψαν τον ελληνισμό από την αρχαιότητα ως την έλευση του Χριστού και την εδραίωση του χριστιανισμού, και η τραγική πλην λυτρωτική συνειδητοποίηση του καζαντζάκειου ήρωα –εν προκειμένω του σύγχρονου ανθρώπου– ότι δεν ελπίζει τίποτα, δεν φοβάται τίποτα, άρα είναι ελεύθερος.

Κ.Π.

Fuga

ΕΚΤΩΡ ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ. Ποιητής. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Γιώργου Κοντογιώργη. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1920 και πέθανε στην Αθήνα το 2011. Από τους πιο συνεπείς μεταπολεμικούς εκφραστές του υπερρεαλιστικού πνεύματος και ίσως ο στενότερα συνδεδεμένος με τους υπερρεαλιστές ποιητές του Μεσοπολέμου, ιδίως με τον Εμπειρίκο και τον Εγγονόπουλο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πρώτο κιόλας βιβλίο του (*Fuga*, 1943) φανέρωνε τις υπερρεαλιστικές καταβολές του, αλλά και την πρόθεσή του να έχει ο λόγος του ένα ιστορικό-μυθολογικό υπόβαθρο και μιαν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απήχηση στο πνεύμα και στην ψυχή του αναγνώστη. Συνδυάζοντας τεχνικές της αυτόματης γραφής με μιαν απολύτως προσωπική μυθολογία, δημιουργημένη από ατομικά και συλλογικά βιώματα, θέλησε –και το κατόρθωσε– να γράψει ποιήματα «ευρύστερνα», προορισμένα να αφυπνίσουν –και να συνδέσουν με το παρόν– μακρινές φυλετικές μνήμες.

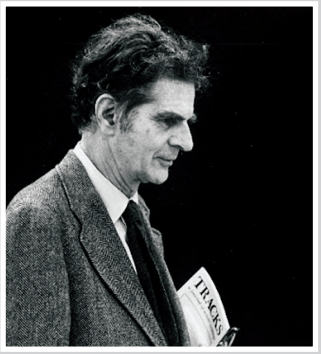
«Οι γριφώδεις εικόνες του», γράφει ο Μιχάλης Γ. Μερακλής, «φιλοτεχνούν ένα είδος επικών-ιστορικών συνθέσεων, που υποβάλλουν τις διαχρονικές περιπέτειες της "φυλής"· κοινό σημείο διαχρονικό το πνίξιμο της ελευθερίας, το οποίο καταγγέλλεται σε στίχους προορισμένους μάλλον να ακούγονται παρά να διαβάζονται. Και για τους δύο αυτούς λόγους, –την πρόθεση της διαμαρτυρίας, τη ρητορική πρόθεση–, ο Κακναβάτος απορρίπτει το "χαμηλό τόνο" στην ποίηση, αναρμόδιο να διασαλπίσει, ας πούμε, την αγωνία του καιρού. Συναφώς απορρίπτει κι εκείνους που εισηγούνται μια τέτοια ποίηση».

Κ.Π.

διήγηση

ΕΚΤΩΡ ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ

Ἔκδοση τῆς ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΣ

Οδός Νικήτα Ράντου

ΝΙΚΟΛΑΣ ΚΑΛΑΣ (Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του ποιητή, δοκιμιογράφου και ιστορικού της τέχνης Νίκου Καλαμάρη). Γεννήθηκε στη Λοζάνη το 1907 και πέθανε στη Νέα Υόρκη το 1988. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ, ενώ στο Παρίσι, όπου έζησε περίπου δύο χρόνια ανάμεσα στα 1934 και στα 1937, συνδέθηκε με την ομάδα των υπερρεαλιστών. Το 1940 ταξίδεψε στις Η.Π.Α., όπου γνωρίστηκε με εκπροσώπους της καλλιτεχνικής πρωτοπορίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1929, με τη δημοσίευση ενός δοκιμίου του στην εφημερίδα *Φοιτητική συντροφιά*, για να ακολουθήσει έναν χρόνο αργότερα η δημοσίευση ενός ποιήματός του στο περιοδικό *Νέα Εστία*. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Παρίσι, κατόπιν υποδείξεως του Breton, εξέδωσε τα υπερρεαλιστικού ενδιαφέροντος δοκίμιά του *Foyers d'incendie* (1938).

Ο Κάλας, στο διάστημα 1930-1936, υπήρξε μία από τις πλέον δραστήριες πνευματικές προσωπικότητες της συντηρητικής προπολεμικής Αθήνας. Γνήσιος υπερρεαλιστής, αρθρογραφεί και γράφει ποιήματα αδιαφορώντας εντελώς για την παραδοσιακή διάκριση ποιητικών και αντιποιητικών λέξεων, χρησιμοποιώντας τρόπους προκλητικά ανατρεπτικούς των καθιερωμένων συμβατικών τρόπων έκφρασης. Μπορεί να πει κανείς ότι στην ποίησή του, όπως αυτή είναι συγκεντρωμένη στον τόμο *Οδός Νικήτα Ράντου* (1977), απεικονίζεται η περιπέτεια του γνήσιου υπερρεαλισμού στην Ελλάδα· ότι ο Κάλας υπήρξε ο μόνος υπερρεαλιστής που, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, πιστός στα επαναστατικά ιδεώδη των πρώτων υπερρεαλιστών, προσπάθησε να εμπλουτίσει την αισθητική του με μαρξιστικά δεδομένα. Με συνέπεια ο λόγος του, ακόμα και όταν φαίνεται παραδομένος στις επιταγές του υπερρεαλισμού, διαπερνάται από τον ήχο ή τον απόηχο αιτημάτων εμπνευσμένων από το όραμα της κοινωνικής αλλαγής.

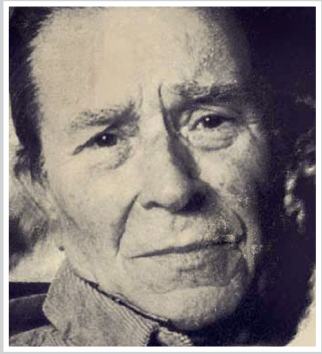
Κ.Π.

Ο μεσαίος τοίχος

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΙΟΤΣΟΣ. Πεζογράφος, συγγραφέας παιδικών βιβλίων. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Η οικονομική του κατάσταση δεν του επέτρεψε να σπουδάσει, υποχρεωμένος καθώς ήταν να ασκήσει διάφορα επαγγέλματα (υδραυλικός, εργάτης κ.λπ.), για καθαρά βιοποριστικούς λόγους.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1958 με το διήγημα *Εδώ κουτσούλησε μια μύγα*, ενώ το πρώτο μυθιστόρημά του, *Ο μεσαίος τοίχος*, δημοσιεύτηκε το 1964. Μυθιστόρημα που, εκτός από την αδιαμφισβήτητη λογοτεχνική του αξία, αποτέλεσε και θέμα ποικίλων σχολίων και συζητήσεων, εξαιτίας της δήλωσης του εκδότη (του Φέξη), ότι ο πεζογράφος «συμπλήρωσε 21 χρόνια από τότε που άρχισε να γράφει χωρίς να δώσει, ως τώρα, ένα δείγμα της εργασίας του, μολονότι είναι 40 χρονών»,· τονίζοντας, επιπλέον, ότι ο *Μεσαίος τοίχος* είναι το πέμπτο από τα επτά ανέκδοτα μυθιστορήματά του.

Όπως και να ᾽χει, το εν λόγω μυθιστόρημα, παρά τις όποιες αδυναμίες του, παρουσίαζε ασυνήθιστες αφηγηματικές αρετές, που επισημάνθηκαν από την κριτική της εποχής. Αρετές οφειλόμενες, στην πλειονότητά τους, στις γόνιμες επιδράσεις που είχε δεχτεί ο συγγραφέας από το ρωσικό μυθιστόρημα (Ντοστογέφσκι, κυρίως, και Τολστόι). Με συνέπεια οι ήρωές του (η άγρια δολοφονία μιας γυναίκας από τον εραστή της και η δίκη του τελευταίου αποτελούν τον θεματικό πυρήνα του *Μεσαίου τοίχου*) να σκιαγραφούνται με τρόπο πολυσύνθετο και ρευστό, «έτσι που στο τέλος δεν είναι πια καθόλου σίγουρο», επισημαίνει ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, «αν ο φονιάς, που έχει ήδη τρελαθεί, είναι πράγματι φονιάς και το θύμα πράγματι θύμα. […]».

Κ.Π.

Η αυλή των θαυμάτων

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ. Θεατρικός συγγραφέας, ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε στη Νάξο το 1922 και πέθανε το 2011 στη Αθήνα. Αυτοδίδακτος, με σπουδές Μέσης Εκπαίδευσης. Στο θέατρο, εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1950 με το έργο του *Χορός πάνω στα στάχυα*, που ανεβάστηκε στη σκηνή από τον θίασο του Αδ. Λεμού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα επόμενα έργα του, τα περισσότερα παιγμένα στο «Θέατρο Τέχνης» του Καρόλου Κουν και στο Εθνικό Θέατρο, υπήρξαν αποτέλεσμα μιας συνειδητής προσπάθειάς του αφενός να θέσει επί σκηνής ζητήματα κοινωνικού προβληματισμού, «πάντα μέσα στα πλαίσια της νεοελληνικής πνευματικής ζωής, της λαϊκής υποκριτικής και των οικείων μορφών της παράδοσης». Τέτοια έργα υπήρξαν *Η έβδομη ημέρα της δημιουργίας* (1956), *Το παραμύθι χωρίς όνομα* (1959), κ.ά. (Το σύνολο των θεατρικών του έργων έχει εκδοθεί σε επτά τόμους από τις εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1978-1999).

Ο Καμπανέλλης είναι ο πρώτος μεταπολεμικός θεατρικός συγγραφέας που αναζήτησε τα αίτια της ελληνικής κακοδαιμονίας κατά πρώτο σε κοινωνικά και κατά δεύτερο σε οικονομικά αίτια, εντοπίζοντας και διαμορφώνοντας τον αντιπροσωπευτικό τύπο του μικροαστού μεταπολεμικού Έλληνα. Αρχής γενομένης από το πολυπαιγμένο έργο του *Η αυλή των θαυμάτων* (1957), «σχεδίασε με δραματική αποτελεσματικότητα», σημειώνει ο Κώστας Γεωργουσόπουλος, «έναν ονειροπόλο και μικροαπατεώνα, ερωτικό και προδομένο, παγιδευμένο και γενναιόδωρο ταυτόχρονα άνθρωπο, μοιρασμένο ανάμεσα στη λογική και στο συναίσθημα, στην αγάπη και στο χρήμα, στην αλήθεια, στην πλάνη και στο ζωτικό ψεύδος». Η πρώτη παράσταση του συγκεκριμένου έργου, σε σκηνοθεσία Κ. Κουν, σκηνικά Γιάννη Τσαρούχη και μουσική Μ. Χατζιδάκι αποτέλεσε, κατά γενική ομολογία, το πρώτο νεοελληνικό έργο κοινωνικής κριτικής.

Κ.Π.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗΣ

ΜΑΟΥΤΧΑΟΥΖΕΝ

Ιστορία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (1000-1900)

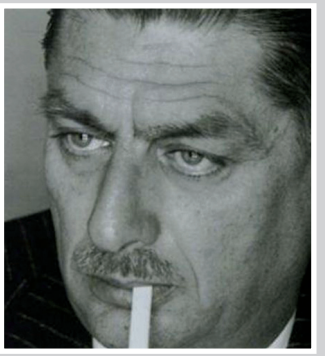
ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ. Κριτικός, ιστορικός της λογοτεχνίας, δημοσιογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1883-1956). Γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, χωρίς ποτέ να τελειώσει τις σπουδές του και ασχολήθηκε επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία. Συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες, δημοσιεύοντας επιφυλλίδες, κριτικές βιβλίου και θεάτρου, ενώ υπήρξε και εκδότης της εφημερίδας *Πρωτεύουσα* (1921-1923). Το 1923, μετά την επανάσταση του Ν. Πλαστήρα, έφυγε στην Αίγυπτο, όπου έζησε για δύο χρόνια. Το 1942 εξέδωσε το περιοδικό *Εικοστός αιών*, παίρνοντας ανοιχτά θέση υπέρ των δυνάμεων Κατοχής, με συνέπεια μετά την απελευθέρωση να δικαστεί και να καταδικαστεί. Πέθανε στο Δρομοκαΐτειο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε με την ποιητική συλλογή *Προσφορά στον Ήφαιστο* (1914). Ο Άριστος Καμπάνης υπήρξε από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με το είδος της Γραμματολογίας. Με την πεποίθηση ότι η σωστή και γόνιμη παιδεία πρέπει να στηρίζεται σε έργα που ερευνούν και συστηματοποιούν τις πηγές της αληθινής γνώσης, σε κάθε τομέα χωριστά, επεσήμανε την ανάγκη συγγραφής επιστημονικών-εισαγωγικών έργων. Από την πεποίθησή του αυτή κινούμενος συνέγραψε τα συνθετικά έργα: *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (1000-1900)* (Αλεξάνδρεια, 1925), *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Κριτικής* (1935) και *Ιστορία των αισθητικών θεωριών* (1936).

Η *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας* –που, παρά τις ατέλειές της, γνώρισε πέντε εκδόσεις και υπήρξε για αρκετά χρόνια, μαζί με την *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Κριτικής*, ένα σημαντικό βοήθημα για κάθε ενδιαφερόμενο– αποβλέπει «στην κατάταξη, και στην αξιολόγηση, των πεζών ή εμμέτρων έργων, που παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον μικρό ή μεγάλο (λογοτεχνικό κυρίως) στη ροή του ιστορικού χρόνου».

Κ.Π.

Η Μεγάλη χίμαιρα

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτρη Ροδόπουλου). Διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1908-1960). Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα και στο Παρίσι αλλά δεν άσκησε ποτέ το δικηγορικό επάγγελμα, καθώς ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη λογοτεχνία και για ένα μικρό διάστημα, χωρίς επιτυχία, με το εμπόριο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα μυθιστορήματα: *Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν* (1933), *Χίμαιρα* (1936), *Η μεγάλη χίμαιρα,* αναθεωρημένη έκδοση της *Χίμαιρας* (1953), *Γιούγκερμαν* (1938), *Τα στερνά του Γιούγκερμαν* (1941), *Λειτουργία σε λα ύφεσις* (1943), *Νυχτερινή ιστορία* (1943), *Το χαμένο νησί* (1943), κ.ά.

Η *Μεγάλη χίμαιρα* (Μαυρίδης, Αθήνα 1953) είναι το δεύτερο μέρος-μυθιστόρημα της τριλογίας *Εγκλιματισμός κάτω από τον Φοίβο*· προηγείται *Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν* και έπεται ο *Γιούγκερμαν*. Και το τριών μυθιστορημάτων το θέμα είναι η άφιξη τριών Βορειοευρωπαίων στην Ελλάδα και η προσπάθειά τους να εγκλιματιστούν. Η ηρωίδα, η Μαρίνα Ρεΐζη, είναι Γαλλίδα, σύζυγος Έλληνα καπετάνιου που ερχόμενη στην Ελλάδα προσπαθεί να κατανοήσει τις ιδιαιτερότητες του τόπου και των κατοίκων του· να εντοπίσει τα στοιχεία που συνθέτουν την ταυτότητα αυτού του τόπου και να τα εξετάσει σε συνδυασμό με τα στοιχεία που συνθέτουν τη δική της ταυτότητα. Γεγονός που έχει ως συνέπεια τη δημιουργία μιας ιδιαίτερα ταραχώδους εσωτερικής ζωής, καθώς και την αφύπνιση υπέρογκων παθών που θα τη φέρουν αντιμέτωπη με καταστάσεις που δεν είχε υποπτευθεί. Θα βιώσει στον υπέρτατο βαθμό τις κοινωνικές δεσμεύσεις που απορρέουν αποκλειστικά από τη γυναικεία της φύση· θα συνειδητοποιήσει τη χαώδη απόσταση που χωρίζει την ερωτική επιθυμία από την ερωτική απόλαυση, την περιφρούρηση του ερωτικού ενστίκτου από τις κοινωνικές συμβάσεις.

Κ.Π.

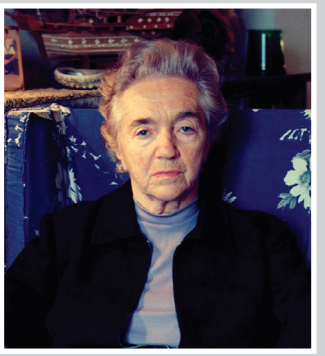
Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ. Κριτικός. Γεννήθηκε το 1910 στην Άνδρο και πέθανε στην Αθήνα το 1982. Το 1923 εγκαταστάθηκε οριστικά στην Αθήνα και φοίτησε στη Νομική Σχολή, χωρίς ωστόσο να περατώσει τις σπουδές του. Εργάστηκε ως υπάλληλος στους Σιδηροδρόμους του Ελληνικού Κράτους και εν συνεχεία (1949-1974) στο Ε.Ι.Ρ. (μετέπειτα Ε.Ρ.Τ.) ως λογοτεχνικός κριτικός. Συνεργάστηκε με τις εφημερίδες *Η Βραδυνή*, *Η Ελλάς*, *Ελληνική Πνοή*, *Ελληνικός αίμα*, *Η Καθημερινή*, *Μεσημβρινή*, *Τα Σημερινά*, τα περιοδικά *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση*, *Νέα Εστία*, *Ελληνική Δημιουργία*, *Ιδέα*, κ.ά. Υπήρξε διευθυντής του περιοδικού *Τα Νέα Γράμματα,* που υπήρξε όργανο των νεωτεριστικών αντιλήψεων για τη λογοτεχνία και την τέχνη της γενιάς του 1930.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το γεγονός ότι στα δεκαεννιά του χρόνια καταπιάνεται με το έργο του Παλαμά και στα είκοσι ένα του με τον πρωτοεμφανιζόμενο στα 1931 Γιώργο Σεφέρη, με το πολύκροτο βιβλίο του *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, μαρτυρούν ένα κάθε άλλο παρά συνηθισμένο, εκ φύσεως, κριτικό χάρισμα, για να χαρακτηρισθεί δικαίως ως ο «επίσημος» κριτικός της γενιάς του ’30. «Η εμβληματική μελέτη του για τον Γ. Σεφέρη», γράφει ο Αλέξης Ζήρας, «έδειχνε τον κριτικό που έτεινε προς τον προκαθορισμένο στόχο του, καθώς ήταν στηριγμένος σε αρχές που αναλογούσαν με δυσκολία στα επιχειρήματά του. […] Έτσι, τα επιχειρήματα του Καραντώνη προκύπτουν συνήθως από φανερά και αφανή στοιχεία του κριτικού εγχειρήματος. Με στραμμένο το ενδιαφέρον του σε ορισμένα μόνο από τα σημεία του κρινόμενου έργου, στην ουσία οδηγεί τον αναγνώστη σε μια “γνωριμία” με ένα λογοτεχνικό κείμενο έχοντας ως δίαυλο ένα άλλο λογοτεχνικό κείμενο, αυτό του κριτικού».

Κ.Π.

Εποχή του θανάτου

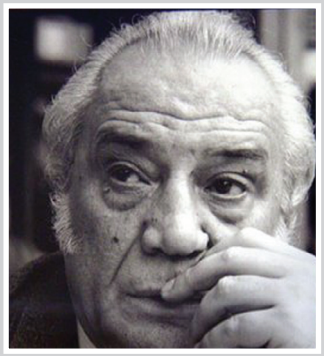

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ. Φιλολογικό ψευδώνυμο της ποιήτριας, μεταφράστριας, θεατρικής συγγραφέως και δοκιμιογράφου Αργυρούλας Αργυριάδου, το γένος Πεντζίκη. Γεννήθηκε και πέθανε στη Θεσσαλονίκη (1901-1998). Σπούδασε ξένες γλώσσες και μουσική, ενώ αργότερα φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. Ανήκε στην ομάδα του περιοδικού *Κοχλίας* και συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Ο Αιώνας μας*, *Καινούρια Εποχή*, *Μακεδονικά Γράμματα*, *Μακεδονικές Ημέρες*, *Νέα Εστία*, *Νέα πορεία*, κ.ά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1935, με διήγημά της που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Το 3ο Μάτι.* Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Πορεία* (1940), *Εποχή του θανάτου* (1948), *Φαντασία του χρόνου* (1949), *Ο καθρέφτης του μεσονυκτίου* (1958), *Τα ποιήματα* (1973, συγκεντρωτική έκδοση, με την προσθήκη και άλλων, ανέκδοτων συλλογών), κ.ά.

Η Ζωή Καρέλλη είναι μία εντελώς ξεχωριστή ποιητική φωνή όχι μόνο ανάμεσα στους ποιητές της γενιάς της –αυτής του ’30– αλλά σε όλη τη νεωτερική μας ποίηση. Τόσο ξεχωριστή, τόσο ιδιόρρυθμη, που χρειάστηκε αρκετός χρόνος για να προσεχθεί και να αναγνωριστεί η αναμφισβήτητη αξία της. Μία από τις κορυφώσεις στην πολύχρονη ποιητική πορεία της πραγματοποιείται με τη συλλογή *Η εποχή του θανάτου* (1948), όπου ο θάνατος αντιμετωπίζεται σαν ο έσχατος, ο αδιαπέραστος περίβολος. «Η Καρέλλη», γράφει ο Γιώργος Θέμελης, «μας έδωσε στη συλλογή *Η εποχή του θανάτου* την αντιμετώπιση αυτού του μυστηρίου σε εξαιρετικά ποιήματα, από τα καλύτερά της, όπου η ποίηση ισορροπεί το σκληρό υλικό. Η ποιήτρια, στη διαδικασία τούτη, καταλήγει σ’ ένα συμβιβασμό, σε μια οικείωση ή υποταγή, θεωρώντας το θάνατο ως πλήρωση της ζωής, σαν επισφράγιση ή θρίαμβο».

Κ.Π.

Διάλογοι

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε το 1926 στο Ναύπλιο και πέθανε στην Αθήνα το 1990. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο ΠΑ, χωρίς να τελειώσει τις σπουδές του. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής εντάχθηκε στο Ε.Α.Μ. και μετά τον πόλεμο εκτοπίστηκε στην Ικαρία και τη Μακρόνησο. Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1949 με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του στο περιοδικό *Ο Αιώνας μας*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Νίκος Καρούζος είναι αναμφισβήτητα μία από τις χαρακτηριστικότερες ποιητικές περιπτώσεις της μεταπολεμικής μας ποίησης και, για πολλούς, μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες φωνές, που οριοθέτησαν την ελληνική ποίηση των τελευταίων πενήντα χρόνων. Όλο το ποιητικό του έργο αποτελεί το οδοιπορικό της επίπονης πορείας ενός ανθρώπου που άλλο δεν επιθυμεί παρά να μην παρεκκλίνει από τα προδιαγεγραμμένα δικά του ίχνη.

Σημαντικοί σταθμοί αυτού του οδοιπορικού είναι οι συλλογές *Διάλογοι* και *Η έλαφος των άστρων*, συλλογές οι οποίες συνέβαλαν στο να χαρακτηριστεί ως μία από τις πιο γνήσιες μεταπολεμικές ποιητικές φωνές. «Ίσως η πιο γνήσια», σημειώνει το 1956, κρίνοντας τους *Διαλόγους*, ο Αντρέας Καραντώνης. «Πληρώνει πολλά κι αυτός στην ποίηση της εποχής μας, αλλά έχει αρετές που μπορούν να εξαγοράσουν αυτές τις πληρωμές και να μας κάνουν ν' αντικρύσουμε με βεβαιότητα το ποιητικό μέλλον του Καρούζου. Εκείνο που τον ξεχωρίζει πρώτα είναι η ίδια η ποιότητα του λυρικού λόγου. Αισθάνεσαι πως πίσω από τη λέξη αρχίζει ένας κόσμος, υποβάλλεται μια κατάσταση, υποδηλώνεται μια ομορφιά, μια αρμονία».

Κ.Π.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

ΑΝΤΙΣΕΙΣΜΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

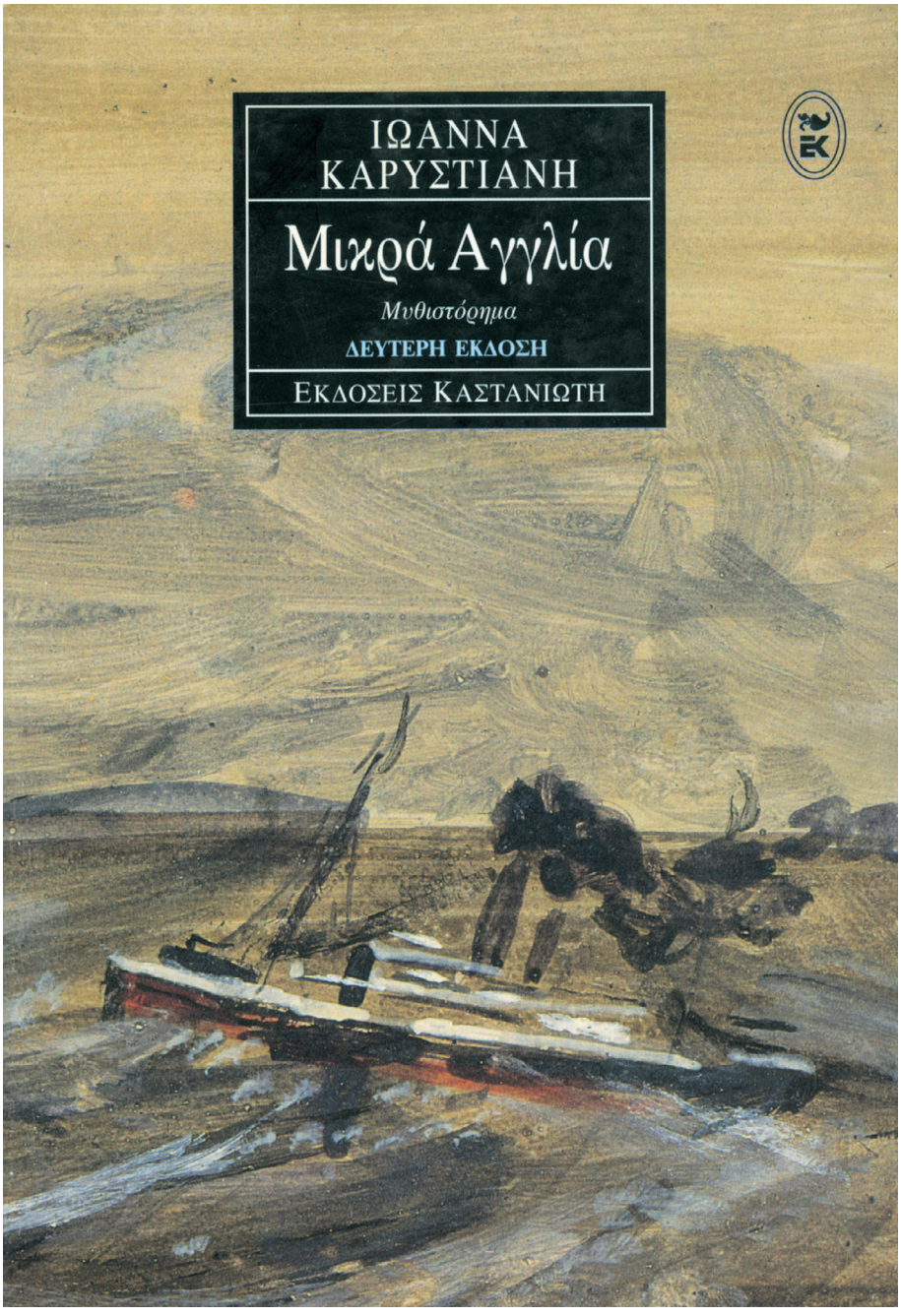
Μικρά Αγγλία

ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΥΣΤΙΑΝΗ. Πεζογράφος, σεναριογράφος. Γεννήθηκε στα Χανιά το 1952 και σπούδασε νομικά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το πρώτο της βιβλίο (συλλογή διηγημάτων) εκδόθηκε το 1995. Ακολούθησαν τα μυθιστορήματα *Μικρά Αγγλία* (1997), *Κουστούμι στο χώμα* (2000) κ.ά., όπου η πεζογράφος, αντλώντας από τη δεξαμενή των προσωπικών της βιωμάτων, φροντίζει να τα διαστέλλει, εμπλουτίζοντάς τα με πτυχές της ιστορίας και του μύθου.

Η *Μικρά Αγγλία* είναι μία ιστορία που «διαθέτει ναυτικό φυλλάδιο και ταξιδεύει επί μία εικοσαετία μεταφέροντας θαλασσοφαγωμένους άντρες και θαλασσοφαγωμένες γυναίκες στους μεγάλους ή ασήμαντους πλόες της ζωής, από τη Σουραμπάγια στα βυσσινοχώραφα της Άνδρου, από τα τζενεραλάδικα και τα υπερωκεάνια στη χρυσαφένια αμμουδιά του Νειμποριού και στις ασκήσεις μελαγχολίας μιας παρέας κοριτσιών, από το ντοματοπίλαφο στο Μπουένος Άιρες στις πιστές λαρδομούνες που κρέμονται από το στόμα της Μούραινας κι από τις συμμαχικές νηοπομπές κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου στη Ρίβα και στο λευκό διώροφο των Σαλταφέρων με το τσιγκούνικο ταβάνι…».

Κ.Π.

ΙΩΑΝΝΑ
ΚΑΡΥΣΤΙΑΝΗ
Μικρά Αγγλία
Μυθιστόρημα
ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

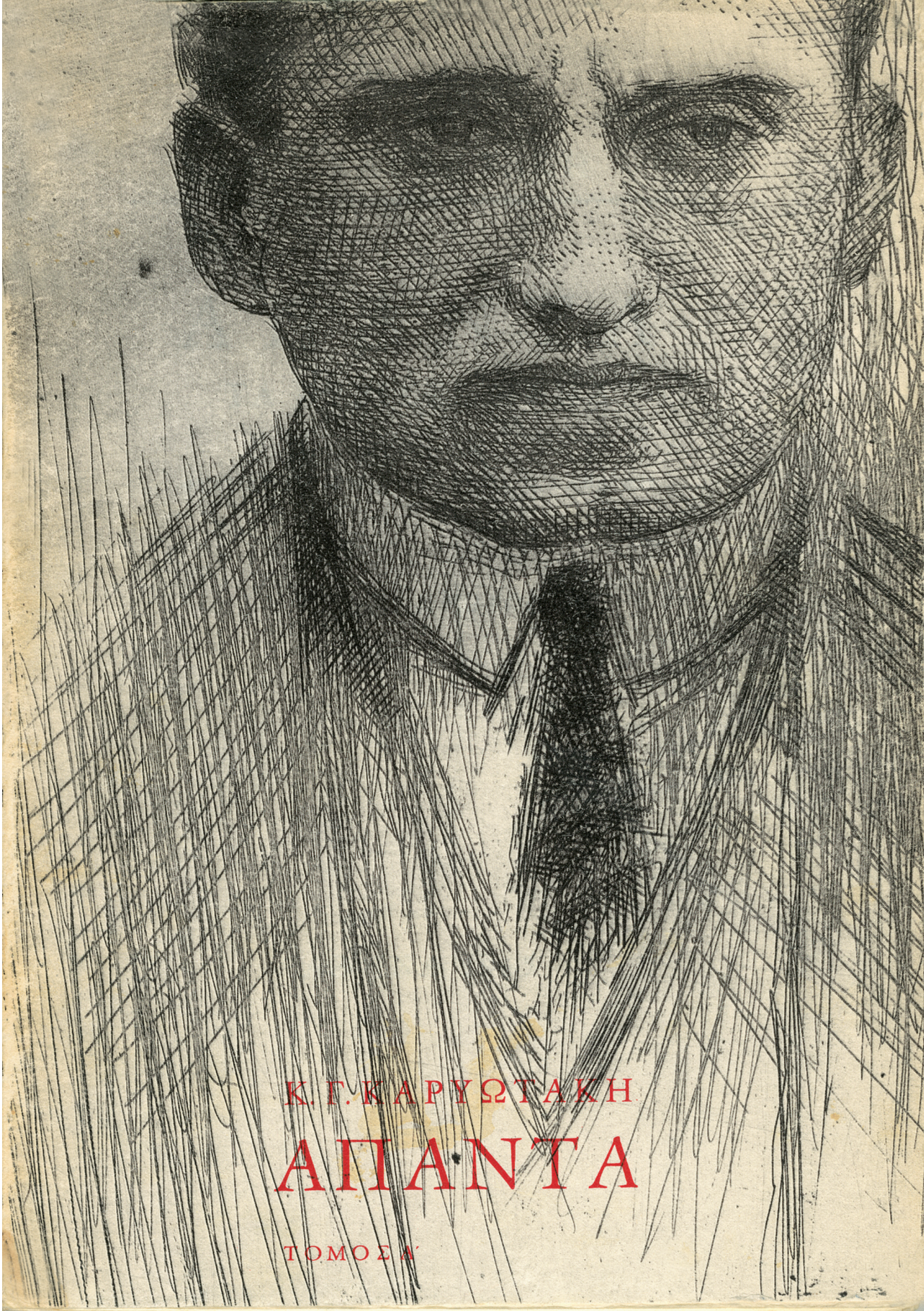
Ελεγεία και Σάτιρες

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1896 και πέθανε (αυτοκτόνησε) στην Πρέβεζα το 1928. Φοίτησε τις τελευταίες τάξεις του Γυμνασίου στα Χανιά της Κρήτης και στη συνέχεια ήρθε στην Αθήνα όπου γράφτηκε στη Νομική Σχολή και πήρε το πτυχίο του το 1917.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1913, με συνεργασίες του στα περιοδικά *Ελλάς* και *Εικονογραφημένος Παρνασσός*, αλλά την επίσημη εμφάνισή του την πραγματοποιεί το 1919, με την έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής του *Ο πόνος του ανθρώπου και των πραμάτων*. Ακολούθησαν οι ποιητικές συλλογές: *Νηπενθή* (1921) και *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927). Στο διάστημα 1965-1966 εκδόθηκαν σε δύο τόμους *Άπαντα τα ευρισκόμενα,* με φιλολογική επιμέλεια του Γ.Π. Σαββίδη.

«Τα ποιήματα του κ. Καρυωτάκη», έγραφε το 1921 ο Κλέων Παράσχος, «όλα σχεδόν πηγήν έχουν τον πόνο, έχουν μητέρα, όπως λέγει ο ίδιος, την Λύπη. Και εκείνα ακόμη τα οποία του έχει εμπνεύσει η χαρά είναι συγκερασμένα με ένα τόνον πικρίας. Η τέχνη, δια τον ποιητήν των *Νηπενθών*, είναι ένα όπλον, το οποίον προβάλλει κατά της σκληρότητος της ζωής. Αλλ' είναι αρκετή η τέχνη και αι ηδοναί που μας παρέχει, όσον μεγάλαι και αν είναι αι ηδοναί αυταί, δια να μας παρηγορήσει δι' ό,τι μας στερεί η ζωή; Η τέχνη μετουσιώνει τον πόνον, τον εξαϋλώνει, τον μουσικοποιεί. Αλλ' η μεταβολή αυτή ολίγας μόνον στιγμάς χαράς μας παρέχει. Όταν παρέλθουν, "τυραννικός και αδυσώπητος μας σφίγγει πάλιν εις τα σιδερένια του αρπάγια ο Πόνος". Αν πονεί όμως ο ποιητής, δεν καταδικάζει δι' αυτό και την ζωήν».

Κ.Π.

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΟΜΟΣ Α΄

Τα δόντια της μυλόπετρας

ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1928 στην Κω και πέθανε το 2009 στη Ρόδο. Μετά τον καταστροφικό σεισμό η οικογένειά του μετοίκησε αρχικά στη Ρόδο (1933) και λίγο αργότερα στον Πειραιά (1935). Κατά τη διάρκεια της Κατοχής συμμετείχε σε αντιστασιακές ομάδες της Δεξιάς· μετά την απελευθέρωση (Οκτώβριος 1944) συνελήφθη από τον Ε.Λ.Α.Σ. και φυλακίστηκε επί είκοσι περίπου μέρες. Μετά το 1948-1950, ωστόσο, εξαιτίας των διώξεων που υπέστη η ηττημένη Αριστερά, μετεστράφη ιδεολογικά.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα παρουσιάστηκε το 1952, με τη δημοσίευση ενός διηγήματός του στο περιοδικό *Τα Νέα Ελληνικά*. Το βιβλίο *Τα δόντια της μυλόπετρας* (1955, β΄ έκδοση αναθεωρημένη από τις εκδόσεις «Κέδρος», 1970), το πρώτο μυθιστόρημα του Νίκου Κάσδαγλη, προξένησε ιδιαίτερη αίσθηση και θεωρήθηκε ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα πεζογραφήματα της μεταπολεμικής μας λογοτεχνίας· αναφέρεται στις εφιαλτικές κατοχικές ημέρες στην Αθήνα και στις εσωτερικές αντιπαραθέσεις στον χώρο της Αντίστασης, αντιμετωπίζοντας τα συμβάντα και τις καταστάσεις από την οπτική γωνία της Δεξιάς, γεγονός που προκάλεσε και σχόλια ιδεολογικοπολιτικού χαρακτήρα, ανεξάρτητα από την όποια αισθητική του αξία. Ήρωας εν προκειμένω είναι ένας περιθωριακός τύπος, ο Κοσμάς, που ζει συνεργαζόμενος με τον κόσμο αλλά και με τον υπόκοσμο της Ασφάλειας· στην πραγματικότητα είναι ένα αντιήρωας, μια τραγελαφική φιγούρα που οδεύει, μαζί με το θηλυκό αντίστοιχό του, τη Μύρρα (δηλαδή τη Μοίρα του), προς τη συντριβή. Προς τα δόντια της μυλόπετρας που άλλο δεν συμβολίζουν παρά τα δόντια της Ιστορίας, στην αδυσώπητη δύναμη της οποίας κανείς δεν μπορεί να αντισταθεί, πόσο μάλλον άνθρωποι που αφέθηκαν να γίνουν πιόνια στα χέρια κάποιων άλλων, νομιζόμενων ισχυρών.

Κ.Π.

Χατζή Μανουήλ

ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1901 και πέθανε στο Παρίσι το 1967. Τελείωσε τις γυμνασιακές σπουδές του στο ελληνογαλλικό Λύκειο της Πόλης και στη συνέχεια πήγε στο Παρίσι για ανώτατες σπουδές. Το 1921 πήρε το δίπλωμα της νεοελληνικής γλώσσας και τρία χρόνια αργότερα διορίστηκε επιμελητής στο τμήμα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας στην Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes, με διευθυντή τον Γιάννη Ψυχάρη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1918 δημοσιεύοντας ένα διήγημά του στο περιοδικό της Πόλης *Λόγος*. Μετά την ποιητική συλλογή *Οι ερημιές του Ηλιόχαρου* (1921) ακολούθησε η έκδοση πλήθους πεζογραφημάτων, ανάμεσα στα οποία εξέχουσα θέση κατέχει το μυθιστόρημα *Χατζή Μανουήλ* (Αθήνα, 1956), όπου του δίνεται η δυνατότητα να επιβεβαιώσει την ικανότητά του να ψυχογραφεί τους ήρωές του, ιδίως όταν αυτοί είναι ιδιόμορφοι ή διεστραμμένοι, όπως, στην προκειμένη περίπτωση, ο ομώνυμος ήρωάς του. Η ιστορία εξελίσσεται κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πόλεμου στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Χατζή Μανουήλ εγκληματεί συστηματικά, προκειμένου να πραγματοποιήσει τους υλικούς και τους ερωτικούς στόχους του· γόνος μιας φτωχής και ασήμαντης οικογένειας, με πολλές παιδικές τραυματικές εμπειρίες, επιθυμεί διακαώς να γίνει πλούσιος και να κατακτήσει μια γυναίκα ωραία, που ανήκει στην ανώτερη κοινωνία. Όταν βάζει σε εφαρμογή τα σατανικά του σχέδια είναι ήδη μεσόκοπος, εντούτοις διακατέχεται από μία εντονότατη ερωτική διάθεση και μία εξίσου έντονη επιθυμία να αναρριχηθεί κοινωνικά, μη διστάζοντας να διαπράξει σωρεία εγκλημάτων, κινώντας με δεξιοτεχνία έναν ολόκληρο μηχανισμό εγκλήματος.

Κ.Π.

Κατά Σαδδουκαίων

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε το 1919 στην Κυπαρισσία και πέθανε στην Αθήνα το 1998. Σπούδασε μηχανικός αεροπλάνων και κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο υπηρέτησε ως ιπτάμενος υπαξιωματικός. Σε νεαρή ηλικία συμμετείχε στην Αντίσταση, ενώ μετά τον πόλεμο εργάστηκε ως δημοσιογράφος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1946 με ποιήματά του που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Ελληνικά Γράμματα*. Εξέδωσε τα ποιητικά βιβλία: *Μεσολόγγι* (1949), *Κατά Σαδδουκαίων* (1953), *Οροπέδιο* (1956), *Σύγγραμμα. Λυρικά* (1975), *Πρόβα και ωδές* (1975), *Ενδύματα* (1977), *Αλφαβητάριον. Ποιήματα Α-Ω* (1978), *Ανθολογία ποιημάτων* (1979), *Ονόματα* (1980), *3Μ+3Μ=6Μ* (1981), *4 Μαζινό* (1982), κ.ά.

Ο Μιχάλης Κατσαρός υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους και χαρακτηριστικότερους ποιητές της Α΄ Μεταπολεμικής γενιάς, και η ποιητική του σύνθεση *Κατά Σαδδουκαίων* (1953) συγκαταλέγεται στα αξιολογότερα επιτεύγματα της μεταπολεμικής μας ποίησης. «Κλείνοντας τη συλλογή», σημειώνει ο Γιώργος Μαρκόπουλος, «εκείνο που μας μένει είναι μια γεύση, ή μάλλον μια ακαθόριστη εντύπωση, ότι κάτι το διαφορετικό και το ασυνήθιστο συμβαίνει εδώ. Μια εντύπωση, η οποία προέρχεται από την παράξενη μαγεία που κρύβουν οι στίχοι του, και αυτό είναι το χαρακτηριστικό του, και το προνόμιό του. Ύφος "σκληρό", κατακερματισμός των λέξεων και των εικόνων, δομή στέρεη, πύκνωση των σχημάτων, λες και πρόκειται για γραμμικό σχέδιο αρχιτέκτονα. Οι περιττολογίες δεν έχουν θέση εδώ, και οι φράσεις βγαίνουν "χτυπημένες", σαν ακρωτηριασμένοι αντάρτες με γάζες, στους διαδρόμους των πρόχειρων νοσοκομείων, ή σαν πυρομαχικά σε στρατιωτικό φορτηγό, ύστερα από τρομακτική φωτιά».

Κ.Π.

Εξώστης

ΝΙΚΟΣ ΚΑΧΤΙΤΣΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στη Γαστούνη Ηλείας το 1926 και πέθανε στην Πάτρα το 1970. Τα παιδικά του χρόνια τα έζησε στη Μανωλάδα, στον Πύργο και στην Πάτρα. Το διάστημα 1952-1956 έζησε στο γαλλικό Καμερούν και το 1956 εγκαταστάθηκε στο Μόντρεαλ του Καναδά, όπου άσκησε διάφορα επαγγέλματα (καθηγητής αγγλικών, γαλλικών, δημοσιογράφος σε τοπικές ελληνόγλωσσες εφημερίδες, διερμηνέας στα δικαστήρια κ.ά.). Από τα μαθητικά του χρόνια άρχισε να φτιάχνει χειρόγραφα περιοδικά (*Η Μέλισσα*, *Η Πολιορκημένη Γάνδη*, *Η ουλή*, κ.ά.).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Οι πρώτες ανεξάρτητες εκδόσεις κειμένων του είναι τα ανάτυπα *Ποιοι οι φίλοι* (1956), *Η ομορφάσχημη* (1960) και *Το ενύπνιο* (1960). Ακολούθησαν: *Ο εξώστης* (1964), *Η περιπέτεια ενός βιβλίου* (1964), *Η ήρωας της Γάνδης* (1967). Όπως σε όλο το αφηγηματικό έργο του Νίκου Καχτίτση, έτσι και στον *Εξώστη*, τον πρώτιστο ρόλο τον διαδραματίζει η μνήμη και μέσω της μνήμης ο συνειρμός. Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη και η διάθεση του αφηγητή να είναι εξομολογητικός προφανής. Όπως προφανής είναι και η τελειοποίηση των αφηγηματικών του τρόπων, των μεθόδων σύζευξης του πραγματικού με το φανταστικό και το ονειρικό.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί όλα όσα αποσπούν την προσοχή του· πώς εντέχνως τα μετατρέπει σε νησίδες που οδηγούν στα σκοτεινά, ανεξερεύνητα και επίβουλα βάθη της ψυχής του. Πώς ξέρει και από τις επιμέρους εκδοχές των εξωτερικών ερεθισμάτων συνθέτει ολοκληρωμένες εικόνες και καταστάσεις· κυρίως πώς ξέρει και προσδίδει σε απλά πράγματα παράδοξες ιδιότητες, μετατρέποντας το απτό σε κάτι θολό και απροσδιόριστο.

Κ.Π.

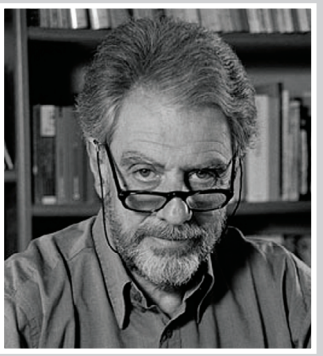
Το Πανηγύρι

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΕΧΑΪΔΗΣ. Θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στα Τρίκαλα το 1933 και πέθανε στην Αθήνα το 2005. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ. Στο θέατρο εμφανίστηκε το 1957 με τα μονόπρακτα *Μακρινό λυπητερό τραγούδι* και *Παιχνίδια στις αλυκές*, που παίχτηκαν στο Θέατρο Τέχνης. Ένας από τους χαρακτηριστικότερους μεταπολεμικούς θεατρικούς συγγραφείς, συνέβαλε όσο λίγοι και μάλιστα διττά στην εξέλιξη του νεοελληνικού θεάτρου· τόσο στην παγίωση των νεωτερικών στοιχείων που εισηγήθηκαν και καθιέρωσαν ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, η Λούλα Αναγνωστάκη, ο Βασίλης Ζιώγας κ.ά., όσο και στην ανταπόκριση του θεάτρου στα απολύτως σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα, όπως προκύπτει από το έργο *Με δύναμη από την Κηφισιά* (1994), που έγραψε με την Ελ. Χαβιαρά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ιδιαίτερη αίσθηση προκάλεσε το *Πανηγύρι*, όταν πρωτοπαρουσιάστηκε το 1964 στο «Θέατρο Τέχνης» σκηνοθετημένο από τον Κάρολο Κουν. Έργο σταθμός στην πορεία του συγγραφέα αλλά και στο μεταπολεμικό μας θέατρο γενικότερα. Η υπόθεσή του διαδραματίζεται στον θεσσαλικό κάμπο· πρωταγωνιστές τα μέλη της οικογένειας ενός παπλωματά (ο Στρατής, η γυναίκα του Δέσποινα, η δεκατετράχρονη κόρη τους, το Χνούδι, ο γιός τους Τριαντάφυλλος, η γυναίκα του τελευταίου και η γιαγιά της), ένας γείτονας και φίλος του παπλωματά (ο Νάτσινας), ο σαραντάρης και ευκατάστατος φραγκοράφτης Βασίλης, που στη συνέχεια παντρεύεται το Χνούδι και δύο στρατιώτες, παλιοί φίλοι του Τριαντάφυλλου. Ό,τι κυρίως χαρακτηρίζει τα πρόσωπα του έργου είναι η θλίψη, η αίσθηση του αποχωρισμού και η μονίμως ματαιωνόμενη, αστήριχτη, ελπίδα τους για ένα καλύτερο αύριο.

Κ.Π.

Το ίδιο και το άλλο

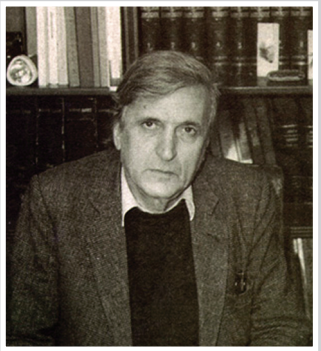

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ. Δοκιμιογράφος, πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1941 στην Αθήνα και σπούδασε νομικά στο Παρίσι· παρακολούθησε μαθήματα Κοινωνιολογίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε με μελέτες για τον Σεφέρη, τον Καραγκιόζη, την προφορική παράδοση και τον λαϊκό πολιτισμό, εκδίδοντας τα βιβλία: *Ελληνισμός και Δύση στο στοχασμό του Σεφέρη* (1979), *Προφορική παράδοση και ομαδική δημιουργία. Το παράδειγμα του Καραγκιόζη* (1983), *Καρναβάλι και Καραγκιόζης. Οι ρίζες και οι μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου* (1985), *Το πρόβλημα της παράδοσης* (1989), *Η τρελή σοφία ή τα ανίερα ιερά. Δοκίμιο για το Καρναβάλι και τη γλώσσα του* (2003), κ.ά.

Η δοκιμιακή υφή της γραφής του Κιουρτσάκη δεν απουσιάζει ούτε από το αφηγηματικό-μυθιστορηματικό του έργο, ένα έργο με πολυεπίπεδη δομή, αφού συγκλίνουν σε αυτό ποικίλα στοιχεία, αυτοβιογραφικά, επιστολικής λογοτεχνίας, δοκιμιακά, εσωτερικού μονολόγου, ημερολογιακά κ.λπ. Εύκολα το διαπιστώνει κανείς αυτό στη σημαντική και ιδιαιτέρως φιλόδοξη μυθιστορηματική τριλογία του, με γενικό τίτλο *Το ίδιο και το άλλο,* που «απλώνεται» σε τρεις ογκώδεις τόμους: *Σαν μυθιστόρημα* (1995) *Εμείς οι άλλοι* (2000) και *Το βιβλίο του έργου και του χρόνου* (2007) και αποτελεί τον καρπό της επίπονης προσπάθειας του συγγραφέα να εξερευνήσει το εγώ και τον άλλο με όχημα τη μυθιστορηματική αφήγηση.

Κ.Π.

Πολιορκία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1926 και πέθανε στην Κέα το 1992. Πεζογράφος, κριτικός, δοκιμιογράφος, θεατρικός συγγραφέας, μεταφραστής. Φοίτησε στη Νομική Σχολή του ΠΑ (1943-1947). Από το 1961 ως το 1967 άσκησε λογοτεχνική κριτική στην εφημερίδα *Η Μεσημβρινή*, ενώ κατά το διάστημα 1975-1982 είχε την ευθύνη της *Φιλολογικής Καθημερινής*.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η *Πολιορκία* (1953) είναι το μυθιστόρημα με το οποίο πραγματοποίησε την επίσημη εμφάνισή του στα Γράμματα. Πρόκειται για μια συγκλονιστική μαρτυρία των τελευταίων χρόνων της γερμανικής Κατοχής και για μιαν εξίσου συγκλονιστική αναπαράσταση του πρώτου Εμφύλιου Σπαραγμού. «Το 1943», λέει ανάμεσα στ' άλλα στο προλογικό του σημείωμα ο συγγραφέας, «άρχισε στην πατρίδα μας ένας πόλεμος. Μέσα στην καθολική, τη μεγάλη σφαγή που συνάρπαζε και θέρμαινε τότε τις καρδιές και τα πνεύματα, ετούτα τα "τοπικά", τα "επεισοδιακά", αγνοήθηκαν, σχεδόν απορριγμένα στο περιθώριο, καθώς μάλιστα βρισκόντανε –πράγμα που τόσο συχνά συμβαίνει με τα διαδραματιζόμενα στην πατρίδα μας– ολωσδιόλου έξω από το "κλίμα της εποχής". Οπωσδήποτε, αυτός είτανε ο δικός μας πόλεμος. Γίνηκε εδώ, μέσα στις δικές μας εστίες και με το δικό μας το αίμα καταβλήθηκε το βαρύ του αντίτιμο».

Η *Πολιορκία* (που, εξαιτίας της αφηγηματικής τόλμης και της αντικειμενικότητας του πεζογράφου, για καιρό μετά την έκδοσή της αποτέλεσε το πεδίο σφοδρών κριτικών αντιπαραθέσεων) αναπαριστά τα δρώμενα και το γενικότερο κλίμα της Κατοχής, παρακολουθώντας τα και καταγράφοντάς τα από μιαν εντελώς διαφορετική και, όπως αποδείχτηκε, αναπάντεχη οπτική γωνία. Ο αφηγητής δεν εξαίρει, όπως θα προσδοκούσε ενδεχομένως η κριτική της Αριστεράς, τον ηρωισμό της Αντίστασης, αλλά ρίχνει φως στις αιματηρές συγκρούσεις ανάμεσα στους εθνικόφρονες και τους αριστερούς.

Κ.Π.

Άπαντα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1909 στην Πλατανούσα Τζουμέρκων και πέθανε στην Αθήνα το 1956. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, εξαιτίας της οικονομικής του εξαθλίωσης, ώσπου το 1934 προσεβλήθη από φυματίωση. Με την είσοδο των Γερμανών επέστρεψε στην πατρίδα του και έλαβε μέρος στην Αντίσταση με τον Ε.Λ.Α.Σ., ακολουθώντας τον Άρη Βελουχιώτη. Το 1943 γυρίζει στις ανταρτοκρατούμενες περιοχές, διευθύνοντας έναν λαϊκό θίασο και παίζοντας διάφορα έργα με σκοπό την ανύψωση του εθνικού φρονήματος του αγωνιζόμενου κατά του κατακτητή λαού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το ποιητικό και πεζογραφικό του έργο βρίσκεται συγκεντρωμένο σε δύο τόμους (*Άπαντα*, εκδόσεις Δίφρος, 1956 και 1957).

Ο Κοτζιούλας υπήρξε μια εντελώς ξεχωριστή περίπτωση στην ποίησή μας, μένοντας πιστός στους παραδοσιακούς τρόπους και εκφράζοντας με ιδιαίτερη έμφαση την αντίθεσή του προς οποιαδήποτε «απόκλιση» από την παράδοση, τηρώντας απαρεγκλίτως τους κανόνες της. «Μέσα στη νεοελληνική ποίηση», γράφει ο Μάρκος Αυγέρης, «η φυσιογνωμία του Κοτζιούλα ξεχωρίζει με τη δική της μορφή. Η ποίησή του εκφράζει έναν δικό του κόσμο, έχει δικά της θέματα και δικό της ύφος. Η έκφρασή της είναι λιτή και στέρεη, χωρίς στοιχεία αόριστα και κυμαινόμενα, όπως είναι κι η προσωπικότητα του ποιητή. Ο λόγος του έχει κάτι από τα χαρακτηριστικά των ανώνυμων ποιητών που δημιούργησαν τη δημοτική ποίηση, το φυσικό και το ανεπιτήδευτο, είναι κοφτός και αδρός, σαν πελεκημένος σε σκληρή πέτρα, είναι ρεαλιστικός και θρέφεται από άμεσες παραστάσεις της ζωής, δεν κυνηγάει τα στολίδια κι έχει δωρική απλότητα».

Κ.Π.

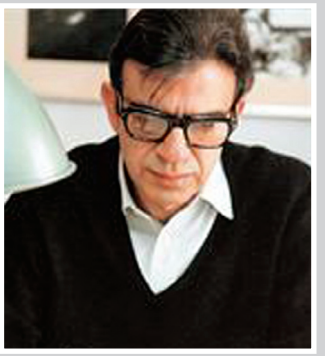
Αυτογνωσία

ΓΙΩΡΓΗΣ ΚΟΤΣΙΡΑΣ. Ποιητής, μεταφραστής, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1920-1998). Σπούδασε Νομικά και εργάστηκε ως δικηγόρος και ως συμβολαιογράφος. Ποιητής της Πρώτης Μεταπολεμικής γενιάς, κρατήθηκε σε απόσταση ασφαλείας από τα κοσμοϊστορικά γεγονότα που ταλάνισαν ψυχικά τους ομηλίκους του πολιτικά και ιδεολογικά προβληματισμένους ποιητές (πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος κ.λπ.).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ποιητής της μεταφυσικής και της υπαρξιακής αγωνίας, βυθίστηκε στα βαθύτερα στρώματα της ύπαρξης, προκειμένου να κατακτήσει το έπαθλο της αυτογνωσίας. Τον βλέπει κανείς, από συλλογή σε συλλογή, να κατεβαίνει στα άδυτα της ψυχής, εκεί που ο χρόνος ερωτοτροπεί με το άχρονο, η αγάπη βρίσκεται σε διαρκή σύγκρουση με το μίσος, το ίδιο και η χαρά με τη λύπη, το «εγώ» με το «εσύ». Το βλέπει κανείς στην ποιητική συλλογή που αποτελεί και την κορύφωση της ποιητικής πορείας του Κότσιρα, με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Αυτογνωσία* (1959). «Η *Αυτογνωσία*», γράφει ο Γιώργος Θέμελης, «είναι ποίημα εμβάθυνσης. Εκφράζει το πλέγμα της αντινομίας στην ανθρώπινη ύπαρξη. Η ψυχή και ο χρόνος, το έξω και το μέσα […] το τώρα και το πάντα, όλες οι όχθες που ορίζουν τον "εαυτό" του ποιητή και του ανθρώπου. Και τούτο ακόμα: αποδοχή και κατάφαση, αγωνία ζωής για διέξοδο προς μια σύνθεση πληρότητας. Και η σύνθεση είναι ακριβώς σύνθεση των αντινομιών και όχι απόσβεση, μια επικίνδυνη ισορροπία, που διαρκώς διακυβεύεται σα μια σχοινοβασία».

Κ.Π.

Βιοτεχνία υαλικών

ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1931 στην Αθήνα. Τέλειωσε το πρότυπο Λύκειο Αθηνών «Κάρολος Μπερζάν» και φοίτησε στη Νομική και στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Παρακολούθησε μαθήματα και σε Σχολή Θεάτρου. Εργάστηκε σε ναυτιλιακές και ασφαλιστικές εταιρείας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1961 στο περιοδικό *Ταχυδρόμος* με μεταφράσεις των Hemingway, Joyce και Moravia. Η *Βιοτεχνία υαλικών* (1975, εκδόσεις Κέδρος) είναι το πρώτο μυθιστόρημα του Μένη Κουμανταρέα και ταυτόχρονα ένας σημαντικός σταθμός στην έως τότε συγγραφική του πορεία, καθώς αισθάνεται ότι μπορεί να δοκιμάσει τις δυνάμεις του σε συνθετότερες και απαιτητικότερες αφηγηματικές εκδοχές. Βασικοί ήρωες είναι οι σύζυγοι Μπέμπα και Βλάσης Ταντής, ιδιοκτήτες μιας βιοτεχνίας υαλικών που η Μπέμπα κληρονόμησε από τον πατέρα της και που προσπαθεί με κάθε τρόπο να συντηρήσει μέσα σε ένα σκληρά ανταγωνιστικό περιβάλλον. Τις προσπάθειές τους για τη συντήρηση της βιοτεχνίας κάνουν περισσότερο επίπονες και οδυνηρές οι διαρκείς συγκρούσεις ανάμεσα στις τελεσίδικα ματαιωμένες προσδοκίες του παρελθόντος με ένα ασφυκτικά περιορισμένο και αδιέξοδο παρόν· και βέβαια η διαφορετική ψυχοσύνθεση των δύο κεντρικών προσώπων της ιστορίας (μαχητικότητα και η αποφασιστικότητα της Μπέμπας και η ψυχική όσο και σωματική αδυναμία του Βλάση) που τους οδηγεί σε φανερές και σε κρυφές, υφέρπουσες συγκρούσεις.

Η *Βιοτεχνία υαλικών* αποτελεί την αδιάψευστη απόδειξη του περάσματος του Κουμανταρέα σε στάδια αξιοζήλευτης αφηγηματικής ωριμότητας· ωριμότητας που έχει να κάνει τόσο με την εκτύλιξη της ιστορίας, τις αφηγηματικές τεχνικές και την ψυχογράφηση των προσώπων, όσο και με την απολύτως προσαρμοσμένη στις ανάγκες της αφήγησης γλώσσα.

Κ.Π.

Contre-temps

ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στη Λαμία το 1922 και πέθανε στο Παρίσι το 2008. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο ΠΑ (1937-1942) και πιάνο στο Ωδείο Αθηνών. Φοιτήτρια, αναμείχθηκε με την πολιτική, τόσο κατά τη μεταξική δικτατορία όσο και κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ως μέλος του Ε.Α.Μ. και του Κ.Κ.Ε. Από το 1946 εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Γαλλία και φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή της Σορβόννης.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα μυθιστορήματα: *Contre-temps* (1947), *Είκοσι τέσσερα γράμματα μιας Οδύσσειας* (1992) και τη νουβέλα: *Τσίρκο* (1950). Το *Contre-temps* (1η έκδοση Αθήνα 1947, 2η έκδοση «Κέδρος», Αθήνα 1975 και 3η έκδοση Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1982) είναι ένα μυθιστόρημα, που συνέβαλε όσο λίγα στην ανανέωση της σύγχρονης ελληνικής πεζογραφίας. Όπως συμβαίνει σε όλα σχεδόν τα λογοτεχνικά κείμενα της Μιμίκας Κρανάκη, έτσι και εδώ, εύκολα διακρίνει κανείς τις φιλοσοφικές και τις ψυχαναλυτικές προθέσεις της συγγραφέως. Ενδεικτικός των προθέσεών της είναι και ο τίτλος· γαλλικός μουσικός όρος που σημαίνει τον «αντιχρονισμό» (αντίστιξη), προκειμένου να προκύψει και να υποστηριχθεί η κεντρική ιδέα της αφηγήτριας, ότι είναι αδύνατος ο εναρμονισμός, η σύμπτωση των επιθυμιών και της δυνατότητας ικανοποίησής τους, καθώς και η σύμπτωση του αντικειμενικού χρόνου με τον υποκειμενικό.

Σημαίνει ακόμη, συμβολίζει μάλλον, την αδυναμία εναρμονισμού των γενικότερων όρων του εξωτερικού κόσμου με την εσωτερική ζωή και τις ενδόμυχες επιθυμίες των ανθρώπων. Η αφήγηση διαπερνάται από εκτενείς μονολόγους και διανθίζεται από ζωηρές συζητήσεις γύρω από ένα πλήθος ζητημάτων, ενδεικτικών των φιλοσοφικών στοχασμών και διαθέσεων της πεζογράφου.

Κ.Π.

Κλειδάριθμοι

ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στη Θεσσαλονίκη (1921-2006). Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ. Εργάστηκε ως τραπεζικός και διετέλεσε γενικός γραμματέας του Κ.Θ.Β.Ε.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1945 με ποίημά του δημοσιευμένο στο περιοδικό *Φοιτητής* Θεσσαλονίκης. Στις δύο πρώτες συλλογές του –σημειώνει ο Αλέξης Ζήρας– η φωνή του Κύρου «συγκλίνει με τον οξύ τόνο των ιδεολογικά ενταγμένων ποιητών της γενιάς του. Συναίσθηση του τραύματος και της απώλειας του οράματος είναι οι ανταποκρίσεις προς το ηττημένο ιδεώδες της κοινής θητείας και της συντροφικότητας. Όμως, ο λόγος είναι συμπαγής, κρουστός, με εικόνες αλληλένδετες που αναπέμπουν στην επική ατμόσφαιρα της δεκαετίας του 1940, στοιχείο της ποιητικής του που διακρίνεται και στα επόμενα χρόνια, με τις *Κραυγές της νύχτας*. Αν και εδώ το αγωνιστικό φρόνημα έχει υποστεί σαφή κάμψη και το τοπίο όπου κινείται η ύπαρξη είναι πλέον εχθρικό και άνυδρο, η φωνή του Κ. ακούγεται ως ένα είδος απολογίας ή μαρτυρικής κατάθεσης που αφορά περισσότερο το "εμείς" παρά το "εγώ"». Η αλλαγή της ποιητικής πλεύσης, για τον Κλείτο Κύρου, πραγματοποιείται με τη συλλογή *Κλειδάριθμοι* (1963). Διαπιστώνουμε για μια ακόμα φορά ότι ο ποιητής βρίσκεται σ' ένα μεταίχμιο ανάμεσα στον εξωτερικό και στον εσωτερικό του κόσμο, ότι η αγωνία του μοιράζεται ανάμεσα στο εγώ και στο εμείς, ο λόγος του ωστόσο έχει αλλάξει σε σημαντικό βαθμό· έχει γίνει περισσότερο λιτός και συγκεκριμένος, αποτείνεται άμεσα στον αναγνώστη.

Κ.Π.

Τα ποιήματα

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ. Ποιητής, πεζογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε (αυτοκτόνησε) στην Αθήνα (1888-1944). Γόνος αρχοντικής οικογένειας, σπούδασε Νομικά στο ΠΑ, πιάνο, ζωγραφική και ξένες γλώσσες.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε πολύ νωρίς (1905) δημοσιεύοντας συνεργασία του στο περιοδικό *Ο Νουμάς*. Ενόσω βρισκόταν στη ζωή δεν τύπωσε παρά ένα μόνο βιβλίο: *Τα Ποιήματα* («Πυρσός», 1939), μια περιορισμένη εκλογή από το ποιητικό έργο του. Πολύ αργότερα (1964), ο Άρης Δικταίος συγκέντρωσε το σκόρπιο, δημοσιευμένο και αδημοσίευτο έργο του και εξέδωσε (εκδόσεις Φέξη) έναν ογκώδη τόμο με τον ίδιο τίτλο (*Τα ποιήματα*). Η ποίηση του Λαπαθιώτη, τόσο η δημοσιευμένη σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά, όσο κι αυτή που, εντέλει, επιλέχθηκε από τον ίδιο τον ποιητή προκειμένου να απαρτίσει τον τόμο *Τα ποιήματα* (1939), είχε εντυπωσιακή ανταπόκριση στο αναγνωστικό κοινό αλλά και στους λογοτεχνικούς κύκλους. Ήταν μια ποίηση που εύκολα μπορούσε κανείς να εντάξει στο κυρίαρχο νεορομαντικό και νεοσυμβολιστικό πνεύμα του Μεσοπολέμου, επηρεασμένη από τον αισθητισμό του Oscar Wilde και του Walter Pater κι ακόμη με πρόδηλη την πρόθεση του ποιητή να έρθει σε αντιπαράθεση και ρήξη με τον συντηρητισμό και τη σεμνοτυφία της εποχής. «Όλα τα ποιήματα της Πρώτης Επιλογής του κ. Λαπαθιώτη», έγραφε το 1940 ο Μήτσος Παπανικολάου, «παρουσιάζουν την ίδια τελειότητα μορφής και δείχνουν σπάνια μετρική πείρα.

Και είναι αναμφισβήτητο ότι μόνο ένας αληθινός ποιητής μπορεί να χρησιμοποιεί τόσο άνετα και με τέτοια τέχνη όλα τα μέτρα και όλους τους ρυθμούς. Πόσοι, αλήθεια, από τους νεώτερους που βρήκαν το καταφύγιο του ελεύθερου δήθεν στίχου, θα μπορούσαν να το κάνουν αυτό».

Κ.Π.

Πορεία κόντρα στον τυφώνα

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του πεζογράφου Κυριάκου Χατζιδάκη). Γεννήθηκε το 1904 στον Πειραιά όπου και πέθανε το 1975. Πέρασε δύσκολα παιδικά και εφηβικά χρόνια, με συνέπεια να στερηθεί τη δυνατότητα ανώτερων σπουδών. Από το 1922 άρχισε να ασχολείται επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1921, με τη δημοσίευση διηγημάτων του στο περιοδικό *Μποέμ*. Συμμετείχε ενεργά στην πνευματική και κοινωνική ζωή του Πειραιά. Η *Πορεία κόντρα στον τυφώνα* (Αλεξάνδρεια, 1956) είναι το καλύτερο και το μόνο κάπως εκτενές αφήγημα του Χρήστου Λεβάντα. Πρόκειται για μια περιπετειώδη θαλασσινή ηθογραφία, με έντονες αποκλίσεις προς την ψυχογραφία, καθώς οι ήρωες ναυτικοί διαγράφονται αδρότατα τόσο ως φυσιογνωμίες, όσο και ιδιαίτερες πνευματικές και κοινωνικές οντότητες, χωρίς ωστόσο να χάνουν την αντιπροσωπευτική τους ιδιότητα.

Στις σελίδες της δίνεται, με εξαιρετική ενάργεια, η σκληρή και γεμάτη κινδύνους ζωή των ανθρώπων της θάλασσας. Με την ίδια ενάργεια, ωστόσο, περιγράφεται και η αγωνιώδης ζωή των ανθρώπων που βρίσκονται στη στεριά και που η μοίρα τους είναι άρρηκτα δεμένη με τη ζωή των ναυτικών: των γονιών, των συζύγων, των αδελφών, των αρραβωνιαστικών και γενικά των συγγενών τους. Σε όλ' αυτά, ας προστεθεί και η εμφανώς συμπαθητική στάση του αφηγητή-συγγραφέα απέναντι στα πρόσωπα της ιστορίας του, στάση που συχνά έχει σαν αποτέλεσμα την εξιδανίκευσή τους.

Κ.Π.

Καντάτα

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ. Ποιητής, κριτικός. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1922-1988). Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής εντάχθηκε στο Ε.Α.Μ.· ενόσω διαρκούσε ο Εμφύλιος (1948).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σύνολο της ποίησής του συγκεντρώθηκε σε τρεις τόμους: *Ποίηση,* τόμος 1, 1950-1966, *Ποίηση,* τόμος 2 [1972-1977] (1987) και *Ποίηση*, τόμος 3 [1979-1987] (1988). Ο Τάσος Λειβαδίτης είναι μία από τις αντιπροσωπευτικότερες φωνές της μεταπολεμικής μας ποίησης. Παρακολουθώντας κανείς την ποιητική του πορεία αισθάνεται την αγωνία και την οδύνη του μεταπολεμικού ανθρώπου και, μάλιστα, του ανθρώπου που κάποτε αφυπνίστηκε από τα ηχηρά οράματα ενός άλλου, δικαιότερου και ανθρωπινότερου κόσμου. Η ποίησή του χωρίζεται σε αυτήν της «ιδεολογικής» στράτευσης και στην άλλη, που θα μπορούσε να χαρακτηρίσει κανείς σαν έναν ιδιότυπο εσωτερικό, εξομολογητικό, μονόλογο, η δραματικότητα του οποίου κορυφώνεται όταν, μέσω της μνήμης, συνδέονται αξεδιάλυτα στοιχεία της ατομικής και της ομαδικής ιστορίας. Η *Καντάτα* ανήκει στα τελευταία ποιήματα της πρώτης, της στρατευμένης, ποιητικής περιόδου του Λειβαδίτη. «…είναι ένα δραματικό ποίημα με ήρωες τους καθημερινούς ανθρώπους που εξομολογούνται τα καθέκαστα της ζωής – της ζωής σαν γεγονότος του παρόντος και της ζωής στην πορεία της μέσα στο χρόνο. Όλα γίνονται-παίζονται σ' ένα συνοικιακό δρόμο ενός σύγχρονου αστικού κέντρου, μιας πόλης που συγκεντρώνει όλες τις αντιθέσεις της σύγχρονης ζωής», γράφει ο Νικηφόρος Βρεττάκος.

Τα ποιήματα των δύο τελευταίων ποιητικών συλλογών του Τάσου Λειβαδίτη (*Βιολέτες για μια εποχή* και *Μικρό βιβλίο για μεγάλα όνειρα*) συνθέτουν, κατά βάθος, ένα αμετακίνητο παρόν, διασχιζόμενο ακατάπαυστα από μνήμες προσώπων, πραγμάτων και καταστάσεων που δεν υπάρχουν πια.

Κ.Π.

Η καταγωγή των θεσμών, των εθίμων και δοξασιών

ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΕΚΑΤΣΑΣ. Εθνολόγος, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1912 στην Ιθάκη και πέθανε στην Αθήνα το 1970. Σπούδασε νομικά, παρά το γεγονός ότι τον ενδιέφερε η αρχαία ελληνική και η ρωμαϊκή ιστορία, την οποία άρχισε να μελετά από τα φοιτητικά του χρόνια, αναπτύσσοντας πλουσιότατη συγγραφική δραστηριότητα και συμβάλλοντας τα μέγιστα στην ανάπτυξη των αδιαμόρφωτων ακόμη στην Ελλάδα επιστημών της εθνολογίας και της θρησκειολογίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Με δηλωμένες εξ αρχής τις μαρξιστικές ιδεολογικές καταβολές του, συνεργάστηκε με περιοδικά (*Επιθεώρηση Τέχνης*, *Θέατρο*, *Νεοελληνικά γράμματα*) και με εφημερίδες της Αριστεράς, δημοσιεύοντας τις πρώτες μεταφράσεις του: Πίνδαρος, Σαπφώ, *Θεογονία, Έργα και Ημέραι* του Ησίοδου, *Πολιτικά* του Αριστοτέλη κ.ά. Οι πρώτες μελέτες του άρχισαν να εκδίδονται μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: *Σπάρτακος, ο πόλεμος των μονομάχων* (1945), *Δήμου καταλύσεως και τυραννίδος* (1945), *Η πολιτεία του ήλιου* (1946), *Η προελληνική μητριαρχία και η Ορέστεια* (1946), *Η εποποιία της πάλης των τάξεων στην Αρχαία Ελλάδα. Α΄ Τόμος* (1946), κ.ά.

Η τρίτη και ωριμότερη συγγραφική περίοδος του Παναγή Λεκατσά ξεκινάει κατά τη δεκαετία του ’50, οπότε και –έχοντας εισέλθει για τα καλά στα άδυτα της θρησκειολογίας και της εθνολογίας και, κυρίως, έχοντας παγιώσει τον ιδεολογικό προσανατολισμό του προς τον μαρξιστικό τρόπο σκέψης– δημοσιεύει τις βασικές θρησκειολογικές μελέτες του *Η καταγωγή των θεσμών, των εθίμων και δοξασιών* (1951) και *Η Ψυχή* (1957). Μελέτες στις οποίες με ξεχωριστή τόλμη και πρωτοτυπία, συνδυάζονται ιστορικές γνώσεις, εμπειρία, ευαισθησία και διεισδυτικότητα σε θέματα εθνολογίας, λαογραφίας και μεταφυσικής.

Κ.Π.

Μόνον διά της λύπης…

ΒΥΡΩΝ ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος. Το 1939 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά και εργάστηκε ως δικηγόρος και νομικός σύμβουλος στον Δήμο Αθηναίων. Δημοσίευσε ποιήματα και κριτικά κείμενά του στα περιοδικά *Μαρτυρίες*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, *Κριτική* κ.ά., ενώ διετέλεσε και μέλος της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού *Σημειώσεις*. Το 1997 τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1954 με την ποιητική συλλογή *Γενική αίσθηση*. Από τις σημαντικότερες φωνές της μεταπολεμικής μας ποίησης αλλά και εμβληματικός κριτικός, ο Βύρων Λεοντάρης, αποτελεί τον «κρίκο» που συνδέει ουσιαστικά την Πρώτη με τη Δεύτερη μεταπολεμική γενιά, εκφράζοντας με υπαρξιακή οδύνη και συναισθηματική φόρτιση τα αδιέξοδα του μεταπολεμικού ανθρώπου που βρέθηκε ακάλυπτος μπροστά σε μια από πολλές απόψεις καθημαγμένη πραγματικότητα.

Στην ποίησή του –ιδίως από τη συλλογή *Μόνον διά της λύπης…* (1976) και ύστερα– διακρίνονται, περισσότερο από όλους τους «πολιτικοποιημένους» και ιδεολογικά τραυματισμένους συγκαιρινούς ομοτέχνους του, ίχνη ενός προσωπικού επώδυνου περάσματος –με εμφανείς τις ποικίλες τραυματικές επιπτώσεις στον ψυχισμό του– από το στάδιο της βαθμηδόν φθίνουσας ελπίδας (του «αντιστασιακού πεσιμισμού», όπως πολύ χαρακτηριστικά το προσδιόρισε ο ίδιος αναφερόμενος στους ποιητές της Α΄ Μεταπολεμικές γενιάς) στο τέλμα ενός απέραντου «μουδιάσματος». Σημαδεμένος ανεξίτηλα από τα όσα τραυματικά –για τον ίδιο και τη γενιά του– συνέβησαν τη δεκαετία του ’40 και ως το πρώτο μισό της δεκαετίας του ’50, απ’ όπου φαίνεται να έχει «θηρεύσει» –συναισθηματικά μεταπλασμένο– αρκετό ποσοστό από το πρωτογενές υλικό της ποίησής του, εκφράζει τη βαθύτατη συντριβή που τον διακατέχει στη θέα του προδομένου οράματος που κάποτε τον συνεπήρε.

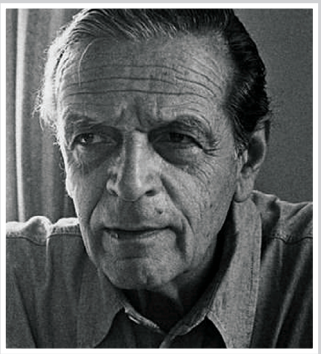
Κ.Π.

Το ζώον και το τέρας

ΤΑΣΟΣ ΛΙΓΝΑΔΗΣ. Κριτικός του θεάτρου, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1926-1989). Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής οργανώθηκε στις τάξεις του πανεπιστημιακού αντιστασιακού κινήματος. Δίδαξε στην ιδιωτική και στη δημόσια εκπαίδευση και διετέλεσε πρόεδρος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής του Εθνικού Θεάτρου, καθώς και διευθυντής της Δραματικής Σχολής του· διετέλεσε ακόμη σύμβουλος εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Ε.Ρ.Τ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το πλούσιο κριτικό και δοκιμιακό έργο του κινήθηκε σε δύο επίπεδα: στο λογοτεχνικό και στο θεατρικό. Και στις δυο περιπτώσεις το κυρίαρχο στοιχείο είναι η βαθύτατη ιστορική παιδεία και αίσθηση του συγγραφέα, αλλά και η αντιφιλολογική χροιά του λόγου του, γεγονός που καθιστά τα βιβλία του κατανοητά και προσιτά σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό, ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που το αντικείμενο της προσέγγισής του απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις.

Απόδειξη η εκδοτική επιτυχία αρκετών βιβλίων του, όπως *Το «Άξιον εστί» του Ελύτη* (1971), *Διπλή επίσκεψη σε μια ηλικία και σ' έναν ποιητή. Ένα βιβλίο για τον Νίκο Γκάτσο* (1983), *Ο Χουρμούζης. Ιστορία και θέατρο* (1986) και, βέβαια, *Το ζώον και το τέρας* (Αθήνα, 1988). Ένα βιβλίο με σημαντική πρακτική αποστολή, που, χωρίς να είναι μέσα στις άμεσες προθέσεις του Λιγνάδη, βοηθάει, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, όλους τους ουσιώδεις παράγοντες του ανεβάσματος των έργων του αρχαίου ελληνικού δράματος (σκηνοθέτες, ηθοποιούς, καλλιτεχνικούς συντελεστές, θεατές και κριτικούς).

Κ.Π.

Δοκιμές

Σολωμός. Σεφέρης. T.S. Eliot. Ένας ορισμός του Σολωμού για το ύφος. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

ΖΗΣΙΜΟΣ ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ. Δοκιμιογράφος, ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1915-2004). Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και παρακολούθησε μαθήματα Αγγλικής Φιλολογίας στη Σορβόννη. Εκπρόσωπος της γενιάς του ’30, επιδόθηκε με το ίδιο πάθος στην ποίηση και στο δοκίμιο, επιδεικνύοντας ποιητική ευαισθησία και κριτική οξυδέρκεια και εμβρίθεια. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1936 με τη μελέτη του *Έντγκαρ Πόε. Οι εξαιρέσεις. Η φιλοσοφία της συνθέσεως. Η ποιητική αρχή*. Εν συνεχεία ασχολήθηκε με σημαίνουσες μορφές και ιδιαιτέρως ενδιαφέροντα πνευματικά και λογοτεχνικά ζητήματα, διακατεχόμενος αφενός από έναν ιδιόμορφο ελληνοκεντρισμό και αφετέρου από τη βεβαιότητα ότι η πνευματική κατάπτωση του σύγχρονου κόσμου οφείλεται στον λανθασμένο δρόμο που ακολούθησε ο Δυτικός άνθρωπος από την Αναγέννηση και ύστερα.

Κάπως έτσι, στα συγκεντρωμένα στον τόμο *Δοκιμές. Σολωμός. Σεφέρης. T.S. Eliot. Ένας ορισμός του Σολωμού για το ύφος. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης* (1966, Αθήνα, εκδόσεις Γαλαξίας) δοκίμιά του επιδίδεται στη μελέτη και στη σπουδή σημαντικών πνευματικών και λογοτεχνικών ζητημάτων της εποχής μας, όπως αυτά συναντώνται στον ποιητικό χώρο της νεοελληνικής πραγματικότητας. «Δεν ξέρω πολλά κείμενα, που να επισημαίνουν και να αναλύουν με τόση ακρίβεια και διεισδυτικότητα τη φθορά και την παρακμή του σύγχρονου ποιητικού λόγου, το αδιέξοδο που έχει οδηγηθεί η ποίηση», σημειώνει ο Βάσος Βαρίκας. «Αναφέρουμαι περισσότερο στις σχετικές περικοπές των εργασιών του για τον Σεφέρη και τον Έλιοτ, που είναι και οι πλέον ουσιαστικοί από την πλευρά που μας απασχολεί».

Κ.Π.

Ένα παιδί μετράει τ' άστρα

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ. (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτρη Βαλασιάδη). Πεζογράφος, ποιητής. Γεννήθηκε στην Αγία Κυριακή Ανατολικής Θράκης το 1912 και πέθανε στην Αθήνα το 1977. Στην Ελλάδα ήρθε με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1924. Από την τρυφερή ηλικία των παιδικών του χρόνων αναγκάστηκε να εργαστεί ως λούστρος, βοσκός και λαντζέρης. Κατά τη διάρκεια του πολέμου εντάχθηκε στην Αριστερά και έλαβε μέρος στην Αντίσταση. Εξορίστηκε στη Μακρόνησο και στον Άη-Στράτη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1956 δικάστηκε για το βιβλίο του *Βουρκωμένες μέρες* και δύο χρόνια αργότερα κατέφυγε στη Ρουμανία όπου έζησε ως τη μεταπολίτευση. Το 1962 του αφαιρέθηκε η ελληνική ιθαγένεια. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1975. Το πρώτο του βιβλίο, *Τα πλοία δεν άραξαν*, συλλογή διηγημάτων (1938), τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας. Το 1951 στο Παρίσι απέσπασε το βραβείο της Χρυσής Δάφνης Πανευρώπης.

Το μυθιστόρημα *Ένα παιδί μετράει τ' άστρα* (εκδόσεις Δίφρος 1956-1956) είναι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα δημιουργήματα του Λουντέμη, ενταγμένο κι αυτό στο είδος που πιστά υπηρέτησε ως συγγραφέας: την προλεταριακή ηθογραφία, με ήρωες χαρακτηριστικούς εκπροσώπους του κοινωνικού περιθωρίου και γενικότερα των λαϊκών στρωμάτων, που βιώνουν με τον εντονότερο τρόπο την κοινωνική αδικία. Στην προκειμένη περίπτωση ο Μέλιος, ο ήρωας του μυθιστορήματος, αποτελεί, ως ένα σημείο, μυθιστορηματική ενσάρκωση της παιδικής ηλικίας του συγγραφέα. Γι' αυτό και αποδίδονται με άμεσο και συχνά συγκινητικό τρόπο οι περιπέτειες και οι συνθήκες διαβίωσης δύο απονήρευτων παιδιών, του Μέλιου και του γύφτου φίλου του, καθώς και το κοινωνικό περιβάλλον-πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν και συμπεριφέρονται οι δύο τελευταίοι.

Κ.Π.

Υπό ξένην σημαία

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής, εκδότης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1936. Εργάστηκε ως ναυτικός· ανήκε στη συντακτική ομάδα του περιοδικού *Μαρτυρίες* και είναι μέλος της συντακτικής ομάδας του περιοδικού *Σημειώσεις*. Ποιητής της Β΄ Μεταπολεμικής γενιάς, εκφράζει την οδύνη του για την ήττα των νεανικών του οραμάτων, όπως και οι περισσότεροι προβληματιζόμενοι ιδεολογικά ποιητές της γενιάς του. Διαφοροποιείται ωστόσο με την πάροδο του χρόνου, καθώς γίνεται όλο και πιο υποκειμενικός και, συνεπώς, δραματικότερος. Έχοντας απεμπολήσει κάθε δυνατότητα καταφυγής σε διαλεκτικά υπαγορευόμενες εκλογικεύσεις, αφήνεται ακάλυπτος στις επώδυνες και παλινδρομικές διακυμάνσεις του συναισθήματος, που απορρέει από την αντιπαράθεση του μυθοποιημένου παρελθόντος με το ζοφερό παρόν.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στη συλλογή του *Υπό ξένην σημαία* (1972), αλλά και στο σύνολο σχεδόν του ποιητικού του έργου, ο σημερινός άνθρωπος, αυτός που κάποτε πίστεψε σε ψεύτικες υποσχέσεις και απατηλά οράματα, βιώνοντας τον καθημερινό του θάνατο, τον ταπεινωτικό θάνατο του γραφείου και της πολυθρόνας, δεν μπορεί παρά να αρνείται το παρόν, βρίσκοντας ερείσματα ζωής σε οριστικά και αμετάκλητα ματαιωμένα οράματα, που όμως κάποτε τον οδήγησαν σε πράξεις και σκέψεις αναιρετικές της θλιβερής και αδιέξοδης καθημερινότητας. Στην περίπτωση του Λυκιαρδόπουλου, αυτό που προσδίδει στην ποίησή του μια επιπλέον αίσθηση δραματικότητας, είναι η ομολογημένη εκ μέρους του επίγνωση ότι η προσκόλλησή του στα περασμένα τον στέρησε από τη δυνατότητα να έχει μια πραγματική εικόνα του παρόντος. Τον έκανε έναν άνθρωπο που «έχασε τη ζωή του στη θάλασσα και τη γυρεύει στις θαλασσογραφίες».

Κ.Π.

Τα ψάθινα καπέλα

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΛΥΜΠΕΡΑΚΗ. Πεζογράφος, θεατρική συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1919 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 2001. Εγγονή του εκδότη Γεώργιου Φέξη. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ. Λίγο μετά την Κατοχή πήγε στο Παρίσι όπου έζησε για αρκετά χρόνια, ανήκοντας στον κύκλο των Ελλήνων συγγραφέων και διανοουμένων που έφυγαν μετά τον πόλεμο από την Ελλάδα, οι περισσότεροι για πολιτικούς λόγους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1945 με το μυθιστόρημά της *Τα δέντρα*, ως Μαργαρίτα Καραπάνου (το επώνυμο του συζύγου της). Στη συνέχεια εξέδωσε: *Τα ψάθινα καπέλα* (1946), *Ο άλλος Αλέξανδρος* (1950), *Το μυστήριο* (1976).

Τα ψάθινα καπέλα (Μυθιστόρημα, εκδόσεις «Πυρσός», Αθήνα 1946, «Κέδρος» 1986) είναι το πιο γνωστό και το πιο πολυδιαβασμένο μυθιστόρημα της Λυμπεράκη. Ένα μυθιστόρημα εφηβικό, στο απολύτως προσδιορισμένο, τοπικά και χρονικά, πλαίσιο του οποίου τρεις νεαρές υπάρξεις (τρεις αδερφές, η Μαρία, η Ινφάντα και η Κατερίνα, που είναι και η αφηγήτρια), μέλη μιας αστικής αθηναϊκής οικογένειας, κατά τη διάρκεια τριών συνεχόμενων καλοκαιριών της δεκαετίας του ’30, σε κάποιο προάστιο της Αθήνας, στην ειδυλλιακή μεσοπολεμική Κηφισιά, βιώνουν το πέρασμά τους από την εφηβεία στην ενηλικίωση. Η ενηλικίωση, βέβαια, της καθεμιάς συντελείται με διαφορετικό τρόπο, ανταποκρινόμενο στην διαφορετική της ψυχοσύνθεση, στην ιδιαίτερη ευαισθησία της και στον βαθμό που επιτρέπουν οι κρατούσες συνθήκες και οι συνακόλουθοι περιορισμοί της κοινωνικής τους τάξης.

Κ.Π.

Τα Σονέτα

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε το 1860 στην Ιθάκη και πέθανε στο Δρίσκο Ηπείρου το 1912. Από τους σημαντικότερους ποιητές της Επτανησιακής Σχολής, φοίτησε για λίγο στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια πήγε στη Γερμανία, όπου έζησε με διακοπή ενός χρόνου ως το 1890. Επιστρέφοντας στην Κέρκυρα (1893) κατατάχτηκε στο στρατό, ενώ στον πόλεμο του ’97 σχημάτισε εθελοντικό ανταρτικό σώμα με δικά του έξοδα. Το 1909 εξελέγη βουλευτής και με την κήρυξη των Βαλκανικών Πολέμων κατατάχτηκε στο σώμα Αλέξανδρου Ρώμα. Σκοτώθηκε στο Δρίσκο το 1912.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Μαβίλης καλλιέργησε κυρίως το σονέτο, του οποίου θεωρείται και ο σημαντικότερος εκπρόσωπος στην Ελλάδα. Τα 56 σονέτα του (ανάμεσά τους ξεχωρίζουν η «Λήθη», η «Ελιά» κ.ά.) διακρίνονται για τη μορφική τους τελειότητα και συγκινούν εξαιτίας του ιδανισμού και του προσωπικού τόνου που τα διαπερνά και τα χαρακτηρίζει.

Επιπλέον, συγκινούν και εξαιτίας της έντονης, παρά τη διακριτικότητά της, παρουσίας του θανάτου, με τον οποίο συνδυάζεται και ένα έντονο αίσθημα φιλοπατρίας. Το έργο του εκδόθηκε για πρώτη φορά συγκεντρωμένο το 1915 από το περιοδικό *Γράμματα*, με τη φροντίδα του Κ. Θεοτόκη, και επανεκδόθηκε με τίτλο *Τα Σονέτα* και εισαγωγή-σχόλια του Γεράσιμου Σπαταλά το 1935.

Κ.Π.

Τ' αδέρφια μου οι άνθρωποι

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΚΛΗΣ. Πεζογράφος, Μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1912 στην τότε τουρκοκρατούμενη Κάλυμνο και από μικρή ηλικία συναναστράφηκε τον κόσμο των σφουγγαράδων. Έζησε στη Γαλλία και φοίτησε σε λύκειο της Χάβρης (1928-1931), ενώ ασχολήθηκε με το εμπόριο των σφουγγαριών στο Παρίσι. Από το 1935 ως το 1943 έζησε στην Αίγινα· το 1943 οργανώθηκε στο Ε.Α.Μ. και μετά την Κατοχή επέστρεψε στην Κάλυμνο, αλλά οι περιπέτειες της υγείας του τον υποχρέωσαν να μείνει στην Αθήνα.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | *Τ' αδέρφια μου οι άνθρωποι* (Δωρικός, Αθήνα 1957) είναι ίσως το πιο ενδιαφέρον μυθιστόρημα του Γιάννη Μαγκλή. Βρίσκει κανείς σ' αυτό συγκεντρωμένα και στο έπακρο αναπτυγμένα όλα εκείνα τα στοιχεία που θερμαίνουν την ψυχή και αφυπνίζουν τα αισθήματα ανθρωπισμού του αναγνώστη· στοιχεία που χαρακτηρίζουν το σύνολο σχεδόν του αφηγηματικού έργου του συγγραφέα. Ο οποίος και εδώ, χωρίς να διολισθαίνει προς τον διδακτισμό, εκφράζει την αγάπη του, τη συμπόνια και την κατανόησή του προς τον άνθρωπο της εποχής του, τον άνθρωπο του διαρκούς εσωτερικού αγώνα αλλά και του αγώνα με τις εξωτερικές, κοινωνικές, συνθήκες και περιστάσεις. Κι ακόμη εκφράζει τη βεβαιότητα για την τελική επικράτηση όποιου εντέλει επιστρατεύσει και ενεργοποιήσει τις συνήθως σε νάρκη ευρισκόμενες βαθύτερες πνευματικές και ηθικές του δυνάμεις.

Κ.Π.

Άπαντα

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του ποιητή Κωνσταντίνου Γ. Κωνσταντινίδη. Γεννήθηκε το 1880 στη Ζαγορά του Πηλίου και πέθανε στην Αλεξάνδρεια το 1953. Το 1903 εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο όπου εργάστηκε ως υπάλληλος εμπορικού γραφείου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Λίγο πριν την αναχώρησή του (1902) εξέδωσε την πρώτη ποιητική συλλογή του, *Φτερουγίσματα*, ενώ όσο ζούσε στην Αλεξάνδρεια εξέδωσε επτά ποιητικές συλλογές, αποδίδοντας παράλληλα στη δημοτική το «Τροπάρι της Κασσιανής» (1944). Μετά τον θάνατό του, με τη φροντίδα του αδερφού του, εκδόθηκαν δύο τόμοι με τα ποιητικά του *Άπαντα* (1957), γεγονός που επέτρεψε τη συνολική αποτίμηση της ποιητικής προσφοράς του και τη διατύπωση της άποψης ότι ο Μάγνης υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ποιητές που έζησαν στην Αλεξάνδρεια την εποχή του Καβάφη. Η ποίησή του κινείται ανάμεσα στη μεταπαλαμική παράδοση και τους καβαφικούς τρόπους, άλλοτε σατιρική και άλλοτε λυρική, ενώ κάποτε διολισθαίνει προς τον διδακτισμό.

Αναμφισβήτητα, ο Μάγνης δεν υπήρξε μία βαρύνουσα πνευματική και ποιητική προσωπικότητα, παρουσιάζει ωστόσο ενδιαφέρον το γεγονός του διχασμού του ανάμεσα σε δύο εντελώς διαφορετικές ποιητικές «σχολές», με προφανή την απόκλιση προς αυτήν της Αλεξάνδρειας. Γι' αυτό και ό,τι κυρίως διασώζεται απ' αυτόν και δικαιολογεί την τοποθέτησή του ανάμεσα στους ποιητές που συνέβαλαν στην ανανέωση της ποιητικής μας παράδοσης, είναι η καβαφίζουσα ποιητική συλλογή του *Αρχιλόχεια*.

Κ.Π.

Τα Μεσολογγίτικα

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1870 και πέθανε το 1943 στην Αθήνα. Σε νεαρή ηλικία εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Ταξίδεψε στην Ευρώπη (Γαλλία και Ιταλία) και στην Κωνσταντινούπολη. Στο Παρίσι είχε την ευκαιρία να γνωριστεί και να συνδεθεί με στενή φιλία με τον Jean Moréas (Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο). Από πολύ νέος άρχισε να συνεργάζεται με τα σημαντικότερα περιοδικά της εποχής του (*Εστία*, *Τέχνη*, *Παναθήναια*, *Ο Νουμάς* κ.ά.). Συμμετείχε στην ίδρυση της Εταιρείας Εθνικής Γλώσσας (1904), που σκοπό είχε την προάσπιση και την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας. Το 1917 διορίστηκε κοσμήτορας στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, διατηρώντας αυτήν τη θέση, με μια σύντομη παύση, ως το 1937.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1890 στην εφημερίδα *Εβδομάς*, δύο χρόνια αργότερα (1892) στην *Εστία* του Γεωργίου Δροσίνη με ποιημά του. Εξέδωσε: *Συντρίμματα* (1899), *Η κυρά του Πύργου* (1904, ονειρόδραμα), *Ώρες* (1905), *Πεπρωμένα* (1909), *Ασφόδελοι* (1918), *Ο Μπαταριάς. Ο Τάκη-Πλούμας. Μπάυρον* (1920), *Αντίφωνα* (1931), *Ερωτικό* (1939), ενώ μεταθανάτια (1946), δημοσιεύτηκε η συλλογή του *Τα Μεσολογγίτικα*, με ποιήματα επιλεγμένα από τον ίδιο και θεματικά σχετιζόμενα με την ιδιαίτερη πατρίδα του, την ιστορία, τους θρύλους και τους μύθους της.

Το 1964 πραγματοποιήθηκε μία δίτομη έκδοση των *Απάντων* του, με επιμέλεια Γ. Βαλέτα, ενώ πιο ολοκληρωμένη κρίνεται η τρίτομη έκδοση που επιμελήθηκε φιλολογικά ο Γιάννης Παπακώστας: *Ποιήματα* και *Πεζά* (δύο τόμοι, 2005).

Κ.Π.

Ο ποιητής Κ.Π. Καβάφης

ΤΙΜΟΣ ΜΑΛΑΝΟΣ. Κριτικός και δοκιμιογράφος του παροικιακού ελληνισμού της Αλεξάνδρειας. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1897 και πέθανε στη Λοζάννη το 1984. Το 1906 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αλεξάνδρεια, όπου πέρασε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του. Το 1966 εγκαταστάθηκε στην Λοζάννη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1918 εξέδωσε την πρώτη ποιητική συλλογή του *Ρόδα θαλάμου*· ακολουθούν οι συλλογές *Λυρικά* (1922), *Ρόδα θαλάμου* (1939) και *Ρόδα θαλάμου* (1978). Το ίδιο διάστημα δημοσιεύει πεζά και κριτικά του κείμενα σε περιοδικά και εφημερίδες, ως το 1933, οπότε πραγματοποιεί την επίσημη εμφάνισή του στον χώρο της κριτικής με το βιβλίο *Ο ποιητής Κ.Π. Καβάφης*, μόλις ένα μήνα μετά τον θάνατο του ποιητή, συνδέοντας έτσι άρρηκτα το όνομά του με το όνομα του μεγάλου Αλεξανδρινού.

Ο Μαλάνος δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ανορθόδοξη ερωτική ζωή του ποιητή, αναζητώντας σ' αυτήν τα αίτια των ποιητικών του ιδιαιτεροτήτων, γεγονός που εμπεριέχει τον κίνδυνο να περιοριστούν οι οπτικές γωνίες προσέγγισης ενός πολυδιάστατου έργου, όπως είναι το έργο του Καβάφη. Τα μεταγενέστερα βιβλία του Μαλάνου, που εκδίδονται με την πρόθεση της υποστήριξης των αρχικών, γύρω από την καβαφική ποίηση, θέσεών του ή της αντιπαράθεσης με απόψεις άλλων μελετητών της, είναι: *Περί Καβάφη. Συμπληρωματικά σχόλια* (1935), *Η μυθολογία της Καβαφικής πολιτείας* (1943).

Κ.Π.

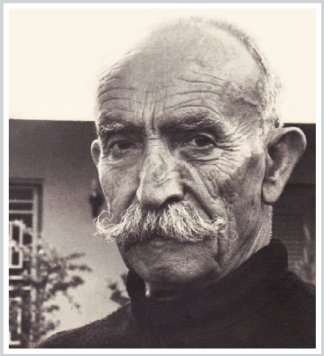
Objet sans valeur

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στη Μεσσήνη το 1939. Το 1945 εγκαταστάθηκε με την πολυμελή οικογένειά του στην Αθήνα. Φοίτησε στη Σχολή Ναυτοπαίδων Πόρου και στην ηλικία των δεκαεπτά ετών πήγε στο Βέλγιο όπου εργάστηκε για δύο χρόνια σε ανθρακωρυχείο. Το 1957 κατατάχτηκε στη Λεγεώνα των Ξένων, σε μια κρίσιμη φάση του πολέμου της ανεξαρτησίας στην Αλγερία. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1961 μετά από μία περιπετειώδη απόδραση. Το 1963 συμμετείχε στην ίδρυση της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη, απ᾽ όπου αποχώρησε τον αμέσως επόμενο χρόνο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το *Objet sans valeur* (Νουβέλες, «Κέδρος», 1972) είναι ένα βιβλίο αποτελούμενο από δύο νουβέλες («Φάιαρ-οπ» και «Σέρντιλις). Από αυτές η πρώτη κερδίζει σε εντυπώσεις τόσο εξαιτίας του θέματός της όσο και εξαιτίας των αφηγηματικών αρετών-τεχνικών της. Χωρίς συγκεκριμένο μύθο, χωρίς οργανωμένη πλοκή, κερδίζει τον αναγνώστη η αφήγηση ενός ναυτικού που ταξίδεψε ως τα πέρατα του κόσμου κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. Με τρόπο εντελώς φυσικό, με λόγο που διατηρεί θερμή την ανάσα της προφορικότητας, μιλάει για τις περιπέτειες και τους κινδύνους που έζησε στη θάλασσα, για τους συνδικαλιστικούς του αγώνες, για τους έρωτές του.

Πραγματικά, ο λόγος του αφηγητή στη συγκεκριμένη νουβέλα είναι ένας λόγος που καθηλώνει τον αναγνώστη· είναι τόσο ζωντανός που τον κάνει να αισθάνεται ακροατής μιας ιστορίας που συντίθεται, με απόλυτη φυσικότητα, μπροστά στα μάτια του. Είναι ένας λόγος συγκινημένος από τα όσα θυμάται και αναπαριστά, ξέρει και γίνεται όπου και όσο χρειάζεται σκληρός ή τρυφερός, ζυμωμένος καθώς είναι από τις ζωντανές μνήμες των όσων φέρνει στο φως.

Κ.Π.

Ακροναυπλία. Θρύλος και πραγματικότητα

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1907 στον Άγιο Κωνσταντίνο Ρεθύμνου και πέθανε το 1994 στην Αθήνα. Υποδηματεργάτης, με πλούσια πολιτική δράση και επανειλημμένες διώξεις, φυλακίσεις και εκτοπίσεις, δημιούργησε ιδιαίτερη αίσθηση με τις αφηγήσεις των περιπετειών του βίου του, τόσο για τα όσα περιέγραφε όσο και για το λαϊκότροπο, γοητευτικό αφηγηματικό ύφος του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Πρώτα η *Ακροναυπλία. Θρύλος και πραγματικότητα* (1975), αλλά και τα βιβλία που ακολούθησαν (*Χρονικό από την Αντίσταση. Μετά την Ακροναυπλία*, 1976, *Ο Εμφύλιος. Στη σκιά της Ακροναυπλίας*, 1977), έγιναν δεκτά με ενθουσιασμό από την κριτική και από τους αναγνώστες τους. «Ο συγγραφέας είναι αυτοδίδακτος […] όχι όμως και ακαλλιέργητος», γράφει ο Αλέξανδρος Κοτζιάς. «Διάβασε πολύ εγκύπτοντας και σε αριστουργήματα: Όμηρος, Μακρυγιάννης· παρακολούθησε επιπλέον με ιερό πάθος στις φυλακές και τις εξορίες σειρά από μαθήματα: ιστορία, γεωγραφία, πολιτική οικονομία κ.τλ. Διαβάσματα και μαθήματα έπεσαν σε γόνιμο έδαφος. Γιατί αυτός ο αδρά πελεκημένος πολεμιστής είναι προικισμένος με σπάνια προσόντα: ευφυΐα, παρατηρητικότητα, ευαισθησία, απέραντη μνήμη […] και διαθέτει ακόμη κρίση σωστή, βαθιά ανθρωπιά και ήθος ανυποχώρητο κυριολεκτικά έως θανάτου.

Κοντά σε τούτα, είναι ευλογημένος και με μια εκφραστική ευφορία που τροφοδοτείται από καθαρά γλωσσικά κοιτάσματα, καθώς το απέδειξε όταν γέροντας πια καταπιάστηκε ν' ανιστορήσει τη ματοβαμμένη, τη θηριώδη εποχή του –την εποχή του φασισμού– όπως αυτός την έζησε και πανάκριβα την πλήρωσε».

Κ.Π.

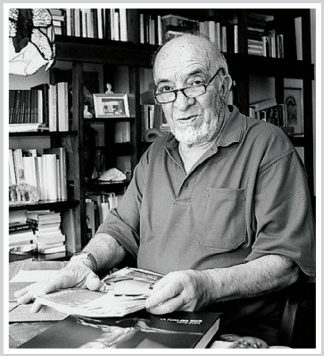
Τα κύματα και οι φωνές

ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΜΑΡΚΟΓΛΟΥ. Ποιητής, πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1935. Σπούδασε οικονομικά στην Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών της Αθήνας. Έζησε στην ιδιαίτερη πατρίδα του ως το 1971, οπότε εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη και εργάστηκε ως ιδιωτικός υπάλληλος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1958 με τη δημοσίευση ποιημάτος του στην εφημερίδα *Έρευνα* της Καβάλας, με το ψευδώνυμο Π. Μαρτάκος. Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της Δεύτερης ποιητικής μεταπολεμικής γενιάς, ο Πρόδρομος Μάρκογλου, από την άποψη ότι η ποίησή του αποτελεί την έκφραση μιας βαθύτατης κοινωνικής οδύνης. Πρόκειται για μια ποίηση διαπερασμένη από τραυματικές μνήμες του Εμφυλίου και όλων όσα τον ακολούθησαν (φυλακίσεις, εκτοπίσεις κ.λπ.). «Πάντως», σημειώνει ο Γιώργος Αράγης αναφερόμενος στην περίπτωση του Μάρκογλου, «δεν πρόκειται για ένα έργο μονόχνοτου κοινωνικού προσανατολισμού, γιατί και η ερωτική και η υπαρξιακή πτυχή της ζωής έχουν αρκετό μερίδιο μέσα στις σελίδες του.

Ειδικότερα για κάθε συλλογή θα μπορούσαν να ισχύσουν επιγραμματικά τα ακόλουθα: Στην πρώτη (*Έγκλειστοι*, 1962) προέχουν οι αναζητήσεις πάνω στο αντικείμενο και στη μορφή της ποιητικής πράξης. Στη δεύτερη (*Χωροστάθμηση*, 1965) γίνεται αναφορά στο μεροκάματο της προσφυγιάς στα καπνομάγαζα της Μακεδονίας (Καβάλα). Στην τρίτη (*Τα κύματα και οι φωνές*, Θεσσαλονίκη, 1971), που αποτελεί σταθμό για την ωριμότητά της, ο ποιητής ανακαλύπτει οριστικά το κλίμα της γενιάς του που έκτοτε αποτελεί μόνιμο στοιχείο του έργου του».

Κ.Π.

Το φάντασμα του κυρίου Ραμόν Νοβάρο

ΠΑΥΛΟΣ ΜΑΤΕΣΙΣ. Θεατρικός συγγραφέας, πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Δίβρη Ηλείας το 1933 και πέθανε στην Αθήνα το 2013. Σπούδασε θέατρο και μουσική, ενώ κατά το διάστημα 1972-1973 του είχε ανατεθεί ο καλλιτεχνικός προγραμματισμός του Εθνικού Θεάτρου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε με το θεατρικό έργο *Η τελετή* (1967). Τόσο στο θεατρικό όσο και στο αφηγηματικό του έργο ο Παύλος Μάτεσις συνδυάζει τον ρεαλισμό με την αλληγορία, τον συμβολισμό με έναν εντελώς ιδιότυπο υπερρεαλισμό. Ιδιότυπο επειδή δεν οφείλεται στην ανεπιφύλακτη αποδοχή των επιταγών του, αλλά στην ανατρεπτική, υπερλογική, διάθεση και ματιά του συγγραφέα. Απόδειξη το χαρακτηριστικότερο, ίσως, θεατρικό του έργο, *Το φάντασμα του κυρίου Ραμόν Νοβάρο* –παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1973 στη Νέα Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου, σε σκηνοθεσία Κώστα Μπάκα–, όπου ο ήρωας, ένας καταπιεσμένος μικροαστός, μετά από μια αποτυχημένη απόπειρα να απελευθερωθεί από τα δεσμά της οικογένειάς του, επιλέγει τη φυγή σε έναν τόπο όπου βρίσκει τη θαλπωρή κοντά στους αγαπημένους του νεκρούς.

Το φάντασμα του Ραμόν Νοβάρο είναι, κατά την Ειρήνη Μουντράκη, ένα «έργο πρωτοποριακό, δομικά και μορφολογικά, γραμμένο με ύφος λαϊκής εικονογραφίας, με συνεχείς αναδρομές στο παρελθόν και έντονο το μεταφυσικό και υπερρεαλιστικό στοιχείο, παρά τη φαινομενικά ρεαλιστική του υπόθεση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πολυ-τοπική του δράση, καθώς απαιτεί ταυτόχρονα έξι διαφορετικούς τόπους. Το έργο διαθέτει χιούμορ και διαπνέεται από έντονο ανθρωπισμό, βαθιά συμπάθεια και τρυφερότητα για την ανθρώπινη ύπαρξη».

Κ.Π.

Παπαφλέσσας

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1883 στη Ναύπακτο και πέθανε στην Αθήνα, 1966. Σπούδασε Νομικά χωρίς να τελειώσει, όμως, τις σπουδές του. Εργάστηκε σε πολλές εφημερίδες, όπου και δημοσίευσε πολλά από τα λογοτεχνικά έργα του. Μάλιστα, σύντομα καθιερώθηκε ως ένας από τους καλύτερους χρονογράφους. Ίδρυσε και διηύθυνε τα περιοδικά *Ιδέα* και *Ελληνική Δημιουργία*. Το 1925 ίδρυσε το θνησιγενές Θέατρο Τέχνης και το 1929 ίδρυσε την ομάδα Ελεύθερη Σκηνή, μαζί με τη Μαρίκα Κοτοπούλη και τον Μήτσο Μυράτ. Ιδιαίτερη επιτυχία είχε η ενασχόλησή του με το θέατρο και τη σύνθεση ιστορικών μονογραφιών, με στόχο την επικοινωνία με το ευρύ φιλοθεάμον και αναγνωστικό κοινό.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έγραψε δράματα και κωμωδίες (*Ο γιος του ίσκιου,* 1907, *Το χαλασμένο σπίτι*, 1909, *Ιούδας*, 1934, *Ο μπαμπάς εκπαιδεύεται*, 1935, *Παπαφλέσσας*, 1937, κ.ά), ενώ αναγνωστική επιτυχία γνώρισαν λόγω της γλαφυρότητας του ύφους του και τα ιστορικά του αναγνώσματα, τα περισσότερα από τα οποία αναφέρονταν σε ήρωες του 1821 (*Ο γέρος του Μοριά*, 1931, *Ο ναύαρχος Μιαούλης*, 1932, *Ματωμένα ράσα*, 1933, κ.ά.). Το έργο του, πάντως, που διακρίθηκε ιδιαίτερα και επαινέθηκε περισσότερο από όλα τα άλλα για τη θεατρική του αρτιότητα, ήταν ο *Παπαφλέσσας*.

Η αξία του, όσο και η επιτυχία του, οφειλόταν, όπως επισημάνθηκε από την κριτική, στο γεγονός ότι «αποδίδει διαφορετικές πλευρές μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου μέσα από τη δράση ολοκληρωμένων και πολυδιάστατων χαρακτήρων».

Κ.Π.

Λυρική εξομολόγηση

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ. Φιλολογικό ψευδώνυμο της ποιήτριας και μεταφράστριας Ήβης Κούγια-Σκανδαλάκη. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1907-1990). Σπούδασε Γαλλική και Γερμανική Φιλολογία. Εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση ως καθηγήτρια Γαλλικών. Στο διάστημα 1945-1955 ήταν τακτική συνεργάτις της Ελληνικής Ραδιοφωνίας, πραγματοποιώντας διασκευές και μεταφράσεις ελληνικών έργων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1930 με τη συλλογή *Φωνές εντόμου*· ακολούθησαν: *Προφητείες* (1931), *Φλεγόμενη βάτος* (1935), *Ο γυρισμός του ασώτου* (1936), *Λυρική εξομολόγηση* (1945), *Ανθρώπινο σχήμα* (1961), *Εκλογή, 1930-1950* (1965, συγκεντρωτική έκδοση), *Εκλογή, 1961-1965* (1970, συγκεντρωτική έκδοση), *Τα ποιήματα της Μελισσάνθης, 1930-1974* (1975, συγκεντρωτική έκδοση), κ.ά.

Η Μελισσάνθη, υπήρξε μια εντελώς ξεχωριστή φωνή ανάμεσα στους ποιητές της γενιάς του ’30. Χαρακτηριστικό στοιχείο τής προ του πολέμου ποίησής της ήταν μια θρησκευτικότητα που συχνά προσέδιδε ψυχρότητα, μιαν ακαμψία στον ποιητικό της βηματισμό· η υπαρξιακή αγωνία της ποιήτριας παρέμενε ως έναν βαθμό αμετάδοτη. Τα πράγματα αρχίζουν να αλλάζουν μετά τον πόλεμο· αρχής γενομένης από τη συλλογή *Λυρική εξομολόγηση* (1945), η ποιήτρια δείχνει να συμμερίζεται το άγχος του σύγχρονου μεταπολεμικού ανθρώπου, να «ακούει» την αγωνία του και να αισθάνεται την ανάγκη του για επικοινωνία μέσα σε ένα κόσμο άξενο και αδιάφορο. Με τη συλλογή *Ανθρώπινο σχήμα* (εκδόσεις «Δίφρος», 1961), η ανανεωτική της πορεία τείνει προς την ολοκλήρωση. Η λογική συγκρότηση και η αυστηρή τεχνική διάρθρωση παραχωρούν τη θέση τους σ’ έναν στίχο πιο ελεύθερο και πιο ευλύγιστο, που παρακολουθεί τις ψυχικές διακυμάνσεις και, με τις διακεκομμένες εικόνες, τη συναισθηματική και όχι τη λογική συνέπεια.

Κ.Π.

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗΣ

Λυρική Ἐξομολόγηση

ΑΘΗΝΑΙ • 1945

Άλογα στον ιππόδρομο

ΜΑΡΚΟΣ ΜΕΣΚΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στην Έδεσσα το 1935. Σπούδασε στο Τεχνολογικό Τμήμα του Αθηναϊκού Ινστιτούτου Δοξιάδη (1968) και εργάστηκε ως γραφίστας σε διάφορα διαφημιστικά γραφεία της Αθήνας. Από το 1981 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη και κατά το διάστημα 1987-1993 εργάστηκε ως υπεύθυνος του εκδοτικού τμήματος της Α.Σ.Ε.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1956, με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του στο περιοδικό *Επιθεώρηση Τέχνης*.

Σε όλη την ποίηση του Μάρκου Μέσκου, και περισσότερο στα ποιήματα της συλλογής *Άλογα στον ιππόδρομο* (1973) –ίσως γιατί η δικτατορία του ’67 αφύπνισε με τρόπο έντονο τραυματικές μνήμες– σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα παιδικά του χρόνια, το αγροτικό τοπίο και η δημοτική παράδοση. «Τόσο το αγροτικό τοπίο όσο και η δημοτική παράδοση», γράφει ο Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, «προκρίνονται εν προκειμένω ως ζωτικές πηγές όχι για να τροφοδοτήσουν μια ηθογραφική ή λαογραφική ιδεολογία, αλλά για να μετατραπούν σε πεδίο προβολής ενός απολύτως σύγχρονου ποιητικού αισθήματος, το οποίο μυθοποιούμενο μέσω της προσφυγής στο παρελθόν αποκτά υποβλητικότερη και πιο παραστατική έκφραση».

Διατηρώντας εν εγρηγόρσει τις μακρινές αναμνήσεις των παιδικών και των νεανικών του χρόνων τις ενεργοποιεί λυρικά, ώστε να μπορεί να διατηρεί το πρόσωπό του ακέραιο, παρά τις απάνθρωπες συνθήκες του σύγχρονου κόσμου και, συνάμα, να είναι σε θέση να μεταδώσει συναισθηματικά την εμπειρία του ιστορικού γίγνεσθαι. Όποια κι αν είναι, πάντως, η υφή του εκτοπίσματος που δημιουργούν μέσα του οι τραυματικές μνήμες της ιστορίας –συναισθηματική ή ιδεολογική–, η ποίησή του βρίθει από αναγνωρίσιμες κοινωνικές και ιστορικές αναφορές.

Κ.Π.

Καλαμάς κι Αχέροντας

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στο Περιστέρι Πωγωνίου Ιωαννίνων το 1932. Φοίτησε στη Ζωσιμαία Σχολή (1947-1950), όπου τον έφεραν οι συνθήκες του Εμφυλίου Πολέμου, και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ (1950-1955). Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση (1957-1991) ως καθηγητής, γυμνασιάρχης και σχολικός σύμβουλος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στο σημαντικό αφηγηματικό έργο του Μηλιώνη κατέχει η συλλογή διηγημάτων *Καλαμάς κι Αχέροντας* (Εκδόσεις «Στιγμή», Αθήνα 1985), όπου πρωταγωνιστούν απλοί άνθρωποι, ταπεινοί ήρωες της καθημερινότητας όπως αυτή είναι διαμορφωμένη σήμερα σαν απόσταγμα της ιστορίας των τελευταίων δεκαετιών (πόλεμος του ’40, Κατοχή, Εμφύλιος, ψυχροπολεμική περίοδος κ.λπ.). Η αφήγηση, με αφετηρία το παρόν, προεκτείνεται ακατάπαυστα στα περασμένα, απ’ όπου ανασύρει σκηνές, γεγονότα, πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις, σχεδόν όλα συνδεδεμένα με τα παιδικά και τα νεανικά χρόνια του αφηγητή, συνεπώς και με τον γενέθλιο τόπο του, ένα ορεινό χωριό της Ηπείρου.

Η συγκίνηση που τον διακατέχει είναι πάντα ελεγχόμενη· μάλιστα μοιάζει να ελέγχεται από το ίδιο το «όργανο» που την προκαλεί, δηλαδή από τον λόγο, ο οποίος διατηρείται σταθερός στο ύψος των περιστάσεων. Εξάλλου, δεν είναι στις προθέσεις του να ωραιοποιήσει το παρελθόν, αλλά να το συσχετίσει, να το συνδέσει οργανικά με το παρόν, που κάθε άλλο παρά ευοίωνο είναι.

Κ.Π.

…Καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς

ΧΡΟΝΗΣ ΜΙΣΣΙΟΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1930 και πέθανε στην Αθήνα το 2012. Το 1936 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη. Από πολύ νεαρή ηλικία οργανώθηκε στην Αριστερά και κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής πήρε μέρος στην Αντίσταση, ενώ κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου (1947) συνελήφθη, δικάστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο. Στη συνέχεια εκτοπίστηκε σε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης, ενώ μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1967 συνελήφθη εκ νέου και έμεινε φυλακισμένος ως το 1973.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1985, μάλλον απρόσμενα, μην έχοντας δώσει προηγουμένως δείγματα γραφής, με το σχεδόν αυτοβιογραφικό αφήγημα *…Καλά, εσύ σκοτώθηκες νωρίς*, που υπήρξε ένα από τα πιο πολυδιαβασμένα βιβλία του δεύτερου μισού του εικοστού αιώνα. Ο τίτλος του, που ακούγεται σαν καλοτύχισμα για κάποιον που έφυγε από τη ζωή νωρίς και άρα δεν πρόλαβε να δει τα οράματα της νιότης ματαιωμένα, έγινε σύνθημα στους τοίχους των Εξαρχείων, ενώ το βιβλίο γνώρισε αλλεπάλληλες επανεκδόσεις και διατηρήθηκε για πολλούς μήνες στην κορυφή των καταλόγων των ευπώλητων.

Πρόκειται για ένα αφήγημα γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο, με ύφος οικείο, τόσο που ο λόγος του αφηγητή να ακούγεται με τον ρυθμό του προφορικού λόγου, σαν προσωπική κατάθεση-εκμυστήρευση διώξεων, συλλήψεων, καταδικών, φυλακίσεων, εξοριών και βασανιστηρίων, σε έμπιστους φίλους· με την τραγικότητα και τη σκληρότητα των επεισοδίων να απαλύνονται από το χιούμορ και την τρυφερότητα του εξομολογούμενου συγγραφέα.

Κ.Π.

Νηπιοβαπτισμός

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΟΥΝΤΕΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στη Χίο το 1935 και πέθανε στην Αθήνα το 2000. Σπούδασε Θεολογία στο ΠΑ και εργάστηκε ως εκπαιδευτικός.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1956, δημοσιεύοντας ένα ποίημά του στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία*. Για πολλά χρόνια εργάστηκε ως παραγωγός λογοτεχνικών εκπομπών στην Κρατική Ραδιοφωνία. Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: *Παρακαταθήκη* (1957), *Ισόπεδος διάβασις* (1963), *Η αντοχή των υλικών* (1971), *Τα αντίποινα* (1982) και *Νηπιοβαπτισμός* (1992).

Ό,τι κυρίως επιδίωξε στο σύνολο σχεδόν του ποιητικού του έργου, ο Ματθαίος Μουντές, ήταν, κινητοποιημένος από τα κελεύσματα ενός ευρύτερα νοούμενου θρησκευτικού ουμανισμού, να προσδώσει στη βαθύτατη –αν και ελεγχόμενη– υπαρξιακή αγωνία του πανανθρώπινες διαστάσεις· να διαστείλει το «εγώ» τόσο, ώστε η προσωπική αγωνία του για τη φθορά, τον θάνατο και για το εφήμερο του επίγειου έρωτα να γίνει ένα με την αγωνία του σύγχρονου πάσχοντος ανθρώπου, που αισθάνεται να τον χωρίζει μεγάλο χάσμα από τον υποδουλωμένο στον τεχνοκρατικό πολιτισμό, κόσμο. Ο ποιητής, σε όλο σχεδόν το ποιητικό του έργο, ιδιαίτερα όμως στην κατά γενική ομολογία ωριμότερη ποιητική του κατάθεση, στη συλλογή *Νηπιοβαπτισμός*, προσπαθεί και κατορθώνει να εκτρέψει την προσωπική του αγωνία από την παράπλευρη κοίτη της μοναχικότητάς του στην κεντρική κοίτη της αγωνίας των ανθρώπων του καθημερινού σωματικού, πνευματικού και ψυχικού μόχθου που, παρά τις αντιξοότητες, δεν παύουν να αποζητούν το αληθινό τους πρόσωπο.

Κ.Π.

Εκείνος και εκείνος

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΥΡΣΕΛΑΣ. Θεατρικός συγγραφέας, πεζογράφος. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1930. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ και εργάστηκε στο Δημόσιο (1959-1969). Συνεργάστηκε με την εφημερίδα *Τα Νέα*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Την εμφάνισή του στα Γράμματα την πραγματοποίησε το 1959 ως θεατρικός συγγραφέας· συγκεκριμένα με το μονόπρακτο *Άνθρωποι και άλογα*, που παρουσιάστηκε στη «Δωδεκάτη Αυλαία». Από το πλούσιο θεατρικό του έργο εκδόθηκαν σε βιβλίο: *Επικίνδυνο φορτίο* (1971), *Εκείνος και Εκείνος* (1973), *Ω, τι κόσμος, μπαμπά!* (1974), *Το αυτί του Αλέξανδρου* (1975), *Οι φίλοι* (1981), *Ενυδρείο* (1981), *Μαχαίρι στο κόκαλο* (1987), *Η κυρία δεν πενθεί. Και άλλες 7 κωμωδίες* (συγκεντρωτική έκδοση, 1984), *Αρσενική πόρνη* (1999), κ.ά. Ακόμα εξέδωσε: *Δια της ατόπου απαγωγής* (1981), *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* (1989), *Κλειστόν λόγω μελαγχολίας* (1999), *Ο πόθος καίει τα σωθικά* (2004), κ.ά.

Ο Κώστας Μουρσελάς συνέβαλε, μαζί με άλλους θεατρικούς συγγραφείς που έκαναν την εμφάνισή τους τις δεκαετίες του ’50 και του ’60, στην ανανέωση της θεατρικής γραφής και στη διαμόρφωση ενός νεορεαλιστικού θεάτρου που ανταποκρινόταν στα κοινωνικά και ιδεολογικά δεδομένα της εποχής. Διανύοντας μία πορεία από τον συμβολισμό στον ρεαλισμό, επισημαίνει με την ειρωνική γραφή του τα αδιέξοδα της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας. Μοιάζει να συμπάσχει, με διακριτικότητα, με τους ήρωές του, δείχνοντας κατανόηση για τις ηθικές, τις ιδεολογικές και τις κοινωνικές ασυνέπειές τους, ρίχνοντας το βάρος στο σκοτεινό και απροσδιόριστο κυρίαρχο σύστημα. Ιδιαίτερη αίσθηση προκάλεσε στα χρόνια της δικτατορίας, η σειρά των αυτοτελών τηλεοπτικών επεισοδίων *Εκείνος και εκείνος*, ενώ το μυθιστόρημά του *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* (1989), γνώρισε τεράστια εμπορική επιτυχία και μεταφέρθηκε στην τηλεόραση.

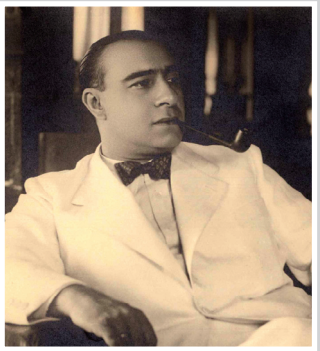
Κ.Π.

Η Μεγάλη πλατεία

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ. Πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1927 στη Θεσσαλονίκη όπου και πέθανε το 1999. Σπούδασε Μαθηματικά στο ΑΠΘ, αλλά επαγγελματικά ασχολήθηκε κυρίως με τη δημοσιογραφία. Κατά καιρούς εργάστηκε σχεδόν σε όλες τις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης· μάλιστα από το 1958 άρχισε να γράφει και κριτικές θεάτρου. Διετέλεσε διευθυντής του τμήματος τύπου της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης, Γραμματέας του Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου της ίδιας πόλης και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα Πρόεδρος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής, εισηγητής δραματολογίου και καλλιτεχνικός διευθυντής στο Κ.Θ.Β.Ε.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1952 συμμετέχοντας και κερδίζοντας με ένα πεζογράφημά του τον β΄ έπαινο του διαγωνισμού νουβέλας του περιοδικού *Μορφές*. Εξέδωσε: *Μην κλαις, αγαπημένη* (1958), *Ο κήπος των πριγκίπων* (1966), *Εμβατήρια* (τρία πεζογραφήματα, 1972), *Ύπνος θάνατος* (1974), *Εμβατήρια. Ύπνος θάνατος* (1984), *Μυθολογία* (δώδεκα αλληλένδετα διηγήματα, 1977), *Η μεγάλη πλατεία.* Ιστορία των μέσων και νέων χρόνων, 1987), κ.ά.

Η *Μεγάλη πλατεία* (Εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1987), ίσως είναι το πιο φιλόδοξο μυθιστόρημα του Νίκου Μπακόλα· χωρισμένο σε δώδεκα κεφάλαια και δοσμένο σε τρία επίπεδα γραφής, το καθένα από τα οποία αποτελεί και μια ξεχωριστή διάσταση όσον αφορά το βιωματικό, το ιστορικό και το μυθιστορηματικό στοιχείο. Στις σελίδες του αισθάνεται κανείς να συνυπάρχουν και να συνδυάζονται οργανικά στοιχεία εκ πρώτης όψεως ετερόκλητα, όπως η δημώδης παράδοση, η λαϊκή αφήγηση, ο μαγικός ρεαλισμός, η ηθογραφία κ.λπ., που όμως έτσι συνδυαζόμενα δημιουργούν το εντελώς ιδιαίτερο αφηγηματικό ύφος του Μπακόλα. Ένα ύφος που συμβάλει στην παγίωση και στην ανανέωση της νεωτερικής γραφής γενικά, αλλά και της Θεσσαλονίκης ειδικότερα.

Κ.Π.

Ο Παπουλάκος

ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του συγγραφέα Κ. Μπαστουνόπουλου. Γεννήθηκε το 1901 στη Ερμούπολη Σύρου και πέθανε στην Αθήνα το 1972. Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα και Θεατρολογία στο Παρίσι και εργάστηκε ως δημοσιογράφος σε πολλές εφημερίδες.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το 1918, οπότε και έκανε την πρώτη εμφάνισή του στα Γράμματα, ανέπτυξε πλουσιότατη συγγραφική δράση, εκδίδοντας μυθιστορήματα, διηγήματα, δοκίμια κ.λπ. Η αξία της λογοτεχνικής προσφοράς του επιβεβαιώνεται και από την απήχηση που είχαν κάποια βιβλία του (*Μηνάς ο Ρέμπελος*, 1939, *Η Μπουμπουλίνα*, 1944, *Ο Παπουλάκος*, 1951, κ.ά) σε ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό, επιβεβαιώνεται όμως και από τη θερμή κριτική υποδοχή τους. Αν και συγγραφέας της γενιάς του ’30, ο Μπαστιάς δεν δείχνει να προβληματίζεται πάνω σε ζητήματα νεωτερισμού, όπως κάνουν οι συγκαιρινοί του πεζογράφοι.

Αυτός αφήνεται με εμπιστοσύνη στη διδασκαλία των μεγάλων ηθογράφων της προηγούμενης γενιάς (του Παπαδιαμάντη, του Κονδυλάκη, του Καρκαβίτσα κ.ά.), κρίνοντας ότι αυτοί θα μπορούσαν να τον συνδράμουν στην πρόθεσή του να μιλήσει απλά για την ελληνική φύση, τον ψυχισμό του Νεοέλληνα και τις πατροπαράδοτες ηθικές του αξίες. Ο *Παπουλάκος* ανταποκρίνεται σ’ αυτήν ακριβώς την πρόθεσή του. Είναι μία μυθιστορηματική βιογραφία, όπου ο συγγραφέας βρίσκει το κατάλληλο έδαφος να δημιουργήσει ένα ζωντανό ιδεώδες ηθικότητας και πίστης στις γνήσιες παραδόσεις που διαμόρφωσαν τον βαθύτερο ψυχισμό του Έλληνα.

Κ.Π.

Το πλατύ ποτάμι

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1904 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1968. Αμέσως μετά τις γυμνασιακές σπουδές του (1921) διορίστηκε στη Εθνική Τράπεζα· πρώτα στους Παξούς, στη συνέχεια στην Κέρκυρα και τέλος στην Αθήνα ως το 1930. Βιοποριστικές ανάγκες τον υποχρέωσαν σε συχνές αλλαγές επαγγελμάτων και τόπων εργασίας και διαβίωσης. Τον Φεβρουάριο του 1941 πήγε εθελοντής στον Αλβανικό Πόλεμο, υπηρετώντας μέχρι την κατάρρευση στην πρώτη γραμμή του μετώπου ως εκφωνητής-προπαγανδιστής, ενώ το 1943 εντάχθηκε στο αντάρτικο κοντά στον Ζέρβα, στην Ήπειρο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | *Το πλατύ ποτάμι*, «Ταχυδρόμος» (1965) θεωρήθηκε από σύσσωμη την κριτική ως η κορυφαία στιγμή του Γιάννη Μπεράτη και μία από τις σημαντικότερες δημιουργίες της Μεταπολεμικής μας πεζογραφίας. Κατατίθενται σ' αυτό οι εμπειρίες του συγγραφέα από το Αλβανικό Μέτωπο· πρόκειται συνεπώς για ένα κείμενο με έντονο αυτοβιογραφικό χαρακτήρα κι ακόμη για ένα κείμενο που εντάσσεται στο είδος «μυθιστόρημα-ντοκουμέντο». Η σκοπιά από την οποία εξετάζονται τα περιστατικά της συναρπαστικής αφήγησης είναι αποκλειστικά βιωματική· είναι προφανές ότι ο αφηγητής, εκμυστηρευόμενος τις δραματικές πολεμικές εμπειρίες του και μιλώντας για τις επιμέρους συνθήκες και περιστάσεις του άνισου πολέμου, στον οποίο εθελοντικά έλαβε μέρος, έζησε υπό την απειλή ενός μονίμως επικείμενου τέλους.

Εντούτοις ο λόγος του είναι νηφάλιος όταν επιχειρεί λεπταίσθητες, ψυχολογικής υφής, παρατηρήσεις. Αλλά νηφάλιος μόνο όσο χρειάζεται για να μη χάνει τη δραματικότητά του, το δραματικό του βάρος. Σ' αυτό, βέβαια, συμβάλει και η βαρύτητα των περιγραφόμενων πολεμικών καταστάσεων και συμβάντων και ο αντίχτυπός τους στον ψυχισμό του αφηγητή.

Κ.Π.

Η Ζωή εν τάφω

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ευστράτιου Σταματόπουλου). Πεζογράφος. Γεννήθηκε στη Λέσβο το 1890 και πέθανε στην Αθήνα το 1969. Στην Αθήνα ήρθε προκειμένου να σπουδάσει Νομικά και το 1912 στρατεύθηκε εθελοντικά για να πάρει μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους. Παράλληλα ανέπτυξε εντυπωσιακή δημοσιογραφική και λογοτεχνική δραστηριότητα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η *Ζωή εν τάφω* (Μυτιλήνη, 1924) είναι το βιβλίο με το οποίο ο Μυριβήλης καθιερώθηκε στον χώρο των Γραμμάτων. Το συνθέτουν επιστολές γραμμένες από τον λοχία Αντώνη Κωστούλα, ο οποίος με άγρυπνο μάτι και με μονίμως ανοιχτό το ενδεχόμενο του θανάτου του καταγράφει και περιγράφει στην αγαπημένη του τις σκληρές δοκιμασίες του μετώπου, ταυτόχρονα σχεδόν με τη βίωσή τους. Μοναδικός ήρωας εν προκειμένω είναι ο επιστολογράφος· ένας απλός άνθρωπος –φοιτητής– ο οποίος, ενθουσιώδης, εμφορούμενος από αισθήματα πατριωτισμού, κατατάσσεται στον στρατό εθελοντικά, για να βρεθεί γρήγορα αντιμέτωπος με μιαν αδυσώπητη, κτηνώδη πραγματικότητα, που όχι μόνο δεν ανταποκρίνεται στα υψηλά του περί πατρίδος, δίκιου και μίσους κατά του εχθρού ιδεώδη, αλλά, αντιθέτως, τον οδηγεί στην αναθεώρηση όλων όσα θεωρούσε και ως τότε πίστευε ως απαρασάλευτες αξίες. Οι εμπειρίες του πολέμου και η ταυτόχρονη συνειδητοποίηση κάποιων σκοτεινών μηχανισμών και συμφερόντων μεταστρέφουν τη συνείδησή του και ο ίδιος αρχίζει, αργά αλλά σταθερά, να εμφορείται από αισθήματα αντιπολεμικά και ανθρωπιστικά.

Με τη *Ζωή εν τάφω* αλλά και με άλλα δύο μυθιστορήματά του (*Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια* και *Η Παναγιά η γοργόνα*), που το καθένα με τον τρόπο του αναφέρεται στη φρίκη του πολέμου, ο Μυριβήλης εγκαινίασε την αντιπολεμική λογοτεχνία στην Ελλάδα.

Κ.Π.

Ποιήματα

ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο της ποιήτριας Θεώνης Δρακοπούλου. Γεννήθηκε το 1881 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε στην Αθήνα το 1968. Σε πολύ μικρή ηλικία εγκαταστάθηκε με την οικογένειά της στην Αθήνα, όπου φοίτησε στη Σχολή Χιλλ της Πλάκας. Παρακολούθησε μαθήματα υποκριτικής και συνεργάστηκε με τη «Νέα Σκηνή» του Κ. Χρηστομάνου, ενώ συνέχισε τις σπουδές της αργότερα στο Παρίσι. Ο έρωτάς της για τον Μαβίλη και η γνωριμία της με τον Παλαμά συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ποιητικής της έκφρασης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Την πρώτη της ποιητική συλλογή (*Τραγούδια*, 1919), που τη διαπερνά η θλίψη για τον θάνατο του Μαβίλη, ακολούθησαν οι συλλογές *Κίτρινες φλόγες* (1925, με πρόλογο του Παλαμά), *Δώρα της αγάπης* (1932) και *Κραυγές* (1939), ενώ το 1953 εκδόθηκαν τα ποιήματά της συγκεντρωμένα σε ένα τόμο, με τον τίτλο *Ποιήματα*. Τα κυρίαρχα στοιχεία στην ποίηση της Μυρτιώτισσας είναι η φύση, ο έρωτας, ο θάνατος, η φιλία και η μοναξιά· ιδίως ο έρωτας, που τον τραγούδησε και τον ύμνησε με κάθε τρόπο, εκφράζοντας τον βαθύτερο και ειλικρινέστερο εαυτό της.

«Αισθηματικός και ρομαντικός συγχρόνως άνθρωπος», γράφει ο Μ.Γ. Μερακλής, «η Μυρτιώτισσα βρήκε διέξοδο με ειλικρίνεια και πάθος στην ποίησή της, όπου εμφανίζεται απελπισμένη, κυρίως ερωτικά –είχε στη ζωή της ιδιωτικές ατυχίες– αλλά και πάντα γεμάτη τρυφερότητα, στοργή και αγάπη για τη φύση. Κάποτε όμως υπάρχουν και κάποια αισθησιακά ξεσπάσματα, που δεν ξαφνιάζουν μόνο για την τόλμη τους, αλλά και για την αισθητική μετουσίωσή τους».

Κ.Π.

Παραστρατημένοι

ΛΙΛΙΚΑ ΝΑΚΟΥ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1903 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1989. Σε μικρή ηλικία εγκαταστάθηκε με τη μητέρα της στη Γενεύη της Ελβετίας, όπου τέλειωσε τις γυμνασιακές της σπουδές και εν συνεχεία γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου, κάνοντας παράλληλα και μουσικές σπουδές. Το 1923 πήγε στο Παρίσι όπου παρακολούθησε μαθήματα Γαλλικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης και εργάστηκε ως αναγνώστρια σε διάφορους εκδοτικούς οίκους. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1930. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος και συνέγραψε αρκετές βιογραφίες προσωπικοτήτων της τέχνης, της επιστήμης και της πολιτικής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Οι *Παραστρατημένοι* (Αθήνα 1935. Ανατυπώθηκε από τις εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Ι.Δ. Κολλάρου, το 1970) είναι το πρώτο μυθιστόρημα της Λιλίκας Νάκου, αυτοβιογραφικού χαρακτήρα, όπου η πεζογράφος αναφέρεται στα συμβάντα και στις καταστάσεις που έζησε ως παιδί στην Ελβετία.

Ωστόσο δεν περιορίζεται στο προσωπικό της δράμα αλλά, προεκτείνοντας την οπτική της γωνία απεικονίζει και το δράμα μιας ελληνικής οικογένειας που ζει στο εξωτερικό, καθώς και το δράμα της μοναξιάς και περισσότερο το δράμα της γυναικείας μοναξιάς. Στους *Παραστρατημένους* πρωταγωνιστεί, εκτός από την αφηγήτρια, ένας κόσμος περίεργος, ξεχωριστός, κατατρεγμένος από τις κοινωνικές συνθήκες γενικά αλλά και από μόνος του, από τις προσωπικές αδυναμίες και τα πάθη που κλυδωνίζουν τους ανθρώπους που τον απαρτίζουν.

Κ.Π.

Φυλάττειν Θερμοπύλας

ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του ποιητή, στιχουργού και πεζογράφου Γιάννη Ξυνοτρούλια. Γεννήθηκε στη Λάρισα 1930 και πέθανε στην Αθήνα το 1991. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και παρακολούθησε μαθήματα Υποκριτικής στη Δραματική Σχολή του Ωδείου Αθηνών. Συνεργάστηκε με τα περιοδικά *Ελληνική Δημιουργία*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, και με τις εφημερίδες *Η Καθημερινή* και *Αυγή*. Ασχολήθηκε συστηματικά με τη στιχουργική και συνεργάστηκε με τους συνθέτες Μ. Θεοδωράκη, Μ. Λοΐζο, Λ. Κηλαηδόνη κ.ά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κύριο γνώρισμα της ποίησης και της στιχουργικής του Γιάννη Νεγρεπόντη είναι η κοινωνική διαμαρτυρία και ο σαρκασμός. Παρακολουθώντας κανείς την ποιητική του πορεία θα διαπιστώσει μια κάθε άλλο παρά συνηθισμένη κινητικότητα, καθώς η ψυχολογική του στάση και συμπεριφορά εξαρτώνται από την περιρρέουσα κοινωνική πραγματικότητα. Από την πρώτη κιόλας ποιητική συλλογή του (*Πρόσωπα και χώρος*) ακολουθεί το κυρίαρχο πνεύμα της φορτισμένης ιδεολογικά ποίησης. Με την άμβλυνση όμως της συναισθηματικής φόρτισης που τον διακατείχε και σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της μετεμφυλιακής μικροαστικής νοοτροπίας, κατά τη δεκαετία 1955-1965, ο στόχος του μετακινείται και ο λόγος του γίνεται σαρκαστικός, ειρωνικός και σατιρικός.

Από την περίοδο της δικτατορίας και ύστερα η ποίησή του, μολονότι εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από το πνεύμα της κριτικής και της διαμαρτυρίας, εμπλουτίζεται και από το ρίγος μιας βαθύτατης, σχεδόν υπαρξιακής υφής, αγωνίας. Αυτό είναι εμφανές κυρίως στην ποιητική του σύνθεση *Φυλάττειν Θερμοπύλας* (1971), που γράφτηκε στη Λέρο, όπου ο ποιητής είχε εκτοπιστεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας.

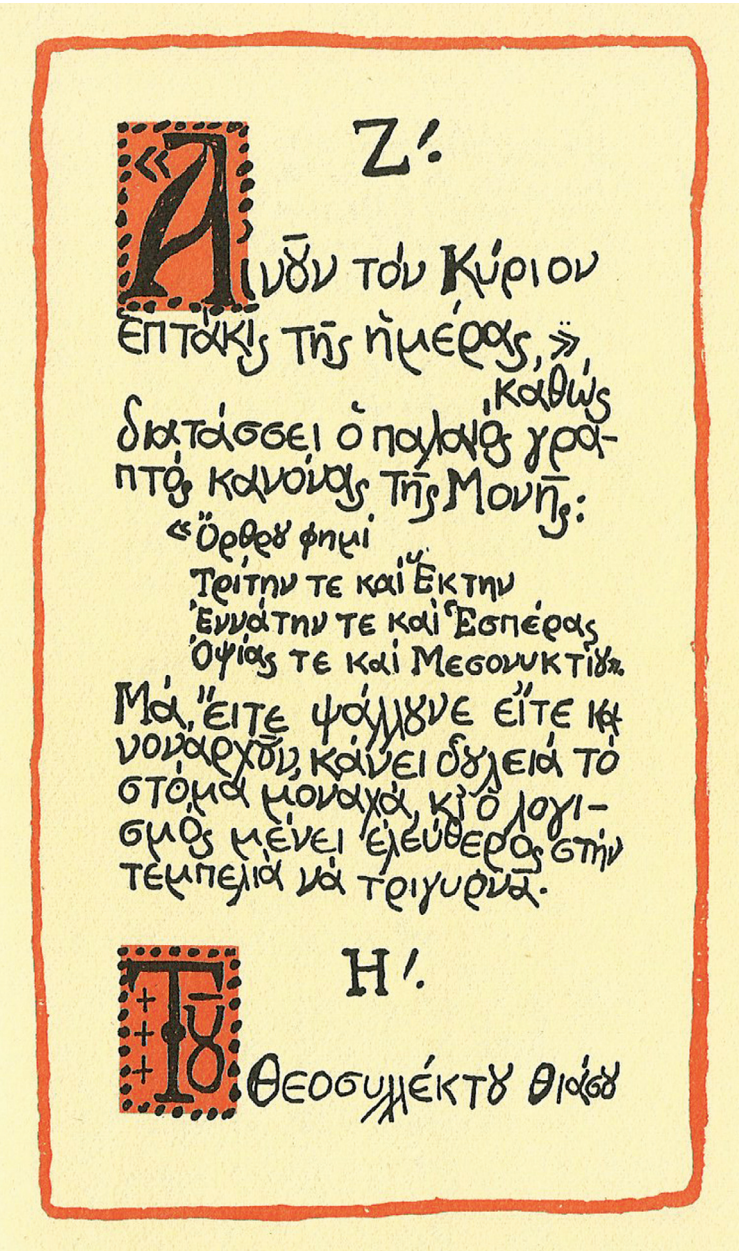
Κ.Π.

11 διηγήματα

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ. Πεζογράφος, ζωγράφος. Γεννήθηκε το 1884(;) στη Λευκωσία και πέθανε στο Κάιρο το 1956. Ορφανός από μικρή ηλικία, δεν μπόρεσε να σπουδάσει· φοίτησε στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, για να βρεθεί στη συνέχεια στη βιοπάλη, μαθαίνοντας τις τέχνες του βιβλιοδέτη και του αγιογράφου. Το 1907 παρακολούθησε μαθήματα στη Σχολή Καλών Τεχνών. Ύστερα από σύντομη παραμονή του στην Αθήνα, και αφού ταξίδεψε σε πολλές χώρες, εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο (1908), πρώτα στην Αλεξάνδρεια και ύστερα μόνιμα στο Κάιρο. Μποέμ και εξαιρετικά λιτοδίαιτος, αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία, επιδεικνύοντας σπάνιες αφηγηματικές αρετές.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Μετά τον θάνατό του δημοσιεύτηκε μια επιλογή διηγημάτων του (*11 διηγήματα*, 1980), όπου ο πεζογράφος κατέθετε τον καλύτερο εαυτό του, δημιουργώντας με σύντομες αλλά σταθερές πινελιές εντελώς ξεχωριστούς, σκοτεινούς και απροσάρμοστους ανθρώπινους τύπους που, συχνά, μετεωρίζονται ανάμεσα στο όνειρο και στην πραγματικότητα, βιώνοντας αλλοπρόσαλλες καταστάσεις, μέσα σε ένα περιβάλλον που δεν ανταποκρίνεται στην ιδιοσυγκρασιακή τους ιδιαιτερότητα. «Τοποθετημένος στο ασταθές έδαφος ενός μεταίχμιου, ανάμεσα στην ηθογραφία και την υπέρβασή της, τον συμβολισμό και τον ρεαλισμό, σε σημείο αεικίνητο», γράφει ο Βασίλης Βασιλειάδης, «ο Νικολαΐδης δημιούργησε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του ως μία διαρκή μετατόπιση, χαμσουνικός “αλήτης” και παρεπίδημος, σε μία συνεχή διαφυγή από τα δεδομένα των ερμηνευτικών μας σχημάτων, μετακινούμενος ανάμεσα σε τόπους έκκεντρους, στην περιφέρεια του ελλαδικού κέντρου, μετακινούμενος ανάμεσα σε διαφορετικά λογοτεχνικά είδη, ετεροχρονισμένος σε σχέση με την πορεία των νεοελληνικών γραμμάτων».

Κ.Π.

Ζ΄.

«Αἰνῶν τὸν Κύριον
ἑπτάκις τῆς ἡμέρας,»
καθὼς
διατάσσει ὁ παλαιὸς γρα-
πτὸς κανόνας τῆς Μονῆς:
«Ὄρθρῳ φημὶ
Τρίτην τε καὶ Ἕκτην
Ἐννάτην τε καὶ Ἑσπέρας
Ὄψίας τε καὶ Μεσονυκτίου.
Μά, εἴτε ψάλλῃς εἴτε κα-
νοναρχῇς, καίνει σῴζεια τὸ
στόμα μοναχά, κι' ὁ λογι-
σμὸς μένει ἐλεύθερος στὴν
τελετὴ νὰ τριγυρνᾷ.

Η΄.

Θεοσυλλέκτου θιάσου

Νίκου Νικολαΐδη του Κύπριου, χειρόγραφη σελίδα από την έκδοση: «Το βιβλίο του Μοναχού», πρώτη έκδοση, 1951.

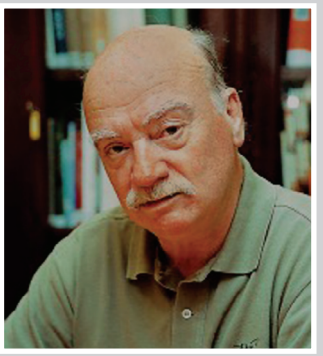
Οι Συνυπάρχοντες

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ. Πεζογράφος, ποιητής, δοκιμιογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Μυτιλήνη το 1922 και πέθανε στην Αθήνα το 1996. Σπούδασε Ιατρική στο ΠΑ και ειδικεύτηκε στην Ψυχιατρική. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής συμμετείχε σε αντιστασιακές φοιτητικές ομάδες, με αποτέλεσμα να συλληφθεί από τους Ιταλούς. Υπότροφος της γαλλικής κυβέρνησης συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι. Από το 1954 ξεκίνησε μία περίοδο συνεχών ταξιδιών σε χώρες της Ευρώπης και στην Αμερική, όπου εργάστηκε ως ψυχίατρος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Οι *Συνυπάρχοντες* (Αθήνα 1969, Καναδάς 1976, «Κέδρος», Αθήνα 1976). Είναι, σύμφωνα με την κριτική, το –από πολλές απόψεις– πιο ενδιαφέρον μυθιστόρημα του Αριστοτέλη Νικολαΐδη. Ίσως επειδή του παρέχεται η δυνατότητα να συνδυάσει, κατά τον ιδανικότερο τρόπο, ιστορία, μυθοπλασία και προσωπικά τραυματικά βιώματα. Ίσως επειδή τα φοβερά ιδεολογικά και ψυχολογικά αδιέξοδα μπροστά στα οποία βρίσκεται ο ήρωας της ιστορίας του, ο Φίλιππος –ένας εξόριστος επαναστάτης που φτάνει παράνομα στην Ελλάδα επιφορτισμένος με μια αδιευκρίνιστη αποστολή–, να υπήρξαν και δικά του αδιέξοδα. Όπως και να ’χει, πρόκειται για ένα μυθιστόρημα από τα χαρακτηριστικότερα της μεταπολεμικής πεζογραφίας μας, η εξέλιξη του οποίου ξεκινάει από το τέλος της Κατοχής και φτάνει ως τις παραμονές της δικτατορίας του ’67. Με άλλα λόγια καλύπτει μία περίοδο κατά την οποία, κυρίως, αναπτύχθηκαν και απέκτησαν τεράστιες δυνατότητες οι πολυκέφαλοι –πολιτικοί και άλλοι– μηχανισμοί καταδυνάστευσης και εξουθένωσης του σύγχρονου ανθρώπου, παρεισφρέοντας σε τομείς και πεδία που μέχρι πρότινος θα φαινόταν σαν κάτι το εντελώς φανταστικό και αδιανόητο: στην ίδια τη συνείδησή του.

Κ.Π.

Ονειρεύομαι τους φίλους μου

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΟΛΛΑΣ. Πεζογράφος, σεναριογράφος. Γεννήθηκε το 1940 στην Αδριανή Δράμας. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ, Κοινωνιολογία στη Φρανκφούρτη και Κινηματογράφο στις Βρυξέλλες. Ασχολήθηκε επαγγελματικά με τη ραδιοσκηνοθεσία, την τηλεσκηνοθεσία και το σενάριο· δίδαξε μάλιστα τεχνική σεναρίου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1974 με το πεζό *Νεράιδα της Αθήνας*, αποσπώντας θετικές κριτικές· ακολούθησαν οι συλλογές διηγημάτων *Το τρυφερό δέρμα* (1982), *Τα καλύτερα χρόνια* (1984), *Ονειρεύομαι τους φίλους μου* (1990) κ.ά., τα μυθιστορήματα *Ο άνθρωπος που ξεχάστηκε* (1994), *Μικρά ταξείδια* (1998), *Από τη μια εικόνα στην άλλη* (2003), κ.ά., ενώ συμμετείχε με διηγήματά του σε συλλογικές εκδόσεις.

Ανάμεσα στο αναμφισβήτητα πολύ ενδιαφέρον αφηγηματικό έργο του Δημήτρη Νόλλα –ένα έργο στο οποίο προέχει η αγωνία της μορφής και της αφηγηματικής καινοτομίας– κι ακόμη, ανάμεσα στα έργα της μεταπολιτευτικής μας πεζογραφίας, ξεχωριστή θέση καταλαμβάνει η συλλογή εννέα διηγημάτων του *Ονειρεύομαι τους φίλους μου* (1990, Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη). Πρόκειται για διηγήματα που κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα έχουν την απουσία συγκεκριμένης, ολοκληρωμένης πλοκής, γεγονός που καθόλου δεν ξενίζει τον αναγνώστη, τουλάχιστον αυτόν που έχει, έστω στοιχειωδώς, εξοικειωθεί με νεωτερικές αφηγηματικές εκδοχές και έχει, ως ένα βαθμό, αντιληφθεί την εξάρθρωση των παραδοσιακών κοινωνικών δομών. Η επί μακρόν, εξάλλου, ενασχόληση του συγγραφέα με τον κινηματογράφο και η γνώση των τεχνικών του τον βοηθάει στη σύλληψη και στην αφηγηματική απόδοση του αβέβαιου και του φευγαλέου που χαρακτηρίζει την καθημερινότητα του σύγχρονου ανθρώπου.

Κ.Π.

Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και εκδότης. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1867 και πέθανε στην Αθήνα το 1951. Έζησε στη Ζάκυνθο και ήρθε στην Αθήνα το 1833 όπου φοίτησε στη Φυσικομαθηματική Σχολή, παρακολουθώντας παράλληλα και μαθήματα στη Φιλοσοφική, γρήγορα όμως αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά και επαγγελματικά στη λογοτεχνία, με συνέπεια να θεωρείται από τους πρώτους Έλληνες επαγγελματίες συγγραφείς. Συνεργάστηκε σχεδόν με όλες τις εφημερίδες και τα περιοδικά της εποχής του, διηύθυνε το παιδικό περιοδικό *Διάπλασις των παίδων* (1896-1945), και ίδρυσε το λογοτεχνικό περιοδικό *Νέα Εστία*, του οποίου υπήρξε διευθυντής από το 1927 ως το 1934.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος υπήρξε ένας από τους πολυγραφότερους Έλληνες συγγραφείς, συμβάλλοντας στη μεγάλη αλλαγή πού πραγματοποιήθηκε στα λογοτεχνικά μας πράγματα κατά την περίοδο 1890-1920. Ως κριτικός εντυπωσιάζει με την κριτική του οξυδέρκεια και τόλμη· φτάνει να σκεφτεί κανείς το πραγματικά ιστορικό κείμενό του για τον Καβάφη (δημοσιευμένο τον Νοέμβριο του 1903 στο περιοδικό *Παναθήναια*), που, μακροπρόθεσμα, συνέβαλε στην πανελλήνια αναγνώριση του Αλεξανδρινού. Οι τομείς, πάντως, όπου ιδιαιτέρως διέπρεψε ο Ξενόπουλος ήταν αυτοί της πεζογραφίας και, βεβαίως, του θεάτρου. Εκεί είναι που αποτυπώνονται πενήντα ολόκληρα χρόνια ελληνικής ζωής (1890-1940). Από το τεράστιο σε όγκο πεζογραφικό και θεατρικό έργο του αξίζει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο ηθογραφικό ζακυνθινό δράμα, που ανεβάστηκε το 1904 στη «Νέα Σκηνή» του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου, *Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας*. Πρόκειται για ένα έργο σταθμό στη συγγραφική πορεία του Ξενόπουλου, από λογοτεχνική, θεατρική και σκηνική άποψη. Παρουσιάζονται σ' αυτό οι βαθιές αλλαγές που συντελούνται στη ζακυνθινή κοινωνία, με κυρίαρχο στοιχείο τον ξεπεσμό των παλιών αριστοκρατικών οικογενειών.

Κ.Π.

Τα Τετράδια του Παύλου Φωτεινού

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στην Άμφισσα το 1901 και πέθανε στην Αθήνα το 1984. Η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1913, ενώ ο ίδιος σπούδασε Φιλολογία στο ΑΠΘ και για ένα διάστημα παρακολούθησε μαθήματα Φιλοσοφίας και Αισθητικής στη Σορβόννη. Εργάστηκε σε σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης στη Θεσσαλονίκη και το 1941 ήρθε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε στο Υπουργείο Παιδείας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1927 δημοσιεύοντας το οδοιπορικό «Στα Μοναστήρια του Άθωνα» στο *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*. Τα *Τετράδια του Παύλου Φωτεινού* (Τυπογραφείο «Ανατολή», Θεσσαλονίκη, 1930) είναι το βιβλίο για το οποίο ο Ξεφλούδας παγίωσε τον χαρακτηρισμό του ως εισηγητή του εσωτερικού μονολόγου στην Ελλάδα. Είναι, σύμφωνα με τα γραφόμενα του ίδιου του συγγραφέα, ένα ημερολόγιο εσωτερικών, «ψυχικών μεταπτώσεων», το αποτέλεσμα της καταβύθισής του στις διάφορες καταστάσεις της εσωτερικής του ζωής. Σε μια τέτοια πεζογραφία είναι φυσικό να απουσιάζει η έννοια του χαρακτήρα των προσώπων της αφήγησης. «Όλα τα πρόσωπα που κινούνται ή, καλύτερα, που ονειροπολούν και στοχάζονται στις σελίδες των βιβλίων του», γράφει για το πεζογραφικό έργο του Σ.Ξ. ο Απόστολος Σαχίνης, «δεν μας παρουσιάζονται με διαφοροποιήσεις, που να αποκρυσταλλώνουν μοναδικά, ιδιαίτερα και ανεπανάληπτα γνωρίσματα στις μορφές τους. Έτσι τα βιβλία του μοιάζουν με εξομολογητικά ημερολόγια ή με τετράδια, όπου το ίδιο πάντα πρόσωπο αποτύπωσε, με λόγια αναζητημένα στα βάθη της ψυχής του, τις σκέψεις του ή τη ρευστή και εναλλασσόμενη, αλλά στο βάθος όμοια και ανάλλαχτη, στάση του αντίκρυ στα προβλήματα της ζωής και της ύπαρξης».

Κ.Π.

Ο κόσμος στη δύση του

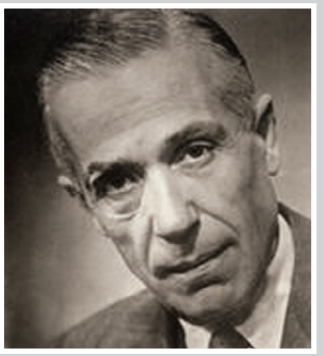
ΖΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ. Ποιητής, δοκιμιογράφος, θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε και πέθανε στη Σκιάθο (1911-2005). Δεν είναι γνωστά πολλά πράγματα για τις σπουδές του, γνωρίζουμε ωστόσο ότι κατά τον Πόλεμο υπηρέτησε ως διερμηνέας της ιταλικής και της γερμανικής γλώσσας. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα έζησε απομονωμένος και αποτραβηγμένος από τα λογοτεχνικά πράγματα στην ιδιαίτερη πατρίδα του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1934 με την ποιητική συλλογή *Η εποποιία των αγενών μετάλλων*, για να ακολουθήσουν οι συλλογές: *Ο κόσμος στη δύση του* (1935), *Ανάρρωση* (1935), *Τοπία* (1936), *Η προσευχή της γης* (1938), *Ωκεάνεια* (1939), *Η συνοδεία του ανέμου* (1945), *Στο σταυροδρόμι του χρόνου* (1946), *Προς τον καθαρό εαυτό* (1953), *Αιθρία σιγή* (1976) κ.ά.

Ποιητής της γενιάς του ’30 ο Οικονόμου, πολυγραφότατος, γοητευμένος από τον μηχανικό πολιτισμό, θιασώτης αντιφατικών μεταξύ τους ιδεολογιών, διατύπωσε έναν εντελώς ιδιότυπο ποιητικό λόγο. «Αν ο Σεφέρης έρχεται κατ’ ευθείαν από τον Καρυωτάκη –γράφει ο Βάσος Βαρίκας–, προκειμένου για τον Οικονόμου, αν ήταν ανάγκη να ζητήσουμε κάποιο πρόδρομό του στην νεοελληνική ποίηση, θα ’πρεπε να σταθούμε στον Καβάφη. […] Αν υπάρχει κάποιος σύνδεσμος ανάμεσά τους θα πρόκειται περισσότερο για συνάντηση παρά για επίδραση. Γιατί ο Οικονόμου δεν προέρχεται από τη λογοτεχνική μας παράδοση. Μαθήτεψε σχεδόν αποκλειστικά σε ξένους δασκάλους. Από την πρώτη του εμφάνιση μας έδειξε μαζί με τη δυναμικότητα του ταλέντου του και το πόσο ακόμη κι αυτό το γλωσσικό όργανο που διάλεξε για να εκφραστεί δεν του ήταν καθόλου υπάκουο».

Κ.Π.

Spleen

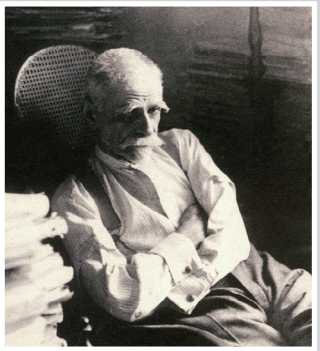

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ. (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κώστα Νέαρχου). Ποιητής, πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1890 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε στην Αθήνα το 1953. Έκανε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Ναύπλιο και στην Κωνσταντινούπολη. Πήγε στην Ευρώπη για σπουδές που ποτέ δεν τέλειωσε, ενώ στο Παρίσι προσβλήθηκε από φυματίωση, γεγονός που τον υποχρέωσε να παραμείνει για δύο χρόνια στο Νταβός. Εν συνεχεία διετέλεσε πρόξενος της Ελλάδας στη Λισαβώνα (1920) και μετά την επιστροφή του στην Αθήνα εργάστηκε ως δημοσιογράφος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα βιβλία: *Σαν όνειρα* (1909), *Spleen* (1912), *Κάρολος Μπωντλαίρ* (1918), *Νοσταλγίες* (1920), *Sol y Sombra* (1934), *Σινά, το Θεοβάδιστον όρος* (1944), *Αχιλλεύς Παράσχος* (1944), *Γλαυκοί δρόμοι* (1947), *Ταξίδια στην Ελλάδα* (1949), κ.ά.

Spleen (1912): Τίτλος «δανεισμένος» από τον Baudelaire, από το έργο του οποίου ο Ουράνης δέχτηκε ισχυρές επιδράσεις. Κυρίαρχο στοιχείο της συλλογής αυτής, όπως και όλης της ποίησης του Ουράνη εξάλλου, είναι η αίσθηση του ανικανοποίητου, της ανίας και της πλήξης που τον χαρακτηρίζει – και όχι μόνο στην ποίηση. Γιατί ο Ουράνης, τόσο για λόγους ιδιοσυγκρασιακούς, όσο και εξ αιτίας της περιρρέουσας. κοινωνικής και πνευματικής ατμόσφαιρας, εξέφρασε όσο λίγοι συγκαιρινοί του συγγραφείς το κλίμα της νοσταλγίας, τη διάθεση για ρέμβη και για διαρκείς μετακινήσεις. Υπήρξε εκφραστής ενός ιδιότυπου κοσμοπολιτισμού, του κενού και της απραξίας, κατατρεχόμενος μονίμως από μία ανεξήγητη όσο και γοητευτική τάση φυγής, σε συνδυασμό με μιαν εντονότατη γεύση του ανικανοποίητου.

Κ.Π.

Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Ποιητής, κριτικός, ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε στην Πάτρα το 1859 και πέθανε στην Αθήνα το 1943. Ανανεωτής της ελληνικής ποίησης, αξιοποίησε αισθητικά στοιχεία που συγκροτούσαν τη λαϊκή παράδοση (ήθη, έθιμα, δημοτικό τραγούδι και πολλά άλλα στοιχεία που έφερνε στο φως η νεοσύστατη, στα χρόνια του, επιστήμη της λαογραφίας) και, βέβαια, τη λόγια παράδοση (αρχαία, μεσαιωνική και νεότερη), της οποίας ήταν βαθύς γνώστης. Κάπως έτσι διαμόρφωσε το γλωσσικό του όργανο, εκμεταλλευόμενος όλα τα στρώματα της ελληνικής λαλιάς, αναζητώντας πάντα την καίρια λέξη και κάποτε, όταν δεν την έβρισκε, μη διστάζοντας να πλάσει μία νέα, δική του, συνεπής στην ιδεατή εικόνα που είχε από πολύ νέος δημιουργήσει για τον ποιητή και για τον υψηλό κοινωνικό-πνευματικό ρόλο του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το ποιητικό του ιδεώδες βρίσκει πρόσφορο έδαφος να εκδηλωθεί και να προκύψει παγιωμένο, μεγαλόπρεπα, σε δύο κυρίως εκτενείς ποιητικές συνθέσεις του: στον *Δωδεκάλογο του Γύφτου* –που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1907, ο πρόλογός του είναι γραμμένος το 1906 και η αφιέρωση χρονολογείται από το 1899– και στη *Φλογέρα του βασιλιά* (1910). Ο *Δωδεκάλογος του Γύφτου* είναι μία μεγάλη και φιλόδοξη επικολυρική σύνθεση, χωρισμένη σε δώδεκα λόγους, που θεματικά σχετίζεται με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης.

Κεντρικός ήρωας αυτού του ποιήματος, όπου συνδυάζονται ο υψηλός λυρισμός, η αφήγηση, η περιγραφή, η δραματικότητα και η στοχασμός, είναι ο γύφτος, δηλαδή ο ίδιος ο ποιητής. «Ο μετρικός και γλωσσικός πλούτος του έργου», γράφει ο Κ.Θ. Δημαράς, «αποτελεί το όριο όπου έφτασε ο Παλαμάς, και συνάμα το όριο της λογοτεχνίας μας. Τα μέτρα και οι ρυθμοί συνταιριάζουν με τον παλμό της έμπνευσης, κάποτε ορμητικά σαν χεί-

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

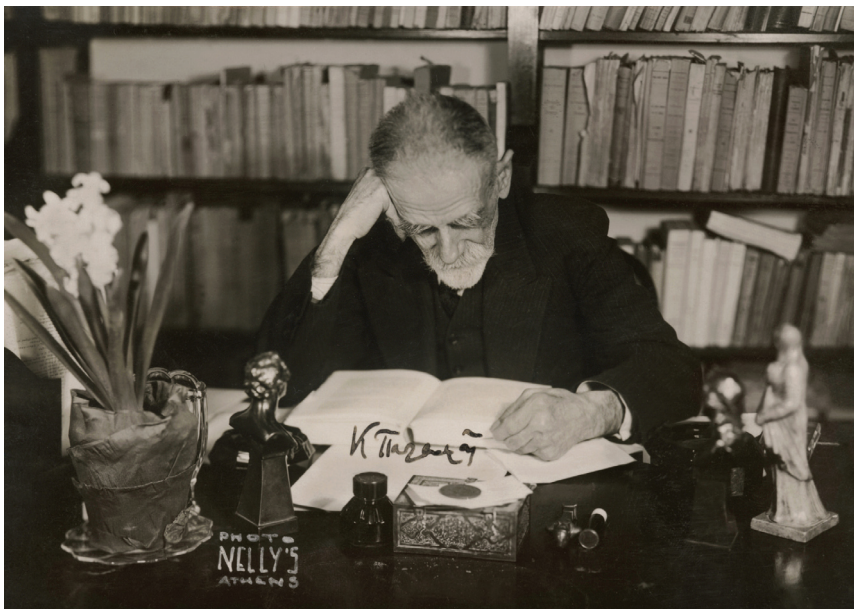
ΤΑ ΔΕΚΑΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.-ΑΘΗΝΑΙ

μαρροι και άλλοτε γαλήνια σαν απλωμένα αργοκίνητα νερά. Στη γλώσσα ο Παλαμάς εκμεταλλεύεται όλη την εθνική κληρονομιά, και ιδιαίτερα το βυζαντινό λεξιλόγιο».

Ταυτόχρονα σχεδόν με τον *Δωδεκάλογο* επεξεργάζεται την άλλη μεγαλόπνοη ποιητική σύνθεσή του, τη *Φλογέρα του Βασιλιά*. Ένα έργο γραμμένο σε δεκαπεντασύλλαβο στίχο, ενδεικτικό του ενδιαφέροντος του ποιητή για τη βυζαντινή περίοδο, στην οποία αναζητά στοιχεία ενισχυτικά των ελπίδων του για μια εθνική αναγέννηση, αν σκεφτεί κανείς ότι γράφεται τις πα-

ραμονές των Βαλκανικών. Οι πηγές του έργου είναι πολλές και ποικίλες: είναι η εθνική έξαρση της εποχής, ο πόθος για την εθνική αποκατάσταση μετά την ταπεινωτική ήττα των ελληνικών δυνάμεων το 1897, ο αγώνας εναντίον των Βουλγάρων. «Δίπλα όμως σ' αυτή την βασική έμπνευση», σημειώνει ο Δημαράς, «απαντούμε τις συγκαιρινές πικρίες και απογοητεύσεις του ποιητή, οι οποίες δίνουν κάποτε σατιρική χροιά στους στίχους του έργου· ύστερα είναι οι γλωσσικοί αγώνες, είναι τα λαογραφικά ενδιαφέροντα που βρίσκουν την θέση τους μέσα στην μερική αυτή σύνθεση».

Κ.Π.

Κούφια καρύδια

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ. Πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1851 και πέθανε στο Λίβερπουλ το 1935. Εγκατεστημένος από νωρίς στην Αγγλία, όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο, υπήρξε μαζί με τον Αργύρη Εφταλιώτη ταγμένος λάτρης του Ψυχάρη και υποστηρικτής της δημοτικής γλώσσας. Ήταν αυτός που μετέφρασε το 1901 την *Καινή Διαθήκη* στη δημοτική, προκαλώντας λυσσαλέες αντιδράσεις από τους συντηρητικούς πανεπιστημιακούς και εκκλησιαστικούς κύκλους, που κατέληξαν στις αιματηρές συγκρούσεις των «Ευαγγελικών». Επίσης μετέφρασε την *Ιλιάδα* σε δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ξεκινώντας από την πεποίθηση ότι τα ομηρικά έπη είναι λαϊκά δημιουργήματα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Επίσης μετέφρασε έργα των Σοφοκλή, Ευριπίδη, Θουκυδίδη, Shakespeare, Kant κ.ά., με την πρόθεση να αποδείξει ότι η δημοτική είναι μία γλώσσα έτοιμη να ανταποκριθεί ακόμη και στις πλέον δύσκολες και απαιτητικές περιπτώσεις, όπως είναι η αρχαία ποίηση και, κυρίως, η φιλοσοφία. Αξιοσημείωτη είναι και η προσφορά του στην παιδική ποίηση, την οποία φρόντισε να απαλλάξει από την ακαμψία της καθαρεύουσας και τον προφανή διδακτισμό της, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αφενός το ταξιδιωτικό του έργο *Μπρουσός* (1923) και η ποιητική συλλογή του *Τα-μπουράς και κόπανος* (1907). Καρπός της φιλολογικής και λογοτεχνικής του δραστηριότητας υπήρξε ο καλαίσθητος τόμος που εξέδωσε το 1915 στο Λίβερπουλ, με τον τίτλο *Κούφια καρύδια* και με το ψευδώνυμο Λέκας Αρβανίτης. Περιέλαβε σ' αυτόν το σύνολο του ποιητικού και ένα μέρος του πεζογραφικού και του μεταφραστικού του έργου.

Κ.Π.

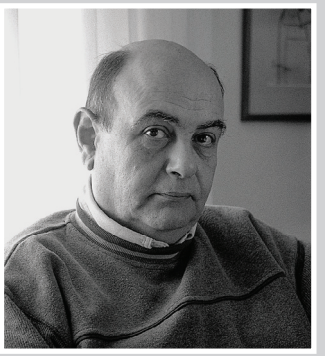
Αστροφεγγιά

Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής, πεζογράφος, κριτικός, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στο Αιτωλικό το 1901 και πέθανε στην Αθήνα το 1982. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και δίδαξε σε διάφορα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης. Στη συνέχεια, αφού πρώτα υπήρξε στέλεχος της ιδιωτικής Σχολής Μακρή, έγινε ιδρυτής της Σχολής Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου. Την πρώτη ουσιαστικά εμφάνισή του στα Γράμματα την πραγματοποιεί το 1920, όταν μαζί με τους Λέοντα Κουκούλα, Μιχ. Στασινόπουλο και Κλέωνα Παράσχο εκδίδουν το περιοδικό *Μούσα*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ιδιαίτερη επιτυχία, αναγνωστική και λογοτεχνική, γνώρισε το μυθιστόρημα *Αστροφεγγιά* (Δημητράκος, Αθήνα 1945). Ο συγγραφέας, όπως και ο ίδιος εξάλλου καταθέτει, επιδιώκει σ' αυτό το μυθιστόρημα να δώσει «την πονεμένη ψυχογραφία μιας γενιάς, που βγήκε από την κόλαση του πρώτου παγκόσμιου πόλεμου βαθιά πληγωμένη, μα και με μια σφραγίδα προσδοκίας στο μέτωπο. Αυτά τα νιάτα της μετέωρης ειρήνης, που τόσο τραγικά ξεγελάστηκαν στις μεγάλες ελπίδες τους, που σύρθηκαν απροσανατόλιστα, παιδεμένα, χωρίς βέβαιη πίστη, χωρίς *προορισμό*, ίσαμε τη δεύτερη, φοβερότερη, κοσμοχαλασιά, άξιζαν κάποια στοργή, κάποια συμπόνια». Από τα λεγόμενα του ίδιου του πεζογράφου προκύπτει η πρόθεσή του να μιλήσει εν ονόματι και για λογαριασμό μιας συγκεκριμένης γενιάς, αυτής του '20, δηλαδή της γενιάς του. Γι' αυτό και ο ήρωας του συγκεκριμένου μυθιστορήματός του, ο Άγγελος –ένας ευαίσθητος νέος, με όνειρα και ιδανικά, που τελικά προσκρούει στα παγερά τείχη της κοινωνικής αδιαφορίας και σκληρότητας–, αν δεν είναι προσωπείο του συγγραφέα είναι, αναμφισβήτητα, φορέας των πνευματικών, κοινωνικών και ιδεολογικών ανησυχιών της γενιάς του Μεσοπολέμου.

Κ.Π.

Βραδιές μπαλέτου

ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1943 και σπούδασε Νομικά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε ως διηγηματογράφος το 1982 με το βιβλίο *Ιστορίες με σκύλους*, για να ακολουθήσουν τα μυθιστορήματα *Η μεγάλη πομπή* (1985), *Βραδιές μπαλέτου* (1991), *Ζαΐδα ή Η καμήλα στα χιόνια* (1996), *Ο κουτσός άγγελος* (2002), κ.ά. Αν και ξεκίνησε με διηγήματα, όπως αποδείχτηκε στη συνέχεια το είδος που ταίριαζε περισσότερο στην ιδιοσυγκρασία του Πανσέληνου και προσφερόταν για μιαν απρόσκοπτη ανάπτυξη των συνθετικών αφηγηματικών δυνατοτήτων του ήταν το μυθιστόρημα.

Σ' αυτό είναι που κατάφερε να διοχετεύσει με αξιοσημείωτη επιτυχία τον προβληματισμό του σχετικά με τη διαμόρφωση των κοινωνικών ηθών στη μεταπολεμική Ελλάδα και να κινηθεί στο πεδίο της νεωτερικότητας, συνδυάζοντας το ρεαλιστικό με το φαντασιακό. Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα μυθιστορήματά του κατέχουν οι *Βραδιές μπαλέτου*, όπου τα αφηγηματικά δρώμενα περιστρέφονται –και συγχρόνως επηρεάζονται– από την «αδυναμία των νεώτερων γενιών να συνδέσουν τα σημερινά προβλήματά τους με την προϊστορία του τόπου στις δεκαετίες που πέρασαν». «Αν σώνει και καλά πρέπει να βρούμε κάποιο κύριο θέμα στο μυθιστόρημα του Πανσέληνου –ένα από τα σημαντικότερα μυθιστορήματα των τελευταίων ετών […]–, θα πρότεινα», σημειώνει ο Σπύρος Τσακνιάς, «σαν τέτοιο τη διερεύνηση μιας εποχής στιγματισμένης από ακραία πολιτικά γεγονότα, τα οποία επηρέασαν καθοριστικά τη μοίρα των ανθρώπων της γενιάς που τα υπέστη. Μυθιστορηματική, που σημαίνει βαθιά διεισδυτική, διερεύνηση και αδρή απεικόνιση ανθρώπινων καταστάσεων, που δεν υπέκυψε στον πειρασμό ενός ευανάγνωστου χρονικού με μυθοπλαστική αμφίεση».

Κ.Π.

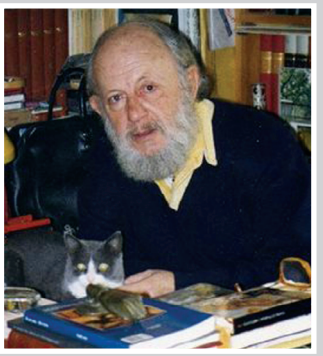
Τότε που ζούσαμε

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ. Πεζογράφος, ποιητής, κριτικός. Γεννήθηκε το 1903 στη Μυτιλήνη και πέθανε το 1984 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά και εργάστηκε ως δικηγόρος· ενταγμένος στον χώρο της Αριστεράς από τα χρόνια της νεότητάς του υπέστη διώξεις και το 1950 εξελέγη βουλευτής. Υπήρξε μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού *Νέοι Πρωτοπόροι* και τα πρώτα βιβλία που εξέδωσε ήταν ποιητικές συλλογές, με ποιήματα κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα και με ροπή προς τη σάτιρα και τον ρεαλισμό. «Ο έρωτας κι η αισθησιακή χαρά της ζωής, η σάτιρα των αστών, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ελευθερία του ατόμου και η απέχθεια για το θάνατο αποτελούν τα κυριότερα θεματικά του μοτίβα», παρατηρούσε ο Κώστας Στεργιόπουλος. Κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει, όμως και στα πεζά του κείμενα, τα οποία, σύμφωνα με την κριτική, παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα αφηγήματά του *Τότε που ζούσαμε* (1974) και *Νερά και χώματα και άλλα πολλά* (1977), ιδίως το πρώτο, απολύτως βιωματικού χαρακτήρα, συμβάλλουν στην ιστορική, πνευματική και ιδεολογική χαρτογράφηση μιας ολόκληρης εποχής. Γραμμένα με τρόπο άμεσο, με διάθεση εξομολογητική και με προφανή την πρόθεση του αφηγητή να είναι ακριβοδίκαιος στις τοποθετήσεις του, αποδεσμευμένος από ιδεολογικές και άλλες παρεμφερείς προκαταλήψεις, ξεναγεί τον αναγνώστη του σε περιοχές όχι πάντα φωτισμένες και συμβάλλει στην αφύπνιση της ιστορικής του μνήμης.

Κ.Π.

Οδοντόκρεμα με χλωροφύλλη

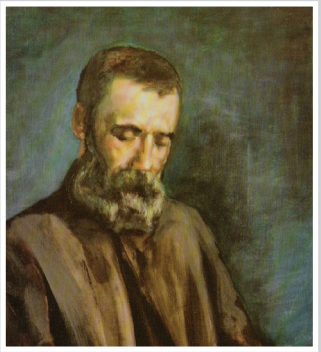

ΗΛΙΑΣ Χ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ. Διηγηματογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στον Πύργο της Ηλείας το 1930. Το 1949 εισήχθη στη Στρατιωτική Σχολή Ιατρικής του ΑΠΘ, ενώ διετέλεσε διευθυντής σύνταξης του επιστημονικού περιοδικού *Ιατρική Επιθεώρησις Ενόπλων Δυνάμεων*. Την περίοδο 1959-1968, ενόσω υπηρετούσε στην Καβάλα, ίδρυσε την κινηματογραφική λέσχη της πόλης. Ήταν συνιδρυτής του περιοδικού *Σκαπτή ύλη*, στο οποίο δημοσίευε κριτικές για το θέατρο και τον κινηματογράφο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα πεζά: *Οδοντόκρεμα με χλωροφύλλη* (1973), *Θερμά θαλάσσια λουτρά* (1980), *Επιστολαί προς μνηστήν* (1980, με τον Ηλία Πετρόπουλο), *Ο γενικός αρχειοθέτης* (1989), *Α/Π «Ελένη»* (1994), *Ροζαμούνδη* (1995), *Τόποι τέσσερεις* (1996), *Τόποι τέσσερεις συν τρεις* (2001), *Ο οβολός και άλλα διηγήματα* (2004). Η συλλογή διηγημάτων *Οδοντόκρεμα με χλωροφύλλη* («Τραμ», Θεσσαλονίκη 1973, β΄ έκδοση «Εγνατία», Θεσσαλονίκη 1979, γ΄ έκδοση «Κείμενα» 1984), είναι βιβλίο ενός από τους σημαντικότερους –και αναμφισβήτητα συνεπέστερους– διηγηματογράφους του μεταπολέμου.

Όλα τα διηγήματα της συλλογής –αλλά και της αμέσως επόμενης (*Θερμά θαλάσσια λουτρά*, 1980)– κινούνται γύρω από τους ίδιους θεματικούς άξονες, συνθέτοντας έναν ενιαίο κόσμο, όπως τον έζησε και τον διαφύλαξε στη μνήμη του ο αφηγητής: τον κόσμο των παιδικών και των νεανικών του χρόνων, στα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής, στη γενέτειρά του. «Ωστόσο, η ματιά με την οποία είναι ιδωμένος ο κόσμος», επισημαίνει ο Σπύρος Τσακνιάς, «δεν είναι αμιγώς εφηβική. Το συγγραφικό εγώ, χωρίς να παρεμβαίνει ανοιχτά μέσα στη διήγηση, μεταγγίζει στη ματιά του αφηγητή τη δική του πείρα ζωής, ακόμη και τη φθορά του».

Κ.Π.

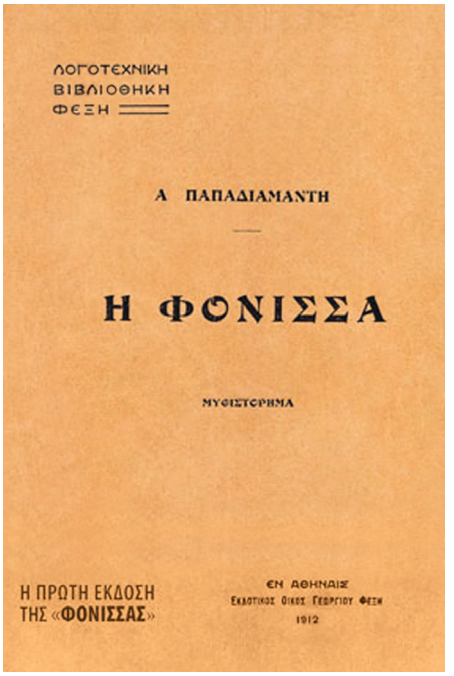

Φόνισσα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ. Κορυφαίος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος και μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στη Σκιάθο (1851-1911). Τέλειωσε το Ελληνικό Σχολείο το 1863, αλλά εστάλη με σχετική καθυστέρηση (1867) στο Γυμνάσιο της Χαλκίδας, όπου «άκουσε» την πρώτη και τη δεύτερη τάξη, ενώ την τρίτη την παρακολούθησε στον Πειραιά· στη συνέχεια επέστρεψε στη γενέτειρά του. Το 1872 έμεινε για λίγους μήνες στο Άγιο Όρος και το 1873 ήρθε στην Αθήνα και φοίτησε στην τέταρτη τάξη στο Βαρβάκειο. Το 1874 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή, όπου παρακολούθησε λίγα φιλολογικά μαθήματα, μαθαίνοντας παράλληλα μόνος του ξένες γλώσσες (αγγλικά και γαλλικά). Το έργο του γνώρισε πολλές, συγκεντρωτικές και άλλες, εκδόσεις, με πληρέστερη και εγκυρότερη την τελευταία εξάτομη έκδοση, με φιλολογική επιμέλεια Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, εκδόσεις Δόμος, Αθήνα (1988-1992).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | «Τω 1868», γράφει ανάμεσα στ' άλλα σε ένα σύντομο αυτοβιογραφικό του σημείωμα, «επεχείρησα να γράψω μυθιστορήματα. Τω 1879 εδημοσιεύθη η *Μετανάστις*, έργον μου εις τον *Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως*. Τω 1881 εν θρησκευτικόν ποιημάτιον εις το περιοδικόν *Σωτήρα*. Τω 1882 εδημοσιεύθησαν *Οι έμποροι των Εθνών* εις το *Μη χάνεσαι*. Αργότερα έγραψα περί τα εκατόν διηγήματα δημοσιευθέντα εις διάφορα περιοδικά και εφημερίδας». Για να αντιμετωπίσει επείγουσες βιοποριστικές ανάγκες του εργάστηκε σε εφημερίδες της εποχής αρθρογραφώντας και μεταφράζοντας, ιδίως από τα αγγλικά. Εκείνος, πάντως, που πρώτος διέγνωσε το ταλέντο του Παπαδιαμάντη ήταν ο Βλάσης Γαβριηλίδης, ο οποίος τον προσέλαβε στο περιοδικό *Μη χάνεσαι* και αργότερα στην εφημερίδα του *Ακρόπολις*, στις σελίδες της οποίας δημοσίευσε, ως επιφυλλίδες, και τα ιστορικά μυθιστορήματά του *Οι έμποροι των Εθνών* και *Γυφτοπούλα*.

Ένα από τα αρτιότερα, όμως, έργο του Παπαδιαμάντη, που κίνησε το ενδιαφέρον τόσο των συγκαιρινών του όσο και των μεταγενέστερων μελετητών, είναι αναμφισβήτητα η *Φόνισσα*· δημοσιεύθηκε σε συνέχειες στο περιοδικό *Παναθήναια* (15.1-15.6.1903) με τον υπότιτλο «κοινωνικόν μυθιστόρημα». Πρόκειται για ένα έργο ενδεικτικό του κοινωνικού προβληματισμού και των νατουραλιστικών επιρροών του συγγραφέα. Η ιστορία διαδραματίζεται στη Σκιάθο· κεντρική ηρωίδα είναι η Χαδούλα ή Φραγκογιαννού, μια γριά με διαταραγμένο ψυχισμό, η οποία διακατέχεται από τη βεβαιότητα ότι όλα τα κορίτσια (ιδίως των φτωχών οικογενειών) έρχονται στον κόσμο για να βασανιστούν και να δυστυχήσουν. Γι' αυτό και είναι πεισμένη ότι επιτελεί θεάρεστο έργο σκοτώνοντας όσα νήπια ή μικρά κοριτσάκια μπορεί. «Η καλά οργανωμένη αφήγηση της ιστορίας», σημειώνει ο Λάμπρος Βαρελάς, «[…], η συνταρακτική μορφή της κεντρικής ηρωίδας, η διεξοδική παρακολούθηση της ψυχολογίας της (πριν και ύστερα από τους φόνους) και, κυρίως, το "ανοιχτό"/πολύσημο τέλος (όπου ο συγγραφέας φαίνεται να μην καταδικάζει απερίφραστα την ηρωίδα του) αποτελούν τα βασικότερα στοιχεία που κάνουν το κείμενο αυτό να ξεχωρίζει, όχι μόνο μέσα στην πεζογραφία του Παπαδιαμάντη αλλά και σε ολόκληρη τη νεοελληνική λογοτεχνία. Η κριτική και η έρευνα δεν έχουν κλείσει ακόμη τους λογαριασμούς τους με αυτό το έργο, γεγονός που δείχνει και την αξία του».

Κ.Π.

Περιπέτεια

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1922 στη Σάμο και πέθανε στην Αθήνα το 1987. Σπούδασε Ιατρική στο ΠΑ και ειδικεύτηκε στην ορθοπεδική. Υπήρξε συνεκδότης (με τον Ε.Χ. Γονατά) του περιοδικού *Πρώτη Ύλη* (1958-1959).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1943 με την ποιητική συλλογή *Το φρέαρ με τις φόρμιγγες*.

Σημαίνων εκπρόσωπος της Α΄ Μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς, ξεκίνησε με εμφανή τα ίχνη της επίδρασης που είχε υποστεί από τον υπερρεαλισμό, χωρίς ωστόσο να έχει αφομοιωθεί από τα πρότυπά του, διαμορφώνοντας έναν δικό του τρόπο ανταπόκρισης στις υπερρεαλιστικές επιταγές. Μπορεί να συνέβαλε σ' αυτό και η ισχυρότατη ανάγκη του να γίνει κάπως εξομολογητικός, να μιλήσει για την αγωνία που τον συνέχει μπροστά σε μια πραγματικότητα που δεν ανταποκρίνεται στα οράματα της νεότητάς του, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης. Μια αγωνία με υπόβαθρο σαφώς υπαρξιακό, πράγμα που γίνεται φανερό αρχής γενομένης από τη συλλογή του *Περιπέτεια* (1953), στα ποιήματα της οποίας καταγράφεται η επώδυνη πορεία του ποιητή προς την ανεύρεση μιας εξόδου κινδύνου, προκειμένου να απαγκιστρωθεί από το άγχος και το άγος της υπαρξιακής μοναξιάς.

«Η ποιητική ομιλία του Παπαδίτσα», γράφει ο Γιώργος Θέμελης, «υφασμένη με "πράγματα", όχι με ωραία λόγια, με λέξεις εμβαπτισμένες στο αίμα βιωματικών εμπειριών και όχι φαντασιώσεων, δημιουργεί ένα παράξενο πλέγμα, που δύσκολα μπορεί κανείς να το διασχίσει, γιατί δεν υπάρχει, όπως στην παλαιά ποίηση, ένα κάποιο όριο διαχωρισμού ανάμεσα σε μορφή και ουσία, όπου θα μπορούσε κανείς εύκολα να περάσει από το πρώτο στο δεύτερο πλάνο των σημασιών από τις σημασιοδοτήσεις».

Κ.Π.

Δ. Π. Παπαδίτσας

ΠΟΙΗΣΗ, 1

στιγμή

Ποιήματα

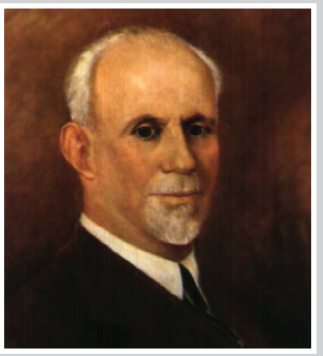
ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ. Ποιητής, μεταφραστής. Γεννήθηκε στην Ύδρα το 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1943. Πέρασε τα παιδικά του χρόνια στον Πειραιά, όπου και τέλειωσε το Γυμνάσιο, ενώ παράλληλα με τις μαθητικές του σπουδές ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία. Για ένα διάστημα διηύθυνε το περιοδικό *Μπουκέτο*. Ναρκομανής, όπως και ο φίλος του Ναπολέων Λαπαθιώτης, έφθασε στο έσχατο σημείο της φθοράς, ώσπου πέθανε από υπερβολική δόση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε από τα μαθητικά του χρόνια, δημοσιεύοντας κείμενά του στο περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων*, ενώ αργότερα συνεργάστηκε με τα σημαντικότερα λογοτεχνικά περιοδικά της εποχής του. Μετέφρασε Milosz, Apollinaire, Baudelaire, Laforgue, Maeterlinck, Valéry κ.ά. Το σκόρπιο ποιητικό και μεταφραστικό έργο του συγκέντρωσε και εξέδωσε ο Τάσος Κόρφης· τα *Ποιήματα* το 1966 και τις *Μεταφράσεις* το 1968. Από τις μεταφράσεις του μπορεί κανείς να εικάσει το κλίμα που ανταποκρινόταν στον ιδιαίτερο και ευπαθή ψυχισμό του Παπανικολάου, ο οποίος υπήρξε ένας από τους πλέον ενδιαφέροντες εκπροσώπους του νεορομαντισμού και του νεοσυμβολισμού του Μεσοπολέμου.

Το ποιητικό του ιδεώδες διαμορφώθηκε μέσω των διαβασμάτων και των μεταφράσεων που συστηματικά επιχείρησε Γάλλων, ως επί το πλείστον, ποιητών. Δεν ήταν όμως μόνο οι ξένες επιδράσεις που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ποιητικής αισθητικής του· ήταν και η ιδιοσυγκρασιακή του ιδιαιτερότητα, το καλλιτεχνικό αλλά και το κριτικό του αισθητήριο, που τον βοήθησαν να συλλάβει τα νεότερα μηνύματα. Στο ολιγοσέλιδο έργο του –έγραψε περί τα πενήντα όλα κι όλα ποιήματα– κυρίαρχο είναι το στοιχείο της νοσταλγίας για έναν κόσμο απροσδιόριστο, γοητευτικόν ωστόσο και οριστικά και αμετάκλητα χαμένο.

Κ.Π.

Θεία δώρα

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ. Ποιητής, κριτικός. Γεννήθηκε στο Καρπενήσι το 1877 και πέθανε το 1940 στην Αθήνα. Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην υπόθεση του δημοτικισμού και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917. Φοίτησε για ένα διάστημα στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας και στη συνέχεια, αφού παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής, ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία. Το διάστημα 1912-1917 υπηρέτησε ως νομάρχης σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και το 1918 διορίστηκε διευθυντής της Εθνικής Πινακοθήκης, παραμένοντας στη θέση αυτή ως το τέλος της ζωής του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Την εμφάνισή του στον χώρο της λογοτεχνίας την πραγματοποίησε το 1898, με την ποιητική συλλογή *Πολεμικά τραγούδια*, εμπνευσμένα από τον πόλεμο του 1897· ακολούθησαν οι *Πεζοί ρυθμοί* (1923), τα *Θεία δώρα* (1931), τα *Διηγήματα* (1927), κ.ά. Σημαντική θέση πλάι στο λογοτεχνικό του έργο έχουν και βιβλία του προορισμένα για παιδιά σχολικής ηλικίας, όπως *Τα ψηλά βουνά* (1918) και *Χελιδόνια* (1920).

Ολιγογράφος ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ιδιαίτερα στην ποίηση, όπου συγκέντρωσε ό,τι καλύτερο είχε γράψει στα *Θεία δώρα* (1931). «Μέσα σε μιαν άψογη τεχνική, που δεν φοβάται, κι επιδιώκει μάλιστα, τις δυσκολίες», παρατηρεί ο Κ.Θ. Δημαράς, «η έμπνευση δεν μας φαίνεται πάντα καθαρά· θα είχε κανείς την τάση να μιλήσει για δεξιοτεχνία. […] Μα η επεξεργασία του στίχου είναι τόσο σοφή, ώστε μας ξαναφέρνει στην απλότητα· η γλώσσα, λόγια καλλιεργημένη, στέκει μακριά από κάθε εκζήτηση, κι έτσι απλή παρουσιάζεται κι αυτή. Τα θέματα της έμπνευσης έχουν ευγένεια, αποφεύγουν την ταπεινότητα χωρίς να φθάνουν στην έξαρση. Ένας κόσμος ψυχικής ηρεμίας παρουσιασμένος όπως του ταιριάζει».

Κ.Π.

Εκλογή Α΄

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ. Ποιητής, μεταφραστής, δοκιμιογράφος, ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1895-1976). Σπούδασε νομικά στο ΠΑ και παρακολούθησε μαθήματα Οικονομικών στη Γενεύη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1913 με τη δημοσίευση ποιημάτων του στην εφημερίδα *Ακρόπολις* και το 1934 κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος ποιημάτων του (συγκεντρωτική έκδοση) με τον τίτλο *Εκλογή Α΄*. Ακολούθησαν τα ποιητικά βιβλία: *Ursa Minor. Κι ένα ακόμη ποίημα* (1944) και *Εκλογή Β΄* (1962)· τα δοκιμιακού περιεχομένου: *Ο τετραπέρατος κόσμος* (1966-1972, δύο τόμοι), *Friedrich Hölderlin, 1770, 1843, 1970* (1970), *Όπου ην κήπος* (1972), κ.ά.

Ο Παπατσώνης, τουλάχιστον ηλικιακά, θα μπορούσε να πει κανείς ότι ανήκει στη γενιά των ποιητών του Μεσοπολέμου. Τα νεωτεριστικά στοιχεία, ωστόσο, που χαρακτηρίζουν την ποίησή του, το γεγονός ότι είναι αυτός που εγκαινίασε τη χρήση του ελεύθερου στίχου στην ελληνική ποίηση και, βέβαια, η θεματολογία του, υποχρέωσαν τους ειδικούς να τον τοποθετήσουν δίπλα στους νεωτερικούς ποιητές της γενιάς του ’30. Πράγματι, ο Παπατσώνης είναι ο πρώτος Έλληνας ποιητής που εγκαταλείπει οριστικά και διά παντός, από το 1920, τον παραδοσιακό στίχο. Μάλιστα, η παράβαση εκ μέρους του των παραδοσιακών ποιητικών κανόνων αποτέλεσε το αντικείμενο της προσοχής πολλών μελετητών της νεωτερικής μας ποίησης, προκειμένου να διαπιστωθεί αν αυτή οφειλόταν σε συνειδητές ή και ασυνείδητες επιδράσεις του ευρωπαϊκού μοντερνισμού ή στην ενδιάθετη τάση του ποιητή να βρει τρόπους ανταποκρινόμενους στις ποιητικές του διαθέσεις-προθέσεις. Όπως και να ’χει, το ζήτημα είναι ότι από το πρώτο κιόλας ποιητικό του βιβλίο (*Εκλογή Α΄*, 1934) ο Παπατσώνης θεωρήθηκε από τους πιο πρωτότυπους Νεοέλληνες ποιητές.

Κ.Π.

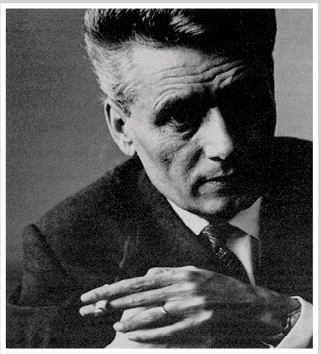
Ο κόκκινος τράγος

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ (Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του πεζογράφου Λεωνίδα Σουρέα). Γεννήθηκε το 1878 στο Παρόρι Λακωνίας και πέθανε στην Αθήνα το 1931. Σπούδασε στη Φιλολογική Σχολή του ΠΑ, όπου εγκαταστάθηκε σε πολύ μικρή ηλικία με τους γονείς του. Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός σε διάφορες πόλεις· το 1907 παραπέμφθηκε σε απολογία για τις καινοτόμες απόψεις του σχετικά με τον τρόπο διδασκαλίας. Συνεργάστηκε με το περιοδικό *Ο Νουμάς* και το 1909 έγινε μέλος της Σοσιαλιστικής Δημοτικιστικής Ένωσης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στον *Κόκκινο τράγο* (α΄ έκδοση 1924, για να ακολουθήσουν κι άλλες, ιδίως μετά το 1970) ο Κώστας Παρορίτης καταπιάνεται με τον άνθρωπο που ζει σε μια φρικτή σκλαβιά οικονομική, κοινωνική και πνευματική, προκειμένου να διαπιστώσει τις αντοχές του σε μια καίρια στιγμή, όπως είναι ο χειμώνας του 1916. Αυτόν τον άνθρωπο τον εντοπίζει στον κόσμο του περιθωρίου, στον κόσμο της φτώχειας και της απόγνωσης.

Ο «Κόκκινος τράγος» είναι ένα συνοικιακό καφενείο της Αθήνας, όπου συναντιούνται καθημερινά άνθρωποι διαφορετικοί μεταξύ τους: απόκληροι, άνεργοι και άρρωστοι (μια απολυμένη δασκάλα, ένας απολυμένος καθηγητής, ένας φοιτητής, δυο τρεις εργάτες), που τους ενώνει το όραμα μιας καλύτερης και δικαιότερης ζωής. Αυτοί αποτελούν τον ένα πόλο της ιστορίας· τον άλλο τον αποτελούν άνθρωποι που, παρά τις αγαθές τους προθέσεις, χωρίς ιδεολογικό έρεισμα, παρασύρονται από τις προσωπικές τους φιλοδοξίες, δελεάζονται από υποσχέσεις επιτήδειων καιροσκόπων και χάνουν την ηθική τους υπόσταση, για να βρεθούν, κάποια στιγμή συνειδησιακής κρίσης, αντιμέτωποι με τον ίδιο τον εαυτό.

Κ.Π.

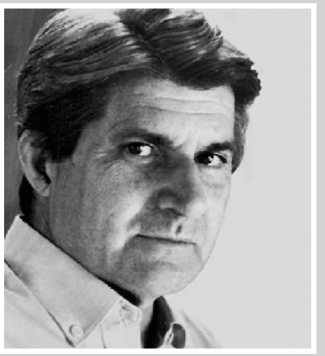
Μεθυσμένη πολιτεία

ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΤΑΤΖΗΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, μεταφραστής. Γεννήθηκε στη Μεσσήνη Μεσσηνίας το 1914 και πέθανε το 1991. Οι σκληρές ανάγκες επιβίωσης τον ανάγκασαν να σταματήσει τις σπουδές του στη Νομική Σχολή και να δώσει εξετάσεις στη Σχολή Χωροφυλακής. Για ένα διάστημα υπηρέτησε ως ενωμοτάρχης, αλλά τις πρώτες κιόλας μέρες της Κατοχής προσχώρησε στον Ε.Λ.Α.Σ. Μετά τον πόλεμο εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα και συνεργάστηκε με διάφορα περιοδικά της εποχής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η *Μεθυσμένη πολιτεία* (α΄ έκδοση «Λογοτεχνική Γωνιά», 1948, β΄έκδοση Φέξης, 1963, γ΄ έκδοση «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», 1977) είναι το πρώτο μυθιστόρημα του Σωτήρη Πατατζή, μετά τη συλλογή διηγημάτων *Ματωμένα χρόνια*, από τα πρώτα βιβλία που βασίστηκαν σε εμπειρίες και βιώματα του πολέμου. «Έρχονται, ένα ωραίο πρωί, κάτι ηθοποιοί, στήνουν στην πλατεία τη σκηνή τους και παίζουν Σαίξπηρ…» γράφει ο Jacques Lacarrière προλογίζοντας. «Αυτό είναι όλο; Όχι. Οι ηθοποιοί εκείνοι είναι πλάσματα ανθρώπινα, αρκετά παράξενα, αρκετά ύποπτα ή σαγηνευτικά –ανάλογα με τις περιπτώσεις– και αναγκάζουν τον καθένα να κάμει την εκλογή του: Η μικρή πρωταγωνίστρια προπάντων, μια κοπελίτσα χαμένη στον κόσμο της επαρχίας, σαν το ψάρι της θάλασσας του Νότου που ξεπέφτει σ' ένα ποτάμι κρύο και σκοτεινό, συνδαυλίζει τα πάθη ή τα μίση, αναστατώνει τους άντρες, σκανδαλίζει τις γυναίκες. Δεν πρέπει όμως να πιστέψουμε πως θα ήταν αρκετός ο έρωτας για να εξηγηθούν όλα: οι άντρες της μικρής πολιτείας, μέσα από τον έρωτά τους ή τον πόθο τους για τη Ρένα, αναζητούν τη δική τους αλήθεια».

Κ.Π.

Κατώγι

ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε και πέθανε στον Πύργο Ηλείας (1924-2008). Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής γράφτηκε στη Νομική Σχολή του ΠΑ χωρίς όμως να τελειώσει τις σπουδές του. Από το 1951 εγκαταστάθηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του και εργάστηκε ως βοηθός λογιστής και στη συνέχεια ως γραμματέας στα Κ.Τ.Ε.Λ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές *Το κατώγι* (1971), *Το σακί* (1980), *Τα αντικλείδια* (1988), *Τριαντατρία χαϊκού* (1990), *Λίγος άμμος* (1997), *Ποιήματα, 1943-1997* (συγκεντρωτική έκδοση, 2001), κ.ά.

Ποιητής της Πρώτης μεταπολεμικής γενιάς ο Γιώργης Παυλόπουλος, σχετικά ολιγογράφος, παρουσιάζει στο σημαντικό ποιητικό του έργο πολλά από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ομηλίκων του ποιητών, αυτών της ήττας. Διαφοροποιείται ωστόσο απ' αυτούς, ίσως εξαιτίας των κάποτε έντονων –τουλάχιστον στις δύο πρώτες ποιητικές συλλογές του– σεφερικών καταβολών του. Τόσο στο *Κατώγι* όσο και στο *Σακί*, δύο είναι τα στοιχεία που κυριαρχούν: της πίκρας και του φόβου. Η πίκρα προβάλλει σαν φυσικό επακόλουθο της απολογιστικής του διάθεσης, της πρόθεσής του να καταμετρήσει τις θυσίες που πήγαν χαμένες και, το κυριότερο, συνέβαλαν στη δημιουργία ενός δυσβάσταχτου, σχεδόν αφόρητου παρόντος.

Ο φόβος εξάλλου αποκτά, τις περισσότερες φορές, σωματικές διαστάσεις. Τον αισθάνεται κανείς να αποκτά σωματική υπόσταση, να παίρνει τη μορφή αρρωστημένων, κακοπαθημένων προσώπων, ή να διογκώνει εξαμβλωματικά πρόσωπα, πράγματα, γεγονότα και καταστάσεις. Από την άποψη αυτή δεν θα ήταν παράτολμο να συσχετιστεί η ποίηση του Παυλόπουλου με αυτήν του Μίλτου Σαχτούρη, δεδομένου ότι και στην ποίηση του τελευταίου ο φόβος αποκτά υπέρογκες, εφιαλτικές διαστάσεις.

Κ.Π.

Αρχιτεκτονική της σκόρπιας ζωής

ΝΙΚΟΣ-ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ. Γεννήθηκε το 1908 στη Θεσσαλονίκη όπου και πέθανε το 1993. Πεζογράφος, ποιητής και ζωγράφος. Σπούδασε Φαρμακευτική και Εφηρμοσμένη Οπτική στα Πανεπιστήμια του Στρασβούργου και του Παρισιού (1926-1929). Μετά την επιστροφή του στη Θεσσαλονίκη εργάστηκε ως φαρμακοποιός και ιατρικός επισκέπτης. Συνδεδεμένος σε όλη τη ζωή του, ψυχή τε και σώματι, με τη γενέτειρά του, τη Θεσσαλονίκη, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του καλλιτεχνικού και του ευρύτερα νοούμενου πνευματικού κλίματός της. Στα Γράμματα παρουσιάστηκε το 1935 δημοσιεύοντας ταυτόχρονα ένα πεζογράφημα και ένα ποίημά του με το ψευδώνυμο Σταυράκιος Κοσμάς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η *Αρχιτεκτονική της σκόρπιας ζωής* (εκδόσεις Ίκαρος, 1963). Μία από τις κορυφώσεις της αφηγηματικής περιπέτειας του Πεντζίκη. Έργο αυτοβιογραφικό, βασισμένο στην τεχνική του συνειρμού, γνήσια μαρτυρία ενός ανθρώπου που προσπαθεί να περιγράψει τα σημαντικότερα στάδια της πορείας του προς την αυτογνωσία. Με αφετηρία κάποια παλιά, αναμνηστικά αντικείμενα, η μνήμη του αφηγητή ξετυλίγεται φαινομενικά ασύνδετη, στην πραγματικότητα ωστόσο «αρχιτεκτονείται» συστηματικά η ζωή του.

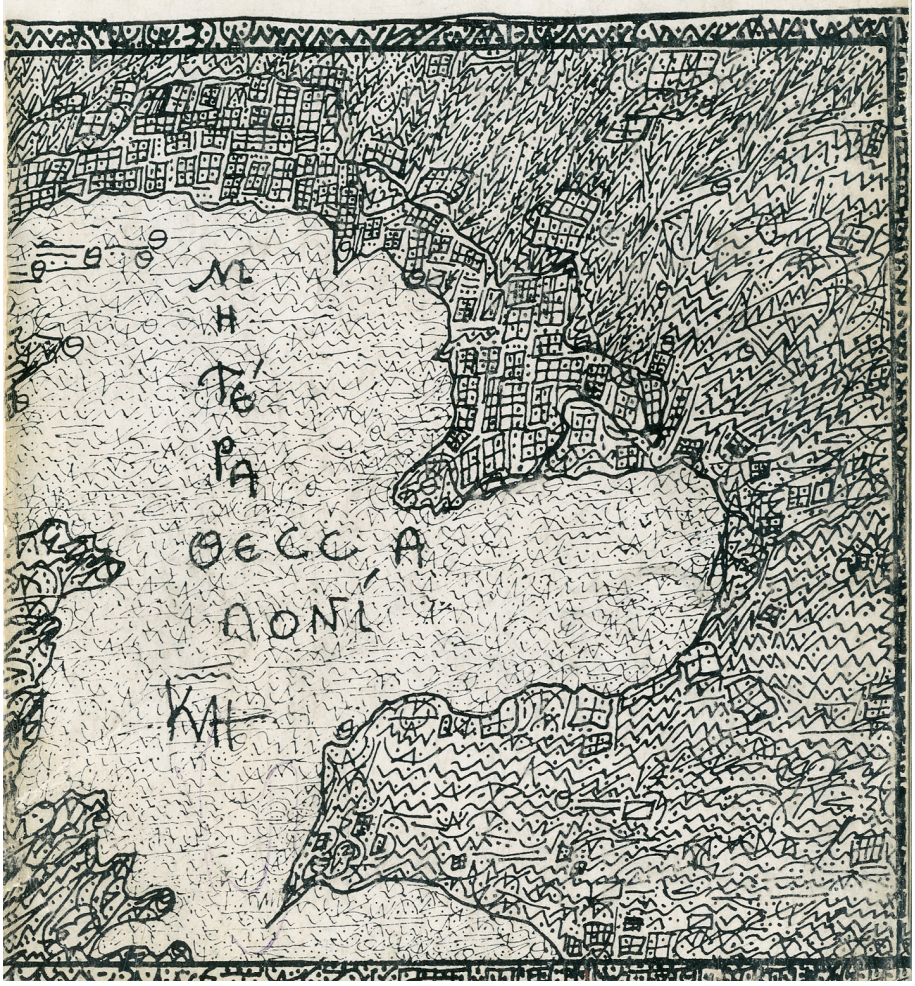
Η αφήγηση, που τείνει να πάρει τη μορφή ενός εσωτερικού μονολόγου, διακόπτεται από μνήμες παρέμβλητες, που συχνά διαδραματίζουν συνδετικό ρόλο του παρελθόντος με το παρόν. Η μνήμη, εξάλλου, στην περίπτωση του Πεντζίκη είναι μία περιοχή απερίφρακτη, όπου μπορεί ο καθένας, στην προκειμένη περίπτωση ο αφηγητής, να εισέρχεται σ' αυτήν και να οικειοποιείται τμήματά της κατά βούλησιν.

Κ.Π.

ΝΙΚΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗ

ΜΗΤΕΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

"ΚΕΔΡΟΣ,,

Γερές και αδύναμες γενεές

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ-ΔΙΟΜΗΔΗΣ. Γεννήθηκε το 1904 στην Αθήνα, όπου και πέθανε το 1995. Διηγηματογράφος και μυθιστοριογράφος. Ακαδημαϊκός. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι, απ' όπου επέστρεψε περί τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Από το 1929 ως το 1946 εργάστηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1925 με τη συλλογή διηγημάτων *Μερικές εικόνες σε κορνίζα*.

Γερές και αδύναμες γενεές (1933-1934). Είναι ένα συνθετικό ψυχολογικό μυθιστόρημα, όπου ο συγγραφέας παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς τα μέλη μιας ελληνικής οικογένειας από τα μέσα του 19ου αιώνα ως τον Μεσοπόλεμο. Τα τρία επιμέρους μυθιστορήματα-τμήματα της τριλογίας κινούνται –όπως και το σύνολο εξάλλου του αφηγηματικού έργου του Πετσάλη-Διομήδη– γύρω από δύο, κυρίως, θεματικές εστίες: την ελληνική αστική κοινωνία και την ιστορία, την οποία ο πεζογράφος προσπάθησε να αναπλάσει μυθιστορηματικά, ξεκινώντας από τη βυζαντινή περίοδο και καταλήγοντας στην εποχή του.

Οι *Γερές και αδύναμες γενεές* θεωρήθηκε από την κριτική ως το πρώτο μυθιστόρημα στο οποίο καταγράφεται, από έναν φύσει και θέσει αστό, η πορεία μιας μεγάλης οικογένειας, με την πρόθεση να δώσει μιαν πλατιά εικόνα της νεοελληνικής αστικής κοινωνίας και με απώτερο στόχο να συμβάλει στον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του «Ελληνισμού», που ήταν το κύριο αίτημα των καλλιτεχνικών και πνευματικών, εν γένει, κύκλων της εποχής και, κυριότατα, των εκπροσώπων της γενιάς του '30.

Κ.Π.

Θλνλση Πετσλλη-Διομηδη

ΟΙ ΜΑΥΡΟΛΥΚΟΙ

Το Χρονικο της Τουρκοκρατιας

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ „ΕΣΤΙΑΣ"

Τουμπεκί

ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΚΡΟΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Π. Γεναρόπουλου. Πεζογράφος και κριτικός. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1896 και πέθανε στην Αθήνα το 1956. Έζησε σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (Ελβετία, Γερμανία, Γαλλία). Σπούδασε Ιατρική και ειδικεύτηκε στη Βιοχημεία.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε περί το 1920 δημοσιεύοντας πεζογραφήματα και μελέτες, ενώ συνεργάστηκε με τα αξιολογότερα περιοδικά της Αριστεράς, όπως *Νέοι Βωμοί*, *Νέα Επιθεώρηση* και *Πρωτοπόροι*.

Τουμπεκί (1927): Ρεαλιστικό έργο, με πρωταγωνιστές ανθρώπους του υποκόσμου – κακοποιούς, πόρνες και αδυσώπητους εγκληματίες. Η ψυχολογία των περιθωριακών ηρώων του αποδίδεται με τέτοια ζωντάνια, ενάργεια και γνώση, που έχει κανείς την αίσθηση μιας αφήγησης «ρεπορταζιακής» υφής.

Σκοπός του συγγραφέα, εν προκειμένω, δεν είναι να κεντρίσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη του για τους ανθρώπους του κοινωνικού περιθωρίου, αλλά αφενός να τον ειδοποιήσει-ενημερώσει για την ύπαρξη ενός άλλου κόσμου και αφετέρου να του καταδείξει τους δόλιους κοινωνικούς μηχανισμούς που συντελούν στη δημιουργία και τη διατήρησή του. Στο *Τουμπεκί* ο Πικρός επιχειρεί επιτυχώς μια επιστημονική, κοινωνιολογικών προθέσεων προσέγγιση του φαινομένου της εγκληματικότητας.

Όπως καίρια παρατηρούσε, αναφερόμενος σ' αυτό το βιβλίο, ο Αιμίλιος Χουρμούζιος στα 1928, «τα ζητήματα της κληρονομικότητας (που δεν είναι παρά "μια συνισταμένη απ' τις προγενέστερες επιδράσεις του περιβάλλοντος") των "τυχαίων" εγκλημάτων, η πρωταρχική αιτία της κλεψιάς και κάθε άλλου παραπλήσιου εγκλήματος (δηλ. η "ατομική ιδιοχτησία") οι κατά καιρούς αντιλήψεις περί εγκλήματος, ηθικής, οικογένειας, θρησκείας, όλ' αυτά τα δημιουργήματα της κυρίαρχης τάξης για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, αναλύονται με αξιέπαινη σαφήνεια και συμπύκνωση ιδεών σε απλό περικάλυμμα».

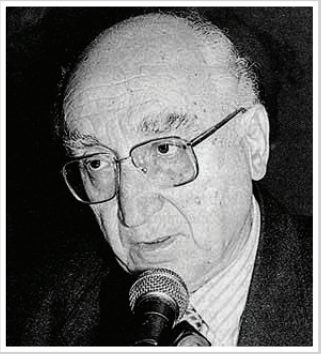
Κ.Π.

ΠΕΤΡΟΥ ΠΙΚΡΟΥ

ΣΑ ΘΑ ΓΙΝΟΥΜΕ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

Το φράγμα

ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του πεζογράφου και δοκιμιογράφου Σπυρίδωνος Πλασκασοβίτη. Γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1917 και πέθανε στην Αθήνα το 2000. Σπούδασε Νομικά και το 1951 εισήλθε στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του ’67 συνελήφθη για την αντιστασιακή του δράση και παρέμεινε φυλακισμένος για τέσσερα χρόνια. Χρημάτισε βουλευτής Επικρατείας και ευρωβουλευτής του ΠΑΣΟΚ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1948 με τη δημοσίευση ενός διηγήματός του στο περιοδικό *Νέα Εστία*. Στη συνέχεια εξέδωσε διηγήματα, νουβέλες και μυθιστορήματα, αρχής γενομένης με το βιβλίο *Γυμνό δέντρο* (1952). Το βιβλίο όμως με το οποίο ο Πλασκοβίτης κατέκτησε μία σημαντική θέση στον χώρο της μεταπολεμικής πεζογραφίας είναι, αναμφισβήτητα, το μυθιστόρημα *Το φράγμα* (1960), με το οποίο ο πεζογράφος, όπως επεσήμανε η κριτική, συνθέτει με μαεστρία το πολυδύναμο σύμβολο της δομής του σημερινού κόσμου· ένα ελκυστικό και συνάμα τερατώδες κατασκεύασμα, ένα μεγαλειώδες επίτευγμα της επινοητικότητας του ανθρώπου, αλλά και μια αισχρή ύβρη προς τους φυσικούς και ηθικούς νόμους. Χαρίζοντας, όσο στέκεται όρθιο, την ευημερία σε όλους, απειλεί με την κατάρρευσή του να μηδενίσει τα πάντα.

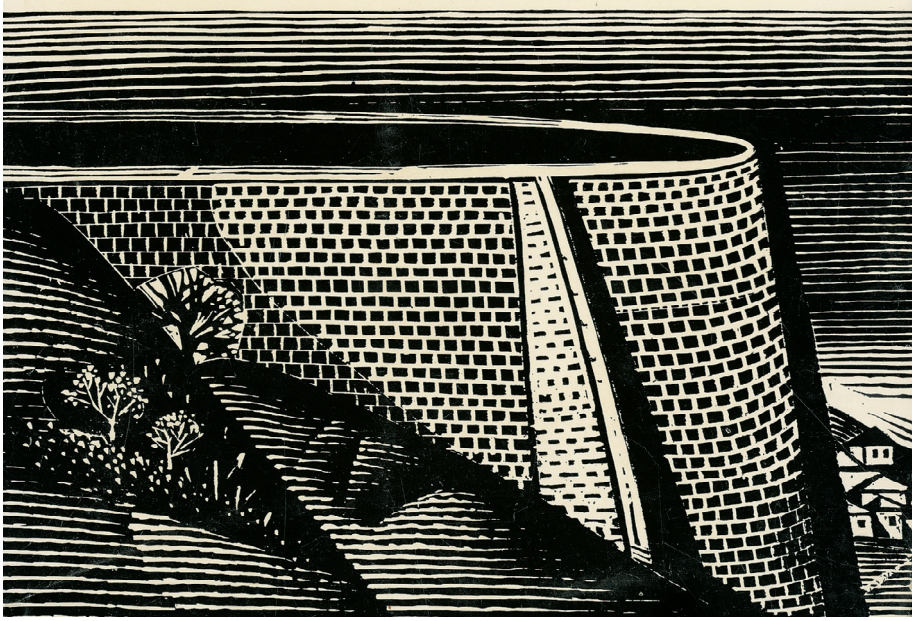
Ένα κρυφό ελάττωμα, έν’ απροσπέλαστο ρήγμα φωλιάζει μέσα σε τούτη την εξωτερικά πανίσχυρη κατασκευή. Η πίστη στη σταθερότητά του αρχίζει προοδευτικά να κλονίζεται στην κοινή συνείδηση. Από τους ψιθύρους ανησυχεί και η εξουσία. Κάπως έτσι αρχίζει αυτό το καφκικό μυθιστόρημα, όσο κι αν ο δημιουργός του μας πληροφορεί ότι την περίοδο που το έγραφε δεν γνώριζε, ακόμα, την ύπαρξη του Κάφκα.

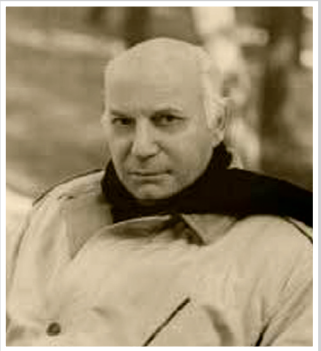
Κ.Π.

ΣΠΥΡΟΣ
ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ

ΤΟ ΦΡΑΓΜΑ

ΚΕΔΡΟΣ

Πρόσωπα του νεώτερου δράματος

ΜΑΡΙΟΣ ΠΛΩΡΙΤΗΣ (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Μάριου Παπαδόπουλου). Συγγραφέας, κριτικός, σκηνοθέτης. (Πειραιάς, 1919 - Αθήνα, 2006). Συνιδρυτής του Θεάτρου Τέχνης και του εκδοτικού οίκου Ίκαρος, επί σειρά ετών κριτικός του θεάτρου και του κινηματογράφου, αρθρογράφος και κριτικός θεάτρου στην εφημερίδα *Το Βήμα*, διευθυντής του περιοδικού *Θέατρο*, δάσκαλος στη Θεατρική Σχολή του Θεάτρου Τέχνης, Πρόεδρος της Εταιρείας Συγγραφέων, καθηγητής στο Τμήμα Θεατρολογίας του ΠΑ, μεταφραστής, ο Μάριος Πλωρίτης αποτέλεσε μία πλήρη και χαρισματική προσωπικότητα στον χώρο της τέχνης και του πνεύματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Την ούτως ή άλλως σημαντική θέση του στα Γράμματα και τις Τέχνες το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα ενίσχυσε και η πλούσια συγγραφική δράση του, με τις εκδόσεις βιβλίων όπως: *Πρόσωπα του νεώτερου δράματος* (1965), *Τα λοφία και οι παγίδες* (1966), *Τα προσωπεία* (1967), *Δυναστείες και δυνάστες* (1974), κ.ά. Απ' αυτά ξεχωρίζουν τα *Πρόσωπα του νεώτερου δράματος*, όπου προσεγγίζει και φωτίζει με έναν απολύτως, σχεδόν βιωματικό τρόπο το πρόσωπο και το έργο μέγιστων θεατρικών συγγραφέων, που συνέβαλαν, ο καθένας με τον τρόπο του, στην ανανέωση της θεατρικής τέχνης: του Στρίντμπεργκ, του Τσέχωφ, του Πιραντέλο, του Μπρεχτ, του Ιονέσκο, του Μπέκετ κ.ά.

Μιλάει γι' αυτούς κομίζοντας νέα στοιχεία για τη ζωή και το έργο τους, φροντίζοντας ακατάπαυστα για τη σαφήνεια, την ευκρίνεια και την ακρίβεια του λόγου του.

Κ.Π.

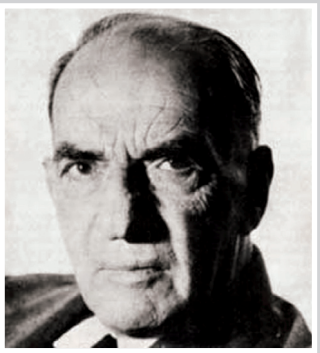
ΒΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ

ΔΟΚΙΜΙΟ

ΜΑΡΙΟΣ ΠΛΩΡΙΤΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Λεμονοδάσος

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Παρασκευά Ταβελούδη). Γεννήθηκε το 1888 στην Αθήνα, όπου και πέθανε το 1974. Φοίτησε στην Ευαγγελική Σχολή και στο Αμερικανικό Κολέγιο της Σμύρνης, σύντομα όμως υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τις σπουδές του και να εργαστεί στην Τράπεζα Ανατολής και αργότερα στη Βίνερ Μπανκ της Σμύρνης. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στο Παρίσι και αυτός λίγο αργότερα διορίστηκε στην Ιονική Τράπεζα του Λονδίνου, ως το 1924, οπότε μετατέθηκε στην Αθήνα. Επιδόθηκε συστηματικά, για βιοποριστικούς λόγους, στη μετάφραση, μεταφέροντας στην ελληνική γλώσσα πολλά και σημαντικά λογοτεχνικά έργα. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ε.Δ.Α. (1951) και υποψήφιος βουλευτής του κόμματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το *Λεμονοδάσος* (1930) είναι το πρώτο μυθιστόρημα που εξέδωσε ο Κοσμάς Πολίτης στα σαράντα δύο του χρόνια, ταράζοντας τα λιμνάζοντα νερά της ελληνικής πεζογραφίας. «Όλοι εντυπωσιάζονται και καταγοητεύονται από το βιβλίο», σημειώνει η Νόρα Αναγνωστάκη, «γιατί ανακαλύπτουν σ' αυτό μιαν Ελλάδα που τη γνώριζαν καλά, αλλά δεν τη συναντούσαν στα ελληνικά βιβλία. Μια χώρα μαγευτική και λάμπουσα, με ήλιο, θάλασσα, ουρανό, πρασινάδες, μυρωδιές, ερωτευμένα νιάτα και σύγχρονη αστική ζωή». Στο *Λεμονοδάσος* –που έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από όλη σχεδόν τη λογοτεχνική κριτική της εποχής– ξετυλίγεται η παθιασμένη όσο και τραυματική ερωτική ιστορία δύο νέων, του Παύλου και της Βιργινίας. Μία ιστορία που χρονικά τοποθετείται στα χρόνια του Μεσοπολέμου και διαδραματίζεται ένα καλοκαίρι στους Δελφούς, στην Αθήνα και στο «Λεμονοδάσος» του Πόρου, μέσα στην αισθησιακή ατμόσφαιρα που συνθέτουν τα νιάτα και τα ακατασίγαστα πάθη των πρωταγωνιστών, σε συνδυασμό με την οργιαστική φύση.

Κ.Π.

Φώτος Πολίτης. Εκλογή από το έργο του

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ. Κριτικός, σκηνοθέτης και μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1890-1934). Γιος του καθηγητή Νικολάου Γ. Πολίτη και αδελφός του Λίνου Πολίτη. Έφηβος ακόμα δημοσίευσε ποιήματά του στα περιοδικά *Νουμάς* και *Ηγησώ* (1905 και 1907 αντιστοίχως), ενώ το 1908 βραβεύτηκε για το τρίπρακτο δράμα του *Βρυκόλακας*, εμπνευσμένο από το δημοτικό τραγούδι «Του νεκρού αδελφού». Τελειώνοντας το Γυμνάσιο, και αφού προηγουμένως φοίτησε για ένα χρόνο στο Ωδείο Αθηνών, πήγε στη Γερμανία, όπου σπούδασε Νομικά στα Πανεπιστήμια του Μονάχου και της Χαϊδελβέργης, για να παρακολουθήσει στη συνέχεια μαθήματα φιλοσοφίας, θεατρολογίας και σκηνοθεσίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Δημοτικιστής και ασυμβίβαστος ιδεαλιστής, άσκησε με συνέπεια και αγωνιστικότητα το λειτούργημα του κριτικού –γράφοντας για το θέατρο αλλά και για όλο το φάσμα της καλλιτεχνικής και πνευματικής ζωής– υποστηρίζοντας ότι δεν συντρέχουν οι απαραίτητες κοινωνικές και πνευματικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία γνήσιας λογοτεχνίας και τέχνης στην Ελλάδα και προτρέποντας την επιστροφή στις εθνικές πηγές και στην ανόθευτη νεοελληνική παράδοση, όπως αυτή ανανεώθηκε από το Κρητικό θέατρο, τον Διονύσιο Σολωμό, τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη και εν μέρει τον Κωστή Παλαμά.

Το τεράστιο σε ποιότητα και σε έκταση κριτικό έργο του –ένα μικρό μέρος του οποίου εκδόθηκε μετά τον θάνατό του το 1938 με τον τίτλο *Φώτος Πολίτης. Εκλογή από το έργο του*– άσκησε μεγάλη επίδραση στην κριτική του Μεσοπολέμου.

Κ.Π.

Άπαντα

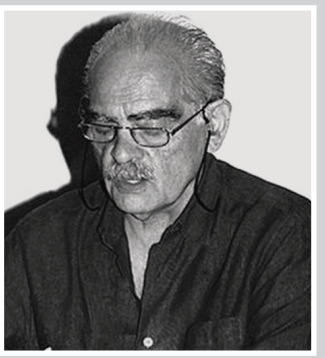
ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ. Γεννήθηκε στην Καλαμάτα το 1902 και πέθανε στην Αθήνα το 1930. Τελείωσε το Γυμνάσιο της Καλαμάτας και εν συνεχεία εργάστηκε στη Νομαρχία Μεσσηνίας· το 1920 διορίστηκε στη Νομαρχία Αττικής, όπου γνωρίστηκε με τον Καρυωτάκη. Το 1922 ενεγράφη στη Νομική Σχολή του ΠΑ, την οποία εγκατέλειψε χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές της. Παρακολούθησε μαθήματα υποκριτικής στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου και στη Σχολή Κουνελάκη. Το 1925 πήγε στο Παρίσι, όπου παρακολούθησε μαθήματα Ραπτικής ως το 1928 που, έχοντας προσβληθεί από φυματίωση, αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Ελλάδα. Τα δύο τελευταία χρόνια της ζωής της πέρασε στο σανατόριο «Η Σωτηρία».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Την ίδια περίοδο εξέδωσε και τις ποιητικές συλλογές της *Οι τρίλλιες που σβύνουν* (1928) και *Ηχώ στο χάος* (1929). Μετά τον θάνατό της εκδόθηκαν τα *Άπαντά* της (1961) με επιμέλεια της Λιλής Ζωγράφου και επανεκδόθηκαν (αυτήν τη φορά με την επιμέλεια του Τάκη Μενδράκου) το 1982, με την προσθήκη μιας αδημοσίευτης ως τότε νουβέλας.

Το περιορισμένο σε όγκο ποιητικό έργο της Πολυδούρη εντάσσεται στο πνεύμα του νεορομαντισμού και του νεοσυμβολισμού, όπως και το μεγαλύτερο μέρος, εξάλλου, της ποίησης του Μεσοπολέμου και, πιο συγκεκριμένα, των ποιητών που συγκροτούν τη γενιά του ’20 (Καρυωτάκης, Τέλλος Άγρας, Κώστας Ουράνης, Ναπολέων Λαπαθιώτης κ.ά.), από τους οποίους η ποιήτρια είναι επηρεασμένη. Η συναισθηματική κοινοτοπία, η ποιητικά αναποτελεσματική συγκινησιακή φόρτιση που χαρακτηρίζουν τα ερωτικά, ως επί το πλείστον, ποιήματά της, υποχωρούν μετά την αυτοκτονία του Καρυωτάκη. Αυτό είναι προφανές στα ποιήματα που γράφει μετά την επιστροφή της από το Παρίσι κι ενώ η κατάσταση της υγείας της χειροτερεύει.

Κ.Π.

Η γυναίκα του Λωτ

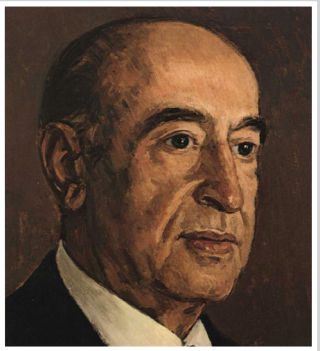

ΜΑΡΙΟΣ ΠΟΝΤΙΚΑΣ. Θεατρικός συγγραφέας, πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1942 στη Μυτιλήνη. Ανήκει στους μεταπολεμικούς θεατρικούς συγγραφείς που ανανέωσαν και διεύρυναν το ελληνικό νεορεαλιστικό θέατρο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έργα του: *Η πανοραμική θέα μιας νυχτερινής εργασίας*, (1971), *Θεατές* (1978), *Εσωτερικαί ειδήσεις* (1981), *Η γυναίκα του Λωτ* (1985), *Ο δολοφόνος του Λάιου και τα κοράκια* (2004), κ.ά. Γνήσιο τέκνο του Μεταπολέμου, ο Μάριος Ποντίκας καταθέτει, ειρωνευόμενος και σαρκάζοντας με πικρό χιούμορ –όπως και οι σημαντικότεροι μεταπολεμικοί θεατρικοί συγγραφείς– την άρνησή του να ενταχθεί σε μια πραγματικότητα βυθισμένη στην υποκρισία, την αδικία και την κοινωνική αναλγησία.

Οι ήρωές του, αποκομμένοι από τον κοινωνικό περίγυρο, με ηθικές αρχές υπαγορευόμενες από την αδήριτη ανάγκη τους να υπάρξουν και να δικαιωθούν στα δικά τους μάτια και στον μικρόκοσμο που τους περιβάλλει, διαμορφώνουν έναν απολύτως δικό τους, ελαστικό κώδικα συμπεριφοράς, ο οποίος επιτρέπει –χωρίς βεβαίως και να δικαιώνει– ακόμα και το έγκλημα. Στη *Γυναίκα του Λωτ*, π.χ., πατέρας και κόρη δεν θα διστάσουν κάποια στιγμή να πνίξουν τον καρπό του μιαρού έρωτά τους, ένα μωρό του οποίου η σκηνική παρουσία δηλώνεται μόνο με το άκουσμα του κλάματός του. Ενώ στους *Θεατές* –την κορυφαία δημιουργική στιγμή του Ποντίκα– η Α΄ Γυναίκα σκοτώνει τον ανάπηρο από τον Εμφύλιο μικροπωλητή άντρα της και ύστερα αυτοκτονεί. Το περιθώριο, εν προκειμένω, ακόμη και ερήμην των ανθρώπων που περικλείει στους κόλπους του, ακόμη και όταν αγνοούν ή δεν έχουν συνειδητοποιήσει απολύτως την περιθωριοποίησή τους, δρα σαν ένα ενδεχομένως γλυκόπιοτο πλην καταστροφικό και θανατηφόρο δηλητήριο.

Κ.Π.

Το χρονικό μιας πολιτείας

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στο Ρέθυμνο Κρήτης το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1986. Μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και δοκιμιογράφος. Παρακολούθησε Νομικά και Φιλολογία στο ΠΑ (1925-1930) και στη συνέχεια σπούδασε στο Παρίσι Ιστορία της Τέχνης και Αισθητική. Το 1935 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφίας στο ΑΠΘ και το 1937 διορίστηκε διευθυντής Καλών Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας. Το 1939 έγινε καθηγητής στην έδρα Επιστήμης και Τέχνης στην Ανωτάτη Σχολή Καλών τεχνών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | *Το χρονικό μιας πολιτείας* (1938). Μυθιστορία, χαρακτηρίζει ο συγγραφέας αυτό το έργο του, με το οποίο αναγνωρίστηκε ως μία σημαντική μορφή της δεκαετίας του 1930. Που σημαίνει ότι συνδυάζοντας μύθο και ιστορία προσπάθησε να εκφράσει τη νοσταλγία που τον διακατείχε για τη γενέθλια πόλη του, το Ρέθυμνο, όταν βρισκόταν για σπουδές στο Παρίσι. Πρόκειται για ένα κείμενο που τον κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η μνήμη, αφού ο συγγραφέας επιστρέφει με ελεγχόμενη συγκίνηση στις αναμνήσεις των παιδικών και των εφηβικών του χρόνων, επικαλούμενος τοποθεσίες και πρόσωπα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του ύφος και του ήθους του. Στις μορφές που ανακαλεί, προσπαθώντας να αποδώσει το κλίμα της εποχής που θέλει να αναβιώσει, διακρίνει κανείς μια ευγενική μελαγχολία, μια διακριτική υψηλοφροσύνη και μιαν αίσθηση αρχοντιάς.

Πρόκειται για μορφές εξευγενισμένες από το φυσικό περιβάλλον, από τη ζωντανή και πάντα παρούσα ιστορία που, διεμβολισμένη από μύθους και θρύλους, διδάσκει, ενδυναμώνει και παρηγορεί, καθώς και από τη βεβαιότητα της υψηλής, της αρχοντικής καταγωγής τους.

Κ.Π.

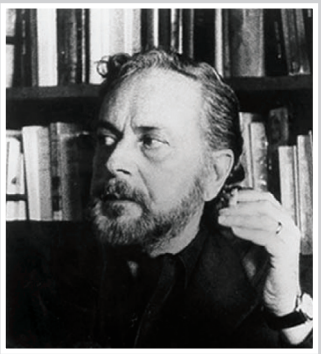
Οι ιδέες και τα έργα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ. Κριτικός λογοτεχνίας, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1924. Από τα χρόνια της εφηβείας του ενεπλάκη με την υπόθεση της Αριστεράς· συμμετείχε στην Εθνική Αντίσταση και στην περιπέτεια του Εμφυλίου, γεγονός που τον υποχρέωσε να διακόψει τις σπουδές του στη Χημεία. Υπήρξε συντάκτης της εφημερίδας *Ελεύθερη Ελλάδα* (1946-1947), ενώ παράλληλα συνεργαζόταν με το περιοδικό της ΕΠΟΝ *Νέα γενιά*. Αργότερα συνεργάστηκε με τις εφημερίδες *Αυγή*, *Ελεύθερος* και *Ώρα*. Υπήρξε από τους πρωτεργάτες του περιοδικού *Επιθεώρηση Τέχνης* (1954-1967).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Δημήτρης Ραυτόπουλος είναι ένας από τους χαρακτηριστικότερους μεταπολεμικούς κριτικούς της λογοτεχνίας. Διατρέχοντας κανείς τα κριτικά και τα δοκιμιακά κείμενά του αισθάνεται τις άλλοτε προφανείς και άλλοτε υποδόριες μετακινήσεις της μαρξιστικής κριτικής από το δόγμα στον αντιδογματισμό. Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στο σημαντικό κριτικό και θεωρητικό έργο του κατέχει το πρώτο βιβλίο του (*Οι ιδέες και τα έργα*, εκδόσεις «Δίφρος», 1965), όπου προσεγγίζονται βαρύνουσας σημασίας πρόσωπα, κείμενα και καταστάσεις της λογοτεχνίας της δεκαετίας 1955-1965, η οποία κατά τον κριτικό είναι από τις πιο δημιουργικές για την πεζογραφία μας.

Με κριτήριο κυρίως ιδεολογικό συγκεντρώνει «κριτικά δοκίμια, που παρακολουθούν από κοντά τα κυριότερα συμβάντα της πεζογραφίας μας σ' αυτή την περίοδο», με την πρόθεση να δώσει μια γενική άποψή της, επιλέγοντας πρόσωπα και κείμενα που, κατά την κρίση του, «κάτι αντιπροσωπεύουν». Έτσι, εξετάζει την περίπτωση Καζαντζάκη, τη γενιά του '30, τη γενιά της Αντίστασης, το είδος και το ύφος της αγωνίας, την πολεμική ή μαύρη πολιτική λογοτεχνία κ.λπ.

Κ.Π.

Η σονάτα του σεληνόφωτος

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Ποιητής, Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1909 στη Μονεμβασιά και πέθανε στην Αθήνα το 1990. Το 1921 Γράφτηκε στο Γυμνάσιο του Γυθείου. Την ίδια χρονιά πέθαναν από φυματίωση ο αδερφός του και η μητέρα του. Μετά την αποφοίτησή του (1925) κι ενώ έχει συντελεστεί η οικονομική καταστροφή της οικογένειάς του έρχεται στην Αθήνα για να εργαστεί. Τον Ιανουάριο του 1927, έχοντας προσβληθεί από φυματίωση, εισάγεται στο σανατόριο «Σωτηρία», εν συνεχεία στο σανατόριο της Καψαλώνας και τέλος στο σανατόριο του Αγίου Ιωάννη στα Χανιά Κρήτης. Το 1931 επιστρέφει στην Αθήνα και εργάζεται ως ηθοποιός και χορευτής σε διάφορα θέατρα.

Ως το 1943, βιώνοντας σκληρές οικογενειακές περιπέτειες και με διαρκείς αναζωπυρώσεις της αρρώστιας του εργάζεται στο Εθνικό Θέατρο και στη Λυρική Σκηνή· το 1945, μετά τα Δεκεμβριανά, οργανωμένος στο Ε.Α.Μ., συνεργάζεται με το Λαϊκό Θέατρο Μακεδονίας. Δύο χρόνια μετά την έναρξη του Εμφυλίου συλλαμβάνεται και εξορίζεται πρώτα στη Λήμνο, στη συνέχεια στη Μακρόνησο και τέλος στον Άη-Στράτη (1948-1952). Μετά την απελευθέρωσή του προσχωρεί στην Ε.Δ.Α. (1952). Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του ’67 εκτοπίστηκε στη Γυάρο, στη Λέρο και στη Σάμο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε στην ηλικία των δεκαπέντε χρόνων, δημοσιεύοντας ποιήματά του στο περιοδικό *Η Διάπλασις των παίδων* (1924-1927) και στο περιοδικό της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαιδείας* (1927-1928). Θεωρείται ο πλέον πολυγράφος Νεοέλληνας ποιητής, δημοσιεύοντας πάρα πολλά ποιητικά βιβλία (συνθέσεις ή συλλογές), εννέα αφηγηματικά βιβλία υπό τον γενικό τίτλο *Εικονοστάσιο ανωνύμων αγίων* (1982-1986) και δύο θεατρικά, ενώ άφησε και πλουσιότατο μεταφραστικό έργο.

Γιάννης Ρίτσος

Τά ἐρωτικά

Μπαίνει τό βουνό στό σπίτι,
κάθεται στά γόνατά μου.
Ἡ μέρα καπνίζει.
Ὁ ἀέρας πάλι δικός σου.
Πιό πέρα τίποτα.

Ἔρχονται πιό μεγάλες νύχτες.
Σαρκοβόρα φυτά
τυλίγουν τό σπίτι,
τυλίγουν τό κρεβάτι.
Τά χείλη σου ἀπόντα
μέ ἀπομυζοῦν.

Στό κέντρο τοῦ στίχου
ἐσύ κ' ἐσύ.
Ἡ ἀνάσα σου γεμίζει
ὅλες τίς λέξεις,
ὅλη τή σιωπή.

Ἡ κάθε σου χειρονομία

Μπαίνει ὁ βουνό σ' ὁ σπίτι,
κάθεται σ' ά γόνατά μ.
Ἡ μέρα καπνίζει.
Ὁ ἀέρας πάλι δικός σ.
Πιό πέρα τίποτα.

Ἔρχονται πό μεγάλες νύχτες.
Σαρκοβόρα φυτά
τυλίγουν ὁ σπίτι,
τυλίγουν ὁ κρεβάτι.
Τά χείλη σ ἀπόντα
μέ ἀπομυζοῦν.

Σ' ὁ κέντρο τοῦ στίχου
ἐσύ κ' ἐσύ.
Ἡ ἀνάσα σ γεμίζει
ὅλες τίς λέξεις,
ὅλη τή σιωπή.

Ἡ κάθε σ χειρονομία

Ὑμνό σῶμα

Σονάτα του σεληνόφωτος (Εκδόσεις Κέδρος, 1956). Συνθετικό ποίημα –για πολλούς η κορυφαία δημιουργική στιγμή του Γιάννη Ρίτσου– που εντάσσεται στον κύκλο ποιημάτων με τον γενικό τίτλο *Τέταρτη διάσταση*· τίτλο δηλωτικό των νέων τάσεων και αναζητήσεων του ποιητή, προκειμένου να εντοπίσει και να καταδείξει τους βαθύτερους ψυχικούς, πνευματικούς, αλλά και εξωτερικούς-αντικειμενικούς της φθοράς των προσώπων και των αντικειμένων.

Η «Τέταρτη διάσταση» είναι η υπέρτατη διάσταση που αποκτούν κάποια στιγμή πρόσωπα και πράγματα –στη συγκεκριμένη περίπτωση τα πράγματα– στην αίσθηση και στη συνείδηση ενός ανθρώπου, όταν, με τρόπο που μοιάζει ανεξήγητος, αποδεσμεύονται από τα περιοριστικά της ύλης και της μορφής τους όρια, αποκτώντας ιδιότητες και δυνατότητες καταπληκτικές, επίφοβες και επίβουλες. Προϋπόθεση για να συμβεί αυτό είναι, πρωτίστως, η αποδέσμευση και του χρόνου από τις αντικειμενικές, περιοριστικές της ουσίας του διαστάσεις: το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον· η αδιάπτωτη ρευστότητά του και, κατά συνέπεια, η απροσδιοριστία του, ώστε να μπορεί, έχοντας χάσει την αντικειμενικότητά του, να καθίσταται υποκειμενικός.

Ο χρόνος στη *Σονάτα* δεν είναι απλώς υποκειμενικός· είναι απολύτως προσωπικός. Υπάρχει και λειτουργεί μόνο για τη μονολογούσα ηρωίδα του ποιήματος, τη γυναίκα με τα μαύρα. Αυτή είναι, εν αγνοία της, ο μοναδικός φορέας του χρόνου, γι' αυτό και αδυνατεί να τον κατανοήσει ως αντικειμενικώς υπάρχοντα. Όσο για τον χρόνο των πραγμάτων, αυτός μοιάζει να είναι ακινητοποιημένος στο σημείο εκείνο που σταμάτησε, για ποικίλους λόγους, αντικειμενικούς ή υποκειμενικούς, ο χρηστικός προορισμός τους, οπότε και αποδεσμεύτηκαν από τις καθηλωτικές των διαστάσεών τους συνθήκες της καθημερινής πραγματικότητας, αλλά και της πραγματικότητας εν γένει.

Κ.Π.

Το βυσσινί τριαντάφυλλο

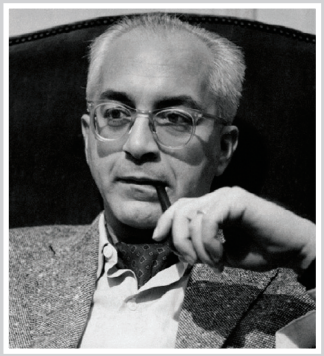
ΠΛΑΤΩΝ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1883 και πέθανε στην Αθήνα το 1919. Φοίτησε στην Ευαγγελική Σχολή και στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, αλλά πολύ νωρίς εγκατέλειψε τις σπουδές του για να έρθει στην Αθήνα όπου εργάστηκε ως δημοσιογράφος πρώτα στην εφημερίδα *Ακρόπολις* και ύστερα σε άλλες εφημερίδες.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1908 με τα πεζοτράγουδα *De Profundis*, υπογράφοντας ως Πλάτων Σουλιώτης-Ροδοκανάκης. Την ίδια περίοδο δημοσίευε σε συνέχειες στην εφημερίδα *Ακρόπολις* το αυτοβιογραφικό κείμενό του *Το φλογισμένο ράσο*.

Το βυσσινί τριαντάφυλλο (διηγήματα, Αθήνα 1912. Τελευταία έκδοση «Νεφέλη», Αθήνα 1988). Γοητευτικά διηγήματα ενός αμφιλεγόμενου συγγραφέα, ενδεχομένως του γνησιότερου εκπροσώπου του αισθητισμού στην Ελλάδα. Σε όλα τα διηγήματα του βιβλίου –ιδίως στο ομότιτλο– ο αναγνώστης διακρίνει τις έντονες επιδράσεις που υπέστη ο Ροδοκανάκης από τον Ουάιλντ, τον Ντ' Αννούντσιο και τον Νίτσε· διακρίνει, με άλλα λόγια, μιαν ωραιολατρεία και έναν διογκωμένο λυρισμό στην υπηρεσία ενός ασύλληπτου ονείρου, που καμία σχέση δεν έχει με την πραγματικότητα, με την αληθινή ζωή. «Ό,τι γράφει ο κ. Ροδοκανάκης», επισημαίνει ο Κωστής Παλαμάς, «σφραγίζεται από μιαν ωραία ορμή, που νέα είναι ακόμη, και δεν έδειξε όλη της την πλαστική χάρη, μα τραβά ανυπόμονα προς το δημιούργημα κάποιας διαλεχτής ομορφιάς.

Στο *Βυσσινί τριαντάφυλλο* βρίσκετε στοιχεία από τη ζωή, το σχέδιο μιας ιστορίας, κάτι σαν ψυχολογική ανάλυση, κάποιο δράμα, κάτι σα χαρακτήρες, λίγη ειρωνεία, λίγη φιλοσοφία, ξέρω κ' εγώ τι».

Κ.Π.

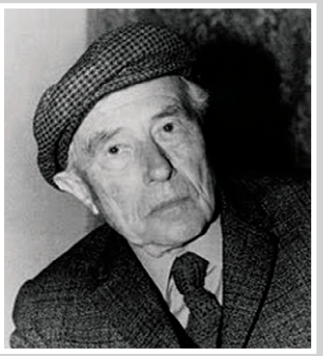
Χρονικό μιας σταυροφορίας

ΡΟΔΗΣ ΡΟΥΦΟΣ. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε το 1924 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1972. Γιος του υπουργού επί κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου, Λουκά Κανακάρη-Ρούφου. Το 1942 ενεγράφη στη Νομική Σχολή του ΠΑ συμμετέχοντας παράλληλα στην Εθνική Αντίσταση, ενώ αργότερα εντάχθηκε στις ένοπλες ομάδες του Ε.Δ.Ε.Σ. του στρατηγού Ζέρβα.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1954 με την έκδοση του πρώτου μέρους της τριλογίας *Χρονικό μιας σταυροφορίας*, του μυθιστορήματος *Ρίζα του μύθου*. Ακολούθησαν τα άλλα δύο μέρη: *Πορεία στο σκοτάδι* (1955) και *Η άλλη όχθη* (1958)· (και τα τρία κυκλοφόρησαν με το ψευδώνυμο Ρόδης Προβελέγγιος).

Στο τρίτομο αυτό έργο ο συγγραφέας παρουσιάζει την κατοχική Αντίσταση από την πλευρά της αστικής παράταξης και ιδεολογίας, όπως την έζησε ο ίδιος στον φοιτητικό χώρο. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα έργο με έντονο βιωματικό χαρακτήρα, όπου ο αφηγητής βρίσκει πρόσφορο έδαφος να χαρτογραφήσει την ιστορική, πολιτική και ιδεολογική περιπέτεια της Ελλάδας κατά τη δεκαετία του 1940. Έτσι, ενώ στην αρχή το έργο χαρακτηρίζεται από έναν εντονότατο αντικομμουνισμό, στη συνέχεια το στοιχείο αυτό, χωρίς να απαλειφθεί, αμβλύνεται αισθητά, για να καταλήξει στην δικαίωση της Αντίστασης, παραμερίζοντας τις όποιες ιδεολογικές διαφορές.

Κ.Π.

Κολοκοτρώνης

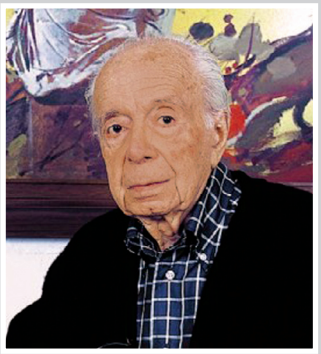

ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΩΤΑΣ. Θεατρικός συγγραφέας, μεταφραστής, κριτικός, ποιητής. Γεννήθηκε το 1889 στο Χιλιομόδι Κορινθίας και πέθανε στην Αθήνα το 1977. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και παράλληλα παρακολούθησε μαθήματα υποκριτικής στο Ωδείο Αθηνών. Το 1910 ίδρυσε, μαζί με άλλους δημοτικιστές, τη «Φοιτητική Συντροφιά». Ήταν ιδρυτής του Λαϊκού Θεάτρου Αθηνών, το οποίο διηύθυνε ως το 1937, συμβάλλοντας στην προώθηση του νεοελληνικού θεάτρου, ενώ κατά τη διάρκεια της Κατοχής εντάχθηκε στο Ε.Α.Μ. Μετά τον πόλεμο αφοσιώθηκε στη συγγραφή και στη μετάφραση, μεταφράζοντας στα ελληνικά το σύνολο των έργων του Σαίξπηρ (ορισμένα σε συνεργασία με τη σύζυγό του Βούλα Δαμιανάκου).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Πολυσχιδής πνευματική προσωπικότητα, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα θεατρικά μας πράγματα ως δάσκαλος, ως θιασάρχης (το 1944 είχε σχηματίσει θίασο της ΕΠΟΝ, δίνοντας παραστάσεις στις απελευθερωμένες περιοχές), ως συγγραφέας και ως μεταφραστής του Σαίξπηρ αλλά και άλλων συγγραφέων στα ελληνικά. «Ως θεατρικός συγγραφέας», γράφει ο Κώστας Γεωργουσόπουλος, «ο Ρώτας, καλλιέργησε τρία είδη γραφής: είτε μιμήθηκε τη δομή, την τυπολογία και το ήθος του Καραγκιόζη, είτε την τεχνική των ιστορικών δραμάτων του Σαίξπηρ, είτε την αρχαία τραγωδία.

Ο *Κολοκοτρώνης* του π.χ. είναι τυπικό παράδειγμα της θητείας του στο σαιξπηρικό θέατρο. […] Την αρχαία τραγωδία μιμείται κατά τρόπο έξοχο στο έργο του *Ελληνικά νιάτα* με θέμα ένα πραγματικό επεισόδιο της Κατοχής. Η δομή θυμίζει την *Εκάβη* του Ευριπίδη με κεντρικό πρόσωπο μια ελληνίδα μάνα που ο γιος της απαγχονίζεται. Τα χορικά είναι έξοχα και η αγγελική ρήση μία πράγματι δραματουργική κατάκτηση».

Κ.Π.

Το λάθος

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1919 και πέθανε στην Πύλο το 2003. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ και για ένα διάστημα εργάστηκε στο Υπουργείο Εργασίας. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση, ενώ μετά την απελευθέρωση επανήλθε στο Υπουργείο Εργασίας, απ' όπου παραιτήθηκε οριστικά το 1963.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1932 δημοσιεύοντας ποιήματά του, μερικά με το ψευδώνυμο Ιωσήφ Κυπριανός. Η ουσιαστική παρουσία του ωστόσο χρονολογείται το 1954, με τη δημοσίευση της συλλογής διηγημάτων *Ζητείται ελπίς. Το λάθος* (μυθιστόρημα, Αθήνα 1965). Θεωρείται το σημαντικότερο έργο του Αντώνη Σαμαράκη. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η χωρίς συγκεκριμένη ιδεολογική ταυτότητα αγωνία του συγγραφέα για τη μοίρα του σύγχρονου ανθρώπου· που σε κάποια καίρια στιγμή της ζωής του θα βρεθεί αντιμέτωπος με ένα σκοτεινό και επίβουλο, αλλοτριωτικό της προσωπικότητάς του σύστημα. Όπως σε όλο σχεδόν το έργο του Σαμαράκη, έτσι και στο *Λάθος*, ο αναγνώστης θα ακούσει την εναγώνια φωνή του αφηγητή να τον προϊδεάζει για τους κινδύνους που καιροφυλακτούν στο κάθε του βήμα, προτρέποντάς τον να βρίσκεται σε διαρκή ηθική και «ανθρωπιστική» επαγρύπνηση. Το ενδιαφέρον στην προκειμένη περίπτωση βρίσκεται στο γεγονός ότι η ιστορία ξετυλίγεται σε κάποια φανταστική στρατοκρατούμενη χώρα, μόλις δύο χρόνια πριν την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα. Ευδιάκριτη είναι και εδώ η πρόθεση του συγγραφέα να στηλιτεύσει τη σύγχρονη καθημερινότητα και να καταγγείλει, με τη γνωστή ειρωνεία του, τους απάνθρωπους μηχανισμούς και τις συναφείς δομές της όποιας κρατικής εξουσίας. Από τον απλό καθημερινό άνθρωπο, εξάλλου, επιζητεί έναν αναπτυγμένο αλτρουισμό, τον θέλει συνυπεύθυνο για τη ζωή και τον θάνατο του συνανθρώπου του.

Κ.Π.

Ποιήματα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ. Ποιητής, φιλόσοφος και δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1908 και πέθανε στην Αθήνα το 1941. Εγκατεστημένος οικογενειακώς στην Ιταλία, σπούδασε Νομικά στα πανεπιστήμια της Μπολόνια και της Ματσεράτα. Το 1931 ήρθε στην Αθήνα, σε μια εποχή όπου έκαναν την εμφάνισή τους ή εκκολάπτονταν οι κυριότεροι εκπρόσωποι της γενιάς του ’30· σε μια εποχή, δηλαδή, που κυριαρχούσε το αίτημα του ποιητικού νεωτερισμού. Σύντομα αναμείχθηκε στα λογοτεχνικά πράγματα, κάνοντας την παρουσία του ιδιαίτερα αισθητή μεταξύ των νεωτερικών ποιητών του Μεσοπολέμου. Προδόθηκε όμως από την ασθενική του φύση και πέθανε στην Αθήνα μόλις σε ηλικία 33 ετών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα πρωτοεμφανίστηκε με δημοσιεύσεις ποιημάτων του σε διάφορα ιταλικά περιοδικά και στην Ελλάδα το 1933 δημοσιεύοντας το διήγημά του *Μάρθας Βίος* στο περιοδικό *Νέα Εστία*· ενόσω ζούσε δημοσίευσε αρκετές ολιγοσέλιδες ποιητικές συλλογές και μόλις το 1961 εκδόθηκε η πρώτη επίτομη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του με επιμέλεια του φίλου του Γιώργου Μαρινάκη. *Ποιήματα* (συγκεντρωτική έκδοση, επιμέλεια Γιώργος Μαρινάκης, εκδόσεις «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», Αθήνα 1961). Πανόραμα της πολυδιάστατης ποιητικής και πνευματικής προσωπικότητας του Γιώργου Σαραντάρη. Ενός ποιητή που προσπάθησε με «εναγώνια νηφαλιότητα» να συνδυάσει την ποίηση και τον μονίμως εν εγρηγόρσει φιλοσοφικό στοχασμό του. «Το ποιητικό του έργο», παρατηρεί ο Αλέξης Ζήρας, «συναφές και ομοούσιο με τον φιλοσοφικό στοχασμό του, προκάλεσε ιδιαίτερη αίσθηση στους κύκλους των μεσοπολεμικών γραμμάτων. Αποδεσμευμένος από την παλαμική παράδοση αλλά και από τον γαλλικής επίδρασης ελληνικό συμβολισμό, προσπάθησε να εισαγάγει ένα ποιητικό λεξιλόγιο αποκαθαρμένο από παλαιολυρικά επίθετα, καίριο στη βαρύτητα των νοημάτων και με επιγραμματικές εικόνες. […] τρία από τα βασικά χαρακτηριστικά της εκφραστικής του πρωτοτυπίας είναι η δωρικότητα του στίχου του, η λιτότητα και η αφαίρεση της φράσης και η πεζολογική της ανάπτυξη».

Κ.Π.

Αναζητήσεις της μεσοπολεμικής πεζογραφίας

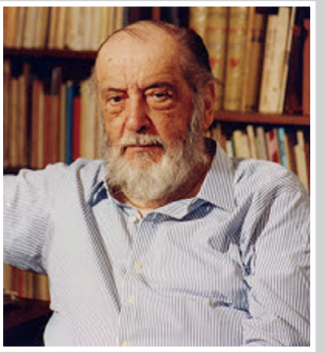
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΣΑΧΙΝΗΣ. Κριτικός λογοτεχνίας, πανεπιστημιακός, ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1919-1997). Από νωρίς (1944) εμφανίστηκε ως κριτικός και μελετητής ανεξερεύνητων περιόδων της λογοτεχνίας μας, ξεκινώντας από τα περιοδικά *Νέα Γράμματα* και *Νέα Εστία*, ενώ στη συνέχεια τον συναντάμε στα περιοδικά *Αγγλοελληνική επιθεώρηση*, *Εποχές*, στην εφημερίδα *Έθνος* και αλλού. Υπήρξε συστηματικός μελετητής και κριτικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αφήνοντας ένα αξιολογότατο έργο, κύρια χαρακτηριστικά του οποίου είναι η αντικειμενική θεώρηση και η αναλυτική προσέγγιση του εκάστοτε αντικειμένου του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αυτό είναι ευδιάκριτο σε μια από τις σημαντικότερες μελέτες του, που έχει τον τίτλο *Αναζητήσεις της μεσοπολεμικής πεζογραφίας* (1945, 1978). Πρόκειται για μία εμβριθή –παρά το γεγονός ότι ήταν η πρώτη συνθετική εργασία του Σαχίνη και παρά το νεαρό της ηλικίας του– μελέτη, η οποία θεωρήθηκε από την κριτική της εποχής ως μια εύγλωττη μαρτυρία ότι οι μεσοπολεμικοί πεζογράφοι εξετέλεσαν το χρέος τους στην καλλιέργεια της αφηγηματικής πεζογραφίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παραμέλησαν τα άλλα λογοτεχνικά είδη. Αποδεικνύει ότι η γενιά του Μεσοπολέμου καλλιέργησε και εξέλιξε το διήγημα και το μυθιστόρημα που μέχρι τότε ήταν προσκολλημένα στην ηθογραφία.

«Πριν απ' αυτήν», επισημαίνει ο Άλκης Θρύλος αναφερόμενος στο εν λόγω βιβλίο, «ελάχιστοι και σποραδικοί συγγραφείς είχαν αντιληφθεί ότι σκοπός του διηγήματος και του μυθιστορήματος είναι να εκφράσουν την πολύπλευρη ζωή και την προσωπικότητα του δημιουργού τους κι όχι να παρουσιάσουν στατικά ιδιόρρυθμα, γραφικά στοιχεία».

Κ.Π.

Η λησμονημένη

ΜΙΛΤΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε το 1919 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 2005. Κατάγεται από την ιστορική οικογένεια των Υδραίων Σαχτούρηδων. Το 1937 γράφτηκε στη Νομική Σχολή του ΠΑ που όμως εγκατέλειψε το 1940 για να αφοσιωθεί στην ποίηση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εμφανίστηκε στα Γράμματα το 1944 με ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*, και τον αμέσως επόμενο χρόνο δημοσίευσε την πρώτη ποιητική συλλογή του, *Η λησμονημένη*, που είναι η αφετηρία μιας εντελώς προσωπικής ποιητικής πορείας ενός από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της Πρώτης μεταπολεμικής γενιάς και της μεταπολεμικής μας ποίησης γενικότερα. Στη συλλογή αυτή συναντά κανείς, ήδη αφομοιωμένα, τα στοιχεία εκείνα που έμελλε να χαρακτηρίσουν όλη την κατοπινή ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη: τις καταβολές του από τον ευρωπαϊκό και τον ελληνικό υπερρεαλισμό, διαπερασμένες ωστόσο από μιαν απολύτως προσωπική αγωνία, σε συνδυασμό με την αγωνία του σύγχρονου κατακερματισμένου ανθρώπου.

Τα ποιήματα της *Λησμονημένης* τα γράφει προς το τέλος της Κατοχής και είναι, όπως έχει δηλώσει ο ίδιος, η περιπέτεια ενός ματαιωμένου έρωτα. Ενός έρωτα που δεν πρόλαβε να αρχίσει, αφού το πρώτο ραντεβού τού ποιητή με κάποιο νεαρό κορίτσι, τη «λησμονημένη», δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, εξ αιτίας μιας αιμόπτυσης. Εξ αιτίας ενός συμπτώματος της ίδιας αρρώστιας που ανεπαίσθητα τον ώθησε στο αντίδοτό της: στην ποίηση. «Η ποίηση με βοήθησε να γιατρευτώ από τη φυματίωση, χωρίς να το καταλάβω», λέει. «Ακόμα σ' όλες τις δυσκολίες που απάντησα στη ζωή μου, η ποίηση μου στάθηκε το αντίδοτο και η μεγάλη παρηγοριά».

Κ.Π.

Αγγέλα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΒΑΣΤΙΚΟΓΛΟΥ. Θεατρικός συγγραφέας και σκηνοθέτης, σύζυγος της Άλκης Ζέη. Γεννήθηκε το 1913 στο Φανάρι Κωνσταντινούπολης και πέθανε το 1990 στην Αθήνα. Φοίτησε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και στην Ανώτερη Λογοτεχνική Σχολή της Μόσχας. Μαθήτευσε κοντά στον Κάρολο Κουν και υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Θεάτρου Τέχνης. Μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου, κατέφυγε στη Σοβιετική Ένωση· από το 1949 ως το 1956 στην Τασκένδη, οργανώνοντας τον θίασο των πολιτικών προσφύγων από την Ελλάδα, και ύστερα στη Μόσχα όπου συνεργάστηκε με το θέατρο Βαχτάνγκοφ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έγραψε τα θεατρικά έργα: *Κόκκινη κλωστή δεμένη* (1940), *Κωνσταντίνου και Ελένης* (1943), *Σε μαρμαρένια αλώνια* (1954), *Αγγέλα* (1958), *Θάνατος βασιλικού επιτρόπου* (1961), κ.ά. Σε όλα σχεδόν τα έργα που έγραψε μετά τον Εμφύλιο κυριαρχεί η σκοτεινή ατμόσφαιρα της μετεμφυλιακής εποχής. «Στο έργο του», σημειώνει η Στέλλα Αλιγιζάκη, «βλέπουμε τα προβλήματα της μεταπολεμικής εποχής, την ανέχεια, την αστυφιλία, τη μετανάστευση, τους απαρχαιωμένους θεσμούς, τις αποστεωμένες αντιλήψεις και την ηθική διαφθορά να ταλανίζουν τον συγγραφέα και τους συγχρόνους του. Ο συγγραφέας τα εντοπίζει, τα καταγγέλλει και αναζητά τις αιτίες τους».

Τα στοιχεία αυτά τα συναντά κανείς και στο σημαντικότατο θεατρικό έργο του Σεβαστίκογλου, *Αγγέλα*, που γράφτηκε ανάμεσα στα 1956-1958 και παίχτηκε, την ίδια περίοδο, στο θέατρο Βαχτάνγκοφ της Μόσχας καθώς και σε πολλά θέατρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Ανατολικής Ευρώπης. Στη Ελλάδα παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1964 από το Θέατρο Τέχνης, σε σκηνοθεσία Κάρολου Κουν.

Κ.Π.

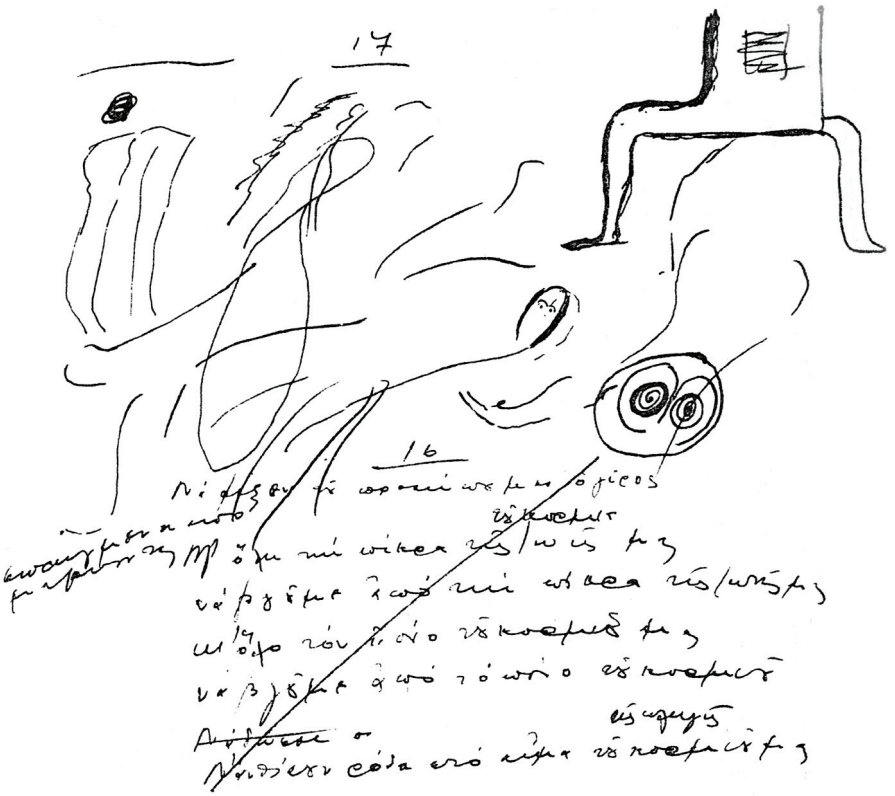
Στροφή

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του ποιητή Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1971. Σπούδασε Νομικά στο Παρίσι και ακολούθησε το διπλωματικό στάδιο. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής (1941-1944) ακολούθησε την ελληνική κυβέρνηση στα Χανιά, στη Νότια Αφρική, στην Αίγυπτο και στην Ιταλία. Διετέλεσε διευθυντής Τύπου και Πληροφοριών της ελληνικής κυβέρνησης στο Κάιρο (1942) και διευθυντής του Πολιτικού Γραφείου του αρχιεπισκόπου-αντιβασιλέα Δαμασκηνού (1945-1946). Το 1947 τιμήθηκε με το Έπαθλο Παλαμά, το 1961 με το Βραβείο Foyle και το 1963 με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | *Στροφή* (1931). Η πρώτη ποιητική συλλογή του Γιώργου Σεφέρη που, σύμφωνα με την άποψη των περισσότερων μελετητών της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αποτελεί το πέρασμα της ελληνικής ποίησης από την παράδοση στον μοντερνισμό· με τη *Στροφή* συντελέστηκε η «στροφή» της ποίησής μας, όπως ειπώθηκε χαρακτηριστικά.

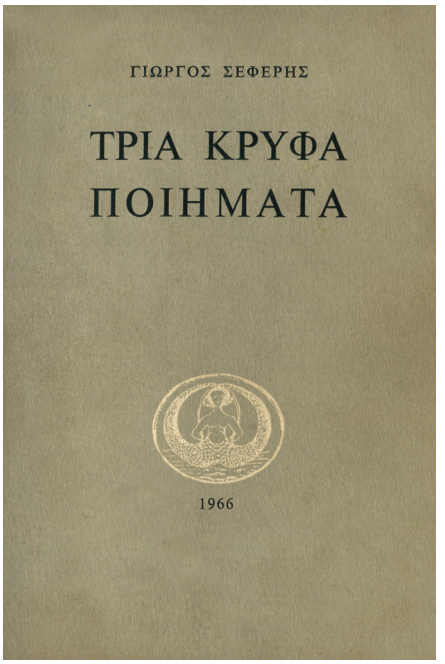
Τα ποιήματα της συλλογής διακρίνονται σε δύο, κυρίως, κατηγορίες: σ' αυτά που αποδεικνύουν την πρόθεση του ποιητή να μην έρθει σε ρήξη με την ελληνική ποιητική παράδοση· απεναντίας, να εκδηλώσει τον σεβασμό του προς αυτήν και στη συνέχεια να επιχειρήσει την ανανέωσή της, και στα άλλα, όπου κυρίαρχη είναι η απόφασή του να πειραματιστεί επάνω σε εντελώς καινούργιες, για τα έως τότε ελληνικά ποιητικά δεδομένα, εκφραστικές εκδοχές. Ανάμεσα στα ποιήματα της πρώτης κατηγορίας δεσπόζει το εκτενέστερο ποίημα της συλλογής, ο *Ερωτικός Λόγος*, στο οποίο, όπως έχει επανειλημμένα επισημανθεί, ο δεκαπεντασύλλαβος αγγίζει τα απώτατα όρια της τελειότητας, γεγονός που δεν μπορεί παρά να ωθήσει τον ποιητή στην αναζήτηση άλλων δρόμων. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν ποιήματα τα οποία αποδεικνύουν την ουσιαστική, σχεδόν ιδιοσυ-

Χειρόγραφο του Γιώργου Σεφέρη

γκρασιακά επιβαλλόμενη, σχέση του δημιουργού τους με τα σύγχρονα ευρωπαϊκά ρεύματα («Fog», «Το ύφος μιας μέρας», «Ρίμα» κ.ά.).

Η *Στροφή* προκάλεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, πολλές συζητήσεις σχετικά με την αξία των ποιημάτων της, για να δικαιωθούν εντέλει εκείνοι που εξ αρχής θεώρησαν αυτό το βιβλίο σαν ένα βιβλίο ορόσημο για τη νεοελληνική ποίηση. Ένα βιβλίο που αφενός σηματοδοτούσε την εμφάνιση μιας νέας ποιητικής γενιάς, αυτής του ’30 και αφετέρου που έμελλε να ανοίξει νέους ορίζοντες τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο της ποίησής μας.

Δοκιμές (Α΄ έκδοση 1944, Β΄ έκδοση ολοκληρωμένη σε δύο τόμους, 1974 και τρίτος τόμος 1992). Δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι το δοκιμιακό έργο του Σεφέρη είναι ίσης αξίας με το ποιητικό. Τον ισχυρισμό τους αυτόν τον βασίζουν αφενός στη στιλπνότητα και τη διαύγεια που χαρακτηρίζουν τον σεφερικό λόγο και αφετέρου στον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής πραγματεύεται τα θέματά του, συνδέοντας τις οξυδερκείς παρατηρήσεις του για τα πρόσωπα και τα έργα που προσέγγιζε με το επίκεντρο ζήτημα της εποχής του γενικότερα και της γενιάς του ειδικότερα: αυτό της ελληνικότητας και της σχέσης της με τον ευρύτερα νοούμενο Δυτικό πολιτισμό. Κείμενα ιδιαίτερης σημασίας, που άσκησαν γόνιμες επιδράσεις στους συγκαιρινούς του και στους μεταγενέστερους κριτικούς και δοκιμιογράφους, θεωρούνται αυτά που αναφέρονται στον *Ερωτόκριτο*, τον Μακρυγιάννη, τον Θεόφιλο, τον Παλαμά, τον Καβάφη, τον Σικελιανό και άλλους.

Κ.Π.

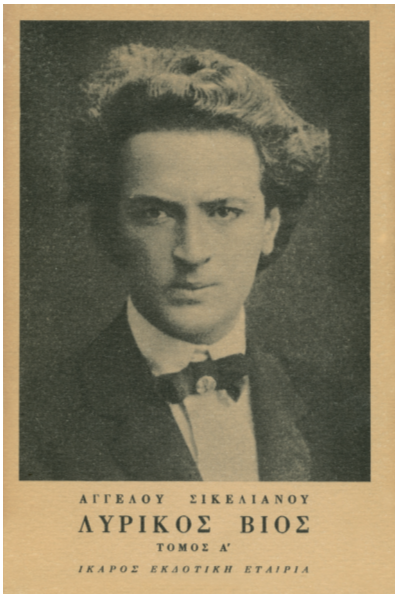
Ο αλαφροΐσκιωτος

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ. Ποιητής από τους σημαντικότερους του εικοστού αιώνα, θεατρικός συγγραφέας, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στη Λευκάδα το 1884 και πέθανε στην Αθήνα το 1951. Τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στην ιδιαίτερη πατρίδα του και το 1900 γράφτηκε στη Νομική Σχολή του ΠΑ, χωρίς να πάρει τελικά το δίπλωμά του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η πρόωρα εκδηλωμένη τάση του προς τα Γράμματα και τις Τέχνες τον έφερε στην Αθήνα, όπου πολύ γρήγορα ήρθε σε επαφή με τους πλέον ενδιαφέροντες πνευματικούς ανθρώπους. Από το 1902 άρχισε να δημοσιεύει ποιήματά του σε περιοδικά της εποχής (*Ο Διόνυσος*, *Παναθήναια*, *Ο Νουμάς* κ.ά.). Το 1907 ταξίδεψε με την Αμερικανίδα Εύα Πάλμερ στην Αμερική όπου παντρεύτηκαν, ενώ δύο χρόνια αργότερα (1909) εκδόθηκε σε πολυτελή έκδοση το πρώτο ποιητικό του έργο, *Ο αλαφροΐσκιωτος* –τίτλος ενδεικτικός της πρόθεσης του ποιητή να συνδεθεί με τον μεγάλο Ζακύνθιο, τον Σολωμό– που έγινε δεκτό με ευνοϊκότατα σχόλια. Κατά τους Βαλκανικούς πολέμους στρατεύθηκε, γράφοντας μάλιστα επικαιρικά ποιήματα· σημαντική για την πνευματική του εξέλιξη, εξάλλου, στάθηκε η γνωριμία του (1914) με τον Καζαντζάκη, με τον οποίο πραγματοποίησε ταξίδια ανά την Ελλάδα, «σε μια προσπάθεια εθνικής και πνευματικής αυτογνωσίας».

Τον Μάιο του 1927, με την πολύτιμη βοήθεια της γυναίκας του διοργάνωσε στους Δελφούς τις πρώτες Δελφικές Γιορτές· εκδήλωση που αποσκοπούσε στην πραγματοποίηση της περίφημης Δελφικής Ιδέας του Σικελιανού. Στην ένωση, δηλαδή, των λαών με κέντρο τους Δελφούς, τον αρχαίο ομφαλό της Γης, όπου όλα τα πνεύματα, απαλλαγμένα από εθνικές, θρησκευτικές και γλωσσικές προκαταλήψεις θα μπορούσαν να συναντηθούν και να συνυπάρξουν ειρηνικά. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής κυκλοφόρησαν γραμμένα με το χέρι τα *Ακριτικά* (1942) και τον αμέ-

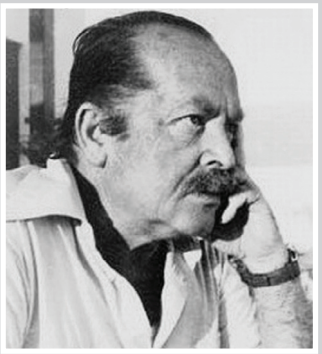
σως επόμενο χρόνο το *Αντίδωρον*, που ήταν μια εκλογή από όλη την ως τότε ποιητική του παραγωγή. Κατά τα Δεκεμβριανά (1944) και λίγο αργότερα έγινε ο στόχος συκοφαντικών επιθέσεων και από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις, γεγονός που είχε ως συνέπεια να μην υποστηριχθεί από το επίσημο κράτος η υποψηφιότητά του για το Βραβείο Νόμπελ.

Ο αλαφροΐσκιωτος (1909). Συνθετικό ποίημα, κατά γενική ομολογία ο πρώτος μεγάλος σταθμός του τεράστιου σε έκταση και αξία έργου του Σικελιανού. «Ολότελα κάτοχος των εκφραστικών του μέσων, κυρίαρχος της δημιουργικής του ιδιοτυπίας», γράφει ο Κ.Θ. Δημαράς, «ο ποιητής παρουσιάζεται εδώ ακεραιωμένος λυρικός οργανισμός. Θα έχουμε στα κατοπινά χρόνια θαυμαστές εξελίξεις, χωρίς να ξεφύγουμε από τον κόσμο που καθορίζει ο *Αλαφροΐσκιωτος*. Προέχει βέβαια το θάμπωμα του νέου ανθρώπου μπροστά στις εμορφιές που του προσφέρονται, την εμορφιά του κόσμου και την εμορφιά του λόγου· ξέχειλα μας δίνονται αυτά, ακράτητα μέσα σε μια μέθη:

Τον στίχον άπλωσα ηχηρό,
πολύθροο σαν πλατάνι».

Κ.Π.

Νεκρόδειπνος, 1962-1971

ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής, μεταφραστής, κριτικός. Γεννήθηκε στην Αγουλινίτσα Πύργου Ηλείας το 1917 και πέθανε στον Πύργο το 1981. Σπούδασε Ιατρική στο ΠΑ. Πολύ νωρίς εκδήλωσε το ενδιαφέρον του για τα Γράμματα και σε ηλικία δεκαεπτά ετών δημοσίευσε ποίημα και διήγημά του στην εφημερίδα *Νέα Ημέρα* του Πύργου. Επιστρατεύτηκε στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο αλλά και αργότερα, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Μετά το 1949 εγκαταστάθηκε οριστικά στην Αθήνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το ποιητικό του έργο είναι συγκεντρωμένο σε δύο τόμους: *Συλλογή Ι (1951-1964)* (1976) και *Συλλογή ΙΙ (1965-1980)* (1980).

Νεκρόδειπνος, 1962-1971 (1972). Ποιητική σύνθεση ενός από τους σημαντικότερους ποιητές της Πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Πρόκειται για ένα ποίημα ενδεικτικό της εναγώνιας προσπάθειας του ποιητή να υποτάξει τη βαθύτατη υπαρξιακή του αγωνία στο υψηλό ποιητικό του όραμα. Να ενώσει την προσωπική του φωνή με τις φωνές ποιητών που, ο καθένας με τον τρόπο του, συνέβαλε στη διαμόρφωση της απολύτως προσωπικής του ποιητικής (του Σεφέρη, του Τ.Σ. Έλιοτ, του Πάουντ). Είναι ένα ποίημα σταθμός στην ποιητική του πορεία, αφού εντοπίζονται σ' αυτό σαφή ίχνη περάσματος από τον εφιαλτικό κόσμο του πολέμου, της Κατοχής και του Εμφυλίου σε έναν άλλο κόσμο, σε ένα άλλο πεδίο: στο πεδίο της γραφής, στις διαστάσεις του οποίου οι τραυματικές μνήμες, τα οδυνηρά βιώματα, τα πρόσωπα και τα πράγματα πρέπει να υποταχτούν στις αυστηρές απαιτήσεις του παρόντος· χωρίς να χάσουν τον πρωταρχικό-καθοριστικό χαρακτήρα τους, να εσωτερικευτούν και να διαπεραστούν από τις αναθυμιάσεις μιας ζοφερής πραγματικότητας, όπως αυτή είναι διαμορφωμένη από τη δικτατορία του '67.

Κ.Π.

Μαριάμπας

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, ποιητής. Γεννήθηκε στην Αγία Ευθυμία Παρνασσίδος το 1893 και πέθανε στη Χαλκίδα το 1984.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε νωρίς (1914), με ποιήματά του που δημοσίευσε στην εφημερίδα *Εύβοια* με τα ψευδώνυμα Γιάγκος Ε. Σκαρίμπας και Κάλλις Εσπερινός. Ως επίσημη πάντως πρώτη παρουσία του θεωρείται αυτή που πραγματοποίησε το 1929, συμμετέχοντας στον διαγωνισμό διηγήματος που διοργάνωσε το περιοδικό *Ελληνικά Γράμματα* και πήρε το Α΄ Βραβείο με εισήγηση του Κόντογλου, ενώ το 1930 εξέδωσε τη συλλογή του *Καϋμοί στο Ιριπονήσι. Μαριάμπας* (1935). Μυθιστόρημα το οποίο μαζί με το αμέσως επόμενο (*Το σόλο του Φίγκαρω*) αποτελούν, κατά την Κατερίνα Κωστίου, μια από τις συναρπαστικότερες στιγμές της νεότερης λογοτεχνίας μας, ενώ για τον Ηλία Χ. Παπαδημητρακόπουλο ο *Μαριάμπας* αποτελεί ορόσημο στην πορεία του νεοελληνικού μυθιστορήματος, καθώς «με επιδεξιότητα μάγου σε συνάθροιση ομοτέχνων του, ο Σκαρίμπας ανακατεύει συνεχώς τα χαρτιά του [και] τα πρόσωπα της μυθιστορίας αποκτούν και χάνουν σταθερώς τα πρόσωπά τους». «Ο Μαριάμπας περπατεί ανάμεσα στην τέχνη και στην προσποίηση, στο πνεύμα και στη φάρσα, στη χάρη και στην ανοησία, στο τέλειο και στο περιττό», παρατηρούσε ο Τέλλος Άγρας. «Να γίνει ελληνικός ένας τύπος του Χάμσουν, ήταν ένα πρώτο κατόρθωμα. Να ήταν φιλολογικός, θα ήταν το δεύτερο…» Ο Σκαρίμπας διέθετε «Τα μέσα όμως για να την φανερώσει, παντού, με την εξαίσια φόρμα που μόνο τής στέκει, αυτά δεν τα έχει εντελώς. Εχρειαζόταν γι' αυτό μακρότατη άσκηση και πολλή μόρφωση, η λατινική μόρφωση ενός Πιραντέλο· εχρειαζόταν ίσως κι ένας άλλος πολιτισμός ανώτερος από τον τωρινό δικό μας, ένας πολιτισμός, όπου το μεταφυσικό αίσθημα της φόρμας να έχει γίνει τόσο σχεδόν αισθητό, τόσο κτήμα του λογοτέχνου, ώστε να μην ξεφύγει, να μην παραπατήσει ποτέ».

Κ.Π.

Θεατρικό λεξικό. Πρόσωπα και πράγματα στο παγκόσμιο θέατρο

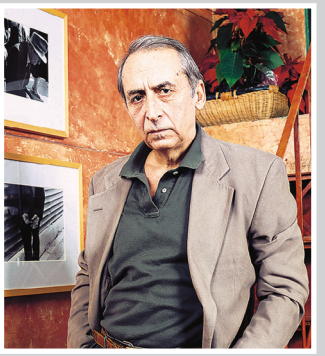
ΑΛΕΞΗΣ ΣΟΛΟΜΟΣ. Σκηνοθέτης, συγγραφέας, μελετητής του ελληνικού θεάτρου. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1918-2012). Από τα χρόνια της Κατοχής εργάστηκε ως ηθοποιός, ενδυματολόγος, μεταφραστής και κριτικός κινηματογράφου. Η σκηνοθετική του σταδιοδρομία ξεκίνησε στη Νέα Υόρκη το 1947, συνεχίστηκε στο Λονδίνο και τελικά στην Αθήνα. Ως μόνιμος στην αρχή και έκτακτος στη συνέχεια σκηνοθέτης του Εθνικού Θεάτρου σκηνοθέτησε εκατόν δύο θεατρικά έργα, ενώ άλλα εξήντα πέντε σκηνοθέτησε σε διάφορους ιδιωτικούς θιάσους, μεταξύ των οποίων και στον δικό του («Προσκήνιο»). Ακαταπόνητος εργάτης και μελετητής του θεάτρου, ο Αλέξης Σολομός, έγραψε περί τα δεκαπέντε βιβλία με θεατρικά θέματα, συνδυάζοντας προσωπική εμπειρία και θεωρητική γνώση, με συνέπεια ο λόγος του να είναι άμεσος και προσιτός.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ανάμεσα στο πλούσιο συγγραφικό έργο του διακρίνει κανείς έργα μεγάλης σημασίας για τα παλιά και τα σύγχρονα θεατρικά μας πράγματα, όπως: *Ο ζωντανός Αριστοφάνης* (1961), *Τι προς Διόνυσον. Σημειώσεις για την Τραγωδία* (1972), *Η ηλικία του θεάτρου. Ένδεκα σταθμοί στην ιστορία της θεατρικής τέχνης* (1973), *Βίος και παίγνιον, αυτοβιογραφία. Σκηνή – Προσκήνιο – Παρασκήνια* (1980), κ.ά.

Ιδιαίτερης σημασίας, ωστόσο, πραγματική προσφορά στη νεοελληνική θεατρική βιβλιογραφία, είναι το άκρως φιλόδοξο έργο του *Θεατρικό λεξικό. Πρόσωπα και πράγματα στο παγκόσμιο θέατρο* (1989, Αθήνα, εκδόσεις Κέδρος). Πρόκειται για ένα βιβλίο εντελώς πρωτότυπο για τα ελληνικά δεδομένα, «για ένα εράνισμα από πληροφορίες, ένα θεατρικό αλφαβητάρι, που αποσκοπεί σε στοιχειώδη κατατόπιση του αναγνώστη και που ίσως ν' αποτελέσει πρόκληση για μελλοντική συγγραφή ανάλογων βοηθημάτων, πιο τεκμηριωμένων και σοφών».

Κ.Π.

Οι συμπαίχτες

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΟΥΡΟΥΝΗΣ. Πεζογράφος. Γεννήθηκε το 1942 στη Θεσσαλονίκη και το 1960 εγκαταστάθηκε στη Γερμανία, όπου είχαν ήδη μεταναστεύσει οι γονείς του. Άσκησε διάφορα επαγγέλματα ως το 1970, οπότε επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη, για να εγκατασταθεί στην Αθήνα το 1987.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1969 με το μυθιστόρημα *Ένα αγόρι γελάει και κλαίει*· ακολούθησαν τα μυθιστορήματα *Οι συμπαίχτες* (1977), *Οι πρώτοι πεθαίνουν τελευταίοι* (1985), *Πάσχα στο χωριό* (1991), *Υπ' όψιν της Λίτσας* (1992) κ.ά., και οι συλλογές διηγημάτων *Μερόνυχτα Φρανκφούρτης* (1982), *Τα τύμπανα της κοιλιάς και του πολέμου* (1983), *Κυριακάτικες ιστορίες*, κ.ά.

Ξεχωριστή θέση ανάμεσα σε όλ' αυτά κατέχουν αναμφισβήτητα *Οι συμπαίχτες*. Το μυθιστόρημα που καθιέρωσε τον Σουρούνη ως μια ξεχωριστή αφηγηματική φωνή της σύγχρονης πεζογραφίας μας και που αποτέλεσε την απαρχή του ανοίγματος ενός θεματικού κύκλου άμεσα συνδεδεμένου με τα βιώματα του συγγραφέα στην ξενιτειά και, πιο συγκεκριμένα, στη Δυτική Γερμανία, όπου εργάστηκε ως εργάτης, οδοκαθαριστής, υπάλληλος, μπάρμαν, κ.λπ. «Στα πρώτα βιβλία του Σουρούνη», σημειώνει ο Αλέξης Ζήρας, «τα πιο "ηρωικά" από την άποψη της περιπετειώδους ζωής του στη Γερμανία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, περιβάλλον του είναι οι άνθρωποι της νύχτας. Άτομα λαϊκά ή άλλα, άντρες και γυναίκες, που ζουν ασκώντας τα πιο ετερόκλητα και απίθανα επαγγέλματα, σε συνθήκες δύσκολες και βρίσκονται γενικά στο περιθώριο της κοινωνικής αποδοχής: χαρτοπαίκτες, άνεργοι ναυτικοί, μαστροποί, ναρκομανείς, πόρνες, βιομηχανικοί εργάτες, τυχοδιώκτες και μικροαπατεώνες».

Κ.Π.

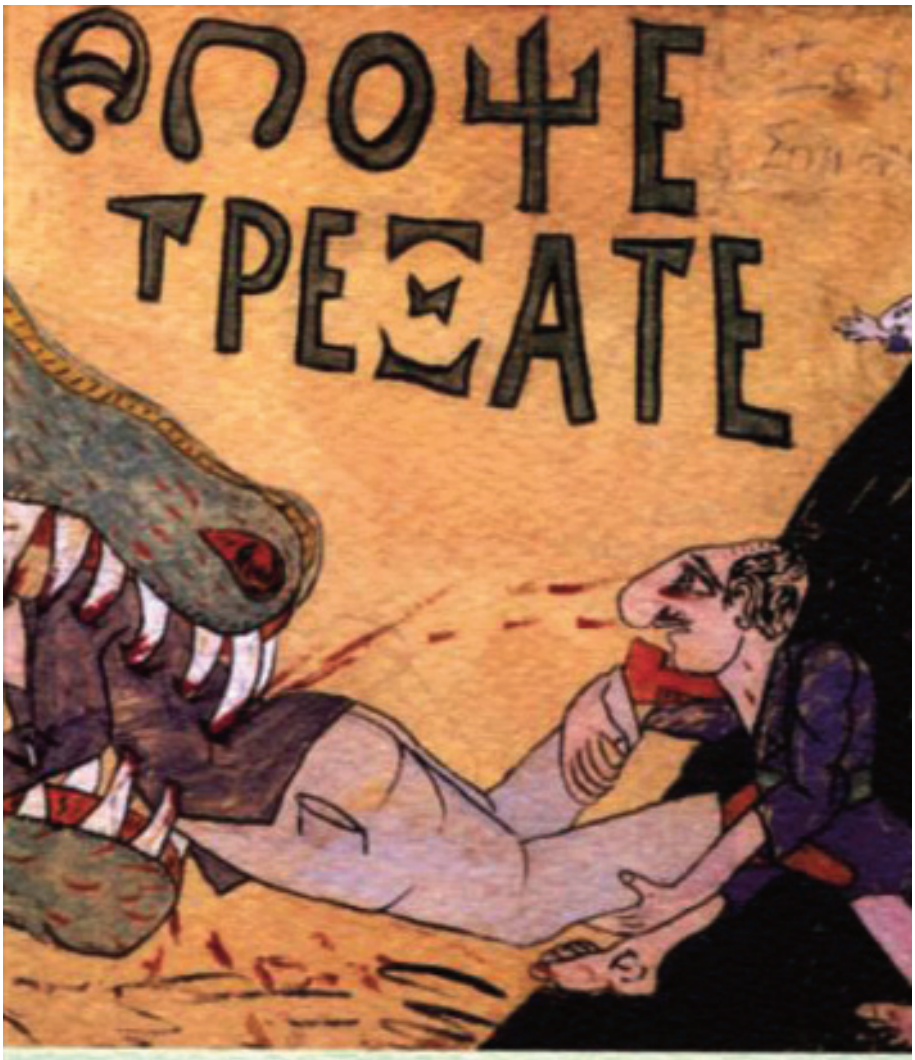
Απομνημονεύματα

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ. Καραγκιοζοπαίχτης, συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1883 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1974. Έδρασε κατά την περίοδο 1910-1940, περιοδεύοντας σε πολλές πόλεις της Ελλάδας. Οι αφίσες και τα έργα του –οι φιγούρες του– προκάλεσαν τον ανεπιφύλακτο θαυμασμό σημαντικών καλλιτεχνών, όπως ο Χατζηκυριάκος-Γκίκας και ο Τσαρούχης, ενώ τα κείμενά του διακρίνονταν πάντα από ένα γνήσιο λαϊκό αίσθημα που έβρισκε άμεση απήχηση στους ανθρώπους του λαού αλλά και σε συγγραφείς που διατηρούσαν ζωντανή τη σχέση τους με την παράδοση και, κυρίως, με τον λαϊκό προφορικό λόγο, όπως λ.χ. ο Άγγελος Σικελιανός, ο Δημήτρης Πικιώνης, ο Κάρολος Κουν, ο Στρατής Δούκας και κάποιοι άλλοι, οι οποίοι δεν δίστασαν να τον συσχετίσουν ακόμη και με τον Αριστοφάνη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ιδιαίτερης αξίας είναι τα αυτοβιογραφικά *Απομνημονεύματά* του, που εξέδωσε το 1960, και που, κατά γενική ομολογία, αποτελούν μία πολύτιμη πηγή πληροφοριών γύρω από την ιστορία και την τέχνη του Καραγκιόζη στην Ελλάδα· για τη ζωή του και γενικά για τη ζωή των λαϊκών καλλιτεχνών, καθώς και για τις δυσκολίες που αυτοί αντιμετώπιζαν κατά τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα.

Πρόκειται για μιαν από πρώτο χέρι μαρτυρία για τα κρατούντα ήθη στο περιθώριο της κοινωνίας και για τους νόμους που καθόριζαν τη συμπεριφορά στο περιθώριο του λαϊκού πολιτισμού. Η αξία του όλου εγχειρήματος, ωστόσο, επαυξάνεται από το ύφος του συγγραφέα, από την πνευματική του οξυδέρκεια, από τη συναισθηματική του ετοιμότητα και, βέβαια, από την έντονα προφορική-λαϊκότροπη υφή του κειμένου του, που καθιστά την ανάγνωσή του πραγματική απόλαυση.

Κ.Π.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΠΑΘΑΡΗΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ

ΑΓΡΑ

Η πεζογραφία των νέων (1929-1933)

ΠΕΤΡΟΣ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ. Φιλόλογος, μελετητής και κριτικός της λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στο Βουκουρέστι το 1890 και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1964. Το 1908 εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός στη Μέση Εκπαίδευση και συμμετείχε στην έκδοση του περιοδικού *Μακεδονικές Ημέρες* (1932), στις σελίδες του οποίου δημοσίευσε τακτικά κριτικά κείμενα.

Μορφή αναμφισβήτητα δεσπόζουσα στην πνευματική ζωή της Θεσσαλονίκης επί μία πεντηκονταετία, με σημαντική προσφορά στον τομέα της ιστορίας της λογοτεχνίας και της λογοτεχνικής κριτικής, συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στην οριοθέτηση του χώρου της μεσοπολεμικής μας πεζογραφίας με το βιβλίο του *Η πεζογραφία των νέων (1929-1933)* (1934). Στο βιβλίο αυτό διατυπώνει με τόλμη, μεθοδικότητα και φιλολογική ευαισθησία τις απόψεις του για πεζογράφους που δεν είχαν ακόμα ολοκληρωμένο το αφηγηματικό τους πρόσωπο, παρείχαν ωστόσο με το έργο τους στοιχεία ενδεικτικά των νέων τάσεων της πεζογραφίας μας.

«Ο κ. Π. Σπανδωνίδης γράφει», επισημαίνει ο Πέτρος Χάρης, «σχεδόν για όλα τα πεζογραφικά λογοτεχνήματα των νέων που τυπώθηκαν την τελευταία πενταετία, δηλαδή διάβασε, ξεκαθάρισε, βαθμολόγησε, χιλιάδες σελίδες, που έχουν –οι περισσότερες τουλάχιστον– τα γνωρίσματα των πρώτων προσπαθειών: γλώσσα ανώμαλη, παρατηρήσεις και σκέψεις που θέλουν να επιδείξουν πρωτοτυπία και να καταπλήξουν ενώ δεν είναι παρά απλές απηχήσεις από έργα με αμφίβολη αξία…[…] Ο νέος μελετητής είχε την επιμονή και την αγάπη που χρειάζεται για μια κατάταξη αυτού του είδους».

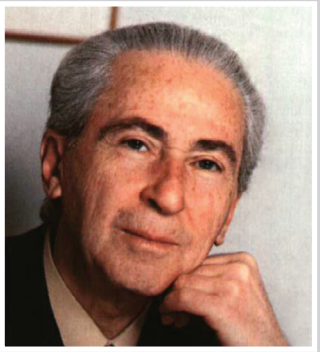
Κ.Π.

ΠΕΤΡΟΥ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

δοκίμιο

ΙΚΑΡΟΣ

Έκλειψη

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής, πεζογράφος, μελετητής, κριτικός. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1926. Σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ. Για ένα διάστημα εργάστηκε ως καθηγητής στην ιδιωτική Μέση Εκπαίδευση. Την περίοδο 1966-'69 εργάστηκε ως λέκτωρ στην έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο ΠΑ και στη συνέχεια έγινε βοηθός στο Σπουδαστήριο Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας. Μετά τη Μεταπολίτευση εξελέγη καθηγητής της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων, απ' όπου συνταξιοδοτήθηκε το 1984.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το ποιητικό του έργο βρίσκεται συγκεντρωμένο σε τρεις τόμους (*Τα Ποιήματα Α΄, 1944-1965*, 1988, *Τα Ποιήματα Β΄, 1965-1983*, 1992 και *Τα Ποιήματα Γ΄, 1983-2005*, 2006), ενώ από τις μελέτες του άξιες ιδιαίτερης μνείας είναι: *Ο Τέλλος Άγρας και το πνεύμα της παρακμής* (1962), *Από τον Συμβολισμό στη «νέα ποίηση»* (1967), *Οι επιδράσεις στο έργο του Καρυωτάκη* (1972), *Περιδιαβάζοντας* (1982-2004, έξι τόμοι), κ.ά.

Ο ποιητικός λόγος του Κώστα Στεργιόπουλου, ειδικά της ώριμης περιόδου του στην οποία εισέρχεται με την ποιητική του συλλογή *Έκλειψη (1968-1973)*, διακρίνεται για τη μουσική της υποβλητικότητα, γεγονός που έκανε την κριτική να τον διαφοροποιήσει από τους συνοδοιπόρους του ποιητές, της Πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, και να μιλήσει για έναν ιδιοτύπως ανανεωμένο συμβολισμό. «Η ελεγχόμενη συγκίνηση ή ο στοχαστικός λόγος», σημειώνει ο Αλέξης Ζήρας, «διακρίνονται εκτός από την ποίησή του και στο πεζογραφικό έργο του Στεργιόπουλου. Κάτι που σημαίνει, εκτός των άλλων, ότι υπάρχει ένα ιδιοσυγκρασιακό στίγμα του συγγραφέα, το οποίο εντοπίζεται ως δομικό στοιχείο μέσα σε κάθε λογής έκφραση και δραστηριότητά του, από την καθαρά λογοτεχνική ως την κριτική».

Κ.Π.

ΚΩΣΤΑ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ

Ἔκλειψη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΒΑΚΩΝ,,

Η Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1907 και πέθανε στην Αθήνα το 1978. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και δικηγόρησε ως το 1931. Από το 1947 εργάστηκε ως επιφυλλιδογράφος στην εφημερίδα *Το Βήμα*, ενώ το 1963 ανέλαβε τη διεύθυνση του μηνιαίου περιοδικού *Εποχές*. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Υπήρξε πολυγραφότατος, με βιβλία πεζογραφίας (μυθιστορήματα και διηγήματα), θεατρικά και δοκίμια. Ανάμεσά τους η *Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ* («Οι φίλοι του βιβλίου», 1945) κατά πολλούς το καλύτερο ιστορικό μυθιστόρημα της νεοελληνικής πεζογραφίας. Η δράση του ξεδιπλώνεται στη φραγκοκρατούμενη Ελλάδα, τη στιγμή ακριβώς που το φράγκικο κάστρο της Καλαμάτας καταλαμβάνεται πρόσκαιρα, το 1293, από Ελληνες και Σλάβους, όταν στο πριγκιπάτο της Αχαΐας αφέντευε η Ιζαμπώ, κόρη του Γουλιέλμου Β΄ Βιλαρδουίνου και της Άννας Κομνηνής Δούκαινας. Πρόκειται για την ιστορία του άτυχου έρωτα ανάμεσα στην Ιζαμπώ (που είναι πρόσωπο ιστορικό) και του αρχοντόπουλου του Ναυπλίου Νικηφόρου Σγουρού (που είναι πρόσωπο φανταστικό), απόδειξη ότι ο πεζογράφος συνδυάζει με τρόπο ιδανικό ιστορία και μυθοπλασία, προκειμένου να αποδώσει το κλίμα της εποχής και, κυρίως, για να προσδώσει την απαραίτητη αληθοφάνεια στην ερωτική περιπέτεια των δύο ηρώων του. Το μυθιστόρημα αυτό, που χαρακτηρίστηκε ως «μυθιστορηματικός άθλος», δέχτηκε γόνιμες επιδράσεις από το *Χρονικόν του Μορέως* καθώς και από τον *Αυθέντη του Μωρέως* του Αλέξ. Ρίζου Ραγκαβή, ενώ τα «λογοτεχνικά μέσα του συγγραφέα», κατά τον Άρη Μπερλή, «είναι στέρεα και δοκιμασμένα επινοήματα του κλασικού μυθιστορήματος του 19ου αιώνα και ο χειρισμός τους τόσο επιτυχής ώστε ο Τερζάκης να αναδεικνύεται ικανότατος χειριστής ενός δόκιμου λογοτεχνικού λόγου μάλλον παρά πλάστης ενός προσωπικού ύφους».

Κ.Π.

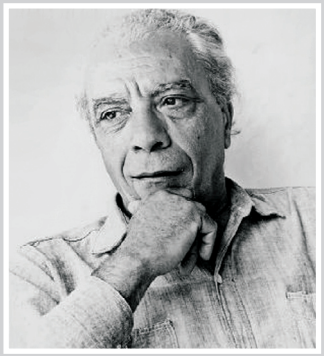
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ

Ἡ μενεξεδένια Πολιτεία

3

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

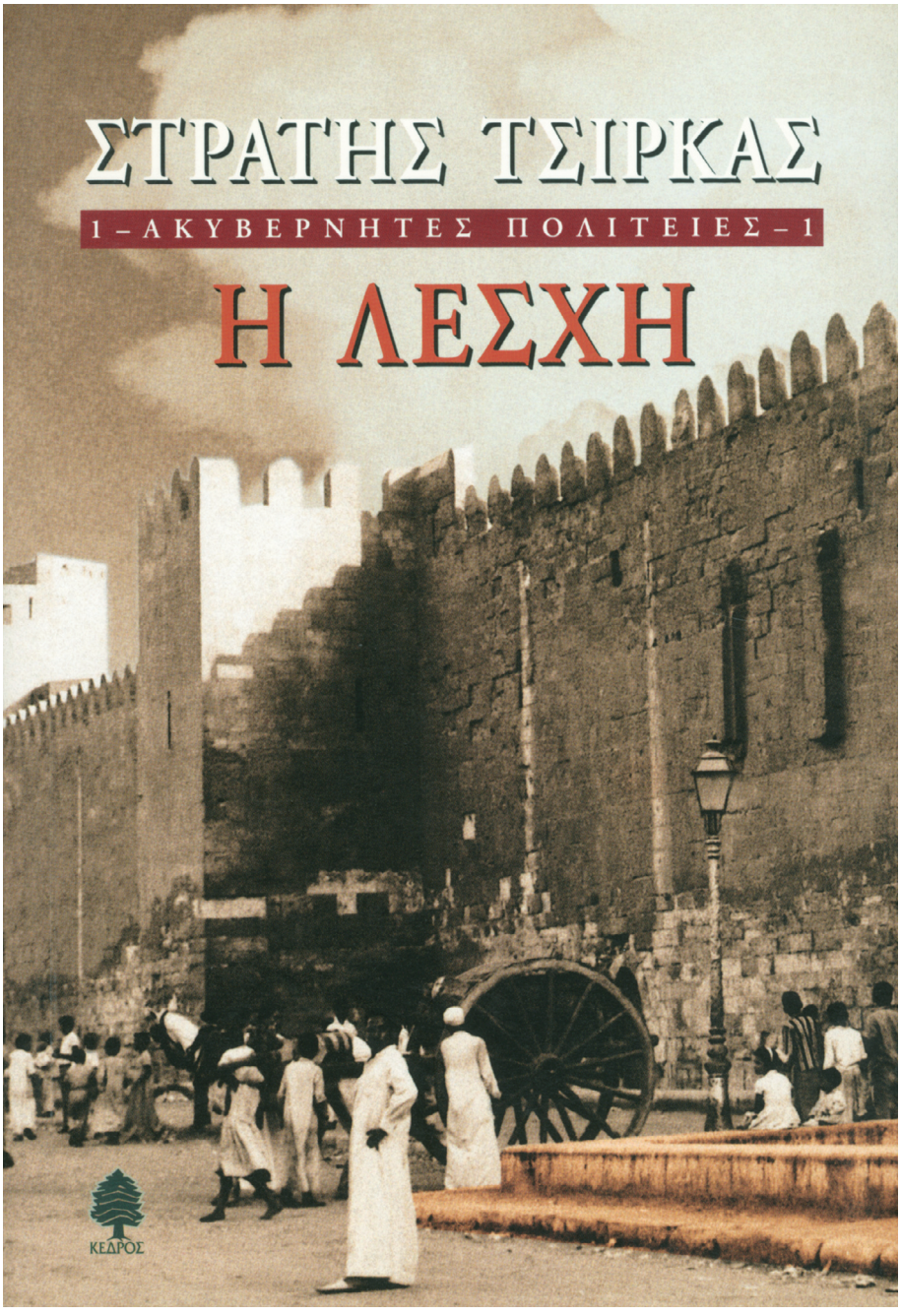

Ακυβέρνητες Πολιτείες

ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του πεζογράφου, ποιητή, μεταφραστή και κριτικού Γιάννη Χατζηανδρέα. Γεννήθηκε στο Κάιρο το 1911 και πέθανε το 1980 στην Αθήνα. Το 1930 δημοσίευσε το πρώτο του ποίημα στο περιοδικό *Παναιγύπτια*. Μεγάλη υπήρξε η συμβολή του στην ανάλυση και ερμηνεία του καβαφικού έργου. Φώτισε με έναν εντελώς ιδιαίτερο τρόπο το έργο και τη ζωή του Καβάφη, συσχετίζοντας τα ιστορικά, κυρίως, ποιήματά του με συγκεκριμένα ιστορικά συμβάντα και συνακόλουθες καταστάσεις, ερευνώντας και μελετώντας τον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο της Αιγύπτου και το αρχείο του ποιητή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο, ωστόσο που, κατά γενική ομολογία, αποτελεί το επιστέγασμα των αισθητικών, των ιδεολογικών και των κοινωνικών θέσεων και προθέσεών του, αλλά και ένα από τα κορυφαία επιτεύγματα της ελληνικής πεζογραφίας του 20ού αιώνα, είναι η τριλογία *Ακυβέρνητες Πολιτείες* (*Η Λέσχη*, 1960, *Αριάγνη*, 1962 και *Η Νυχτερίδα*, 1965). Εδώ, ο Τσίρκας «επιχείρησε και σ' ένα σημαντικό βαθμό πέτυχε», κατά τον Αλέξη Ζήρα, «να δημιουργήσει στο μυθιστορηματικό επίπεδο ένα πανόραμα των γεγονότων που διαδραματίστηκαν στη Μ. Ανατολή, στην Ιερουσαλήμ, στο Κάιρο και στην Αλεξάνδρεια, κατά τη διάρκεια του πολέμου. Όχι όμως των γεγονότων με τη μορφή που έγιναν γνωστά και άφησαν τα ίχνη τους στην ιστορία της περιόδου αυτής, αλλά περισσότερο παρουσιάζοντας τις δυνάμεις και τους διάφορους συσχετισμούς τους, οι οποίοι έδωσαν αυτή ή εκείνη την τροπή στις πολιτικές και πολεμικές εξελίξεις. Και οι δυνάμεις αυτές δεν είναι απρόσωπες· στην τριλογία αντιπροσωπεύονται από χαρακτήρες πλασματικούς αλλά αληθοφανείς και ανταποκρινόμενους με ρεαλιστική ζωντάνια σε ανθρώπινους τύπους, με τη δική του ο καθένας κοινωνική, ιδεολογική και ιδιοσυγκρασιακή προσωπικότητα».

Κ.Π.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ
1 – ΑΚΥΒΕΡΝΗΤΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ – 1
Η ΛΕΣΧΗ
ΚΕΔΡΟΣ

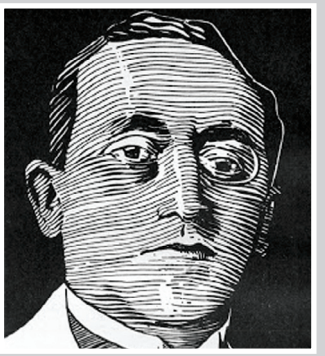
Αστραδενή

ΕΥΓΕΝΙΑ ΦΑΚΙΝΟΥ. Πεζογράφος, συγγραφέας παιδικής λογοτεχνίας. Γεννήθηκε το 1945 στην Αλεξάνδρεια και από πολύ νεαρή ηλικία εγκαταστάθηκε με την οικογένειά της στην Αθήνα, όπου το 1975 δημιούργησε μία εντελώς πρωτότυπη παιδική θεατρική σκηνή, το «αντικειμενοθέατρο», που αγαπήθηκε ιδιαίτερα. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Το 1982, μετά από μία σειρά πολύ επιτυχημένων βιβλίων για παιδιά (*Ντενεκεδούπολη*, 1977, *Στο Κουρδιστάν*, 1978, *Ξύπνα, Ντενεκεδούπολη*, 1979, κ.ά.), άρχισε να γράφει βιβλία για ενήλικες, αρχής γενομένης με το μυθιστόρημα *Αστραδενή*, που εντυπωσίασε και κίνησε αμέσως το ενδιαφέρον της κριτικής και του αναγνωστικού κοινού. Η Αστραδενή, η ενδεκάχρονη ηρωίδα από τη Σύμη που εγκαθίσταται με τους γονείς της στην Αθήνα, νοσταλγεί τη ζωή της στο νησί και περιγράφει τα αισθήματα που τη διακατέχουν στην αφιλόξενη πρωτεύουσα, όπου ελάχιστα πράγματα την καλύπτουν πνευματικά και συναισθηματικά.

«Η αντιστικτική σύγκριση του αστικού χώρου και της επαρχίας», γράφει η Όλγα Τσαντσάνογλου, «και μάλιστα της απομονωμένης και δυσπρόσιτης, καθίσταται αναπόφευκτη για τον αναγνώστη. Παράλληλα, ο ναΐφ λόγος, γεμάτος παιδικές απορίες και ενστικτώδεις φοβίες, σχολιάζει λιτά και πικρά την ελληνική κοινωνία της εποχής, τη φτώχεια, την ανεργία, την υποκρισία, το μίζερο μικροαστικό περιβάλλον, την αυξανόμενη και αδιέξοδη αστική συγκέντρωση και την αναπόφευκτη ερήμωση της περιφέρειας».

Κ.Π.

Άπαντα

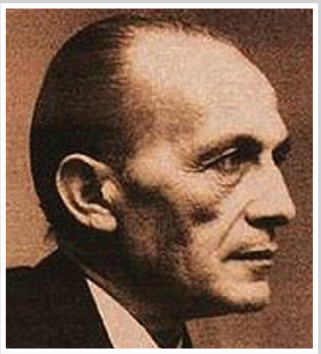

ΡΩΜΟΣ ΦΙΛΥΡΑΣ. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο του ποιητή Ιωάννη Οικονομόπουλου. Γεννήθηκε στο Κιάτο Κορινθίας το 1888 και πέθανε στην Αθήνα το 1942. Σε νεαρή ηλικία εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου και ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές του σπουδές. Από τα μαθητικά του χρόνια άρχισε να δημοσιεύει κείμενά του σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ αργότερα συνεργάστηκε με περιοδικά που αποτείνονταν σε ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό, όπως *Μπουκέτο* και *Οικογένεια*. Το 1927 εισήχθη στο Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρείο, όπου και πέθανε μετά από δεκαπέντε χρόνια εγκλεισμού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: *Τα ρόδα στον αφρό* (1911), *Γυρισμοί* (1919), *Οι ερχόμενες* (1920), *Κλεψύδρα* (1921), *Ο πιερρότος* (1922), *Η θυσία* (1923), κ.ά. Τα *Άπαντά* του εκδόθηκαν το 1939 με εισαγωγή του Αιμίλιου Χουρμούζιου.

Ποιητής του Μεσοπολέμου, ο Ρώμος Φιλύρας, «μεγαλωμένος σε χρόνια σκληρά –στα χρόνια του Μεσοπολέμου– χωρίς στηρίγματα, με μόνα του εφόδια έναν θερμό ψυχισμό –κληρονομιά από τη μάνα του– και το σαράκι της πνευματικής αναζήτησης που πήρε από τον πατέρα του […]», γράφει ο Τάσος Κόρφης, «εύκολα θα μπορούσε, αν δεν είχε μια τόσο έντονη προσωπικότητα, ν' ακολουθήσει τα πρότυπα της εποχής του. Ποιητές της παλαμικής σχολής, που κυριαρχούσαν στα νιάτα του, εύκολα μπορούσαν να επηρεάσουν το δεκαεξάχρονο αγόρι με το αθώο, πάντα, χαμόγελο και τα μπιρμπιλωτά μάτια, που έστελνε στο *Νουμά* τους πρώτους του στίχους. Όμως εκείνο, αποφεύγοντας κάθε δεσμό, προσπάθησε, όσο μπορούσε, να ταξιδέψει κατάμονο στ' άγονα εκείνα χρόνια, και, ακολουθώντας την εποχή του με τις υποκειμενικές της τάσεις, να εκφράσει το δικό του κόσμο».

Κ.Π.

Η καγκελόπορτα

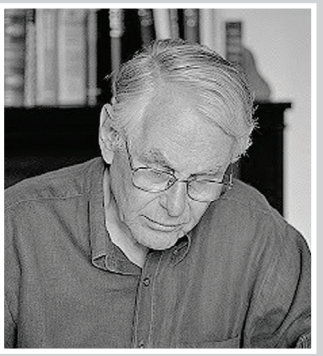
ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ. Πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1921-2002). Από το 1940 ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε τα μυθιστορήματα: *Άνθρωποι και σπίτια* (1955), *Η καγκελόπορτα* (1962) και *Λοιμός* (1972). Από το πρώτο κιόλας μυθιστόρημά του, *Άνθρωποι και σπίτια*, ο Αντρέας Φραγκιάς έδειξε να θέλγεται από τη δύναμη του παραδόξου, προκειμένου να καταστήσει τον αναγνώστη του κοινωνό των προβλημάτων-αιτημάτων της εποχής με τρόπο φυσικό και αβίαστο. Το διαπιστώνει αυτό κανείς στο αμέσως επόμενο μυθιστόρημά του (*Καγκελόπορτα*, 1962). Αλλά το μυθιστόρημα που, κατά γενική ομολογία, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες στιγμές της μεταπολεμικής πεζογραφίας είναι ο *Λοιμός* (1972). Πρόκειται για ένα συγκλονιστικό μυθιστόρημα, που δεν έχει συγκεκριμένη υπόθεση, ούτε αναδεικνύει χαρακτήρες. Τα πάντα εκτυλίσσονται μέσα σε ένα στρατόπεδο όπου κυριαρχούν οι σκοτεινοί, παράλογοι, κάποτε και γελοίοι μηχανισμοί της εξουσίας, τα εκτελεστικά όργανα της οποίας αποσκοπούν στον σωματικό και ψυχικό εξανδραποδισμό των όσων υπάγονται στην κτηνώδη δικαιοδοσία τους.

«Ο συγγραφέας της *Καγκελόπορτας* εγκαταλείπει τον χώρο του», επισημαίνει ο Αλέξ. Κοτζιάς, «την αθηναϊκή φτωχογειτονιά, τον φορτωμένο κατανάγκη με στοιχεία αναγνωρίσιμα σε περιορισμένη μόνο εμβέλεια, και "ξεναγεί" τον αναγνώστη του σ' ένα ανώνυμο "κρανίου τόπο", που πέρα από τις όποιες σχέσεις του με συγκεκριμένο γεωγραφικό στίγμα, αναγνωρίζεται ως τυπικός "κρανίου τόπος" από τον κάθε άνθρωπο του καιρού μας, όπου γης. […] Το αποτέλεσμα είναι –χωρίς περιφράσεις– αριστουργηματικό. Ο *Ιβάν Ντενίσοβιτς* που χάρισε επάξια το Νόμπελ στον Σολζενίτσιν δεν βαραίνει τη συνείδησή μας περισσότερο από το *Λοιμό*».

Κ.Π.

Δυο φορές τ' όνειρο

ΝΙΚΟΣ ΦΩΚΑΣ. Ποιητής, δοκιμιογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στα Φωκάτα Κεφαλονιάς το 1927. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο ΠΑ και Γερμανική γλώσσα στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Έζησε χρόνια στο Λονδίνο και εργάστηκε στη ελληνική υπηρεσία του BBC· στην Ελλάδα επέστρεψε μετά τη μεταπολίτευση. Ένας από τους χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους της Πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εμφανίστηκε στα Γράμματα το 1947 με το αργότερα αποκηρυγμένο *Ποίημα*· ακολούθησαν οι συλλογές: *Κυνήγια από σύγχρονα γεγονότα* (1954), *Δυο φορές τ' όνειρο* (1957), *Προβολή πάνω σε γαλάζιο* (1972), *Συλλυπητήρια σε μια μέλισσα* (1976), *Παρτούζα, ή ένα κλείσιμο ματιού* (1991), *Το μέτρο της κραυγής μας* (2000), (*Ποιητικές συλλογές, 1954-2000* (2002, συγκεντρωτική έκδοση), κ.ά.

Με τη συλλογή *Δυο φορές τ' όνειρο* σταθεροποιούνται τα στοιχεία που έμελλε να χαρακτηρίσουν την ποίησή του και να του δώσουν μια σημαίνουσα και εντελώς ξεχωριστή θέση στο πεδίο της μεταπολεμικής μας ποίησης. Διδαγμένος από τον αγγλοσαξωνικό μοντερνισμό, κρατώντας αποστάσεις ασφαλείας από τον υπερρεαλισμό, ο Νίκος Φωκάς, στο κέντρο ενός επισφαλούς και επίφοβου περιβάλλοντος, παρακολουθεί τα «σύγχρονα γεγονότα» και, με νηφαλιότητα, καταγράφει συμβάντα και καταστάσεις της καθημερινότητας, με έναν τρόπο ιδιοτύπως ποιητικά αφηγηματικό, με έναν λόγο διακριτικά φορτισμένο από τους ενδόμυχους πόθους και την καλά κρυμμένη υπαρξιακή αγωνία του πάσχοντος ποιητικού υποκειμένου.

Κ.Π.

Τα ηρωικά χρόνια

ΣΤΡΑΤΗΣ ΧΑΒΙΑΡΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος. Γεννήθηκε στη Νέα Κίο Αργολίδας το 1935. Το 1967 πήγε στην Αμερική όπου σπούδασε συγγραφική τέχνη και μετάφραση στο Πανεπιστήμιο Goddard. Διηύθυνε την αίθουσα σύγχρονης ποίησης «Woddberry» του Πανεπιστημίου Harvard και ήταν υπεύθυνος για την έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού *Harvard Review*. Για αρκετά χρόνια διηύθυνε το εργαστήρι συγγραφικής τέχνης στο θερινό πρόγραμμα του Harvard.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα μυθιστορήματά του –που πρωτοκυκλοφόρησαν στα αγγλικά και στη συνέχεια μεταφράστηκαν στα ελληνικά– *Όταν τραγουδούσαν τα δέντρα* (1980) και *Τα ηρωικά χρόνια* (1985) είναι χαρακτηριστικές αφηγηματικές συνθέσεις ενός ανθρώπου που προσπαθεί εναγωνίως να ψαύσει τις ρίζες της βιολογικής και της ιστορικής καταγωγής του. Πρόκειται για μια συγκινητική αναφορά στη φρίκη του πολέμου και ταυτόχρονα για μια λυρική ιστορία ενηλικίωσης.

Μια ομάδα παιδιών περιπλανιούνται στη ρημαγμένη ύπαιθρο στα χρόνια του εμφύλιου σπαραγμού και προσπαθούν να επιβιώσουν κάτω από τις πιο απάνθρωπες συνθήκες. Είναι μεγάλα για να θεωρηθούν παιδιά και μικρά για να στρατευτούν, οπότε αποφασίζουν όλα μαζί να ξεκινήσουν κατά τον Βορρά, με την ελπίδα να περάσουν τα σύνορα και να σωθούν, αλλά καταλήγουν στα λημέρια των ανταρτών, στο Γράμμο, όπου διεξάγονται οι πιο τραγικές μάχες του πολέμου.

Κ.Π.

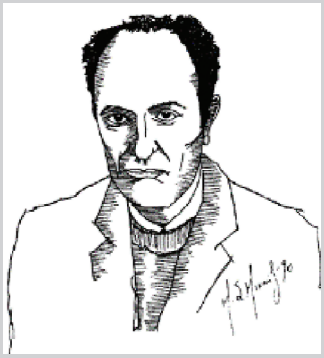
Αυτοβιογραφία

ΝΙΚΟΣ ΧΑΓΕΡ-ΜΠΟΥΦΙΔΗΣ. Ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, πεζογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1899-1950). Μεγάλωσε και σπούδασε στο Κάιρο· πήρε μέρος στην Αντίσταση, ενώ κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου διώχθηκε για τα αριστερά του φρονήματα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Συνεργάστηκε με πολλά λογοτεχνικά περιοδικά, ενώ το 1925, σε συνεργασία με τον Λαπαθιώτη, εξέδωσε την εφημερίδα *Καλλιτεχνική και Φιλολογική Ζωή*. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου ανέπτυξε αξιόλογη λογοτεχνική δράση και διαδραμάτισε κάποιον ρόλο στο θέατρο, στην αφηγηματική πεζογραφία, αλλά και στον τομέα της κριτικής και του δοκιμίου. Αλλά εκεί που κινήθηκε με περισσότερη επιτυχία ήταν το πεδίο της ποίησης, επιδεικνύοντας αξιοσημείωτες αρετές, όπως η έλλειψη στόμφου και κάθε μορφή μεγαληγορίας.

Στα ποιήματά του διακρίνει κανείς μιαν απλότητα και έναν συνδυασμό του φευγαλέου με το σταθερό και το μόνιμο, της ειρωνείας με την τρυφερότητα. Ενταγμένος στο νοσηρό ποιητικό κλίμα του Μεσοπολέμου, βρίσκεται στην ποιητική του κορύφωση με τη συλλογή *Αυτοβιογραφία* (1943), «οπότε», όπως παρατηρεί ο Κώστας Στεργιόπουλος, «πλάι στα λυρικά και τα συμβολιστικά μοτίβα, πλάι στις σειρήνες και τις "γόησσες των νεανικών του χρόνων", με την ψευδίζουσα ξενική προφορά, κάνουν την εμφάνισή τους μερικές πεζογραφικότερες συνθέσεις, βγαλμένες από κοινωνικές καταστάσεις, κάποια πρόσωπα από τον κόσμο των αδικημένων και των αδυνάτων: άρρωστα κι ανάπηρα παιδιά, ανυπεράσπιστα υπηρετριάκια, καρυωτακικοί γραφιάδες "καμπουριαμένοι από το σκύψιμο", πιστά κι αφοσιωμένα ζώα – κι εκεί στρέφει κυρίως τη συμπάθειά του».

Κ.Π.

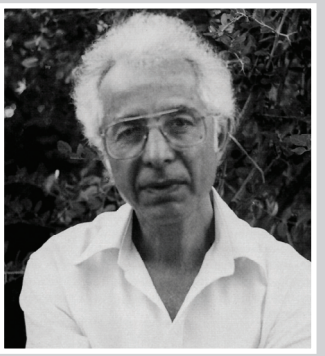
Ο μπιντές και άλλες ιστορίες

ΜΑΡΙΟΣ ΧΑΚΚΑΣ. Γεννήθηκε το 1931 στη Μακρακώμη Φθιώτιδας και πέθανε στην Αθήνα το 1972.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1965 με την έκδοση της ποιητικής συλλογής *Όμορφο καλοκαίρι*· δεν ήταν η ποίηση, ωστόσο, το είδος που ταίριαζε στην ιδιοσυγκρασία του. Γι' αυτό και τα βιβλία που τον καθιέρωσαν ως έναν από τους πλέον ιδιότυπους μεταπολεμικούς συγγραφείς μας είναι συλλογές διηγημάτων: *Τυφεκιοφόρος του εχθρού* (1966) και, κυρίως, *Ο μπιντές και άλλες ιστορίες* (1970) και *Το κοινόβιο* (1972). Στο βιβλίο *Ο μπιντές και άλλες ιστορίες* προβάλλει πια καθαρά η συγγραφική ταυτότητα του Χάκκα, ενώ παράλληλα παγιώνεται και ο κύκλος των θεμάτων και των ζητημάτων που τον ενεργοποιούν αφηγηματικά-εξομολογητικά. Θεμάτων τα οποία, στο σύνολό τους, συνθέτουν μιαν ιδιότυπη αυτοβιογραφία, αλλά και μια μαρτυρία για τη νεοελληνική πραγματικότητα. «Η Καισαριανή, που στα χρόνια της Κατοχής στάθηκε θρύλος αγωνιστικής αυτοθυσίας για να παραδοθεί κατόπιν σαν ευνούχος στην κατανάλωση αγαθών», γράφει ο Αλέξ. Κοτζιάς, «[…], η φυλακή και οι πολιτικοί κρατούμενοι· η ιδεολογία που ναυάγησε· εξανάσταση του έντιμου ανθρώπου μπροστά στις κάθε λογής ποταπές ή γελοίες σκοπιμότητες· το καταλυτικό ερωτικό πάθος· η θαλπωρή της φιλίας· η πάλη για την ποιητική έκφραση· τέλος η αρρώστια και η αποτίμηση των πραγμάτων από τη σκοπιά εκείνου που γνωρίζει την ανέκκλητη καταδίκη του και πασχίζει να φύγει από αυτόν τον δίχως νόημα κόσμο διασώζοντας την αξιοπρέπειά του και την απιστία του». Αμέσως μετά τον θάνατό του, σχεδόν την επομένη μέρα της ταφής του, εκδόθηκε το βιβλίο *Το κοινόβιο*, όπου ο συγγραφέας, με την αγωνία του επικείμενου θανάτου του, αναφέρεται σε ζητήματα που τον ταλάνισαν στη σύντομη ζωή του.

Κ.Π.

Αχαιών Ακτή

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο Κύπρου το 1940. Σπούδασε Αρχαιολογία στο ΠΑ και παρακολούθησε μαθήματα στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου. Για μερικά χρόνια εργάστηκε ως φιλόλογος στην κυπριακή Μέση Εκπαίδευση, ενώ διετέλεσε και διευθυντής ραδιοφωνίας στο Ρ.Ι.Κ. Στον ελλαδικό χώρο εμφανίστηκε το 1960 με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του στο φοιτητικό περιοδικό *Εστιάς*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ένα χρόνο αργότερα εξέδωσε την πρώτη ποιητική συλλογή του, *Πρώτη πηγή*. Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο και οι τραγικές, άμεσες και έμμεσες συνέπειές της, επέδρασαν καταλυτικά στην ούτως ή άλλως ιστορικά ευαισθητοποιημένη συνείδησή του, προσδίδοντας στην ποίησή του μια νέα δραματικότητα. Έτσι, σχεδόν όλες οι μετέπειτα συλλογές του, αρχής γενομένης από την *Αχαιών Ακτή* (Λευκωσία, 1977), αισθάνεται το βαρύ χρέος να μιλήσει για τις ανοιχτές και ανεπούλωτες πληγές της ιδιαίτερης πατρίδας του. Να αναφερθεί στην ιστορία του τόπου του και, συνάμα, να θρηνήσει για τις συμφορές και τα δεινά που τον έπληξαν.

«Ο ποιητικός του κώδικας ελάχιστα τροποποιείται στις καινούριες αυτές συνθέσεις. Δυναμώνει ωστόσο ο τόνος της φωνής, γιατί η πληγή καίει, η πληγή είναι ανοιχτή. […] Από αισθητικής άποψης στους στίχους των συλλογών αυτών, όπως και στους προηγούμενους τόμους, βρίσκονται κάποιες ιδιορρυθμίες γραφής, η ιδιαιτερότητα και το προσωπικό ύφος του ποιητή», γράφει ο Κλείτος Ιωαννίδης.

Κ.Π.

Ημέρες οργής

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος, κριτικός. Ο Πέτρος Χάρης (φιλολογικό ψευδώνυμο του Νικόλαου Μαρμαριάδη), γεννήθηκε το 1902 στην Αθήνα όπου και πέθανε το 1998. Σπούδασε Νομικά στο ΠΑ και το 1930 διορίστηκε γραμματέας της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, εν συνεχεία διευθυντής Γραμματείας και τέλος Γενικός Γραμματέας, θέση πού διατήρησε ως το 1964, οπότε και συνταξιοδοτήθηκε. Από το 1927 ήταν τακτικός συνεργάτης του περιοδικού *Νέα Εστία*, του οποίου το 1933 ανέλαβε τη διεύθυνση ως το 1987, δημιουργώντας μία σημαντική παράδοση στον χώρο του λογοτεχνικού περιοδικού τύπου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Πολυγραφότατος, εξέδωσε μυθιστορήματα, συλλογές διηγημάτων, ταξιδιωτικά, δοκίμια και μελέτες. Ανάμεσά τους το μυθιστόρημα *Ημέρες οργής* («Βιβλιοπωλείον της Εστίας», Αθήνα 1979), όπου διαμορφώνει και παγιώνει την αφηγηματική-υφολογική του ταυτότητα, με συνέπεια να συναντά κανείς, στο εν λόγω μυθιστόρημα, γνώριμους από τα διηγήματα εκφραστικούς τρόπους: Χαμηλούς τόνους ακόμα και όταν οι περιστάσεις της αφήγησης θα απαιτούσαν μια υψηλότερων τόνων αφηγηματική προσέγγιση, λυρικότροπη, μουσική διάχυση των συναισθημάτων. *Ημέρες οργής* είναι οι μέρες του Δεκέμβρη του 1944, που η Αθήνα βυθίστηκε στο εμφύλιο αίμα.

Κι όμως, οι μέρες αυτές, μέρες της οργής και της οιμωγής, αναβιώνουν στις σελίδες του μυθιστορήματος με νηφαλιότητα και με σχετική αντικειμενικότητα, προκειμένου να καταδειχθεί ότι, εντέλει, και τις δύο αντίπαλες παρατάξεις αποτελούσαν άνθρωποι που, κατά βάθος, ήταν ανυπεράσπιστα θύματα του πολιτικού τους φανατισμού και των ιδεολογικών του προκαταλήψεων.

Κ.Π.

Η παληά αυλή

ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΗΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στο Χαρτούμ του Σουδάν το 1912 και πέθανε στην Αθήνα το 1963. Όταν ήταν δύο ετών η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στον Βόλο, που ήταν τόπος καταγωγής του πατέρα του. Ασχολήθηκε συστηματικά με το θέατρο και τη μουσική και υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Θεάτρου Τέχνης, το οποίο και ενίσχυε οικονομικά για μεγάλο χρονικό διάστημα. Από το 1941 και ως το τέλος της ζωής του εργαζόταν ως λινοτύπης. Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1947 με τη δημοσίευση του μυθιστορήματος *Μειδιάματα και αγωνίες*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πρώτα κιόλας αφηγήματά του ο Κώστας Χατζηαργύρης έδειξε ότι αντιμετώπιζε και ανέπτυσσε τα θέματά του έχοντας αφομοιώσει θεατρικές μεθόδους. Η νουβέλα του *Η παληά αυλή* είναι, στην πραγματικότητα, μία θεατρόμορφη αφήγηση, κατά τη διάρκεια της οποίας είναι φανερό ότι ο αφηγητής δίνει μεγαλύτερη προσοχή και σημασία στους διαλόγους παρά στην εξέλιξη της υπόθεσης, μεριμνώντας περισσότερο για τη δημιουργία της ατμόσφαιρας παρά για τη σύνθεση και την εξέλιξη της πλοκής. Η εν λόγω νουβέλα είναι μία σκηνικά συγκροτημένη ιστορία που εκτυλίσσεται στο σκηνικά περιορισμένο πλαίσιο μιας λαϊκής αυλής, με πρωταγωνιστές και δευτεραγωνιστές χαρακτηριστικούς τύπους της εποχής, πρόσφορους για την επισήμανση και την κατάδειξη των κοινωνικών συνθηκών που διαμόρφωναν και επέβαλλαν τρόπους και συμπεριφορές σε ένα περιβάλλον το οποίο αλλάζει με ανεξέλεγκτη ταχύτητα, και συχνά ερήμην των απλών ανθρώπων που έχουν την ψευδαίσθηση ότι το ορίζουν.

Κ.Π.

Οδόσημα

Στοιχεία προσανατολισμού στο τοπίο της νεοελληνικής λογοτεχνίας

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Κριτικός της λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1959. Τα πρώτα του κείμενα στον Τύπο δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Αυγή* και στη συνέχεια συνεργάστηκε με την *Πρώτη*, την *Ελευθεροτυπία* –συμμετέχοντας στην ομάδα σύνταξης του ένθετου «Βιβλιοθήκη»– και τέλος στο *Κυριακάτικο Βήμα*. Παράλληλα δημοσιεύει κριτικές του σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά, διατυπώνοντας έναν ιδιαιτέρως βαρύνοντα κριτικό λόγο για τη νεοελληνική, ιδίως για τη μεταπολεμική, λογοτεχνία, συνδυάζοντας και ενισχύοντας το προσωπικό του γούστο με κριτικές θεωρίες των τελευταίων δεκαετιών του 20ού αιώνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Δημοσίευσε τη μονογραφία *Μίλτος Σαχτούρης: η παράκαμψη του υπερρεαλισμού* (1992) και τη συλλογή δοκιμίων *Οδόσημα. Στοιχεία προσανατολισμού στο τοπίο της νεοελληνικής λογοτεχνίας* (1999), όπου, πράγματι, επιχειρεί να ορίσει τις κατευθυντήριες γραμμές, τους οδοδείκτες, για τον προσανατολισμό του αναγνώστη στο τοπίο της νεοελληνικής λογοτεχνίας, από τον Σολωμό, τον Παλαιολόγο, τον Βικέλα, τον Καλλιγά, τον Μητσάκη, τον Παλαμά, τον Εγγονόπουλο, τον Ελύτη και τον Σεφέρη ως τον Αλεξάνδρου, τον Κάσδαγλη, τον Κοτζιά, τον Μπακόλα, τον Φραγκιά, τον Χατζή, τον Χειμωνά, τον Βαλτινό, τον Μηλιώνη και τον Παπαδημητρακόπουλο. Φιλοδοξώντας να διαβαστούν τα κείμενά του ως ένα είδος ελεύθερης διαπραγμάτευσης ορισμένων κάποτε λιγότερο και κάποτε περισσότερο κρίσιμων μορφολογικών και θεματικών ζητημάτων, που απασχόλησαν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τους Έλληνες συγγραφείς κατά τη διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα.

Κ.Π.

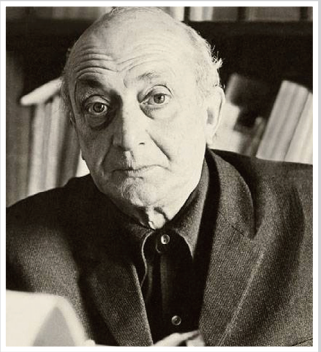
Έρως μελαχρινός

ΜΑΤΣΗ ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΟΥ. Ποιήτρια. Γεννήθηκε το 1914 στη Θεσσαλονίκη και πέθανε το 1987 στην Αθήνα. Γόνος ευκατάστατης οικογένειας, έζησε πολλά χρόνια στο Παρίσι, ενώ το 1939 παντρεύτηκε τον Ανδρέα Εμπειρίκο.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1944 με τη συλλογή *Μάης, Ιούνης και Νοέμβρης*, υπογράφοντας με το ψευδώνυμο Μάτση Ανδρέου. Η Μάτση Χατζηλαζάρου είναι, μαζί με τη Μέλπω Αξιώτη, οι πρώτες Ελληνίδες υπερρεαλίστριες. Ποιήτρια πάνω απ' όλα ερωτική, δεν διστάζει να μιλήσει, κάποτε με εντυπωσιακή αφέλεια, για τις πιο μύχιες ερωτικές επιθυμίες της, μια και το ερωτικό στοιχείο είναι αυτό που διατρέχει όλη την ποίησή της. Η ποίησή της κίνησε εξ αρχής το ενδιαφέρον των ομοτέχνων της και των κριτικών της λογοτεχνίας, ευρύτερα γνωστή ωστόσο έγινε με την έκδοση της συλλογής *Έρως μελαχρινός* (1979), όπου παλιά της ποιήματα αναδημοσιεύονται μαζί με κάποια νεότερα.

«Η ποίηση της Μάτσης Χατζηλαζάρου» γράφει η Άντεια Φραντζή, «έχει γένος γιατί κυοφορεί διαρκώς το ποίημα. Το γεννά και το ξαναγεννά κάθε φορά για να το κάνει πλήρες. Το οφείλει στο ανδρικό σπέρμα, μα το ορίζει ως γυναικεία φύση. Και όταν το ποίημα αποσπάται δεν διαχωρίζεται από τους πόνους της γέννας του, κουβαλά πάντα κομμάτια από τη σάρκα της και το αίμα περισσεύει. Δεν είναι ένα ποίημα λαμπρό· είναι ένα ποίημα τσαλακωμένο αλλά και υγρό που φέρει όλα τα σημάδια της προσπάθειάς του να δημιουργηθεί. Του λείπει η κομψότητα με την έννοια της όποιας μορφής επιτήδευσης· και έτσι αφτιασίδωτο μας το παραδίδει».

Κ.Π.

Φωτιά

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ. Πεζογράφος, δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στα Ιωάννινα το 1913 και πέθανε στην Αθήνα το 1981. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή του ΠΑ, αλλά δεν τελείωσε τις σπουδές του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Βιβλίο σταθμός στην πεζογραφική πορεία του Δημήτρη Χατζή και μία από τις σημαντικότερες στιγμές της μεταπολεμικής μας πεζογραφίας είναι, κατά γενική ομολογία, το μυθιστόρημα *Φωτιά*, στις σελίδες του οποίου καταγράφονται, συχνά με τόνους επικούς και ιδιότυπο ρεαλιστικό τρόπο, πτυχές της Αντίστασης κατά τη γερμανική Κατοχή. Αξιοποιούνται σ' αυτό, γόνιμα και καθόλου σχηματικά, στοιχεία του σοσιαλιστικού ρεαλισμού· κυρίως δίνεται έμφαση στον ρόλο που διαδραμάτισε ο αγώνας και η αριστερή ιδεολογία στη διαμόρφωση μιας νέας γενιάς γυναικών. Η πρωταγωνίστρια της ιστορίας, με το χαρακτηριστικό όνομα «Αυγερινή», είναι μία νεαρή χωριατοπούλα που, ακολουθώντας το παράδειγμα του αδελφού της, πηγαίνει με τους αντάρτες και, υπό τις πλέον αντίξοες συνθήκες, επιδεικνύει ιδιαίτερες αρετές και ικανότητες. Η μύησή της, ωστόσο, στον κόσμο των ανδρών δεν της στερεί το δικαίωμα να διεκδικήσει τα δικαιώματα του φύλου της· η μαχητικότητα και η αυτοθυσία της, η αποδοχή των κινδύνων δεν αναστέλλουν αλλά αφυπνίζουν την αγνή γυναικεία της φύση, με συνέπεια να συνδεθεί ερωτικά με έναν συναγωνιστή της. «Ο Χατζής», σημειώνει η Αγγέλα Καστρινάκη, «επεδίωξε να δείξει τις δυσκολίες της νέας γυναίκας σε αυτή την έξοδό της από το σπίτι. Πρώτα-πρώτα, τα πονηρά βλέμματα των ανδρών: αυτά τα κατανικά η νέα, επιβάλλοντας σεβασμό. Έπειτα, την υποτίμηση των ανδρών για τις γυναικείες ικανότητες: "Σκασίλα που την είχαν οι Γερμανοί, όσο δεν ερχόσασταν!", λέει κοροϊδευτικά ο αγωνιστής που είχε αναλάβει την εκπαίδευση της Αυγερινής και της φίλης της. Αλλά αυτή η φίλη, μέλος ήδη του κόμματος, ξέρει να του κλείσει αποφασιστικά το στόμα».

Κ.Π.

Η τέχνη είναι δύσκολη

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ. Δοκιμιογράφος, κριτικός της λογοτεχνίας. Γεννήθηκε το 1900 στον Μαραθόκαμπο Σάμου και πέθανε στην Αθήνα το 1975. Επί πολλά χρόνια άσκησε κριτική από τις στήλες του περιοδικού *Νέα Εστία*, συνεργαζόμενος παράλληλα και με άλλα λογοτεχνικά περιοδικά.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία του ξεχωρίζουν: *Τρεις σταθμοί: Ψυχάρης, Παπαδιαμάντης, Παλαμάς* (1943), *Λογοτεχνία 1900-1950* (1950), *Η Αλεξάνδρεια του Καβάφη* (1961), κ.ά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει το δοκιμιακού περιεχομένου βιβλίο του με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Η τέχνη είναι δύσκολη* (1962), όπου καταπιάνεται με το πολυσυζητημένο θέμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας, δημιουργώντας εναύσματα για μιαν εποικοδομητική συζήτηση.

Η τέχνη, πιο συγκεκριμένα η λογοτεχνία, κατά την άποψη του συγγραφέα, δεν είναι δύσκολη μόνο για τον δημιουργό, αλλά και για τον αποδέκτη της, τον αναγνώστη και, κατά προέκταση, για τον κριτικό. Δημιουργός και κοινό αποτελούν δύο εξίσου απαραίτητες προϋποθέσεις για την ύπαρξη ενός λογοτεχνικού έργου. «Ο λογοτέχνης», λέει, «εκπέμπει ένα μήνυμα ανάλογο με το S.O.S. του καραβιού που βρίσκεται σε κίνδυνο. Αν δεν υπάρξουν κεραίες για να το συλλάβουν, το μήνυμα είναι ανύπαρκτο». «Ο κ. Χατζίνης», γράφει ο Βάσος Βαρίκας, «είναι ο νηφαλιότερος, ίσως, από τους κριτικούς μας. […] Διατηρεί το μέτρο και την ηρεμία στην έκφραση, ξέρει τον τρόπο, χωρίς τίποτε να κρύβει από όσα πιστεύει, να τα προσφέρει έτσι, που να μην προκαλεί βίαιες και ζωηρές αντιδράσεις. Η σκέψη του, πάντα συγκεκριμένη και διαυγής, αναζητάει και στα πιο τολμηρά της θεωρητικά πετάγματα, την θεμελίωση στην άμεση παρατήρηση. Μια παρατήρηση διεισδυτική και καίρια».

Κ.Π.

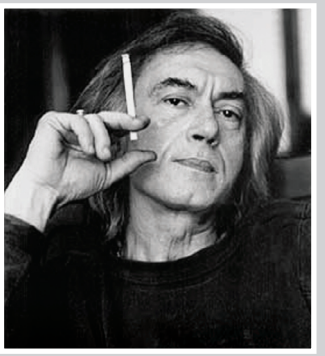
Φθινόπωρο

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ. Πεζογράφος, ποιητής, μεταφραστής, εκδότης. Γεννήθηκε το 1868 στο Αγρίνιο και πέθανε το 1920 στο Ιόνιο Πέλαγος. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ· και γρήγορα αφοσιώθηκε στη λογοτεχνία. Το 1900 έφυγε για τη Γερμανία, με σκοπό να μελετήσει σε βάθος τη γερμανική λογοτεχνία και φιλοσοφία· εκεί επηρεάστηκε από τις σοσιαλιστικές ιδέες.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ως ποιητής, ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος ξεκίνησε έχοντας υποστεί –ιδίως στις δύο πρώτες συλλογές του– έντονες επιδράσεις από τον Κωστή Παλαμά. Με την πάροδο του χρόνου, ωστόσο, παγιώνεται μέσα του το συμβολιστικό ιδεώδες, του οποίου υπήρξε ο εισηγητής και ο συνεπέστερος οπαδός του στην Ελλάδα. Πολλά ποιήματά του αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα, ως τότε, δείγματα συμβολισμού στην ελληνική ποίηση. Αλλά εκεί που τα δεδομένα του συμβολισμού αναπτύσσονται κατά τρόπο εντυπωσιακό είναι το μυθιστόρημα *Φθινόπωρο* (1917) το οποίο, κατά γενική ομολογία, αποτελεί το χαρακτηριστικότερο συμβολικό έργο της ελληνικής λογοτεχνίας. Όλα σ' αυτό συντείνουν στη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας άκρως γοητευτικής για τον αναγνώστη. Η πλοκή του ξετυλίγεται αργά και θα έλεγε κανείς ότι πολλές φορές έρχεται σε δεύτερη μοίρα, αφού το κυρίαρχο στοιχείο είναι η ατμόσφαιρα που περιβάλλει τα πρόσωπα, τα πράγματα και τις καταστάσεις. Ο ήρωας είναι ένας νέος που, συναισθηματικά μετέωρος, αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο εντελώς διαφορετικές μεταξύ τους γυναίκες: την αρραβωνιαστικιά του και την εξαδέλφη του, σε κάποια παραθαλάσσια επαρχιακή πόλη που δεν κατονομάζεται. Η δράση υπακούει στους ρυθμούς μιας μουσικότροπης αφήγησης, ενώ οι διάλογοι παραμένουν σχεδόν ανολοκλήρωτοι, γεμάτοι υπαινιγμούς και υπονοούμενα, ενώ η σιωπή, που αποδίδεται με τρόπο εκπληκτικό, διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο.

Κ.Π.

Πεισίστρατος

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ. Πεζογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1938 και πέθανε στο Παρίσι το 2000. Σπούδασε Ιατρική στο ΑΠΘ και στη συνέχεια ειδικεύτηκε στη Νευρολογία και την Ψυχιατρική στα πανεπιστήμια της Αθήνας και του Παρισιού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1960 με το αφήγημα *Πεισίστρατος*, με το οποίο ο Χειμωνάς κίνησε το ενδιαφέρον της λογοτεχνικής κριτικής αλλά και του αναγνωστικού κοινού, παρά το γεγονός ότι ο λόγος του κάθε άλλο παρά εύκολος είναι για τον ανυποψίαστο αναγνώστη, γεγονός που αποδόθηκε στις υφέρπουσες, σε όλο το αφηγηματικό του έργο, κοινές μνήμες από την παλιά αλλά και από τη σχετικά πρόσφατη ιστορία μας.

«Σπανιότατα ένας νέος συγγραφέας με το πρώτο του κιόλας βιβλίο προσφέρει τόσο εγγυημένα και απαραχάρακτα δείγματα γραφής», έγραφε το 1961 για τον *Πεισίστρατο* ο Παν. Μουλλάς. «Τις πιο πολλές φορές οι πρώτες εμφανίσεις, αυτές οι απόπειρες ανίχνευσης ή δοκιμές δυνατοτήτων, κι όταν ακόμη δεν απηχούν καταθλιπτικά ένα συγκεκριμένο πρότυπο και δεν εκφράζουν μόνο ένα αφορμάριστο πάθος για έκφραση, αναλώνονται σε συλλήψεις και θεωρήσεις κατά το μάλλον ή ήττον επιδερμικές. Από την άποψη αυτή ο *Πεισίστρατος* του Γιώργου Χειμωνά δεν είναι μόνο μια εξαίρεση· είναι και μια κάτοψη εσωτερικού τοπίου, όπου τα βιώματα επισωρεύονται σαν ώριμοι καρποί, είναι και ημερολόγιο της ηλικίας, χρονικό της μοναξιάς, δοκίμιο, ομολογία κι εξομολόγηση, κυρίως όμως μια πλούσια συγκομιδή από εμπειρίες που εκτινάσσονται σαν σπινθήρες από την αδιάλειπτη τριβή με τα πράγματα. Και μολοντούτο ο *Πεισίστρατος* είναι ένα βιβλίο νεανικό».

Κ.Π.

Φιντανάκι

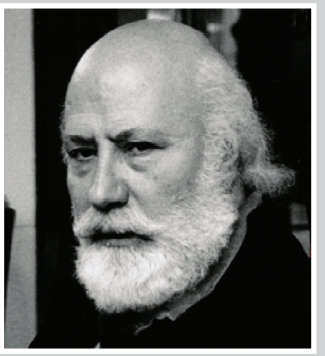
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΧΟΡΝ. Θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε το 1881 στην Τεργέστη και πέθανε το 1941 στην Αθήνα. Αποφοίτησε το 1899 από τη σχολή Ναυτικών Δοκίμων και υπηρέτησε στο Πολεμικό Ναυτικό, απ᾽ όπου το 1919 πήρε μετάταξη για το Λιμενικό Σώμα. Επιστρατεύθηκε με την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου το 1912 και αποστρατεύθηκε το 1926 με τον βαθμό του υποναυάρχου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες (*Βραδυνή*, *Ελεύθερον Βήμα*, *Ελεύθερος Λόγος*, *Εμπρός* κ.ά.) και με τη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*. Στο θέατρο εμφανίστηκε το 1906 με το μονόπρακτο δράμα *Ο Ξένος*. Την ίδια περίοδο έγινε ευρύτερα γνωστός εξαιτίας κάποιων πολύ τολμηρών για την εποχή φράσεων στο τρίπρακτο έργο του *Ανεχτίμητο*, και δύο χρόνια αργότερα καθιερώθηκε ως θεατρικός συγγραφέας με τους *Πετροχάρηδες*. Έκτοτε και έως τον θάνατό του βρισκόταν αδιαλείπτως στο θεατρικό προσκήνιο συγγράφοντας θεατρικά έργα, μονολόγους και άλλα θεατρικών προοπτικών κείμενα, που παραστάθηκαν από τους σημαντικότερους θιάσους και ηθοποιούς της εποχής (Κοτοπούλη, Κυβέλη, Παξινού κ.ά.), συμβάλλοντας όσο ελάχιστοι στην ανάπτυξη του νεοελληνικού θεάτρου.

«Ο Χορν», σημειώνει η Έφη Βαφειάδη, «υπήρξε συγγραφέας ιδιοφυής, όσον αφορά στη δημιουργία δραματικών καταστάσεων και συγκρούσεων, υστερούσε όμως στο επίπεδο της ποιότητας του λόγου και της ιδεολογικής διαύγειας. Αξιολογότερες στιγμές της δραματουργίας του αποτελούν το κοινωνικό δράμα *Φιντανάκι* (1910) και η αισθηματική κομεντί *Μελτεμάκι* (1927), έργα που συνέβαλαν στη δημιουργία κάποιας παράδοσης στα είδη τους και επέζησαν ως σήμερα στο ρεπερτόριο του νεοελληνικού θεάτρου· επίσης η σημαντική κωμωδία *Σέντζας* που μετά το σκάνδαλο που δημιούργησε για την εποχή του για το τολμηρό του θέμα παρέμεινε στην αφάνεια».

Κ.Π.

Ο Λούσιας

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ. Πεζογράφος, ζωγράφος, μουσικοσυνθέτης. Γεννήθηκε το 1940 στα Ιωάννινα. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών και αναδείχτηκε ως μια από τις πιο χαρισματικές μεταπολιτευτικές περιπτώσεις στον εικαστικό χώρο, ενώ διέπρεπε και στη μουσική σύνθεση και εκτέλεση τραγουδιών, ενταγμένος στον χώρο του «νέου κύματος», διασκευάζοντας παράλληλα και δημοτικά τραγούδια της Ηπείρου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στην πεζογραφία εμφανίστηκε με το μυθιστόρημα *Ο Λούσιας* (1979), με το οποίο δημιούργησε ιδιαίτερη αίσθηση τόσο στον χώρο της κριτικής όσο και στο αναγνωστικό κοινό. Κεντρικός ήρωας και αφηγητής είναι ένα παιδί καθυστερημένο νοητικά, με έναν ιδιότυπο εσωτερικό κόσμο και ένα επίσης ιδιότυπο, αλλοπρόσαλλο βλέμμα, με το οποίο παρακολουθεί τις ζωές, τα πάθη και τις συμπεριφορές των ανθρώπων που κινούνται στο περιορισμένο κοινωνικό περιβάλλον του. Παρακολουθεί και καταγράφει με τρόπο ιδιότυπο, άμεσο και αδιαμεσολάβητο, με λόγο ελλειπτικό και αποσπασματικό τις εντυπώσεις του, ενώ παράλληλα προσπαθεί να δώσει εξήγηση σε αντικρουόμενες, για το φτωχό μυαλό του, καταστάσεις και σε ακατανόητα συμβάντα.

Τόσο στον *Λούσια* όσο και στα μεταγενέστερα έργα του, παρατηρεί ο Αλέξης Ζήρας, «φαίνεται ότι το τοπίο της ορεινής και "κλειστής" Ηπείρου καθόρισε τους τόνους, την ατμόσφαιρα και τους ανθρώπινους τύπους του, σε σημείο που να θεωρείται σωστή η παρατήρηση ότι η αφηγηματική τέχνη, τα πρόσωπα και η εικαστική αντίληψη του Χουλιαρά για τα σχήματα και τα χρώματα έχουν πολλούς κοινούς τόπους».

Κ.Π.

Η δοκιμασία του πνεύματος

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ. Κριτικός, δοκιμιογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε το 1904 στη Λεμεσό Κύπρου και πέθανε το 1973 στην Αθήνα. Εγκαταστάθηκε στην Αθήνα το 1925, μεταφέροντας και την έδρα της εφημερίδας *Σάλπιγγα*. Εργάστηκε στην εφημερίδα *Εστία*, ενώ από το 1930 ως το 1967 διετέλεσε στην αρχή συντάκτης και στη συνέχεια διευθυντής σύνταξης της εφημερίδας *Καθημερινή*. Μετά τον πόλεμο διετέλεσε Γενικός Διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου (1955-1964), συμβάλλοντας από τη θέση του στην ίδρυση του Φεστιβάλ Αθηνών και της Επιδαύρου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Υπήρξε ένας δραστήριος κινητήριος μοχλός των πολιτιστικών μας πραγμάτων επί πενήντα ολόκληρα χρόνια, αναπτύσσοντας σημαντικές απόψεις για τα ποιητικά κινήματα της Ευρώπης και της Ελλάδας, αλλά και ιδιαίτερα πρωτότυπες θεωρίες γύρω από το αρχαίο δράμα και τη σύγχρονη σκηνική του παρουσίαση. Έργα του: *Ο φουτουρισμός στο φως της διαλεκτικής* (1930), *Κωνσταντίνος Θεοτόκης. Ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα* (1941), *Ο Παλαμάς και η εποχή του* (1944-1950, 3 τόμοι), *Η δοκιμασία του πνεύματος* (1950), κ.ά.

«Οι πνευματικοί άνθρωποι ζουν σήμερα το πιο τραγικό δράμα που τους έλαχε ποτέ, το δράμα της αδυναμίας τους», γράφει ανάμεσα στ' άλλα ο Άλκης Θρύλος για ένα από τα σημαντικότερα δοκίμια του Χουρμούζιου, τη *Δοκιμασία του πνεύματος*. «Η κόλαση στην οποία έχει καταδικαστεί η εποχή μας, δεν τους παιδεύει μόνον γιατί ζουν μέσα σ' αυτήν, αλλά και γιατί έχει εισχωρήσει μέσα στα μύχια του είναι τους. Τα μαρτύρια του Δάντη ήταν εξωτερικά· μέσω του σώματος τυραννούσαν την ψυχή. Για πρώτη φορά σήμερα έχει η κόλαση για τον άνθρωπο, τον πνευματικό τουλάχιστον άνθρωπο, το επίκεντρό της μέσα του».

Κ.Π.

Η κερένια κούκλα

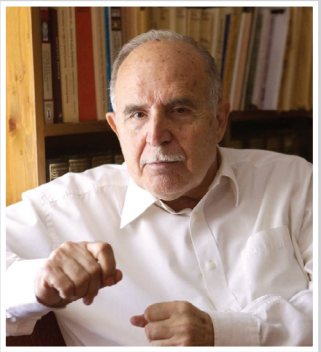
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ. Πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, ιδρυτής της «Νέας Σκηνής». Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα ((1867-1911). Σπούδασε Φιλολογία στη Βιέννη, όπου εργάστηκε ως δάσκαλος ελληνικών της αυτοκράτειρας Ελισάβετ (1891-1893).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1901 επέστρεψε στην Αθήνα, όπου με δική του πρωτοβουλία και άλλων ιδρύθηκε η «Νέα Σκηνή» (1901-1905).

Το βιβλίο με το οποίο ο Χρηστομάνος μνημειώνει την παρουσία του στα ελληνικά γράμματα είναι η *Κερένια κούκλα* (1911)· ένα «αστικό μυθιστόρημα», όπως χαρακτηρίστηκε, επειδή η πλοκή του εξελίσσεται σε μια πρωτόγνωρα δοσμένη Αθήνα, με τα σπίτια, τις γειτονιές, τα στέκια, τους ερημικούς και τους πολυσύχναστους δρόμους της. Όλα συμβαίνουν στη «σκιάν της Ακροπόλεως και παρά τον βράχον του Φιλοπάππου». Εκεί κατοικεί ο ήρωας της ιστορίας, ο Νίκος, με τη βαριά άρρωστη γυναίκα του τη Βιργινία, και τη Λιόλια, ένα όμορφο νεαρό κορίτσι, μακρινή συγγενή της Βιργινίας.

Γράφοντας αυτό το μυθιστόρημα, ο Χρηστομάνος θέλησε να «επινοήσει ένα μύθο, να μας δώσει τη ζωή με τα γεγονότα, τη δράση και την περιπέτεια, στηριγμένος στην παρατήρηση του εξωτερικού κόσμου, να κρατήσει μια ρεαλιστική απάθεια συνθέτοντας ανθρώπινους χαρακτήρες χωρίς να επεμβαίνει ο ίδιος», σημειώνει ο Στέλιος Ξεφλούδας. «Όμως δεν μπόρεσε στο τέλος να ξεχάσει τον εαυτό του. Αγάπησε τους ήρωές του κι έτσι ήταν αδύνατο να μη λάβει κι ο ίδιος μέρος στην πλοκή, μιλώντας, εξηγώντας. προτρέποντας, συμπονώντας· κι ενώ δε χρειάζεται καθόλου, ενώ η δραματική πλαστικότης των προσώπων είναι αυτονόητη, αυθύπαρκτη, τέλεια, ξεχύνεται αυτός συχνά σε σφοδρά λυρικά ρεύματα, ακατάσχετα, τρικυμισμένα». Γι' αυτό και πολύ συχνά ο αναγνώστης της *Κερένιας κούκλας* αισθάνεται ότι ο ιδιότυπος ρεαλισμός της επικαλύπτεται από τα ορμητικά κύματα ενός πηγαίου λυρισμού, καθώς και από τις συναισθηματικές εκρήξεις του αφηγητή, γεγονός που καθιστά το μυθιστόρημα αυτό ένα αμάλγαμα ρεαλισμού, ηθογραφίας και ποίησης.

Κ.Π.

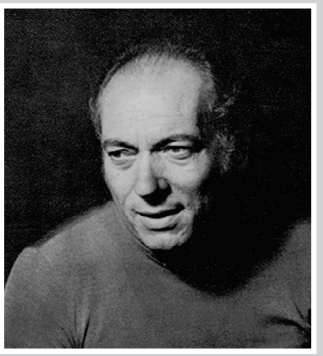
Εποχή των ισχνών αγελάδων

ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ. (Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κωνσταντίνου Δημητριάδη). Ποιητής. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1931. Σπούδασε Φιλολογία στο ΑΠΘ και στο διάστημα 1957-1965 εργάστηκε ως βιβλιοθηκάριος στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της γενέτειράς του. Ασχολήθηκε επαγγελματικά με την τυπογραφική επιμέλεια εκδόσεων και με την οργάνωση εκθέσεων ζωγραφικής στη «Διαγώνιο» – από το 1974. Επίσης ήταν υπεύθυνος των εκδόσεων της «Διαγωνίου». Συνεργάστηκε με εφημερίδες της Θεσσαλονίκης, ενώ συνέβαλε δραστικά στα λογοτεχνικά-πολιτιστικά πράγματα της πόλης με την έκδοση του περιοδικού *Διαγώνιος*.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στην πρώτη ποιητική συλλογή του Ντίνου Χριστιανόπουλου, *Εποχή των ισχνών αγελάδων* (1950), δεν θα συναντήσει κανείς ούτε εξομολογητική διάθεση, ούτε πρόκληση, ούτε ερωτισμό (στοιχεία που έμελλε να αποτελέσουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μεταγενέστερης ποίησής του). «Όλα αυτά υπάρχουν κι εδώ», επισημαίνει ο Ξ.Α. Κοκόλης, «αλλά καλύπτονται πίσω από προσωπεία (personae), δανεισμένα είτε από το χριστιανικό κόσμο (τα περισσότερα), είτε από αλλού». Στη δεύτερη συλλογή του ωστόσο, στα *Ξένα γόνατα* (1954), συνεχίζει ο ίδιος μελετητής, «θα εγκαταλειφθούν τα προσωπεία, οριστικά. Από δω κι ύστερα ο λόγος του Χριστιανόπουλου θα απογυμνώνεται όλο και περισσότερο, μέσα σε μια διάθεση αυτοκαταστροφικής εξομολόγησης (που ως ένα σημείο αποτελεί κληρονομιά της θητείας του στα χριστιανικά σωματεία της εποχής του Εμφυλίου)· η γλώσσα του θα κερδίζει σε αμεσότητα, κι η αμεσότητα αυτή θα καταφέρνει, σχεδόν πάντα, να ξεπερνά τον κίνδυνο που την παραμονεύει: την αντιποιητική χυδαιότητα».

Κ.Π.

Ποιήματα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ. Ποιητής, στιχουργός, πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1924-1991). Σπούδασε στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου και παρακολούθησε μαθήματα στην Πάντειο Σχολή. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής πήρε μέρος στην Αντίσταση και κρατήθηκε για τρεις μήνες σε αγγλικό στρατόπεδο της Αιγύπτου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1952 με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του στο περιοδικό *Μακεδονικά Γράμματα*. Υπήρξε πολυγραφότατος· εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές, συγκεντρωμένες σε δύο τόμους *Ποιήματα* (1980), ενώ στίχους του μελοποίησαν οι Θεοδωράκης, Πλέσσας, Ζαμπέτας, Λοΐζος, Μαρκόπουλος κ.ά.

Ο Χριστοδούλου, σε όλο το έργο του, καταθέτει με τρόπο άμεσο τα σκληρά βιώματα που αποκόμισε από τον πόλεμο, την Κατοχή και την Αντίσταση. Αυτό γίνεται περισσότερο προφανές και προκύπτει περισσότερο δικαιωμένο ποιητικά στη συλλογή του *Εκ του συστάδην*, όπου το ποιητικό υποκείμενο, μιλώντας για τον εαυτό του, για τα προσωπικά του πάθη και τις προσωπικές του αγωνίες, εκπροσωπεί, κατά τρόπο φυσικό και αβίαστο, τη γενιά του (την Πρώτη μεταπολεμική), αλλά και τον μεταπολεμικό άνθρωπο εν γένει, εκφράζοντας τον πόθο του για μια καλύτερη και, κυρίως, ελεύθερη και ανθρωπινότερη ζωή. «Με μια έκφραση παρατεταμένη αλλ' εναργή», γράφει ο Πάνος Θασίτης το 1958, «ο κ. Χριστοδούλου διατυπώνει οπωσδήποτε ποιητικά, την σκληρή στάση του, την στάση ενός κόσμου κλειστού αλλά επίμονα μαχητικού. Κατέχεται από τα τυπικά αισθήματα της γενιάς του, αισθήματα άρνησης προς την περιβάλλουσα πραγματικότητα και ταυτόχρονα αισθήματα τρυφερής αγάπης που μοιράζονται διακριτικά, στον εξορισμένο κόσμο του καλού».

Κ.Π.

Επίμετρο

Η ελληνική λογοτεχνία μετά το 1970

Α. ΠΟΙΗΣΗ

1. Η ποίηση της γενιάς του ’70

Οι ποιητές που συναπάρτισαν τη γενιά του ’70 εμφανίζονται εξ αρχής μέσα σε ένα ενιαίο ποιητικό κλίμα. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του αρχικού κλίματος έχουν να κάνουν με την εμπειρία μιας παιδικής και εφηβικής ηλικίας αναβλαστημένης μέσα στο μετεμφυλιακό κλίμα μιας κοινωνίας που οι πληγές της είναι ανοιχτές. Η εμπειρία αυτή γεννάει ένα στοιχείο φόβου καθώς επίσης κι ένα στοιχείο (παθητικής ή επιθετικής) αμφισβήτησης απέναντι και σε κάθε μορφής κοινωνική χειραγώγηση (κορυφαίο δείγμα της οποίας είναι η περίοδος της χούντας) και απέναντι στην λαίλαπα της καταναλωτικής μετάλλαξης, μιας κοινωνίας που φαντάζει άρριζη.

Λίγο πριν ή λίγο μετά το 1970 ποιητές όπως ο Γιάννης Κοντός, ο Γιώργος Μαρκόπουλος, ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου, ο Λευτέρης Πούλιος, ο Γιάννης Πατίλης, ο Βασίλης Στεριάδης, ο Μιχάλης Γκανάς, ο Χριστόφορος Λιοντάκης, ο Γιώργος Χρονάς, ο Νάσος Βαγενάς, η Μαρία Λαϊνά, η Μαρία Κυρτζάκη, αρχίζουν να δημοσιεύουν τις πρώτες ποιητικές τους συλλογές με έναν τρόπο καταιγιστικής εμφανίσεως. Στην πορεία, βεβαίως, παρά την κοινή αφετηρία και τα κοινά συμφραζόμενα, οι ποιητές της γενιάς αυτής οριστικοποιούν το προσωπικό τους ιδίωμα μέσα από μια διαφοροποίηση εκπηγάζουσα από τα νέα κοινωνικά δεδομένα, αλλά και από την προσωπική ενδοσκόπηση.

Ο Γιάννης Κοντός, αναμειγνύοντας στοιχεία της τρέχουσας γλώσσας με τις σαχτουρικές και σεφερικές καταβολές ως προς την εικονοποιΐα, με έναν ενστικτώδη τρόπο ανασυνθέτει τα θραύσματα του ανθρώπινου προσώπου, όσο περνάει ο καιρός με πληθωρικότητα επινοήσεων που θυμίζει την αντίστοιχη του Γιάννη Ρίτσου. Από την αμφισβήτηση της *Περιμετρικής* (1970) μέχρι το *Ανωνύμου μοναχού* (1985) και μέχρι τον *Αθλητή τού τίποτα* (1997), ο Κοντός εκφράζει την υπαρξιακή του ένταση μέσα από μία πρωτεϊκή γκάμα χρήσεως των στοιχείων της καθημερινότητας σε εικαστικά απροσδόκητες εικόνες. Η πορεία του αυτή βαθαίνει και πλουτίζεται μετά *την Υποτείνουσα της σελήνης*, 2002, *την Ηλεκτρισμένη πόλη*, 2004, κ.ά.

Σολωμικός και σεφερογενής στις αρχικές του καταβολές, συνομιλώντας και με το δημοτικό τραγούδι και με όλη την προγενέστερη ποιητική παράδοση ξεκινά ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου. Η αμφισβήτηση της καθημερινότητας και το παράλογο της ύπαρξης μέσα στην επικράτεια της κατανάλωσης, δίνεται στην αρχή της πορείας του με όρους συνομιλίας με την προαναφερθείσα παράδοση. Αυτό είναι πρόδηλο στις πρώτες τ*ου συλλογές: Ποιήματα*,1966, *Συλλογή*, 1970, *Επί πυγήν καθίσαι*,1972. Η έντονα διακριτή ποιητική του ιδιοσυγκρασία, συνδυασμένη με τη στέρεη φιλολογική και κριτική πανοπλία, βρίσκει τρόπους να μεταλλαχθεί γόνιμα, προϊόντος του χρόνου, σε μιαν έκφραση που φτάνει στα όρια αντοχής της γλώσσας, μέσα από την οποία αναδύεται ο ζόφος και το σκότος της υπαρξιακής αγωνίας.

Ο Νάσος Βαγενάς, με πολυποίκιλο δοκιμιακό και κριτικό έργο, αποτελεί μια από τις επιφανέστερες περιπτώσεις ποιητών που εμπλέκουν το προσωπικό βίωμα και την αντίδραση απέναντι στα κοινωνικά τεκταινόμενα με μιαν αδιάκοπη συνομιλία με την προγενέστερη ποιητική παράδοση στις κορυφώσεις της. Την ποιητική παράδοση ο Βαγενάς τη βλέπει ως ενότητα. Η επίδραση του Σεφέρη και των μοντερνιστικών κατακτήσεων συνδέεται με την επίδραση μεγάλων ποιητών του ευρωπαϊκού μοντερνισμού, ήδη από τη συλλογή *Πεδίον Άρεως*, (1974). Ασκείται στην εμμετρότητα και στη ρίμα από την πρώτη του κιόλας ποιητική συλλογή, ωστόσο μετά τη συλλογή του *Η πτώση του ιπτάμενου* (1997) καταλήγει σε ένα προσωπικό ιδίωμα όπου κυριαρχεί η τέχνη της προσωδίας και οι παλαιότερες μορφές σε μία μοντέρνα εκδοχή. Με το σονέτο και την ομοιοκαταληξία καταγίνεται, μέσα από τη βιωμένη αίσθηση των ρυθμών του δημοτικού τραγουδιού,

και ο Μιχάλης Γκανάς. Ποιητής της εσωτερικής μετανάστευσης, της μνήμης των μαρτυρίων του αγροτοποιμενικού κόσμου από τον οποίο προέρχεται, από τον *Ακάθιστο δείπνο* (1978) μέχρι τα *Μαύρα λιθάρια* (1980), τα *Γυάλινα Γιάννενα* (1989) και την *Παραλογή* (1993), ο Γκανάς αναζητά την αγάπη, που θα μας γλυτώσει τόσο από την αλλοτρίωση, όσο και από την καταστροφή του περιβάλλοντος και του κοινωνικού ιστού.

Με την έμμετρη παράδοση άλλωστε συνομιλεί και ένας από τους νεότερους –ηλικιακά– ποιητής της γενιάς του 1970, ο Διονύσης Καψάλης (1952). Μετά τα *Μύρτα του φωτός* (1978) και το *Με μια τρελλή σοδειά* (1982), ο Καψάλης μας δίνει μερικά από τα πιο ενδιαφέροντα σύγχρονα σονέτα και ομοιοκατάληκτα ποιήματα, όπως λόγου χάριν στις συλλογές *Δίγαμα*, 1988, *Αισθηματική αγωγή*, 1993, κ.ά.

Υπαρξιακή ενδοσκόπηση ως τα ακρότατα πολλές φορές όρια της γλώσσας αναπτύσσεται και στην ποίηση της Μαρίας Κυρτζάκη, ήδη από το πρώτο έργο της *Σιωπηλές Κραυγές* (1966), μέχρι τη *Μαύρη Θάλασσα* (2002) κ.ά. Αν ο Γκανάς εκφράζει τη μνήμη της απωλεσμένης κοινότητας και της εναγώνιας προσπάθειάς της να ριζώσει στην αστικοποιημένη μεγαλούπολη, ο ποιητής Γιώργος Μαρκόπουλος εμφανίζεται ως οργισμένο παιδί της μικρής επαρχιακής πόλης και της συνοικίας των μεγαλουπόλεων. Η οργή αυτή, αναμεμειγμένη με μιαν εκφραστική θλίψεως που οι καταβολές της ανιχνεύονται στον Τάσο Λειβαδίτη, στον Μιχάλη Κατσαρό και σε άλλους μείζονες ποιητές της Α΄ μεταπολεμικής γενιάς, είναι εμφανής από τις πρώτες του συλλογές: *Έβδομη συμφωνία*,1968, *Η κλεφτουριά του κάτω κόσμου*,1973, *Η θλίψις του προαστίου*,1976. Ωστόσο η θλίψη γίνεται οντολογική κατηγορία ανίχνευσης των ορίων της ύπαρξης από τους ευρηματικούς *Πυροτεχνουργούς* (1979), την *Ιστορία του ξένου και της λυπημένης* (1987), και κορυφώνεται στα τελευταία έργα του *Η φοβερή πατρίδα* (1994), και *Μη σκεπάζεις το ποτάμι* (1998).

Η ειρωνεία για τη νεοελληνική συνθήκη που καταλήγει στον σκληρό αυτοσαρκασμό μέσα από τη μυθοποίηση των φαιδρών περιστατικών του δημόσιου και ιδιωτικού βίου, συνθέτουν το ιδίωμα του Γιάννη Πατίλη. Από την ποιητική συλλογή *Ο μικρός και το θηρίο* (1970) μέχρι την *Αποδρομή του αλκοόλ* (2013), οι αναβαθμοί από την ειρωνεία και τον αυτοσαρκασμό μέχρι τη μελέτη θανάτου δίνουν ένα ποιητικό τοπίο συνείδησης εν εγρηγόρσει.

Ο Βασίλης Στεριάδης μπαίνει ορμητικά στο τοπίο της γενιάς του ’70 με μιαν εκφραστική που χαρακτηρίστηκε εξ’ αρχής αλλόκοτη. Το ποδόσφαιρο ως χώρος συνολικής μεταφοράς, τα κόμικς, το τηλεοπτικό καθεστώς των διαφημίσεων, δίνουν την αντίδραση απέναντι στον καταναλωτικό μηδενισμό από τις πρώτες συλλογές, *Ο κ. Ίβο* (1970), *το ιδιωτικό αεροπλάνο* (1971), μέχρι και τα ακροτελεύτια *Ο προπονητής παίκτης* (1992) και *Χριστούγεννα της ισοπαλίας* (2002).

Ο Λευτέρης Πούλιος, από την αντίδραση στην παράνοια του σύγχρονου βίου φτάνει στο μεταφυσικό αίτημα μιας αποκάλυψης, που θα μπορέσει να δώσει νόημα και προοπτική. Η επαναστατικότητα των πρώτων συλλογών, *Ποίηση* (1969), *Ποίηση 2* (1973), εισέρχεται στον ζόφο της απόγνωσης κι από κει στη διερώτηση για μια ρωγμή νοήματος αποκαλυπτικού χαρακτήρα. Η ειρωνεία και η ανατρεπτική υπονόμευση της αυτάρκειας του ποιητικού προσώπου μέσω της συνομιλίας με όλη την ποιητική και θεατρική ευρωπαϊκή γραμματεία, είναι το ποιητικό modus vivendi του Γιάννη Βαρβέρη· (βλ. συλλογές *Εν φαντασία και λόγω*, 1975, *Το Ράμφος*, 1978, *Αναπήρων πολέμου*, 1982, *Ο θάνατος το στρώνει*, 1986, κ.ά). Κλειστό σε φώτα και νερά δικής της επινόησης το έργο της Τζένης Μαστοράκη, με κορυφαία τη συλλογή *Μ’ ένα στεφάνι φως* (1989), ενώ ο Χριστόφορος Λιοντάκης, από την απόγνωση του *Υπογείου γκαράζ* (1978) φτάνει στη λεπταίσθητη αποτύπωση λυρικών ιριδισμών σε έργα όπως *Ο Ροδώνας με τους χωροφύλακες* (1988) και *Με το φως* (1989).

Ο Αντώνης Φωστιέρης προσφέρει τη δική του δημιουργική εκδοχή στην ποίηση και στη γλώσσα, μέσω της συγκράσεως της λυρικής παράδοσης με τα φιλοσοφικά ερωτήματα και τη μελέτη θανάτου ενός σπαρασσόμενου νου. Το ποίημα για τον Φωστιέρη παραμένει ιδιότυπα μια αποτύπωση ρυθμικά σκεπτόμενων αισθημάτων· (χαρακτηριστικές οι συλλογές *Ποίηση μες στην ποίηση*, 1977, και *Το θα και το να του θανάτου* 1987).

Ο Γιώργος Χρονάς μυθολογεί με τρόπο αρχαϊκού επιτυμβίου τους ανθρώπους των λαϊκών συνοικιών και τους παρίες του περιθωρίου και της νύχτας· (βλ. συλλογές *Τα μαύρα τακούνια*, 1979, *Ο αναιδής Θρίαμβος*, 1984, *Κατάστημα νεωτερισμών* 1997 κ.ά.).

2. Η ποίηση της γενιάς του ’80

Ενόσω η γενιά του ’70, με την ενότητα του αρχικού της στίγματος ως γενιά της αμφισβήτησης, προχωρεί με τον τρόπο που προσπαθήσαμε στα όρια αυτού του κειμένου να περιγράψουμε, περί τα τέλη της δεκαετίας του ’70 –κυρίως μετά τα τέλη του 1978– κάνει την εμφάνισή της μια νέα γενιά ποιητών. Καθώς πολλά από τα ιδεολογικά στερεότυπα τα οποία κυριαρχικά συνέχουν την ελληνική κοινωνία εκ των πραγμάτων αποσαθρώνονται και δείχνονται ατελέσφορα, στους ποιητές αυτούς διευρύνεται συνεχώς ο ένδον χώρος. Χαρακτηρίστηκαν η γενιά του ιδιωτικού οράματος (Ηλίας Κεφάλας). Αυτό δεν σημαίνει ολωσδιόλου αδιαφορία για τη συλλογικότητα. Αντιθέτως, σημαίνει εσωτερική αυτοάμυνα απέναντι στην κυρίαρχη, ψευδή, περί κοινωνικότητος συνείδηση. Ο Στρατής Πασχάλης, από το πρώτο του κιόλας βιβλίο (*Ανακτορία*, 1977) και περισσότερο σε συνθέσεις όπως ο *Μιχαήλ* (1996), διαλέγεται ουσιαστικά με την παράδοση του «καθαρού λυρισμού» στην ελληνική και στη γαλλική γραμματεία. Ο Ηλίας Κεφάλας μεταποιεί σε σύγχρονη κιβωτό συμβολισμών τη φυσική παράδοση του γενέθλιου τόπου (*Μεταλλαγή στο απροσδόκητο*, 1982 κ.ά.). Ο Γιάννης Τζανετάκης, σε συλλογές όπως το *Όσο ακούω σε χρώμα* (1985) ή *Τα ζώα της Κυριακής* (1988) κ.ά., στο έδαφος της νοσταλγίας μιας απωλεσμένης παιδικής ιθαγένειας οικοδομεί ένα τοπίο τραυματικών και απρόσμενων εικόνων. Ο Γιώργος Γώτης, από τα πρώτα του κιόλας βιβλία όπως το *Όρθρου βαθέος*, θεμελιώνει έναν λυρικό διάλογο με την ιστορία και τη μνήμη. Ο Παντελής Μπουκάλας (*Αλγόρυθμος*, 1980, *Σήματα λυγρά*, 1992, κ.ά.) προβάλλει το αίσθημα του πνιγμού και της φθοράς. Ο Χάρης Βλαβιανός (*Υπνοβασίες*, 1983, *Τρόπος του λέγειν*, 1986, κ.ά.) αποπειράται μια πεζολογική τιθάσευση του λυρικού στοιχείου σε διαρκή διάλογο με την αγγλοσαξονική παράδοση. Ο Θανάσης Χατζόπουλος αναπτύσσει μια διαρκώς ανελισσόμενη ποιητική διερώτηση οντολογικής τάξεως για τα όρια του λόγου και του είναι (*Ιδίοις σώμασι*, 1986, *Στον ήλιο μοίρα*, 1986, κ.ά). Οντολογικού προσανατολισμού είναι και το ποιητικό κλίμα του Παναγιώτη Κερασίδη· (*Η σκιά μου σαν σώμα*, 1985, *Οι άκρες των δαχτύλων* 1992, κ.ά). Ο Δημήτρης Χουλιαράκης, από το πρώτο του βιβλίο (*Υπέρ θηλών και ραμφών*, 1983) αναζητά ρωγμές στο καθεστώς της φθαρτότητας και στην προοπτική του θανάτου. Ο Γιώργος Μπλάνας (*Η ζωή κολυμπά σαν φάλαινα ανύποπτη*

πριν τη σφαγή. Ποιήματα 1985-1986, 1987 κ.ά.), ο Γιώργος Κοζίας (*Ζωολογικός κήπος*, 1989), η Μαρία Κούρση (*Κουκκίδα διαστάσεων*, 1983), ο Σπύρος Λ. Βρεττός (*Ως Αζτέκοι στις Αζόρες*, 1985), συνδυάζουν το λυρικό υπαρξιακό στοιχείο με μιαν ιστορική αίσθηση που αναζητά εναγωνίως προοπτικές. Ο Σταύρος Ζαφειρίου (*Το ευλύγιστο πέλμα*, 1983 κ.ά) αποπειράται μια λυρική, σύγχρονη πρόσληψη των στοιχείων της παράδοσης. Ο Κωστής Γκιμοσούλης (*Ο ξυλοκόπος πυρετός*, 1983, κ.ά) εμφανίζεται με πέντε ποιητικές συλλογές πριν στραφεί στην πεζογραφία, επιτυγχάνοντας μια πληθωρική, εικονοποιητική αναπαράσταση του έξω και του έσω κόσμου.

Στην πεζογραφία μετά το 2003 στρέφεται και ο Νίκος Δαβέττας (*Γεννήθηκα την 15η Οκτωβρίου…*, 1987, κ.ά) με χαρακτηριστικά στοιχεία την καφκικού τύπου υπαρξιακή αγωνία και το πένθος. Ιδιότυπες περιπτώσεις ως προς τις μορφικές αναζητήσεις μέσα σ' αυτήν τη γενιά αποτελούν οι Γιώργος Κοροπούλης και Ηλίας Λάγιος. Ο πρώτος, με περισσή ειρωνεία, μεταμορφώνει με όρους εμμετρότητας το σύγχρονο μηδέν όπως το βιώνει (*Αρχή σοφίας*, 1983, *Γεθσημανή*, 1985, κ.ά)· ο δεύτερος, μετεωριζόμενος υπαρκτικά ανάμεσα στο κενό και το νόημα, στην πίστη και την απιστία, στην επανάσταση και στη ματαίωση, έχοντας ταυτοχρόνως και μιαν γλωσσική και ποιητική παιδεία που μπορεί να συγκροτεί σύγχρονο ιδίωμα μέσα από όλα τα στρώματα της ελληνικής ποίησης και γλώσσας, μας χάρισε ευρηματικά δείγματα για το πώς μπορεί να λειτουργήσει στα όρια του σύγχρονου σπαραγμού η έμμετρη προσωδία· (*Ασκήσεις Ι-ΧΙ* 1984, *Το βιβλίο της Μαριάννας*, 1993, *Μουζικούλες*, 1997, κ.ά).

Β. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Η Ρέα Γαλανάκη, ξεκινώντας τη συγγραφική της κατάθεση με την ποίηση, περνά στην πεζογραφία καλλιεργώντας ένα είδος που συναρτά την προσωπική εμπειρία με δεδομένα ιστορικών περιόδων. Στην πορεία το είδος αυτό, το οποίο καλλιεργεί με εξαιρετικά μοναδικό τρόπο, μας δίνει κάποια δείγματα του λεγόμενου ιστορικού μυθιστορήματος· (*Ο Βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά*, 1989, *Θα υπογράφω Λουί*, 1993, κ.ά.).

Ο Γιώργος Συμπάρδης εμφανίζεται περί τα τέλη της δεκαετίας του ’80, γόνιμος συνεχιστής της πεζογραφίας προσωπικού κλίματος και ατμόσφαιρας, που εσωτερικεύει στην προοπτική του προσωπικού βλέμματος και τα ιστορικά γεγονότα. Το δίχως άλλο, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για έναν από τους σημαντικότερους μεταπολεμικούς μας πεζογράφους, σε ανοικτή συνομιλία με τον Γιώργο Ιωάννου, τον Θανάση Βαλτινό και τον Μένη Κουμανταρέα, αλλά και αντίστοιχα ευρωπαϊκά μεγέθη· (*Ο άχρηστος Δημήτριος*, 1998, και *Μέντιουμ*, 1987).

Την ίδια εποχή εμφανίζεται και ο Γιώργος Σκαμπαρδώνης. Η γενέθλια πόλη Θεσσαλονίκη, το υπερρεαλιστικό στοιχείο που υποκρύπτεται στη νεοελληνική πραγματικότητα, συνδυασμένα με μιαν αυτοειρωνική αλλεγροσύνη σκαριμπικών αλλά και πεντζικικών καταβολών, η συνομιλία με την ευρύτερη ελληνική παράδοση, αποτελούν τα στοιχεία που χρωματίζουν το ύφος του (*Μάτι φώσφορο, κουμάντο γερό*, 1989, *Η στενωπός των υφασμάτων*, 1992, κ.ά.).

Η Μαρία Μήτσορα από την άλλη πλευρά, με ξεχωριστό και αριστοτεχνικό τρόπο μιας γραφής μείζονος ως προς την έντασή της, καταγράφει και ιστορεί τις πιο σκοτεινές πλευρές του σύγχρονου και άρριζου νεοελληνικού, αστικού εφιάλτη, μέσα από την καταβύθιση σε μιαν εσωτερική μονολόγηση δια της οποίας αναδύονται στην επιφάνεια οι πιο οδυνηρές πλευρές του σύγχρονου βίου· (*Ο ήλιος δύω*, 1997, *Σκόρπια δύναμη*, 1997).

Ξεχωριστές περιπτώσεις αποτελούν και τα βιβλία κάποιων συγγραφέων που σηματοδότησαν –παρά την ολιγογραφία των δημιουργών τους– τη συζήτηση για τη λογοτεχνία και την κοινωνία, αλλά και κατά έναν τρόπο

επηρέασαν τα πεζογραφικά πράγματα. Ο πεζογράφος Γιάννης Πάνου λόγου χάρη, κυρίως με το έργο *Από το στόμα της παλιάς Remington* (1983). Οι οδυνηρές αναμετρήσεις του με το ιστορικό δράμα και σώμα της μνήμης, η μη γραμμική αφήγησή του, δημιούργησαν την ανάλογη αίσθηση. Το ίδιο συνέβη και με το βιβλίο του Ηλία Κουτσούκου *Βόλτα με πιτζάμες* (1985), όπου σε μικρές αφοριστικές παραγράφους προβάλλεται η επίδραση της νεότερης –μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο– ιστορίας, αλλά και της παράδοσης συνολικά στη σύγχρονη ζωή.

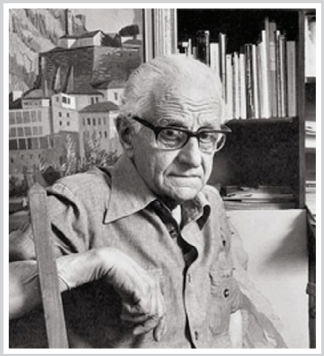
Από τις αρχές της δεκαετίας του ’80 εμφανίζονται νεότεροι πεζογράφοι στο προσκήνιο. Γεννημένοι στα τέλη της δεκαετίας του ’60, ο Πέτρος Τατσόπουλος (*Οι Ανήλικοι*, 1980, *Παυσίπονο*, 1982, κ.ά) και ο Βαγγέλης Ραπτόπουλος (*Κομματάκια,* 1979*, Διόδια*, 1982, κ.ά), ενσωματώνουν την άμεση γλώσσα της εποχής, τις χαρές και τα πολλά αδιέξοδα μιας γενιάς που έχει μόνη της χαρά να παρωδεί και να λοιδορεί, μέσα σε ένα κατακρημνισμένο αξιακό σύστημα, εαυτούς και αλλήλους.

Στις αρχές του ’90 ο Χρήστος Χωμενίδης, με τη μυθιστόρηση ενός προσωπικού κυνισμού (*Το σοφό παιδί*, 1993, *Το ύψος των περιστάσεων*, 1995, κ.ά) επεκτείνει αυτή την πεζογραφική ιδιόλεκτο των νεοτέρων, που έρχονται να απομυθοποιήσουν αλλά και να αναζητήσουν μύθο. Γιατί τελικά ο μύθος δεν είναι παρά τα φτερά αυτού που νομίζουμε αλήθεια.

Δημήτρης Κοσμόπουλος

ΤΕΧΝΗ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

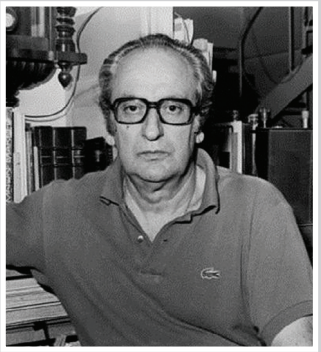
Έξι Ακουαρέλλες & Δύο Λιθογραφίες του Ζωγράφου Αστεριάδη

Ο ΑΓΗΝΩΡ ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ, ζωγράφος, αγιογράφος και χαράκτης, γεννήθηκε στη Λάρισα το 1898 και πέθανε στην Αθήνα το 1977. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ με καθηγητές τους Βικάτο, Ιακωβίδη και Ροϊλό. Ασχολήθηκε με τη ζωγραφική κυρίως και οι περίτεχνες υδατογραφίες του, με θέματα παρμένα από τη φύση, ξεχωρίζουν για τη χρωματική ευαισθησία τους. Αναζήτησε τα πρότυπα της λαϊκής ζωγραφικής και της βυζαντινής τέχνης στις μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, κυρίως, και επισήμανε τις ομοιότητες και διαφορές τους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα λευκώματα που επιμελήθηκε εικαστικά, σημαντικό είναι και το *Το σπίτι του Σβαρτς στ' Αμπελάκια* (1928), έκδοση όπου προβάλλεται η λιτότητα της λαϊκής τέχνης. Τον Αστεριάδη τον γοήτευσε όχι μόνο η λαϊκή τέχνη, αλλά και η απλότητα του παιδικού σχεδίου, όπως διαφαίνεται και από την έκδοση που επιμελήθηκε με τον Σπ. Βασιλείου το 1933: *Παιδικά Σχέδια*. Αντιπροσωπευτικό όμως έργο του είναι το λεύκωμα: *Έξι Ακουαρέλλες & Δύο Λιθογραφίες του Ζωγράφου Αστεριάδη* (Εκδόσεις-Εργαστήρι, 1944). Πρόκειται για μεγάλου σχήματος έκδοση, που τυπώθηκε σε 75 αριθμημένα αντίτυπα, εκ των οποίων πέντε εκτός εμπορίου: ακουαρέλες και σχέδιά του στη λιθογραφική πλάκα, δουλεμένα από τον ίδιο τον καλλιτέχνη. Τα θέματα των λιθογραφιών είναι παρμένα από την καθημερινότητα: συνθέσεις νεκρής φύσης, ανθοδοχεία με αγριολούλουδα και φρουτιέρες. Η συγγένεια των συνθέσεών του με τη ζωγραφική της λαϊκής παράδοσης είναι εμφανής και δηλώνει την επίδραση που δέχτηκε από τον Φ. Κόντογλου και τον λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο, τουλάχιστον ως προς τη μονοδιάστατη απόδοση των συνθέσεών του.

Κ.Σ.

46/140

Tragédies

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΡΛΑΜΟΣ γεννήθηκε στην Πάρο το 1922 και πέθανε στην Αθήνα το 2013. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, με δασκάλους τους Ουμβέρτο Αργυρό και Κ. Παρθένη και μυήθηκε στη χαρακτική τέχνη από τον Γ. Κεφαλληνό. Συνέχισε τις σπουδές του στην École des Beaux-Arts στο Παρίσι, όπου και ειδικεύθηκε στην εικονογράφηση του βιβλίου και τον σχεδιασμό γραμματοσήμων. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα συνεργάστηκε υπό την καθοδήγηση του Κεφαλληνού στην έκδοση *Δέκα Λευκοί Λύκηθοι του Μουσείου Αθηνών* (1953-1956). Η τεχνοτροπία του στη χαρακτική τέχνη –είχε ιδιαίτερη προτίμηση στην ξυλογραφία– διακρίνεται για την πληρότητα της εκφραστικής δύναμης, με τη χρησιμοποίηση πλήθους λεπτών γραμμών.

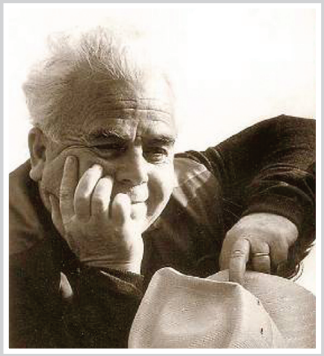
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα χαρακτηριστικά αυτά διαφαίνονται στην τρίτομη γαλλική έκδοση τραγωδιών του Σοφοκλή (*Tragédies*), από τον Jacques Lacarrière (Maurice Robert για την Union Latine des Éditions) και στο βιβλίο *Η Φιλοσοφία των λουλουδιών* του Νικηφόρου Βρεττάκου (Αθήνα, 1988).

Οι ανθρώπινες μορφές που σχεδίασε ο Βαρλάμος στις *Τραγωδίες* του Σοφοκλή είναι πανομοιότυπες με τις μορφές των ληκύθων και υπό το πρίσμα αυτό το βιβλίο του Κεφαλληνού στάθηκε οδηγός του Βαρλάμου για την εικονογράφηση της γαλλικής έκδοσης του Σοφοκλή. Ο Βαρλάμος συνεργάστηκε αρμονικά με τον Γάλλο εκδότη καλλιτεχνικών βιβλίων M. Robert, δίνοντας λύση σε σελιδοποιητικά ζητήματα. Η δισέλιδη εικόνα, το σαλόνι δηλαδή, σχεδιάστηκε έτσι ώστε να μην κόβεται το θέμα από τη ραφή του φύλλου, ενώ τα φόντα ποικίλλουν και εναλλάσσονται, σύμφωνα με το κλίμα της κάθε τραγωδίας.

Κ.Σ.

Εικονογράφηση από την έκδοση: «Tragédies».

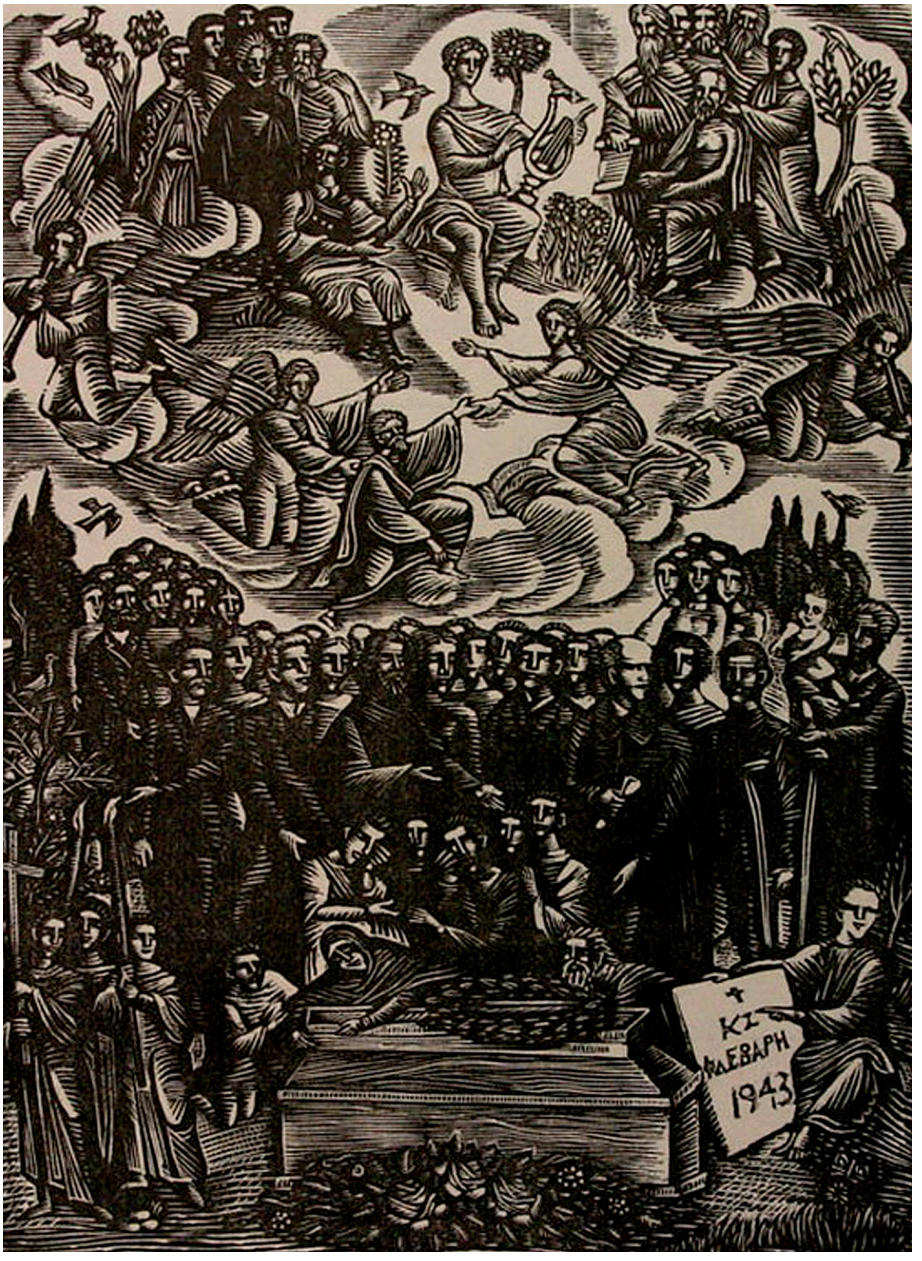
Η ταφή του Παλαμά

Ο ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ γεννήθηκε στο Γαλαξίδι το 1902/3 και πέθανε στην Αθήνα το 1985. Σπούδασε ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, με δάσκαλο, κυρίως, τον Λύτρα. Αφιερώθηκε στη ζωγραφική εντάσσοντας στους πίνακές του μορφοπλαστικά στοιχεία της βυζαντινής και λαϊκής παράδοσης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κατά τη διάρκεια της Κατοχής στράφηκε στη χαρακτική και πρωτοδημοσίευσε δουλειά του στη *Νέα Εστία*: μια σειρά από ξυλογραφίες εμπνευσμένες από ποιήματα, με αλληγορική σημασία. Από τον Ιανουάριο του 1942 ως τα Χριστούγεννα του 1943, ο Βασιλείου δημοσίευε ανά δεκαπέντε μέρες, ανελλιπώς, στη *Νέα Εστία*, από μία εκτός κειμένου ξυλογραφία. Τα θέματα των δώδεκα αυτών ξυλογραφιών είναι βασισμένα σε γεγονότα της εποχής, στα οποία ο Βασιλείου έδωσε καθαρά εθνεγερτικό και αλληγορικό χαρακτήρα.

Οι ξυλογραφίες του είναι επηρεασμένες, ως προς την τεχνική τους, από τον Γαλάνη: αμβλύνει τις σκληρές χαράξεις και σχεδιάζει τονικές διαβαθμίσεις από το μαύρο στο γκρι. Από τις ξυλογραφίες του ξεχωρίζει «Η ταφή του Παλαμά» (0,191 x 0,138), που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 397 της *Νέας Εστίας*, τα Χριστούγεννα του 1943, μεσούσης της γερμανικής Κατοχής. Η σύνθεση έχει πρότυπα που παραπέμπουν στην αγιογραφία. Ο θάνατος του ποιητή, στις 27 Φεβρουαρίου 1943, έδωσε το έναυσμα για να εκδηλωθεί δημόσια το αγωνιστικό φρόνημα των καταπιεσμένων Ελλήνων. Η πάνδημη κηδεία του Παλαμά, εξύψωσε τον ποιητή σε σύμβολο του αγώνα και στη συνείδηση των Ελλήνων αναγορεύθηκε «εθνικός ποιητής».

Κ.Σ.

«Η ταφή του Παλαμά», που δημοσιεύθηκε στο τεύχος 397 της «Νέας Εστίας», το 1943, ξυλογραφία του Σπ. Βασιλείου.

Βυζαντινές εικόνες

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1930, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και υπηρέτησε στην 5η Περιφέρεια Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Ήπειρος, Αιτωλοακαρνανία, Ιόνια Νησιά) με έδρα τα Γιάννενα. Δίδαξε βυζαντινή αρχαιολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και το συγγραφικό του έργο επικεντρώθηκε, κυρίως, στη βυζαντινή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική και τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική: τοιχογραφίες, εικόνες και μικρογραφίες χειρογράφων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία του ξεχωρίζουν οι *Βυζαντινές εικόνες*, στη σειρά *Ελληνική Τέχνη* (Εκδοτική Αθηνών, 1995). Ο Βοκοτόπουλος στο βιβλίο αυτό παρουσιάζει μια επιλογή φορητών εικόνων, που χρονολογούνται από τον 6ο ως τον 18ο αιώνα. Τόσο το διαφωτιστικό εισαγωγικό σημείωμά του στην έκδοση, όσο και η επιλογή των εικόνων, κατά χρονολογική τάξη, και τα συνοδευτικά σχόλια κάθε εικονογράφησης δίνουν μια σαφή και ολοκληρωμένη ιδέα της βυζαντινής φορητής ιερής εικόνας. Από την εισαγωγή μπορεί να αντιληφθεί κανείς τις αντεγκλήσεις που προξενήθηκαν στην προσπάθεια να επιβληθεί η εικόνα ως λατρευτικό είδος.

Οι φορητές εικόνες, που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά στην ιδιωτική λατρεία, ζωγραφίστηκαν προγραμματικά, είτε για να αναρτηθούν στους τοίχους εκκλησιών, είτε για να τοποθετηθούν σε προσκυνητήρια και στον νάρθηκα, είτε για να καλύψουν το κενό μεταξύ των κιονίσκων του τέμπλου (οι λεγόμενες δεσποτικές). Στο βιβλίο του Βοκοτόπουλου θα παρακολουθήσει κανείς τη μορφολογία και την αυστηρότητα που διακρίνει την εικονογράφηση στα μέσα του 6ου αιώνα, σε σχέση με την εξέλιξη της τεχνοτροπίας κατά χρονικές περιόδους και σχολές.

Κ.Σ.

Ο άγιος Πέτρος, εγκαυστική εικόνα του δεύτερου μισού του 6ου ή αρχές του 7ου αιώνα, από τη Μονή της Αγίας Αικατερίνης του Σινά. Από την έκδοση: «Βυζαντινές εικόνες» (σ. 32).

Ζωγραφική Βυζαντινών Χειρογράφων

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΑΛΑΒΑΡΗΣ γεννήθηκε στον Πειραιά το 1926 και πέθανε το 2003. Σπούδασε ιστορία και αρχαιολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Princeton.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Γαλάβαρης εξειδικεύθηκε στην έρευνα του ύφους και των διακριτικών της βυζαντινής μικρογραφίας, όπως διαφαίνεται στο σπουδαιότερο βιβλίο του, που τιτλοφορείται: *Ζωγραφική Βυζαντινών Χειρογράφων* και τυπώθηκε το 1995 στη σειρά της Εκδοτικής Αθηνών, Ελληνική Τέχνη. Στον τόμο αυτό παρουσιάζονται και σχολιάζονται κώδικες που χρονολογούνται από τον 6ο ως τον 17ο αιώνα. Ο Γαλάβαρης αναλύει την εξέλιξη της μικρογραφικής τέχνης στο Βυζάντιο, η οποία ακολουθεί, πιστά, τα πρότυπα της αγιογραφίας, δηλαδή των τοιχογραφιών και των φορητών εικόνων. Οι μικρογραφίες στους κώδικες έχουν ως επί το πλείστον θρησκευτικό περιεχόμενο και περιορίζονται στην αναπαράσταση των τεσσάρων Ευαγγελιστών και σκηνών από τον Βίο των Μαρτύρων και τα Πάθη του Χριστού.

Ο Γαλάβαρης, θέλοντας να επισημάνει τη συνέχιση της ρωμαϊκής ζωγραφικής παράδοσης στην Κωνσταντινούπολη τους πρώτους αιώνες (ως τα τέλη του 6ου αιώνα), παρουσιάζει εξαιρετικά δείγματα της εποχής εκείνης, όπως τον Κώδικα του Διοσκορίδη (π. 512), που φιλοτεχνήθηκε για λογαριασμό της Ιουλιάνας Ανικίας. Στη συνέχεια παρουσιάζει μικρογραφίες που αναδεικνύουν την τάση των βυζαντινών καλλιτεχνών να παραμορφώνουν τους αγίους, με στόχο να εξάρουν την εσωτερικότητά τους. Ακολουθώντας τη συμβολική τάση αυτή, οι μικρογράφοι σχεδίασαν και φανταστικά αρχιτεκτονήματα ως στερεότυπο σκηνικό φόντο στις συνθέσεις τους, ιδίως μάλιστα στις μικρογραφίες των τεσσάρων Ευαγγελιστών. Στη διακόσμηση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χειρογράφων προσφιλές μοτίβο είναι και τα περίτεχνα επίτιτλα και πρωτογράμματα, κάτι που προβάλλει ο Γαλάβαρης με τα χειρόγραφα που επέλεξε να δημοσιευθούν στον τόμο.

Κ.Σ.

Μικρογραφημένες σελίδες από τον κώδικα «Περί ύλης Ιατρικής» του Διοσκορίδη, που ανήκε στην Ιουλιάνα Ανικία, Κωνσταντινούπολη, π. 512: Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας.

Histoire Naturelle

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΑΛΑΝΗΣ είναι από τους σπουδαιότερους και μάλλον ο πιο παραγωγικός Έλληνας χαράκτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1879 όπου και πέθανε το 1966. Από το 1900 βρίσκεται στο Παρίσι, όπου σπουδάζει στην École des Beaux-Arts. Καταπιάνεται νωρίς με τη γελοιογραφία, δημοσιεύοντας σκίτσα στα γνωστά τότε περιοδικά, όπως το *Frou-Frou* και *Le Sourire*. Από το 1909 εγκαθίσταται στη Μονμάρτη και συναναστρέφεται τους A. Matisse, G. Braque, P. Picasso και άλλους καλλιτέχνες. Με την πολύπλευρη καλλιτεχνική του δράση και τη νεωτεριστική του έκφραση σύντομα αναδείχθηκε σε ιδιαίτερα αξιόλογη προσωπικότητα στη Γαλλία.

Ο Γαλάνης διακρίθηκε κυρίως για το ύφος της χαρακτικής του τέχνης, επαναφέροντας στο προσκήνιο ξεχασμένες τεχνοτροπίες όπως τη manière noire (μαύρη τεχνική). Τα βιβλία και τα λευκώματα που εικονογράφησε ξεπερνούν τα εκατόν είκοσι, ενώ σεβόμενος το αγοραστικό κοινό του ήταν ιδιαίτερα φειδωλός στον αριθμό αντιτύπων που κυκλοφορούσε. Η κατά γενική ομολογία πιο περίτεχνη σύνθεσή του είναι *Το παπικό παλάτι της Αβινιόν*, ξυλογραφία: σε όρθιο ξύλο (33,8x32,1 εκ.), που χαρακτηρίζεται από τα δυναμικά οξύγωνα «γοτθικά» σχήματα και την εκπληκτική σκίαση της σύνθεσης σε σχέση με τη φωτεινή δέσμη που λούζει όψεις του παλατιού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία που εικονογράφησε όπως: Milton, *Paradise Lost* (*Ο Χαμένος Παράδεισος*), το 1930, ξεχωρίζει η *Histoire Naturelle* του George-Louis-Leclerc de Buffon (Les Freres Gonin, 1939). Οι ολοσέλιδες παραστάσεις ζώων και τα μικρογραφημένα έγχρωμα πρωτογράμματα που κοσμούν την έκδοση είναι, μάλλον, το καλύτερο δείγμα της χαρακτικής του τέχνης σε βιβλίο.

Κ.Σ.

«Le Lion», οξυγραφία του Δ. Γαλάνη, από την έκδοση: Histoire Naturelle, Παρίσι 1939 (σ. 10 - Πίν. και περιγραφή).

Wild Flowers of Greece

Η ΝΙΚΗ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925 και αφού σπούδασε Πολιτικές και Οικονομικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Πολιτειολογία και Φιλοσοφία στο Goethe Universität της Φρανκφούρτης, καταπιάστηκε συστηματικά με τη ζωγραφική, έχοντας μαθητεύσει κοντά στον Κ. Αρτέμη. Μαζί με τον άνδρα της Άγγελο Γουλανδρή ίδρυσαν το 1964 το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, προσφέροντας έτσι ανεκτίμητο έργο αναφορικά με τη γνώση μας γύρω από τη πανίδα και τη χλωρίδα της Ελλάδας. Από το 1965 επικεντρώθηκε στη φυσιογνωσία και κατόπιν στη βοτανική, ιχνογραφώντας φυτά κατά γένος και είδος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις σπουδαιότερα έργα της είναι οι ζωγραφικές απεικονίσεις των αγριολούλουδων της Ελλάδος, που κυκλοφόρησε αρχικά στην αγγλική γλώσσα: *Wild Flowers of Greece* (1968), και πολύ αργότερα στα ελληνικά από τον οίκο Μίλητος το 2009. Περιέχει 102 ζωγραφικές εικόνες της Νίκης Γουλανδρή, ενώ τα συνοδευτικά κείμενα υπογράφει ο Κ. Γουλιμής. Το 1984 κυκλοφόρησε ένας συλλογικός τόμος, τον οποίον υπογράφουν οι: Νίκη Γουλανδρή, W.T. Stearn και P. Davis, με τίτλο: *Παιώνιες της Ελλάδος* (Μ.Γ.Φ.Ι.), και ο οποίος εκφράζει τα βαθύτερα ειδικά ενδιαφέροντα της Νίκης Γουλανδρή για την εξέλιξη του βασιλείου των φυτών και συγκεκριμένα της «Παιώνιας». Οι 15 έγχρωμες ζωγραφικές απεικονίσεις που φιλοτέχνησε η Νίκη Γουλανδρή, ιδιαίτερης καλλιτεχνικής ευαισθησίας, συμπληρώνονται από 37 σχέδια της Βάσως Κούσουλα. Το γένος του συγκεκριμένου φυτού παρουσιάζεται σε μια διαδρομή τριών χιλιάδων ετών, με περιγραφικό υλικό που προέρχεται από την αρχαιότητα, δηλαδή τους ελληνικούς μύθους, τον Όμηρο και τον Ησίοδο. Η Γουλανδρή δεν περιορίζεται στην αρχαιοδιφική της ανάλυση, αλλά αναφέρει και τη χρησιμότητα της παιώνιας στη Βοτανική, τη Φαρμακολογία και την Ιατρική.

Κ.Σ.

«Παιώνια περεγκρίνα», σχέδιο της Νίκης Γουλανδρή, από την έκδοση: «Wild Flowers of Greece», 1968 (σ. 22-23).

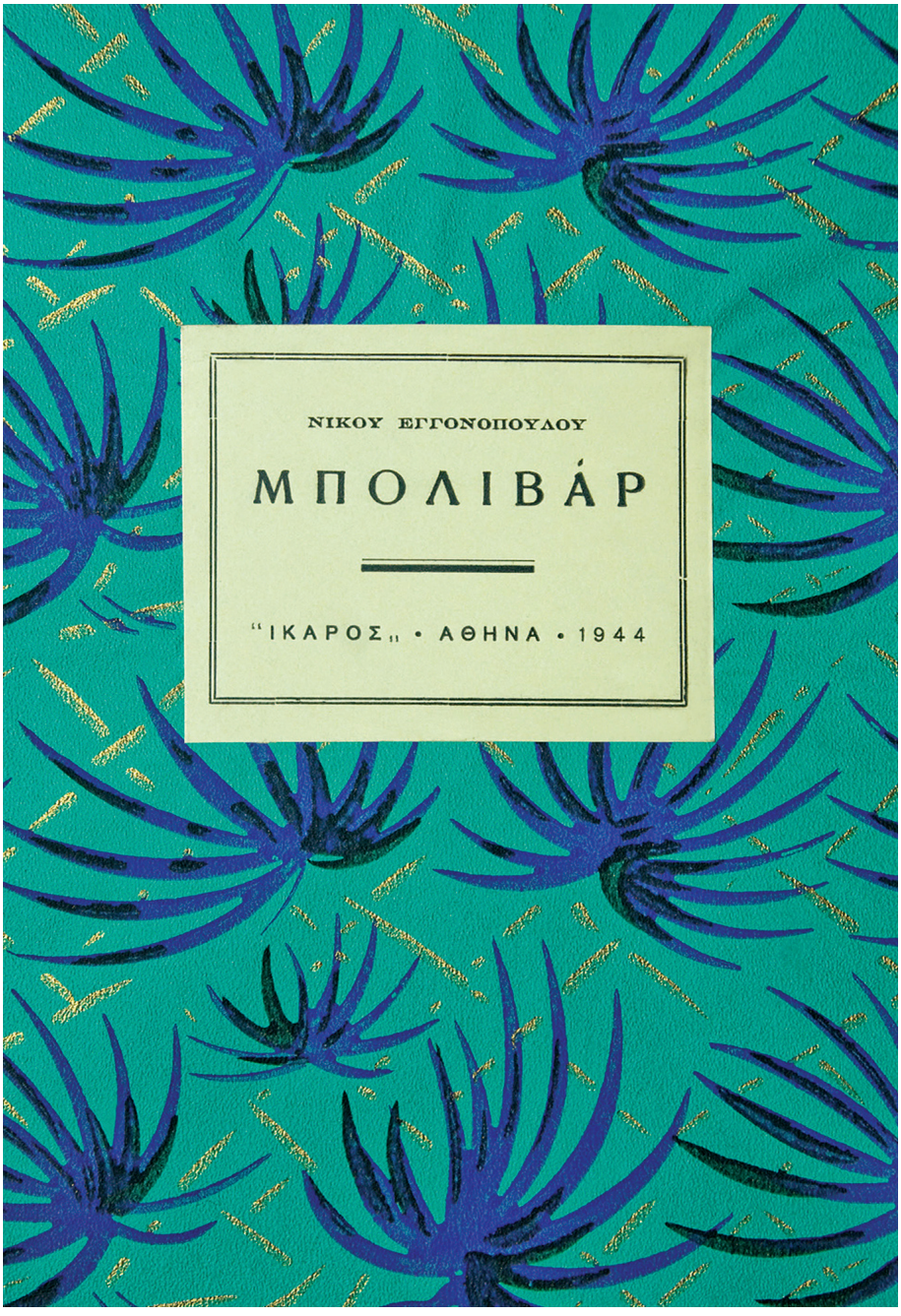

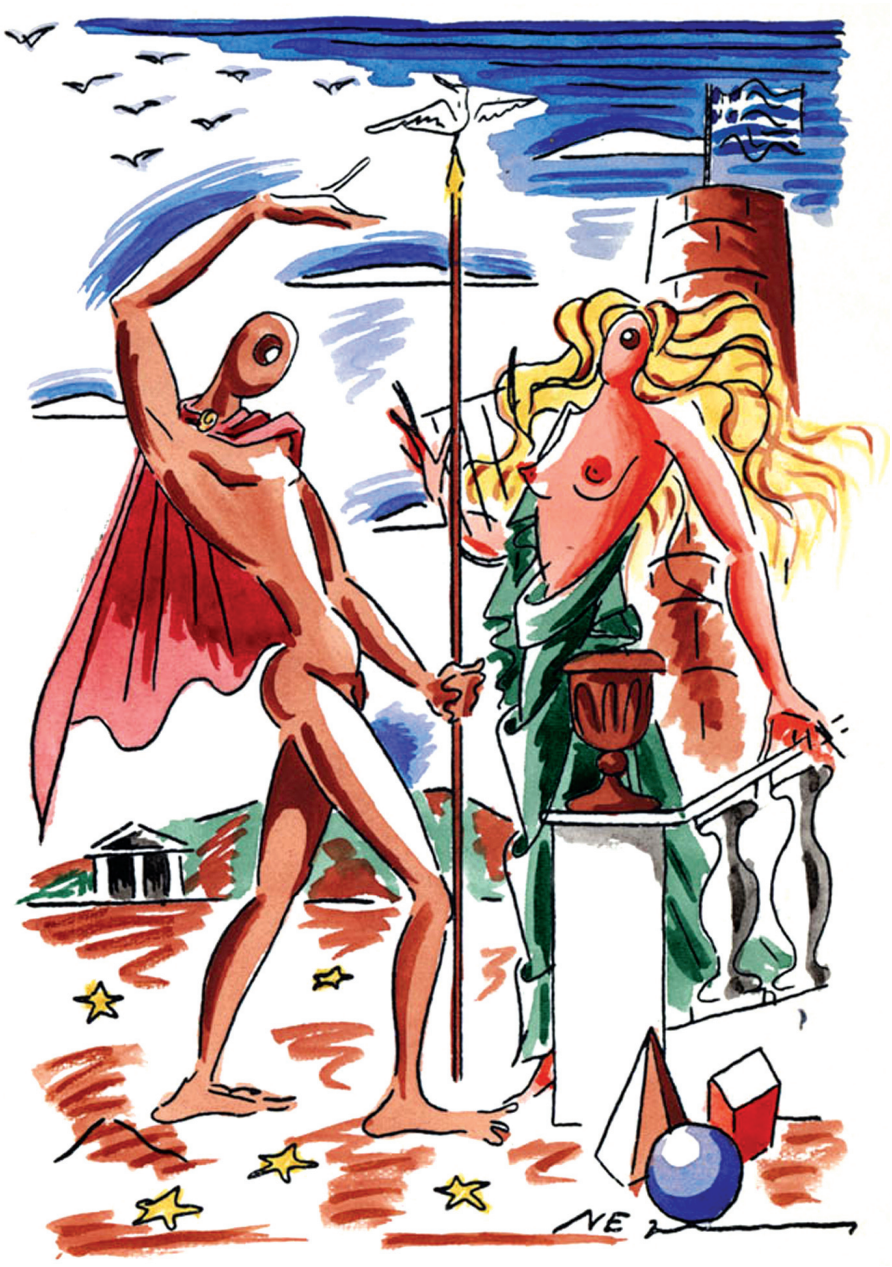
Μπολιβάρ

Ο ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1907 όπου και πέθανε το 1985. Ποιητής και ζωγράφος. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στην Κωνσταντινούπολη και αργότερα πήγε στο Παρίσι, όπου τέλειωσε τις γυμνασιακές του σπουδές. Σπούδασε ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ με δασκάλους τον Παρθένη, τον Δ. Μπισκίνη και τον Γ. Κεφαλληνό, ενώ μυήθηκε στη βυζαντινή τέχνη από τον Ανδρέα Ξυγγόπουλο και τον Φώτη Κόντογλου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1938 δημοσιεύοντας στο περιοδικό *Κύκλος* τρία ποιήματα από τη συλλογή *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν*, που κυκλοφόρησε την ίδια χρονιά. Τον επόμενο χρόνο (1939) τυπώνει τη δεύτερη ποιητική συλλογή του, *Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής*, ισχυριζόμενος ότι την εκδίδει ο, ανύπαρκτος στην πραγματικότητα, εκδοτικός οίκος «Ιππαλεκτρυών». Και οι δύο αυτές συλλογές αντιμετώπισαν την μήνιν και τη χλεύη κάποιων δημοσιογράφων, γεγονός που σχολιάζει ο ίδιος ο ποιητής στη δεύτερη έκδοση των δύο πρώτων συλλογών του: «[…] Το δημιουργηθέν σκάνδαλο και η επακολουθήσασα κατακραυγή εναντίον μου δεν μπορώ να πω πως δεν με έθιξαν, βαθύτατα. Η βίαιη κακομεταχείρησις σαν υποδοχή μιας γνήσιας προσφοράς είναι, το λιγώτερο, σκληρά άδικη. Περιοδικά, εφημερίδες, le premier chien coiffé venu, παρωδούσαν και αναδημοσίευαν, κοροϊδευτικά, τα ποιήματά μου. Μια δε εφημερίδα, από τις μεγάλες, δεν θυμούμαι τώρα ποια, αυθαδέστατα, ποδοπατώντας κάθε ιδέα πνευματικής, τέλος πάντων, ιδιοκτησίας, αναδημοσίευσε, σε μια ή δυο συνέχειες… ολόκληρο το βιβλίο! Συνοδεία, πάντοτε, χλευαστικών και κακεντρεχών, όσο κι επιπόλαιων, σχολίων. […]».

Τα αρνητικά σχόλια των κριτικών κόπασαν κάπως με την έκδοση του μακροσκελούς επικού ποιήματος *Μπολιβάρ* (1944), με υπότιτλο: «Ένα ελληνικό ποίημα», το οποίο αναφερόταν στον επαναστάτη στρατηγό της Βε-

ΝΙΚΟΥ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΠΟΛΙΒΑΡ
"ΙΚΑΡΟΣ" • ΑΘΗΝΑ • 1944

Υδατογραφία του Ν. Εγγονόπουλου στην προμετωπίδα της έκδοσης: «Η Επιστροφή των Πουλιών» (Ίκαρος, 1946).

νεζουέλας Simón Bolívar, που στο συγκεκριμένο στιχούργημα λειτουργεί ως σύμβολο κάθε λαού που αγωνίζεται για την ελευθερία του. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω το γεγονός ότι επεισόδια της ζωής του Νοτιοαμερικανού επαναστάτη συσχετίζονται με τα ηρωικά κατορθώματα του Έλληνα εθνικού ήρωα Οδυσσέα Ανδρούτσου. «Κάθε λέξη για τον Μπολιβάρ –σημειώνει ο Mario Vitti– υπαινίσσεται τα ανδραγαθήματα του Ανδρούτσου. Εδώ κι εκεί αναφέρονται και τόποι της Αλβανίας· τραύματα ανεπούλωτα από το μέτωπο, όπου ο Εγγονόπουλος είχε πολεμήσει ως απλός στρατιώτης». «Το ποίημα –επισημαίνει ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος– επιδέχεται, αναμφισβήτητα πολλές αναγνώσεις σε διαφορετικά επίπεδα. Έχει υποστηριχτεί πως, πέρα από τα εθνικά χαρακτηριστικά του ήρωα του ποιήματος, ο οποίος, κατά τον ποιητή, είναι "ωραίος σαν Έλληνας", ο Bolívar ως σύμβολο είναι ο μοναχικός ήρωας της καλλιτεχνικής πράξης και δημιουργίας. Κατά μία άλλη άποψη, η ιδιότητα του Έλληνα είναι ζήτημα αγωγής και όχι καταγωγής».

Το βιβλίο του Εγγονόπουλου *Η Επιστροφή των Πουλιών* (Ίκαρος, 1946) διακρίνεται και για το σουρεαλιστικό πνεύμα της εικονογράφησης της προμετωπίδας. Λιτό ως προς την εκτύπωση, χωρίς πρωτογράμματα και επίτιτλα, χωρίς ίχνος ερυθροτυπίας, περιλαμβάνει μόνο το ολοσέλιδο επιχρωματισμένο από τον καλλιτέχνη σχέδιο, ακριβώς στο ύφος των άλλων εκδόσεων του Ίκαρου. Κεντρικό θέμα της σύνθεσης δυο μορφές σχεδιασμένες στο ύφος ζωγραφικών του συνθέσεων, όπως ο πίνακας «Οδυσσέας και Καλυψώ», σχεδιασμένος με τέμπερα το 1960.

Για τη διαμόρφωση του ιδιαίτερου τυπογραφικού ύφους του Εγγονόπουλου, σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Παρθένης, ο οποίος τον μύησε στην ιμπρεσιονιστική αναζήτηση της έκφρασης. Η θητεία του πάλι δίπλα στον Κόντογλου και η επιρροή της ποίησης του Εμπειρίκου είναι εμφανής στη δημιουργία της απεικόνισης μυθολογικών σκηνών με σουρεαλιστικό πνεύμα.

Κ.Σ.

Πρωτομαγιά

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1883, οπού και πέθανε το 1965. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, δίπλα στον Γ. Ιακωβίδη και Γ. Ροϊλό, ενώ στη χαρακτική είχε δάσκαλο τον Ν. Φέρμπο. Ο Θεοδωρόπουλος ασχολήθηκε ισότιμα και με τη ζωγραφική, αλλά διακρίθηκε κυρίως στη χαρακτική, εξελισσόμενος, μαζί με τον Κεφαλληνό, στον σπουδαιότερο εκπρόσωπο της μεταπολεμικής ελληνικής χαρακτικής. Τα έργα του διακρίνονται για την απαράμιλλη τεχνική τους, ιδίως στο όρθιο ξύλο, η οποία εκφράζει παράλληλα το ευρωπαϊκό ρεύμα που προέβαλλε ισότιμα την τεχνική αλλά και την ύλη, πάνω στην οποία ήταν δουλεμένο το δημιούργημα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Θεοδωρόπουλος εικονογράφησε αρκετά βιβλία, όπως: Κ. Αθάνατος, *Θλιμμένοι θεοί* (Αθήνα, 1926), Κ. Βάρναλης, *Το φως που καίει* (Αθήνα, 1933) και Ζ. Παπαντωνίου, *Η θυσία* (Αθήνα, 1937). Το έργο του Θεοδωρόπουλου προβάλλεται στη μονογραφία με τον τίτλο: *Άγγελος Θεοδωρόπουλος. Ζωγραφική – Χαρακτική*, επιμέλεια Νέλλη Κυριαζή (Αθήνα, Δήμος Αθηναίων Πολιτιστικός Οργανισμός, 2000). Διακριτικό των σχεδίων του Θεοδωρόπουλου είναι ότι δεν περιορίστηκε σε μία μόνο τεχνική, αλλά χρησιμοποίησε στυλό, μολύβια, ξυλομπογιές και μελάνια, αποδίδοντας έτσι με μοναδικό τρόπο κυρίως τα γυμνά του. Το χαρακτικό που φιλοτέχνησε ο Θεοδωρόπουλος για το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Χρόνος*, την Πρωτομαγιά του 1905, σηματοδοτεί ταυτόχρονα και την εμφάνισή του ως χαράκτη.

Ο μελετητής της δουλειάς του Θεοδωρόπουλου θα προβληματιστεί από την παντελή έλλειψη χρονολόγησης των έργων του (ζωγραφικών και χαρακτικών), με εξαίρεση μια σειρά σχεδίων για τη Σαντορίνη, το 1939. Πρόθεσή του, ίσως να ήταν να δώσει διαχρονικότητα στις δημιουργίες του.

Κ.Σ.

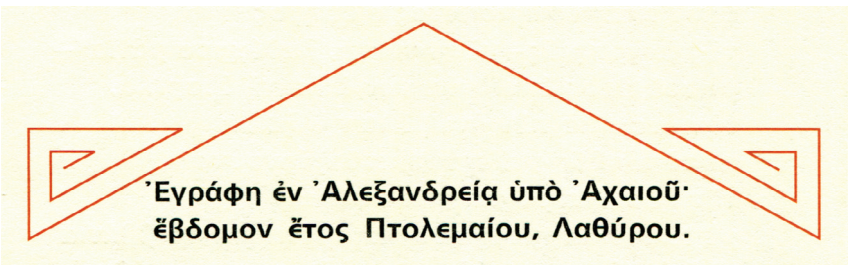
Χαρακτικό του Άγγ. Θεοδωρόπουλου, στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Χρόνος», 1η Μαΐου του 1905.

Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα

Ο ΤΑΚΗΣ ΚΑΛΜΟΥΧΟΣ γεννήθηκε στο Άργος το 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1961. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ από όπου αποφοίτησε το 1921. Ασχολήθηκε κυρίως με τη ζωγραφική και ειδικότερα με την τοπιογραφία. Έζησε επί σειρά ετών στην Αλεξάνδρεια και ταξίδεψε σε διάφορες χώρες της Ανατολής, σε ένα από τα ταξίδια του μάλιστα είχε ως συνοδοιπόρο τον Νίκο Καζαντζάκη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Γνωρίστηκε με τον Καβάφη στην Αλεξάνδρεια και εικονογράφησε την έκδοση «σταθμό» με τον τίτλο: *Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα*, Αλεξάνδρεια, 1935. Πρόκειται για την πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Καβάφη, που πραγματοποιήθηκε δύο χρόνια μετά τον θάνατό του, από τον κληρονόμο του και ποιητή Αλέκο Σεγκόπουλο. Η προμετωπίδα κοσμείται με σχέδιο σε μολύβι που υπογράφει ο ίδιος ο Καλμούχος. Η εικονογράφηση της έκδοσης περιλαμβάνει 154 πρωτότυπα έγχρωμα γραμμικά πρωτογράμματα, σε στυλ art nouveaux, που διακρίνονται για την απλότητά τους. Τα περισσότερα από αυτά έχουν ως *φόντο* γεωμετρικές συνθέσεις, ενώ ενίοτε διάφορα διακοσμητικά στολίδια και δίχρωμες διαγραμμίσεις ορίζουν το τέλος ποιήματος. Από όσο γνωρίζω, η έκδοση αυτή παραμένει σημείο αναφοράς και κανένας άλλος επώνυμος καλλιτέχνης δεν προσπάθησε να μιμηθεί τα διακοσμητικά του στοιχεία και πρωτογράμματα, όπως και το ύφος του βιβλίου γενικότερα.

Κ.Σ.

ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Τὴν χάραξι φρόντισε τεχνικὰ νὰ γίνει.
Ἔκφρασις σοβαρὴ καὶ μεγαλοπρεπής.
Τὸ διάδημα καλλίτερα μᾶλλον στενό·
ἐκεῖνα τὰ φαρδυὰ τῶν Πάρθων δὲν μὲ ἀρέσουν.
Ἡ ἐπιγραφή, ὡς σύνηθες, ἑλληνικά·
ὄχ᾽ ὑπερβολική, ὄχι πομπώδης—
μὴν τὰ παρεξηγήσει ὁ ἀνθύπατος
ποῦ ὅλο σκαλίζει καὶ μηνᾶ στὴν Ρώμη—
ἀλλ᾽ ὅμως βέβαια τιμητική.
Κάτι πολὺ ἐκλεκτὸ ἀπ᾽ τὸ ἄλλο μέρος·
κανένας δισκοβόλος ἔφηβος ὡραῖος.
Πρὸ πάντων σὲ συστήνω νὰ κυττάξεις
(Σιθάσπη, πρὸς θεοῦ, νὰ μὴ λησμονηθεῖ)
μετὰ τὸ Βασιλεὺς καὶ τὸ Σωτήρ,
νὰ χαραχθεῖ μὲ γράμματα κομψά, Φιλέλλην.
Καὶ τώρα μὴ μὲ ἀρχίζεις εὐφυολογίες,
τὰ «Ποῦ οἱ Ἕλληνες;» καὶ «Ποῦ τὰ Ἑλληνικὰ
»πίσω ἀπ᾽ τὸν Ζάγρο ἐδῶ, ἀπὸ τὰ Φράατα πέρα».
Τόσοι καὶ τόσοι βαρβαρότεροί μας ἄλλοι
ἀφοῦ τὸ γράφουν, θὰ τὸ γράψουμε κ᾽ ἐμεῖς.
Καὶ τέλος μὴ ξεχνᾶς ποῦ ἐνίοτε
μᾶς ἔρχοντ᾽ ἀπὸ τὴν Συρία σοφισταί,
καὶ στιχοπλόκοι, κι ἄλλοι ματαιόσπουδοι.
Ὥστε ἀνελλήνιστοι δὲν εἴμεθα, θαρρῶ.

Το ποίημα του Καβάφη «Φιλλέλην», από την έκδοση: «Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα» (σ. 43).

Καπνός αι ημέραι μου

Ο ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΥΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1917 όπου και πέθανε το 1984. Σπούδασε νομικά στο ΠΑ και ίδρυσε κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1943) τον εκδοτικό οίκο «Γλάρος» και αργότερα τον «Ίκαρο». Η συμβολή του στην προβολή των Νεοελληνικών Γραμμάτων και στην έκδοση εικονογραφημένων βιβλίων σφράγισε όλες σχεδόν τις πρώτες εκδόσεις του οίκου. Ο Καρύδης υπήρξε συνδετικός κρίκος μεταξύ καλλιτεχνών και ποιητών της Γενιάς του ’30, όπως αποτυπώνεται στις εκδόσεις που συνυπογράφουν, λόγου χάρη: Ελύτης – Μόραλης και Ελύτης – Χατζηκυριάκος Γκίκας.

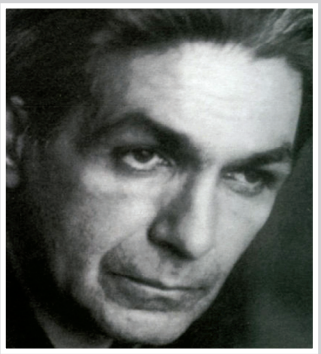
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αλλά στα επιτεύγματα του εκδοτικού οίκου «Ίκαρος» συμπεριλαμβάνονται και ιστορικές εκδόσεις, που τις επιμελήθηκαν διακεκριμένοι φιλόλογοι, όπως τα *Άπαντα* του Κ.Π. Καβάφη, με την επιμέλεια του Γ.Π. Σαββίδη, και τα *Άπαντα* του Σολωμού που υπογράφει ο Λίνος Πολίτης. Να τονίσουμε εδώ, επίσης, ότι ο Καρύδης εξέδωσε κατ’ αποκλειστικότητα όλα τα έργα του Σεφέρη και του Ελύτη.

Ο Καρύδης, παράλληλα με την εκδοτική του δραστηριότητα, έγραφε ποιήματα, τα οποία δημοσίευε σε διάφορα περιοδικά της εποχής, όπως τα *Ελεύθερα Γράμματα*. Από τις ποιητικές του συλλογές, με πρώτη το *Λιοπύρι* (1944), ξεχωρίζει το *Καπνός αι ημέραι μου*, που κυκλοφόρησε το 1982 με εξώφυλλο και προμετωπίδα φιλοτεχνημένα από τον Ν. Χατζηκυριάκο-Γκίκα – μια γυναικεία μορφή, σε διαφορετικές στάσεις, σχεδιασμένη με μολύβι και ξυλομπογιά.

Κ.Σ.

Άποψη του εσωτερικού του βιβλιοπωλείου των εκδόσεων «Ίκαρος», στη οδό Βουλής.

Δέκα Λευκαί Λήκυθοι του Μουσείου Αθηνών

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το 1894 και πέθανε στην Αθήνα το 1957. Σπούδασε αρχικά μηχανικός στη Γάνδη και εξελίχθηκε σε έναν από τους πλέον σημαντικούς Έλληνες χαράκτες. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Στο Παρίσι συναναστρέφεται διανοούμενους των αρχών του 20ού αιώνα και παράλληλα ασχολείται με τη χαρακτική και με την εικονογράφηση βιβλίων, όπως το *Sur la pierre blanche* του Ανατόλ Φρανς. Το 1930 εγκαθίσταται στην Αθήνα και το 1931 καταλαμβάνει τη θέση καθηγητή στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, την οποία διατήρησε ως το τέλος της ζωής του. Από τα θεωρητικά του συγγράμματα, σχετικά με τη χαρακτική και την τυπογραφία, αλλά και τα πολλά βιβλία που εικονογράφησε ξεχωρίζουν οι *Δέκα Λευκαί Λήκυθοι του Μουσείου Αθηνών*. Μία έκδοση υποδειγματική, με εισαγωγικό σημείωμα της Σέμνης Καρούζου, για την οποία συνεργάστηκε, πειραματιζόμενος, με τους μαθητές του, χρησιμοποιώντας ως πρότυπα ζωγραφισμένες ληκύθους από τη συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Οι λήκυθοι είναι κεραμικά ζωγραφισμένα αγγεία (φιαλίδια), που περιείχαν αρωματικά έλαια, με τα οποία άλειφαν τα σώματα των νεκρών.

Το βιβλίο αυτό είναι το πλέον πολύπλοκο που τυπώθηκε ποτέ στην Ελλάδα και όπως μαρτυρεί ο Κεφαλληνός: *Το μόνο χαρακτικό μέσο που θα απέδιδε με ακρίβεια το παιχνίδι της γραμμής και την ποικιλία του χρώματος και του τόνου ήταν η χαλκογραφία: το ακουαφόρτε στα ρηχά, το καλέμι στα δυνατά*. Λαμπρό γεγονός η παρουσίαση του βιβλίου, μετά από τρία χρόνια δουλειάς, που έλαβε χώρα στη Σχολή Καλών Τεχνών, στις 26 Απριλίου του 1956.

Κ.Σ.

Τμήμα από τις Δέκα Λευκές Ληκύθους (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών).

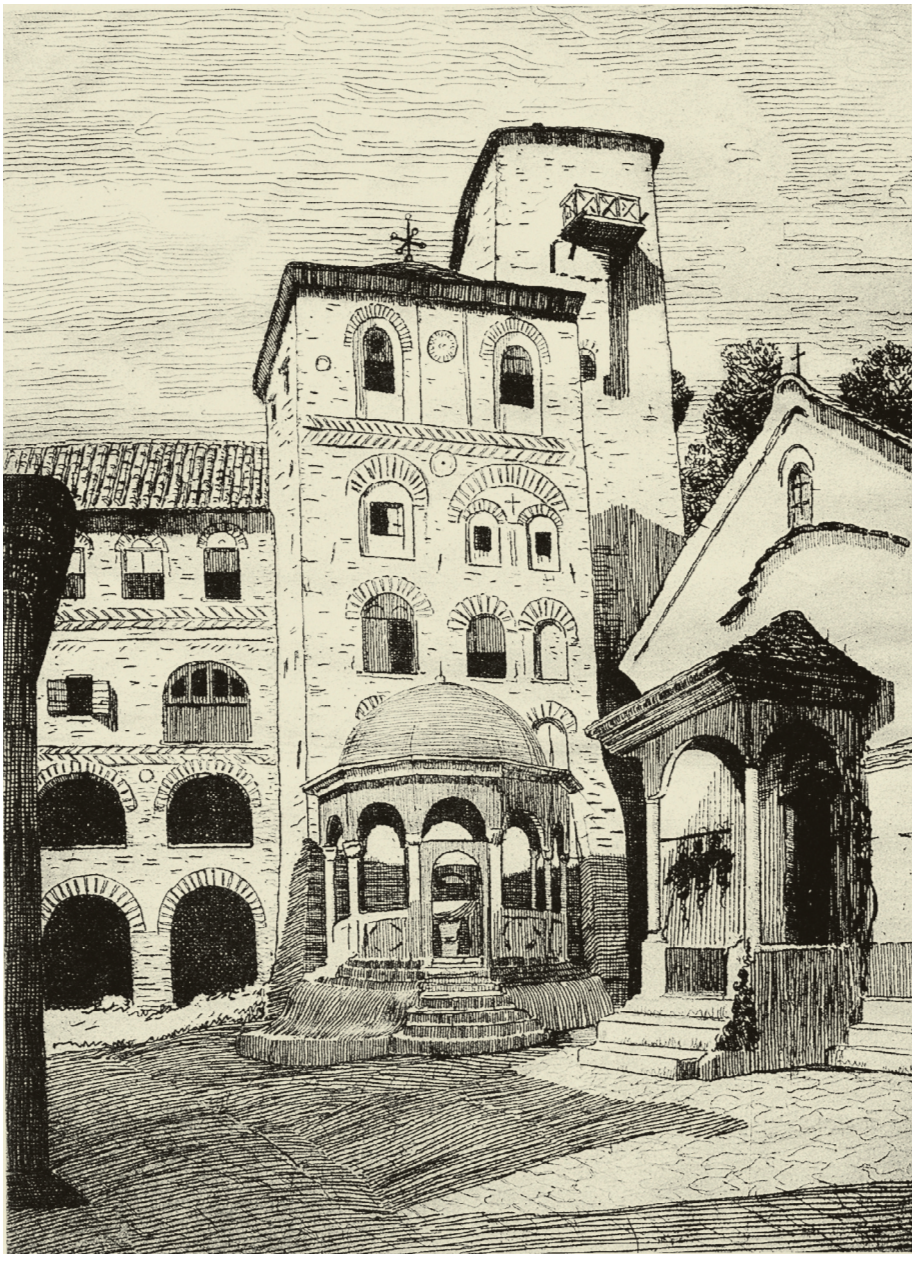
Le Mont Athos

Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΚΟΓΕΒΙΝΑΣ γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1887 και πέθανε στην Αθήνα το 1940. Σπούδασε ζωγραφική στο Παρίσι, στην Académie de la Grande Chaumière και στην Academie Julian, με δάσκαλο τον J.P. Lurens και αργότερα στο Μόναχο. Εκτός από το πλούσιο ζωγραφικό του έργο –υπήρξε από τους πρώτους Έλληνες ζωγράφους που στράφηκαν στον ιμπρεσιονισμό κατά την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα– καταπιάστηκε από το 1909 συστηματικά με τη χαρακτική και είναι ο πρώτος καλλιτέχνης που εισάγει στην Ελλάδα την τεχνική της οξυγραφίας (eau-forte).

Η ελληνοκεντρική προσωπικότητά του τον οδήγησε σε μια ιδανική προβολή των μνημείων της ελληνικής αρχιτεκτονικής παράδοσης. Το ύφος της χαρακτικής του διακρίνεται από ιμπρεσιονιστικά ζωγραφικά πρότυπα, αλλά σταδιακά γίνεται όλο και πιο εικονογραφικό και νατουραλιστικό. Τα περισσότερα από τα χαρακτικά του απεικονίζουν μονές του Αγίου Όρους, και ξεχωρίζουν για την απόδοση της φωτοσκίασης, επακόλουθο της υψηλής τεχνικής του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κατεξοχήν δείγμα της καλλιτεχνικής του έκφρασης και το βιβλίο *Le Mont Athos*, που προλογίζεται από τον βυζαντινολόγο Charles Diehl και τον G. Millet και τυπώθηκε στο Παρίσι από τις εκδόσεις *À La Belle Édition* το 1922. Πρόκειται για το πρώτο του λεύκωμα, το οποίο κοσμείται από δώδεκα ολοσέλιδες χαράξεις υψηλής τεχνικής αρτιότητας: οι λεπτές μετατονίσεις της σκιάς και ο περιορισμός των σκουρόχρωμων επιφανειών αποδίδουν εξαιρετική φωτεινότητα στα αγιορείτικα μοναστήρια, όπως λ.χ. η Μονή Κουτλουμουσίου.

Κ.Σ.

Η «Μονή Κουτλουμασίου», χαλκογραφία του Λ. Κογεβίνα, από την έκδοση: «Le Mont Athos», Παρίσι 1922.

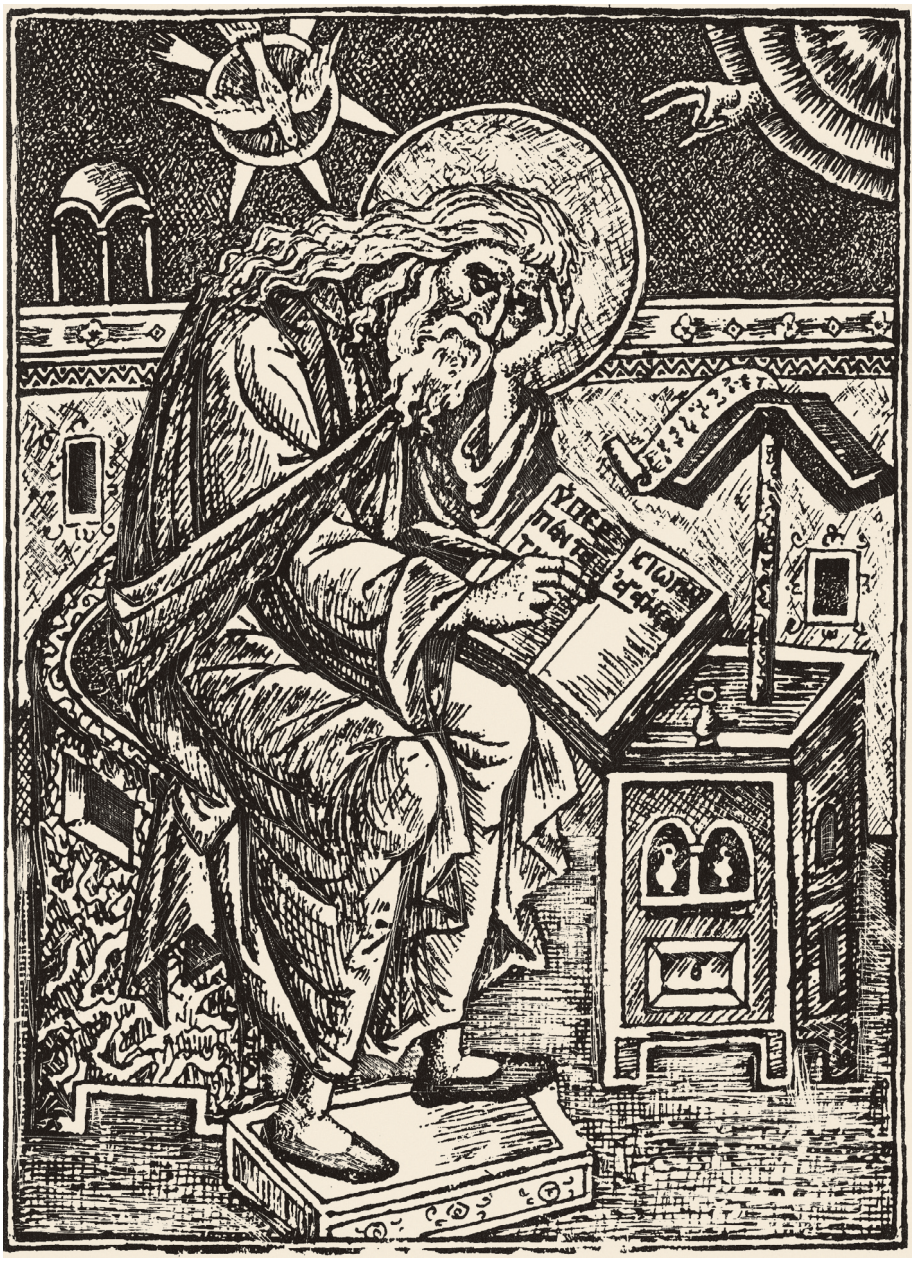
Βίβλος Καλουμένη Έκφρασις

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Φώτη Αποστολέλλη. Πεζογράφος, αγιογράφος και αρθρογράφος που γεννήθηκε στο Αϊβαλί Μικράς Ασίας το 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1965. Μετά τις εγκύκλιες σπουδές του γράφτηκε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ και στη συνέχεια πήγε στο Παρίσι για να παρακολουθήσει μαθήματα ζωγραφικής. Το 1922 τον βρήκε πρόσφυγα στη Μυτιλήνη και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε τον 1919, εκδίδοντας στο Αϊβαλί τη νουβέλα του *Pedro Kazas*. Ακολούθησαν τα βιβλία: *Βασάντα* (1923), *Ο θείος Κόνανος και το μοναστήρι του, το λεγόμενο Καταβύθιση* (1943), *Ιστορίες και περιστατικά* (1944), *Ιστορία ενός καραβιού που χάθηκε απάνου σε μια ξέρα* (1944).

Κατά τη διαμονή του στο Παρίσι το 1916 υπήρξε καλλιτεχνικός συνεργάτης στο εξαιρετικό περιοδικό, της ευρωπαϊκής κυρίως επικαιρότητας, *Illustration*. Η ενασχόληση του Κόντογλου με τη ζωγραφική και την αγιογραφία δεν περιορίστηκε στην καλλιτεχνική του έκφραση μόνο, αλλά τον απασχόλησε και θεωρητικά η βυζαντινή εικονογραφική παράδοση. Έτσι εξέδωσε το δίτομο έργο *Βίβλος καλουμένη Έκφρασις. Ήγουν ιστόρησις της Παντίμου Ορθοδόξου Αγιογραφίας της λειτουργικής καλουμένης…*, που τυπώθηκε από τον οίκο «Αστήρ» το 1960. Στο πόνημα αυτό τονίζεται ο λειτουργικός χαρακτήρας της ορθοδόξης εικονογραφίας και η δογματική αναπαράσταση της αγιογραφίας: σε αντίθεση με τη θρησκευτική τέχνη των Δυτικών, όπου προέχει η ιστορική αναπαράσταση.

Κ.Σ.

«Ο Άγιος Ισαάκ ο Σύρος ο θεόπνευστος», χαρακτικό του Φ. Κόντογλου, από την έκδοση: «Έκφρασις», τόμ. Α΄, (σ. 339).

Ιταλική Αναγέννηση

Τέχνη και Κοινωνία – Τέχνη και Αρχαιότητα

Η ΜΑΡΙΝΑ ΛΑΜΠΡΑΚΗ-ΠΛΑΚΑ γεννήθηκε στο Αρκαλοχώρι του Ηρακλείου Κρήτης και σπούδασε αρχαιολογία στο ΠΑ και στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ. Συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές της στη Σορβόννη. Από το 1992 διευθύνει την Εθνική Πινακοθήκη και παράλληλα διδάσκει ιστορία της Τέχνης στη Σχολή Καλών Τεχνών.

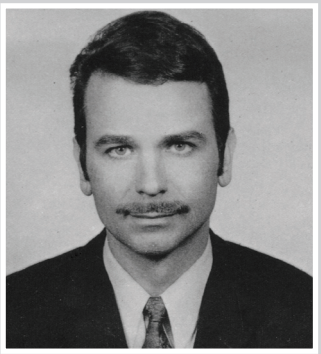
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έχει γράψει πολλά άρθρα αναφορικά με την καλλιτεχνική έκφραση Ελλήνων ζωγράφων και γλυπτών σε συλλογικούς τόμους, αλλά και αυτοτελείς εκδόσεις, όπως: *Ο Ροντέν και η αρχαία ελληνική τέχνη* (Αθήνα, Νεφέλη, 1985).

Το βιβλίο όμως που ξεχωρίζει και αποτελεί τη μοναδική, μάλλον, ελληνική έκδοση που πραγματεύεται παρόμοιο θέμα είναι: *Ιταλική Αναγέννηση. Τέχνη και Κοινωνία – Τέχνη και Αρχαιότητα* (Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2004). Η Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα προσεγγίζει το θέμα όχι με τα καλλιτεχνικά κριτήρια ενός ιστορικού της τέχνης, αλλά συνδέει την ανάπτυξη των καλών τεχνών με τα πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του κάθε ανεξάρτητου ηγεμονικού κρατιδίου: της Μάντοβας και του Ουρμπίνο λόγου χάρη. Στο βιβλίο αυτό θίγονται και αναδεικνύονται ζητήματα που έχουν να κάνουν με πολλές πτυχές της ιταλικής Αναγέννησης, όπως: Η ανθρωποκεντρική κοσμοθεωρία, ο ρόλος της ελληνο-ρωμαϊκής παράδοσης και οι πρόδρομοι της Αρχαιολογίας, η ώθηση που έδωσε στην τέχνη η ουμανιστική κίνηση, η θεωρία της Τέχνης και η αναβάθμιση του καλλιτέχνη σε κοινωνικό επίπεδο. Το βιβλίο αυτό της Μαρίνας Λαμπράκη-Πλάκα μας εισάγει στον μαγικό κόσμο της Αναγέννησης, αλλά, παράλληλα, μας υπενθυμίζει πόσο ισχνή είναι η σχετική ελληνική βιβλιογραφία.

Κ.Σ.

Ο Άγιος Ιερώνυμος, αποτοιχισμένη τοιχογραφία του Ντομένικου Γκιρλαντάιο, στην εκκλησία της Φλωρεντίας, Άγιοι Πάντες. Από την έκδοση: «Ιταλική Αναγέννηση» (σ. 134).

Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής

Ο ΣΤΕΛΙΟΣ ΛΥΔΑΚΗΣ γεννήθηκε στις Αχαρνές της Κρήτης το 1938, σπούδασε ιστορία της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας και επιστρέφοντας στην Ελλάδα εργάστηκε στην Εφορία Νεότερων Μνημείων ως το 1965.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πολλά δημοσιεύματά του, ξεχωρίζει *Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής (16ος-20ός αιώνας)*, στη σειρά *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*, τόμ. 3 (Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1976). Το εγχείρημα του Λυδάκη ήταν δύσκολο και πολύπτυχο, καθώς έπρεπε να συνεκτιμήσει τις επιδράσεις που δέχτηκε ο «Έλληνας ζωγράφος» από την εποχή της ανεξαρτησίας, τόσο από τη μεταβυζαντινή καλλιτεχνική παράδοση, όσο και από τα αντίστοιχα ρεύματα που επικρατούσαν στην Ανατολή κατά την Τουρκοκρατία, αλλά και τις επιδράσεις που δέχτηκε από βενετοκρατούμενες περιοχές. Πλούσιο εικονογραφικό υλικό συνοδεύει τις κατηγοριοποιημένες θεωρίες του Λυδάκη (Αι Αθήναι επί του «Ίσαρος» και η Αθήνα των Βαυαρών).

Η εικαστική διαδρομή του τόμου έχει ως αφετηρία τους ζωγράφους της κρητικής σχολής του 16ου και 17ου αιώνα και τους εκπροσώπους της σχολής της Επτανήσου, για να συνεχίσει με την επίδραση που δέχτηκε η ελληνική ζωγραφική από τη σχολή του Μονάχου (Βρυζάκης, Γύζης κ.ά.). Μετά το κεφάλαιο που πραγματεύεται τη σχέση των Ελλήνων ζωγράφων με τη γαλλική σχολή, παρουσιάζεται διεξοδικά η γενιά του Παρθένη και των εκπροσώπων του ελληνικού νατουραλιστικού και ποιητικού ύφους γενικότερα. Την έκδοση συμπληρώνει μια «Εισαγωγή στις γραφικές τέχνες (Ξυλογραφία, Χαλκογραφία, Λιθογραφία), από τον 18ο ως τον 20ό αιώνα».

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι *Χάρτινες Εικόνες*, εικαστική παραγωγή που χαρακτηρίζει διάφορα μοναστηριακά συγκροτήματα.

Κ.Σ.

Η «Μονή Δαφνίου», λάδι του Παύλου Ροδοκανάκη (1922), από την έκδοση: «Οι Έλληνες Ζωγράφοι» (σ. 357).

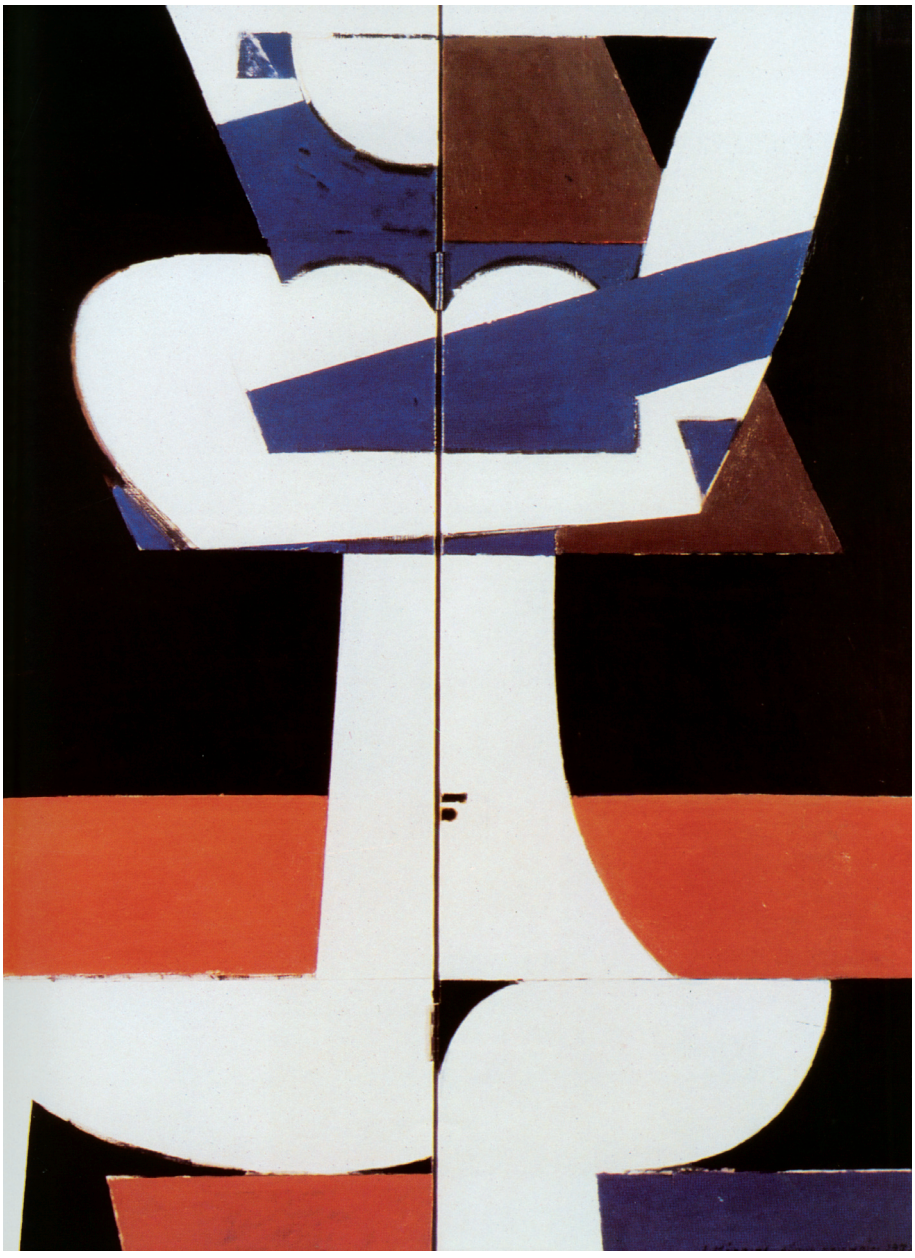
Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών

Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας

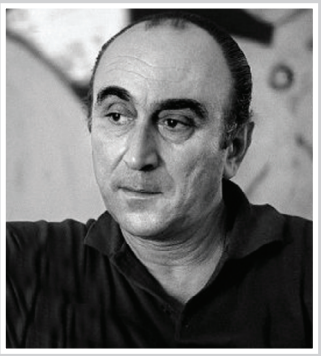
Ο ΕΥΓΕΝΙΟΣ Δ. ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1959, σπούδασε ζωγραφική στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές σπουδές του γύρω από την ιστορία της Τέχνης στο Παρίσι.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις μελέτες σε συλλογικούς τόμους και τα άρθρα του σε καταλόγους και περιοδικά ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται να γίνει στο τετράτομο έργο: *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1997, 2000), στο οποίο είχε την ευθύνη της επιστημονικής επιμέλειας και της σύνταξης. Ο συντονισμός της έκδοσης είναι της Δώρας Κομίνη-Διαλέτη και η καλλιτεχνική επιμέλεια της Λένας Ορφανού και της Αθηνάς Ραγιά. Πρόκειται για ένα «ευαγγέλιο» του βίου και της έκφρασης των Ελλήνων ζωγράφων, που δεν περιορίζεται στα χρονικά όρια της ίδρυσης του ελληνικού κράτους, αλλά καλύπτει και την περίοδο του 16ου αιώνα: Θ. Πουλάκης, παραστάσεις από σκηνές της *Παλαιάς Διαθήκης*.

Η διάρθρωση του *Λεξικού* είναι αλφαβητική και μετά τα βιογραφικά στοιχεία, που παρατίθενται σε κάθε λήμμα, σημειώνονται οι σπουδές και η τεχνοτροπία του κάθε καλλιτέχνη. Προσδιορίζεται το καλλιτεχνικό ρεύμα που τους ενέπνευσε και αναφέρονται οι εκθέσεις έργων τους σε συγκεκριμένες αίθουσες τέχνης (γκαλερί) στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το πλούσιο αυτό εγκυκλοπαιδικό υλικό συμπληρώνεται με την απογραφή σχετικών δημοσιευμάτων από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, μονογραφίες τους και συμμετοχή τους σε συλλογικούς τόμους και καταλόγους εκθέσεων.

Κ.Σ.

«Το κορίτσι που γδύνεται», δίπτυχος πίνακας του Γιάννη Μόραλη (1972), από την έκδοση: «Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών», τόμ. 3 (σ. 147).

Άξιον Εστί

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΟΡΑΛΗΣ γεννήθηκε στην Άρτα το 1916 και πέθανε στην Αθήνα το 2009. Σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών, δίπλα στον Κωνσταντίνο Παρθένη και τον χαράκτη Γιάννη Κεφαλληνό, ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Ρώμη και το Παρίσι και από το 1939 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Παράλληλα με τη ζωγραφική ασχολήθηκε και με την εικονογράφηση βιβλίων, χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους εκτύπωσης, όπως: ξυλογραφία, χαλκογραφία και λιθογραφία. Πολλές από τις συνθέσεις του αντιπροσωπεύουν μονόφυλλα σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, ενώ άλλες ξυλογραφίες φιλοτέχνησε για να κοσμήσουν σελίδες τίτλων και προμετωπίδες, όπως η έκδοση *Μαθήματα Τέχνης*, των Ενγκρ, Ροντέν και Μπουρντέλ (Αθήνα, 1944).

Η πλέον όμως χαρακτηριστική δημιουργία του, σημείο αναφοράς μάλιστα στην ιστορία της εικονογράφησης του ελληνικού βιβλίου, είναι η λιθογραφία που φιλοτέχνησε για την έκδοση *Άξιον Εστί*, του Οδυσσέα Ελύτη, που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά από τον εκδοτικό οίκο Ίκαρος, το 1959. Ο Μόραλης εμπνεύστηκε από την αρχαία ελληνική επιτύμβια τέχνη και στο σχέδιό του ενσωματώνει αρχιτεκτονικά στοιχεία και μορφές από τη λαϊκή καλλιτεχνική παράδοση και τη μυθολογία γενικότερα. Η μορφή της γοργόνας, κεντρικό θέμα της σύνθεσης, είναι στυλιζαρισμένη και με τα ανασηκωμένα χέρια της βαστάει τα «σύμβολα» της λαϊκής τέχνης. Στο ίδιο πνεύμα ο Μόραλης εχάραξε και τις λιθογραφίες που κοσμούν το *Έξι και Μία Τύψεις για τον Ουρανό* (1960), όπως και το *Άσμα ηρωϊκό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (Αθήνα 1962), του Ελύτη και πάλι.

Κ.Σ.

Λιθογραφία του Γ. Μόραλη, από την έκδοση: «Οδυσσέας Ελύτης, Άξιον Εστί» (Αθήνα, Ίκαρος, 1959).

Τα Ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου

Η ΝΤΟΥΛΑ ΜΟΥΡΙΚΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1934, όπου και πέθανε το 1991. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας και ολοκλήρωσε τις σπουδές της στη Σορβόννη και στο Πανεπιστήμιο του Πρίστον. Δίδαξε από την έδρα της Ιστορίας της Τέχνης στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σπουδαιότερο συγγραφικό έργο της είναι το δίτομο: *Τα Ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου* (Αθήνα, Έκδοση Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1985). Ο πρώτος τόμος είναι αφιερωμένος στο ιστορικό της μονής, μνημονεύονται κτήτορες και ο αρχιτεκτονικός τύπος του Καθολικού. Ακολουθεί λεπτομερής περιγραφή του εσωτερικού διάκοσμου, αποτιμάται καλλιτεχνικά η αγιογράφηση του ναού και αναδεικνύεται η τεχνική των ψηφιδωτών, τα υλικά κατασκευής τους και τα χρώματά τους. Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει αναπαραγωγές από όλες τις ψηφιδωτές διακοσμήσεις, προβάλλεται και αναλύεται η θεματική κάθε εικόνας και σκηνής. Η ανάλυση της παράστασης είναι εξαντλητική και, επιπλέον, προσδιορίζεται η ακριβής θέση της στον εσωτερικό διάκοσμο του ναού, βοηθώντας έτσι τον μελετητή να συλλάβει το γενικό σκεπτικό της εικονογράφησης της Μονής. Αποφασιστικό ρόλο στον σχεδιασμό της Νέας Μονής έπαιξε η επιλογή ορισμένου αρχιτεκτονικού τύπου, που χωρίζει τον κυρίως ναό, από τον εσωνάρθηκα και το ιερό, με συνακόλουθο τη συνοχή που παρουσιάζει ο διάκοσμος στο κύριο τμήμα του ναού.

Πρόκειται για υποδειγματική εργασία από την Ντούλα Μουρίκη, για ένα αυτοκρατορικό κτίσμα που χρονολογείται από τις πρώτες δεκαετίες του 11ου αιώνα, και είχε ως κτήτορες τις πορφυρογέννητες θυγατέρες, Ζωή και Θεοδώρα, του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ΄ του Μονομάχου. Η βασιλεία του Μονομάχου κράτησε δώδεκα χρόνια, όσα και η κατασκευή της Μονής, και η χορηγία του για την ανέγερση της Νέας Μονής έγινε στο πλαίσιο της ανάδειξής του ως μαικήνα των τεχνών.

Κ.Σ.

Λεπτομέρεια του Χριστού από την «Εις Άδου κάθοδον», από την έκδοση: «Τα Ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου», τόμ. Β΄ (σ. 456).

Αι μικρογραφίαι του Μυθιστορήματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου εις τον κώδικα του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1891, όπου και πέθανε το 1979. Αρχικά σπούδασε φαρμακευτική και από το 1920 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, από όπου αποφοίτησε ως αρχαιολόγος. Από το 1928 ως το 1930 παρακολούθησε βυζαντινή ιστορία στο Παρίσι και έκτοτε καταπιάστηκε συστηματικά με την έρευνα της εξέλιξης της εικονογραφικής σύνθεσης στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ξεχωριστή θέση στις μελέτες του καταλαμβάνει το βιβλίο του: *Αι μικρογραφίαι του Μυθιστορήματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου εις τον κώδικα του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας* (Αθήναι-Βενετία, 1966, ελληνικά-γαλλικά). Πρόκειται για ένα από τα σπουδαιότερα χειρόγραφα που θησαυρίζει η βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου Βενετίας και αντιπροσωπεύει το δεύτερο ελληνικό γνωστό αντίγραφο του *Μυθιστορήματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου*. Ο κώδικας χρονολογείται από τον 14ο αιώνα και είναι πλούσια εικονογραφημένος με 250 ολοσέλιδες και εντός κειμένου μινιατούρες. Μολονότι το χειρόγραφο έχει καθαρά κοσμικό θέμα, το ύφος των μικρογραφιών δεν απομακρύνεται εντελώς από τα πρότυπα της θρησκευτικής ζωγραφικής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο ζωγράφος που επιμελήθηκε τη διακόσμηση του κώδικα είναι ένας και μοναδικός. Ως πρώτη παρατήρηση, ο Ξυγγόπουλος αναφέρει την ανακολουθία του «ζωγράφου», μεταξύ του υποδειγματικού σχεδιασμού των μορφών, σε σύγκριση με τα περιγράμματα και τη διαβάθμιση φωτεινότητας στα πρόσωπα. Ο Ξυγγόπουλος αναλύει λεπτομερώς τις μικρογραφίες, επισημαίνοντας φράγκικα και μουσουλμανικά στοιχεία που απεικονίζονται στις σκηνές.

Κ.Σ.

Ο Αλέξανδρος ζητά την άδεια του πατέρα του Φιλίππου για να συμμετάσχει σε αγώνες αρματοδρομίας στη Ρώμη, από την έκδοση: «Αι μικρογραφίαι» (πίν. XVI).

Χάρτινες Εικόνες

Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτικά 1665-1899

Η ΝΤΟΡΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1923 και ως το τέλος της δεκαετίας του ’50 είχε ολοκληρώσει τις σπουδές της στη Νομική Σχολή του ΠΑ. Εργάζεται στην οικογενειακή επιχείρηση «Παπαστράτος» και συγχρόνως μελετά πτυχές της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Οι *Χάρτινες Εικόνες. Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτικά 1665-1899* (Αθήνα 1986), ήρθαν να προσθέσουν μια εξαιρετικά πολύτιμη πτυχή της καλλιτεχνικής ζωής στα μοναστήρια κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας. Τα χαρακτικά (*Εικόνες*) της συλλογής της Παπαστράτου περιλαμβάνονται σε δύο τόμους και αριθμούν τα 618. Πρόκειται για μονόφυλλα που χρονολογούνται από τον 17ο ως τα τέλη του 19ου αιώνα. Τα περισσότερα από αυτά απεικονίζουν αγίους και θρησκευτικές σκηνές που έχουν ως πρότυπα συνθέσεις φορητών εικόνων, υπάρχουν όμως περίπου εκατό χαρακτικά που αναπαριστούν πανοραμικά ολόκληρα μοναστηριακά συγκροτήματα του Αγίου Όρους, αποτυπώνοντας κατασκευές και κτίσματα που καταστράφηκαν στη συνέχεια ή και παραδόθηκαν στην πυρά.

Η αναπαραγωγή σε πολλαπλά αντίτυπα των *Εικόνων* δεν έχει αποκλειστικά θρησκευτικό χαρακτήρα, αλλά σκοπό είχε να φέρει τους κοσμικούς πιο κοντά στους μοναχούς. Προσφέρονταν, δηλαδή, οι εικόνες στους προσκυνητές ως αντάλλαγμα για τις συνδρομές τους και τις χορηγίες, που απέβλεπαν στην ενίσχυση του ταμείου της κάθε μονής.

Από καθαρά καλλιτεχνική και τεχνική άποψη, οι χαράξεις στις μεταλλικές πλάκες γίνονταν σε εργαστήρια της Βενετίας και της Βιέννης κυρίως, και είναι συχνά ενυπόγραφες. Από σχεδιαστική άποψη τώρα, η επίδραση της Δυτικής εικονογραφικής παράδοσης είναι εμφανής: η φωτοσκίαση χρησιμοποιείται ευρύτατα, δίνοντας έτσι πλαστικότητα και βάθος στη σύνθεση, όπως στην περίπτωση της Μονής Διονυσίου.

Κ.Σ.

Ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, χαλκογραφία αγνώστου χαράκτη, Μονή Προφήτη Ηλιού, Ύδρα, από την έκδοση: «Χάρτινες Εικόνες», τόμ. Α΄ (σ. 239).

Χαρακτική Γραφικές Τέχνες

Ιστορία – Τεχνικές – Μέθοδοι

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1966 και σπούδασε ιστορία, αρχαιολογία και ιστορία της Τέχνης στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Απέκτησε σφαιρικές γνώσεις γύρω από την ελληνική τέχνη και με την ιδιότητά του αυτή προσελήφθη ως ειδικός συνεργάτης-σύμβουλος για την έκδοση του *Λεξικού Ελλήνων Καλλιτεχνών* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1997-2000).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο όμως που ξεχωρίζει από την εργογραφία του είναι το: *Χαρακτική Γραφικές Τέχνες. Ιστορία – Τεχνικές – Μέθοδοι* (Αθήνα, Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ & ΔΙΑΤΤΩΝ, 2004[2]). Πρόκειται για μοναδικό σύγγραμμα, που πραγματεύεται την ιστορία της χαρακτικής και των διαφόρων τεχνικών και μεθόδων εκτύπωσης, στο πλαίσιο της εικονογράφησης βιβλίων, που χρονολογείται από τον 15ο αιώνα. Μετά από μια ιστορική επισκόπηση, ανοίγει το κεφάλαιο «Χαρακτική και Γραφικές Τέχνες στην Ελλάδα», στο οποίο εξιστορούνται οι αρχικές μέθοδοι της χαρακτικής (χαλκογραφία), που πρωτοχρησιμοποιήθηκαν από μοναχούς, τις γνωστές Χάρτινες Εικόνες. Η δομή του βιβλίου στηρίζεται στην περιγραφή και ανάλυση της κάθε μεθόδου εκτύπωσης των σχεδίων, όπως: ξυλογραφία (κατηγορία αναγλυφοτυπίας), χαλκογραφία (εντάσσεται στην κατηγορία της βαθυτυπίας/εσωτυπίας), γραμμική οξυγραφία (eau-forte), λιθογραφία, όπως και όλες οι άλλες μέθοδοι και τεχνικές.

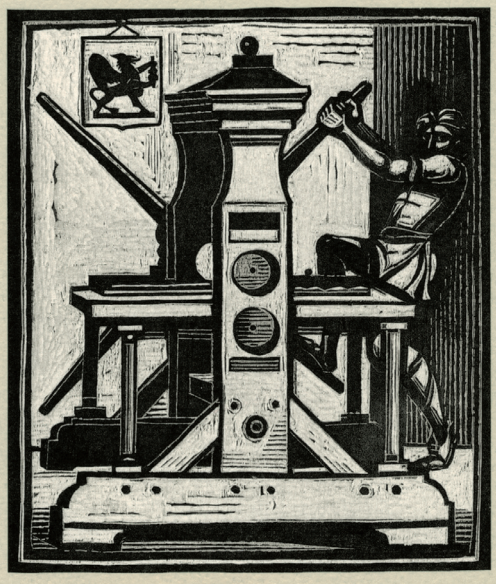
Το βιβλίο του Παυλόπουλου είναι ένας καθαρός καθρέπτης της χαρακτικής τέχνης, την οποία λάμπρυναν σπουδαίοι Έλληνες καλλιτέχνες, της τάξεως του Γαλάνη, του Κεφαλληνού, του Βαρλάμου, του Κογεβίνα, του Τάσσου κ.ά.

Κ.Σ.

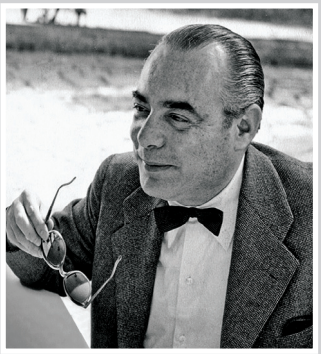
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΤΕΧΝΙΚΕΣ - ΜΕΘΟΔΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ & ΔΙΑΤΤΩΝ

Αθήνα, Ιστορία του Πολιτισμού

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1967. Μεγάλωσε στη Σμύρνη και σπούδασε νομικά στο ΠΑ, ζωγραφική στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ και ιστορία της Τέχνης στο Παρίσι. Μετά το 1944 εξέδιδε την εφημερίδα *Ελεύθερη Ζωή* και ίδρυσε Σχολή Αισθητικής και Ιστορίας της Τέχνης στην Αθήνα, όπου και δίδαξε. Η ζωή του Προκοπίου ήταν αφιερωμένη στην Τέχνη: διεθνή συνέδρια αισθητικής, βυζαντινολογία, ιστορία της τέχνης, διαλέξεις, άρθρα, ραδιοφωνικές εκπομπές, συστηματική διδασκαλία κ.ά. Η ενασχόλησή του αυτή είχε ως αποτέλεσμα και τη σαφή χρονολόγηση και εξακρίβωση της ταυτότητας πολλών βυζαντινών και μεταβυζαντινών έργων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σημαντικότερο έργο του εκδόθηκε από τα παιδιά του μετά τον θάνατό του και πρόκειται για την τρίτομη έκδοση: *Αθήνα, Ιστορία του Πολιτισμού* (Αθήνα, Πύρινος Κόσμος, 1972), μετάφραση ουσιαστικά της αγγλικής έκδοσης με το τίτλο: *Athens, City of Gods* (Λονδίνο, 1964). Οι τρεις τόμοι έχουν την εξής διάρθρωση: κείμενα σχετικά με την προϊστορική ως και την ελληνιστική τέχνη, θέματα που αφορούν τη βυζαντινή τέχνη ως τον 11ο αιώνα και στοιχεία και τεχνοτροπίες της μεταβυζαντινής τέχνης και τεχνικής. Ο Άγγελος Τερζάκης έγραψε ένα υμνητικό σημείωμα στην έκδοση, για τα χαρίσματα και την ευγλωττία του Προκοπίου.

Ένα, επίσης τρίτομο βιβλίο του Προκοπίου, με τον γενικό τίτλο: *Εστίες Ελληνικού Πολιτισμού (Αρχαιότητα, Βυζάντιο, Μεταβυζαντινοί χρόνοι)*, εμπεριέχει άρθρα και μελέτες του, που δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και στο περιοδικό *Νέες Μορφές*, που ίδρυσε ο ίδιος, σε συνεργασία με τον Κ. Λύτρα, το 1962.

Κ.Σ.

NEES MORFES

Βυζαντινά Ψηφιδωτά

Η ΝΑΝΩ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Για μεταπτυχιακές σπουδές επέλεξε το Παρίσι, όπου παρακολούθησε μαθήματα ιστορίας της βυζαντινής Τέχνης, στην École Pratique des Hautes Études, με δάσκαλο τον A. Grabar. Δίδαξε βυζαντινή αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Επιστέγασμα της ενασχόλησής της με τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη της φορητής εικόνας και της τοιχογραφίας είναι η έκδοση: *Βυζαντινά Ψηφιδωτά*, στη σειρά «Ελληνική Τέχνη» (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1994). Το εισαγωγικό σημείωμα της Χατζηδάκη είναι διαφωτιστικό για τους λόγους που οδήγησαν στην αντικατάσταση των μαρμάρινων επενδύσεων, κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους, με μωσαϊκές ψηφίδες. Από τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους μάλιστα, η τέχνη του ψηφιδωτού θα γνωρίσει μεγάλη άνθηση, καθώς επιλέχθηκε ως διακοσμητικό υλικό στην εικονογράφηση βασιλικών και μητροπολιτικών ναών, με την προσθήκη χρυσών και ασημένιων ψηφίδων, σε θόλους και επιτοίχιες επιφάνειες, προσδίδοντας έτσι τη δέουσα αυτοκρατορική λαμπρότητα.

Η Νανώ Χατζηδάκη παρουσιάζει τα αρχαιότερα δείγματα μωσαϊκών των χριστιανικών μνημείων, τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και σε άλλες μεγαλουπόλεις και περιοχές, όπως στη Ραβέννα και στη Μονή του Σινά, ως τον 13ο-14ο αιώνα. Η αναπαράσταση των ψηφιδωτών συνθέσεων συνοδεύεται από εκτεταμένη περιγραφή και σχολιασμό, αναφορικά με τα ιδιαίτερα μορφολογικά και χρωματικά χαρακτηριστικά τους, που προσδιορίζουν την εποχή και το καλλιτεχνικό ύφος κάθε τεχνίτη.

Κ.Σ.

Λεπτομέρεια από τον ένθρονο Χριστό, ψηφιδωτό στο υπερώο της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Από την έκδοση: «Βυζαντινά Ψηφιδωτά» (σ. 60-61).

Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους

Εικονογραφημένα Χειρόγραφα (1973-1991)

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ – ΜΠΑΣΤΙΑΣ. Ένα από τα μεγαλύτερα εκδοτικά επιτεύγματα της Εκδοτικής Αθηνών, του Γ.Α. Χριστόπουλου, που είχε ως σύμβουλο τον Ι.Κ. Μπαστιά, είναι η μνημειακή τετράτομη έκδοση: *Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους. Εικονογραφημένα Χειρόγραφα (1973-1991)*. Πρόκειται για μια συλλογική έκδοση που υπογράφουν, μεταξύ πολλών άλλων, οι Σωτ. Ν. Καδάς, Παν. Κ. Χρήστου, και στην οποία παρουσιάζονται τα ιερά κειμήλια της κάθε μονής του Άθω, όπως: λειψανοθήκες, σταυροί, ξυλόγλυπτα καλύμματα, επισκοπικές ράβδοι, επιτάφιοι κεντητοί κ.ά. Ιδιαίτερα όμως προβάλλονται στην έκδοση αυτή οι μικρογραφίες που ιστορούν τους κώδικες, τα ειλητάρια, και τους περίτεχνους Κανόνες αντιστοιχίας των Ευαγγελίων. Παράλληλα, κατηγοριοποιούνται τα είδη γραφής που αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένες σχολές βιβλιογραφείων.

Από τον πρώτο τόμο των *Θησαυρών* συνειδητοποιεί κανείς τη σπουδαιότητα της έκδοσης, με την ανάδειξη του μοναδικού πλούτου των σκευοφυλακίων και των βιβλιοθηκών: του Πρωτάτου και των μονών Διονυσίου, Γρηγορίου, Μεγίστης Λαύρας κ.ά.

Ένα μικρό σημείωμα με το χρονικό της Μονής κατατοπίζει τον αναγνώστη για την πορεία κάθε μοναστικής κοινότητας ως σήμερα, γίνεται λόγος για το *Καθολικό*, όπως και για το *Τυπικό* της Μονής, ενώ το φωτογραφικό υλικό με πανοραμικές εικόνες των μονών είναι επιβλητικό. Ακολουθεί η παρουσίαση των κωδίκων (περγαμηνών και χαρτώων) με έγχρωμες αναπαραγωγές κάθε μικρογραφίας ευαγγελιστών, επίτιτλων, πρωτογραμμάτων και άλλων διακοσμητικών στοιχείων, όπως παρασελίδια αρχιγράμματα και κοσμήματα.

Στο τέλος του κάθε τόμου, σε διαφορετικής υφής και χρώματος χαρτί, παρατίθενται επεξηγηματικά σχόλια για την ταυτότητα του κάθε κώδικα, αλλά και αναλυτικές περιγραφές κάθε μικρογραφίας.

Κ.Σ.

Μικρογραφία με τον Ευαγγελιστή Λουκά, από Τετραευάγγελο του 14ου αιώνα. Μονή Μεγίστης Λαύρας, από την έκδοση: «Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους», τόμ. Γ΄ (σ. 56).

Από Τους Αγώνες Του Ελληνικού Λαού

Χαρακτηριστικό δείγμα της χαρακτικής τέχνης, σε συνάρτηση με την πολιτική ιδεολογία είναι και το «λεύκωμα» του Α. Τάσσου (Αναστάσιου Αλεβίζου) που τυπώθηκε στις 25 Μαρτίου του 1943, έκδοση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πρόκειται για το σημαντικότερο έντυπο του οργανωμένου αγώνα του ελληνικού λαού για τη λευτεριά του και όλη η επεξεργασία της εκτύπωσης έγινε στο ατελιέ του Μέμου Μακρή (κοντά στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα στο Παγκράτι).

Τίτλος του βιβλιδίου: *Από Τους Αγώνες Του Ελληνικού Λαού*, που κοσμείται με 8 ξυλογραφίες σε όρθιο ξύλο, ασπρόμαυρες, τυπωμένες πάντα στη δεξιά σελίδα, ενώ στην αριστερή υπάρχουν αγωνιστικά κείμενα, διακοσμημένα με πρωτογράμματα και τυπωμένα με κόκκινο κεραμιδί μελάνι. Έτσι ο τίτλος κάθε ξυλογραφίας με το κείμενο, αποτελούσαν μια δίπτυχη ενότητα. Τα θέματα που επιλέχθηκαν είναι: *Ρήγας ο Βελεστινλής, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι (Μεσολόγγι), Αλβανία, Στης Κρήτης, Η Πείνα, Στ' Αντάρτικα, Αγωνίζονται για Λευτεριά και Δίκηο, Οι Μελλοθάνατοι.*

Τα εισαγωγικά και ενημερωτικά κείμενα της έκδοσης υπογράφει ο Α. Τάσσος και την επανέκδοση του 1988, το Διοικητικό Συμβούλιο της «Εταιρείας Εικαστικών Τεχνών Α. Τάσσος» και η Διδώ Σωτηρίου. Τα χαρακτικά του Λευκώματος, μολονότι σχεδιάστηκαν σε ενιαίο ύφος, ξεχωρίζουν σύμφωνα με την τεχνοτροπία του κάθε καλλιτέχνη: οι ξυλογραφίες 1 και 5 είναι της Βάσως Κατράκη, οι 4 και 6 της Λουκίας Μαγγιώρου, οι 2, 7 και 8 του Α. Τάσσου και τα χειρόγραφα κείμενα και τα κόκκινα πρωτογράμματα και διακοσμητικά του Γιώργου Βελισσαρίδη.

Κ.Σ.

1

2

5

6

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ – ΛΟΓΙΟΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

Ο Κρητικός Πόλεμος

Ο ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1921 όπου και πέθανε το 2013. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και μετεκπαιδεύτηκε στο Παρίσι και στη Χαϊδελβέργη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πολύτιμα βιβλία που εξέδωσε ο Αλεξίου σχετικά με την Κρητική λογοτεχνία, όπως *Η ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ* του Γ. Χορτάτση (1992), ξεχωρίζουν η σχολιασμένη έκδοση *Ο Κρητικός Πόλεμος* του Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή (Αθήνα, Εκδόσεις Στιγμή 1955) και τα *Ποιήματα και Πεζά*, του Διονύσιου Σολωμού (Αθήνα, Στιγμή, 1994). Στον Πρόλογο του τελευταίου διαβάζουμε ότι σκοπός της έκδοσης είναι «η ενιαία παρουσίαση ολοκληρωμένων έργων και πληρέστερων αποσπασμάτων του Σολωμού, των "λυρικών ενοτήτων" κατά τον ορισμό του Πολίτη». Ο Αλεξίου είχε στόχο να δώσει μια εικόνα του σολωμικού έργου διαφορετική από εκείνη του Πολυλά, όπως είναι αποτυπωμένη στο βασικό κριτικό έργο του, τα *Ευρισκόμενα* του Σολωμού (1859). Όπως είναι γνωστό, τα κυριότερα έργα του Σολωμού σώθηκαν σε ακατάστατα και πολλαπλά αυτόγραφα σχεδιάσματα.

Ο Κρητικός Πόλεμος του Μπουνιαλή πάλι που επιμελήθηκε ο Αλεξίου εξιστορεί την κατάκτηση της βενετοκρατούμενης Κρήτης από τους Τούρκους το 1646, τη δραματική πολιορκία του Ρεθύμνου και τα βίαια γεγονότα που ακολούθησαν με στόχο τους κατοίκους του νησιού, οι οποίοι είχαν στενότατους πολιτιστικούς και εμπορικούς δεσμούς με τη Βενετία. Η εισαγωγή του Αλεξίου στην έκδοση είναι διαφωτιστική για καθετί που θα προκαλέσει ερωτήματα στον αναγνώστη: δομή και περιεχόμενο της αφήγησης, γλώσσα και ύφος του ποιητή, πηγές του αυτόπτη μάρτυρα Μπουνιαλή κ.ά.

Κ.Σ.

Η ποίηση στη ζωή μας

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ. Φιλόλογος, κριτικός, μια από τις σημαντικότερες πνευματικές προσωπικότητες του Μεσοπολέμου. Γεννήθηκε το 1886 στα Φιλιατρά και πέθανε το 1947 στην Αθήνα. Σπούδασε φιλολογία στο ΠΑ και πραγματοποίησε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, όπου συνδέθηκε με τον Σοσιαλιστικό Κύκλο του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου. Εργάστηκε ως φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση και το 1926, με την ίδρυση του ΑΠΘ, εξελέγη καθηγητής στην έδρα της Νεοελληνικής Φιλολογίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | *Η ποίηση στη ζωή μας* (Αθήνα, 1923), το πιο φιλόδοξο, ίσως, έργο του, αποτελεί σταθμό στην ιστορία και στην εξέλιξη της ελληνικής κριτικής σκέψης. Άκρως ιδεαλιστής, στο έργο του αυτό, παρά τις σοσιαλιστικές καταβολές του, ο συγγραφέας προσπαθεί να αποδείξει ότι το «ποίημα» είναι ο αισθητός καρπός μιας σκληρής και επώδυνης ψυχικής περιπέτειας, την οποία μόνο εκλεκτές προσωπικότητες μπορούν να βιώσουν. Μία τέτοια προσωπικότητα, ένα πνευματικό μέγεθος που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως απόλυτο μέτρο της ελληνικής ιστορίας, είναι ο Διονύσιος Σολωμός.

Οι βασικές, αξονικές θέσεις της θεωρίας του Αποστολάκη θεμελιώνουν και αναπτύσσουν την έννοια της «αρνητικής κριτικής», η οποία με τη μέθοδο της απόρριψης φιλοδοξεί να φτάσει στον πυρήνα του φαινομένου της δημιουργίας. Εξιδανικεύοντας το πρωτογενές και το αυθόρμητο, ο συγγραφέας τείνει προς μιαν ακραία ιδεαλιστική θέση σχετικά με την καλλιτεχνική δημιουργία, με συνέπεια να καταλήγει στην απόρριψη ποιητών όπως ο Κάλβος, ο Παλαμάς, ο Πορφύρας, κρατώντας μία θέση στο ποιητικό πάνθεον για τον Μαβίλη, όχι για την αξία του ποιητικού του έργου, αλλά για τον ηρωικό του θάνατο στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Κ.Π.

Ο Κωστής Παλαμάς ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας

ΒΕΝΕΤΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ. Φιλόλογος, Νεοελληνίστρια. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1961. Σπούδασε Φιλολογία στο ΑΠΘ και συνέχισε τις σπουδές της στην Αυστρία και στην Αγγλία. Είναι καθηγήτρια στο τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Παιδαγωγικής Σχολής στο ΑΠΘ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1992 με τη μελέτη *Ο Κωστής Παλαμάς ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, που ήταν και το θέμα της διδακτορικής διατριβής της. Στη μελέτη αυτή, βασιζόμενη στην προσφιλή της –όπως αποδείχτηκε στη συνέχεια– μέθοδο ιστορικής ερμηνείας της λογοτεχνίας, επιχειρεί να συγκροτήσει, από το ογκωδέστατο και βαρυσήμαντο κριτικό έργο του Κωστή Παλαμά, μιαν ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η συγκροτούμενη, εν τέλει, ιστορία δεν εξετάζεται μεμονωμένα, αλλά σε σχέση και εν συνδυασμώ με αντίστοιχα έργα της ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας της λογοτεχνίας, ενώ παράλληλα εξετάζονται οι προηγηθείσες, κατά τον 19ο αιώνα, απόπειρες δημιουργίας νεοελληνικού λογοτεχνικού κανόνα, καθώς και η πρόσληψη του ιστορικού μοντέλου του Παλαμά από τους ιστορικούς και κριτικούς της λογοτεχνίας μας κατά τα πρώτα σαράντα χρόνια του 20ού αιώνα.

Ό,τι πρωτίστως προκύπτει από αυτό το πλήρες, πρωτότυπο και με αφηγηματικές αρετές εγχείρημα της Βενετίας Αποστολίδου είναι ότι ο Παλαμάς, πλάι στον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο και τον Νικόλαο Πολίτη, είναι ένας από τους σημαντικότερους διαμορφωτές της φυσιογνωμίας του νέου ελληνισμού και της εθνικής μας παράδοσης.

Κ.Π.

Εισαγωγή στην ελληνική ποίηση και πεζογραφία

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΓΕΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του κριτικού, δοκιμιογράφου, μεταφραστή Γεώργιου Παπαδόπουλου. Γεννήθηκε το 1884 στα Γιάννινα και πέθανε στην Αθήνα το 1973. Σπούδασε στην Αθήνα και στο Παρίσι.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1904 με το δράμα *Μπροστά στους ανθρώπους*, που παίχτηκε στη «Νέα Σκηνή» του Κ. Χρηστομάνου.

Δραστήριος συγγραφικά, έγραψε αφηγήματα, ποιήματα, κριτική λογοτεχνίας και αισθητικά θεωρήματα, ενώ έδωσε και πολλές μεταφράσεις αρχαίων κλασικών και νέων κειμένων. Ο τομέας, ωστόσο, που κινήθηκε με σχετική άνεση και προκάλεσε αρκετές και ενδιαφέρουσες αντιπαραθέσεις, είναι αυτός του δοκιμίου και της κριτικής. Ανάμεσα στα θεωρητικού περιεχομένου βιβλία του (*Η πολυμέρεια του Παλαμά*, 1943, *Εισαγωγή στην ποίηση του Παλαμά*, 1959, *Η έννοια της ελευθερίας στο Σολωμό*, 1959, *Κριτικά, αισθητικά, ιδεολογικά*, 1959 κ.ά.) ιδιαίτερη θέση κατέχει η *Εισαγωγή στην ελληνική ποίηση και πεζογραφία* (1966). Ένα βιβλίο που του δίνεται η δυνατότητα να αναπτύξει με άνεση τις μαρξίζουσες αισθητικές του απόψεις γύρω από θέματα και πρόσωπα της ελληνικής λογοτεχνίας.

Πράγματι, η συνεισφορά του Αυγέρη στη μαρξιστική κριτική στην Ελλάδα, παρά τις όποιες επιφυλάξεις διατυπώθηκαν κατά καιρούς, είναι ιδιαιτέρως σημαντική. «Μέσα στην ελληνική περιοχή», γράφει ο Αλέξ. Αργυρίου, «η έντονη παρουσία του από το 1945 και έπειτα, σε συνδυασμό με την πλατιά του καλλιέργεια και ενημέρωση συνέβαλαν στο να θεωρηθεί […] ο πρύτανης των μαρξιστικών κριτικών της γενιάς του (στην οποία συμπεριλαμβάνονται ο Βάρναλης και ο Γληνός), ίσως γιατί στην κριτική του ακολουθούσε τις επίσημες επιλογές (θεωρητικές και ιδεολογικές)».

Κ.Π.

Γραμματολογία, Θεωρία λογοτεχνίας

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΟΥΔΗΣ. Νεοελληνιστής φιλόλογος, πανεπιστημιακός. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1935. Σπούδασε φιλολογία, ιστορία, φιλοσοφία και κοινωνιολογία στο ΠΑ, στο Παρίσι και το Μόναχο και διετέλεσε, εκτός των άλλων, καθηγητής της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Πολυγραφότατος, ερεύνησε όσο ελάχιστοι περιόδους της λογοτεχνίας μας, καθώς και ζητήματα σχετικά με τη θεωρία της λογοτεχνίας. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ** | Καρπός της πολυσχιδούς ερευνητικής δραστηριότητάς του υπήρξε και το πολύ σημαντικό, ιδιαιτέρως φιλόδοξο βιβλίο του *Γραμματολογία, Θεωρία λογοτεχνίας* (Αθήνα, 1994). Ένα βιβλίο απόρροια της σχεδόν εικοσιπενταετούς, εκ του σύνεγγυς, παρακολούθησης των κινημάτων και των θεωρημάτων που εξέθρεψαν –από το 1960 και ύστερα– τις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα, τη θεωρία της λογοτεχνίας και τις γραμματολογικές σπουδές ειδικότερα.

Παρακολουθώντας από κοντά μερικούς από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του εντυπωσιακού θεωρητικού κινήματος του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα (Barthes, Strauss, Goldmann, Althusser, Marcuse κ.ά.), ο Βελουδής θεώρησε υποχρέωσή του να καταγράψει κριτικά τις θέσεις και τα πορίσματα της θεωρητικής παραγωγής στο πεδίο της λογοτεχνικής θεωρίας, αποφεύγοντας τον σκόπελο του εκλεκτικισμού: «Ελπίζω ότι πίσω από την πληθώρα του "υλικού", που παρουσιάζω με το βιβλίο αυτό», γράφει ο ίδιος, «θα μπορέσει ο αναγνώστης του να διακρίνει και την "προσωπική", κεντρική, ενοποιητική θεωρητική θέση – ή μάλλον: την, υποφώσκουσα έστω, σύνθεση, που επεδίωξε ο συγγραφέας του».

Κ.Π.

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ
ΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
Ε'π' Ε'κκλησίας καθ' ε'κάστην κηρυττόμεναι.
Μετὰ Προσθήκης πολλῶν Ε'πιστολῶν, τῆς Προκειμέ-
νων ε'κάστης Η'μέρας, νέυ Πίνακος, καὶ Χαλκο-
γραφίας τινὸς περιεχούσης τὰ Μαρτύρια
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.
Νεωστὶ μετατυπωθεῖσαι, καὶ ὀπτικῶς
διορθωθεῖσαι.
ΕΝΕΤΙΗΣΙ,
αωά. 1801.
Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ι'ωαννίνων.
CON SOVRANA APPROVAZIONE.
Ν Κ

Χαρακτηριστικό δείγμα σελίδας τίτλου Λειτουργικού βιβλίου που τύπωσε ο Νικόλαος Γλυκύς στη Βενετία. Από την έκδοση: Γιώργος Βελουδής, «Το Ελληνικό Τυπογραφείο των Γλυκύδων στη Βενετία (1670-1854)» (Χ. Μπούρας, 1987).

Πατριαρχικοί Πίνακες

Ειδήσεις Ιστορικαί Βιβλιογραφικαί περί των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως...

Ο ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΓΕΔΕΩΝ γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1851 και πέθανε στην Αθήνα το 1943, φοίτησε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία, ενώ παράλληλα εξελίχτηκε σε σπουδαίο ιστοριοδίφη. Άρχων της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, αναμίχθηκε ενεργά σε ζητήματα που απασχολούσαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως η ρωσική διείσδυση στο Άγιον Όρος και το βουλγαρικό Σχίσμα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις επτακόσιες περίπου μελέτες του, ξεχωρίζει μεταξύ άλλων, το βιβλίο *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις Ιστορικαί Βιβλιογραφικαί περί των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως...* (Κωνσταντινούπολη, Otto Keil, 1890[2]). Πρόκειται για μια λεξικογραφικού χαρακτήρα έκθεση του βίου και των έργων των πατριαρχών: από Ανδρέου του Πρωτοκλήτου έως του Ιωακείμ Γ΄ της Θεσσαλονίκης (1884).

Για να αντιληφθεί κανείς τη συμβολή του Γεδεών στα ελληνικά Γράμματα, αρκεί να διαβάσει τον πρόλογο του Φ. Ηλιού στην έκδοση: Γεδεών, *Η πνευματική κίνησις του Γένους κατά τον ΙΗ΄ και ΙΘ΄ αιώνα*, συλλογή άρθρων με την επιμέλεια των Άλκη Αγγέλου και Φίλιππου Ηλιού, από τη σειρά Νεοελληνικά Μελετήματα, το 1976. Ο Γεδεών έχοντας πρόσβαση σε θησαυρούς της χειρόγραφης παράδοσης, και με ορμητήριο την καρδιά της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αξιοποίησε σε μεγάλο βαθμό πληροφορίες που παρείχαν οι κώδικες, ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός, αφού ένα μεγάλο μέρος τους χάθηκε ή λανθάνει. Τίτλοι άρθρων της συλλογής: «Λόγιοι και Σχολαί (18ος αι.)», «Εκκλησία και Επιστήμη κατά τον ΙΗ΄ αιώνα» κ.ά.

Κ.Σ.

Εικόνα από την έκδοση: Μ.Ι. Γεδεών, «Πατριαρχικοί Πίνακες» (σ. χ.α.).

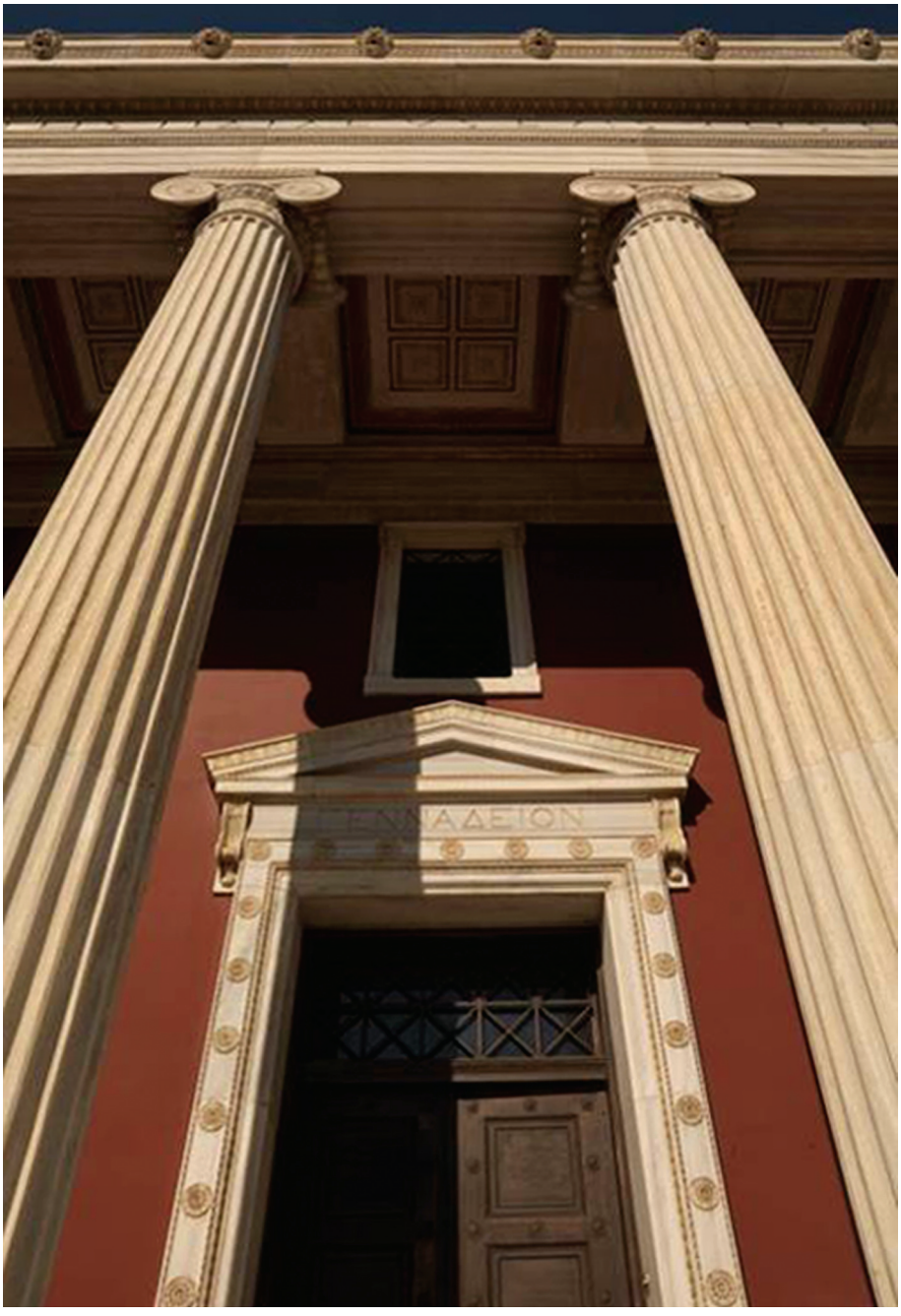
Ο Λόρδος Έλγιν

και οι προ αυτού ανά την Ελλάδα και τας Αθήνας ιδίως αρχαιολογήσαντες επιδρομείς 1440-1837

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1844 και πέθανε στο Λονδίνο το 1932. Σπούδασε στη Μάλτα και στην Αθήνα και εργάστηκε στο Λονδίνο στον εμπορικό Οίκο των αδελφών Ράλλη. Το 1922 ίδρυσε τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη στην Αθήνα, δωρίζοντας στην Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή την πλουσιότατη συλλογή του (26.000 τόμους) και το αρχείο του. Η βιβλιοθήκη ανηγέρθη από την Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή με σχέδια του αρχιτέκτονα Στιούαρτ Τόμσον το 1926. Ο Γεννάδιος υπήρξε και πολυγραφότατος, συντάσσοντας πραγματείες που σχετίζονται με την ελληνική ιστορία και την ελληνική γλώσσα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα κείμενά του, με ιστορική και πάντα επίκαιρη διάσταση, είναι: *Ο Λόρδος Έλγιν και οι προ αυτού ανά την Ελλάδα και τας Αθήνας ιδίως αρχαιολογήσαντες επιδρομείς 1440-1837* (Τυπογραφείον «Εστία», 1930). Στο βιβλίο αυτό τίθεται το μείζον ζήτημα που είχε προκύψει από τις αρχές του 19ου αιώνα αναφορικά με τον σφετερισμό έργων τέχνης και τμημάτων μνημείων που προέρχονται από αρχαιολογικές ανασκαφές, σε χώρες που τελούσαν υπό ξένη κυριαρχία, και ιδιαίτερα στην περίπτωση που τα «κλαπέντα» ευρήματα αντιπροσωπεύουν μέρος της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Τα κείμενα και οι περιγραφές του Γεννάδιου βασίζονται σε ανέκδοτες πηγές και βιβλία περιηγητών, ενώ τονίζεται ιδιαίτερα η βαρβαρότητα που επέδειξαν ορισμένοι κατακτητές απέναντι στα μνημεία των Αθηνών, από την εποχή των Ρωμαίων, και ειδικά από τον Σύλλα. Επίσης γίνεται λόγος για τον Παρθενώνα κυρίως και τον Έλγιν βέβαια, και μνημονεύεται ο πρώτος Άγγλος που είχε κατά νου «να μεταφέρει εις την Αγγλίαν την αρχαία Ελλάδα»: ο Thomas Howard (1586-1646).

Κ.Σ.

ΕΛΛΑΔΕΙΟΝ

Το πρόσωπο και ο έρως

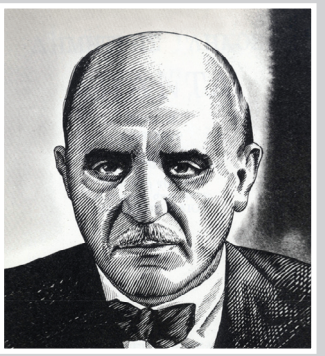
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ. Φιλόσοφος, θεολόγος, πανεπιστημιακός. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1935 και σπούδασε θεολογία στο ΠΑ και στη Βόννη. Από πολύ νεαρή ηλικία έδωσε δείγματα των φιλοσοφικών του ενδιαφερόντων και τάσεων, εκδίδοντας το περιοδικό *Σκαπάνη*, στις σελίδες του οποίου επιχείρησε να ανοίξει ένας διάλογος ανάμεσα στον χριστιανισμό και τον σοσιαλισμό και να προσεγγίσει συνδυαστικά τη σύγχρονη ευρωπαϊκή και την αρχαία ελληνική φιλοσοφία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αυτό επιχείρησε και στα χρόνια της πνευματικής του ωριμότητας, αναπτύσσοντας μιαν αξιοθαύμαστη συγγραφική δραστηριότητα, με βιβλία όπως: *Πείνα και δίψα. Δώδεκα παράδοξα δοκίμια* (1961), *Η Θεολογία της απουσίας και της αγνωσίας του Θεού. Με αναφορές στις αρεοπαγίτικες συγγραφές και στον Martin Heidegger* (1967), *Το οντολογικό πρόβλημα της θεολογικής έννοιας του προσώπου* (1970), *Η νεοελληνική ταυτότητα* (1978) κ.ά. Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στο έργο του παρουσιάζει η μελέτη *Το πρόσωπο και ο έρως* (1976). Μία μελέτη στην οποία επιχειρείται η συστηματική επεξεργασία των θεμελιωδών απαντήσεων της βυζαντινής θεολογίας στο οντολογικό ερώτημα για τα όντα και το Είναι. Η όλη δομή αυτής της φιλόδοξης εργασίας συνοψίζει αυτές τις απαντήσεις σε δύο βασικές κατηγορίες: το «πρόσωπο» και ο «έρως», που συγκεφαλαιώνουν την ερμηνεία των Βυζαντινών για τον καθολικό τρόπο της υπάρξεως, τις προϋποθέσεις για τη γνώση της αλήθειας κάθε υπαρκτής και υπαρκτικής πραγματικότητας.

Κ.Π.

Πλάτωνος Σοφιστής

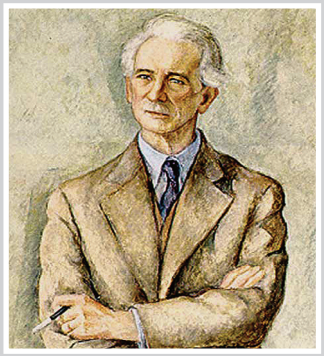
Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΛΗΝΟΣ γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1882 και πέθανε στην Αθήνα το 1943. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας, παιδαγωγικής, και πειραματικής ψυχολογίας στη Γερμανία (Ιένα και Λειψία). Τότε είναι που γνωρίστηκε με τον Γ. Σκληρό, ο οποίος τον μύησε στη σοσιαλιστική θεωρία και τον μαρξισμό. Το 1911 επιστρέφει στην Αθήνα και εργάζεται αρχικά ως εκπαιδευτικός στο Αρσάκειο Αθηνών. Δύο χρόνια αργότερα, το 1913, συντάσσει την εισηγητική έκθεση και το κείμενο του νομοσχεδίου για την ελληνική εκπαίδευση, γνωστό ως «Νομοσχέδια του 1913», στα οποία αποτυπώνονται οι τάσεις φιλελευθερισμού της εποχής. Τα *Άπαντα του Γληνού* εκδόθηκαν από τον Φίλιππο Ηλιού, ο οποίος σημειώνει: «Ο Γληνός αναδείχθηκε σε ηγετική μορφή των κινημάτων για την εκπαίδευση».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα συγγράμματα του Γληνού ξεχωρίζει το *Πλάτωνος Σοφιστής, Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια* (Αθήνα, Ε.Κ.Ν., 1971· πρωτοκυκλοφόρησε το 1940 από τον εκδοτικό οίκο «Ζαχαρόπουλος», με το ψευδώνυμο Δ. Αλεξάνδρου, λόγω της δικτατορίας του Α. Μεταξά). Ο Γληνός, με την ευρύτητα του πνεύματος που τον χαρακτήριζε, πέρα από τους προβληματισμούς του για το κατά πόσον η ελληνική γλώσσα μπορεί να αποδώσει ζωντανά τα βαθύτερα νοήματα της σκέψης του Πλάτωνα, επιχειρεί από την εισαγωγή του να εκθέσει τη σημασία που έχουν οι ανθρωπιστικές σπουδές στην αναβίωση της ιστορικής μνήμης, για κάθε λαό που είχε ως βάση ή χρησιμοποίησε την αρχαία γραμματεία σε συνδυασμό με τη δική του πολιτισμική παράδοση. Ο *Σοφιστής* μεταφράστηκε με τη χαρακτηριστική «γλώσσα του Γληνού», δεν παρατίθεται το αρχαίο κείμενο, αλλά τα σχόλια για πρόσωπα, πράγματα και φιλοσοφικές θεωρίες είναι εξαντλητικά.

Κ.Σ.

Το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ γεννήθηκε στην Άμφισσα το 1880 και πέθανε στην Αθήνα το 1956. Αφού σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στη Γερμανία. Τα εκπαιδευτικά του οράματα ο Δελμούζος άρχισε να εφαρμόζει το 1908 στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο του Βόλου, του οποίου ανέλαβε τη διεύθυνση. Οι βασικές παιδαγωγικές μέθοδοί του ήταν η πολιτική θεωρία του νέου Ελληνισμού και η γλωσσική θεωρία του δημοτικισμού. Το 1910, μαζί με τον Δημήτρη Γληνό και τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη, πρωτοστατεί στην ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου.

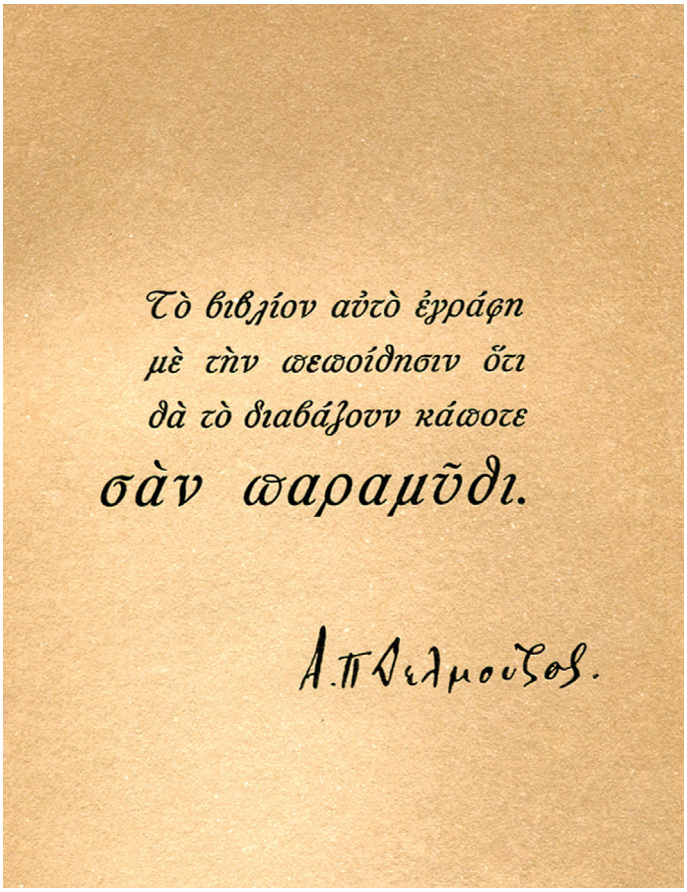
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Απόρροια της ενασχόλησής του με τα εκπαιδευτικά ζητήματα ήταν και η έκδοση του αναγνωστικού *Το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο*, του πιο προοδευτικού εκπαιδευτικού βιβλίου που είχε ως τότε τυπωθεί.

Η ανάμειξή του με την πολιτική, αρχής γενομένης με τη σύνδεσή του με το Εργατικό Κέντρο του Βόλου, γύρω στο 1910, προκάλεσε τις αντιδράσεις διαφόρων κύκλων με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε δίκη και να χάσει τη θέση του. Το 1920 πηγαίνει εκ νέου στη Γερμανία, μετά την εκλογική ήττα του Βενιζέλου, για να επιστρέψει το 1924 στη διεύθυνση του Μαρασλείου Διδασκαλείου της Αθήνας.

Οι παραδόσεις του στο Διδασκαλείο σημαδεύτηκαν και πάλι από έντονες επικρίσεις που οδήγησαν στα λεγόμενα «Μαρασλειακά», με αποτέλεσμα την απόλυσή του. Από το 1929 διδάσκει στο ΑΠΘ από την έδρα της Παιδαγωγικής, από την οποία υποχρεώθηκε να παραιτηθεί το 1937, λόγω της πολιτικής του Μεταξά αναφορικά με την παιδεία. Έκτοτε παρακολουθούσε ως θεατής τα γεγονότα που συνέβαιναν στην πανεπιστημιακή κοινότητα.

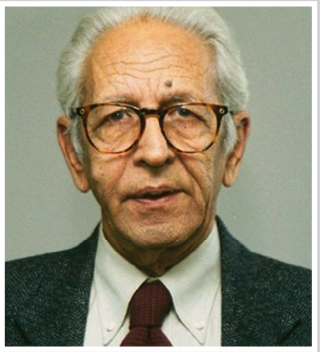
Το 1911 κυκλοφόρησε ένα δοκίμιό του με τον τίτλο: *Το βιβλίο αυτό εγράφη με την πεποίθησιν ότι θα το διαβάζουν κάποτε σαν παραμύθι* (Αθή-

να, Τυπογραφείο «Εστία»). Πρόκειται για τη σύνταξη ενός τεύχους, στο οποίο παρατίθενται τα κατηγορητήρια γονέων και εκπαιδευτικών από τη δικογραφία, οι οποίοι του προσάπτουν έως και «ανθελληνισμό». Ουσιαστικά μέσα από τις σελίδες του βιβλίου ξεδιπλώνεται όλη η προανάκριση, η δίκη και οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας. Η δεύτερη ενότητα

του βιβλίου επιγράφεται «Απορίαι», όπου ο Δελμούζος εκθέτει τις απόψεις του αναφορικά με τις κατηγορίες, ενώ στην τρίτη ενότητα, «Αεί Παίδες», θίγει το γλωσσικό ζήτημα, καθώς μέλη του εκπαιδευτικού κύκλου τον κατηγόρησαν, πως είναι αντιπρόσωπος των *μαλλιαρών*.

Κ.Σ.

Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε

(τεκμήρια ιστορίας)

ΑΛΕΞΗΣ ΔΗΜΑΡΑΣ. Φιλόλογος, ιστορικός της εκπαίδευσης. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1932-2012). Γιος του Κ.Θ. Δημαρά, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και έλαβε το διδακτορικό δίπλωμα από το Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Δίδαξε σε ιδρύματα της Μέσης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα και στην Αγγλία. Συνεργάστηκε με την εφημερίδα *Το Βήμα* για εκπαιδευτικά θέματα και επιμελήθηκε την ελληνική έκδοση της πεντάτομης *Βασικής Εγκυκλοπαίδειας Σπουδών* (1966-1967).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Μέσα στον κύκλο των επιστημονικών του ενδιαφερόντων έγραψε: *Νεοελληνική εκπαίδευσις (Ιστορικόν σχεδίασμα)* (1966) και επιμελήθηκε το *Αλφαβητάρι με τον Ήλιο*. Ιδιαιτέρως σημαντική στην υπόθεση της ιστορίας της παιδείας είναι η συγκρότηση και επιμέλεια των δύο τόμων με τον ενιαίο τίτλο *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (τεκμήρια ιστορίας)* (Α΄ 1821-1894 και Β΄ 1895-1967, 1973), όπου τεκμήρια για την ιστορία της εκπαίδευσης στη νεότερη Ελλάδα. Τεκμήρια με μήνυμα απλό και συγκλονιστικό: Ότι από το 1821 το Γένος επιθυμεί μια εκπαίδευση που, μέσα στα πλαίσια της κλασικής κληρονομιάς, θα ετοιμάζει όλα τα μέλη της αυριανής κοινωνίας, έτσι ώστε να ζήσουν τη ζωή τους με αξιοπρέπεια· μια εκπαίδευση που θα βοηθήσει να μεταβληθούν οι ραγιάδες σε πολίτες ενός ελεύθερου κράτους. Τις προσδοκίες του τις εξέφρασε με σαφήνεια στην περίοδο 1821-1827.

Στα δέκα επόμενα χρόνια διαμορφώθηκε το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα που, αν θύμιζε στα εξωτερικά του χαρακτηριστικά τα οράματα του Αγώνα, στηριζόταν όμως σε θεμελιακά διαφορετικές αρχές. Από τότε και ύστερα το αίτημα –σημειώνει ο Α. Δημαράς– έμεινε το ίδιο: Να γυρίσουμε σε εκείνο που πρωτοζητήθηκε, να αποκτήσουμε σχολεία που να εκφράζουν το παρόν και να ετοιμάζουν για το μέλλον.

Κ.Π.

Η αισθητική αγωγή στο σχολείο

ΡΟΖΑ ΙΜΒΡΙΩΤΗ. Παιδαγωγός. Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα (1898-1977). Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στη Σορβόννη και στο Βερολίνο. Στη συνέχεια εργάστηκε στην εκπαίδευση· ευρύτερα γνωστή άρχισε να γίνεται το 1924, όταν κατηγορήθηκε ότι δίδασκε στο Μαράσλειο Διδασκαλείο την Ιστορία σύμφωνα με την υλιστική θεωρία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ανέπτυξε σημαντική παιδαγωγική και συγγραφική δραστηριότητα· ήταν η πρώτη γυναίκα γυμνασιάρχης (1934), ενώ το 1936 ίδρυσε το «Πρότυπον Σχολείον Ανωμάλων Παίδων». Κατά τη διάρκεια της Κατοχής συμμετείχε στην ομάδα που συνέταξε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης και αργότερα συνέβαλε στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, υποστηρίζοντας έναν δυναμικό, δημιουργικό ανθρωπισμό που πρέπει να καθορίζει τους εθνικούς παιδαγωγικούς στόχους. Ιδεώδες καθοριστικό της στάσης της απέναντι σε ζητήματα παιδείας, θεωρίας και κοινωνικής δράσης και από το οποίο διακατέχονται τα κείμενά της, τα δημοσιευμένα σε περιοδικά (στην *Αναγέννηση* του Δημ. Γληνού και στη *Παιδεία* του Ε.Π. Παπανούτσου) και σε εφημερίδες, καθώς και τα βιβλία της, όπως: *Ανθρωπιστική παιδεία* (1955) και, κυρίως, *Η αισθητική αγωγή στο σχολείο* (1965).

Κ.Π.

Ελληνική Μυθολογία

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΑΚΡΙΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1901, όπου και πέθανε το 1992. Είναι από τους πλέον επιφανείς φιλολόγους και πρόδρομους της γλωσσικής μεταρρύθμισης. Σπούδασε αρχικά στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια σε πανεπιστημιακές σχολές της Βιέννης, του Βερολίνου και της Λειψίας. Δίδαξε στο ΠΑ αλλά και στα πανεπιστήμια της Στοκχόλμης, της Ουψάλας και του Τύμπινγκεν.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Κακριδής ήταν κορυφαίος ομηριστής και οι μελέτες του σχετικά με την ελληνική επική ποίηση, ξεπέρασαν τα ελληνικά σύνορα, όπως: *Ομηρικά θέματα* (1954), το *Μήνυμα του Ομήρου* (1985). Ο Κακριδής έλαβε υπόψη του σοβαρά τα στοιχεία που προσφέρουν τα νεοελληνικά λαϊκά κείμενα, σε μια προσπάθεια να συνδέσει τον Όμηρο με τη λεγόμενη «προφορική επική παράδοση».

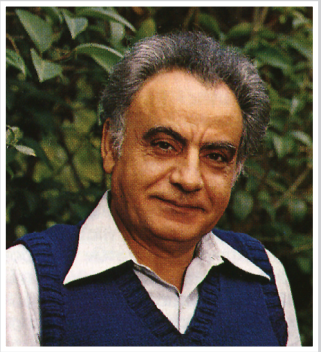
Μοναδική είναι η συμβολή του στην έκδοση των 5 τόμων της *Ελληνικής Μυθολογίας* (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1986), στην οποία είχε τη γενική εποπτεία. Μια έκδοση που δεν ήρθε να συμπληρώσει μία προηγούμενη, απλά κάλυψε ένα τεράστο κενό. Η διάρθρωση των πέντε τόμων είναι ως εξής: *Εισαγωγή στο Μύθο*, *Οι θεοί*, *Οι ήρωες*, *Ηρακλής και πανελλήνιες εκστρατείες* και ο *Τρωικός πόλεμος*. Τα κείμενα εμπλουτίζονται με αντιπροσωπευτικό εικονογραφικό υλικό, βασισμένο πρωτίστως στις αγγειογραφίες.

Η Ελλάδα διαθέτει το πλουσιότερο μυθολογικό υλικό σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη χώρα του αρχαίου κόσμου. Τα χαρακτηριστικά του Δεδεκάθεου, οι θεότητες που προστατεύουν τις τέχνες και τα γράμματα, οι Μούσες, οι ημίθεοι και οι ήρωες, οι θεοί που ελέγχουν στοιχεία της φύσης, ο Ποσειδώνας τη θάλασσα και ο Ήφαιστος τη φωτιά λόγου χάρη, ενέπνεαν και εμπνέουν ακόμη την ευρωπαϊκή λογοτεχνία και όχι μόνο.

Κ.Σ.

Ο Αγαμέμνων, βασιλιάς των Μυκηνών, σε Απουλικό κρατήρα, 340-330 π.Χ. (Εθνικό Μουσείο Νεάπολης). Από την έκδοση: «Ελληνική Μυθολογία», τόμ. Α΄ (σ. 67).

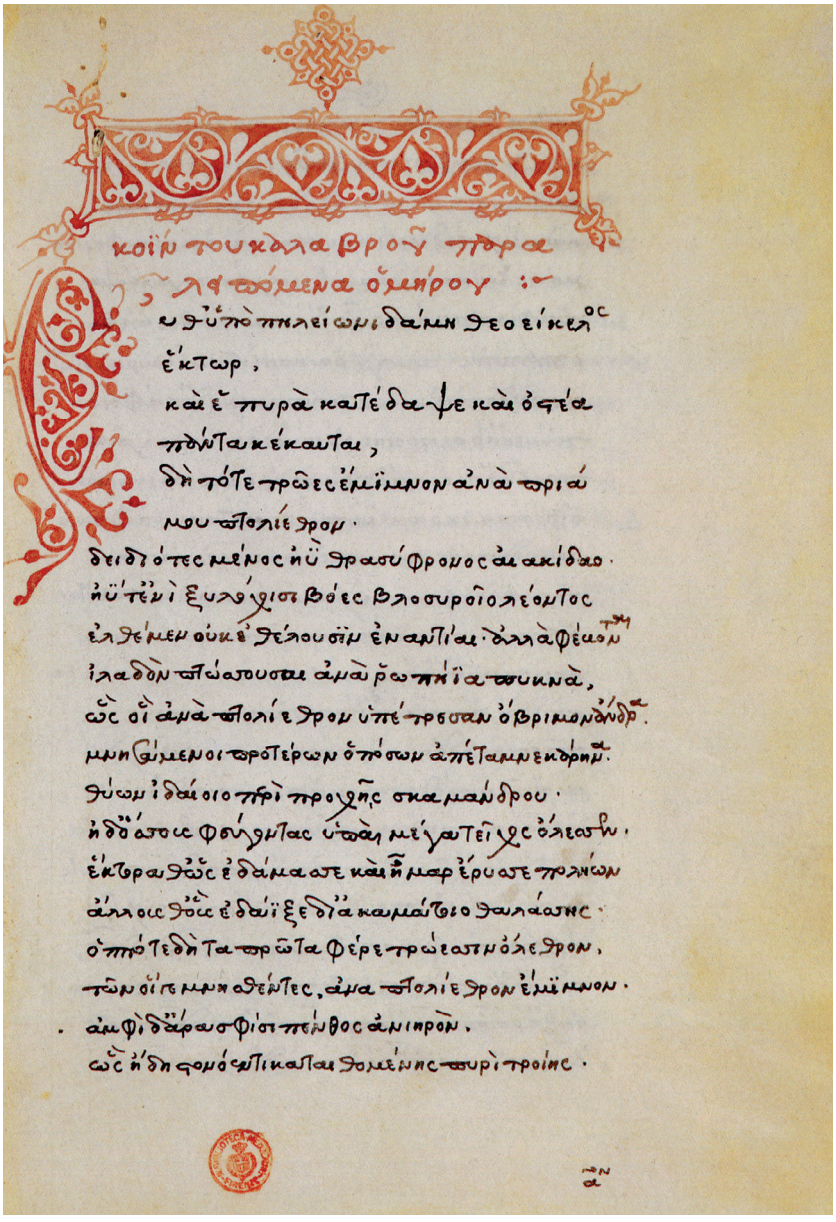
Κόιντος Σμυρναίος, Γενική μελέτη των «Μεθ' Ομήρου» και του ποιητή τους

Ο ΦΑΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1933 και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και στη συνέχεια μετεκπαιδεύτηκε στα πανεπιστήμια της Γερμανίας, του Μάιντς και του Τύμπινγκεν. Δίδαξε Κλασική Φιλολογία στο νεοσύστατο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Σε εκπαιδευτικό επίπεδο τώρα, πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι ο πρώτος που δίδαξε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς από μεταφρασμένο κείμενο.

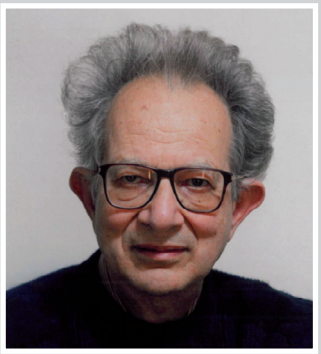
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πλούσιο συγγραφικό έργο του Φ. Κακριδή σχετικά με την επική ποίηση, κυρίως, και το αρχαίο θέατρο, ιδιαίτερη θέση κατέχει το βιβλίο του: *Κόιντος Σμυρναίος, Γενική μελέτη των «Μεθ' Ομήρου» και του ποιητή τους* (Αθήνα, Εστία, 1962). Ο Κόιντος, που έζησε τον 4ο μ.Χ. αιώνα, έγραψε ένα έπος σε 14 βιβλία, ως συνέχεια των ομηρικών ποιημάτων, ακριβέστερα της *Ιλιάδας*. Από την επισκόπηση του Κακριδή, σε σχέση με προηγούμενες σχετικές μελέτες, σημαντικό και νέο στοιχείο είναι το κεφάλαιο που πραγματεύεται τις πηγές του Κόιντου, κάτι που οι άριστες φιλολογικές γνώσεις του Κακριδή του επέτρεψαν να προσεγγίσει ένα θέμα που ως τότε έμενε ασχολίαστο.

Ο Κακριδής αποκαλύπτει πως ο Κόιντος γνώριζε όλη την προηγούμενη αρχαία ελληνική και λατινική ποίηση, κάτι που τον βοήθησε να διαμορφώσει ιδιαίτερο ύφος, ενσωματώνοντας στο έπος του ποικίλα στοιχεία, όπως μύθους έξω από την ομηρική παράδοση, ενώ χρησιμοποιώντας μια ιδιαίτερη σύνταξη σκοπεύει να προσδώσει αληθοφάνεια και στα *ποιητικά αδεία* επινοημένα από εκείνον γεγονότα. Υποδειγματική απόδοση του «Μεθ' Ομήρου», από έναν κορυφαίο κλασικό φιλόλογο της τάξης του Φάνη Κακριδή.

Κ.Σ.

Χειρόγραφο του Κόιντου Σμυρναίου «Παραλειπόμενα Ομήρου» (Posthomerica), από κώδικα της συλλογής του καρδινάλιου Βησσαρίωνα, του 15ου αιώνα (Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη, Φλωρεντία).

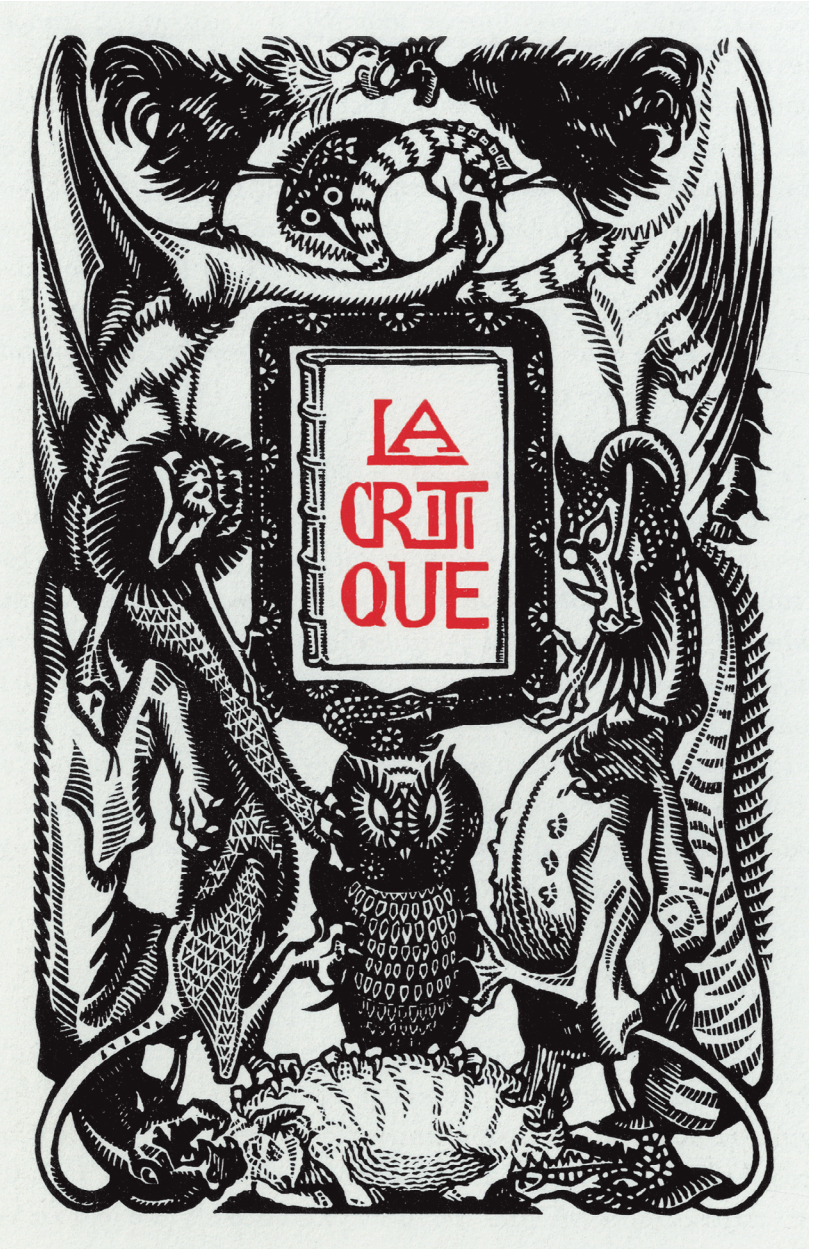
Γιάννης ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ ο χαράκτης

Ο ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Χ. ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ γεννήθηκε στον Πειραιά το 1924 και πέθανε στην Αθήνα το 1998. Σπούδασε οικονομικές επιστήμες και από το 1966 ανέλαβε τη διεύθυνση του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας. Συνέχισε να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο Μ.Ι.Ε.Τ., από το 1974 και μετά, παρουσιάζοντας ένα ζωντανό εκδοτικό έργο, που υπακούει στους πιο αυστηρούς κανόνες της τυπογραφικής τέχνης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Η αγάπη του για την τυπογραφία, την καλαισθησία και την ανάδειξη πνευματικών ανθρώπων μέσα από τις διαχρονικές εκφάνσεις του βίου τους συμπυκνώνονται στην έκδοση: *Γιάννης ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ ο χαράκτης* (Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1991).

Πρόκειται για ένα βιβλίο, πρότυπο μονογραφίας, στο οποίο περιγράφεται όλη η σταδιοδρομία του Κεφαλληνού, από τα παιδικά του χρόνια, οι αναζητήσεις του στα ευρωπαϊκά καλλιτεχνικά κέντρα, η διαμονή του στην Αλεξάνδρεια και στο Παρίσι. Γίνεται επί μακρόν λόγος για το εργαστήρι της χαρακτικής του Κεφαλληνού, που ιδρύθηκε από το 1932 και για την τέχνη του εικονογραφημένου βιβλίου βέβαια. Το ύφος γραφής του Κάσδαγλη συνάδει απόλυτα με τις υπόλοιπες αρετές του βιβλίου. Πλούσια εικονογράφηση, με φωτογραφικό υλικό από την παιδική ηλικία του Κεφαλληνού, τα χρόνια των σπουδών του, αυτόγραφες επιστολές του, μέθοδοι αναπαραγωγής χαρακτικών του και δείγματα της γόνιμης συνεργασίας ανάμεσα σε έναν χαράκτη και έναν λογοτέχνη: Πρεβελάκης-Κεφαλληνός.

Κ.Σ.

«Η Κριτική», ξυλογραφία του Γιάννη Κεφαλληνού, από την έκδοση: «Γιάννης ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ ο χαράκτης» (σ. 147).

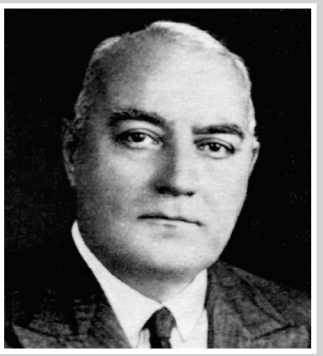
Περί ύψους του Διονύσιου Λογγίνου

Ο ΜΙΧΑΗΛ Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1945, σπούδασε κλασική φιλολογία στο ΑΠΘ και για τις μεταπτυχιακές σπουδές του επέλεξε το Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης. Δίδαξε στο τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του ΠΑ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το πλούσιο συγγραφικό έργο του προβάλλει την οξυδέρκεια του Κοπιδάκη αλλά και τη γερή φιλολογική αρματωσιά του, που ευθύς αναγνωρίζει κανείς από τους τίτλους και μόνο των έργων με τα οποία καταπιάστηκε: *Το Γ΄ βιβλίο των Μακκαβαίων και ο Αισχύλος* (Ηράκλειο, Β.Δ.Β., 1987), *Συμωνίδου Ίαμβος κατά γυναικών* (1994), το επίμετρο και τα σχόλια στον *Εκκλησιαστή, ματαιότης ματαιοτήτων* (Αθήνα, Ολκός, 1993) και το εισαγωγικό του σημείωμα στην έκδοση: Ρόμπερτ Μπέρτον, *Η Ανατομία της Μελαγχολίας* (μτφρ. Π. Χοροζίδης, Αθήνα, Ηριδανός, 2011).

Οποιοσδήποτε θέλει να εκτιμήσει τον τρόπο εργασίας του Κοπιδάκη, δεν έχει παρά να ανατρέξει στο εισαγωγικό του σημείωμα στο *Περί ύψους* του Διονύσιου Λογγίνου, ερμηνευτική έκδοση (Ηράκλειο, Β.Δ.Β., 1990). Πρόκειται για το σημαντικότερο έργο θεωρίας και κριτικής της λογοτεχνίας που μας κληροδότησε η ελληνική αρχαιότητα, μετά την *Ποιητική* του Αριστοτέλη. Το σύγγραμμα του Λογγίνου πραγματεύεται τον σαφή ορισμό του «ύψους» και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που έδιναν στην έννοια διάφοροι συγγραφείς κατά εποχές. Ο Κοπιδάκης μετάφρασε αξιοζήλευτα στα νέα ελληνικά το αρχαίο κείμενο και παραθέτει πλήθος πληροφοριών για την πατρότητα του κειμένου, τη χρονολόγησή του (περίπου 1ος μ.Χ. αιώνας), και τέλος τη σημασία του όρου *ύψος*, με βάση τη θεωρία που ανέπτυξαν πρώτοι οι Περιπατητικοί, όπως και για τη γλώσσα και το ύφος που χρησιμοποιεί ο Λογγίνος.

Κ.Σ.

Ο Καισαρείας Αρέθας και το έργον αυτού

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ γεννήθηκε σε χωριό της Καλαμάτας το 1876 και πέθανε στην Αθήνα το 1966. Σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές σε διάφορα πανεπιστήμια της Γερμανίας. Δίδαξε ιστορία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το συγγραφικό του έργο καλύπτει τον χώρο της Ελληνικής Ιστορίας και Φιλολογίας, με ενδιαφέροντα, κυρίως, γύρω από τη βυζαντινή παλαιογραφία. Από το έργο του, εξαιρετικά σημαντικό, όσο και αξεπέραστο, είναι η μονογραφία που συνέταξε για τον Βυζαντινό λόγιο Αρέθα: *Ο Καισαρείας Αρέθας και το έργον αυτού: Συμβολή εις την ιστορίαν της πρώτης αναγεννήσεως των ελληνικών γραμμάτων εν Βυζαντίω* (Αθήνα, Βιβλιοπωλείον Ελευθερουδάκη και Μπαρτ, 1913). Ο Αρέθας, που γεννήθηκε στην Πάτρα, στα μέσα του 9ου αιώνα, υπήρξε ηγετική μορφή στον κόσμο των γραμμάτων της Κωνσταντινούπολης, συγκρότησε σημαντική προσωπική βιβλιοθήκη και από το αντιγραφικό εργαστήρι του κυκλοφόρησαν κώδικες με έργα του Πλάτωνα, μεταξύ των οποίων και το χειρόγραφο της Βοδληιανής Βιβλιοθήκης, ο περίφημος κώδικας Clark.

Ο Κουγέας προσεγγίζει την προσωπικότητα και το έργο του Αρέθα όπως αρμόζει σε ένα λαμπρό πνεύμα: μετά το βιογραφικό σημειώμα, ο συγγραφέας παραθέτει όλα τα συγγράμματα του Αρέθα, τους παλαιότερους σχολιαστές του έργου του και τις Επιστολές του. Σημαντικό κεφάλαιο καταλαμβάνει η αναφορά στο περιεχόμενο της βιβλιοθήκης και του βιβλιογραφικού εργαστηρίου του. Οι σημειώσεις και τα σχόλια του Κουγέα δεν αφήνουν περιθώρια για άλλες αναζητήσεις σχετικά με τον Αρέθα.

Κ.Σ.

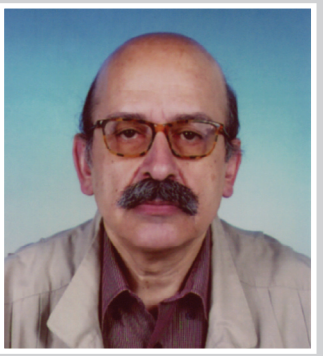
Διονύσιος Σολωμός. Ο βίος, το έργο

Ο ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Γ. ΚΡΙΑΡΑΣ γεννήθηκε το 1906 στον Πειραιά. Φιλόλογος, λεξικογράφος, πανεπιστημιακός, ακαδημαϊκός. Υπήρξε καθηγητής της Μεσαιωνικής Ελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ, καθώς και μέλος του Δ.Σ. του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Από τους υπέρμαχους της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1963 και ένθερμος υποστηρικτής της καθιέρωσης του μονοτονικού συστήματος, ο Εμμ. Κριαράς κάλυψε ένα ευρύτατο φάσμα ζητημάτων που σχετίζονται με τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και τη συγκριτική γραμματολογία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη κειμένων της δημώδους μεσαιωνικής γραμματείας, της Κρητικής αναγέννησης, της Επτανησιακής λογοτεχνίας, καθώς και της λογοτεχνίας του 19ου και του 20ού αιώνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς κάποια βιβλία από το πλουσιότατο συγγραφικό έργο του· δεν υπάρχει αμφιβολία, ωστόσο, ότι εξέχουσα θέση ανάμεσά τους κατέχουν τα έργα: *Μελετήματα περί τας πηγάς του «Ερωτοκρίτου»* (διδακτορική διατριβή, 1938), *Διονύσιος Σολωμός. Ο βίος, το έργο* (1957), *Ψυχάρης* (1959), *Φιλολογικά μελετήματα. 19ος αιώνας* (1979), *Λόγιοι και δημοτικισμός* (1987) και πολλά άλλα, όλα ενδεικτικά της αμετακίνητης θέσης του, όπως παρατηρεί ο Αλέξης Ζήρας, «ως προς την ανάγκη μελέτης της γλωσσικής παράδοσης, με σκοπό την εθνική αυτογνωσία», πράγμα που τον ώθησε στην πολυετή έρευνα της δημώδους γραμματείας, νεότερης και μεσαιωνικής.

Κ.Π.

Ανωνύμου Επιστολαί

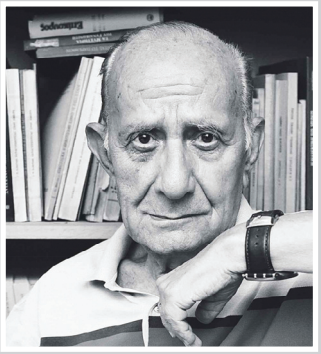

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1947, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στο Παρίσι, στην École Pratique des Hautes Études. Δίδαξε βυζαντινή φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και στο ΠΑ αργότερα. Τα ενδιαφέροντά του επικεντρώθηκαν στη βυζαντινή ιστοριογραφία και κυρίως στην εκπαίδευση και την επιστολογραφία κατά την εποχή της Μακεδονικής δυναστείας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αντιπροσωπευτικό δείγμα της φιλολογικής του επάρκειας είναι η έκδοση: *Ανωνύμου Επιστολαί*, που εκδόθηκε το 2000 στη σειρά *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, με τον τίτλο *Anonymi Professoris Epistulae* (Walter de Gruyter. Berolini et Novi Eboraci MM). Πρόκειται για 122 επιστολές «Ανωνύμου», που γράφτηκαν στην Κωνσταντινούπολη, από το 920 ως το 931, και αναφέρονται ως επί το πλείστον στη λειτουργία της σχολής του. Οι παραλήπτες ήταν μαθητές του και οι κηδεμόνες τους, συνάδελφοί του, αλλά και άτομα με τα οποία διατηρούσε σχέσεις.

Αυτό που αποκαλύπτει ο Μαρκόπουλος είναι η πλούσια βιβλιοθήκη που διατηρούσε ο «Ανώνυμος» και οι τρόποι με τους οποίους εμπλούτιζε τις συλλογές του, αλλά και η ενασχόλησή του με εκδοτικά ζητήματα. Η διαφωτιστική εισαγωγή και τα ευρετήρια μας δίνουν ανάγλυφη την εικόνα της πνευματικής κίνησης στην Κωνσταντινούπολη, ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, κατά την περίοδο της Μακεδονικής δυναστείας.

Κ.Σ.

Οδύσσεια

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ. Ομηριστής, μελετητής της νεοελληνικής λογοτεχνίας, πανεπιστημιακός, από τις πλέον δραστήριες και «παρούσες» πνευματικές προσωπικότητες σε λογοτεχνικά και σε ευρύτερα νοούμενα πολιτισμικά ζητήματα από τη δεκαετία του ’60 ως τις μέρες μας. Τακτικός καθηγητής στο ΑΠΘ από το 1975 ως το 1997, πρόεδρος και γενικός διευθυντής του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, διευθυντής του Κ.Θ.Β.Ε., ομότιμος καθηγητής Κλασικής Φιλολογίας στο ΑΠΘ, τακτικός συνεργάτης στην εφημερίδα *Το Βήμα* από το 1971, συνεργάτης πολλών λογοτεχνικών και μη περιοδικών, ο Δ.Ν. Μαρωνίτης, μονίμως εμφορούμενος από ένα υψηλό αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, κινείται με εντυπωσιακή άνεση ανάμεσα στον χώρο της φιλολογικής έρευνας και της νεοελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ |** Απόδειξη βιβλία όπως: *Ηροδότου ιστορίαι. Πρώτο βιβλίο. Μετάφραση, σχόλια* (1964), *Αναζήτηση και νόστος του Οδυσσέα. Η διαλεκτική της Οδύσσειας* (1973), *Οι εποχές του «Κρητικού»* (1976), *Ποιητική και πολιτική ηθική* (1976), *Μίλτος Σαχτούρης. Άνθρωποι – χρώματα – ζώα – μηχανές* (1980), *Όροι του λυρισμού στον Οδυσσέα Ελύτη* (1980), *Ηρόδοτος, Επτά νουβέλες και τρία ανέκδοτα* (1980), *Η ποίηση του Γιώργου Σεφέρη* (1984), *Η πεζογραφία του Γιώργου Χειμωνά. Αφηρημένο και συγκεκριμένο* (1986) κ.ά., ενώ ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για το φιλόδοξο, συστηματικό και πολυετές εγχείρημά του να μεταφράσει τα ομηρικά έπη, αρχής γενομένης από την *Οδύσσεια*. Εγχείρημα που έφερε σε πέρας με πανθομολογουμένως εντυπωσιακό τρόπο, παρακάμπτοντας τις συμπληγάδες της φιλολογίας και της λογοτεχνίας· ακολουθώντας μία οδό παρακαμπτήριο, η οποία «προϋποθέτει ότι ίσως υπάρχει κάποιος μονόδρομος, πριν από το δίστρατο της φιλολογικής και της λογοτεχνικής μετάφρασης, που συνεχίζεται και πέραν αυτού – ένα είδος υπόγειας διάβασης».

Κ.Π.

ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ

ΙΘΑΚΗΣΙΩΝ ΑΓΟΡΑ - ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΑΠΟΔΗΜΙΑ

Ραψωδία β

Μετάφραση - Ἐπιλεγόμενα
Δ. Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

Ἐκδόσεις
ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗΣ γεννήθηκε στο Μαντούδι Ευβοίας το 1934, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Δίδαξε νεοελληνική φιλολογία στο ΑΠΘ και στη συνέχεια στο ΠΑ.

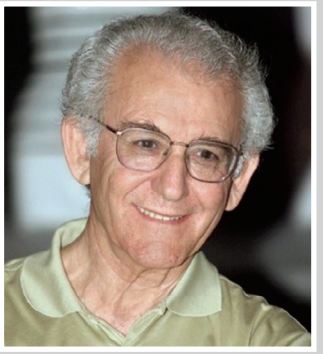
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το πλούσιο συγγραφικό του έργο σημαντική είναι η έκδοσή του: *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία* (Αθήνα, Εκδόσεις Δόμος, 1996[6]). Ο Μαστροδημήτρης διαρθρώνει το έργο του επικεντρωμένος στον προσδιορισμό των κανόνων που πρέπει να διέπουν την επιστήμη της Νεοελληνικής Φιλολογίας, επισημαίνοντας ταυτόχρονα, πως πρωταρχικό μέλημα του φιλολόγου είναι το κριτήριο της γλώσσας, και έτσι αφιερώνει το Γ΄ Κεφάλαιο στη γλώσσα και στο γλωσσικό ζήτημα.

Στη συνέχεια, οριοθετεί τη νεοελληνική λογοτεχνική παραγωγή, κατατάσσοντάς την σε τρεις χρονικές περιόδους: η υστεροβυζαντινή περίοδος (10ος αιώνας έως την Άλωση), η εποχή της Τουρκοκρατίας και από το 1821 και ύστερα. Ένα μεγάλης σημασίας κεφάλαιο αφιερώνεται στην πορεία που ακολούθησε η επιστήμη της Φιλολογίας στην Ελλάδα και παραθέτει ονόματα εκείνων που ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για ορισμένες πτυχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όπως ο Φώτος Πολίτης λόγου χάρη, που ασχολήθηκε με το θέατρο.

Το βιβλίο του Μαστροδημήτρη, που συνοδεύεται από πλούσιους βιβλιογραφικούς πίνακες, συμπληρώνεται και εμπλουτίζεται συνεχώς.

Κ.Σ.

Α. Παπαδιαμάντης αυτοβιογραφούμενος

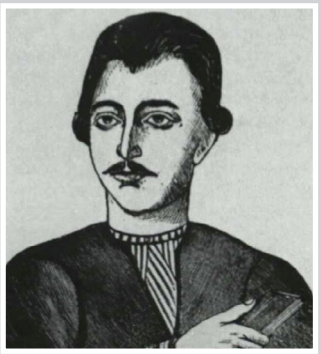

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΟΥΛΛΑΣ. Νεοελληνιστής φιλόλογος, κριτικός, μεταφραστής, πανεπιστημιακός. Γεννήθηκε το 1935 στο Κιλκίς και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 2010. Σπούδασε Φιλολογία στο ΑΠΘ και στη συνέχεια πήγε στο Παρίσι, όπου παρακολούθησε μαθήματα Λογοτεχνίας και Γαλλικής Ιστορίας. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα δίδαξε στο ΑΠΘ. Κάπως έτσι πολιτογραφήθηκε ως πολίτης τριών πόλεων, της Θεσσαλονίκης, της Αθήνα και του Παρισιού, αποκομίζοντας και από τις τρεις ό,τι ανταποκρινόταν στην πνευματική του ιδιοσυστασία, προκειμένου να αφοσιωθεί στην έρευνα και τη συγγραφή, εστιάζοντας το ερευνητικό-επιστημονικό του ενδιαφέρον στους ποιητικούς πανεπιστημιακούς διαγωνισμούς του 19ου αιώνα, στον Παπαδιαμάντη, στον Βιζυηνό, στον Ροΐδη, στον επιστολικό λόγο, στη μεσοπολεμική και στη μεταπολεμική πεζογραφία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ανάμεσα στο πλούσιο συγγραφικό του έργο ξεχωριστή θέση κατέχει το βιβλίο *Α. Παπαδιαμάντης αυτοβιογραφούμενος* (1974), όπου του δίνεται η ευκαιρία να διατυπώσει καίριες απόψεις για το έργο και τη ζωή του μεγάλου Σκιαθίτη, το διηγηματικό έργο του οποίου, κυριαρχημένο από τη μνήμη, συμβαδίζει με τη διάθεσή του να αναζητήσει στα περασμένα παραμυθία για την αντιμετώπιση των δεινών του παρόντος.

Κι εδώ είναι που ο Μουλλάς επισημαίνει μιαν αξιοσημείωτη αντίφαση: «Όσο κι αν αντιμάχεται τις μεταβολές του 1880, το έργο του Παπαδιαμάντη πραγματώνεται χάρη σ' αυτές: η αυτοβιογραφική λειτουργία δεν βρίσκει τη θέση της παρά μόνο τη στιγμή όπου, κάτω από την επίδραση της λαογραφίας, ο δρόμος προς το ηθογραφικό διήγημα ανοίγει διάπλατα και αφήνει ελεύθερο ένα πέρασμα στην εμπειρία και τη μνήμη».

Κ.Π.

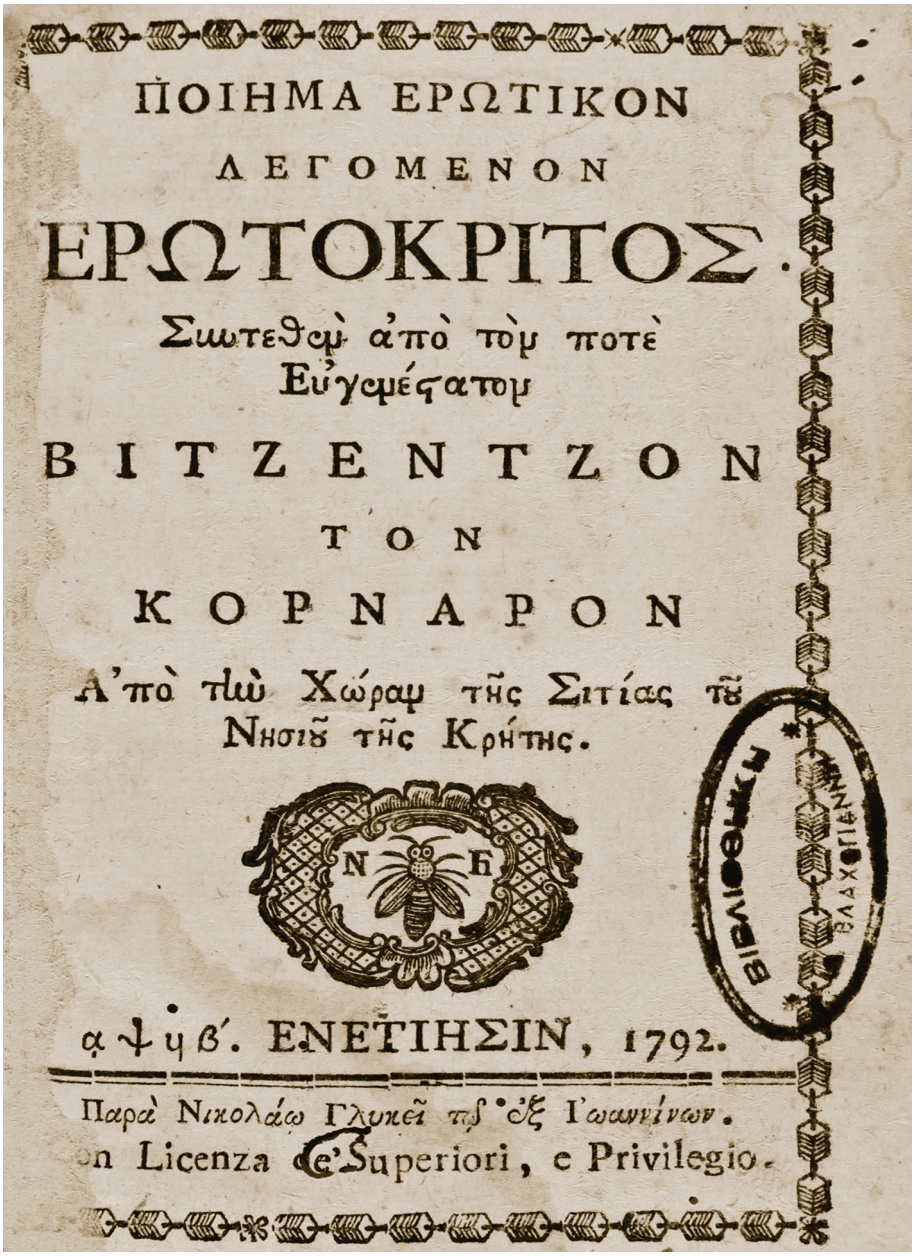
Ερωτόκριτος

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ γεννήθηκε στο Αβδού του Ηρακλείου Κρήτης το 1864 και πέθανε στο Ηράκλειο το 1928. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, έχοντας καθηγητές, μεταξύ άλλων, τους Παπαρρηγόπουλο και Λάμπρο. Μετά την αποφοίτησή του, το 1888, εργάστηκε ως εκπαιδευτικός και συνάμα υπηρετούσε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Ο Ξανθουδίδης κατόρθωσε, πέρα από το σημαντικό ανασκαφικό έργο που προσέφερε, να διακριθεί ισότιμα στη φιλολογία και την ιστορία, με διεθνή μάλιστα ακτινοβολία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα πορίσματά του από τις ανασκαφές στους θολωτούς τάφους της Μεσσαράς εκδόθηκαν από το Πανεπιστήμιο του Λίβερπουλ το 1924 (*The vaulted Tombs of Messara*) και πρόκειται για ένα βιβλίο που παραμένει ως σήμερα βασικό εργαλείο για τη μελέτη της προανακτορικής Κρήτης. Τη μεγάλη φήμη του ωστόσο την οφείλει στο κορυφαίο φιλολογικό επίτευγμά του, την κριτική έκδοση του *Ερωτόκριτου* (Ηράκλειο Κρήτης, Τυπογραφείο Στυλ. Μ. Αλεξίου, 1915), που συνοδεύεται από εκτενή εισαγωγή και γλωσσάριο. Είναι ο πρώτος που έσκυψε με τέτοια σοβαρότητα στα προβλήματα που παρουσιάζει η Κρητική λογοτεχνία.

Ο Ξανθουδίδης, αρχικά, διέγνωσε πως η πρώτη έντυπη κυκλοφορία του *Ερωτόκριτου* (Βενετία, Antonio Bortoli, 1713) ήταν ουσιαστικά «κριτική» έκδοση του κειμένου από άγνωστο φιλόλογο. Η έκδοση του Ξανθουδίδη, που έγινε σε συνεργασία με τον εκδότη Στυλ. Μ. Αλεξίου, ανατρέπει απόψεις, όπως του Σάθα και του Ν. Πολίτη, που υποστήριζαν ότι το θέμα του *Ερωτόκριτου* έχει άλλες πηγές. Παρόλες τις αδυναμίες, τις οποίες διέγνωσαν μεταγενέστεροι φιλόλογοι, η έκδοση του Ξανθουδίδη αποτελεί την πρώτη φιλολογική προσπάθεια ανασυγκρότησης και ορθογράφησης του κειμένου, ενώ στις διεξοδικές σημειώσεις του εξετάζονται ποικίλα γλωσσικά και πραγματολογικά ζητήματα του κείμενου.

Κ.Σ.

ΠΟΙΗΜΑ ΕΡΩΤΙΚΟΝ

ΛΕΓΟΜΕΝΟΝ

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ.

Σωτεθεὶ ἀπὸ τὸν ποτὲ
Εὐγενέστατον

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΝ

ΤΟΝ

ΚΟΡΝΑΡΟΝ

Ἀ'πὸ τὴν Χώραν τῆς Σιτίας τῆ
Νησιῆ τῆς Κρήτης.

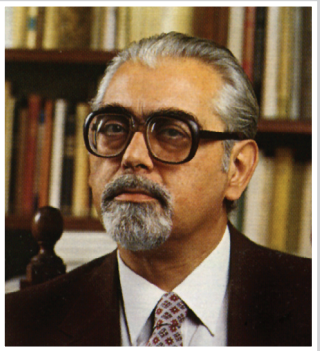
Ν Ε

α ψ η β'. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1792.

Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῆ ἐξ Ἰωαννίνων.
on Licenza de' Superiori, e Privilegio.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Προτελευταία έκδοση του «Ερωτόκριτου» τον 18ο αιώνα, που τυπώθηκε στη Βενετία από τον Νικόλαο Γλυκή. Από την έκδοση: «Ελληνική Βιβλιοθήκη», (σ. 168).

Κρητική Αναγέννηση

Μελετήματα για τον Βιτσέντσο Κορνάρο

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1935 και πέθανε στη Βενετία το 1997. Σπούδασε φιλολογία στο ΠΑ και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στο Λονδίνο. Διετέλεσε διευθυντής του Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας (1989-1997).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ειδικεύθηκε στη βυζαντινή και νεοελληνική φιλολογία και μέσα από τις μελέτες του ανέδειξε άτομα που έπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στην πολιτισμική ζωή της Βενετίας, όπως: *Φραγκίσκος Λεονταρίτης. Κρητικός Μουσικοσυνθέτης του Δέκατου Έκτου Αιώνα. Μαρτυρίες για τη Ζωή και το Έργο του* (Βενετία, 1990, αρ. 12 της Βιβλιοθήκης του Ελληνικού Ινστιτούτου). Αλλά το βιβλίο που αναδεικνύει τα ενδιαφέροντά του για την περίοδο της Αναγέννησης στην Ιταλία και τη συμμετοχή των Κρητών κυρίως στην πνευματική δημιουργία της εποχής είναι το: *Κρητική Αναγέννηση. Μελετήματα για τον Βιτσέντσο Κορνάρο*, επιμ. Στ. Κακλαμάνης και Γ.Κ. Μαυρομάτης (Στιγμή, 2002).

Η μελέτη αυτή του Παναγιωτάκη παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς θίγονται ζητήματα που έπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στην ανάπτυξη του ιδιαίτερου χαρακτήρα του κρητικού πνεύματος, όπως το: «Περί της Ακαδημίας του Χάνδακος και της Πνευματικής Ζωής εν Κρήτη, κατά τον 16ο και τον 17ο αιώνα» και το «Ο ποιητής του Ερωτόκριτου», στο οποίο γίνεται ευρύτατα λόγος για την ταυτότητα του Βιτσέντσου Κορνάρου και επομένως τον πνευματικό χαρακτήρα της κοινωνίας των αστικών κέντρων της Κρήτης, που αποτέλεσε το φυτώριο της Κρητικής λογοτεχνίας.

Κ.Σ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ - ΑΡ. 14

ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
«NEOGRAECA MEDII AEVI»
(ΒΕΝΕΤΙΑ, 7-10 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1991)

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

ΒΕΝΕΤΙΑ 1993

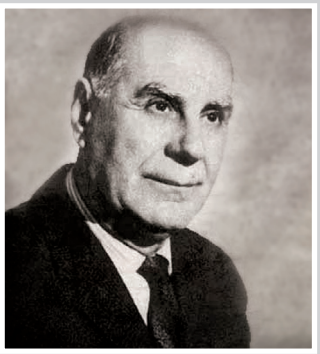

Φιλολογικά σαλόνια και καφενεία της Αθήνας (1880-1930)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ. Γεννήθηκε στο Ριζοβούνι Πρέβεζας το 1939. Σπούδασε νεοελληνική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και εν συνεχεία κλασική φιλολογία στο ΠΑ, όπου και αναγορεύτηκε διδάκτορας και καθηγητής. Ανέπτυξε πλούσια φιλολογική, ερευνητική και εκδοτική δράση, δημοσιεύοντας πλήθος κείμενά του σε λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες, ρίχνοντας φως σε σημαντικές και όχι πάντα γνωστές περιπτώσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όπως η Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, ο Δημήτρης Φωτιάδης, ο Ναπολέων Λαπαθιώτης, ο Μιλτιάδης Μαλακάσης κ.ά., ενώ από το 1995 επιμελείται την έκδοση των *Απάντων* του Γεωργίου Δροσίνη.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το μεγάλο σε όγκο και σημαντικού φιλολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος έργο του ξεχωρίζει αναμφισβήτητα το βιβλίο του *Φιλολογικά σαλόνια και καφενεία της Αθήνας (1880-1930)* (έκδοση του «Βιβλιοπωλείου της Εστίας», 1988). Πρόκειται για ένα έργο-καρπό έρευνας σε αρχεία, καθώς και σε δημόσιες και ιδιωτικές βιβλιοθήκες, εφημερίδες και περιοδικά, που φέρνει στην επιφάνεια μια αθέατη, γραφική και οπωσδήποτε ουσιαστική πλευράς της πνευματικής μας ζωής. Εντοπίζονται σ' αυτό και περιγράφονται όλοι οι χώροι που αποτέλεσαν τη σκηνή στην οποία συναντήθηκαν σημαίνοντα πρόσωπα και διαδραματίστηκαν σημαντικά ή και ασήμαντα, πλην όμως ενδιαφέροντα για τη λογοτεχνία, γεγονότα. Χώροι, οι οποίοι συνδέονται όχι μόνο με μεμονωμένους συγγραφείς και λογίους, αλλά και με ομάδες που έπαιξαν κάποιον ρόλο στην καλλιέργεια και στην εξέλιξη της νέας ελληνικής λογοτεχνίας.

Κ.Π.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΑΛΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΚΑΦΕΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
(1880-1930)
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

Τριλογία του Πνεύματος

Ο ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ γεννήθηκε στον Πειραιά το 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1982. Αρχικά σπούδασε θεολογία στο ΠΑ, και συνέχισε αργότερα τις σπουδές του στα πανεπιστήμια του Βερολίνου και του Τύνμπιγκεν, όπου και παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας, παιδαγωγικής και κλασικής φιλολογίας. Στον τομέα της εκπαίδευσης, ο Παπανούτσος πρωτοστάτησε στη Μεταρρύθμιση του 1964, με την οποία επιβλήθηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης.

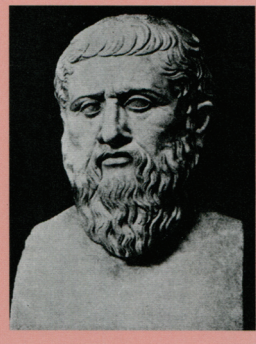
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις πολυάριθμες μελέτες σημαντικό είναι το σύγγραμμά του *Τριλογία του Πνεύματος* (Αθήνα, 1928). Το βιβλίο αυτό συμπυκνώνει τον φιλοσοφικό προβληματισμό του και τις εμπειρίες του από τις σπουδές του στα μεγάλα πανεπιστημιακά κέντρα του εξωτερικού.

Αργότερα η *Τριλογία του Πνεύματος* χωρίστηκε και κυκλοφόρησε σε τρεις ανεξάρτητες ενότητες: *Περί τέχνης* (Αθήνα 1930), *Περί Ηθικής* (1932) και *Περί Επιστήμης* (1937). Κατά την ώριμη περίοδο της ζωή του, τα βιβλία αυτά αποτέλεσαν πυρήνα για μεταγενέστερες συνθέσεις του, όπως η *Αισθητική* (1948), η *Ηθική* (1949) και η *Γνωσιολογία* (1954). Στην *Αισθητική* ο Παπανούτσος κάνει αρχικά μια ιστορική ανασκόπηση και ερμηνεία των προσπαθειών του ανθρώπου να συλλάβει νοητικά τον ορισμό του ωραίου και τη συναισθηματική φόρτιση που μας δίνει η θέασή του. Στο δεύτερο βιβλίο επιχειρεί να ορίσει τα μέτρα και τα σταθμά που επιλέγει ο άνθρωπος με σκοπό να προσεγγίσει την αρετή και στο τρίτο, τη *Γνωσιολογία*, διερευνά την αρχή του *Είναι* και εξετάζει την αντινομική μορφή της οντολογικής απορίας.

Κ.Σ.

Ε. Π. Παπανούτσου

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΒΙΩΜΑ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Νόηση

Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις

Αττικά, Εισαγωγή στο έργο του Παυσανία και Σημειώσεις, Ιστορικές, Αρχαιολογικές, Μυθολογικές

Ο ΝΙΚΟΣ Δ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ, φιλόλογος, αρχαιολόγος και ειδικός μελετητής της αρχαίας τοπογραφίας, γεννήθηκε στα Φάρσαλα το 1912 και πέθανε στην Αθήνα το 2002. Σπούδασε κλασική φιλολογία στο ΑΠΘ και άρχισε να εργάζεται στην Αρχαιολογική Υπηρεσία του Βόλου.

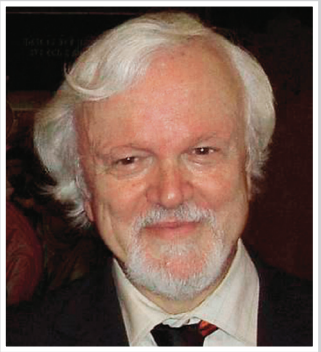
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το 1972 έχει στενή συνεργασία με τον Γ. Χριστόπουλο και τον Ι. Μπαστιά στην Εκδοτική Αθηνών, ως μέλος της συντακτικής επιτροπής για τους τόμους που είναι αφιερωμένοι στην αρχαιότητα, στη σειρά *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Το κατεξοχήν όμως δείγμα των φιλολογικών του γνώσεων και της οξυδέρκειάς του είναι η πεντάτομη έκδοση: *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις. Αττικά, Εισαγωγή στο έργο του Παυσανία και Σημειώσεις, Ιστορικές, Αρχαιολογικές, Μυθολογικές*, τόμ. Α΄-Ε΄ (Αθήνα 1974).

Ο Παπαχατζής δεν αρκείται στη φιλολογική αποκατάσταση και μετάφραση του κειμένου, αλλά εμπλουτίζει την έκδοση με εξαντλητικά σχόλια, συνοδευόμενα από τοπογραφικούς χάρτες, αποτυπώσεις αρχαιολογικών χώρων και σχεδιαστικές αποκαταστάσεις αρχικών μορφών των μνημείων, φωτογραφίες ερειπίων και γλυπτών, όπως και αναπαραστάσεις ολόκληρων αρχαίων ιερών: λόγου χάρη, του ιερού του Ποσειδώνα στην κορυφή του ακρωτηρίου του Σουνίου και του τεμένους της Σουνιάδας Αθηνάς (σχέδιο του Η. Μουτόπουλου). Τα σχόλια του Παπαχατζή έχουν εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα και η πληρότητά τους αγγίζει τα όρια αυτοτελούς έργου.

Κ.Σ.

Αναπαράσταση του ιερού του Ποσειδώνα στη κορυφή του ακρωτηρίου του Σουνίου, σε σχέδιο του Η. Μουτόπουλου, 1973. Από την έκδοση: «Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις», (σ. 88-89).

Σουητώνιος, Βίοι Καισάρων

Ο ΝΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε φιλοσοφία στο Κλασικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΠΑ (1960) και ειδικεύθηκε στη λατινική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Πετρόχειλος επιμελήθηκε μεταφραστικά και εμπλούτισε με πολύτιμα σχόλια εκδόσεις με έργα Λατίνων ιστορικών στη σειρά του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης. Αρχικά κυκλοφόρησε ο *Σαλλούστιος* (Αθήνα 1997-1999) και ακολούθησε σε δύο τόμους, το έργο του Σουητώνιου, *Βίοι Καισάρων*.

Οι *Βίοι* του Σουητώνιου, ιστορικού που έδρασε τον 2ο αιώνα μ.Χ., είναι ένα πολύτιμο βιβλίο, που μας παρέχει πλήθος πληροφοριών για τη ζωή και τα έργα των καισάρων, καθώς ο Σουητώνιος, από την επίσημη θέση του γραμματέα στην αυτοκρατορική αυλή (*a bibliothecis*), είχε άμεση πρόσβαση στα τεκταινόμενα γύρω από τον αυτοκράτορα. Ο Πετρόχειλος μας παραδίδει ένα αξιόπιστο κείμενο ως προς τη μετάφραση, με πλούσιες σημειώσεις, σχόλια και διευκρινίσεις σχετικά με Ρωμαίους αξιωματούχους και πνευματικούς ανθρώπους, όπως και Έλληνες φιλοσόφους, που διέτριβαν στο αυτοκρατορικό περιβάλλον.

Εξίσου πολύτιμο είναι και το βιβλίο του *Ρωμαίοι και Ελληνισμός. Μία διαλεκτική σχέση* (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμας, 1984). Στο βιβλίο αυτό γίνεται προφανές πόσα λίγα πράγματα γνωρίζουμε για την εποχή της κατάκτησης του ελληνικού χώρου από τους Ρωμαίους και κατ' επέκταση περιοχών που αποτελούσαν κάποτε τμήμα βασιλείων των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Στο βιβλίο του ο Πετρόχειλος παραθέτει σχόλια που αναδεικνύουν απόψεις των Ρωμαίων, ως προς την έκταση που είχε η επίδραση του ελληνικού πολιτισμού στα ρωμαϊκά γράμματα και τις τέχνες.

Κ.Σ.

Άπαντα του Σολωμού

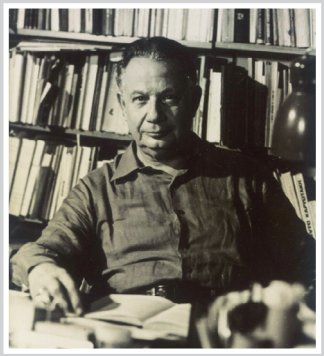

Ο ΛΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1906, όπου και πέθανε το 1982. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και το 1929 διορίστηκε επιμελητής χειρογράφων στην Εθνική Βιβλιοθήκη, ενώ το 1932 συνέχισε τις σπουδές του στα πανεπιστήμια του Μονάχου, του Βερολίνου και του Παρισιού, με επίκεντρο την αρχαιολογία. Εργάστηκε ως έφορος αρχαιοτήτων στην Πάτρα (1943-1945), χωρίς όμως να παραμελήσει τις φιλολογικές του έρευνες. Το 1948 κατέλαβε την έδρα της Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1978 κυκλοφόρησε η *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (Αθήνα, ΜΙΕΤ), καρπός των φιλολογικών του αναζητήσεων. Η *Ιστορία* του Πολίτη διαφέρει από το αντίστοιχο έργο του Κ.Θ. Δημαρά, καθώς δεν επαναλαμβάνει όσα έχουν ήδη ειπωθεί, αλλά επικεντρώνεται στην ανάλυση συγκεκριμένων πνευματικών ρευμάτων και ιδεολογιών που απορρέουν από αυτά, κατά χρονικές περιόδους. Το πιο αντιπροσωπευτικό όμως έργο του είναι η τρίτομη έκδοση *Τα Άπαντα του Σολωμού* που κυκλοφόρησε από τον «Ίκαρο» (1948-1955-1960-1991).

Η αξία της έκδοσης του Πολίτη συνίσταται στο ότι επεξεργάστηκε κριτικά το ποιητικό έργο του Σολωμού, με βάση: όσα δημοσίευσε ο Ι. Πολυλάς στην πρώτη έκδοση των «Ευρισκομένων» (Κέρκυρα, 1859), σε συνδυασμό με τα *Προλεγόμενά* του, όσα δημοσιεύθηκαν έκτοτε και όλα τα ανέκδοτα ελληνικά και μόνο ποιήματα –παραλλαγές στίχων– που περιέχονται στην έκδοση «Σολωμού Ανέκδοτα Έργα» (Αθήνα, «Στοχαστής», 1927) και, τέλος, τις ανέκδοτες παραλλαγές στίχων του ποιήματος *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* και *Πόρφυρας*.

Κ.Σ.

Οι Καβαφικές Εκδόσεις (1891-1932)

Ο Γ.Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1929 και πέθανε το 1995. Μελετητής και καθηγητής της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Ξεκίνησε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και τις ολοκλήρωσε στο King's College του Cambridge και αργότερα στο ΑΠΘ, όπου και αναγορεύτηκε διδάκτωρ Φιλολογίας το 1966.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από την πλούσια εργογραφία του σταθμό αποτελεί το βιβλίο του *Οι Καβαφικές Εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και Σχόλια*, που κυκλοφόρησε από τον «Ίκαρο» (α΄έκδοση 1966, επανέκδοση το 1992).

Αντικειμενικός στόχος του Σαββίδη ήταν η κατάταξη των ποιημάτων του Καβάφη σε ενότητες, κατά χρονολογική σειρά: μεμονωμένα ποιήματα σε φυλλάδια (1891-1904), επιλογή ποιημάτων που κυκλοφόρησαν σε τεύχη (1904/5-1910) και ποιήματα σε λυτά φύλλα, συνδεδεμένα ή κολλημένα μεταξύ τους, δηλαδή όσα ποιήματα δημοσίευσε ο ίδιος ο Καβάφης και χρονολογούνται από το 1891 ως το 1932.

Το 1994 κυκλοφόρησε ένας «εορταστικός τόμος» με τον τίτλο *Τράπεζα Πνευματική,* από τον εκδοτικό οίκο «Πορεία», που αποτελεί ουσιαστικά συμπλήρωση της εργογραφίας του, καθώς περιλαμβάνει ανέκδοτα άρθρα. Το εξώφυλλο επιμελήθηκε ο Γ. Σικελιώτης: *Η διδασκαλία* (σινική με πενάκι). Στη σελίδα 11, παρατίθενται τσιτάτα διαφόρων λογοτεχνών, όπως του Κ.Θ. Δημαρά προς τον Γιώργο Σεφέρη. Ο τόμος αυτός αποτελεί τεκμήριο της φιλολογικής δεινότητας του Σαββίδη, όπως δηλώνουν οι τίτλοι άρθρων και ανακοινώσεών του, που εκτείνονται από την κλασική ως την νεοελληνική φιλολογία.

Κ.Σ.

Γ. Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ

ΠΟΡΕΙΑ

Η Αρχαία Σοφιστική. Τα σωζόμενα αποσπάσματα

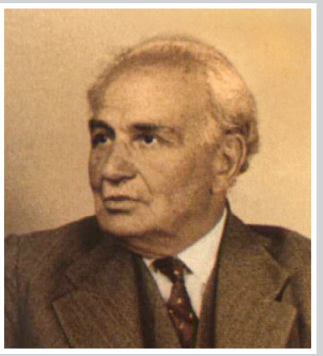
Ο Ν.Μ. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1938 και αφού σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας στα πανεπιστήμια του Göttingen και του Tübingen.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στις δημοσιεύσεις του περιλαμβάνονται οι μεταφράσεις τριών πλατωνικών *Διαλόγων*, ενώ έχει μεταφράσει Νίτσε, Βίντελμπαντ κ.ά. Ωστόσο, το πιο σημαντικό βιβλίο του είναι: *Η Αρχαία Σοφιστική. Τα σωζόμενα αποσπάσματα* (Εκδόσεις «Γνώση», 1991), έργο με το οποίο ο Σκουτερόπουλος συμπληρώνει ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία αναφορικά με το σοφιστικό κίνημα. Η σημασία του βιβλίου έγκειται στο ότι παραδίδονται μεν όλα τα διασωθέντα αποσπάσματα, όπως καταχωρίστηκαν στην κλασική συλλογή από τους Γερμανούς Diels και Kranz, μόνο στην ξένη βιβλιογραφία, σχολιάζονται όμως εκτεταμένα από τον Σκουτερόπουλο με βάση την εργογραφία κάθε σοφιστή, αφού προηγουμένως παρατίθεται ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα.

Η *Αρχαία Σοφιστική* του Σκουτερόπουλου φωτίζει μια από τις πλέον αμφιλεγόμενες εκφάνσεις του αρχαίου πνεύματος, αλλά ταυτόχρονα, προβάλλει την οξυδέρκεια όσων κινήθηκαν στην εκπαιδευτική γραμμή των σοφιστών. Θα πρέπει δε να ληφθεί υπ' όψιν, πως δεν υπήρχε πολιτικός ή πνευματικός άνδρας, τον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα, που να μην διετέλεσε μαθητής ή ακροατής των διάσημων παραδόσεών τους. Θα παρακολουθήσει, επίσης, ο αναγνώστης την πρώτη διαμάχη που έγινε ποτέ σε επίπεδο φιλοσοφίας!

Κ.Σ.

Νεοελληνική μετρική

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ. Φιλόλογος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στην Πέτρα Λέσβου το 1886 και πέθανε στην Αθήνα το 1979. Τέλειωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης και στη συνέχεια σπούδασε Φιλολογία στο ΠΑ και του Μονάχου. Από το 1913 ως το 1951 εργάστηκε ως εκπαιδευτικός σε διάφορες πόλεις και στο τέλος στην Αθήνα ως γυμνασιάρχης, αιρετός εκπαιδευτικός σύμβουλος και διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης στο Υπουργείο Παιδείας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1921, ενόσω υπηρετούσε στη Σμύρνη, εξέδωσε την ποιητική συλλογή *Δρόμοι και μονοπάτια*, για την οποία εκφράστηκε ευνοϊκά ο Κωστής Παλαμάς. Στη συνέχεια επιδόθηκε συστηματικά στη μετάφραση, με συνέπεια να θεωρείται ως ένας από τους συστηματικότερους μεταφραστές της αρχαίας ελληνικής και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Ανάμεσα στο σημαντικότατο έργο του ξεχωριστής μνείας αξίζει η *Νεοελληνική μετρική* (1930), έργο αξεπέραστο ως τις μέρες μας, παρά το γεγονός ότι, τουλάχιστον από θεωρητική άποψη, θεωρείται από κάποιους ξεπερασμένη· ως μειονέκτημά της, επίσης, θεωρείται η φυσική και αναμενόμενη –αν σκεφτεί κανείς το πότε γράφτηκε αυτό το έργο-σταθμός– αδιαφορία που επιδεικνύει ο συγγραφέας για την ελευθερόστιχη ποίηση. «Το μεγάλο και ποικίλο έργο του Σταύρου», γράφει ο Γ.Μ. Σηφάκης, «χαρακτηρίζουν μια βαθύτατη ελληνομάθεια και σπάνια αίσθηση του ύφους και των ρυθμών των αρχαίων ποιητικών ειδών· κατόπιν, μια αντίστοιχα μεγάλη γνώση της νέας ελληνικής, των ιδιωμάτων, των φωνητικών νόμων και των ρυθμικών της δυνατοτήτων· ένα τρίτο γνώρισμα, που χαρακτηρίζει και τα πρωτότυπα κείμενά του και τις μεταφράσεις του, είναι η αίσθηση του μέτρου».

Κ.Π.

Πλάτωνος Συμπόσιον

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ γεννήθηκε στη Χίο το 1901 και σε ηλικία μόλις 36 ετών, το 1937 έδωσε τέλος στη ζωή του, στον Ακροκόρινθο. Φοίτησε αρχικά στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, όπως και ο Κοραής, και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και στα πανεπιστήμια της Λειψίας και του Βερολίνου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από την πρώτη του δημοσίευση, ο *Ευαγόρας* του Ισοκράτη (1927), διαφάνηκε το οξύ κριτικό πνεύμα του και η τεράστια φιλολογική του αρματωσιά. Αμέσως μετά απέδειξε ότι ο *Επιτάφιος* που είχε συνταχθεί για τους πεσόντες στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.) δεν ήταν νόθο έργο του Δημοσθένη, όπως πίστευαν, αλλά αυθεντικό. Το βιβλίο όμως που τάραξε κυριολεκτικά τα νερά της ακαδημαϊκής κοινότητας και ξεσήκωσε έντονα επικριτικά σχόλια ήταν η έκδοση του *Συμποσίου* του Πλάτωνα (Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών 1934), μοναδική ως τότε στην παγκόσμια βιβλιογραφία, με εκτενή σχόλια και σπουδαία εισαγωγή του συγγραφέα. Η απόδοση του αρχαίου κειμένου είναι φιλολογική και όχι λογοτεχνική, ενώ ο γλωσσικός της τύπος κινείται στο πλαίσιο που προδιαγράφει ο κανονισμός της Ελληνικής Βιβλιοθήκης της Ακαδημίας. Το ερμηνευτικό υπόμνημα σχολιάζει και διευκρινίζει όσα πράγματα βοηθούν στην κατανόηση του κειμένου από φιλολογική σκοπιά, ενώ τα καθαρά φιλοσοφικά ζητήματα σχολιάζονται διεξοδικά στην εισαγωγή. Δέκα χρόνια μετά την έκδοση του *Συμποσίου* (Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1937), ο Συκουτρής υποχρεώθηκε να κυκλοφορήσει ένα βιβλίδιο: *Η εκστρατεία κατά του Συμποσίου* (*Τα κείμενα και οι κουλουροπώλαι*), επειδή, μολονότι το *Συμπόσιο* εκδόθηκε στη σειρά της Ακαδημίας Αθηνών, γράφτηκε δηλαδή με προτροπή επιτροπής της Ακαδημίας, τα διάφορα σχόλια και οι επικρίσεις που προκλήθηκαν από κοσμικές και εκκλησιαστικές αρχές, οδήγησαν την Ακαδημία στο να αποκηρύξει σιωπηρά «το έργο της»!

Κ.Σ.

Διάγραμμα κατ' εικασίαν
που αναπαριστά το συμπόσιο
στην οικία του Αγάθωνα,
με τις κλίνες να καταλαμβάνουν:
ο Φαίδρος την προνομή (1),
ακολουθεί αόριστος αριθμός,
από 2 ως 6 και στη συνέχεια
ο Παυσανίας (7),
ο Αριστοφάνης (8),
ο Ερυξίμαχος (9),
ο Αριστόδημος (10),
που προστέθηκε εκ των υστέρων.

Από την έκδοση:
«Πλάτωνος Συμπόσιον» (σ. 31).

Άπαντα Παπαδιαμάντη

Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ. Ποιητής, πεζογράφος, μελετητής, επιμελητής εκδόσεων. Γεννήθηκε το 1933 στο Διδυμότειχο, όπου υπηρετούσε ο πατέρας του ως φιλόλογος. Μεγάλωσε και ζει στη Χαλκίδα, αναπτύσσοντας υφολογικές ιδιότητες συγγραφέων που έζησαν μακριά από τα αστικά κέντρα.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση και εξέδωσε ποιητικές συλλογές: *Το λαγούμι* (1979), *Για το θαλασσινό αηδόνι* (1984) κ.ά., πεζά: *Τρία θαλασσινά ειδύλλια* (1985), *Επισείουσα ανέμου* (1989), *Λιμενάρχης Ευρίπου* (1993), το μικτό είδος: *Το βαθύ πηγάδι ή εκρήξεις συναφών φωτοβολίδων* (1989) κ.ά.

Συνδυάζοντας με επιτυχία λόγιο και λαϊκότροπο ύφος, στα πεζά και στα δοκιμιακά κείμενά του, δημιούργησε αξιοσημείωτη ενιαία υφολογική ταυτότητα, ενώ –όπως επισημαίνει ο Αλέξης Ζήρας– «η ειρωνική/εριστική φόρτιση των σχολίων του είναι ένα μόνιμο υφολογικό του στοιχείο, υποδηλώνοντας την ηθική διάσταση ενός έργου που διαμορφώθηκε στη σκιά του Παπαδιαμάντη, του Σκαρίμπα, του Ν. Καββαδία – χαρακτηριστικά μοναχικών της ελληνικής λογοτεχνίας. Η πολύχρονη και συστηματική ενασχόλησή του με το έργο του Αλέξ. Μωραϊτίνη, του Σκαρίμπα και, κυρίως, του Παπαδιαμάντη, είχε ως αποτέλεσμα τη συγκρότηση του μεγαλειώδους –όπως κατά γενική ομολογία χαρακτηρίστηκε– έργου: της κριτικής έκδοσης των *Απάντων* του τελευταίου (1981-1988, 5 τόμοι), της *Αλληλογραφίας* του κ.ά.

Κ.Π.

Η γυναίκα της Ζάκυθος

Όραμα του Διονυσίου Ιερομονάχου,
εγκάτοικου εις ξωκλήσι Ζακύνθου

ΕΛΕΝΗ ΤΣΑΝΤΣΑΝΟΓΛΟΥ. Φιλόλογος, πανεπιστημιακός. Γεννήθηκε το 1937 στα Σέρβια Δυτικής Μακεδονίας και πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1995. Για ένα μικρό χρονικό διάστημα εργάστηκε στη Μέση Εκπαίδευση, ενώ στη συνέχεια δίδαξε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ, καθώς και στα πανεπιστήμια Κρήτης και Κύπρου ως επισκέπτρια.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Υπήρξε σημαντικότατη ερευνήτρια του έργου του Διονυσίου Σολωμού, δημοσιεύοντας πλήθος μελετών της σχετικών με τη σολωμική ποίηση, ανάμεσα στις οποίες εξέχουσα θέση κατέχουν η διατριβή της *Μια λανθάνουσα ποιητική σύνθεση του Διονυσίου Σολωμού. Το αυτόγραφο τετράδιο της Ζακύνθου αρ. 11* (1978, οριστική έκδοση 1982) και, βέβαια, η φιλολογικά επιμελημένη έκδοση του μέγιστου σολωμικού έργου *Η γυναίκα της Ζάκυθος. Όραμα του Διονυσίου Ιερομονάχου, εγκάτοικου εις ξωκλήσι Ζακύνθου*, που κυκλοφόρησε το 1993 με εισαγωγή, κείμενο και γλωσσάρι της ίδιας και με εικόνες του Χρόνη Μπότσογλου. Έκδοση που απαιτούσε ιδιαίτερο και πολύχρονο μόχθο, αν σκεφτεί κανείς ότι η κατάσταση του χειρογράφου του ποιητή είχε δημιουργήσει ξεχωριστές δυσκολίες και ασυνήθιστα εκδοτικά προβλήματα σε όλους όσοι είχαν, πριν από αυτήν, αναλάβει τη φιλολογική ευθύνη της έκδοσης του πολυσήμαντου αυτού έργου. Με την έκδοση αυτή, καθώς και με την έκδοση των *Λυρικών* του Αθαν. Χριστόπουλου, της *Θυσίας του Αβραάμ* (1970), του τόμου *Ποιήματα και πεζά* του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη (μαζί με τον Γ.Π. Σαββίδη), η Τσαντσάνογλου συνέβαλε όσο λίγοι στην προώθηση των νεοελληνικών σπουδών, κάνοντας προσιτά, στον σύγχρονο αναγνώστη, σημαντικά έργα παλαιοτέρων περιόδων της νεοελληνικής λογοτεχνίας μας, κυρίως ποιητικά.

Κ.Π.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ / ΘΕΟΛΟΓΟΙ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ της ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ιουλιανός

Μια Βιογραφία

Η ΠΟΛΥΜΝΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε φιλολογία στο ΠΑ και στη Σορβόννη και ιστορία στην Οξφόρδη. Τα ενδιαφέροντά της επικεντρώνονται στην ιστορία της Ύστερης Αρχαιότητας και μελετά κυρίως τη μετάβαση από τη νεοπλατωνική φιλοσοφία στη θεολογία του Ισλάμ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το 1985 δημοσιεύει διάφορες μελέτες της, το σπουδαιότερο έργο της όμως είναι το: *Ιουλιανός. Μια Βιογραφία* (Αθήνα, MIET, 2001), που πρωτοδημοσιεύθηκε στην αγγλική γλώσσα: *Julian and Hellenism: An Intellectual Biography* (Oxford, University Press, 1981).

Ο Ιουλιανός είναι μια εμβληματική προσωπικότητα για την εποχή του και όχι μόνο, καθώς αντιπροσωπεύει τον τελευταίο Ρωμαίο αυτοκράτορα που βασιλεύει σε μια αυτοκρατορία στην οποία ο χριστιανισμός έχει επίσημα καθιερωθεί ως θρησκεία του κράτους, ενώ εκείνος προσπαθεί να επαναφέρει τη λατρεία του Δωδεκάθεου και τα φιλοσοφικά πρότυπα του αρχαίου κόσμου. Δεν πρόκειται εδώ για μια απλή βιογραφία, αλλά για μια εις βάθος διερεύνηση του χαρακτήρα των φιλοσοφικών σχολών στα πνευματικά κέντρα της Ανατολής, στην Αντιόχεια και την Αλεξάνδρεια. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται λόγου χάρη στις σπουδές του Ιουλιανού στην Αθήνα και στις φιλοσοφικές θεωρίες που δίδασκε ο Πρίσκος ο Πανίτης. Θίγονται ζητήματα που καταδεικνύουν τις προθέσεις του Ιουλιανού για αναδιάρθρωση της Αυτοκρατορίας, και τονίζεται η πρόθεσή του να βασιλέψει με τις επιταγές που εκφράζει ο Πλάτων στην *Πολιτεία*.

Η μονογραφία της Αθανασιάδη για τον Ιουλιανό, που σκιαγραφεί την πορεία μιας αμφιλεγόμενης προσωπικότητας που ανήλθε στο ύπατο αξίωμα της Αυτοκρατορίας, μας δίνει την πραγματική εικόνα της ιδεολογικής διαμάχης στον πνευματικό χώρο μεταξύ των Εθνικών και των οπαδών του Χριστιανισμού.

Κ.Σ.

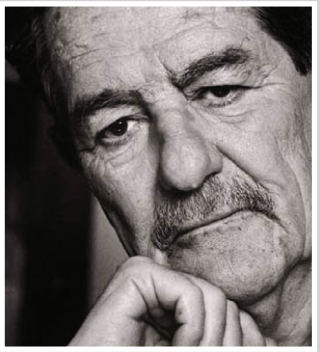
ΠΟΛΥΜΝΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

ΜΙΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Προς την Πλανητική Σκέψη

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1924 και πέθανε στο Παρίσι το 2010. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και από το 1945 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου σπούδασε φιλοσοφία στη Σορβόννη. Η φιλοσοφική του σκέψη είναι επηρεασμένη από τον Ηράκλειτο κυρίως, σχετικά με την κινητικότητα των πάντων, και από τις θεωρίες των Μαρξ, Νίτσε, Χάιντεγκερ.

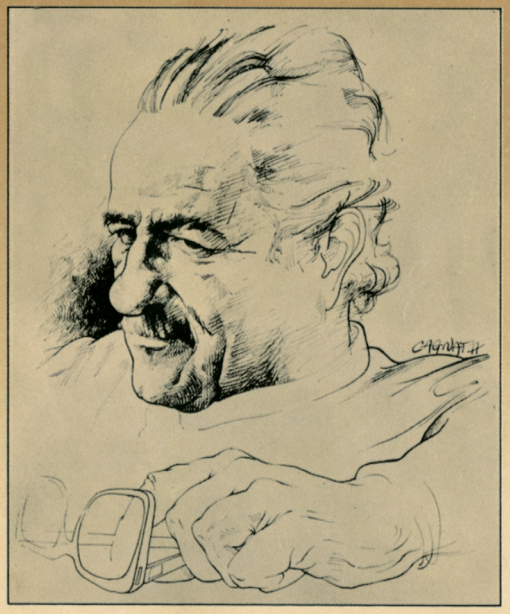
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα συγγράμματά του, που δημοσιεύθηκαν όλα στα γαλλικά και μεταφράστηκαν στα ελληνικά αργότερα, ξεχωρίζει το *Προς την πλανητική σκέψη (Vers la pensée planetaire, 1964)* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα, 1985).

Πρόκειται για μια συλλογή δοκιμίων και διαλέξεων, που δημοσιεύθηκαν μεταξύ του 1952 και 1963. Η κατανομή των μελετών αυτών έγινε με γνώμονα τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους: από τη χαραυγή της ελληνικής σκέψης ως τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια, τη χριστιανική περίοδο και τη σύγχρονη ευρωπαϊκή σκέψη που οδηγεί προς την οικουμενικοποίηση-παγκοσμιοποίηση. Η τελευταία αυτή λέξη «γέννησε» μάλλον και τον τίτλο του βιβλίου, *Προς την Πλανητική Σκέψη*, προς μία σκέψη δηλαδή που έχει ενσωματώσει όλες τις γενικές *εμπειρίες* και τις γνώσεις μας για ό,τι αφορά τον πλανήτη μας και η οποία αναζητά: το γίγνεσθαι της σκέψης του κόσμου! Γιατί όμως αποκαλείται *Πλανητική* σκέψη; Με τη λέξη «πλανητική» ο Αξελός δεν εννοεί μόνο όσα αγκαλιάζουν τον πλανήτη Γη, τη γήινη σφαίρα δηλαδή, αλλά και ό,τι είναι *πλανώμενο* και *περιπλανώμενο*, κάτι που αντιστοιχεί στην περιπλάνηση του είναι εν τω γίγνεσθαι της ολότητας του κόσμου.

Κ.Σ.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΛΑΝΗΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

Οι Προσωκρατικοί

Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΕΪΚΟΣ γεννήθηκε στο Βελβεντό της Κοζάνης το 1936 και πέθανε στην Αθήνα το 1995. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και έκανε τις μεταπτυχικές σπουδές του στο Freie Universität της Γερμανίας. Δίδαξε φιλοσοφία, αρχικά στο ΑΠΘ και στη συνέχεια στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων και από το 1979 στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Ο Βέικος μελέτησε διαχρονικά την πορεία της φιλοσοφικής σκέψης στον Δυτικό πολιτισμό, από τη «μήτρα της φιλοσοφίας», δηλαδή τους Προσωκρατικούς, ως τη νεότερη εποχή. Καταπιάστηκε, κυρίως, με την εμπειρική φιλοσοφία, από τον Baycon ως τον Hume, αλλά και με τα έργα των εκπροσώπων της σύγχρονης φιλοσοφίας, όπως ο Wittgenstein και ο Popper. Ο Βέικος δεν περιορίστηκε σε μια ιστορικοφιλοσοφική θεώρηση του *φιλοσοφείν*, αλλά προσέγγισε τα συγγράμματά τους με καθαρά ορθολογικά κριτήρια, σε συνάρτηση με θεωρίες και αντιλήψεις άλλων φιλοσόφων.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα έργα του θα διακρίνει κανείς: *Ο Θάνατος στη σκέψη του Ηράκλειτου* (Θεσσαλονική, 1968), *Μαθηματικές αντινομίες του Kant* (Γιάννενα, 1974), *Αναλυτική Φιλοσοφία* (Αθήνα, 1990) και το σημαντικότερο ίσως έργο του: *Οι Προσωκρατικοί* (Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998).

Από την Εισαγωγή του ο Βέικος τονίζει τους λόγους που ο προσωκρατικός στοχασμός αποτέλεσε αφετηρία της φιλοσοφίας στον Δυτικό πολιτισμό, μολονότι υπάρχει έλλειψη ικανοποιητικής ιστορικής μαρτυρίας για διερεύνηση του ζητήματος: Ακόμη και ο Αριστοτέλης είχε διαπιστώσει πως ο Θαλής ήταν σχεδόν άγνωστος στα χρόνια του! Την ορθολογική σκέψη του Βέικου σε καίρια προβλήματα σχετικά με τη «γενετική αρχή της φιλοσοφίας στην Ελλάδα», θα διαπιστώσει κανείς και από την επισήμανσή του, αναφορικά με το ότι οι Περιπατητικοί, σχολιάζουν τους Προσωκρατικούς με τεχνικούς όρους που είχαν οι ίδιοι επινοήσει.

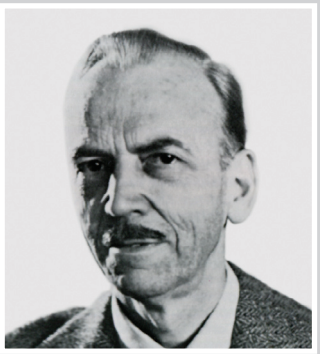
Κ.Σ.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΕΪΚΟΣ

Αναλυτική Φιλοσοφία

Ελληνικά Γράμματα

Πλατωνικές Μελέτες

Ο ΓΚΡΕΓΚΟΡΥ ΒΛΑΣΤΟΣ γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1907 και πέθανε το 1992. Έζησε στην Αμερική από μικρή ηλικία. Σπούδασε φιλοσοφία στο Σικάγο και στο Χάρβαρντ και από το 1955 και για πολλά χρόνια διετέλεσε διευθυντής του φιλοσοφικού τμήματος του Πανεπιστημίου του Πρίνστον και συνεργάστηκε με την Αμερικανική Φιλοσοφική Εταιρεία. Πρωταρχικός σκοπός του σε φιλοσοφικό επίπεδο ήταν να καταστήσει κατανοητές τις ηθικές και πολιτικές αρχές της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, από τους πρωτεργάτες της Ιωνικής Σχολής ως τον Πλάτωνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία του γνωστότερα είναι τα *Πλατωνικές σπουδές* (*Platonic Studies*, 1973) και *Το σύμπαν του Πλάτωνα* (*Platon's Universe*, 1975). Το βιβλίο που ξεχωρίζει στην εργογραφία του Βλαστού είναι το *Πλατωνικές Μελέτες* (μετάφραση Ιορδάνης Αρζόγλου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1994), καθώς σ' αυτό εμπεριέχονται άρθρα και διαλέξεις που αναδεικνύουν τις βαθύτερες σκέψεις του συγγραφέα που δεν απασχόλησαν, ή δεν προσέγγισαν, άλλοι στοχαστές που μελέτησαν τους *Διαλόγους* του Πλάτωνα. Ο Βλαστός επισημαίνει πως, μολονότι ανατράφηκε με τα συγγράμματα του Zeler και του Shorey, δεν βρήκε καμιά απάντηση στα έργα τους, αναφορικά με τις «αλλοκοτιές» που έχει εντοπίσει σε ορισμένους *Διαλόγους*.

Εξομολογείται, επίσης, τη μέθοδο εργασίας του: «με δεδομένο κάποιο πρόβλημα, βρίσκω πάντα μια πρώτη λύση, την οποία σε δεύτερο στάδιο επεξεργάζομαι, αναθεωρώντας την υπό το φως βάσιμης κριτικής. Η δεύτερη φάση έρχεται μερικές φορές δέκα ή και περισσότερα χρόνια... για να μπορέσω να ανεξαρτητοποιηθώ από την αρχική μου φύση και να ξανασκεφτώ το πρόβλημα ελεύθερα, χωρίς τις παρωπίδες του εγωισμού».

Κ.Σ.

GREGORY VLASTOS

ΠΛΑΤΩΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ γεννήθηκε στην Καλαμάτα το 1894 και πέθανε στην Αθήνα το 1968. Σπούδασε κλασική φιλολογία στην Αθήνα και φιλοσοφία σε πανεπιστήμια της Γερμανίας. Υπηρέτησε στην εκπαίδευση σε μια δύσκολη περίοδο, προσπαθώντας να συγκεράσει τον ανθρωπισμό με τη χριστιανική ευσέβεια.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα συγγράμματά του σχετικά με τον Πλάτωνα (η *Πολιτεία* αντιπροσωπεύει κατεξοχήν τη μεταφραστική του μέθοδο) και τον Αριστοτέλη, συνοδευόμενα από πλούσια ερμηνευτικά σχόλια, αποτέλεσαν πρόκριμα για να συντάξει το πλέον σημαντικό έργο του: *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας* (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα, 1975).

Ένας άνθρωπος που είχε τη δύναμη και τη γνώση να μεταφράσει και σχολιάσει την *Πολιτεία* με υποδειγματικό τρόπο, έχει και τα κατάλληλα προσόντα να συντάξει την *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, με τρόπο και μέθοδο που να μην αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης και κενά. Η διαδρομή της μελέτης ορίζεται από την προσωκρατική φιλοσοφία ως τη χριστιανική φιλοσοφία των βυζαντινών χρόνων (-1453), και αναλύεται σε έξι κεφάλαια. Η Εισαγωγή του Γεωργούλη είναι διαφωτιστική της μεθόδου ανάλυσης που ακολούθησε σε σχέση με προγενέστερα ανάλογα συγγράμματα, της γερμανικής σχολής κυρίως. Το πόνημά του χαρακτηρίζεται από πληρότητα, αφού με βάση την αρχαία ελληνική σκέψη μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τα διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα από τους κλασικούς χρόνους και μετά, στη Δύση και στην Ανατολή. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, πως το βιβλίο της *Ιστορίας* του Γεωργούλη δεν έχει βιβλιογραφικές παραπομπές, αλλά μια θεματική βιβλιογραφία στο τέλος του τόμου.

Κ.Σ.

Πολιτική Φιλοσοφία του Πλάτωνος

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1913, ήρθε ως πρόσφυγας στην Αθήνα το 1922 και σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ. Στη συνέχεια εντάχθηκε στον κύκλο φροντιστηρίων φιλοσοφίας του δικαίου με δασκάλους τους: Κ. Τσάτσο, Π. Κανελλόπουλο και Ι. Συκουτρή. Έκτοτε, μελέτησε με πάθος τους αρχαίους Έλληνες και τους σύγχρονους Γερμανούς φιλοσόφους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το ιδιαίτερα πλούσιο συγγραφικό του έργο, όπως το σύγγραμμά του *Φιλοσοφία του Δικαίου* (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1953), ξεχωρίζει το βιβλίο του: *Πολιτική Φιλοσοφία του Πλάτωνος* (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1980).

Στη μελέτη αυτή, ο Δεσποτόπουλος τοποθετεί σε νέα ερμηνευτική βάση πολλές στερεότυπες και εσφαλμένες απόψεις αναφορικά με την πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα και το ουσιαστικό περιεχόμενο της διδασκαλίας του Αθηναίου φιλόσοφου, όσον αφορά την κοινωνική-πολιτική ιδεολογία που εκφράζεται στην *Πολιτεία*. Γράφει ο Δεσποτόπουλος: «Κύριο χαρακτηριστικό στοιχείο της πολιτικής φιλοσοφίας του Πλάτωνος είναι η ακέραιη και ριζική αντιμετώπιση του πολιτικού προβλήματος: σύμφωνα προς το αίτημα να κυβερνούν την κοινωνία οι άριστοι». Μετά το πρώτο κεφάλαιο («Η γένεση της πόλεως κατά λόγον»), ερευνάται «Ο Σκοπός της ορθής πολιτείας και η δομή της», και θίγεται διεξοδικά η «αναγκαιότητα», ως απαραίτητος παρονομαστής για την εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας. Στο Παράρτημα του βιβλίου του Δεσποτόπουλου σχολιάζεται εις βάθος το πώς ακριβώς πρέπει να ερμηνευθεί το χωρίον που αναφέρεται στη λέξη «δούλος» ή τα παράγωγά της.

Κ.Σ.

Εισαγωγή στον Πλάτωνα

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στον Βασσαρά της Λακωνίας το 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1981. Σπούδασε φιλοσοφία στην Αθήνα και τη Βιέννη και ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Χαϊδελβέργη με συμφοιτητές τον Κ. Τσάτσο και τον Π. Κανελλόπουλο. Η σκέψη του επηρεάστηκε από τον νεοκαντιανισμό, όπως εκφράζεται από τους Βίντελμπαντ και Ρικέρτ, και υπήρξε ιδρυτής του περιοδικού *Αρχείον φιλοσοφίας και θεωρίας των επιστημών*, που κυκλοφόρησε μεταξύ των ετών 1929 και 1940. Από το 1933 δίδασκε φιλοσοφία στο ΑΠΘ και έμεινε αλησμόνητος στους φοιτητές του για την υποβλητική ατμόσφαιρα που δημιουργούσε κατά τη διδασκαλία του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τον Θεοδωρακόπουλο απασχόλησε ιδιαίτερα η πλατωνική φιλοσοφία και προσπάθησε να συνδέσει τη σκέψη του Πλάτωνα με τον στοχασμό των Ελλήνων Πατέρων της Εκκλησίας, και σε συνάρτηση με σύγχρονες φιλοσοφικές θεωρίες. Εξέδωσε δύο πλατωνικούς *Διαλόγους*, τον *Θεαίτητο*, στο πλαίσιο των εκδόσεων της Ακαδημίας Αθηνών και τον *Φαίδρο*, ιδίοις αναλώμασιν.

Ανάμεσα στις άλλες πλατωνικές εκδόσεις του, πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα στην *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, που πρωτοκυκλοφόρησε στην Αθήνα το 1941. Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου θα κατανοήσει κανείς όλο σχεδόν το φάσμα της διδασκαλίας του Πλάτωνα με απλά και στρωτά λόγια. Στο κεφάλαιο «Η θεωρία της Ιδέας», ο Θεοδωρακόπουλος διαπιστώνει πως ο Πλάτων στους *Διαλόγους* του της ώριμης ηλικίας εκφράζεται με βαθύ σεβασμό για τους Προσωκρατικούς φιλοσόφους, τον Παρμενίδη λόγου χάρη, όσο εσωτερικεύει όμως τη θεωρία του για την Ιδέα, τόσο πιο κριτικός γίνεται και αποστασιοποιείται από τους προδρόμους του.

Κ.Σ.

ΝΕΑ ΑΘΗΝΑ

Εννεάδες

Ο ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΛΛΙΓΑΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1948. Σπούδασε νομικά και στη συνέχεια στράφηκε στη μελέτη της αρχαίας φιλοσοφίας. Διδάσκει αρχαία φιλοσοφία στο Τμήμα ΜΙΘΕ του ΠΑ. Είναι διευθυντής σύνταξης του φιλοσοφικού περιοδικού *Δευκαλίων* και διδάσκει επίσης ως επισκέπτης καθηγητής σε πανεπιστήμια του εξωτερικού (Πρίνστον, Οξφόρδη, κ.ά.).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Καλλιγάς καταπιάστηκε, κυρίως, με τη φιλοσοφία των ύστερων χρόνων της αρχαιότητας και ειδικότερα με τη διδασκαλία του Πλωτίνου και την επίδραση που είχε ο λόγος του στη Ρώμη αρχικά, και σε όλη τη Δύση κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Ο Καλλιγάς ασχολήθηκε εις βάθος με την έκδοση του μοναδικού έργου του Πλωτίνου, τις *Εννεάδες*, την οποία εξέδωσε ο μαθητής του Πορφύριος αναδεικνύοντας έτσι απόψεις και θεωρίες του μεγάλου νεοπλατωνικού φιλοσόφου, οι ιδέες του οποίου ενσωματώθηκαν στην υπό διαμόρφωση χριστιανική γραμματεία των Πατέρων της Εκκλησίας της Δύσης και της Ανατολής. Η *Πρώτη Εννεάς* εκδόθηκε από τον Καλλιγά (αρχαίο κείμενο, μετάφραση, σχόλια) το 1994 και έως το 2013 κυκλοφόρησε από την Ακαδημία Αθηνών και η πέμπτη *Εννεάς*.

Ο Πλωτίνος υπήρξε ένας διανοούμενος με ισχυρή προσωπικότητα και απόψεις εξαιρετικά ριζοσπαστικές για την εποχή του. Οι πηγές του δεν είναι ευδιάκριτες και σπάνια τις αποκαλύπτει, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι βασίστηκε, απόλυτα σε αυτές. Ο Πλωτίνος θεωρούσε ότι η διδασκαλία του αντιπροσώπευε συνέχεια μιας μακράς φιλοσοφικής παράδοσης για την ερμηνεία της σκέψης του Πλάτωνα.

Κ.Σ.

Πλάτων, *Τίμαιος*

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΛΦΑΣ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1953, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και συνέχισε τις σπουδές του στην Γαλλία. Δίδασκε επί σειρά ετών στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης και στο ΑΠΘ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αυτό που απορρέει από τη διδασκαλία και τον προβληματισμό του Κάλφα γύρω από το φιλοσοφικό έργο των αρχαίων αποτυπώνεται υποδειγματικά στην έκδοσή του: Πλάτων, *Τίμαιος* (εισαγωγή-μετάφραση, σχόλια, Βασίλης Κάλφας, Πόλις, 1995).

Η εισαγωγή του Κάλφα στον *Διάλογο* διαφωτίζει τον αναγνώστη για το δραματικό σκηνικό του *Τίμαιου*, τη δομή και το αντικείμενο του «διαλόγου» και εξηγεί τον ρόλο του Κριτία, που αναλαμβάνει να ξετυλίξει τον μύθο της ξακουστής Ατλαντίδας.

Ο Κάλφας επισημαίνει στην εισαγωγή του πως κανένας άλλος πλατωνικός «διάλογος», και ίσως κανένα άλλο φιλοσοφικό κείμενο, δεν διαβάστηκε και σχολιάστηκε όσο ο *Τίμαιος*, ήδη από τα χρόνια του Πλάτωνα, καθώς αντιπροσώπευε το σύνολο της πλατωνικής σκέψης και εξελίχτηκε έτσι σε καταφύγιο κάθε μυστικιστή και μαθηματικού, σε μανιφέστο δηλαδή, της τελεολογικής οπτικής του σύμπαντος, και ο ισχυρότερος κρίκος που συνέδεε τον χριστιανισμό με την αρχαία ελληνική σκέψη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κρίσεις του Κάλφα, στην εισαγωγή, για τον «Πλατωνικό Δημιουργό», όπου θίγεται η αιτία της δημιουργίας του κόσμου, η μετάγγιση της αγαθής φύσης του άριστου Δημιουργού στο δημιούργημά του. Ο αναγνώστης του *Τίμαιου* θα ανταμειφθεί από τα πλούσια ερμηνευτικά σχόλια και τις παρατηρήσεις που καταδεικνύουν την κοσμοθεωρία του Πλάτωνα.

Κ.Σ.

Ο Παχώμιος Ρουσάνος και τα ανέκδοτα δογματικά

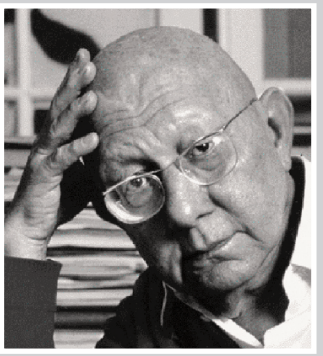
Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ γεννήθηκε στον Μπράλο το 1903 και πέθανε το 1995 στην Αθήνα. Σπούδασε θεολογία στο ΠΑ και δίδαξε αρχικά στην Εκκλησιαστική Σχολή της Λαμίας. Στη συνέχεια εξειδικεύτηκε στον ιστορικοδογματικό κλάδο της Θεολογίας και παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας στα πανεπιστήμια της Βόννης και του Βερολίνου. Με την κατάθεση της διατριβής του στο ΠΑ, *Μητροφάνης Κριτόπουλος και η ανέκδοτος αλληλογραφία του* (Αθήνα, 1973), διαφάνηκε η διεισδυτική σκέψη του σε θεολογικά ζητήματα: καθώς πρώτος αυτός προέβαλε ένα λαμπρό πνεύμα, που είχε κινήσει ήδη το ενδιαφέρον του Οικουμενικού Πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρη. Η φήμη του Καρμίρη ως διαπρεπούς θεολόγου επεκτάθηκε και κλήθηκε να διδάξει θεολογία σε διάφορα πανεπιστήμια, όπως της Ουψάλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα συγγραφικά του έργα ξεχωρίζει: ο *Παχώμιος Ρουσάνος και τα ανέκδοτα δογματικά και άλλα έργα αυτού νυν το πρώτον εκδιδόμενα* (Αθήνα, 1935). Η μελέτη αυτή του Καρμίρη είναι αναντικατάστατη ως σήμερα και προβάλλει έναν εμπνευσμένο ορθόδοξο θεολόγο και εκκλησιαστικό συγγραφέα, που με έδρα το Άγιο Όρος περιόδευσε την ελληνική ύπαιθρο κηρύσσοντας το ορθόδοξο δόγμα, κατά των κηρυγμάτων των ουνιτών και ιεραποστόλων της καθολικής προπαγάνδας.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι και το σύγγραμμά του: *Η εις Άδου κάθοδος του Χριστού εξ Επόψεως Ορθοδόξου* (Αθήνα 1939), που τον καθιέρωσε ως κορυφαία προσωπικότητα σε δογματικά θέματα της Ορθοδοξίας.

Κ.Σ.

Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας

Ο ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1922 και πέθανε στο Παρίσι το 1997. Σπούδασε στην Αθήνα, οικονομικά, νομικά και φιλοσοφία. Από μικρή ηλικία είχε πολιτική δράση, η οποία κορυφώθηκε κατά την περίοδο της Κατοχής. Με την εγκατάστασή του στο Παρίσι (1945), συνεχίζει την πολιτική δράση του και συγκροτεί με άλλους μια ανεξάρτητη πολιτική ομάδα, με όργανό της το περιοδικό *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα (Socialisme ou Barbarie)*, που διαλύθηκε το 1966.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο που κατεξοχήν εκφράζει την πολιτική του σκέψη είναι *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας* (*L' institution imaginaire de la société*), που κυκλοφόρησε το 1975 στα γαλλικά και έξι χρόνια αργότερα στα ελληνικά. Ο Καστοριάδης καταπιάνεται με την εις βάθος θεώρηση της πολιτικής σκέψης και σημειώνει πως ακόμα και ο Μαρξ δεν κατόρθωσε να απελευθερωθεί εντελώς από τις νοητικές (οντολογικές) κατηγορίες της Δυτικής φιλοσοφίας, όπως διαμορφώθηκε πρώτα από τον Πλάτωνα.

Αυτή η οντολογία της ταυτότητας θα σκιάσει ολοκληρωτικά την ύπαρξη του κοινωνικοϊστορικού γίγνεσθαι, σε βαθμό που και ο ίδιος ο Καστοριάδης διερωτάται: «ξεκινώντας από τον επαναστατικό μαρξισμό φθάσαμε στο σημείο όπου έπρεπε να διαλέξουμε αν θα μείνουμε μαρξιστές ή επαναστάτες;…».

Κ.Σ.

Η Κριτική της Μεταφυσικής στη νεότερη σκέψη

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ γεννήθηκε το 1943 στη Δούβρα του νομού Ηλείας και πέθανε στην Αθήνα το 1998. Σπούδασε φιλοσοφία στο ΠΑ και ολοκλήρωσε τις σπουδές στα πανεπιστήμια της Φρανκφούρτης και της Χαϊδελβέργης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πολύτιμα βιβλία που εξέδωσε ξεχωρίζουν το *Ισχύς και Απόφαση. Η διαμόρφωση των κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών* (Αθήνα, Στιγμή, 1991) και το *Η κριτική της μεταφυσικής στη νεότερη σκέψη. Από τον όψιμο Μεσαίωνα ως το τέλος του Διαφωτισμού* (Αθήνα, Γνώση, 1983). Για την *Κριτική της μεταφυσικής* ο ίδιος ο συγγραφέας τονίζει τη σημασία της στην ιστορία της φιλοσοφίας: Ως σήμερα δεν έχει γραφτεί καμιά ιστορία της κριτικής στη μεταφυσική, αν και αποτελεί ένα από τα νευραλγικά θέματα της πνευματικής ζωής των Νέων Χρόνων. Το εργογραφικό αυτό κενό έχει μια εξήγηση, πρέπει να αναλογιστούμε πως οι σημαντικότεροι σύγχρονοι αντίπαλοι της μεταφυσικής προέρχονται από τους κόλπους της λεγόμενης αναλυτικής φιλοσοφίας και επομένως δεν διακρίνονται για τη βαθύτερη ενασχόλησή τους με την ιστορία, ενώ αντίθετα οι άμεσοι ή έμμεσοι συνεχιστές της παραδοσιακής μεταφυσικής σκέψης ανατρέχουν στην ιστορία με καθαρά απολογητική ή εκλεκτική προαίρεση. Ο αναγνώστης της *Κριτικής* θα παρακολουθήσει τον προβληματισμό των θεολόγων ως προς τη μεταφυσική, κατά πόσον δηλαδή είναι δυνατή η διάκριση μεταξύ Εκείθεν και Εντεύθεν, από τον 14ο αιώνα και ως το τέλος του 16ου αιώνα.

Πρέπει, απαραίτητα, να μνημονεύσουμε εδώ το προφητικό άρθρο του Κονδύλη «Η Ελληνική Εθνική Πολιτική», στο βιβλίο του *Πλανητική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο* (Αθήνα, Θεμέλιο 1992), όπου αναφέρεται στη σημερινή Ελλάδα, ως την ακριβή περίπτωση ενός φθίνοντος έθνους.

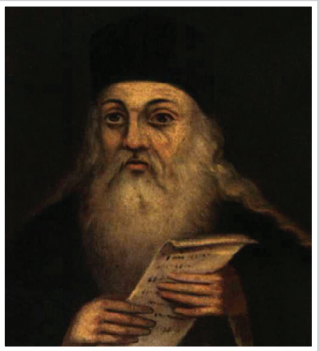
Κ.Σ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

πλανητική πολιτική μετά τόν ψυχρό πόλεμο

ΘΕΜΕΛΙΟ

Οι Βυζαντινοί Εκκλησιαστικοί Συγγραφείς

Από του 800 μέχρι του 1453

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1877, και πέθανε στις Σπέτσες το 1959. Σπούδασε νομικά και θεολογία και ολοκλήρωσε τις σπουδές του σε πανεπιστήμια της Γερμανίας (Ιένα, Λειψία, κ.ά.). Επιστρέφοντας στην Αθήνα δίδαξε θεολογία στο Αρσάκειο (1905-12) κ.ά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το πλούσιο συγγραφικό του έργο έχει πολλές παραμέτρους, καθώς τον Μπαλάνο απασχόλησαν διάφορα δογματικά και θεολογικά ζητήματα, λ.χ.: *Η Ομολογία του Κύριλλου Λουκάρεως* (Αθήνα, 1906). Από το 1920 καταπιάνεται με την κριτική της νεότερης θεολογικής γραμματείας (*Αι θρησκευτικαί ιδέαι του Αδαμάντιου Κοραή*). Με τις στέρεες γνώσεις του γύρω από τη θεολογία, προσέγγισε την πατερική γραμματεία, όπως διαφαίνεται και από το σημαντικότερο έργο του: *Οι Βυζαντινοί Εκκλησιαστικοί Συγγραφείς από του 800 μέχρι του 1453* (Αθήνα, Βιβλιοθήκη Αποστολικής Διακονίας, 1951).

Το έργο του Μπαλάνου είναι από τα ελάχιστα που διαθέτουμε σχετικά με τη συγγραφική δραστηριότητα των βυζαντινών θεολόγων. Πρόκειται για μια παρουσίαση εκκλησιαστικών συγγραφέων, κατά χρονολογική τάξη, από το 800 μ.Χ. ως την Άλωση το 1453. Μια επιγραμματικού χαρακτήρα εισαγωγή στον κάθε αιώνα, ακολουθείται από ένα εγκυκλοπαιδικού ύφους λήμμα για κάθε συγγραφέα, στο οποίο, εκτός από τα βιογραφικά στοιχεία και τις δραστηριότητές του, γίνεται λόγος, κυρίως, για το συγγραφικό του έργο και τη σημασία του από θεολογικής σκοπιάς.

Κ.Σ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

34

Δημητρίου Σίμου Μπαλάνου

Ἀκαδημαϊκοῦ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ 800 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1453

ΑΘΗΝΑΙ

1951

Βυζαντινή Φιλοσοφία

Κείμενα και Μελέτες

Ο ΛΙΝΟΣ ΜΠΕΝΑΚΗΣ γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1928, σπούδασε κλασική φιλολογία και φιλοσοφία στο ΑΠΘ και στην Κολωνία. Από το 1973 και για δέκα χρόνια διετέλεσε διευθυντής του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το κατεξοχήν έργο του επικεντρώνεται στη βυζαντινή φιλοσοφία και εξέδωσε ιδιαίτερα σημαντικά φιλοσοφικά δοκίμια και σχόλια του Μιχαήλ Ψελλού. Σπουδαίο, επίσης, δημοσίευμά του είναι η έκδοση: *Ιαμβλίχου Χαλκιδέως εκ της Κοίλης Συρίας. Προτρεπτικός επί Φιλοσοφίαν, όπου και ο Προτρεπτικός του Αριστοτέλους, τα Πυθαγορικά Συμβολικά Παραγγέλματα και ο Ανώνυμος Σοφιστής του 5ου αιώνος* (μετάφραση, σχόλια, Λ.Γ. Μπενάκης, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης Ελληνικής Φιλοσοφίας, 2012), που αναδεικνύει πτυχές της σοφιστικής εκπαιδευτικής πρακτικής. Διάφορες μελέτες του, άρθρα και εισηγήσεις, που εκδόθηκαν αυτοτελώς ή δημοσιεύθηκαν σε διάφορα ελληνικά και ξένα περιοδικά, συγκεντρώθηκαν στον τόμο με τον τίτλο: *Βυζαντινή Φιλοσοφία. Κείμενα και Μελέτες* (Αθήνα, Παρουσία, 2002). Ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζουν: Μιχαήλ Ψελλού, *Περί των ιδεών ας ο Πλάτων λέγει*, πρώτη κριτική έκδοση: πρόκειται για τον ορισμό που δίνει ο Ψελλός, όπως και οι άλλοι φιλόσοφοι, ότι οι ιδέες των όντων συγκροτούν τον νοητό κόσμο, αυτόν που συνήθως ο Πλάτων ονομάζει *αὐτοζῷον* (νεοπλατωνικός όρος). Ο Ψελλός τονίζει: «λίγοι από τους φιλοσόφους, *τοὺς εὐδοκιμήσαντας ἐπὶ σοφίᾳ*, φαίνεται να έχουν κατανοήσει σωστά το τι ακριβώς είναι ο νοητός κόσμος των ιδεών, τι είναι οι ιδέες κατά τον Πλάτωνα».

Κ.Σ.

ΛΙΝΟΣ Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

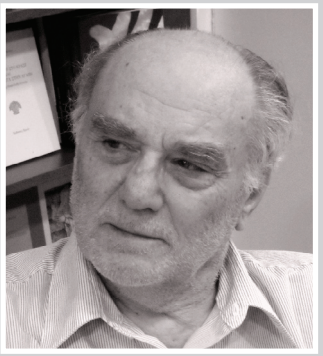
ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ

LINOS G. BENAKIS

TEXTS AND STUDIES ON BYZANTINE PHILOSOPHY

ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΑΘΗΝΑ 2002

Η γλώσσα και η παράδοση

Ο ΣΤΕΛΙΟΣ ΡΑΜΦΟΣ γεννήθηκε το 1939 στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά στο ΠΑ και στη συνέχεια πήγε στο Παρίσι όπου σπούδασε φιλοσοφία και γνώρισε τον Κορνήλιο Καστοριάδη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Εξέδωσε πλήθος βιβλίων ποικίλης θεματογραφίας, πάντοτε ωστόσο με φιλοσοφικό υπόβαθρο και διαπερασμένα από την αγωνία ενός βαθύτατα προβληματισμένου για τα τεκταινόμενα στον κόσμο πνευματικού ανθρώπου και ενδεικτικά της πορείας και του περάσματος του συγγραφέα από τον μαρξισμό στο στάδιο της αναζήτησης ιχνών της χριστιανικής παράδοσης στη νεοελληνική πνευματική ζωή. Στα άμεσα πνευματικά ενδιαφέροντά του είναι, μεταξύ άλλων, και ο προσδιορισμός της θέσης του Ελληνισμού στην ενωμένη Ευρώπη και η τύχη της ελληνικής γλώσσας.

Σημαντικό, απ' αυτή την άποψη, είναι το βιβλίο του *Η γλώσσα και η παράδοση* (1984), όπου αναπτύσσει τις θέσεις του σχετικά με το πολυσυζητημένο θέμα της μετάφρασης και όλα τα ενδεχόμενα της γλωσσικής εμπλοκής, ξεκινώντας με παγιωμένη την αντίληψη ότι κάθε μετάφραση είναι μια πράξη προδοσίας. «Ο ιδανικός μεταφραστής –γράφει– κατέχει την γλώσσα του πρωτοτύπου κι εκείνη στην οποία το μεταφέρει· γνωρίζει την διάνοια του συγγραφέως και, εάν πρόκειται για έργο στοχασμού ή ερεύνης, το ζήτημα. Οι προϋποθέσεις αυτές εγγυώνται την πιστότητα της μεταφράσεως, που δεν παύει να είναι, όπως λέμε, προδοσία. Η προδοσία δεν αφορά την εσφαλμένη –αυτή θεωρείται ανύπαρκτη– αλλά την πιστή μετάφραση, και τούτο σημαίνει ότι μετέχει της ουσίας της, ότι κρύβει δηλαδή τα μυστικά της».

Κ.Π.

Η Βυζαντινή Φιλοσοφία

Ο ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΤΑΤΑΚΗΣ γεννήθηκε στην Άνδρο το 1897 και πέθανε στην Αθήνα το 1988. Σπούδασε φιλολογία και φιλοσοφία στο ΠΑ και συνέχισε τις σπουδές του στη Σορβόννη. Προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες στην ελληνική παιδεία και διακρίθηκε για την εκπαιδευτική του μέθοδο και διδασκαλία σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το 1939 κυκλοφόρησε στα γαλλικά *Η Βυζαντινή Φιλοσοφία*, ως παράρτημα της *Ιστορίας της Φιλοσοφίας* του Émile Brehier. Αργότερα, αφού μεταφράστηκε στα ελληνικά από την Εύα Κ. Καλπουρτζή, κυκλοφόρησε αυτοτελώς με την επιμέλεια του Λίνου Γ. Μπενάκη, από την Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού, της Σχολής Μωραΐτη (Αθήνα, 1977).

Πρόκειται για ένα βιβλίο σταθμό στην ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας, καθώς πραγματεύεται ένα κεφάλαιο της ιστορίας παραγνωρισμένο από τους ιστορικούς της Δύσης, μέσα σε μια γενικότερη τάση τους να αμφισβητούν τον βυζαντινό πολιτισμό γενικότερα. Η ένσταση των Δυτικών έγκειται στο ότι: για να μιλήσουμε για φιλοσοφία, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η απρόσκοπτη και αδογμάτιστη έκφραση του λόγου, κάτι που ήταν αντίθετο στο θεοκρατικό κράτος του Βυζαντίου, έτσι όπως το αντιλαμβάνονταν. Ο Τατάκης επισημαίνει, πως το Βυζάντιο μας προσφέρει μοναδική δυνατότητα να παρακολουθήσουμε βήμα προς βήμα, τη μεταστοιχείωση του ειδωλολατρικού κόσμου σε χριστανικό. Προβάλλει δε τη φιλοσοφική διαδρομή στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, και αναδεικνύονται έτσι σπουδαίοι διανοούμενοι και οπαδοί του ασκητικού βίου, από τον Θεόδωρο Στουδίτη ως τον Μιχαήλ Ψελλό και τον Γρηγόριο Παλαμά. Τέλος, τονίζεται η ριζοσπαστική σκέψη του Πλήθωνα και η επίδραση της «σχολής» του, στον Μυστρά, στη διάδοση του πλατωνισμού στη Δύση.

Κ.Σ.

Οι Διάλογοι σε Μοναστήρι

Dialogues au Monastère

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1899 και πέθανε το 1987. Φιλόσοφος, λογοτέχνης, κριτικός και ακαδημαϊκός. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του ΠΑ και στη συνέχεια εργάστηκε στην Ελληνική Πρεσβεία του Παρισιού ως μέλος της υπό τον Ε. Βενιζέλο αντιπροσωπείας, που υπέγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών. Από το 1924 σπουδάζει στη Χαϊδελβέργη με αντικείμενο τη Φιλοσοφία του Δικαίου, και συνδέεται στενά με τους Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλο και Π. Κανελλόπουλο (διάσημη τριανδρία).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από το ιδιαίτερα πλούσιο συγγραφικό του έργο, που αναδεικνύει τον βαθύ στοχασμό του, είναι το τετράτομο: *Αφορισμοί και Διαλογισμοί* (Αθήνα, 1965) και *Οι Διάλογοι σε Μοναστήρι* (γραμμένο στα γαλλικά, *Dialogues au Monastère*, Paris, Belles Lettres, 1976).

Οι *Διάλογοι* εκτυλίσσονται σε ένα μοναστήρι της Αρκαδίας αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος και διεξάγονται μεταξύ έξι φίλων, από την παιδική τους ηλικία, με κοινό γνώρισμα την επιλογή τους να σπουδάσουν φιλοσοφία στη Γερμανία. Δύο από αυτούς έχουν ασπαστεί το μοναχικό σχήμα, ενώ οι υπόλοιποι διδάσκουν φιλοσοφία σε διάφορες πανεπιστημιακές έδρες. Το περιεχόμενο των διαλόγων αναφέρεται σε διάφορες εκφάνσεις του ελληνικού πολιτισμού και επισημαίνονται θέματα, όπως ο προσδιορισμός της έννοιας *λόγος*, έως και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης ποίησης.

Κ.Σ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΤΣΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΣΕ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Νέος Ἀστρολάβος / Εὐθύνη

3

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

A

Αγγελάκη-Ρούκ Κατερίνα 188
Αγγελάκης Ανδρέας 189
Αγγελόγλου Άλκης 65
Άγρας Τέλλος 190
Αδαμαντίου Αδαμάντιος 82, 96
Αδελφοί Παληβογιάννη 66
Αθανασιάδη Πολύμνια 560
Αθανασιάδης Γεώργιος 82
Αθανασιάδης Τάσος 191
Αλεξανδρόπουλος Μήτσος 192
Αλεξάνδρου Άρης 193
Αλεξίου Έλλη 194
Αλεξίου Στυλιανός 508
Άμαντος Κωνσταντίνος 96
Αμπατζόγλου Πέτρος 196
Αναγνωστάκη Λούλα 198
Αναγνωστάκη Νόρα 199
Αναγνωστάκης Μανόλης 200
Ανδριώτης Νικόλαος 86
Ανδρόνικος Μανόλης 2
Ανθίας Τεύκρος 202
Αντωνιάδης Ευγ. Μ. 62
Αξελός Κώστας 562
Αξιώτη Μέλπω 203
Αποστολάκης Γιάννης 509
Αποστολίδης Ηρακλής 82
Αποστολίδης Ρένος 204
Αποστολίδου Βενετία 510
Αργυρίου Αλέξανδρος 205
Ασδραχάς Σπύρος Ι. 100
Ασλανόγλου Νίκος-Αλέξης 206
Ασπιώτης Κωνσταντίνος 64
Αστεριάδης Αγήνωρ 77, 452
Αυγέρης Μάρκος 511

B

Βαβούρης Σταύρος 207
Βαγενάς Νάσος 442 , 443
Βακαλό Ελένη 208
Βακαλόπουλος Απόστολος 102
Βαλαωρίτης Νάνος 209
Βαλτινός Θανάσης 210, 448
Βαρβιτσιώτης Τάκης 212
Βαρίκας Βάσος 213
Βαρλάμος Γιώργος 454
Βάρναλης Κώστας 214
Βασιλείου Σπύρος 456
Βασιλικός Βασίλης 216
Βαφόπουλος Γιώργος 218
Βέης Νίκος 158
Βέικος Θεόφιλος 564
Βελισσαρίδης Γιώργος 504
Βελουδής Γιώργος 512
Βενέζης Ηλίας 220
Βενιζέλος Ελευθέριος 103
Βερναρδάκης Γρηγόριος 87
Βλαβιανός Χάρης 446
Βλάμη Εύα 221
Βλαστός Γκρέγκορυ 566
Βλαχογιάννης Γιάννης 222
Βλάχος Φίλιππος 68
Βοκοτόπουλος Παναγιώτης Λ. 458
Βοσταντζόγλου Θεολόγος 88

Βουσβούνης Αντώνης 223
Βουτιερίδης Ηλίας Π. 224
Βουτυράς Δημοσθένης 225
Βρανούση Έρα 160
Βρανούσης Λέανδρος 104, 160
Βρεττάκος Νικηφόρος 226
Βρεττός Σπύρος Λ. 447
Βρυώνης Σπύρος 106
Βώκος Γεράσιμος 78

Γ

Γαλάβαρης Γεώργιος 165, 460
Γαλανάκη Ρέα 448
Γαλάνης Δημήτρης 72, 76, 462
Γεδεών Εμμανουήλ Ι. 514
Γεννάδιος Ιωάννης 516
Γεωργιάδης Λάζαρος 71
Γεωργούλης Κωνσταντίνος Δ. 80, 568
Γεωργουσόπουλος Κώστας 228
Γιαννακόπουλος Κ.Ι. (Deno John Geanakoplos) 107
Γιανναράς Χρήστος 518
Γιαννόπουλος Αλκιβιάδης 229
Γιαννόπουλος Περικλής 230
Γιατρομανωλάκης Γιώργης 232
Γκανάς Μιχάλης 442, 444
Γκάτσος Νίκος 234
Γκιμοσούλης Κωστής 447
Γκίνης Δημήτριος Σ. 167
Γκόρπας Θωμάς 235
Γκρίτση-Milliex Τατιάνα 236
Γληνός Δημήτρης 519
Γλύκατζη-Αρβελέρ Ελένη 98
Γονατάς Επαμεινώνδας Χ. 238
Γουλανδρή Νίκη 464
Γρυπάρης Ιωάννης 239
Γώτης Γιώργος 446

Δ

Δαβέττας Νίκος 447
Δάλλας Γιάννης 240
Δαράκη Ζέφη 241
Δεληβορριάς Άγγελος 4
Δελμούζος Αλέξανδρος 520-521
Δέλτα Πηνελόπη 242
Δεσποτόπουλος Κωνσταντίνος 569
Δημάκης Μηνάς 243
Δημαράς Αλέξης 522
Δημαράς Κ.Θ. 108-111
Δημητρακόπουλος Φώτιος Αρ. 162
Δημητριάδης Δημήτρης 244
Δημητρίου Σωτήρης 245
Δημουλά Κική 246
Δικταίος Άρης 248
Δοξιάδης Κωνσταντίνος Α. 22
Δούκαρης Δημήτρης 249
Δούκας Στρατής 78, 250
Δούσμανης Βίκτωρ 82
Δραγούμης Ίων 251
Δρακονταειδής Φίλιππος 252
Δρανδάκης Παύλος 80
Δρίβας Αναστάσιος 253
Δρομάζος Στάθης 254
Δροσίνης Γεώργιος 255
Δρούλια Λουκία 112
Δρούλια-Μητράκου Έλλη 169

Ε

Εγγονόπουλος Νίκος 466-469
Ελευθερίου Μάνος 256

Ελευθερουδάκης Κώστας 80
Ελιγιά Γιωζέφ 257
Ελύτης Οδυσσέας 258-260
Εμμανουήλ Καίσαρ 261
Εμπειρίκος Ανδρέας 262

Ζ
Ζαβίρας Γεώργιος Ι. 166
Ζακυθηνός Διονύσιος 114, 160
Ζατέλη Ζυράννα 263
Ζαφειρίου Σταύρος 447
Ζαχαρίου Φώτης, 64, 77
Ζέη Άλκη 264
Ζερβός Ι. 80
Ζερβός Κριστιάν 74
Ζιώγας Βασίλης 266
Ζωγράφου Λίλη 267

Η
Hering Gunnar 68
Ηλιοπούλου Νίνα 64
Ηλιού Φίλιππος 116, 166, 167
Ησαΐα Νανά 268

Θ
Θέμελης Γιώργος 270
Θέμελης Νίκος 272
Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης 570
Θεοδωρόπουλος Άγγελος 77, 470
Θεοτοκάς Γιώργος 273
Θεοτόκης Κωνσταντίνος 274
Θρύλος Άλκης 275

Ι
Ιλίνσκαγια-Αλεξανδροπούλου Σόνια 276
Ιμβριώτη Ρόζα 523
Ιορδανίδου Μαρία 277
Ιωάννου Γιώργος 278, 448

Κ
Καβάφης Κ.Π. 280-281
Καββαδίας Νίκος 282
Καδάς Σωτήριος Ν. 502
Καζαντζάκη Γαλάτεια 283
Καζαντζάκης Νίκος 284-285
Κακλαμάνης Νικήτας 169
Κακναβάτος Έκτωρ 286
Κακριδής Ιωάννης Θ. 524
Κακριδής Φάνης 526
Κάλας Νικόλας 288
Καλιακάτσος Αιμίλιος 69
Καλιότσος Παντελής 289
Καλλιγάς Παύλος 572
Καλμούχος Τάκης 76, 472
Καλοπίση-Βέρτη Σοφία 83
Κάλφας Βασίλης 573
Καμπανέλλης Ιάκωβος 290
Καμπάνης Αρίστος 292
Καμπούρογλου Δημήτριος 118
Κανελλόπουλος Παναγιώτης 119
Καραβίας Στάθης 80
Καραγάτσης Μ. 293
Καραντινός Σωκράτης 78
Καραντώνης Αντρέας 294
Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω 24
Καρέλλη Ζωή 295
Καρμίρης Ιωάννης 574
Καρούζος Νίκος 296
Καρούζος Χρήστος 6
Καρύδης Νίκος 65, 474

Καρυστιανή Ιωάννα 298
Καρυωτάκης Κώστας 300
Κάσδαγλης Εμμανουήλ Χ. 66, 528
Κάσδαγλης Νίκος 302
Καστανάκης Θράσος 303
Καστοριάδης Κορνήλιος 575
Κατράκη Βάσω 77, 504
Κατσαρός Μιχάλης 304, 444
Κατσιαρδή-Hering Όλγα 120
Καχτίτσης Νίκος 305
Καψάλης Διονύσης 71, 444
Κερασίδης Παναγιώτης 446
Κεφάλας Ηλίας 446
Κεφαλληνός Γιάννης 76, 77, 476
Κεχαΐδης Δημήτρης 306
Κίζης Γιάννης 26
Κιουρτσάκης Γιάννης 307
Κιτρομηλίδης Πασχάλης Μ. 121
Κιτσίκης Αντώνης 78
Κογεβίνας Λυκούργος 76, 478
Κοζίας Γιώργος 447
Κολλάρος Ιωάννης Δ. 62
Κονδύλης Παναγιώτης 576
Κόντογλου Φώτης 480
Κοντός Γιάννης 442, 443
Κοπιδάκης Μιχαήλ Ζ. 530
Κοροπούλης Γιώργος 447
Κορρές Μανόλης 28
Κοτζιάς Αλέξανδρος 308
Κοτζιούλας Γιώργος 309
Κότσιρας Γιωργής 310
Κουγέας Σωκράτης 531
Κούζης Αριστοτέλης 82
Κουκουλές Φαίδων 122
Κουλουφάκος Κώστας 71
Κουμανταρέας Μένης 311, 448
Κουμαριανού Αικατερίνη 123
Κουρμούλης Γεώργιος 89
Κούρση Μαρία 447
Κουτσούκος Ηλίας 449
Κουφόπουλος Πέτρος 83
Κρανάκη Μιμίκα 312
Κρεμμυδάς Βασίλης 124
Κριαράς Εμμανουήλ Γ. 532
Κυριακίδης Στίλπων 172
Κύρου Αχιλλέας 126
Κύρου Κλείτος 313
Κυρτζάκη Μαρία 442, 444
Κωνσταντινίδης Ανέστης 62, 80
Κωνσταντινίδης Άρης 30

Λ

Λαββάς Γεώργιος Π. 32
Λάγιος Ηλίας 447
Λαδάς Γεώργιος 166
Λαΐου Αγγελική 128
Λαμπράκη-Πλάκα Μαρίνα 482
Λάμπρος Σπυρίδων 129, 158
Λαπαθιώτης Ναπολέων 314
Λάππας Κώστας 130
Λεβάντας Χρήστος 315
Λεβίδης Αλέκος Βλ. 71
Λέγγας Μπάμπης 84
Legrand Émile 166
Λειβαδίτης Τάσος 316, 444
Λεκατσάς Παναγής 317
Λεοντάρης Βύρων 318
Λιάκος Αντώνης 131
Λιάτα Ευτυχία 132
Λιγνάδης Τάσος 319

Λιοντάκης Χριστόφορος 442
Λορεντζάτος Ζήσιμος 320
Λουκάτος Δημήτρης 173
Λούκος Χρήστος 133
Λουντέμης Μενέλαος 321
Λυδάκης Στέλιος 484
Λυκιαρδόπουλος Γεράσιμος 322
Λυμπεράκη Μαργαρίτα 323

Μ

Μαβίλης Λορέντζος 324
Μαγγιώρου Λουκία 504
Μαγκλής Γιάννης 325
Μάγνης Πέτρος 326
Μακρής Κίτσος (Κωνσταντίνος) 174
Μακρής Μέμος 504
Μακρής Παυσανίας Γ. 80
Μαλακάσης Μιλτιάδης 327
Μαλάνος Τίμος 328
Μαλτέζου Χρύσα 134
Μαμαλούκος Σταύρος 83
Μανιάτης Γιώργος 329
Μανούσακας Γιάννης 330
Μανούσακας Μανούσος 136, 160, 162, 166
Μανουσαρίδης Χρήστος 66
Μαραβά-Χατζηνικολάου Άννα 160
Μαρινάτος Σπυρίδων 8
Μαρκεζίνης Σπύρος 138
Μάρκογλου Πρόδρομος 331
Μαρκόπουλος Αθανάσιος 533
Μαρκόπουλος Γιώργος 442, 444
Μαρωνίτης Δημήτρης Ν. 534
Μαστοράκη Τζένη 445
Μαστροδημήτρης Παναγιώτης Δ. 536
Μάτεσις Παύλος 332
Ματθιόπουλος Ευγένιος Δ. 486
Μαυροκορδάτος Γεώργιος 165
Μέγας Γεώργιος 176
Μελάς Σπύρος 333
Μελισσάνθη 334
Μέξας Βαλέριος Γ. 167
Μέσκος Μάρκος 336
Μηλιώνης Χριστόφορος 337
Μήτσορα Μαρία 448
Μίσσιος Χρόνης 338
Μιχελής Παναγιώτης 34
Μόραλης Γιάννης 77, 488
Μόσχος Ξενοφών Π. 80
Μουλλάς Παναγιώτης 537
Μουντές Ματθαίος 339
Μουρίκη Ντούλα 490
Μουρσελάς Κώστας 340
Μουτσόπουλος Νικόλαος 36
Μπακόλας Νίκος 341
Μπαλάνος Δημήτριος Σ. 578
Μπαμπινιώτης Γιώργος 90
Μπαστιάς Ι.Κ. 66, 502
Μπαστιάς Κωστής 342
Μπαχαριάν Ασαντούρ 78
Μπενάκης Λίνος 580
Μπεράτης Γιάννης 343
Μπίρης Κώστας 38
Μπίρης Μάνος Γ. 40
Μπλάνας Γιώργος 446
Μπουκάλας Παντελής 446
Μπούρας Χαράλαμπος 42
Μυριανθέως-Κουφοπούλου Μαρία 83
Μυριβήλης Στράτης 344
Μυρτιώτισσα 345

Ν

Νάκου Λιλίκα 346
Νεγρεπόντης Γιάννης 347
Νικολαΐδης Αριστοτέλης 350
Νικολαΐδης Νίκος 348
Νικολαΐδου-Γαβρίλη Μαρία 83
Νόλλας Δημήτρης 351
Ντούμας Χρήστος 10
Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου Μαρία 160

Ξ

Ξανθουδίδης Στέφανος 538
Ξενόπουλος Γρηγόριος 352
Ξεφλούδας Στέλιος 353
Ξυγγόπουλος Ανδρέας 64, 492

Ο

Οικονόμου Ζήσης 354
Ορλάνδος Αναστάσιος Κ. 44, 82
Ουράνης Κώστας 355

Π

Παλαμάς Κωστής 356-358
Πάλλης Αλέξανδρος 359
Παναγιωτάκης Νικόλαος Μ. 540
Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου Μαρία 83
Παναγιωτόπουλος Βασίλης 140
Παναγιωτόπουλος Ι.Μ. 360
Πάνου Γιάννης 449
Πανσέληνος Αλέξης 361
Πανσέληνος Ασημάκης 362
Παντερμαλής Δημήτρης 12
Παπαγεωργίου Κώστας Γ. 442, 443
Παπαγεωργίου-Βενετάς Αλέξανδρος 46
Παπαδημητρακόπουλος Ηλίας Χ. 363
Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος 364-365
Παπαδίτσας Δημήτρης 366
Παπαδόπουλος Θωμάς Ι. 166
Παπακώστας Γιάννης 542
Παπαλουκάς Σπύρος 78
Παπανικολάου Μήτσος 368
Παπανούτσος Ευάγγελος 544
Παπαντωνίου Ζαχαρίας 369
Παπαντωνίου Ιωάννα 178
Παπασπυρίδη-Καρούζου Σέμνη 7
Παπαστράτου Ντόρη 494
Παπατσώνης Τάκης 370
Παπαχατζής Νίκος Δ. 546
Παρθένης Κωνσταντίνος 77
Παρορίτης Κώστας 371
Πασχάλης Στρατής 446
Πατατζής Σωτήρης 372
Πατίλης Γιάννης 442, 444
Πατσιφάς Αλέκος 65
Παυλόπουλος Γιώργης 373
Παυλόπουλος Δημήτρης 169, 496
Πεντζίκης Νίκος-Γαβριήλ 374
Πετρόπουλος Ηλίας 180
Πετρόχειλος Νίκος 548
Πετσάλης-Διομήδης Θανάσης 376
Πετσόπουλος Σταύρος 69, 71
Πικιώνης Δημήτρης 48
Πικρός Πέτρος 378
Πλασκοβίτης Σπύρος 380
Πλωρίτης Μάριος 65, 382
Πολέμη Πόπη 167

Πολίτη Μαρία 162
Πολίτης Αλέξης 142
Πολίτης Κοσμάς 384
Πολίτης Λίνος 549
Πολίτης Νικόλαος Γ. 162, 181
Πολίτης Φώτος 385
Πολυδούρη Μαρία 386
Ποντίκας Μάριος 387
Πούλιος Λευτέρης 442, 445
Πούχνερ Βάλτερ 144
Πρεβελάκης Παντελής 76, 388
Προκοπίου Άγγελος 498
Πυριοβολής Παναγιώτης 83

Ρ

Ράμφος Στέλιος 582
Ραπτόπουλος Βαγγέλης 449
Ραυτόπουλος Δημήτρης 389
Ρίτσος Γιάννης 390-392, 443
Ροδοκανάκης Πλάτων 393
Ρούσσος Ευάγγελος 83
Ρούφος Ρόδης 394
Ρώτας Βασίλης 395

Σ

Σαββίδης Γ.Π. 550
Σάθας Κωνσταντίνος Ν. 166
Σακελλαράκης Γιάννης 14
Σακελλαράκη-Σαπουνά Έφη 14
Σακελλαρίου Μιχαήλ Β. 146
Σακελλαρίου Π.Δ. 62
Σαμαράκης Αντώνης 396
Σαραντάρης Γιώργος 397
Σαράτση Έλλη 71
Σαχίνης Απόστολος 398
Σαχτούρης Μίλτος 399
Σβολόπουλος Κωνσταντίνος Δ. 147
Σβορώνος Νίκος Γ. 148
Σεβαστίκογλου Γιώργος 400
Σεφέρης Γιώργος 401-403, 443
Σιδέρης Γιάννης 149
Σικελιανός Άγγελος 404-405
Σιμόπουλος Κυριάκος 150
Σινόπουλος Τάκης 406
Σκαζίκης Ιωάννης Μ. 64
Σκαμπαρδώνης Γιώργος 448
Σκαρίμπας Γιάννης 407
Σκιαδάς Νίκος 151
Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος Ε. 166, 169
Σκουβαράς Ευάγγελος Α. 160
Σκουτερόπουλος Νίκος Μ. 552
Σολομός Αλέξης 408
Σουρούνης Αντώνης 409
Σοφιανός Δημήτριος Ζ. 160, 162, 165
Σπαθάρης Σωτήρης 410
Σπανδωνίδης Πέτρος 412
Σπετσιέρη-Χωρέμη Άλκηστις 16
Στάικος Κ. Σπ. 169
Σταύρου Θρασύβουλος 553
Στεργιόπουλος Κώστας 414
Στεριάδης Βασίλης 442, 445
Συκουτρής Ιωάννης 554
Συμπάρδης Γιώργος 448
Σωτηρίου Διδώ 504

Τ

Ταρσούλη Αθηνά 182
Τάσσος (Αλεβίζος Αναστάσιος) 64, 77

Τατάκης Βασίλειος Ν. 583
Τατσόπουλος Πέτρος 449
Τερζάκης Άγγελος 416
Τεριάντ (Στρατής Ελευθεριάδης) 72, 74, 76
Τζανετάκης Γιάννης 446
Τουρνικιώτης Παναγιώτης 50-53
Τουφεξή-Πάσχου Χριστίνα 160
Τραυλός Ιωάννης Ν. 54, 82
Τριανταφυλλίδης Μανόλης 92
Τριανταφυλλόπουλος Ν.Δ. 556
Τριάντη Αλίκη-Ισμήνη 18
Τσαντσάνογλου Ελένη 557
Τσάτσος Κωνσταντίνος 584
Τσίγκος Θανάσης 78
Τσίρκας Στρατής 418
Τσουκαλάς Κωνσταντίνος 152
Τσούντας Χρήστος 20

Φ

Φακίνου Ευγενία 420
Φιλιππίδης Δημήτρης 56-59
Φιλύρας Ρώμος 421
Φλάμπουρας Διονύσιος 78
Φραγκιάς Αντρέας 422
Φραντζισκάκης Ερρίκος Κ. 77
Φραντζισκάκης Φραντζής Κ. 78
Φωκάς Νίκος 423
Φωστιέρης Αντώνης 445

Χ

Χαβιαράς Στρατής 424
Χάγερ-Μπουφίδης Νίκος 425
Χάκκας Μάριος 426
Χαραλαμπίδης Κυριάκος 427
Χάρης Πέτρος 428
Χασιώτης Ιωάννης Κ. 153
Χατζηαργύρης Κώστας 429
Χατζηβασιλείου Βαγγέλης 430
Χατζηδάκη Νανώ 500
Χατζηδάκης Μανόλης 154
Χατζηδάκις Γεώργιος Ν. 80, 93
Χατζηδήμος Αθανάσιος Δ. 166
Χατζηκυριάκος-Γκίκας Νίκος 78
Χατζηλαζάρου Μάτση 431
Χατζημιχάλη Αγγελική 184
Χατζημιχάλης Γιώργος 71
Χατζής Δημήτρης 432
Χατζίνης Γιάννης 433
Χατζόπουλος Θανάσης 446
Χατζόπουλος Κωνσταντίνος 434
Χειμωνάς Γιώργος 435
Χορν Παντελής 436
Χούλης Κωνσταντίνος 85
Χουλιαράκης Δημήτρης 446
Χουλιαράς Νίκος 437
Χουρμούζιος Αιμίλιος 438
Χρηστομάνος Κωνσταντίνος 439
Χρήστου Παναγιώτης Κ. 502
Χριστιανόπουλος Ντίνος 440
Χριστοδούλου Δημήτρης 441
Χριστόπουλος Γ.Α. 66, 502
Χρονάς Γιώργος 442, 445
Χωμενίδης Χρήστος 449

«Τα 700 Ελληνικά Βιβλία του 20ού αιώνα που ξεχώρισαν», επιμέλεια-ανθολόγηση Κ.Σπ. Στάικος – Κ.Γ. Παπαγεωργίου, στοιχειοθετήθηκε από τη Στεφανία Στάικου και την Κατερίνα Γιόκαρη και σελιδοποιήθηκε από τη Γεωργία Στίκα με στοιχεία Minion Pro. Τυπογραφική διόρθωση Στέλλα Τσάμου και Σπύρος Καρυδάκης. Η επεξεργασία των εικόνων έγινε από τον Ιωάννη Ασημακόπουλο και την COLOR NETWORK MON. ΕΠΕ. Επιμέλεια έκδοσης Άννα Χατζηαντωνίου. Τυπώθηκαν 3.000 αντίτυπα τον Δεκέμβριο του 2013 σε χαρτί creator velvet ivory 115 gr. από την Μ. Σπύρου & Σία - Εκτυπώσεις Α.Ε. για λογαριασμό της ΑΤΩΝ Ε.Ε. Βιβλιοδεσία Ι. Μάντης & Υιοί Ε.Ε.

